ION
DRUȚĂ

scrieri

ION DRUȚĂ

scrieri

ION DRUȚĂ

3

Ediție îngrijită, cu acordul
autorului, de *V. Gufu* și *E. Lungu*

Chișinău
HYPERION
1990

BBC 84 Mol 7 44
D 76

D $\frac{4702420201-139}{M756(10)-90}$ 10 13 89 (Noutăți editoriale)

ISBN 5-368-00905-4

© Ion Druță, 1990
© Prezentare grafică Serghei Maiorov 1990

BISERICA ALBĂ

Roman

Capitolul I

NIMIC SFÎNT

Imperiul presupune seminţe de groază în sine, cu vecini ţinuţi la distanţă.

Ecaterina a II-a

Întăreşte, Doamne, paşii mei pe cărările Tale, să nu-mi şovăie cumva piciorul.

David

La un miez de noapte o ceată de călăraşi a căzut în plină goană peste vechea capitală a Moldovei. Era toamnă tîrzie şi oraşul picura, încins de-o umezeală rece, măruntă — aşa-zisa ploaie ciobănească. Uitat de Dumnezeu la răscrucea tuturor necazurilor, dulce tîrgul Ieşilor, cum venea toamna, se stingea cu totul sub acoperişurile răzmuiate, în care nu mai contenea să bată ploaia.

Călăraşii despică noaptea în două, tîrgul în două. Molcom vită, molcom om. Uzi leoarcă şi împroşcaţi cu glod, încît nu se mai vede nici faţă de om, nici coadă de cal. Retezînd Piaţa Palatului, veneticii dau într-o ulicioară ce cobora la vale, înainte de a fi ajuns la pod, sar peste un şanţ cu apă şi dispar cu cai cu tot.

Reşedinţa capugiului, reprezentantul oficial al sultanului pe lîngă domnitorul Moldovei, fiind şi ea plouată împreună cu celelalte case, dormea dusă şi nici că să-i fi păsat de musafiri. Totuşi, cînd călăraşii coborau în goană, o mînă a cuiva le-a deschis poarta, repezind-o înapoi îndată ce au intrat musafirii. Peste un sfert de oră poarta a mai clănţănit o dată, vărsînd oaspeţii în stradă, iar aceştia, luînd-o din loc la trap, au dispărut în pădurica din preajma Socolei, unde-şi avea cazarma detaşamentul ienicerilor de gardă.

Şi iară se lasă peste oraş tihnita moleşeală a nesfîrşitelor nopţi de toamnă. Şi iară o bură de ploaie bîjbîie prin întuneric. Trece peste răscruci, peste băltoace, lăsînd să crească bulbuci în urma ei; mai conteneşte

puțin, pare că se domolește cu totul și, cînd colo, iară o pornește de la casă la casă, bocănind pe la uși, pe la ferestre. Această monotonie ține într-o toropeală dulce sufletul omului și nu că o mînă de călărași, un puhoi de oaste de-ar fi umplut capitala, te miri de s-ar fi găsit un singur creștin care să coboare de pe cuptor, să dea la o parte perdeaua, pentru a se întreba — da ce-i acolo afară, măi?!

Dar hai să nu mai stăruim atîta asupra metehnelor noastre, pentru că totuși s-a găsit în lumea ceea de demult o fereastră care a ținut cu tot dinadinsul să vegheze. Mică, modestă, două bețe puse în cruce, patru ochiuri, dar, așa simplă cum era, făcea de strajă, și de după faldurile celei perdelițe o pereche de ochi cerneau cu grijă negura nopții.

— Va-a-a!

Renumita toamnă moldovenească, acel veșnic molo șag care nu e nici toamnă, nici iarnă, îi aducea domnu lui Zarzarean un car de junghiuri în șale, căci suferea, sărmanul, de podagră. Atîta viață mai avea cît de la un junghi pînă la altul, dar fiindcă junghiurile îl năpădeau mai ales noaptea, domnul Zarzarean, pentru a nu fi luat prin surprindere, prefera să nu se culce deloc. I se punea de cu sară un jilț împletit din salcie lîngă fereastră, i se așternea în așa fel ca să-i fie moale și cald, după care îl întronau pentru o lungă noapte de toamnă. Înfundat în șaluri și cojoace, stătea bătrînul armean ore întregi cu bărbia în pervaz, păscînd umbrele nopții.

Sosirea călărașilor i s-a părut la început o întîmplare cum nu se mai poate de hazlie. O fi ieșit, harambașii, la drumul mare să jefuiască, dar nu le-a mers și amu fug sub aripa cloștii. Pătăraniile cu umor și voie bună au fost totdeauna prețuite în capitala Moldovei drept dovada unei sănătăți spirituale, și domnul Zarzarean s-a înviorat. Era pe cale de-a pune mîna pe-o frumoasă istorioară, ce-ar fi putut să-i încălzească oaspeții în una din lungile nopți de iarnă.

Mai trece însă o vreme și bănuielile, acest blestem al oamenilor pățiți, încep a destrăma comicul acelei pătăranii, tot întorcînd-o pe față, și pe dos, pînă se ajunge la o mare îngrijorare. Adevărul era că turcii nici nu făceau, nici nu primeau vizite atît de tîrziu.

Lăsa de gîndit şi faptul că ceata de călăraşi a intrat în curte fără vorbă lungă, cum se obişnuia la poarta reprezentanţei. Mare lucru de n-ar fi fost ei acolo aşteptaţi. Odată însă ce erau aşteptaţi, pentru ce nu se luminează înalta casă de piatră? Nici o zare de lumină pe sub obloane, peste obloane, printre scîndurile celor obloane mari şi grele...

Amu, să lăsăm graba, goana ceea nebună, pentru că ceata de călăraşi nu atît a intrat cît s-a înfipt în deschizătura porţii, şi napoi nu că să iasă ca lumea, ci a ţîşnit, de parcă i se dăduse foc. Turcului nu-i place să se grăbească, iar atunci cînd se grăbeşte, să ştii că nu e a bine. Ceva urît, ceva păgîn ascundea în poalele sale acea noapte rece şi ploioasă. Au nu cumva graba turcilor ţine să ascundă cîţi călăraşi au intrat şi cîţi au ieşit înapoi?

Peste oraş cerne ploaia, picură domol streşinile, un bătrîn armean şade în jilţ lîngă fereastră, rugîndu-se în sinea sa, iar Providenţa din toate aceste fire răzleţe urzeşte şi ţese ceea ce cu vremea se va numi Istorie. Căci, dacă e să stăm strîmb şi să judecăm drept, trecerea călăraşilor pe la o bucată de noapte prin capitala ţării s-ar fi topit cu totul în negura vremilor de n-ar fi fost toamna atît de ploioasă, junghiurile domnului Zarzarean atît de cumplite şi ochiul lui atît de ager.

Pus într-o mare încurcătură, tîrgoveţul şade în dosul perdeluţei cu un volumaş de rugăciuni în poală. Ogoindu-şi suferinţa, traduce din şoaptă în şoaptă rimele lui Narekaţi, un mare poet-călugăr, stihurile căruia, se zice, ajută în ceasul greu al suferinţelor. Iată însă că slova marelui Narek trece pe lîngă suferinţele domnului Zarzarean cum ar trece un vînt uscat prin pustiu, deoarece sufletul lui tulburat uită de viclenia junghiurilor şi se îndreaptă în cu totul altă parte.

Casa unde-şi avea domnul Zarzarean negustoria era aşezată pe-o temelie naltă de piatră. Întîmplarea a vrut ca din ferestrele acelei case să se vadă de minune reprezentanţa osmanilor cu ogradă şi cu tot ce mai era acolo în gospodăria lor. Născut şi crescut la Constantinopol, domnul Zarzarean, deşi nu-i prea vedea cu ochi buni pe turci, le cunoştea limba, năravul, şi-i făcea plăcere să-şi urmărească de după perdea vecinii. Îi cunoştea din vedere, la umblet, cunoştea slăbiciunile, viciile fiecăruia şi, urmă-

rindu-le pe toate, căuta să ghicească ce s-o mai fi pus acolo la cale.

Oaspeții de la miezul nopții l-au cam lăsat pe gînduri. Oamenii de treabă, la o asemenea oră tîrzie, nu urcă pe cal. Unde se duceau? De unde veneau? Le-o fi mers, nu le-o fi mers? Dacă au avut noroc în noaptea ceea, de ce păreau sfădiți între ei — și oamenii, și caii. Ce-o fi fost la mijloc? Și apoi — cîți erau? I s-a năzărit că au intrat cinci, pentru ca să iasă numai patru. După ce a frămîntat în fel și chip întîmplarea, această năzărire a început a i se transforma în convingere, iar spre ziuă domnul Zarzarean era gata să jure cu mîna pe sfînta carte a marelui Narek că unul din călărași a rămas la reprezentanță.

„Cine-o fi fost cel de-al cincilea drumeț și ce-o fi căutat el pe-aici?" — se tot întreba vînzătorul de țesături și stofe rare. Era limpede că turcii, folosindu-se de-o vreme urîtă cum nu se mai poate, au mai strecurat un ticălos în cetatea de scaun a Moldovei. Dar pe cine anume l-a trimis sultanul și cu ce scop — iată o ghicitoare vrednică de o luminată minte de armean.

„O s-o dezlegăm noi și pe asta" — și-a zis domnul Zarzarean oarecum arțăgos, cuibărindu-se în jilț. Se trece noaptea, cîntă cucoșii, bat cînii. Ulicioara ba se umple cu lume, ba iar e pustie. Din noapte se face ziuă, din zi se face iară noapte. Lăsînd marfa și cumpărătorii pe sama ginerelui, domnul Zarzarean stă la pîndă, tăinuindu-și pînă și suflarea. Abia în cea de-a treia zi, pe la o amiază, plesnindu-se cu palma peste frunte, a rostit în gura mare:

— Maica Domnului, nimic sfînt!

Printre argații ce se tot porăiau în curtea reprezentanței Zarzarean l-a descoperit pe cel de-al cincilea călăraș, care, strecurîndu-se în miez de noapte, nu a mai ieșit de-acolo. Și chiar că avea pentru ce se feri de ochii lui, fiind călău de meserie. Era însuși Mahmud, înspăimîntătorul Mahmud, brațul necruțător al sultanului Abdul Hamid. Grec de origine, se zice că fusese cîndva creștin, dar mai apoi s-a turcit, devenind groaza vasalilor Imperiului Otoman. Nalt, osos, uscățiv, Mahmud acela semăna întrucîtva cu un copac din deșerturile asiatice, un copac peste care mii de ani nu a căzut o singură picătură din blagoslovita vlagă cerească.

Smolit, cu nasul încovoiat, aducea oarecum a pasăre de pradă, dar, în ciuda neomenoasei sale meserii, în ciuda nasului coroiat, avea ochi blînzi, topiți de jale, lucru pentru care a și fost poreclit „Corbul Plîngăreț".

Îi plăcea însă meseria, îi plăcea vărsarea de sînge. Tot plîngînd și vărsînd sînge, s-a ajuns că pe acolo, pe unde trecea Corbul Plîngăreț, ani de zile nu mai creștea fir de iarbă. Avea de ce se îngrozi domnul Zarzarean, fiindcă biata țară a Moldovei și așa zăcea pustiită și pîrjolită dintr-un capăt în altul.

La începutul secolului, domnitorul țării Dimitrie Cantemir, om curajos și de-o mare cultură, obosit de-a tot zîmbi unui neam de altă credință, a făcut unul din cei mai îndrăzneți pași, pentru a-și scoate țara de sub semiluna turcească. În urma unei tainice înțelegeri cu Petru cel Mare, împăratul Rusiei, Cantemir a lăsat armata rusă să treacă hotarele țării, pentru ca mai apoi, alăturîndu-și oastea de polcurile Moscovei, să coboare spre Dunăre, spre a da bătălia cea mare cu Imperiul Otoman.

Din păcate, norocul nu a fost de partea lor. Simțind primejdia, turcii trec Dunărea și, cu o armată ce depășea de trei ori armatele creștine, urcă spre Iași. La Stănilești, un sătucean de pe malul Prutului, într-o zi fierbinte de vară, a avut loc una din cele mai crîncene lupte în istoria neamului nostru. În urma acelei bătălii Rusia s-a ales cu o înfrîngere dureroasă, pe care a purtat-o aproape două secole, pînă la biruința de la Șipka și Plevna, unde au fost înmormîntate visele Imperiului Otoman. Domnul Moldovei s-a ales cu o lungă și grea pribegie, din care numai osemintele i s-au întors în orașul unde își avusese scaunul de domnie. Cît despre Moldova, ea a cules de pe cîmpul de la Stănilești o sumă de vremuri cumplite, cărora mai apoi li s-a zis „epoca fanarioților".

Fanarul era o mahala a Constantinopolului, populată mai ales cu greci și cunoscută prin bogăția prăvăliilor sale, prin învălmășeala gălăgioasă a străzilor, unde se puneau la cale afaceri dintre cele mai deocheate. Patima cea mare a fanarioților a fost dintotdeauna aurul. Era un fel de nebunie a lor, căci, odată porniți după aur, nu se mai puteau opri. Cei cărora nu le prea mergea acasă urcau pe corăbii, colindau mările, țările, continentele. Umblați fiind prin lume, fanarioții vorbeau o mul-

țime de limbi, și de la o vreme osmanii au început a recurge la serviciile lor, pentru a se informa despre situația în cutare sau cutare colț al lumii. Fanarioții, ajunși la curtea sultanului, nu se mai grăbeau să plece de-acolo, gata fiind pentru orice slujbă, și turcii, intuind marea lor sete pentru prețiosul metal, au început să-i trimită să strîngă bir în țările vasale.

Era vai și amar de țărișoara peste care se lăsau lăcustele flămînde de la periferia Constantinopolului. Moldova a fost pustiită de dînșii de atîtea ori, că e de mirare cum de-a supraviețuit. Numai denumirea impozitelor te îngrozește: văcăritul, oieritul, vinăritul, albinăritul... Cînd nu au mai avut ce lua, cînd frigul scotea de prin codri sărmanul nostru neam pribeag și oamenii se adunau tăcuți pe lîngă vetre, a apărut fumăritul, impozitul ce se lua pentru fiece vatră încălzită.

Cutremurată de Petru cel Mare, Rusia străbătea cu greu spre o viață nouă. Tînărul împărat muncea din zori pînă în noapte, și atunci cînd senatorul și sfetnicul său Dimitrie Cantemir îi amintea de făgăduința de-a merge cu război împotriva turcilor, Petru îi astupa gura cu moșii, cu favoruri fel de fel. Noua capitală a Rusiei, Petersburgul, mai era încă în schele, și războiul cu turcii, deși inevitabil, se tot amîna.

Trecut-au ani mulți și grei, o jumătate de secol și mai bine a trecut pînă ce polcurile ruseşti au reapărut pe malul stîng al Nistrului. De astă dată generalul Rumeanțev, zice-se — unul din fiii nelegitimi ai lui Petru cel Mare, a obținut, la Cahul și lîngă sătuceanul Larga, biruințe dintre cele mai strălucite, zdrobind o armată ce depășea de zece ori propria lui oaste.

Tot urmărindu-i pe turci, Rumeanțev a ajuns pînă la Dunăre, ba a și trecut-o. Ecaterina, tînăra împărăteasă a Rusiei, fericită de-a se fi răzbunat pentru înfrîngerea marelui său predecesor, i-a propus lui Rumeanțev să fie întîmpinat la Petersburg cum se întîmpinau pe vremuri împărații Romei. Rumeanțev a refuzat onorurile exagerate. Totuși biruințele de la Cahul, Larga și Dunăre i-au adus gradul de feldmareșal și un al doilea nume, zicîndu-i-se de-acum încolo Rumeanțev-Zadunaiskì. În urma tratatului de pace încheiat de Rumeanțev-Zadunaiski cu turcii în sătucul Kuciuk-Kainargi, Rusia își reafirma dreptul de suverană peste Marea Azov.

Crimeea și regiunea Kuban deveneau independente față de Constantinopol, apoi, lucru de-o importanță capitală pentru viitoarea istorie a Rusiei, corăbiile rusești căpătau pentru prima oară dreptul de liberă navigație în Marea Neagră.

Moldova și Muntenia, deși continuau să rămînă vasalele Imperiului Otoman, s-au ales și ele cu un șir de privilegii. Numirea domnitorilor, de pildă, nu mai putea fi făcută decît cu consimțămîntul Petersburgului. Bisericile s-au ales cu o brumă de libertate față de cele ce-au avut. O rază de speranță s-a strecurat peste sate, peste cîmpiile noastre. A cîta oară soarta se arăta a fi milostivă cu noi, dar nu apucă să răsară cele ce au fost semănate, și iată că, într-un miez de noapte, pe frig și pe ploaie, apare în capitala țării Corbul Plîngăreț.

Cînd s-a convins de cele ce-i văzuseră ochii, domnul Zarzarean părăsi numaidecît jilțul suferințelor. Ajutat de fiică și ginere, și-a pus haina, încălțările, pentru că batjocura de podagră, cînd se prinde de tine, nu te mai lasă cu una, cu două. După care, ieșind din curte, a pornit a urca ulicioara spre palat, cu un sul de mătase albastră la subsuoară și cu un cogemite ciomag la altă subsuoară, deoarece războaiele, foametea și epidemiile umpluseră Iașul acelor vremi cu javre și potăi...

* * *

Piața din fața palatului gemea de lume. Mulțime de călugări, sărmani de curgeau zdrențele de pe ei. Flămînzi și vineți de frig, se țineau cu mînile, cu dinții se țineau de gratiile de fier ale curții domnești.

— De unde v-o fi adus nevoile, frați creștini?

— Din Bucovina, taică, din Bucovina.

Cu toată înfrîngerea de la Cahul și Larga, Poarta mai avea încă destulă putere pentru a rămînea credincioasă moravurilor sale. Tratatul de pace care i-a fost impus o înjosea oarecum prin încercarea Rusiei de a-i prescrie anumite limite în Muntenia și Moldova. Mai ales îi irita pe turci Moldova, care, de la Dimitrie Cantemir încoace, se tot întorcea cu fața spre răsărit. Pentru a pune la încercare tratatul de la Kuciuk-Kainargi, Constantinopolul, într-un mod cu totul neașteptat, se lasă convins de Viena și, sub pretextul reajustării hota-

relor dintre cele două țări, cedează în folosul Austriei Bucovina.

Vestea a lovit țara ca un trăsnet. Pe drumul cel mare al Podoliei, pe Nistru, pe Prut, pe Siret, coborau mii și mii de bejenari, părăsindu-și vatra și mormintele neamului, pentru a se adăposti sub stema țării. A găzdui atîta amar de lume în ajunul iernii părea lucru cu neputință, dar grija cea mare a domnitorului o constituiau călugării.

Vecinii de peste munți n-au privit niciodată cu ochi buni frumoasele mănăstiri din Bucovina. Acum, văzîndu-le trecute sub coroana Austriei cu pămînturi, cu averi, cu podoabe, călugării, în marea lor majoritate, au socotit că-i mai bine să le părăsească. Oameni simpli, neprihăniți, fiind mai mult cu gîndul la cele cerești, au lăsat totul baltă, plecînd mai fără nimic, și, flămînzi, dezbrăcați, au inundat pur și simplu Iașul. În acele zile grele ferestrele palatului domnesc erau luminate de cu sară și pînă în zori, căci una e să cauți un braț de paie și un boț de mămăligă pentru un biet bejenar, și alta e să căpătuiești călugărimea, care, de bine, de rău, trebuie adăpostită în întreaga ei comunitate, și nu unde s-a nimeri, ci pe lîngă vreo bisericuță, să aibă unde-și face slujba și ținea pravila.

Strecurîndu-se în curte, cu sulul de mătase ridicat sus ori de cîte ori era oprit de armași, jupînul Zarzarean în cele din urmă s-a pomenit față în față cu Grigore Ghica, domnitorul țării. Într-o încăpere largă, cu ferestrele frumos arcuite, pe lîngă domnitor era mitropolitul Gavriil, un bătrîn cu palma la ureche, pentru că nu prea auzea, sărmanul, și un alt bătrîn cu barba pînă la brîu — părintele Paisie Velicikovski, starețul Dragomirnei, al celebrei mănăstiri care rămăsese și ea dincolo de hotar.

O umbră de supărare întuneca oarecum odaia scaunului de domnie. S-o fi spus, pe semne, vorbe grele, poate mult prea grele pentru asemenea vremuri, și acum cei trei bărbați, pentru a-și reveni, se plimbau prin odaie, fiecare avîndu-și cărarea lui.

La un moment dat, domnitorul se oprește, zărindu-l pe Zarzarean în prag.

— Ceva nou?

— Mătasă albastră.

— Și dacă lăsăm limba țesăturilor?...

Grigore Ghica avea o față greoaie, cărnoasă, acoperită cu păr negru, smolit, des, ce semăna întrucîtva cu pielicica unui berbecuț tînăr și bătăuș. Acești Ghiculești, coborînd de undeva din Albania, domneau de cîteva generații, cînd în Muntenia, cînd în Moldova, și au ajuns, în cele din urmă, să cîrmuiască cu atîta dibăcie, încît consulii străini acreditați la Iași i-au poreclit „sfincși", pentru că era cu neputință să le ghicești intențiile.

— Dacă e să lăsăm limba țesăturilor, a zis domnul Zarzarean, apoi veștile cu care vin în fața Măriei tale nu sînt dintre cele mai bune. Cu trei zile în urmă prin poarta reprezentanței turcești s-a mai strecurat un mușteriu. A venit noaptea tîrziu, pe ploaie.

— Ce fel?

— Sîngerosul Mahmud, Măria ta. Călăul sultanului.

Mitropolitul Gavriil, pentru că nu putea prinde firul celor discutate, s-a așezat într-un jilț să-și odihnească puțin picioarele. Părintele Paisie, auzind despre sosirea acestui păgîn sîngeros, și-a făcut îngrozit semnul crucii. Domnitorul stătea rece, indiferent și nici un fir de păr nu a mișcat în cea împărăție deasă și mototolită.

— Crezi că e o veste chiar atît de proastă? a întrebat în cele din urmă.

— Sultanul, Măria ta, nu-l trimite pe Mahmud după nimicuri. Atunci cînd răsare Corbul Plîngăreț, el numai și numai după capul cuiva vine.

— Și cum crezi, după capul cui o fi venit? întrebă într-un tîrziu Ghica.

— Teamă mi-e că după capul Măriei tale.

— Ce-i trebuie sultanului capul meu?

— O fi vrut să-l întrebe pentru ce a făcut atîta gălăgie la vestea ocupării Bucovinei.

— Cum poate un om răspunde după ce i se taie capul?!

— Din păcate, turcii își dau sama că s-au grăbit abia după ce capul e pus pe tavă.

Domnitorul a plesnit ca o păstaie coaptă. Rîdea mustos, zgomotos, din tot sufletul. Rîdea cum rîd, de obicei, oamenii înzestrați cu simțul umorului, dar care, din anumite considerente, nu-și pot permite acest lux, și tot înăbușă acel praznic al vieții, pe care-l poartă în sine. Se întîmplă însă cazuri cînd veselia țîșnește de n-o

mai poți opri, și atunci, lăsînd totul baltă, ei își desfac brîul și rîd cît le place. Împreună cu domnitorul a prins a rîde și cunoscătorul de țesături. Ghicise el de mult finețea acestei firi domnești înclinate spre glume, altminteri cine știe pe unde și-ar fi deschis el prăvălioară...

— Îi spui vistierului să cumpere stofa adusă cu prețul pe care-l vei binevoi a numi, și mai apoi îi spui să cumpere tot ce vei găsi dumneata bun pentru mine și pentru casa mea.

Această bruscă reîntoarcere la limba țesăturilor a pus armeanul pe gînduri. „Treaba e slută" — și-a zis. Aștepta ceva precizări, dar nu a mai urmat nimic.

— Se au în vedere tot mătăsuri subțiri sau poate și lînă, și stofe scumpe, englezești?

— Orice vei socoti dumneata bun pentru curtea mea, cu orice preț, la orice oră.

Negustorul a făcut plecăciunea cuvenită și s-a retras.

* * *

Ajuns domnitor în urma înțelegerii dintre Petersburg și Constantinopol, Grigore Ghica a avut nenorocul de a pune la o grea încercare sus-pomenitul tratat de pace. Problema tuturor tratatelor ce vin să pună capăt tuturor ciocnirilor armate este durata lor. După cum se știe, perioadele de pace dintre războaie au tendința de-a se tot micșora. Mai ales o problemă grea era pacea atunci, la sfîrșitul secolului XVIII, cînd ajunseseră în stare de război mai toate țările lumii.

Turcii lăsau peste tot să se înțeleagă că tratatul de la Kuciuk-Kainargi nu era decît un jalnic petic de hîrtie menit să asigure răgazul necesar pentru pregătirea unei noi armate. În această ordine de idei, sultanul aștepta de la domnitorul Moldovei, vasalul său, o înțelegere deplină a intereselor stăpînului, cu atît mai mult cu cît însuși Grigore Ghica servise o vreme sultanul în calitate de dragoman, adică tălmaci, și, prin urmare, era la curent cu politica și interesele strategice ale Constantinopolului. Pe de altă parte, Rusia, ieșind cu corăbiile în Marea Neagră, își strămuta interesele sale vitale de la nord în sud și aștepta din partea domnitorului Moldovei o interpretare cît mai liberă a tratatului.

Ajuns, prin voia sorții, între două mari puteri, Grigore

Ghica balansa cu dibăcie și iscusință între Constantinopol și Petersburg, cînd, deodată, se pomenește că o a treia mare capitală, Viena, îi retează partea de sus a țării, decapitînd-o oarecum. Împreună cu Bucovina rămîneau înstrăinate bogatele sate cu pămînturi mănoase, frumoase păduri, împreună cu renumita Dumbravă Roșie, o mulțime de mănăstiri, printre care și cea mai mică, dar, poate, cea mai însemnată din toate — Putna.

Mai ales pentru Putna îi durea inima pe toți. Acolo, în biserică, sub o candelă aprinsă își dormea somnul de veci, într-un mic sicriu de marmură, cel mai mare dintre domnitorii țării, Măria sa Ștefan. Trecerea osemintelor marelui nostru domnitor în altă țară jignea nu numai sentimentul național, ci și sentimentul religios, dat fiind că vodă-Ștefan, încă de prin anii domniei sale, era numit „cel Mare și Sfînt". Și ce patrie mai e și aceea care poate fi retezată de oricine și oricînd, și ce credință mai e și aceea, o, Doamne-Dumnezeule, dacă nici sfinții nu-și pot afla odihnă sub candela recunoștinței neamului?!

Petersburgul a rămas adînc indignat de împărțeala tacită dintre Viena și Constantinopol. Intuind o anumită susținere din partea Rusiei, Grigore Ghica a protestat împotriva intrării armatelor austriece în Bucovina. Viena, oarecum iritată de protestele domnitorului moldovean, îi suflă sultanului prin ambasadorul său de la Constantinopol că zarva de la Iași n-ar fi fost observată de nimeni, de n-ar fi fost susținută de ruși. Lucru, de altminteri, lesne de înțeles, a mai adăugat ambasadorul, deoarece pe drumul de la Iași la Petersburg nu se mai așază colbul, pe cînd șleaul de la Iași la Constantinopol începe a fi uitat și de roți, și de copite.

Sultanul Abdul Hamid avea destule pe cap ca să-i mai pese și de mănăstirea de la Putna. Epoca de glorie a Imperiului Otoman a fost cît se poate de scurtă. La mijlocul secolului XV, cucerind Constantinopolul și ceea ce mai rămăsese din Imperiul Bizantin, turcii, peste trei veacuri, se străduiau din răsputeri să se mențină în hotarele lor. Sorții prăbușirilor țineau morțiș de ei. Insulele grecești se răsculau una după alta. Bagdadul, stăpînit de ruda sultanului, Ahmed-pașa, se declară deodată independent de Constantinopol. Egiptul, o altă provincie vasală, guvernată de Mahomed-bei, refuză a

plăti tributul cuvenit. Albanezii își scot sabia împotriva ienicerilor. În asemenea împrejurări, vestea că domnitorul Moldovei a protestat împotriva firmanului emis de sultan, ce avea ca scop reglementarea hotarelor dintre cele două mari puteri, l-a scos pe sultan din sărite. Drept care, Corbul Plîngăreț a și sosit în capitala Moldovei.

* * *

Pe la începutul lui octombrie caimacanul Murzala a cerut audiență la domnitor și, leneș, sătul, indiferent, a strecurat pe sub musteața trasă pe oală cîteva vorbe în sensul că Măria sa Mustafa-bei, reprezentantul celui mai strălucit, în vecii vecilor sclipitor, precum soarele pe cer, păzi-l-ar Alah în sînul său, apoi iată că acest mare reprezentant al sclipitorului sultan are onoarea de a-l invita pe domnitor la o cafea. Pe cînd anume? O, rămîne la voia domnitorului. Și, după o sumară plecăciune, însoțit de cei doi secretari ai săi, caimacanul a părăsit palatul domnesc tot atît de plictisit, leneș și indiferent. Mai ales indiferența bătea la ochi, pentru că nici măcar nu s-a interesat să afle de-a fost sau nu primită invitația.

„Vodă al nostru umblă în cămeșă de moarte" — își ziceau în sinea lor boierii, îngrozindu-se de cele ce-ar fi putut urma, dacă vodă, Doamne ferește, ar pofti o cănuță de cafea turcească. Divanul țării, împreună cu Sfinția sa mitropolitul Gavriil, a venit cu plecăciune să-l roage pe domnitor să refuze invitația. Consulul rus era și el de părerea că o cănuță de cafea poate fi ușor înlocuită cu un ulcior de vin sau, și mai bine, cu o garafă de votcă. Pînă și părintele Paisie Velicikovski, nereușind încă să se căpătuiască în sărăcuța mănăstire Secul, unde a fost repartizat cu obștea călugărească pe care o cîrmuia, i-a trimis domnitorului, printr-un călugăr, o carte. Și i se plîngea părintele Paisie în acea carte că domnul l-a lipsit de odihna nopții. Abia de picură un ceas-două pe noapte, nu mai mult. Și iată că, într-un asemenea picurat, a avut un vis. Și nu atît un vis cît o vedenie a avut. Mai pe scurt, i s-au năzărit un trunchi, o secure, și de pe trunchiul cela a căzut capul domnito-

rului, drept care îl ruga cu lacrimi în ochi nu cumva să intre în capcana necredincioşilor...

Grigore Ghica s-a făcut a uita de invitaţia capugiului, văzîndu-şi de-ale sale, pentru că, oricum, avea griji destule. Vistieria aproape goală, epidemiile se ţineau lanţ, apoi, într-o ţară flămîndă şi ajunsă dezbrăcată asupra iernii, domnitorul s-a apucat să înfiinţeze cîteva ţesătorii. Şi s-a dovedit a fi un lucru cum nu se mai poate de greu înfiinţarea ţesătoriilor în acel scurt luminiş de pace.

Turcii nu se mai arătau după acea ciudată invitaţie. Nici la palat, nici la recepţii, nici la vînătorile domneşti nu mai luau parte. Vodă avea impresia că ei stau la pîndă în casa cea de piatră şi chicotesc pe înfundate. Era o stare de lucruri oarecum înjositoare pentru domnitor. A refuza, în propria ta capitală, o invitaţie, din considerente de securitate, însemna a recunoaşte că nu eşti pe deplin stăpîn în propria ţară, iar cel ce nu este pe deplin stăpîn, firește, nici nu poate stăpîni.

După frămîntări grele şi îndelungate, într-o sară, venind de la vînătoare, vodă s-a hotărît.

Frumosul armăsar al domnitorului, cînd prinsese de acum cu nara izul grajdurilor domneşti, s-a pomenit deodată că frîul îi cere să treacă pe lîngă porţile deschise ale palatului. De mirat ce era, calul a şovăit, şi atunci, încolţit de pinteni, a pornit la trap pe ulicioara ce ducea spre reprezentanţă. În urma domnitorului venea ceata de arnăuţi ce alcătuiau garda sa personală.

Oprind la poartă, domnitorul l-a chemat pe căpitanul arnăuţilor şi i-a zis:

— Rămîneţi aici şi dacă peste două ceasuri nu voi ieşi, vă faceţi drum cu sabia şi-mi veniţi în ajutor.

În aceeaşi clipă poarta înaltă de lemn a gemut greoi, şi în deschizătura ei a apărut Mustafa-bei, plin de zîmbete şi fericit de musafirul pe care i-l trimitea Alah.

— Vai, vai, vai, s-a mirat el, dar unde vi-s tunurile, unde e armata de rezervă? Se poate merge la o cafea cu numai o sută de arnăuţi?!

Marele nenoroc al lui vodă a fost simţul umorului. Ştia foarte bine că, domnitor fiind, bogat fiind, cu o gardă înarmată pînă în dinţi, el totuşi rămînea vasalul unei alte mari împărăţii. Iar vasalul nu-şi poate permite un asemenea lux cum ar fi, de pildă, gluma. Umorul e

dovada libertății spiritului, pe cînd vasalul, cu spirit cu tot, nu este decît proprietatea stăpînului său.

Din păcate, s-a născut pentru a fi liber acel Grigore Ghica-vodă. Stînd în fața capugiului coborît de pe cal, el, deodată, a văzut o sută de arnăuți cu săbiile scoase din teacă în fața unei cănuțe cu cafea. A rîs deci sărmanul nostru domnitor, a rîs mult, zgomotos, după care a poruncit arnăuților să se întoarcă la curte, rămînînd să aștepte la poartă numai cîțiva argați. După care a pornit în urma lui Mustafa-bei. Turcul nu mai înceta să-i zîmbească, pentru că, oricum, e mare lucru pe această lume sumbră și morocănoasă să întîlnești o fire veselă, inteligentă, dispusă pentru a sta cu tine o oră — două la taifas.

În casă au șezut pe podeaua acoperită cu covoare și pernuțe, au băut cafea cu dulciuri, au fumat ciubuc și au trecut iară la dulciuri și cafeluțe. Au discutat cîte-n lună și-n stele. Vînarea vulpilor, construcția țesătoriilor, urcarea și căderea prețului la sare, ceea ce indica, de obicei, tendințele de pace sau război. Alintat și mîngîiat de o asemenea frumoasă primire, domnitorul prinde deodată cu urechea o stranie vînzoleală la poartă. I s-a părut că aude un răcnet înăbușit. După care armăsarul domnitorului a nechezat scurt, un tropot de copite se stinse în lungul ulicioarei și se lăsă o mult prea grea, o mult prea stranie liniște.

— Ora fiind tîrzie, îmi permiteți, Măria voastră, să vă mulțumesc pentru o atît de darnică primire...

— Vai, vai, vai, a zis Mustafa-bei, pentru foarte puțin, dacă nu vă supărați, o singură clipă...

A dispărut în odaia alăturată, după care s-a întors cu o năframă de mătase albă, pe care i-a aruncat-o, cu eleganță, pe umeri.

— Un mic cadou din partea celui mai puternic, strălucitor în veci, precum soarele pe cer...

— Îl primesc cu plecăciune ca pe un simbol de pace pe care Măria sa sultanul...

Nici vorbă de simboluri. E o simplă basma, pe care marele meu stăpîn v-o dăruiește ca să aveți în ce vă duce capul, cînd o să plecați de-aici.

Înainte de-a fi prins tîlcul acestor cuvinte, vodă simte cu spatele apropierea călăului. Pe-o clipă zărește, proiectat de lumînare, pe perete, nasul încovoiat al păsării de pradă; a văzut cum urcă brațul morții... „E tîrziu, și-a zis...

E mult prea tîrziu..." Şi, pentru că glasul se stinge abia după ce se stinge conştiinţa, domnitorul a mai dovedit să se mire:

— ... chiar că nu au nimic sfînt...

* * *

Pe la miezul nopţii veşnic treazul Zarzarean a văzut cum a fost aruncat în curte trupul celui care mai continua să fie domnitorul ţării. Dimineaţa, la poarta reprezentanţei a fost îngropat un stîlp cît un catarg de mare, şi pe stîlpul cela a fost spînzurat Grigore Ghica-vodă cu picioarele în sus. Ar fi fost poate mai bine de zis că l-au spînzurat cu capul în jos, dar nu mai avea, sărmanul, cap, căci, după obiceiul acelor vremuri, capul domnitorului, sărat, ca să nu se strice pe drum, dat fiind că vremea era cam moloşagă, a fost trimis la Constantinopol, pentru a fi prezentat pe-o tavă de aur sultanului.

* * *

Asasinarea de la Iaşi a cutremurat întreaga Europă şi, în primul rînd, Petersburgul, care împreună cu Constantinopolul garantau stabilitatea Ţării Moldovei. Iată însă că unul din garanţi îşi calcă în picioare semnătura, dovedind prin această crimă că tratatul nu era pentru ei decît un petic de hîrtie mînjit cu cerneală.

Răspunsul Rusiei la violarea tratatului încheiat nu putea fi decît unul singur — război, dar, culmea culmilor, tocmai că un nou război Rusia nu-şi putea permite. Moscova, vechea capitală a ţării, era într-o continuă fierbere. Ploile încă nu apucaseră să spele din Piaţa Bolotnaia sîngele lui Emelian Pugaciov, conducătorul marilor răscoale de pe Volga. Groaza mulţimilor revoltate ţinea Petersburgul într-o stare letargică. Focul putea reizbucni. Sabia, odată scoasă din teacă, nu vine uşor înapoi la locul ei. Moşii pustiite, conace arse, convoaie de răzvrătiţi în lanţuri, mînaţi pe jos spre Siberia.

Ecaterina era destul de înţeleaptă pentru a-şi fi dat sama că înăbuşirea răscoalei lui Pugaciov nici pe departe nu rezolva spinoasele probleme ale Rusiei. Caracterul rusului a fost dintotdeauna înclinat spre răzvrătire, iar şerbia făcea aceste porniri să fumege încontinuu. Şi

chiar de se nimereau cîțiva ani mai cumpătați, totul depindea de-o simplă întîmplare, pentru că în acel sfîrșit de veac vînturile nu mai încetau să poarte scîntei de răzvrătire și nesupunere dintr-o țară în alta.

La Paris Ludovic al XVI-lea stătea în pragul prăbușirii tronului, căci parlamentul, clerul și nobilimea nu mai încetau de a se răfui ei înde ei. Coloniile britanice de dincolo de Atlantic nu numai că luptau împotriva coroanei, dar mai și cîștigau în acele bătălii. Marea Britanie, iritată și încolțită, se străduia să păstreze un calm filozofic, dar, pînă să-și revină, de după ocean își ridica fruntea o nouă mare putere. Suedia mai ținea încă minte înfrîngerile suferite de Carol al XII-lea în lupta cu Petru cel Mare. Corăbiile suedezilor stăpîneau Marea Baltică, pîndind flota rusă, și se aștepta din zi în zi izbucnirea unui nou război. În asemenea împrejurări principalul era să rămîi călare pe cal, cum îi plăcea Ecaterinei să tot repete.

Marile speranțe ale Rusiei le constituiau regiunile de sud retrocedate de turci în războiul trecut. Pămînturile trec ușor dintr-o țară în alta atîta timp cît nu sînt populate, și cneazul Grigori Aleksandrovici Potiomkin, favoritul și primul sfetnic al împărătesei, numit guvernator al Novorosiei, se străduia din răsputeri să populeze stepele sudice. Se împărțeau moșii, se punea temelia unor noi orașe, se sfințeau biserici, pentru că numai un dangăt de clopote poate însemna pînă unde ține lumea pravoslavnică și unde începe împărăția celor necredincioși.

Dar, tot amînată de azi pe mîne, marea bătălie cu turcii, odată și odată, firește, avea să reizbucnească. Rece și calculată cum era, Ecaterina, la una din ședințele senatului la care participau și guvernatorii provinciilor, a cerut să se facă recensămîntul tuturor bărbaților care, în caz de nevoie, ar putea pune mîna pe sabie și sări pe cal.

— Cam de la ce vîrstă, Măria ta, s-ar cuveni să pornim? a întrebat guvernatorul din Kazan.

— Aș crede că de pe la zece-doisprezece ani.

— Poate un copilandru de zece ani ridica sabia, ba să-ți mai și sară cu dînsa pe cal?!!

— Firește că nu, dar veni-va o zi cînd destinele

țării le vor hotărî tocmai cei care azi nu pot nici sabia s-o ridice, nici să sară cu dînsa pe cal.

Și fiindcă Ecaterina nu arunca vorbe în vînt, dispozițiile ei au cam pus pe gînduri sfetnicii coroanei. În sara aceleiași zile, la masă, feldmareșalul Saltîkov, ministrul de război și mentorul nepoților Ecaterinei, viitorilor țari, găsi de cuviință să-și prevină stăpîna:

— Nu dea Domnul, Măria voastră, să vă grăbiți, fiindcă, spre deosebire de un om simplu, împăratul, după ce face un pas, se întîmplă să nu mai poată da înapoi.

— Departe de mine gîndul de-a da înapoi.

— Tocmai asta mă și neliniștește, Măria voastră. Susținînd ideea recensămîntului, eu totuși aș crede că ar fi mai cu cale să evităm ciocnirile cu turcii, pînă vom avea marile puteri de partea noastră.

— Nici vorbă de așa ceva! Destul cît i-am tot așteptat. Azi nu se mai pot găsi aliați în Europa.

— De ce credeți?

— Anglia a pierdut prea multe pentru a-și permite luxul de-a se mai ține de cuvînt; eleganta caleașcă franceză, cu osiile frînte, vine nebunește la vale și nimeni nu poate ști ce se va alege din ea pînă la urmă. Prusia va sta zi și noapte cîntărind profiturile și pierderile. Rămîne Viena.

— S-o avem cel puțin pe ea de partea noastră.

— În urma tuturor străduințelor, ni se făgăduiește doar o simplă neutralitate, dar, cred eu, dacă mă voi pune cu binișorul pe lîngă împăratul Iosif, vom putea obține ceva mai mult.

— Fără Viena nici vorbă nu poate fi de un nou război cu turcii. Nici vorbă nu poate fi!!! a adăugat feldmarșalul și, pentru că vorbele i-au scăpat mult prea accentuate, s-a ridicat de la masă și, bătrîn cum era, a închipuit o adîncă supunere în fața împărătesei.

Totuși demnitatea împărăției cerea să se ia atitudine în urma asasinării domnitorului Moldovei. Ambasadorul Rusiei la Constantinopol a înmînat sultanului o notă energică de protest. Spre cumplita uimire a Ecaterinei, osmanii păreau a nu mai lua în serios împărăția coroana căreia o purta ea. Ba dimpotrivă. Intuind că marea vecină de la nord trece și ea prin vremuri grele, turcii, printr-o notă ultimativă, i-au cerut Rusiei recunoașterea Cnezatului Gruzin drept vasal al Imperiului Otoman. Indignată

de-o asemenea obrăznicie, Ecaterina refuză primirea notei. Așa stînd lucrurile, flota turcească din Marea Neagră, completată cu veliere mici, ușor de manevrat, a atacat flota rușilor, obligînd-o să se retragă în portul Kinburn.

— *Mon Dieu!* a exclamat Ecaterina cînd i s-a comunicat vestea atacului de pe Marea Neagră. Cu siguranță că turcii nu au nimic sfînt!

În asemenea împrejurări, în august 1787, au reînceput luptele ruso-turce din Balcani.

Capitolul II

ORA ÎMBLÎNZIRII CUGETULUI

> Călugării țin să ajungă în rai cu votcă și cu zeamă de pește, dar las'că ți-i îndrept eu într-acolo cu pîine seacă și cu apă chioară
>
> *Petru I*

> Călugării ne-au păstrat flacăra trecutului, iar asta înseamnă că lor le datorăm și ceea ce ne încălzește sufletul în ziua de azi
>
> *Puşkin*

Sus, la munte, mai stăruie frigul, iar la poalele Carpaților a și început a se desprimăvăra. Noaptea, peste văi se lasă un fel de boare caldă, crengișul picură arar peste omătul stătut și zgrunțuros. Mai spre miezul nopții, cînd încep a se stinge tainicele tînguieli ale depărtărilor, prin văi, prin văgăuni, pe sub sulurile deșelate de zăpadă, se aud, bolborosind, pîrăușe. Țărani din neam de neamul nostru, vom tresălta de fiecare oară cînd vom auzi apa curgînd, căci murmurul ei neprihănit împrospătează oarecum sufletul, momindu-l cu vremi mai bune Și chit că nopțile par să nu mai aibă capăt, iar întuneri cul apasă cît ce poate în sticla geamului, sufletul, trezit din amorțeala iernii, pornește în veșnica și chinuitoarea sa căutare a sensurilor.

Las' că va fi bine și la vară cald, au tot zis de-a lungul

iernii păgubaşii, şi pe la zori pămîntul începe să iasă din negura nopţii oarecum blagoslovit, împrospătat, întinerit. Sus, la o încheietură de stînci, ciobanii rămaşi să ierneze cu turmele în munţi fac focul. Fumul celor griji şi necazuri coboară la vale încetinel, lunecînd peste păduri, peste cîmpuri, peste sate, trezind lumea din somn.

„Doamne-sfinte, Doamne..."

Părintele Paisie îşi face semnul crucii şi fruntea-i grea, obosită, se lasă peste masa cu hrisoave şi manuscripte. Oricum, iată că mai vine o primăvară, şi iar ne întoarcem cu gîndul către cele trecătoare şi, deci, iară păcătuim. O, păcatele noastre cele grele, căci focurile celor de demult, cînd prind a te răscoli, nu te lasă pînă nu te pustiesc cu totul.

Din negura celor vremi îndepărtate se arată cărările copilăriei uitate undeva la marginea Poltavei. Nici să le cutreiere bine, şi de acum vin să le ia locul zgomotul şi vînzoleala din coridoarele Academiei teologice din Kiev. Nu apucă să înmugurească tinereţea, că se şi naşte marele, chinuitorul vis al călugăriei.

Urmează ani de pribegie prin mănăstirile Ucrainei şi Moldovei, ani de sărăcie, foamete şi suferinţă pe sfîntul munte Athos.

* * *

Cutremurat de priveliştea celor prin care i-a fost dat să treacă, părintele Paisie oftează. A te lăsa pradă amintirilor e lucru cu totul şi cu totul nesocotit pentru un monah bătrîn ca dînsul. Hoardele celor de demult l-au pustiit în aşa măsură, încît, sleit de puteri, nici să se ridice de la masă, nici să părăsească locul unde l-a prins slăbiciunea. Umilit de neputinţa sa, a rămas a se căina molcom în jilţ, pentru că, dacă-i să stăm aşa să ne gîndim, primăvara nu e atît un anotimp cît o minune cerească, o sărbătoare, un început al existenţei pămînteşti.

Vine, iat-o că vine... Zi cu zi se tot încălzeşte. Soarele urcă pe cer tot mai sus, devenind tot mai darnic, tot mai binevoitor. Încetul cu încetul, lumea celor sărmani, întemniţaţi o iarnă întreagă prin cocioabe şi bordeie, începe a da semne de viaţă. Ies şi ei pe afară, se aşază pe prispe şi, mîngîiaţi de raze, prind a visa la mai bine.

Popoare întregi de semințe și semincioare, după ce-au zăcut la întuneric, înghețate bocnă cu pămînt cu tot, amu, dimpreună cu același pămînt, încep a se dezmorți, a-și reveni. Da-va Domnul, peste o săptămînă-două vor încolți, vor înverzi, vor lega roadă și vor urca din neam în neam. Fiare, gîze, rîme, tot ce se potolește și adoarme împreună cu frigul, acum, împreună cu venirea zilelor calde, vor începe a viețui din nou, bucurîndu-se de puținul ce le-a fost dat.

Firește, după ce se vor trece primele bucurii ale luminii și căldurii, posomorîrea iară va prinde a picura peste sufletele noastre, pentru că, oricum, trecătoare sînt toate pe această lume, trecătoare e și bucuria existenței pămîntești. Înviorat de soare, înzdrăvenit de borș cu ștevie, omul iară va porni pe străvechiul drum al rătăcirilor și ici se bucură, ici se întristează; ici se pare că a pierdut, dar în fond a cîștigat, colo i se pare că a cîștigat, dar în fond a pierdut. Așa e, de... Acolo unde sfîrșesc darurile cerești, acolo încep marile viclenii ale lumii...

Cele două lumînări surprind o lacrimă ce se prelinge încet pe obrazul palid, supt, pentru ca mai apoi să dispară în barba căruntă, ostenită și ea acum în zori. Bate undeva departe un cîne, și hămăitul lui cioturos, singuratic, colindă îndelung depărtările. Greul nopții pare să se fi trecut, dar întunericul mai rămîne să facă de strajă la fereastra starețului, și asta îl chinuie.

Bucurați-vă, a zis Domnul, de cele ce vi s-au dat. Darul luminii, darul căldurii este, poate, unul dintre cele mai sfinte daruri, numai că omul, tot crucindu-se în jurul minunilor mici, pe cele mari nici să le vadă, nici să le înțeleagă. La vreo șaptezeci de primăveri au cercat să-l facă pe părintele Paisie martorul acestor mari ospățuri cerești, dar, luat cu nimicuri, hai că mai întîi s-o scoată cu asta la capăt, iar pe urmă se va bucura și el; apoi iată că a mai rămas una de făcut, și încă una, după care, cînd se uită mai bine, primăvara, gata, s-a și trecut. Erau cît se poate de stranii aceste veșnice întîrzieri ale lui, căci, în lungile nopți de iarnă, cu viscol la fereastră și cu tuse în piept, scîrțîind de zor cu pana și trecînd slovele sfinte dintr-o limbă în alta, visa și el în adîncul inimii la marile mîngîieri ale primăverii, cînd, încălzit de soare, împreună cu întreaga fire, se va mai

reface puțin și el, căci ce e viața unui călugăr? Muncă multă, putere puțină. Și mai vine o primăvară, și iară o scapă. Iată însă că după ani și ani de zile, la adînci bătrîneți, a pîndit și el zămislirea acestei minuni. S-ar fi cuvenit să înalțe o rugă de mulțumire, să coboare în curte, să deschidă cu mîna sa porțile mănăstirii, să adune în jurul său obștimea călugărească, pentru a se putea bucura cu toții de venirea primăverii. Dar pentru toate astea era nevoie ca cel puțin să te urnești din loc, pe cînd părintele Paisie, după o noapte de muncă și nesomn, nu era în stare nici măcar să se ridice de unul singur de la masa de scris.

„Nu ne judeca, Doamne, după păcatele noastre, ci judecă-ne după nesfîrșita bunătate a Ta."

Își mai face o dată semnul crucii și caută să reia o molitfă alcătuită de el mai de mult pentru dezmorțirea oaselor. Ca de obicei, ruga părintelui Paisie începea cu glas tare și răspicat, apoi, pe măsură ce cuvîntul prindea foc și adîncime, sonoritatea silabelor scădea, trecînd în șoaptă; pe urmă, iată că se stinge și șoapta. Făptura lui gîrbovită rămînea cu totul strivită de povara păcatelor și numai fruntea i se legăna încet, tresărind atunci cînd cuvintele, în lunga sa pribegire prin pustiu, dădeau de căile ce puteau duce către Domnul.

În cele din urmă, focul rugăciunii s-a potolit, rămînînd în jilț numai smerenia, dar stai că se mai petrece ceva acolo sub cenușa ceea. Cu ochii închiși, cu suflarea tăiată, părintele rămîne nemișcat ca o săgeată prinsă în ciocul unui arc. A te vedea pe tine însuți, așa într-o clipă, cu toate metehnele tale, nu e deloc ușor; a te dumeri asupra vieții tale nu e lucru simplu. La poalele Carpaților noaptea adie a primăvară, a mugur, a veac nou, dar bătrînul rămîne nemișcat, de parcă ar fi fost cioplit din piatră, și numai duhul lui pribeag se zbate, răzbătînd pe-acolo pe unde nimeni pare să nu fi răzbătut. O, acest suflet zbuciumat, ce cutremură, în clipe de revoltă, lumi întregi! Un monah bătrîn și neputincios șade la masă, dar sufletul lui sapă pe sub munți, străbate mări, cutremură ceruri. Aceste chinuri grele stîrneau în jur un fel de groază. Părea că din clipă în clipă se va întîmpla ceva fatal, se vor risipi, se vor prăbuși toate. Mai trece însă o vreme, sentimentul unei catastrofe apocaliptice dispare, toate se limpezesc, se liniștesc, re-

vin în albiile lor, şi numai bătrînul stareţ rămîne în jilţ nemişcat, cu fruntea-i acoperită de rouă celor prin care a trecut.

Aşa începea *ora îmblînzirii cugetului.* Era marele prinos dăruit de Paisie Velicikovski bisericii creştine ortodoxe. Secolul XVIII, după cum se ştie, a fost un secol crunt, barbar. Războaie şi pustiiri peste tot. Mă rog, ochi pentru ochi, dinte pentru dinte. Răutatea omului faţă de om a răzbătut peste tot, devenind normă, o lege, un merit chiar. A şti să te clănţăneşti cu cei din jurul tău însemna a fi un om de ispravă. A şti să-l loveşti, ba chiar să-l dobori pe aproapele tău era o faptă eroică.

Firește, înrăirea a dus la erezii, la cumplite decăderi ale credinţei. Prin mănăstiri călugării şi-au împărţit avutul printre ei, se sfădeau ziua întreagă pentru nimicuri. Darul preoţiei se vindea cu bani, costînd tot mai ieftin şi mai ieftin, aşa încît într-o vreme toate răscrucile erau pline cu popi analfabeţi, care căutau şi ei o cît de mică pricopseală.

În văzduh plutea ceva din ceea ce se numeşte sfîrşitul lumii, pentru că atunci cînd pe lume nu mai rămîne nimic sfînt, atunci omul, vrînd-nevrînd, începe a se gîndi la sfîrşitul ei.

Părintele Paisie Velicikovski, după o viaţă plină de suferinţe, posturi, molitfe şi cugetări, a ajuns la convingerea că de vină era totala pustiire a cuvîntului, ceea ce se numeşte *poliloghie.* Răutatea, ca o gărgăriţă, mănîncă grăuntele cuvîntului, lăsîndu-i numai pojghiţa, şi această pleavă de cuvinte umpluse lumea, ducînd la o mare pustiire a minţii, a inimii, a sufletului. Rugăciunea, această temelie a creştinismului, dintr-un dialog al omului cu părintele său ceresc s-a transformat într-un vînturat de pleavă. Lipsite de adîncime, lipsite de miez, golite de sfîntul adevăr, cuvintele ajunseseră nişte însăilări de sunete goale. De ici iei, colo pui, dar ce se ia şi unde se pune nu încolţeşte, nu prinde rădăcini, nu dă roadă, pentru că, mă rog, pleavă. Pleavă peste tot.

La început era Cuvîntul, şi Cuvîntul era cu Dumnezeu, şi Cuvîntul era Dumnezeu. Asta însă numai atunci cînd cuvîntul e plin, întreg, cu tîlc, cu sămînţă, căci rugăciunile de pleavă nu duceau la uşurarea sufletului, chiar de-ar fi ţinut cu săptămînile. Singura izbăvire, a

zis părintele Paisie, rămîne lupta cu răutatea ce s-a cuibărit în inimile noastre, drept care a început a-şi sfătui ucenicii ca după săvîrşirea rugăciunii să mai îngăduie o vreme în genunchi, cu gîndul la bunătate şi dăruire.

Aşa a apărut *ora îmblînzirii cugetului.*

În acea mare, în acea cumplită învrăjbire a veacului, aşa crunt şi sălbătăcit cum era, bietul suflet îşi dădea sama că aşa nu se mai poate. Lumea căuta un reazem, o ieşire din prinsoarea în care a nimerit. Autoritatea stareţului de la Neamţ era de neclintit şi, oricît ar părea de ciudat, *ora îmblînzirii cugetului* a început, puţin cîte puţin, a readuce cuvîntul la vechea sa matcă. Cu vremea această completare a rugăciunii a avut darul de-a fi dus la o reîmprospătare totală a creştinismului, la ceea ce avea a se numi mai apoi *paisianism;* toate acestea însă aveau să vină mult mai tîrziu, pe cînd atunci...

Atunci, în acele vremuri grele, în acele vremuri cumplite, se întîmpla că nici rugăciunea, nici ora îmblînzirii cugetului nu ajutau. Harul Domnului e una din cele mai mari taine ale lumii. Rîvnim cu toţii la dînsul, dar peste unii se lasă, peste alţii trece. Uneori sîntem primiţi, alteori rămînem lîngă porţile închise. Drept care, iată, poftim... Un singur rînd a rămas pentru a împlini pagina, dar pana zace obosită şi nu vrea să revină la slujba sa. A stărui însă la tălmăcirea cărţilor sfinte, atunci cînd nu ai un Doamne-ajută, era păcat, era un mare păcat.

Scade lumina celor două lumînări pe masa stareţului, se lasă umbre tot mai dese şi mai dese peste slovele preacuviosului Ioan Damaschinul intitulate „Chipul Domnului în inima omului". De-a lungul întregii sale vieţi părintele Paisie s-a întors la tălmăcirea acestui mare poem din greaca veche în slavonă, acum era pe sfîrşite, dar iată că iară îl părăseşte sfîntul har, nu-l mai ascultă pana. Liniştea şi pacea sufletească au fost tulburate de crengişul umed al pădurilor, de fumul ciobanilor, de acel veşnic vis al sufletului ce se numeşte primăvară...

„Păcatele noastre cele multe şi grele..."

Venise rîndul mătăniilor. Atunci cînd nici rugăciunea, nici ora îmblînzirii cugetului nu aduceau mult rîvnita reîmprospătare sufletească, atunci venea rîndul celor douăsprezece mătănii de pocăire, după care toate

trebuiau luate de la început. Şi nu era un lucru greu făcutul celor douăsprezece mătănii, dar, vai, anii de tinereţe, cu tot zbuciumul şi sărăcia lor, s-au răzbunat pe părinte, lăsîndu-l pentru toată viaţa cu o jumătate de trup puroind şi sîngerînd.

Deseori i se usca ţesătura hainei pe rană şi, cînd făcea o mişcare mai nesocotită, i se întîmpla să şi leşine. Dar las' că şi leşinurile celea, îşi tot zicea părintele Paisie, nu-s decît nişte mofturi. Cu mare ce a lunecat din jilţ, a venit încet, tîrîş-tîrîş, la icoanele din ungher, dar, cînd colo, se aud undeva, hăt departe, cucoşii cîntînd miezul nopţii.

Trebuia să coboare la cele două lăcaşuri sfinte.

Venise polunoşniţa, slujba de la miez de noapte, iar călugărimea, secătuită de postul cel mare şi de nenumăratele boli ale bătrîneţilor, dormea dusă.

Dacă nu se va zvoni că a coborît starețul la polunoşniţă, nu vin nici ei.

O, acea amărîtă moşnegărie, cum s-a mai săturat de dînşii... El însuşi bătrîn fiind, părintele Paisie şi-a zis de nenumărate ori că nu va mai stăreţi nici o mănăstire dacă nu vor fi cel puţin o treime de călugări tineri. Dar, pe de altă parte, de unde să-ţi vină călugării tineri în acele vremuri cumplite, cînd frate se ridică împotriva fratelui, vecin se ridică împotriva vecinului, o ţară se ridică împotriva altei ţări?! De atîtea bătălii şi vărsări de sînge nu mai ajung ostaşi, bobocilor cu puful de abia mijit li se dă sabie, puşcă, şi, neastîmpăraţi cum sînt, unde să-ţi mai ajungă cu sufletul la cuvîntul şi lumina sfintei scripturi!...

— Bine, măi, dar unde mi-i psaltirea?!

Dănilă, călugărul ce avea spre ascultare soba starețului în care urma să tot pună lemne atîta vreme cît se va auzi de după perete pana scîrţîind, horăia întins pe-o laviţă. Soba se răcise cu totul şi, firește, la frig scrisul se schimbă, buchiile luînd-o care încotro. Să te mai miri cînd îţi scapă cuvîntul de nu-l mai poţi culege!

— Ia adu-mi psaltirea, măi băiete.

Părintele Paisie avea o frumoasă psaltire, lucrată de mîna sa pe muntele Athos. Apoi călătorise psaltirea ceea cine ştie cît şi unde, pînă să fi ajuns iară la stăpînul său. Tinereţea fiind în genere nerăbdătoare, nerăbdători erau şi tinerii călugări de pe Sfîntul Munte. Şi dacă

Mîntuitorul le-a poruncit apostolilor să nu ia cu dînşii, cînd vor pleca în lume, nici traistă, nici hrană, nici bani, nici haină mai mult decît era pe ei, atunci pentru ce ar căuta să se căpătuiască tinerii călugări?! Trăiau de azi pe mîne, ţinîndu-se mai mult cu pomenile celor veniţi să se închine. Cît ţinea vara, era cum era, mai spre iarnă însă, cînd se rărea lumea prin mănăstiri, tinerii călugări îndurau o foame şi un frig, că era vai şi amar de dînşii. Ca să poată ieşi din iarnă, părintele Paisie a început a copia psalmi pe care, mai apoi, îi schimba pe pîne la creştinii veniţi de pretutindeni. Avea un scris de-o frumuseţe rară, apoi ştia a lega frumos foile, căci lucrase o vreme la tipografia de la mănăstirea Pecerska Lavra din Kiev. Psaltirile lucrate de mîna lui erau preţuite cu mult faţă de cele scoase de sub tiparniţă.

Anii de foame şi sărăcie, petrecuţi într-o chilie săpată în munte, l-au călit, i-au format darul cuvîntului scris, darul cuvîntului rostit. Cu vremea a început să aibă ucenici, şi cînd s-au adunat destui, a fost înfiinţat schitul sfîntului Ilie. Fiind în fruntea schitului, părintele Paisie, firește, nu mai avea cînd copia psalmi. Faima lui însă creştea zi de zi şi, într-un mod cu totul neaşteptat, faima ceea a început a se răsfrînge şi asupra psaltirilor sale, aşa încît ajunseseră a fi căutate prin toate colţurile lumii.

Cuvioşia şi seninătatea părintelui Paisie au tot adunat şi adunat adepţi în jurul lui, aşa încît schitul sfîntului Ilie a ajuns a fi mănăstire, dar mănăstirea nu avea, din păcate, nici biserică, nici chilii destule pentru călugări. Din întîmplare, domnitorul Moldovei de pe atunci, Calimah, venit fiind cu toată curtea să se închine locurilor sfinte şi aflînd de marea strîmtoare şi înghesuială la care era osîndit părintele Paisie, l-a poftit să vină cu ucenici cu tot în Moldova, căci erau mulţime de mănăstiri pustii, printre care şi Dragomirna — una din cele mai frumoase mănăstiri bucovinene.

Aşa s-a făcut că părintele Paisie a ajuns pentru a doua oară în Moldova, rămînînd aici pînă la sfîrşitul vieţii. Mănăstirea păstorită de dînsul a ajuns a fi cunoscută ca un lăcaş cu adevărat sfînt. Însuşi starețul era cinstit şi preţuit de toată lumea. Veneau să i se închine cine ştie de pe unde şi, cu toate acestea, părintelui

Paisie deseori i se făcea dor de tinerețe, de muntele Athos, de cele umile psaltiri pe care le lucrase odată. Cînd împlinise șaizeci de ani, bogata mănăstire Pantocrator de pe muntele Athos, în bisericile căreia părintele Paisie deseori slujise liturghii, i-a trimis în semn de recunoștință una din acele psaltiri găsite cine știe pe unde și cumpărată cine știe cu cît.

Pomenindu-se față în față cu acele foi ferfenițate, părintele Paisie s-a bucurat de parcă i s-ar fi întors tinerețea cu setea ei de credință cu tot. În tipografia Neamțului călugării au legat cartea cu piele, și părintele Paisie nu se mai despărțea de dînsa. Cînd venea ora să meargă la slujbă ori la trapeză, nici vorbă să iasă fără psaltire. Acum, iată, a venit timpul polunoșniței, părintele o caută și nu o mai poate găsi. Pe semne, o fi uitat-o sara trecută în trapeză. De, capul uită, picioarele plătesc. Această zicală, auzită nu de mult de la un poslușnic din Transilvania, i-a plăcut cum nu se mai poate. Înțelepciunea zicalelor — mai iată un mare dar al Domnului trimis spre binele tuturora.

— Măi Daniilă, măi!

Pentru că Dăniilă nici gînd să răspundă, părintele își ia toiagul de alun cu care de obicei pipăia podeaua galeriilor din interiorul mănăstirii și, ieșind din stăreție, a pornit încet spre trapeză. După ani și ani de adaptări și tălmăciri, făcute mai mult noaptea, cu lumînarea într-o mînă și cu pana în alta, lumina propriilor ochi s-a irosit aproape toată. Pînă și ziua deslușea fețele celor din jur cu greu, culegîndu-le dintr-un fel de ceață, iar cum venea noaptea, nici prin ceață nu mai deslușea nimic. Cu pași mărunți, tîrîndu-și încălțările pe podea, părintele se strecura de-a lungul pereților, mulțumind Domnului de fiecare dată cînd găsea pe dibuite pragul, ușa, mînerul.

Slavă Domnului, a ajuns. În sala de mese a mănăstirii, numită pe limba călugărilor „trapezărie", îndată cum intrai, în stînga obișnuia să ardă noaptea întreagă o lumînare lăsată de veghe pentru trebuințele gospodăriei. Cum a trecut pragul, părintele a scos din sfeșnic rămășița lumînării, înfășurată în sloiuri de ceară caldă, și luminîndu-și, a pornit încet în lungul meselor la care se rugau, ospătau și odihneau un pic călugării. În dreapta abia se deslușeau din întuneric înaltele ferestre ale

mănăstirii. Pe peretele din stînga o candelă lupta cu bezna în fața Preacuratei.

Ajuns la locul lui, în capul meselor, părintele Paisie mai întîi și-a mutat scaunul, căutînd unde să pună lumînarea. Deodată neagra căscătură a nopții rostește cu glas de om:

— Blagoslovește, părinte.

De mirat ce era, părintele cît pe ce să scape lumînarea, dar mai apoi s-a gîndit că nu-i stă bine starețului vestitei mănăstiri să se lase tulburat cu una, cu două. Venindu-și în fire, mai întîi a lipit lumînarea de-o margine de masă, și-a găsit mult pătimita psaltire, a mulțumit Domnului și abia după aceea a întrebat:

— Care-i acolo, măi?

— Eu mi-s, părinte. Poslușnicul Ioan.

— Nu cumva Ioan cel zis „Vînătorul de munte"?

— Acela-i, părinte, acela-i.

După care a oftat prin întuneric. A oftat și părintele Paisie, lăsîndu-se pe scaun. Iată-i și pe călugării tineri, că tot la tineri a visat. Nici prin cap să-i fi trecut că-l va găbji noaptea aici în trapeză. Se poate ca tocmai el, băiatul pe care vroia să-l crească și să-l ridice cît va putea de sus, pentru a-l dărui în toată plinătatea și frumusețea sa Domnului, se poate ca tocmai el... Dar hai să nu cădem pradă supărării, căci o fi suferit și el destule acolo peste munți pînă să fi ajuns la poarta mănăstirii lor...

După cum s-a mai spus, odată cu ocuparea Bucovinei, părintele Paisie s-a văzut nevoit să părăsească Dragomirna și să se refugieze în matca țării împreună cu ucenicii săi. Pentru început, li s-a dat micuța mănăstire Secul, dar se adunase atîta lume, încît nu mai ajungea loc nici la slujbă, nici la masă, nici la hodină. Pe de altă parte, mulțime de lume, gonită de războaie și răzvrătiri, bătea zi și noapte la poarta mănăstirii. Mai ales după înăbușirea răscoalei lui Horia. Se strecurau prin munți ardelenii, veneau zi și noapte, pentru că unde își mai putea găsi bietul creștin dreptate și apărare dacă nu în mănăstirile neamului său?

Secul vuia ca un stup. Nemaiajungînd loc în interiorul mănăstirii, au început a face chilii în afară, lipindu-le, ca rîndunelele, de gard, care și cum putea. Strîmtorat cum era, părintele Paisie și-a împărțit și el obștea

în trei. Cînd o parte din călugări erau la muncă, alta odihnea, iar cea de-a treia era în biserică, la slujbă. Şi tot aşa, rînduindu-se zi şi noapte, tăcuţi, cuminţi, răbdători...

Dat fiind că nu mai era loc, stareţul a hotărît să nu mai deschidă, oricine ar fi bătut la poartă, căci se prăbuşea mănăstirea cu pravilă cu tot. Iată însă că băietanul ista, el nici gînd să bată la poartă. Fără a sta prea mult pe gînduri, a sărit gardul. Adus în faţa stareţului, nu s-a sfiit deloc, zicînd că aşa i-i feleşagul. De cînd se ţine minte, el mai degrabă sare gardul decît să bată la poartă.

Avea cîndva şi părintele Paisie această slăbiciune, pentru care lucru i-a zîmbit şi l-a primit în mănăstire. Era tînăr, vînjos, cu o căpăţînă roşcovană, cu trupul puţin fugit pe spate, de parcă ar fi ochit în ceva. Cu toate posturile şi molitfele, călugării, ţăranii de prin sate, i-au ticluit o poreclă, zicîndu-i „Vînătorul de munte". Era o fire de om cum nu se mai află! Pretutindeni foamete, boli, suferinţe, dar roşcovanul cela de peste munţi o fi fost zămislit de părinţi într-o frumoasă zi de sărbătoare, căci era numai zîmbet şi vorbe de duh.

Se cutremura micuţa mănăstire cu tot cu pravilă, cu tot cu călugări, cu temelie cu tot. Vreo cinci sute de fraţi umblau cu şoapte şi blîndeţe în urma lui, şi-l tot luminau, şi-l tot povăţuiau. Cînd roşcovanul prea întrecea măsura, îl aduceau în faţa stareţului să-l probozească şi părintele se făcea a-l dojeni, dar ştia a se apăra, aveau atîta farmec şi umor cuvintele poslušnicului, încît stareţul pînă la urmă îi lua apărarea. Azi aşa, mîne aşa, dar să-i fi trecut măcar o dată prin cap pînă unde se va ajunge...

— Fiule, după cîte-mi aduc aminte, ai fost rînduit la stînă. Oare să nu-ţi fi trecut poftele nici acolo, pe lîngă mieii Domnului? A ajuns sărmana noastră mănăstire de ţi-i mai mare ruşinea... N-am trecut postul cel mare nici pe jumătate, iar călugării au şi pornit a cotrobăi prin întuneric, în căutarea unei coji de pîne...

— Dacă nu, părinte, că eu nu-s dintre cei ce umblă după fărîmituri... O dată pe săptămînă ne vine schimbul, şi noi coborîm de la munte pentru a ne închina Preacuratei Fecioare. Deci, iată că şi eu, schimbat fiind, am coborît la vecernie...

— Care vecernie, măi băiete?! Mănăstirea doarme tun, porţile-s închise, altarele s-au stins. Eu, iaca, am venit după psaltire, din clipă în clipă se va bate polunoşniţa, iar tu tot cu vecernia umbli?!

— Mi-e greu pe inimă, părinte. Şi, cu sufletul tulburat, nu mă încumet să urc înapoi la munte.

— Cu inima grea şi cu sufletul tulburat se cuvine a şedea în trapezărie?

— Unde alta! Că aturici, demult, la Secul...

Părintele Paisie a zîmbit, amintindu-şi lungile, chinuitoarele nopţi petrecute cu călugării în trapeza de la Secul. Roşcovanul ista, cu toată isteţimea lui, pînă acum pare să nu fi priceput pentru ce se adunau ei nopţile...

— Fiule, strîmtoarea şi sărăcia ne adunau noapte de noapte în trapeza de la Secul! Erau cîte doi, cîte trei călugări la un singur pat, şi cum venea noaptea, o parte hodinea, iar pe ceilalţi, pentru a nu-i lăsa să cadă în păcate, îi adunam în trapeză, scărmănam lînă, torceam, împleteam, ţeseam şi cîntam la psalmi pînă în zori! Acum, slavă Domnului, strămutaţi în prima mănăstire a ţării, cu încăperi largi de piatră, cu două biserici frumoase şi vestite...

Nu ştiu cum se face, părinte, dar creştinul din mine răspunde îndată cînd mă cheamă sărăcuţa mănăstire Secul, şi mai că nu răspunde deloc cînd mă cheamă aceste două biserici.

— De ce aşa, fiul meu?

— Ştiu eu... Pe semne, creştinul e mai mult omul vremurilor grele, omul grijilor şi al sărăciei, iar atunci cînd e sătul şi are de toate, lăsăm credinţa şi ne apucăm de gospodărit.

— Hm! făcu stareţul dus pe gînduri.

Cu ce se ţine un călugăr? Cu rugăciune sau cu pîne? Cu rugăciune, firește, dar şi cu pîne. Împănată între aceste două griji, s-a irosit viaţa părintelui Paisie Velicikovski. Erau ani cînd părintele dădea prioritate absolută rugăciunii, ignorînd aproape cu totul pînea, dar suferinţele erau atît de grele, încît au început a surpa din temelii rugăciunea. Ce să-i faci! Bunurile acestei lumi trecătoare sînt toate în mîna diavolilor şi, ca să ajungi la Domnul, trebuie să plăteşti un anumit tribut demonilor.

Comunitatea de călugări cîrmuită de părintele Paisie

a fost cu adevărat sfîntă numai acolo, pe muntele Athos, dar nu avea biserică, nu avea unghere, nu avea acoperiș. În căutarea ei, a acestor pereți și a acestui acoperiș, au ajuns de la Sfîntul Munte la Dragomirna, dar iată că Bucovina este cedată Austriei, și părintele Paisie cu ucenici cu tot ajunge iară pe drumuri. Acum, după ce, cu chiu, cu vai, s-au cuibărit în mănăstirea Secul, hai că le vine poruncă să se mute. Faima și învățăturile părintelui Paisie ajunseseră atît de departe, încît veneau să i se închine din toate colțurile lumii și, văzînd sărăcia și înghesuiala de la Secul, se cutremurau cu toții. Era o situație care știrbea oarecum prestigiul Moldovei ca stat creștin, și iată că vine poruncă de la domnitor...

Bolnav fiind, se muta părintele Paisie de la Secul la Neamțul într-un car tras de patru boi și, șezînd pe lăzile cu manuscripte vechi, se zice că plîngea amarnic. Știa el foarte bine că, după fiece mutare, creștea bunăstarea mănăstirii, dar scădea credința călugărilor. Și iat-o, ispita cea mare, Neamțul fiind cea mai veche, cea mai bogată, cea mai vestită mănăstire a Moldovei, iar mănăstirile cu renume și cu bogăție au păcatele lor... În zilele de mare sărbătoare la Neamț obișnuiau să vină la slujbă domnitorul cu familie, cu boieri, cu curte cu tot. După asemenea slujbe se orînduiesc recepții pentru musafiri cu un păhărel de vin, cu o prăjitură, cu o dulceață, iar acolo unde apare ulciorul cu vin, trebile cerești sînt lăsate la o parte și încep cele lumești. Apoi, pînă ce în trapeză se toarnă vin în pahare, prin chiliile mănăstirii umblă tot felul de cuconițe în căutarea unui mult prea sfînt monah, căruia ar fi putut să i se spovedească, și fie că găsesc ele duhovnicul pe care îl caută, fie că nu-l găsesc, în urma lor umblă din chilie în chilie ispita marilor păcate lumești...

— Dar... cu ce pricină ți s-o făcut greu pe inimă, fiule?

— Austriecii trec Carpații, părinte.

— Au pot ei ieși din țara lor și intra într-o cu totul altă țară?!

— Pe vreme de război, firește.

— Cum, iară război?

— Iară, părinte.

— Și de data asta care cu care?

— Zice-se, Austria cu Rusia — împotriva turcilor.

— Ei, aşa da. Aşa mai merge...

Genele istovite de nesfîrşita veghere a nopţii i s-au lăsat peste ochii osteniţi, decoloraţi şi bătrînul a şoptit: „La ceas de mare cumpănă, aruncă, Preabinecuvîntată fecioară, scutul milosteniei Tale peste suferinţele acestei lumi". Apoi a ridicat palmele cu rămăşiţe de pistrui şi ceară pe dînsele. Le-a făcut căuş şi, cu degetele-i tremurînde, a pornit spre faţă, de parcă ar fi vrut să se spele cu lumina tremurîndă a lumînării. În clipa cînd chipul i-a dispărut acoperit de palme, poslușnicului i s-a năzărit că părintele a strecurat printre degete un „slavă Domnului"...

— Cum, adică, slavă Domnului, părinte?! Se poate să ne bucurăm de-o veste ca asta?!

— Iartă-mă, fiule... M-o fi luat gura pe dinainte, dar, pe de altă parte, păstor fiind, nu pot să nu mă grijesc de turma mea. Tu, acolo, în munţi, păzeşti oiţele; eu, ici, jos, stau de strajă sufletelor acestui neam. Atunci cînd ţi se rătăceşte sau ţi se pierde o mioară, pe tine, fireşte, te doare, dar ce să zic eu atunci cînd sufletele ce mi-au fost poruncite pier în urîţenie şi sărăcie? Cum se îmbolnăvesc şi cum încep să piară turmele tu îi fi aflat de la ciobenii mai bătrîni, dar cum şi pentru ce se stinge făclia unui neam, ştii tu oare?

— Foametea, bolile, războaiele...

— O, de-ar fi fost numai atîtea... Neamurile se sting atunci cînd mult prea mult rămîn nerăzbunate. Auzind de un nou război, am zis „slavă Domnului", şi împreună cu mine a rostit aceste două cuvinte întreg blagoslovitul pămînt al Moldovei, pentru că fiece bulgăraş, fiece fir de iarbă aşteaptă să vină fraţii creştini de la răsărit să ne răzbune.

— Cel ce nu e în stare să se răzbune pe sine însuşi poate să tot aştepte mult şi bine.

— Şi totuşi, războaiele duse de ruşi ne-au făcut să răsuflăm mai uşuraţi. Poate de astă dată două mari împărăţii vor înfrînge sabia otomană...

— Că o vor înfrînge, că n-o vor înfrînge, nimeni nu poate şti, dar luptele se vor da pe pămîntul nostru, şi-o să ne fie de-a scăpării... Suferinţele bietului nostru popor...

— Ce poţi şti tu, măi băiete, la cei douăzeci şi ceva de ani despre suferinţele unui popor?!

— Știu, părinte, mai mult decît vi s-o fi părut, fiindcă atunci cînd am sărit gardul mănăstirii, eu nici gînd să mă călugăresc. Eram gonit de poterile austriece, fugit fiind din temniță.

Sprîncenele cărunte au urcat cum au putut de sus pe fruntea stareţului. După o lungă viaţă trăită pe pămînturi dominate de otomani, părintele ocolea orice capăt de vorbă care aducea cît de cît a politică. Iată însă că roşcovanul ista de peste munte nu mai încetează de-a tot sări garduri.

— Şi, mă rog, pentru ce te-au întemniţat austriecii?

Posluşnicul a ieşit din umbra ungherului, a venit pînă la jumătatea mesei, astfel ca să-l poată vedea stareţul, şi, cu trupul vînjos, puţin lăsat pe spate, a zis:

— Fost sub drapelul lui Horia, părinte.

— Hm! Şi ce făceai tu acolo, aşa de tînăr?

— La început ţineam loc de dascăl, dar mai apoi, cum s-a găsit un dascăl adevărat, am fost trecut la pază.

— La ce bun le trebuiau răsculaţilor dascăli? Aveau cumva şi preoţi, făceau slujbe?!

— Cum altfel! Duminicile şi în zilele de sărbătoare ne adunam prin poieniţe la sfînta liturghie. Odată, ţin minte, cînd venise rîndul împărtăşaniei, şi popa nu avea în ce amesteca vinul cu pîine, ai noştri i-au făcut pocal dintr-o coajă de mesteacăn.

— Şi... a fost bine?

— Bine cum nu se mai poate!

— Dar... Paznic fiind, ce păzeai?

— Capul lui Horia.

„Se abat vremuri grele" — s-a gîndit stareţul. O bună jumătate din călugării mănăstirii erau fugari de peste munţi. Acum armatele care-i goniseră vor intra în Moldova ca armate eliberatoare, dar, sărmanii fugari, mai tremură şi acum pielea pe dînşii...

— Păi, aşa se păzeşte capul unui neam, măi băiete?!

Jignit în ceea ce avea mai sfînt, posluşnicul a venit lîngă stareţ, s-a lăsat în genunchi. A stat un timp cu căpăţîna roşcovană plecată, apoi, deodată, şi-a ridicat ochii plini de lacrimi:

— L-am păzit cum am putut de bine. Eu unul, iată, aşa cum mă vedeţi, de patru ori l-am scăpat de moarte.

Dar am fost puțini, pe cînd ei — cîtă frunză și iarbă! Juraţi cum eram, am luptat pînă la urmă, și numai atunci cînd am văzut capul lui Horia rostogolindu-se de pe trunchi, am cercat să fug peste munți.

— Cum, adică, ai cercat, cînd, slavă Domnului, ai și fugit?!

— Dacă nu, că atunci cînd am cercat să trec munții întîia oară, am fost prins și întemnițat.

— D-apoi că și tu, măi băiete... Odată intrat în răscoală, s-ar fi cuvenit să fii cu gîndul mai mult la luptă decît la fugă!...

— Părinte, eu pot aduce martori care mi-au văzut sabia scoasă din teacă, și dacă vor spune că nu am fost un bun luptător, mă izgoniți din această sfîntă mănăstire ca pe un nemernic!

— Hm!

Mișcat, bătrînul a prins a lăcrima. S-a legat, iată, cu sufletul de băietul ista, îi este drag, și cînd omul îți este drag, ce poți face...

— Bănuiam eu cam ce te-a făcut să ne sari gardul, a zis într-un tîrziu. Știam că se poate isca o mare daravelă la mijloc, dar te-am lăsat la mănăstire, pentru că pecetea unei rare cuviosenii stăruia pe obrazul tău.

Timid, cu vîrful degetelor, părintele a încercat să schițeze chipul poslușnicului, repetîndu-i trăsăturile fără a se fi atins de ele.

— Mulțumim, părinte.

— Nu se cuvine a mulțumi, fiul meu, pentru că chipul nu e meritul celui ce-l poartă.

— Al cui e meritul?

— Al neamului din care coboară. Uneori, ce-i drept, peste pecetea ceea se mai poate deslușî bunăvoința Celui de sus.

— Știu eu, părinte... Poate că bunăvoința Celui de sus a și fost uneori de partea noastră, dar dreptatea — niciodată!

— Cel ce crede, fiule, nu poate și nici nu trebuie să caute o altă dreptate în afara dreptății Domnului.

Cucoșii au trecut la cea de-a doua cîntare, înfrigurînd poalele Carpaților cu păduri, cu văi, cu mănăstiri cu tot. Sosise miezul nopții și părintele Paisie, cu psaltirea într-o mînă, cu lumînarea în alta, a pornit încetișor spre ieșire. Poslușnicul însă rămînea să stea cuminte

la locul lui. Stareţul mai face cîţiva paşi şi se opreşte. Legea păstoriei nu-i permitea să iasă din încăperea în care unul din fiii lui mai rămînea să şadă în genunchi. Pe de altă parte, oricum, venise vremea slujbei...

— Fiule, chiar vroiam să te întreb: cum se face că ţi se tot amînă călugărirea? De vreo doi ani îl tot aştept pe părintele Ignatie, duhovnicul tău, să aducă vorba de tine, dar anii trec, părintele Ignatie tace...

Trecerea la un alt capăt de vorbă îi permitea poslușnicului să se ridice de la podea cu demnitatea neştirbită, dar să vezi fire încăpăţînată de ardelean! Nici gînd să se mişte.

— Mai e încă mult pînă voi îmbrăca şi eu haina călugărului, zise oarecum întristat. M-a făcut maica fierbinte, săritor la nevoie, şi cum văd o cît de mică nedreptate, braţul mi se şi repede să scoată sabia din teacă. Îmi mai trebuie mult pînă mă voi potoli şi eu, pentru ca, lăsîndu-le pe cele lumeşti, să-mi îndrept cugetul numai şi numai către Domnul.

— A fi un bun creştin, a zis îngîndurat stareţul, nu înseamnă a fi neapărat o oiţă. Chipul tău mi-a plăcut tocmai pentru că pare gata, la o nevoie, a se apăra. „Purtaţi pe Domnul în inimile voastre, a zis apostolul, dar fiţi demni de ceea ce purtaţi cu voi."

Oarecum mirat de aceste cuvinte, poslușnicul s-a ridicat de la locul lui şi, venind aproape de stareţ, s-a rugat cum a putut mai frumos:

— Părinte, rămîi acest sfîrşit de noapte cu sufletul meu şi, în amintirea acelei săracute mănăstiri, poate mă mai luminezi o dată, citindu-mi şi răstălmăcindu-mi din psalmii împăratului David.

Harnicii cucoşi, cum au răzbătut în mănăstire, nu o mai lăsau în pace. Pînă la urmă, prin ferestrele chiliilor a început a licări lumina opaiţelor. Vreo sută şi ceva de uşi au prins a scîrţîi care mai de care. Smulsă din hodina nopţii, călugărimea a pornit, tîrîndu-şi încălţările pe cărăruşele pietruite, spre cele două biserici unde urma să înceapă, din clipă în clipă, slujba de la miezul nopţii. Las', şi-a zis părintele, odată ce-i văd sculaţi...

— La drept vorbind, fiule, şi eu umblu cu sufletul tulbure noaptea asta şi dacă Providenţa mi te-a trimis, fie voia Celui de sus.

Întorcîndu-se la locul său, părintele Paisie a pus psaltirea pe masă, a aşezat lumînarea în braţul unui sfeşnic, şi-a făcut semnul crucii, după care a poruncit:

— A se pregăti masa întru venirea Cuvîntului.

— Cîţi vor fi cu totul? a întrebat poslușnicul.

— Cîţi se ospătează, atîţia vor fi.

Cu un coş greu de lumînări, poslușnicul a făcut ocolul mesei, punînd cîte-o lumînare în faţa fiecărui scaun, apoi a mai trecut o dată masa de jur-împrejur, aprinzîndu-le. Cînd în dreptul fiecărui scaun ardea cîte-o lumînare, poslușnicul s-a întors tăcut în ungheraşul unde l-a găsit stareţul, căci, rînduit fiind la stînă, nu-şi avea scaun şi, firește, nu-şi putea avea nici lumînarea lui în trapeză.

— Mai aprinde una, i-a dat învoire stareţul.

— Domnul să vă mulţumească, a răspuns poslușnicul, alegîndu-şi din coş o lumînare.

Ard, sfîrîind uşurel, lumînările. Se aude foşnetul filelor, apoi, după o lungă pauză, părintele Paisie, îndreptîndu-şi cuvintele către celălalt capăt al mesei, unde stătea poslușnicul, a zis:

— Fraţilor întru Hristos! Viu întru întîmpinarea voastră nu atît ca un stareţ rînduit să răspundă în faţa lumii de acest lăcaş, nu atît ca un duhovnic chemat a răspunde în faţa Domnului de sufletele altora, ci mă apropii ca un fiu rătăcitor al acestei lumi pline de păcate, pentru a mă împărtăşi şi lumina, împreună cu voi, la această oră tîrzie din izvorul sfintei scripturi.

— Amin, a zis înfrigurat poslușnicul, făcîndu-şi semnul crucii.

— Amin, i s-a răspuns.

Sus, în turla cea mare, începu slujba de la miezul nopţii. Două ciocane de lemn, lăsate pe-o faţă de scîndură, aleargă, împletind cununi de sunete. Trezit de zgomotul zburdalnicelor ciocane, a oftat din adîncuri marele clopot al Neamţului.

Şi a crăpat noaptea în două, şi s-a cutremurat păcatul în faşă, şi jertfa s-a întors cu faţa spre cel ce-o răpune.

— Pescarii din Galileea, a zis într-un tîrziu părintele Paisie, primii noştri creştini, pentru a nu pierde harul Domnului, se sculau în miez de noapte şi, închişi prin căsuţe, se rugau. Erau vremuri cumplite, vremuri

grele. Cuvîntul Domnului, precum e făclia unei lumînări scoase în plină furtună, părea că se stinge. Nu s-a stins. A fost salvat pînă la urmă. Şi nu sabia, nici aurul, nici sfatul marilor înţelepţi, ci necăjiţii pescari din Galileea, ce se sculau cu noaptea în cap să se mai roage o dată, l-au salvat. Creştinii le vor rămînea purtarea îndatoraţi, şi pentru a înveşnici nestrămutata lor credinţă, s-a hotărît a se păstra, în canoanele bisericilor noastre, polunoşniţa, adică slujba pe care o vom săvîrşi la miezul nopţii.

Treziţi de clopotele de veghe ale mănăstirii, au prins glas şi sfetnicii săi. Departe de-a fi putut pătrunde esenţele, clopotele mici, credincioase cum nu se mai poate statornicului lor părinte, au pus mînă de la mînă, ajutîndu-şi patriarhul în urzirea străvechiului pod pe care, de cînd lumea, tot ce e pămîntesc şi trecător tinde spre cele veşnice, cereşti.

— Păstorii sirieni, a mai zis părintele Paisie, primii noştri creştini, nu ştiau nici a citi, nici lăcaşuri sfinte nu aveau. Cupola albastră a cerului era biserica lor, munţii arşi de soare erau altarele lor, iar străvechile cîntări ale împăratului David alcătuiau scripturile lor. Acei sărmani ciobani îşi alegeau de obicei o cîntare a împăratului David, o învăţau pe dinafară, rămînînd în singurătatea munţilor cu oile un an întreg, neavînd la suflet decît un singur psalm. Cînd venea altă toamnă, ei, coborînd din munţi, îşi schimbau psalmul cu un altul, şi iar urcau cu oile la munte pentru un lung amar de vreme. În amintirea celor păstori biserica creştină, la slujbele din miez de noapte, nu obişnuieşte a citi psaltirea în cunoscuta sa orînduire, ci, deschizînd cartea la întîmplare, rămînem cu acea singură cîntare ce ni se va ivi.

Dangătul s-a stins undeva hăt departe în munţi. Turnurile mănăstirii abia se desluşesc prin întuneric. Cerne, tăcută, noaptea peste ele, şi acea tăcere a nopţii o fi trezit droaia de clopote mici. Glasurile lor neprihănite s-au şi repezit în cele patru părţi ale lumii, dar era încă noapte şi, pentru a le potoli, pentru a le întoarce înapoi sub cupola paternităţii, a răspuns, de undeva din întuneric, marele clopot al mănăstirii.

Părintele Paisie a deschis la întîmplare volumaşul tinereţii, a cules începutul cîntării, şi-a dres puţin glasul scăzut de bătrîneţe.

„A treizeci și noua cîntare a împăratului David. Stat-am stat eu de mi-am zis: păzi-mi voi cărările, lacăt gurii pune-mi-voi, pe cît netrebnicul va fi în fața mea.. "

Așezînd cu grijă psaltirea deschisă pe masă, părin tele Paisie și-a ridicat osul frunții, împotrivindu-se din răsputeri beznei ce-l tot apăsa în această noapte nesfîrșită.

— Dragii și scumpii mei... Lăsăm pentru o clipă Sfînta Scriptură, ca să ne întrebăm: poate oare omul trăi așa cum l-a făcut Dumnezeu? Se crezuse că poate, dar iată că nu. Tot trăind și viețuind, zice psalmul, deodată ne-am dat sama că sîntem în mare pagubă rămînînd așa cum ne-a făcut El, drept care ne-am zis: atît. De-acum încolo ne vom păzi cărările, vom căuta a nu ne scăpa cu vorba cît netrebnicul va sta în fața noastră.

O, mult pătimită lume! Cîtă nedreptate ai purtat pe umerii tăi, și cît de veche e această povară a ta! Suspomenita cîntare a împăratului David a fost urzită cu o mie și ceva de ani pînă la venirea Mîntuitorului. După care fiul Domnului a pogorît pe pămînt; a fost urmărit, a fost judecat, a fost răstignit, și iată că mai trec două mii de ani de la înălțarea lui la cer, iar bietul om se tot trezește în puterea nopții, pentru a-și zice. atît, gata, de-acum încolo îmi voi păzi cărările și cîntări-mi-voi fiece cuvînt.

A oftat, îndurerat, marele clopot al Neamțului. Nu a fost nici revoltă, nici jalbă, ci mai degrabă un suspin a coborît din turnul mănăstirii, de parcă un popor întreg s-ar fi plîns printr-o singură suflare. Suptă de strîmtorile munților, fărîmițată în fel și chip, durerea ce s-a tot dus și dus pe unde putea trece, pe unde nici vorbă să treacă. Deplîngerea amarului destin a făcut sfetnicii să sară în ajutorul stăpînului, în urma lor s-au grăbit droaia de clopote mici. Și tot cădeau și cădeau de sub streașina clopotniței ciorchini de argint, și tot veneau și veneau prin întuneric la vale, spre acea zodie întunecată unde, așteptîndu-i să cadă, băteau toaca cele două ciocane de lemn.

Starețul a așteptat pînă ce micuții vor coborî cu toții, după care a ridicat, cuvios, psaltirea de pe masă:

„...Stat-am stat eu de mi-am zis: păzi-mi-voi cărările, lacăt gurii pune-mi-voi, pe cît netrebnicul va fi în fața mea. Fost-am necuvînt, și neglas am fost, trecut-am

cu tăcerea chiar şi peste cele bune, dar tristeţea mi-a tot sporit ş-a tot crescut în mine."

— Auzi, părinte, de unde s-a luat şi pentru ce a prins a creşte ea, tristeţea?

— O, dragul meu fiu... Aici zace marea noastră deznădejde... Nu-i mare lucru a pune lacăt gurii, dar, năbuşind cuvîntul, noi năbuşim, împreună cu el, şi glasul. Iată însă că glasul nu vrea să ni se supună, căci atunci cînd tace glasul, tace şi cugetul, iar cugetul nu mai este al nostru, cugetul este al Domnului, noi fiind zămislirea mîinilor Sale. Mă rog, deşteptî cum ne credem, ne-am obişnuit cu tăcerile, am călcat în picioare ceea ce am avut mai sfînt — şi cuvînt, şi glas, şi cuget, dar, pentru a nu-l supăra pe netrebnic, e nevoie nu numai să taci, dar să şi nu vezi. Deci, trecem tăcuţi, trecem orbi pe lîngă cele rele, trecem şi pe lîngă cele bune. A nu mai vedea însă nimic în jurul tău nici bun, nici rău înseamnă a stinge făclia conştiinţei tale, şi stingînd-o, ajungem una cu vitele, cu păsările, cu iarba de pe marginea drumului, adică cu tot ceea ce, deşi a fost făurit de mîna Domnului, nu poartă suflare din suflarea Lui. Ajunsă oarbă şi surdă în faţa binelui şi răului, viaţa omului nu mai are rost. Iată de ce, zice psalmul, oricît de bine am duce-o după înăbuşirea darurilor cereşti, tristeţea ne va tot spori şi ne va creşte...

O vreme ecoul vuietului de aramă mai stăruia pe la poalele munţilor, dar iată, slăbit cu totul, se stinge. Şi nu rămîn decît o noapte grea, picurînd peste o veche mănăstire, două rînduri de lumînări trecute pe jumătate şi două suflete întristate. Unul — la un colţ, altul — la celălalt colţ de masă.

— Macedonencele, şi-a reluat firul părintele Paisie, primele noastre creştine, se cam temeau de cuvintele necunoscute, ele îşi întrerupeau ruga, căutînd să pătrundă ceea ce nu cunoşteau, după care reluau rugăciunea. Să nu punem nici noi un prea mare preţ pe putinţele noastre de însuşire a marilor adevăruri şi, cu cumînţenia creştinilor de pe vremuri, să luăm psalmul de la început: „Stat-am eu stat de mi-am zis: păzi-mi-voi căile, lacăt gurii pune-mi-voi, pe cît va fi netrebnicul în faţa mea. Fost-am necuvînt şi neglas am fost, trecut-am cu tăcerea chiar şi peste cele bune, dar tristeţea mi-a tot sporit şi-a tot crescut în mine. Deodată însă inima

mi s-a făcut numai foc, gîndurile-mi erau numai pară; întorsu-mi-s-a graiul și am zis: spune-mi, Doamne, pe unde mă așteaptă sfîrșitul, și care-mi va fi veacul?...".

Măreție, neclintite, înfășurate în noapte, turnurile Neamțului veghează în tăcere, iar cînd o mai multă tăcere nici că se putea, s-a răspuns din întuneric marele ctitor al credinței. Nici dangăt, nici vuiet, nici povață nu a fost. Pur și simplu, stînd așa, pe întuneric, de unul singur, cu gîndurile sale, clopotul a oftat.

— Și iară vom sta și ne vom minuna, a zis părintele Paisie, cu cîtă înțelepciune am fost ziditi de către Domnul. Cît de adînc au fost turnate în mădularele noastre darurile cerești, dacă nici noi înșine, cu toată nimicnicia, cu toată josnicia noastră, nu am putut zătri cu desăvîrșire ceea ce a fost zidit în noi. Pentru că chiar și atunci cînd sărbătoream mutenia glasului, stingerea cugetului, chiar și atunci, de sub cioburile sfinte, mai fumegau încă marile daruri cerești. Ațișoara ceea subțire de fum a tot stăruit și stăruit pînă ce, într-o bună dimineață, ne-am trezit cu inima foc, cu gîndurile numai pară. Fericiți că graiul ni s-a întors și cugetul a prins iară viață, ne-am grăbit către Domnul, pentru a-l întreba cîte ne vor fi zilele și care va fi veacul, dar, vai, scurtă este trecerea noastră pe acest pămînt... Pentru săvîrșirea păcatelor — vreme destulă, pentru ispășirea lor — mai nimic.

Și iară, nu se știe a cîtă oară, dintr-o nimica toată, din faldurile întunericului, din picuratul pădurilor jilave, din boarea de fum a ciobanului rămas să ierneze cu oile la munte, au răsărit cele două ciocane de lemn ș-au prins a fierbe pe-o față de scîndură. Luînd-o de jos, de la temelie, ciocanele au tot urcat treaptă cu treaptă, scară cu scară, și iată că brațul caută prin noapte funia, limba clopotului, smulsă din punctul mort al tăcerii, se leagănă cu durerile sale cu tot, după care se repede și lovește. Glasul vremilor de demult, glasul strămbunilor coboară peste creștetele noastre, făcîndu-ne una cu cei care au fost, una cu cei ce vor să vină. E, poate, clipa cea mai frumoasă a credinței, clipa veșniciei, căci, orice s-ar zice, orice s-ar face, atîta vreme cît viu rămîne Cuvîntul și viu rămîne Duhul, vii vom rămînea și noi.

— Iudeii căpătuiți la periferia Romei, a zis deodată

stareţul, sărăcimea cea amară, ce-şi cîştiga pînea adunînd cioburi de sticlă, primii noştri creştini se sculau de obicei noaptea în cocioabele lor pe malul Tibrului, pentru a-şi săvîrşi obişnuita rugăciune. Erau vremile marilor prigoniri. Rugăciunile se plăteau scump, cu preţul vieţii se plăteau, lucru pentru care iudeii se şi sculau cu noaptea în cap ca să se roage. Nu s-au lăsat însă de a-l tot căuta pe Domnul şi, chiar cînd erau prinşi noaptea rugîndu-se, cînd legionarii băteau cu picioarele în uşa umilelor cocioabe, ei ieşeau să deschidă, lăsau prigonitorii să intre, după care se lăsau în genunchi şi-şi luau rugăciunea de la capăt. Vom relua dar şi noi psalmul împăratului David: „Stat-am stat eu de mi-am zis: păzi-mi-voi cărările, lacăt gurii pune-mi-voi, pe cît va fi netrebnicul în faţa mea. Fost-am necuvînt şi neglas am fost...".

La un moment dat, poslușnicul a pierdut firul rugăciunii, căci ceva straniu se petrecea afară. Cu auzul aţintit în noapte, vînătorul de munte a ieşit din ungherul său. Se apropia de stareţ în vîrful degetelor, ducîndu-şi cu grijă capătul de lumînare. Se auzeau de acum bine de tot copitele cailor, zîngănitul armelor, şi a tot crescut şi crescut vuietul cela pînă s-a oprit, tăiat de zidul mănăstirii. S-a bătut la poartă. Un glas sever a strigat ceva pe turceşte.

— Părinte, a şoptit poslușnicul cu o dulce înfrigurare, căci lupta era, în fond, marea patimă a vieţii lui. Noi ştii cum facem? Adun repejor călugării mai tineri, şi pînă ce străjerii îi vor ţinea de vorbă la poartă, ieşim pe zidul mănăstirii.

— Şi?...

— Şi — călare pe dînşii!

— Măi băiete, măi, a zis deodată stareţul zîmbind, îi fi uitat că Neamţul e mănăstire, şi nu cetate de hotar. Arma noastră e rugăciunea, şi nu lupta. Să le lăsăm pe cele lumeşti, fiule, şi să ne întoarcem la psalmul împăratului David...

Ciudat lucru, s-a gîndit poslușnicul, dar cum se întîmplă ceva neobişnuit şi se face mare zarvă, stareţul devine senin şi paşnic. Cu cît mai mare e vîltoarea, cu atît mai deplină e liniştea lui. Turcii bat cît ce pot la poartă, mănăstirea e numai panică, dar stareţul s-a ridicat de la masă şi, cu psaltirea strînsă la piept, vine

în fața Preacuratei. Lumina opaițului tremură pe chipul Maicii, pe chipul Pruncului, dar părintele se lasă în genunchi, și e atîta pace pe ostenita lui frunte, încît, văzîndu-l pentru întîia oară, puteai spune: iată un om fericit, ce-a dus o viață fericită pe acest pămînt.

Deodată starețul îl surprinde cu coada ochiului pe poslușnic, care, furișîndu-se spre fereastra ce dădea în piață, se sprijinea cînd pe un picior, cînd pe altul, urzind de acum viitoarea luptă cu turcii.

— Fiule, dar nu vrei să fim împreună la ora îmblînzirii cugetului?!

— Care îmblînzire, părinte, cînd, uite, păgînimea smulge poarta cu balamale cu tot?!

— Avînd haina slujirii pe umeri, fiule, lasă-le pe cele ce se petrec afară mirenilor, și întoarce-te în casa sufletului tău...

— Care casă a sufletului, cînd, iaca, ne calcă dușmanii în picioare?!

— Toate-s trecătoare, fiule. Și biruințele, și înfrîngerile, și călcatul în picioare. Numai Cuvîntul ne va putea smulge din urîțenia și nedreptatea acestei lumi, îndreptîndu-ne către cele veșnice.

Nu atît latinul în fața unui slav, nu atît tinerețea în fața bătrîneții, cît un creștin își pleacă smerit fruntea în fața altui creștin. Se apropie încet, se lasă în genunchi la spatele starețului. Vuietul de afară îl face să tresară, nechezatul cailor și zîngănitul armelor îl scot din minți, dar buzele au și început a șopti „Tatăl nostru". Apoi, ciudat lucru, încetul cu încetul, acel capăt de lumînare și acea rînduire a cuvintelor simple, moștenite din bătrîni, îndreptate către Domnul, l-au scos din forfota ce domnea în jur.

Și tot așa, cuvînt cu cuvînt, vers cu vers, pînă ce din vuietul nopții răsare lumina acelei liniști și păci sufletești fără de care nici omul nu mai e om, nici credința nu mai e credință.

Capitolul III

NEPRIHANIREA

Cuvîntul meu cuprinde şaisprezece mii de verste şi douăzeci de milioane de rosieni smeriţi.

Ecaterina a II-a

Cîţi vor fi fiind, şi unde-i duce?

Puşkin

Un nor de colb, ridicat peste pustiurile arse de soare, se mişcă încet, de la răsărit spre apus. Zi de cuptor. Nici pic de vînt, nici ramură de umbră. Veşte-zite de căldură, scăldate în sudoare, polcurile răsar de după sprînceana dealului. Şi tot vin şi vin, cu povara pe umăr şi cu sudalma în gînd. Cum trec armatele pedestre, apare cavaleria, numai spumă şi tăcere. Flancurile, asigurate de cazacii de pe Don, din Ural şi Zaporojie, erau într-o nesfîrşită larmă, firi vesele şi pipărate, oameni liberi şi fericiţi de volnicia lor.

Nu apucă colbul ridicat de acest prim val să se potolească, şi iată că răsare în depărtare cel de-al doilea val. Tunuri grele pentru asedierea cetăţilor, trase de cîte şase perechi de boi. Tunuri uşoare de regiment, trase de cai. În urma artileriei veneau, îngropîndu-şi roţile în colbul cîmpurilor, convoaiele cu proviant. Care de război pline cu butoaie, cu saci, cu lăzi. Hrană pentru ostaşi, ovăs pentru cavalerie, ghiulele pentru artilerie şi multe altele necesare la război.

După cele ce aveau a duce la mari nelegiuiri şi vărsări de sînge, veneau cele ce urmau să uşureze sufletul de păcate. Foi de cort, frînghii şi furci de lemn, din care se adunau, în condiţii de campanie, biserici pentru săvîrşirea sfintelor slujbe. După biserici veneau, fireşte, la o anumită distanţă, marchitanii — crîşmarii vremilor de răzmeriţă, încărcaţi cu butoaie şi butoiaşe, gata fiind în orice clipă să-şi propună marfa. În urma crîşmarilor, veneau pe jos, cu fustele prinse în brîu, cele cărora soldaţii le zic în vreme de război „puiculiţe",

și care poartă un nume mult mai sec și mai dur pe vreme de pace.

„Cu Dumnezeu, înainte!" — a zis împărăteasa în manifestul ce anunța începutul războiului împotriva turcilor, și iată că Armata Ucraineană, împărțită în patru coloane, străbate Podolia, pentru a trece apele Nistrului. Dincolo de Nistru, în Moldova, urma să se dea lupta cea mare între ruși și turci, între creștini și musulmani.

Un drum greu, cum nu se mai poate. Pe acea vreme între Nistru și Bug zăcea un pustiu ars de soare, numai spini și măselari. Pe acel pămînt al turcilor își păștеau caii tătarii din Crimeea, învățîndu-și vlăstarele a mînui arma și a jefui satele de pe Nistru, cînd le venea lor a jaf. Cum însă Crimeea a fost alipită la Imperiul Rus, acea fîșie dintre Nistru și Bug, deși mai rămînea să aparțină turcilor, era din toate părțile încinsă de pămînturile rușilor, pentru care lucru se și afla în delăsare de atîția ani.

Străbaterea cîmpurilor pustii pe vreme de arșiță e un blestem, o povară, că nu dea Domnul! Nici tu acoperiș la casă, nici tu fîntînă, nici tu spic de grîu. Numai țelină și pelin ars de soare, tocmai cînd începuse a da în floare și el. Aburesc spinările moscalilor, sînt ude leoarcă șoldurile cailor. Ochii — roșii de atîta colb. Cu raniță în spate, cu arma la umăr, rușii vin istoviți de sete. Colbul scîrțîie între măsele, iar soarele de colo de sus tot bate și bate cuie de foc. De dimineață ți le bate în ceafă, pe la amiază începe a le înfunda în tîmplă, pentru ca la chindie să se apuce și de frunte.

— Ne vîră cu zile în pămînt! se plîngeau soldații unul altuia, tot mutînd de pe un umăr pe altul raniță cu pîne uscată, căci erau obligați să-și ducă în spinare hrana pentru zece zile.

Cei de la nord țin cu greu la arșiță. În ciuda faptului că erau aleși pe sprînceană, unul ca unul. Vînjoși, osoși, bine făcuți, trecuți prin groaza șerbiei și focul multor lupte. În armata rusă din acele vremuri, cînd veneau recruții, coloneii, dîndu-i pe mîna căpitanului, ziceau de obicei: uite, îți dau trei, îmi faci dintr-înșii unul, dar bun. Acum acești ostași, adunați fiecare din cîte trei, abia de-și mai tîrau picioarele, vlăguiți de căldură, colb și pustietate.

Abia în cea de-a treia zi, aşa cam după-amiază, ostaşii primelor coloane au zărit în fundul văilor un brîu argintiu lucind în bătaia soarelui. „Hlopţî, Dnister!!" — a urlat, la cele două flancuri, căzăcimea. Pe-o clipă norul de colb a împietrit, a mare mirare, sus în vîrful dealului, apoi iată-l venind în grabă la vale, lăţindu-se şi deformîndu-se cum vine de obicei aluatul fugit din covată... Ş-a tot coborît şi coborît, pînă s-a oprit, tăiat brusc de zimţul blagoslovitelor ape.

— Să vedem, să vedem, zise oarecum dus pe gînduri feldmareşalul Rumeanţev-Zadunaiski, coborînd din caleaşcă şi iscodind cu vîrful nasului său cărnos ţinuturile de peste rîu.

Masiv, greoi de felul lui, cum a zărit nu prea departe un butoiaş uitat de pontonierii ce pregăteau în mare grabă podul, s-a aşezat pe el. A cerut luneta, cu care a şi prins a cerceta în amănunţime malul de peste rîu. Eroul de la Cahul şi Larga nu punea mare preţ nici pe planurile întocmite din timp, nici pe sfaturile celor din jur, intuiţia rămînîndu-i singurul sfetnic, singura hartă de care se folosea oştirea comandată de el. Cînd însă avea îndoieli sau cînd urma să se facă pasul hotărîtor, cerea luneta. Acum, ajunşi la Nistru, nu se mai putea fără lunetă. Dincolo, pe celălalt mal, începea Moldova, dar dat fiind că ţara era vasala Imperiului Otoman, pentru oştirile comandate de el pe celălalt mal începea războiul.

— O fi ceva curios la mijloc, Luminăţia voastră?

Piotr Aleksandrovici nu a răspuns. Taciturn cum era, se făcea a nu auzi bine, căutînd să răspundă numai la întrebările ce prezentau un interes deosebit, pentru că, la urma urmei, ce atîta vorbă de clacă pe-o căldură ca asta?!

Norul de colb, după ce-a tot aşteptat pe malul rîului, a prins a se aşeza. După ce s-a potolit, marele stat-major arăta cît se poate de îngrijorat, căci dintr-o armată ce număra peste patruzeci de mii nu rămăsese mai nimic. Malul stîng, cît cuprindeai cu ochiul, pînă hăt la cotitura apelor, era numai care, tunuri, muniţii fel de fel, lepădate la voia întîmplării. Armata Ucraineană se băgase în apă cu cai cu tot, de li se vedeau numai capetele pufăind şi sclipind de fericire.

— Într-o asemenea împrejurare, luaţi prin surprin-

dere, am putea suferi una din cele mai rușinoase înfrîngeri, a presupus cineva din superiori.

— Lăsați-i să se scalde, strecură oarecum pașnic, binevoitor, feldmareșalul.

Numele și sabia lui erau cunoscute peste tot, limpede fiind că atîta vreme cît șade el pe butoiaș și cercetează depărtările, nimeni nu va îndrăzni să atace. Se încrunta totuși din vreme în vreme. Îl îngrijora ceva acolo, pe malul celălalt. La un moment dat, a lunecat de pe butoiașul pe care ședea, l-a cotilit cu piciorul pe un alt loc, mai aproape de rîu, de unde poate se vedea mai bine.

Și iară se așază, și iară cere luneta.

Ofițerii marelui stat-major stăteau în preajma comandantului, topiți și de căldură, și de necaz. Era limpede că malul drept nu-l aranjează prin ceva pe feldmareșal, dar, cu toată osîrdia, nu putea descoperi nimic demn de atenția unui comandant de armată. Spre deosebire de malul stîng, malul drept era înalt, noduros — un șirag de namile ciudate, adunate din piatră și humă, aplecate asupra apelor, ca o turmă de fiare preistorice. Tăcute și răbdătoare, cu cîte-o rariște de copăcei în creștet, cu crăpături de humă, săpate de ploi, albind adînc în măduva oaselor, cu rămășițe de mușchi și iarbă, pe ici pe colo, aceste dihănii însetate stăteau cu botul înfipt adînc în umezeala rîului. Peșterile rotunjoare, ițindu-se din apă, semănau întrucîtva cu nările fiarelor sufocate de-o sete, care, se părea, nu va mai putea fi potolită niciodată.

— Cine are ahotă, poate să se scalde, făcu deodată Piotr Aleksandrovici, și asta oarecum schimba situația.

Căldurile balcanice sînt insuportabile atunci cînd sînt obligatorii, dar cum li s-a dat și lor voie să se scalde... Firește, nimeni nu s-a grăbit să se folosească de permisiune, dat fiind importanța momentului, dar libertatea oferită, o, această stranie, efemeră adiere de aripi...

Malul drept al Nistrului picura la soare, sărac și pustiit ca vai de dînsul. Sus, în vîrful dealului, cîte-o rariște de copăcei, cîte doi-trei vișinari veșteziți de secetă. Pe alocuri, de după vișinari, se arată cîte-o căsuță dată cu var, acoperită cu paie. Ici-colo, prin deschizătura dintre malurile de humă, se ițesc cîmpuri rămase pustii cu semănătură cu tot. Cîte-o coamă de colb, cîte-o poală de pădure hăt în depărtare...

— Veți fi zărit vreo frumușică printre casele celea? a presupus, vesel și bun de gură cum era, generalul Elmpt, comandantul diviziei a treia.

Îmi caut destinul, a zis oarecum trist, dus pe gînduri, Piotr Aleksandrovici. Mi-a spus o țigancă bătrînă că îmi voi sfîrși veacul într-o căsuță moldovenească acoperită cu stuf, și vreau să aflu unde-o fi ea, casa ceea...

Ofițerimea, înveselită de-o asemenea bănuială, făcea schimb de priviri. Guvernatorul Ucrainei, feldmareșalul Rumeanțev-Zadunaiski, stăpînea una din cele mai mari averi. Se zvonea că pînă și armata pe care o comanda era întreținută în mare parte pe socoteala lui, rămînînd ca după încheierea operațiilor militare împărăteasa să-i restituie cheltuiala. Era posibil oare ca cel la care venea însăși împărăteasa pentru a face împrumutul să sfîrșească într-o casă de lut acoperită cu stuf?!

Generalul Elmpt vedea însă lucrurile puțin mai altfel

— Eu unul mult aș da să șed acum pe-o prispă, la umbră, cu un ulcioraș de vin spumos scos din beci...

— Vom ședea, da-va Domnul, dincolo de Prut, făcu oarecum ursuz Rumeanțev-Zadunaiski. Acolo și casele-s mai încăpătoare, și prispele mai largi, și vinurile mai bune...

După care a oftat. Legendar, atotputernic, bogat cum era, dar a oftat. Cu zece ani în urmă numele lui stîrnea numai admirație, el fiind faima Rusiei, sabia necruțătoare a lumii creștine. Ceea ce n-a putut obține nici Petru cel Mare, a obținut el, căci tocmai armata lui a făcut să îngenuncheze Imperiul Otoman.

Biruințele repurtate de el au fost, precum se știe, atît de strălucite, încît împărăteasa hotărîse să ridice un arc de triumf, pentru a-i sărbători întoarcerea în capitala țării. Tăcut, închis în sine, Rumeanțev-Zadunaiski a refuzat onorurile exagerate, retrăgîndu-se la moșiile sale din Ucraina, așteptînd cînd iară va suna goarna, și destinele țării vor fi iară urzite de el pe cîmpul de luptă. Dar lungă avea să-i fie așteptarea...

Hazardul a vrut să urce pe tronul Rusiei o împărăteasă tînără, ambițioasă, cu o mare slăbiciune pentru tot ce e frumos și fin. Ecaterina avea una din cele mai strălucitoare curți. Ecaterinei îi plăceau balurile, reprezentațiile teatrale, intrigile amoroase ale curteni-

lor, la care participa cu multă îndemînare şi dăruire, pentru că, de, avea şi o anumită slăbiciune pentru bărbaţii chipeşi, cu ţinută militară... Cu toate că erau cam de-o vîrstă, Piotr Aleksandrovici urmărea cu o bunăvoinţă părintească slăbiciunile împărătesei sale, şi Ecaterina conta pe această înţelegere din partea lui. În toiul bătăliilor de la Cahul şi Larga, împărăteasa îi tot trimitea cîte-un ofiţeraş tînăr, rugîndu-l pe general să-l ia sub înalta sa ocrotire. Piotr Aleksandrovici îi ţinea pe lîngă dînsul, nu uita să-i pună pe listă cînd venea vremea înaintărilor în grad, vremea decorărilor, şi toate acestea numai şi numai pentru a-i face plăcere tinerei sale împărătese.

Ce-i drept, unul din favoriţi, pe nume Grigori Potiomkin, l-a pus pe gînduri chiar din capul locului. Nalt, voinic, capabil, dar, vai, atît de nesocotit, atît de lacom la toate! Cine-ar fi crezut atunci că peste zece ani, cînd va veni timpul unui nou război, împărăteasa va prefera să-l vadă pe Potiomkin în rangul de prim oştean al ţării, lăsîndu-l pe eroul legendar de ieri într-o umbră grea, umilitoare chiar...

Cînd războiul cu Turcia a devenit inevitabil şi s-a semnat, în mare grabă, pactul de alianţă cu Austria, Colegiul militar, însărcinat cu pregătirea noului război, a dispus formarea a două armate. Şi nu erau ele atît două, cît una şi jumătate, pentru că dacă prima armată, aflată sub comanda lui Potiomkin, număra aproape o sută de mii, armata lui Rumeanţev-Zadunaiski abia urca la patruzeci de mii. Diferite erau şi sarcinile puse în faţa lor Austriecii, de pildă, urmau să asedieze Hotinul, Potiomkin avea să cucerească fortăreaţa din Oceakov, pe cînd Armata Ucraineană era de la bun început lăsată în rezervă. Trecînd Nistrul, Rumeanţev-Zadunaiski urma să-şi dislocheze polcurile pe malul Cuboltei, un mic rîuleţ, în aşteptarea veştilor de la Hotin şi Oceakov. În rescriptele Colegiului militar se mai spunea că, dislocată fiind în Moldova, Armata Ucraineană va imobiliza armata turcă de la Dunăre în încercarea de-a veni în ajutorul Hotinului, dar toate acestea erau scrise mai mult pentru a cruţa demnitatea feldmareşalului.

Altul, în locul lui, poate că ar fi refuzat numirea, dar Rumeanţev-Zadunaiski a primit-o, considerîndu-se nu numai un bun oştean, ci şi un bărbat de stat. O fi fost

ori n-o fi fost el unul dintre fiii lui Petru cel Mare, dar purta în sînge un fel de responsabilitate supremă pentru destinele acelui mare imperiu. Şi cînd erau acele destine puse în joc, lăsa totul baltă şi sărea pe cal, cît era tînăr, or urca în caleaşcă, de cum se îngrăşase şi începuse a îmbătrîni.

* * *

— Fug totuşi, s-a mirat cineva.

Strania porăială de pe malul drept punea la grea încercare atenţia ofiţerilor marelui stat-major adunaţi în jurul comandantului. Părea că se aud strigăte, uşi repezite, pocnete de bici, apoi iată că la marginea satelor au început a răsări coame de colb, ce se prelingeau domol spre cele două păduri fumurii din depărtare.

— Şi bine fac că fug, a zis în cele din urmă Piotr Aleksandrovici. Acolo, în inima codrilor, e mai uşor să scapi.

— Ciudat totuşi, a rostit oarecum dus pe gînduri generalul Elmpt. Noi le aducem eliberarea, iar ei fug.

— Fug nu atît de noi cît de turci.

— Şi unde-s turcii de care fug?

— Nu uita, Ivan Karlovici, că avem în faţa noastră un popor lăsat ostatic de către lumea creştină lumii musulmane. Cu alte cuvinte, un popor martir... Cum trecem Nistrul, turcii pe loc îşi vor scoate sabia, iar turcul, cînd îşi scoate sabia, nu se opreşte pînă nu vede sîngele curgînd pîrău...

— Poate ne repezim să vedem ce-au făcut acolo pontonierii... Podul pare a fi gata.

— Să-l vedem, să-l vedem, convine feldmareşalul, dar nu se mişcă de pe butoiaş, urmărind ţintă malul drept al Nistrului.

Între timp armata a ieşit din rîu, tabăra văzîndu-şi de-ale sale. Caii pasc, bucătăriile fumegă, cazacii petrec grozav pe malul apei, spălîndu-şi albiturile şi umplînd cu hohote văile nistrene, cînd apele mai-mai să le fure izmenele.

Corpul de geniu al armatei, pontonierii, pregătea în mare grabă podul pentru lansare. Enorma construcţie stătea pe mal, în aşteptarea supremei blagosloviri, dar iată că feldmareşalul tot şade pe butoiaş şi nici

gînd să se miște din loc. Acum cerceta nu atît malul cît talpa malului, mai bine zis, peșterile rotunde, ce semănau oarecum cu nările unor animale preistorice, dar aceste nări acum fumegau ușor, lăsînd impresia că dihăniile mai-mai să-și iasă din fire.

— Ne permiteți, Luminăția voastră, o cercetare la fața locului?

— Mă rog...

Peste un sfert de oră doi ofițeri, urmați de-o ceată de cazaci, ieșeau din apele rîului pe celălalt mal. Mai bine zis, pe malul mic, pentru că dreapta Nistrului avea două maluri. Mai întîi din unda apelor răsărea o prispă joasă, urmată de-o fîșie de vreo sută de pași, numai lobodă, cucută și brusturi. Abia după sălbătăcia ceea deasă și verde se înălțau, greoaie, mahmure, preistoricele namile adunate din humă și piatră. Pe fîșia dintre malul cel mic și malul cel mare păștea o capră, și de printre tufele de cucută, ceva mai la o parte, se zărea acoperișul unei cocioabe. Așa năpădită de sărăcie și pustietate cum era, ea totuși ținea piept împrejurărilor, căci, oricum, avea pereți, avea acoperiș, avea ușă și fereastră, de bine, de rău.

— Ce e acolo?

Doi cazaci, ieșiți din peșteră, tușeau pe înfundate, își ștergeau ochii cu mînecile și se tot sprijineau cînd pe un picior, cînd pe altul, neștiind ce să răspundă.

— Ia o groapă cu cioturi, dom' ofițer. Adunături de prin pădure. Apu', înceată la foc cum îi ea, putreziciunea, o să tot mocnească vreo două-trei zile, nu mai puțin.

— O stingeți.

Mai cu apă, mai cu pămînt, n-au apucat ei bine să stingă focul, cînd din peștera vecină se ivi o femeie.

— Aracan de mine, da ce v-o apucat de-mi stingeți focul?!

Cu urme de funingine pe obraji, cu basmaua fugită pe ceafă de-o mult prea mare hărnicie, avea femeia ceva comic în felul ei de-a fi. Ceva ce te îndemna parcă să rîzi, și numai ochii căprui, deștepți, plini de demnitate nu permiteau în nici un fel să fie luați în derîdere.

— *Kto takaia*?

— Păi... de, o femeie...

Părea că evită să-și spună numele.

— Cum te cheamă?

— Ecaterina.

Avea o voce joasă, plină de unduiri frumoase, ritmi ce, tulburătoare.. Ofițerii stăteau încruntați. Cînd mîndra ta împărăteasă se numește *Ecaterina* și tu, ofițer tînăr, pornești la război cu gîndul la vitejie, la slavă, și, călcînd pe pămîntul unei țări vecine, te pomenești cu o asemenea matahală, care, întrebată fiind de nume...

— Tu cel puțin știi cum o cheamă pe împărăteasa noastră?

— Știu! Am avut, iaca, noroc!

— Pentru ce faci foc în peșteră?

— D-apu' că...

Nu știa cum se numește pe rusește. Îi stătea cuvîntul pe limbă, dar, pentru că nu-l putea prinde, a tras o fugă în cocioaba de alături. S-a întors peste o clipă fără urme de funingine, frumos îmbrobodită, ducînd o despicătură albă pe care i-a întins-o unuia din ofițeri.

— *Izvest*, a zis, fiindcă, să vezi, tocmai i-a venit cuvîntul.

La ce-ți trebuie?
Apoi, să mai văruim și noi oleacă
Ce să văruiți?
Sfîntul lăcaș.
Care sfînt lăcaș?

Cu capul aruncat pe spate, femeia le-a arătat sus în vîrful stîncii o căsuță acoperită cu paie. Așezată chiar pe muchia malului, părea că se clatină, urmînd din clipă în clipă să se prăbușească. Dar, ca să vezi, vremea trece, și căsuța nu se mai prăbușește. Era o simplă casă țărănească și, numai la o cercetare mai amănunțită, se putea zări o mică cruce de lemn, ridicată pe-un leat, înfipt așa, la întîmplare, în acoperiș.

— Se poate ca în căsuța ceea...

— Hei, dacă nu-i casă! E biserica satului nostru, cu hramul la Sfînta Înălțare.

Cazacii, oameni simpli, din popor, au prins a rîde. Ofițerii, fiind la curent cu manifestul împărătesei în care li se atrăgea atenția că intră într-o țară soră, țară creștină, s-au reținut. Femeii însă puțin îi pasă și de cei ce rîd, și de cei ce se rețin. Și-a făcut de trei ori semnul crucii, închinîndu-se cu evlavie căsuței din vîrful dealului.

— Și la ce i-ar mai trebui unui sat pustiu o biserică văruită?

— Cum, adică, unui sat pustiu?

Oarecum îngrijorată, a rămas pentru un timp neclintită, cu auzul îndreptat spre cele ce se petreceau acolo sus. Era mare zarvă în vîrful dealului, ba se auzea chiar bătîndu-se și toaca.

— I-i-ra! a zis deodată femeia, plesnindu-și palmele, după care a mai tras o fugă la cocioaba din vecinătate.

A ieșit repejor, îmbrobodindu-se din mers cu o basma albă, și iat-o urcînd la fuguța cărarea. Cazacii urmăreau cu gurile căscate cum joacă sub fustișoara de cit trupul ei plinuț, vînjos, cu coapsa frumos împlinită.

— I-te cum o țese.. Tinerică și dulce cum nici că se mai poate...

— O fi ea dulce, dar prea e pofticioasă...

— De unde știi?

— Nu vezi cîte cumătrii o dovedit de-acum să facă?

De printre tufele de cucută se iteau, înșirate pe-o aripă de gard, vreo șase-șapte căpșoare.

— Atîta copchilăraie, la vîrsta ei?

— Are glas de cîntăreață, iar cîntărețele-s iubărețe, nevoie mare...

— Păcat că trebuie să ne întoarcem, altminteri am fi cîntat în doi o noapte întreagă. Ehei, de-amu ce glas mai am și eu!..

* * *

Ajunsă în vîrful dealului, Ecaterina s-a oprit mirată, căci, lucru nemaivăzut pînă atunci, bătea toaca preoteasa. Sărmani cum erau, neavînd o biserică pe măsura credinței lor, ei, firește, nici clopote nu aveau. Dar, pentru că săvîrșirea sfintelor slujbe cere, oricum, bătaie de clopote, s-a spînzurat o scîndură de craca unui salcîm bătrîn, ce creștea tocmai în preajma bisericuței. A bate în scîndura ceea se numea pe-atunci „a bate toaca". Băteau la naștere, la înmormîntări, băteau în vremea slujbelor, băteau arar, noaptea, în semn de liniște și pace, băteau mărunt și apăsat cînd veneau vremuri de bejenie, dar băteau de obicei bărbați, anume rînduiți pentru asta, și, cînd colo, să se încumete la așa ceva o femeie!!! Și nu că o femeie orișicare, ci însăși preoteasa!

Pe semne, se abăteau vremuri de cumplită urgie, pentru că preoteasa, grăbită cum era, nici nu a mai avut cînd coborî din căruţă. Aşa cum şedea pe legături şi legăturele, a mînat roaiba spre salcîm, dat fiind că biserica ceea nici poartă, nici ogradă nu avea. Îngrijorată, ţinea cu o mînă hăţurile, iar cu cealaltă ciomăgea scîndura, semănînd panică peste tot.

— Matuşcă dragă, vei fi bătînd anume pentru mine?

— Fugi de colo, fa! Să-mi năsădesc mînile pentru o proastă?! Nu-l pot scoate pe părinte din biserică. Cazacii, iaca, au şi întrat în Nistru, iar el se tot porăieşte, tot scurmă ca o cloşcă...

Părinte în Ocolina era unul pe nume Vasile Găină, şi sătenii, cum obişnuiesc ei a tot scorni porecle, îi ziceau „popa Cucoş", iar cum părintele a început a îmbătrîni, i-au zis „părintele Cloşcă". Cînd auzea de „Cloşcă", Ecaterina se aburea la faţă şi sărea de parcă ar fi fost propria ei poreclă, dar acum, dat fiind că, iată, îl porecleşte însăşi preoteasa... Nedumerită, femeia a prins a trage cu coada ochiului spre uşa bisericii rămasă pe jumătate deschisă. Odată cu umbrele, din interiorul încăperii părea să izvorască o mare nenorocire, un blestem, un du-că-se-pe-pustii... Săritoare la nevoie, fără a sta mult pe gînduri, a şi păşit pragul sfîntului lăcaş.

Adică, de, vorbă să fie... Prin cele trei ferestruici străbătea atît de puţină lumină, încît abia de se vedea un perete cu altul. Pe jos — lut bătătorit de picioarele unui sat întreg. Tavanul o fi fost şi el din acelaşi lut, dar acoperişul fiind cam răruţ, şi ploaia, tot încropindu-l din cînd în cînd, l-a tot răzmuiat, aşa încît el, scăpătînd din băieri, a început a se lăsa. Ca să nu se calicească într-o bună zi lumea, s-a hotărît să se pună o proptea, un stîlp de stejar, ce-a fost înfipt drept în mijlocul pîntecului. Cît o fi stat stîlpul cela aşa, nu se ştie, dar la ţărani nimic nu se pierde degeaba. Cu vremea, în stîlpul cela a fost bătut un leaţ de-a curmezişul, aşa încît, fiind proptea, mai era şi cruce.

În fund un mic altăraş, adunat din scînduri văruite şi apoi date cu sineală, aşa cum li s-a părut gospodinelor că ar fi mai frumos ... Acum altarul stătea cu cele trei uşiţe repezite la întîmplare. Din cînd în cînd deasupra scîndurilor văruite se ţea o barbă căruntă, necăjită. Cum se întîmplă la bătrîneţe, cînd e mare grabă, părintele

ba uită ceva, ba pune ceea ce nu trebuia pus, leagă ceea ce nu trebuia legat, și iară le ia de la început. Pe lîngă toate, îl mai enerva și vuietul nesocotit al preotesei. Cînd scîndura devenea pur și simplu insuportabilă, părintele ieșea din altar, aruncînd spre ușa întredeschisă:

— Dar viu, iacă-tă-mă, tot amu viu!!!

De obicei, sătenii, intrînd în biserică, rămîneau o vreme în prag, pentru a-și obișnui ochii cu semiîntunericul încăperii, dar Ecaterina nu mai avea timp și, cum a intrat, s-a și grăbit spre icoana sfîntului Nicolae, el fiind apărătorul tuturor țărancelor. La o jumătate de drum însă s-a oprit cu cele trei degete ațintite spre frunte, căci, în locul icoanei, pe peretele din dreapta altarului nu mai rămăsese decît o pată de colb, sluțită de păienjeniș.

— I-i-ra, ne-au prădat biserica!!!

— Nu țipa, proasto, n-o prădat-o nimeni. Am luat, iaca, singur cu mîna me lucrurile de care vom avea nevoie...

Dar ce ți-o venit, părinte, de-ai dezbrăcat biseri cuța asta, c-o rămas numai sărăcia și rușinea dintr-însa?! Dumnezeu, iaca, să mă ierte că, uite, mă bat peste gură pentru cele ce spun, dar nici turcii, nici tătarii n-au îndrăznit să puie mîna pe ce-am avut noi mai sfînt...

— Fa zăludo, fa, a zis preotul cu blîndețe, și tu, trăind acolo jos, pe malul apei, chiar să nu fi văzut cîtă armată a coborît pe Nistru și se gătește să-l treacă?! Da ienicerii cred că șed pe Dunăre și fumează ciubuc! Mîne-poimîne totul va fi trecut prin foc și sabie, și în vremuri grele ce-i rămîne unui mic popor afară de codrul cel cu frunza deasă?!

Ecaterina stătea bătăușă, îndărătnică, și tot frămînta ceva în sinea ei, căci era dintre oamenii ce nu admit situații fără ieșire. Din orice situație trebuie să fie cel puțin o ieșire, principalul e să ai răbdarea cuvenită ca s-o găsești.

— Da știi mata, părinte, că împărăteasa Rusiei crede în același Dumnezeu în care credem și noi?

— Știu.

— Ei, și cum iese asta: ei, creștini ortodocși, vin cu armata să ne ajutoreze, iar noi, tot creștini ortodocși, o luăm la sănătoasa spre pădure?!

Preoteasa chiar că nu știa ce înseamnă măsura. Vuie-

tul scîndurii îl făcea pe părinte să-şi piardă întruna firul vorbei.

— Dar opreşte odată, că viu, iaca, leg sacul şi viu!

A stat o clipă de s-a întrebat pentru ce nu leagă sacul. Mai avea ceva de luat. Lasă sacul şi porneşte spre altar, dar, pînă să intre, uită pentru ce a pornit într-acolo.

— Iaca la ce zile am ajuns, i s-a plîns deodată Ecaterinei. Şi tu vii cu supărare peste mine, şi matuşca e numai foc şi pară. Ea mă trage într-o parte, tu mă tragi în altă parte, iar sătenii or fi ajuns de-amu în Valea Sacă. Şi eu, fiind păstorul acelei lumi de bejenari, trebuie să pornesc în urma lor, cît nu-i tîrziu. Icoanele şi cîte ceva din darurile bisericeşti le-am luat, pentru că războiul poate ţine o vară şi mai bine. Acolo, în codru, se pot tîmpla multe de toate — unul moare, altul se naşte, şi cum să le fac eu faţă, dacă nu-mi voi lua sfintele daruri cu mine?

Ecaterina stătea în mijlocul bisericii naltă, frumoasă, neclintită, şi ochii ei mari, căprui, au început a pluti în lacrimi.

— Ş-atunci dar cum rămîne? a întrebat într-un tîrziu. O vară întreagă, pînă la iarnă, pe uşa bisericii va fi pusă o lăcată?

— O încui binişor cu mîna me şi las' că nu-i lăcata cine ştie ce, poate n-or fura-o.

Femeia mocnea încet, şi pe fruntea ei înaltă a început să răzbată voinţa celor ce nu cedează.

— Da sfînta scriptură ce zice?

— Ce să zică?

— Scrie acolo că atunci cînd satul o ia spre pădure, părintele trebuie să lepede biserica şi hai fuguţa în urma prostimii?

— Biserica e acolo unde se adună cîţiva creştini cu frica lui Dumnezeu.

— Da călugării de la mănăstirea din Colincăuţi, iaca, stau pe loc şi nici că să le pese de cele ce fac satele din împrejurimi.

— Fa nesocotito, fa, chiar să nu-ţi fi trecut prin cap că mănăstirile anume pentru asta se şi fac din piatră, în chip de cetate?!...

— Adică, pentru că de ce se fac ele aşa?

— Ca să poată ţine piept, să se poată apăra, la o

nevoie. Noi însă, aici, o mînă de oameni pe-un vîrf pustiu de deal...

Cum, adică, o mînă de oameni pe-un vîrf pustiu de deal?! Mai întîi că nu sîntem o mînă, sîntem un sat! Apoi că satul nici vorbă să fie pe-un vîrf pustiu de deal, cum zici mata, ci pe-un vîrf de stîncă ce se înalță măreață ca o cetate. Călugărilor le mai trebuie să se opintească mult, ca să aibă și ei un zid ca aista în față.

— Ei, hai, din față zidu-i bun. Dar dacă inimicul se va dovedi a fi viclean și ne va lovi pe la spate?

— Dinspre apus, slavă Domnului, îs tot păduri, și eu una cred că, la o nevoie, așa cum sîntem, am putea ține piept. Pîn' una-alta...

— Pîn' una-alta!!

Părintele Găină a rîs cu hohote, dar rîdea nu pentru ca i s-ar fi părut hazlii vorbele femeii, ci fiindcă îl scotea din sărite nestrămutata ei prostie. Apoi, dîndu-și sama că pentru un preot e păcat să-și rîdă de propria sa fiică, și-a făcut semnul crucii și, enervat că o asemenea matahală îl poate vîrî în păcat, i-a tăiat-o scurt și răspicat.

— Prinde-ți odraslele de cîte-o aripă, aruncă-le-n fundul căruței mele și hai repejor, că n-avem cînd...

— Mata, părinte, mata cum vrei, dar eu una, iaca, rămîn să apăr lăcașul Domnului.

— Bate-te peste gură, c-ai îndrăznit să-i zici acestei cocioabe lăcașul Domnului!! Înjosiți de sărăcie cum sîntem, dacă noi totuși rămînem creștini! Să nu fi văzut tu niciodată în ce fel de temple mîndre, suflate cu aur, locuiește Domnul?! D-apoi ce a rămîne din credința noastră, dacă o vom tot purta-o prin bojdeuci, pe care le vom preamări, zicîndu-le „lăcașul Domnului".

Prinsă cu păcat cu tot, Ecaterina s-a rușinat, și-a făcut semnul crucii. A zis oarecum împăciuitor:

— Apoi că, odată ce a venit vorba, sărmana noastră bisericuță demult trebuie lipită și dată cu var. Am avut însă, părinte, multe pe cap. Abia asară am împlut groapa cu ciotce și le-am dat foc.

— Pentru ce le-ai dat foc?

— Vreau să fac un var bun, de iznoavă, că pe mînepoimîne mă apuc și eu de muncă... Să vezi cum ți-oi lucra-o de bine...

— Fa mintoaso, fa, atunci cînd o putrezit acoperișul,

oricît ai vărui, de plouat înăuntru totuna o să ploaie, şi tavanul jilav va tot mucegăi, pînă ce într-o bună zi pocitura asta...

După o scurtă şovăire, Ecaterina s-a încumetat să zică:

— Nu ne batjocori, părinte, biserica, pentru că nu faci bine ceea ce faci.

— Care biserică, măi copile, măi? Ia coboară tu în vale, pune-ţi palma streaşină şi uită-te bine în vîrful dealului. Oricît de pocită şi caraghioasă ar fi părut, e lăcaş sfînt. Lăcaşul Domnului. Iaca aici, în faţa altarului istuia, ne cununăm, ne botezăm copii, ne prohodim morţii, şi cum am putea noi, într-un ceas de cumpănă, să-i punem lăcată şi să-l lepădăm?! Domnul nu ne va ierta.

La un moment dat părintele s-a gîndit că dacă cerul nu-l luminează pe om, nu-l va mai lumina nimeni.

— Copiii ţi-s în vale ori i-ai adus cu tine? Matuşca îmi dăduse de grijă încă de cu sară, de cum am început a ne găti de ducă, să las loc în căruţă pentru tine şi pentru copiii tăi. Oricum, eşti singura mea cîntăreaţă, fără glasul tău, nici liturghia liturghie, nici vecernia vecernie... Hai, aruncă-ţi odraslele în căruţă, şi să pornim repejor în urma satului, că dacă ne rătăcim, va fi vai şi amar de steaua noastră...

Cu sacul în spinare şi cu lăcata la brîu, părintele Găină a pornit spre ieşire, dar sacul fiind prea mare şi uşa prea mică, nu putea ieşi din biserică. Ecaterina s-a grăbit să-l ajute, şi tot ajutîndu-l, părintele, deodată, se pomeneşte că-i ia lăcata de la brîu.

- Dacă sînteţi cu toţii chiar aşa de fricoşi — una, două şi o luaţi la sănătoasa! — eu una, iaca, nu mă tem de nimica şi rămîn aici pe loc.

Părintele a înlemnit, auzind una ca asta.

— Da te-ai gîndit tu, fa nenorocito, cam ce-ar putea să se întîmple cu o femeie, tînără şi frumoasă, cînd vine o armată întreagă asupra ei?!

— Nu mă spărie mata, părinte, că nu-s dintre cele spărioase. Mă vor apăra ei, n-ai nici o grijă.

Cine te va apăra?

Cei şase copii ai mei.

- Cu ce pot ieşi şase copii în faţa unei armate?
- Cu nevinovăţia, cu neprihănirea lor...
- Şi dacă nici nevinovăţia, nici neprihănirea...
- Atunci mă va lua lăcaşul Domnului sub ocrotire.

— Dacă mai numești o dată pocitura asta „lăcașul Domnului", mă duc, iaca, și nici să-ți las obișnuita binecuvîntare...

Ochii femeii, ca două izvoraşe de cîmpie, au început a se întuneca, cuprinși de plinătatea apelor.

— Cum să nu-i zic „lăcașul Domnului", cînd, iaca, de atîtea ori ne-a luminat aici cuvîntul sfintei scripturi?... De atîtea ori, pe frig și pe viscol, se năștea aici, în fața noastră, Pruncul, de atîtea ori am plîns în ceasul răstignirii și ne-am cutremurat de fericire cînd Mîntuitorul, cu moarte pre moarte călcînd, ieșea pe acolo ia...

— Pe unde, adică, ieșea?

— Prin ușița ceea.

— L-ai văzut cu ochii tăi?!

— De atîtea ori!

Părintele Vasile Găină stătea năuc, cu gura căscată. Pentru întîia oară auzea ca una din fiicele sale să-l fi văzut cu proprii săi ochi...

— Preaiubita mea fiică... În mult încercata sa istorie, neamul nostru a știut să țină piept urgiilor, dar atunci cînd i-a fost greu de tot, nu s-a rușinat s-o ieie și la sănătoasa...

Nu cumva, părinte, vrei să zici că fuga ne-o sçă pat de pieire?

Cine alta?

— Acest Lut, și această Cruce.

Părintele Găină stătea cam rușinat, deoarece undeva în adîncul inimii îl chinuia și pe dînsul despărțirea de această sfîntă bojdeucă, oricît ar fi ocărît-o el. Pe de altă parte, preoteasa, văzînd că nu mai iese odată, a lăsat scîndura în pace și prinse a-l probozi cu toate cîte îi veneau la gură.

— Hai că ne ducem, iaca, tot amu ne ducem!!

Apoi, oftînd din adîncuri, a zis oarecum abătut:

— Pus fiind de împrejurare să aleg între lume și biserică, eu, iaca, aleg lumea. Nu știu, poate că nu fac bine ceea ce fac, dar, oricum, darurile au și fost adunate în sac, așa că rămîi dar cu bine, fată hăi... Domnul să vă păzească în aceste clipe grele pe tine, pe copiii tăi și pe această biată.

— Și pe acest sfînt...

— Și pe această biată...

— Și pe acest sfînt...

— Fie, hai, na, și pe acest sfînt lăcaș.

Chipul femeii, luminat de binecuvîntarea primită şi de biruinţa obţinută, devine tot mai plin, tot mai frumos.

— Şi dacă nevoia te face, părinte, să părăseşti lăcaşul Domnului pentru un amar de vreme, de ce nu i-ai întoarce măcar ceva-ceva din darurile sale?

— Fa frumoaso, fa, ce i-aş putea eu întoarce cînd, cu toată ruşinea, din averea bisericii noastre nici măcar nu poţi împlea un sac pînă la legătură?

— Să fi lăsat măcar vanghelia. Cum poate rămîne un sfînt lăcaş fără cuvîntul Domnului?

— Parcă tu nu ştii că avem o singură evanghelie, pentru care încă anţărţ am dat iapa de la căruţă?! Că, iaca, îmblu şi amu cu un singur cal la oişte. Halal de-aşa popă, halal de-aşa sat!

— Poate măcar psaltirea...

— Unde ai văzut tu psaltire?

— Acolo, în strană, erau cîteva foiţe...

— Trei psălmuţi copiaţi în tinereţe, atunci cînd ştiam bine carte şi nu-mi tremura mîna. Le ţin ca mărturie că am făcut şcoală la vremea me, dar, dacă mă rogi şi mă rogi, şi mă rogi atîta, pot să ţi le las. Numa — le păzeşti ca pe ochii din cap!

Cum a pus mîna pe foiţe, Ecaterina a şi pornit cu ele spre strană, ducîndu-le cu mare evlavie, dar la o jumătate de drum s-a oprit.

— Cu lumina ce facem?

— Cum, adică, ce facem?

— Apoi, serile, cînd ne vom aduna la vecernie, şi lumea se va lăsa în genunchi în faţa icoanelor, şi eu voi ieşi să citesc...

— Care lume, care citire?!

— Lumea ce rămîne cu mine în sat. Iar citirile-s felurite, precum felurite sînt şi slujbele...

— Şi ce o să faceţi voi aici, adunaţi grămadă, fără preot?!

— Chiar şi fără preot, noi, oricum, sîntem creştini şi serile, cum va scăpăta soarele spre apus, şi dinspre mănăstire va porni la vale dangăt de clopote, noi, cei rămaşi, ne vom aduna aici în faţa altarului, ne vom lăsa în genunchi în aşteptarea cuvîntului Domnului, dar, cu psalmii în faţă, ce mă fac eu fără lumină?

— De ceară nici vorbă nu poate fi. N-am pic de ceară la suflet.

— Atunci dar la ce mi-ați lăsat foile? Cum să le citesc fără lumînare?

— Ce-ți mai trebuie, fată hăi, lumînare, cînd tu boabă de carte nu știi?!

— Cum, adică, nu știu?! De cîte ori am tot citit ceaslovul din strană?! N-am citit bine? Nu m-ai lăudat în fața satului?!

— Ai citit frumos pentru că ești mintoasă și prinzi totul pe dinafară, iar dacă te-aș pune să-mi arăți cu degetul care cuvînt și unde este el scris, în vecii vecilor n-ai să mi-l găsești...

Ecaterina stătea îmbujorată, cu capul plecat. Era marea rușine a vieții sale. Zicea peste tot că știe carte, i se părea ei că știe, dar luată fiind din scurt... Apoi, deodată, și-a ridicat fruntea.

— Și dacă Domnul într-o bună zi își va face milă de mine, și buchiile își vor vădi înțelesurile în fața ochilor mei, așa ca să le pot eu singură cunoaște, cum se va putea tîmpla o asemenea mare minune, dacă nu voi avea măcar o cît de mică lumînărică?

Chinuit cum era, părintele și-a ridicat fața spre cer pentru a întreba:

— Doamne, pentru ce păcate grele mi-ai trimis-o pe capul meu?!

Domnul tăcea. Tăcea măreț, veșnic, înțelegător, plin de bunătate, și atunci părintele Găină, zgîrcit cum era, s-a dat ceva mai la o parte și a prins a scotoci în fundul sacului.

— De ceară nici vorbă nu poate fi, am o singură boaghe ș-o păzesc să aibă din ce mi se face lumînare, că cine știe zilele omului... Că, iaca, de cînd cu secetele iestea, albinele nu mai au ce aduna, sărmanele. Uite, îți las cîteva capete. Le pui într-un hîrb la para focului, le topești și faci dintr-însele o lumînărică, așa ca să aveți cu ce veni la sfînta biserică. Și, hai, nu-mi mai săruta mînile, că mi-s mînile iestea numai colb și păcate...

— Domnul să vă păzească, părinte...

— Și pe voi, copiii mei, să vă aibă Preacurata sub ramura milosteniei sale...

* * *

După ce i-a petrecut frumos la drum, pe preot și pe preoteasă, Ecaterina a coborît fuguța la căsuța din vale. Harnică și plină de îndemînare, colo aprinde focul în vatră, pe cela îl spală, pe ista îl piaptănă. Pînă se mai porăi prin casă, cele cîteva capete de lumînare, puse într-un hîrb la para focului, s-au topit, și Ecaterina a dres din ceara lor o lumînărică de-a mai mare dragul. Apoi, pentru că se apropia vecernia, vremea slujbei de sară, a pornit a urca dealul. Venea, ducîndu-și cu evlavie lumînărica; cei șase micuți, că rățuștele, unul după altul, în urma ei, și la coadă Rujca, vesela și credincioasa lor cățeluș㠎.

Fiece sat, pe lîngă matca propriu-zisă, pe lîngă pămînturile, pășunile, pădurile sale, obișnuiește să mai aibă și o prea frumoasă întindere, cu unduiri tainice, pline de dor, o pagină de natură pe care sătenii o tot citesc o viață întreagă și nu s-ar mai îndura să se despartă de dînsa. Ocolina, așezată în vîrful dealului, deasupra apelor nistrene, avea dinspre răsărit o nemaipomenită priveliște de depărtări. De după rîu coborau domol la vale pămînturi cît o țară, păduri cît o lume, iar nesfîrșita albăstrime deasupra lor purta stema veșniciei. Ocolinenii de fiecare dată cînd veneau la biserică, înainte de a fi intrat în sfîntul lăcaș, se adunau lîngă cele cîteva prăjini, legate de tulpinile celor cîțiva copăcei, în așa fel ca să nu cadă copiii în prăpastie, și de acolo, de sus, își ospătau sufletul care și cît vroia, care și cît putea.

Mamă ca toate mamele, Ecaterina se îngrijea ca să aibă copiii ei cu ce se îmbrăca, să aibă o bucățică, dar mai căuta să-i și împărtășească, măcar din cînd în cînd, din cele mari frumuseți ale lumii. Oricît de ostenită, oricît de grăbită ar fi fost, o dată pe săptămînă urca dealul împreună cu ai săi. Stăteau așa, cu toții, lîngă cele prăjini de pe marginea prăpastiei, stăteau pentru a se mira, pentru a se înfiora de marile și sfintele frumuseți ale lumii. De obicei, serile nu era chiar atît de ușor să-ți găsești un locușor pe buza prăpastiei, căci stătea adunată toată Ocolina, dar acum, rămași singuri, și-au ales locurile cele mai bune, cele mai sigure, și-au tot stat vrăjiți unul lîngă altul, și-au tot stat cruciți, pentru că era mare fierbere pe malul celălalt.

Adunat din bărci de strînsură, pontoane, butoaie, legături fel de fel, acel mare pod, înşirat pe uscat, semăna oarecum a şopîrlă. Iată însă că nemaipomenita şopîrlă prinde viaţă. Îşi coboară gîtul peste mal, dă de apă şi nu se sperie. Vine încet, plutind pieziş, spre istlalt mal. Cai, tunuri, soldaţi. Vuiet, ţipete, gălăgie. Apoi, într-o singură clipă, ce lasă tăcerea. Aţipesc malul stîng şi malul drept, şi rîul cu val cu tot aţipeşte. Dusă de ape la vale, şopîrla caută, disperată, să se prindă de malul drept. Măcar cu o unghie, măcar cu un dinte să se prindă de malul drept, şi, pînă la urmă, se prinde. Cum şi-a scos capul pe uscat, apele au şi început a-i muta coada la vale, astfel ca podul să vină drept de-a curmezişul rîului. Totul se făcea cu grabă, cu înfrigurare, căci odată cu aşezarea podului între cele două maluri, urma să înceapă războiul. Nu ajunge podul să se aşeze bine la locul lui, că se dă comanda. Şase cai pornesc la trap cu un cogemite tun spre cestălalt mal, dar, cînd colo...

Ceva plesneşte, ceva crapă, ceva se duce, bolborosind, la fund. Cuprins de înfrigurare, podul ba fuge sub apă, ba iese înapoi. Tremură din încheieturi, se înfioară şi, înfruntat de cursul apelor, pînă la urmă se rupe bucăţi. Butoaie, bărci, scînduri vin pe întrecute la vale, rostogolindu-se în fel şi chip.

— *Lo-o-v-v-v-iiii!!*

Cei ce stăteau de strajă la cotitura apelor prindeau bucăţile fugite, le scoteau la mal, le tîrau cu caii napoi la locul vechi, pentru a le lua pe toate de la început. Nu mai rămînea însă timp să fie adunat podul. Iscoadele au adus vestea că dinspre Orhei urcă pe Nistru ienicerii, pentru a veni în ajutor armatelor încuiate de austrieci în cetatea Hotinului. Feldmareşalul Rumeanţev-Zadunaiski, cînd i s-a raportat vestea, a şi ordonat ora de rugăciune pentru divizia generalului Elmpt, care urma să treacă prima peste Nistru.

— I-i-i-rra! şi-a plesnit deodată Ecaterina palmele deasupra capului, cînd preoţii au ieşit în faţa regimentelor.

Soarele scăpătase după dealuri, ultimele lui săgeţi abia-abia mai ajungeau la odăjdiile aurite ale preoţilor militari. Vecernia era pe sfîrşite, iar sărmanul lor lăcaş, rămas pustiu, nici cu lume, nici cu slujbă, pe cînd ea, proasta, stă cu copiii şi cască gura la cele ce se petrec peste rîu.

— Ia hai fuguța după mama...

Cum au păşit pragul, copiii s-au şi repezit, fiecare în ungheraşul său, căci, de obicei, îi cam cicăleau babele că nu stau cuminţi, dar iată că, spre cumplita lor uimire, au venit odată la biserică şi nimeni nu le mai zice nimic. Dimpotrivă. Biserica fiind goală, la începutul rugăciunii de sară, această pustietate aduceă oarecum a mare păcat şi, pentru a umplea golul, Ecaterina le-a făcut semn să vină, aşezîndu-i în genunchi, unul lîngă altul, în faţa altarului, la locurile cele mai de frunte.

După care a venit marea bucurie a tuturora — aprinderea lumînării. Darnică şi înţelegătoare, Ecaterina a dat acea minune aprinsă, moale şi caldă, s-o ţină fiecare cu mînuţa lui, mirîndu-se de bobul fierbinte ce topeşte ceara. Mirosea a primăvară, a pădure, a veşnicie mirosea acea ceară fierbinte, căci era vatra neamului din care ne tragem şi semnul credinţei prin care am crescut.

Cum a trecut lumînarea pe la toţi, Ecaterina a luat-o, a lipit-o de pervazul ferestrei, căci biserica era goală — nici icoane, nici sfeşnice. După care a venit de s-a aşezat în genunchi în urma celor şase copii, lăsînd să-i cadă braţele ostenite pe umeraşii lor.

O vreme se auzea numai ceara sfîrîind uşurel, apoi a amuţit lumînarea şi, din tăcerea lăcaşului, Ecaterina a cules primul vers. Încetul cu încetul, în jurul glasului femeii au început a se aduna, împletindu-se în fel şi chip, cele şase glăscioare:

Sfinte Dumnezeule,
Sfinte tare...
Sfinte fără de moarte,
Miluieşte-ne pe noi...

Între timp, jos, în vale, divizia a treia lupta cu apele Nistrului. Acoperită de umbrele serii, o lume întreagă vîslea din răsputeri, străbătînd spre istlalt mal. Pluteau cu cai, cu arme, cu tot ce aveau pe dînşii. Se prindeau unul de altul, să nu se ducă la fund; înghiţind apa tulbure, blestemau, dispăreau, supţi de bulboane, dar peste-o clipă-două numai ce-i vezi iară vîslind.

Malul drept, învăluit de umbre, ba apare, ba dispare. Ba se apropie, ba iară pare a se depărta. Iată însă că sus, în vîrful dealului, răsare un bob de lumină, şi di-

vizia a treia a răsuflat uşurată. Acum ştiau cu toţii încotro, spre cine şi spre ce vîslesc. Lumina din vîrful dealului începu să li se pară steaua destinului, steaua norocului, iar văzîndu-şi destinul, văzîndu-şi norocul, cine nu se va cutremura de fericire şi nu va vîsli din răsputeri întru întîmpinarea lui?!

Capitolul IV

FRUCTUL OPRIT

Naturalia non sunt turpia*

... un popor obişnuit să respecte
viciile atotputernicilor săi...

Puşkin

Abia peste vreo doi ani, prin februarie al lui 1790, Petersburgul sărbătorea căderea fortăreţei de la Oceakov. Eroul celor lupte grele, cneazul Potiomkin, a fost întîmpinat de capitala nordică cu salve şi urale. Două batalioane de marină, împreună cu regimentul de cavalerie grea ce-i purta numele, ieşind din oraş, au mers întru întîmpinarea eroului pentru a-i da onorul. Se trăgeau clopotele şi se ţineau slujbe în toate bisericile, în toate catedralele. Pe tot parcursul drumului, de la sud pînă în nord, pe sute şi mii de verste, de la Oceakov pînă la Petersburg, pînă la Palatul de Iarnă — numai dangăte de clopote, urale şi sărbătoare. Ba chiar şi atunci cînd era ajuns cu bine în capitală, salvele de tun trase de pe corăbiile prinse de gheaţă în incinta oraşului au umplut cu fum albia rîului Neva. Însuşi bulevardul Nevski, principala stradă a capitalei, de la porţile oraşului şi pînă la Palat — numai lume, vuiet, fum şi mare alai.

Stînd la una din ferestrele măreţului Palat de Iarnă, Ecaterina se simţea cu adevărat fericită. Zilele ei bune erau zilele cînd izbutea să demonstreze, sie şi duşmanilor săi, că s-a ţinut de cuvînt. Isteaţa nemţoaică ştia să întoarcă treburile în aşa fel ca supuşii să moară cu numele

* Ce e natural nu e ruşinos *(lat.)*.

împărătesei lor pe buze. În schimb, cînd se ajungea la biruință, cînd venea rîndul onorurilor și festivităților, dovedea o largheță cum rar se pomenise printre monarhi. Acum, stînd la fereastră și urmărind forfota mulțimii adunate în fața palatului, fericită cum era, ce i-o fi venit, că-l întreabă deodată pe Zahar Zotov, una din slugile sale:

— Ce zici tu, Zahar, despre această mare mulțime adunată în fața palatului?

— Ce să zic? face de colo sluga. Au venit, mă rog, să caște și ei gura.

— Cum, adică, să caște gura?! se miră împărăteasa. Au nu vezi cît sînt de fericiți, înaripați, cu numele eroului pe buze?!

— Apoi țipă și ei ca să nu-i prindă frigul, zice Zahar sec, căci era cam posac de felul său. Încolo, eu unul, iată, n-am auzit pe nimeni să-l fi vorbit de bine pe cneazul Potiomkin.

— Cum, adică, n-ai auzit?! Ia vino și-ți apleacă urechea la vîlva din fața palatului!

— Ce să-mi mai răcesc urechea, cînd eu însumi sînt abia venit de-afară...

— Și n-ai auzit cum îl aclamă această mulțime pe cneaz?!

— Nu.

— Atunci dar pentru ce s-a adunat?

— Apoi, o fi ieșit și ei de prin case să se mai vînture oleacă... Iar că strigă, bat din palme și mută din picioare, o fac mai mult ca să se încălzească, credeți-mă pe cuvînt.

— Dar sufletul, inima acestei mulțimi, obrajii rumeni și ochii lor aprinși?!...

— O fi arzînd de necaz, că ei, dacă e să vorbim pe șleau, nici să-l vadă, nici să audă numele lui! În afară de Maiestatea voastră și Cel de sus, nu știu de mai ține cineva la Potiomkin acela...

— La urma urmei, a zis pe gînduri împărăteasa, avîndu-mă pe mine și pe Cel de sus, cneazului poate nici că să-i pese de ceilalți.

În sara aceleiași zile, la Palatul de Iarnă se sărbătorea biruința armatelor ruse. Ambasadorii țărilor occidentale au fost cutremurați de strălucirea și rafinamentul curții de la Petersburg. Cu toată zgîrcenia sa, Ecaterina

cheltuia pentru întreținerea curții cam tot atîta cît îi haleau războaiele cu turcii. Vicleană, isteață, bine informată despre sărăcia și mizeria poporului rus, Ecaterina din cînd în cînd orbea lumea cu bogăția și fanteziile curții sale, astupînd, pentru un timp, gurile rele și în interiorul, și în afara țării. Șireata curte își știa foarte bine rolul în spectacolul jucat, și impărăteasa, recunoscătoare, nu mai înceta a le împărți moșii și palate.

Adunată și cultivată de tînăra suverană, curtea de la Petersburg era trup din trupul ei, suflet din sufletul ei. Multe din cele ce ar fi vrut să întreprindă împărăteasa, dar nu o lăsa coroana, întreprindea curtea; multe din cele ce ar fi vrut să spună împărăteasa, dar nu-și putea permite, spunea curtea. Că doar nu de flori de cuc zicea Suvorov, spre sfîrșitul vieții, că a fost de șase ori rănit în lupte și de douăzeci de ori rănit la curtea împărătesei. Tinerele și frumoasele domnișoare, culese de mîna împăratesei de prin casele nobilimii, tinerii și semeții ofițeri, de curînd întorși de pe cîmpul de luptă, vitejia și bogățiile, dulceața aventurilor amoroase țineau să ascundă de ochii lumii marele desfrîu ce domnea peste tot întinsul țării.

În Rusia, participarea la șireteniile suveranului s-a considerat dintotdeauna un lucru de mare importanță, aproape un lucru patriotic, și curtea era veselă, îndrăzneață, sclipitoare. Mai ales sclipitoare era curtea împărătesei atunci, în zilele celea de viscol, și asta o făcea pe suverană fericită, pentru că în zilele celea friguroase Ecaterina își sărbătorea două din cele mai mari biruințe ale sale. Una asupra otomanilor, alta asupra propriei sale capitale. Mai cu samă cea de-a doua biruință îi mîngîia sufletul, căci de aproape trei ani, de cum îl numise pe Potiomkin în fruntea armatei întîi, în capitală nu mai încetau mîrîielile, ba chiar se făceau auzite și nemulțumiri rostite răspicat despre felul cum era dus războiul de la sud. Și feldmareșalul Saltîkov, și Colegiul militar, care îndeplinea funcțiile Ministerului de Război, erau de părerea că nu Potiomkin, ci Rumeanțev-Zadunaiski trebuia să conducă luptele de la sud.

Ecaterina nu se lăsa cu nici un preț convinsă de dovezile lor, pentru că făgăduise deja conducerea viitorului război. Dintre sfetnicii pe care i-a avut, Potiomkin i-a dovedit nu numai o credință deosebită, ci și o deose-

bită pricepere. Împărăteasa îi datora cel puțin o jumătate din slava de care se bucura, și, nemțoaică fiind, nu-i plăcea să rămînă nimănui cu nimic datoare. Pentru a răsplăti măcar în parte serviciile cneazului, i-a făgăduit viitorul război cu turcii, și, odată cuvîntul dat, nu a mai vrut să revină. Țara fierbea dintr-un capăt în altul, dar împărăteasa rămînea fermă și nestrămutată. A avut, firește, de așteptat, dar nu s-a îndoit că va îngenunchea capitala. Cu coroană pe cap, nu e mare lucru să dovedești că, pînă la urmă, tot tu ai avut dreptate.

Petersburgul deci, pus cu botul pe labe, a fost nevoit să participe la o grandioasă sărbătoare. Toate erau cum nu se mai poate de bune, și singurul om care umbrea oarecum acest mare eveniment era tocmai eroul de la Oceakov. Potiomkin umbla mahmur, tăcut. Dumnezeu știe cum și de ce, în zilele de izbîndă, în zilele de sărbătoare, el devenea trist, îngîndurat. Voinic și nalt, cu un cap mai sus decît cei din jurul lui, obrazul cneazului, pămîntiu, abătut, se vedea din toate părțile, făcîndu-i pe toți să se mire. Pînă și la serata de încheiere a tuturor festivităților, cînd pe scena palatului se prezenta în premieră comedia suveranei „Un voinic ca vai de el", o lucrare în care Ecaterina își bătea joc de coroana suedeză, chiar și în clipele cînd Palatul de Iarnă ovaționa marele succes teatral, Potiomkin stătea cu fruntea în pămînt. Căuta cu tot dinadinsul să nu vadă, să nu audă cele ce se petrec în jur.

— *Mon cher,* i-a șoptit, în cele din urmă, împărăteasa, care stătea alături în jilț. Dar, pentru Dumnezeu, ce se întîmplă cu tine?

— Sîngele, a zis, oftînd din greu, Grigori Aleksandrovici.

— Cum, adică, sîngele?

— Prea mult sînge s-a vărsat în luptele de la Oceakov.

„Nemaipomenit! s-a crucit în sinea sa Ecaterina. Cucerește regiune după regiune, asediază cetăți, zdrobește armate și, în același timp, nu suportă vărsările de sînge!"

* * *

În a cincea sau a șasea zi de la sosirea cneazului, s-a decis oficierea marelui parastas în memoria celor căzuți în luptele de la Oceakov. Catedrala sfîntului Nicolae—

ocrotitorul marinarilor era plină de lume. Împărăteasa a binevoit să meargă și ea la biserică, iar asta însemna că trebuie să se prezinte toată curtea. Slujba era oficiată de mitropolitul Serebreanikov, preotul principal al armatelor angajate în lupte, un nou post instituit de Potiomkin.

Catedrala, de curînd sfințită, era rece și posomorîtă, de parcă mai rămînea încă în schele. Pe lîngă toate, și iarna se dovedise să fie grea. Gerurile și frigurile răspîndiseră prin oraș un fel de tuse adîncă, interminabilă, care, venită împreună cu curtenii la catedrală, sluțea cum nu se mai poate măreția și frumusețea slujbei.

Împărăteasa, deși era, potrivit orînduielilor introduse de Petru cel Mare, și capul bisericii, nu punea mare preț pe credință ca atare și, stînd în jilțul său, se distra, urmărind cu coada ochiului tabăra dușmanilor ce-i făcuseră atîta sînge rău viteazului Potiomkin. Iată-l în fund, lîngă fereastră, veșnic oțărîtul, bătrînul feldmareșal Saltîkov. Ori că se preface, ori că se roagă într-adevăr. Dacă s-o fi rugînd și dacă rugăciunea îi este sinceră, Domnul să i-o primească, căci a păcătuit destul.

În dreapta lui se luptă din răsputeri să nu caște șeful cancelariei, iar în stînga feldmareșalului, stai-stai-stai... Ceva mai în fund, de după coloana de marmură, se ițea un căpitan tinerel, pe care împărăteasa hotărît că nu-l mai văzuse pînă atunci. Năltuț, bine legat și, din fiece mișcare, oricît de mică și neînsemnată ar fi fost, străbătea o rară finețe. Pielea obrazului, albă și fină, suflată pe ici-colo cu rumeneală, avea ceva de fecioară, în schimb părul, des, negru, buclat, părea că se joacă în oglinda marmurii șlefuite. Ca să vezi! Era o priveliște nepămîntească. În anumite clipe, proiectat pe fundalul coloanei de marmură, căpitanul părea o icoană de înger adusă de pe undeva din Florența.

„Ah! și-a zis în sinea sa neobosita colecționară, pentru că nici acum, la cei șaizeci de ani, ispita celor dulci păcătuiri nu-i dădea pace. La un moment dat, o cuprinsese chiar ispita de-a mîngîia părul cela negru și frumos. Era o dorință cu totul nevinovată, cu toate că, în definitiv, cine știe... Se prea poate că în acele lungi, nesfîrșite nopți de iarnă, cînd și slugile, și somnul te părăsesc și nu mai vin odată, cînd ți se face silă de toate pe lume, silă pînă și de tine însăți, se prea poate că în

astfel de clipe sufletul împărătesei tocmai visa la un asemenea îngeraş, dar, vai, acum, la vîrsta ei...

Pentru a-şi ascunde cît mai bine poftele şi tristeţea, a lăsat în pace coloana de marmură cu ispitele sale, îndreptîndu-şi privirea în cu totul altă parte. Reluase chiar şi firul slujbei. Hotărît că acel cor adus de la mănăstirea vecină, unde fusese călugăr cîndva feldmareşalul Potiomkin, avea ceva măreţ, înălţător, dumnezeiesc. Mai ales cînd începu a cînta crezul, o înfioră în împletitura ceea de voci un glas de-o rară fineţe, care, nu se ştie de ce, o întorcea pe împărătească iară şi iară cu faţa spre coloana de marmură albă. Ar fi interesant să aflu, s-a gîndit la un moment dat împărăteasa, cine să fi atîrnat în faţa mea acest fruct oprit şi cam care poate fi preţul lui? Faptul că a răsărit de după umărul lui Saltîkov părea să indice că e omul lui, dar se poate aşa ceva?! Să umble cu momeli de felul acesta bătrînul feldmareşal, familistul exemplar, mentorul celor doi nepoţi ai împărătesei?...

Şi totuşi... Să lăsăm morala la o parte şi să cercetăm cazul din punct de vedere estetic. Era o armonie nemaipomenită în fineţea pielii proiectate pe oglinda marmurii şlefuite. Se ajungea pînă la o totală contopire, păreau făcute dintr-o bucată, era o minune atît de rară, încît Măria sa, cu riscul de a-şi trăda slăbiciunea în faţa întregii sale curţi, iară şi iară se întorcea la fermecătorul căpitan. Un asemenea demon ar putea stîrni vîlvă la orice curte, ar scoate din minţi domniţele oricărei capitale europene, dar aici, la Petersburg, te miri de va avea succes, căci, la drept vorbind, prea e dulce, prea e gingaş. Bărbaţii, prin firea lucrurilor, trebuie să fie cioturoşi, noduroşi, duri, iar cei cu rafinament feminin nu au fost nicicînd pe placul împărătesei.

După slujbă — recepţie, după recepţie — masă, după masă — odihnă. Toate urmau potrivit orînduielilor stabilite, dar cei care o cunoşteau simţeau o anumită grabă înfrigurată în comportarea Ecaterinei. Sînt un soi de slăbiciuni care, la o anumită vîrstă, încep să pară caraghioase. Pentru a se elibera de acea stranie vedenie, împărăteasa a întrebat-o pe Narîşkina, o prietenă din anii de tinereţe, cine a fost la slujba din catedrală. „Curtea" — i s-a răspuns. Dar, pe lîngă curtenii obligaţi să vină la slujbă, invitaţi nu au fost? Narîşkina, o vulpe bătrînă şi vicleană,

ce ţinea în mînile sale toate aventurile amoroase ale curţii, a zis că nu este în cunoştinţă de cauză, dar poate afla, dacă se manifestă un interes deosebit...

Nici vorbă de un interes deosebit! O simplă curiozitate.

Şi totuşi... În aceeaşi noapte, tînărul căpitan, cu înfăţişarea lui de înger, avuse obrăznicia să răzbată în visele intime ale împărătesei. Adică mai mult împărăteasa tindea spre ceva intim, pe cînd el, strămutat aşa, deodată, cu coloana sa de marmură cu tot, pe zidul unei fortăreţe, în jurul căreia se dădeau lupte crîncene, tremura ca vai de dînsul. Generalii aruncă în luptă armatele val după val. Apărătorii cetăţii însă rezistă, şi, în cele din urmă, pe zidul ei nu rămîne decît tînărul căpitan cu coloana lui de marmură. După care, iată-l cum vine la vale şi el cu coloană cu tot. Vai, sărmana împărătească, atît de mult ar fi vrut să-l strîngă la piept, să-l apere, să-l salveze...

A doua zi, după o îndelungată întreţinere cu principalul său sfetnic, Potiomkin, pe tema politicii externe, oarecum înaripată de frumosul succes obţinut pe scena teatrului, s-a aşezat la masa de scris, cu gînd să mai ticluiască o comedie, dar acţiunea nu se mişcă din loc, dat fiind că pana însăilează una, iar gîndurile îi umblă în cu totul altă parte. Două lucruri o preocupau în mod deosebit — a cui a fost ideea şi ce se urmărea prin lansarea acelui îngeraş la slujba din catedrală. Că nu a fost nimic întîmplător la mijloc, era limpede ca bună ziua. După ani şi ani de domnie, Ecaterina ştia prea bine că numai norii şi găinile ajung întîmplător în faţa unui suveran — celelalte fiind chibzuite din timp şi pregătite cu grijă.

O fi vrut cumva curtea să-i îndulcească puţin odihna, să-i lumineze posomorîrea celor lungi şi triste nopţi de iarnă? Ar fi fost normal din partea curţii, dat fiind că şi împărăteasa le poartă de grijă tuturora. Dar, firește, toate acestea nu erau decît nişte griji de suprafaţă. Adevăratele intenţii ale curţii zăceau tăinuite în adînc. După un sfert de veac pe tronul Rusiei, Ecaterina s-a obişnuit cu faptul că atunci cînd următoarea sa aventură de dragoste începea a se destrăma, răsărea aşa, deodată, un nou bărbat, ales oarecum după gustul împărătesei, încît nu avea cum să nu-i placă. Şireată şi iubăreaţă cum era,

Măria-sa primea oferta cu demnitatea cuvenită, neuitînd cu vremea să-i răsplătească pe cei ce i-au făcut cadoul, dar toate acestea se întîmplau atunci cînd curtea se simţea oarecum îndemnată de stăpînă pentru aşa ceva. Acum, pentru întîia oară, ispita venea oarecum de-a curmezişul dorinţelor Măriei sale, şi asta o punea pe gînduri.

Cu toate poftele şi ispitele ei, Ecaterina nu mai era dispusă pentru o nouă aventură. Ţinea la cumintele şi tăcutul Saşa Mamonov, ori, cum i se zicea la curte, „Mamon". Întreţinerea favoritului nu era deloc o chestiune simplă. Pentru delicata slujbă de-a fi fost amantul împărătesei se duceau lupte crîncene între toate taberele, partidele, păturile sociale, fiecare năzuind să-şi lărgească cît mai mult cîmpul de influenţă. Bietul Mamon a avut de înfruntat nenumărate intrigi, bîrfeli, denunţuri, dar împărăteasa şi-a apărat cu dîrzenie şi demnitate ultima, după cum i se părea ei, dragoste. Şi tocmai atunci cînd nu mai avea pentru ce se îngrijora, apare, lîngă coloana de marmură a catedralei, un îngeraş... Ce-o fi fost oare la mijloc? Căci la mijloc era o taină, un semnal al Providenţei, hotărît că era...

* * *

Între timp se duce iarna. Odată cu topirea zăpezilor, odată cu deschiderea drumurilor, pe uscat şi pe ape, reapare, ca o primă grijă, războiul cu turcii. Potiomkin revine grabnic în regiunile de la sud, pentru reluarea operaţiilor militare. Rămînînd fără primul său sfetnic ori, cum îi plăcea ei să zică, fără mîna sa dreaptă, Ecaterina s-a şi grăbit să se mute la reşedinţa de vară de la Ţarskoe Selo. Firește, una e sudul, alta e nordul. Deşi se topiseră zăpezile, mai ţinea încă frigul. Iarba încă nici gînd să încolţească, dar împărăteasa vruse cu tot dinadinsul să se mute la Ţarskoe Selo, pentru că, în fond, nu atît se muta cît fugea de tristeţea ce o apuca de fiecare dată cînd avea să se despartă de cneazul Potiomkin. Voinic, curajos, deştept, din clipa cînd punea piciorul în capitală, îşi arunca pe umerii săi o bună jumătate din grijile ţării, iar cum pleca, Ecaterina rămînea să facă singură faţă la toate. Şi erau, vai, treburile acelei împărăţii atît de multe, şi erau ele atît de urgente, atît

de încurcate... Așa încoronată cum era, Ecaterina, spre marele său noroc, moștenise mintea sănătoasă a unei femei din popor, iar femeile simple, cînd se simt împresurate de griji pe care nu le pot descurca așa, din treacăt, se apucă, de obicei, de lucru. Torc, țes, cos ori se mută undeva cu traiul și, cufundate în cele o mie de nimicuri pe care trebuie să le rezolve din fugă, la un moment dat își dau sama că, tot făcîndu-le pe cele mici, iată că și o parte din grijile cele mari prind a se limpezi.

Pe la mijlocul lui mai a ajuns primăvara și la Țarskoe Selo. Cer limpede și străveziu, zile calde, una mai frumoasă decît alta. Copacii au prins a înmuguri, iarba a încins gazoanele. Aceste zile calde schimbau multe în viața împărătesei, căci Măria sa își putea relua plimbările zilnice prin parcul din preajma palatului. Plimbările, lucru știut, fac bine. Cu cît mai mult te plimbi, cu atît e mai bine. Apoi, iată că într-o după-amiază, tot rătăcind cu cățelușa în urma ei dintr-o alee în alta, Ecaterina iar se pomenește față în față cu acel înger din catedrala sfîntului Nicolae. De astă dată nu părea să fi fost întîlnirea lor pusă la cale. Bravul căpitan se ducea undeva, preocupat de obligațiile de seviciu și, în graba cea mare, răsărind de după niște tufe, a dat peste împărătească, cît pe ce s-o doboare la pămînt.

Dîndu-și deodată sama cu cine a avut el nenorocul de a se ciocni, căpitanul s-a fîstîcit, a roșit în așa măsură, încît părea că o să-i crape inima.

— Rog să mă iertați, Maies...

— Nu face nimic, a zis împărăteasa, liniștindu-și cățelușa ce prinsese a lătra și văzîndu-și de drum, de parcă nu s-ar fi întîmplat nimic.

Totuși apropierea de ea a unui corp tînăr, zvelt, vînjos, a emoționat-o oarecum. În cele cîteva clipe cînd erau față în față, a dovedit să se mire de genele lui lungi, negre, arcuite ușor la capăt. Ce joc ciudat al naturii... La ce-ar fi răsădit ea pe chipul unui căpitan de cavalerie genele pentru care orice domniță ar fi dat o jumătate din viață! Firește, undeva în Occident asemenea gene ar putea stîrni vîlvă, dar aici, la curtea ei, ele nici măcar nu vor fi luate în samă. Pentru că, mă rog, nu-i frumos ce-i frumos, da-i frumos ce-mi place mie.

Întorcîndu-se de la plimbare, Ecaterina și-a potrivit drumul în așa fel ca să poată trece pe la contesa Narîș-

kina, care abia de cîteva zile se mutase și ea la Țarskoe. A intrat numai pe-o singură clipă, s-o vadă, să-i ureze bun sosit, dar bătrîna contesă, fericită de atenția stăpînei sale, i-a servit un ceai. Simțind cu nasul ei de vulpe bătrînă cam ce-o preocupă pe împărăteasă în aceste zile calde de primăvară, Narîșkina a început pe departe:

— Ce se face pe lume, Maiestatea voastră, ce se face! Eu, la drept vorbind, cînd am auzit pentru prima oară, mai că nu-mi venea să cred! Se poate, m-am întrebat, ca după binele ce a binevoit să i-l facă Maiestatea sa, primind-o la o vîrstă de copil și făcînd-o domnișoară de onoare, punînd-o printre primele doamne ale curții, se poate ca fluturașul cela cu ochi ageri de căprioară...

— Dar nu mă mai purta atîta cu vorba și spune-mi odată cine-i acel fluturaș cu ochi de căprioară?...

— Contesa Șcerbakova, Maiestate...

— Să se fi făcut vinovată de ceva copila ceea? a întrebat Ecaterina mirată, și nările puțin pudrate au început a prinde aerul nervos, bătăuș.

Nu-i plăceau noutățile proaste, care veneau așa nitamnisam peste dînsa. Calculata nemțoaică își avea o ordine a zilei foarte bine chibzuită din timp. Avea ore pentru muncă, ore pentru plimbare, ore pentru noutăți, inclusiv cele proaste. Dacă însă, pe parcursul zilei, noutățile proaste dădeau buzna fără nici un program, Ecaterina prefera a da bătălia de la bun început. Anna Nikiticina nu se aștepta la o asemenea întorsătură și acum caută să-și cruțe stăpîna.

— La drept vorbind, eu nu i-am văzut cu ochii mei, dar se vorbește la curte, Maiestatea voastră, se vorbește din ce în ce mai insistent despre această ciudată aventură...

— Ce fel de aventură?

— Se zice că domnișoara de onoare Șcerbakova s-a amorezat de favoritul Dumneavoastră — generalul Dmitriev-Mamonov. Au fost deseori văzuți plimbîndu-se prin cele alei îndepărtate, se zice că e vorba de-o mare, de-o cumplită dragoste...

Împărăteasa a prins a rîde. Rîdea senin, descătușat, zgomotos, cum își pot permite să rîdă doar suveranii în capitalele lor, și ciobanii cînd se știu singuri pe toate cele dealuri.

— Chiar îți mulțumesc pentru aceste clipe vesele, de mult nu am mai rîs atîta...

— Dar, Măria voastră! Vechea noastră prietenie mă obligă să vă comunic că și favoritul, se zice, o adoră...

— Pe cine o adoră? a întrebat împărăteasa sec.

— În orice caz, așa se vorbește peste tot...

— Pentru a adora, a zis împărăteasa, mai trebuie să ai pe cine adora...

Sfîrșind-o cu ceaiul, împărăteasa le-a amenințat că le va da pe mîna lui Șeșkovski pe cele ce răspîndesc bîrfeli despre curtea coroanei sale. Narîșkina s-a făcut albă ca varul, căci Șeșkovski bătea crunt, cu biciul. Ba se zvonea că deseori demnitatea și mîndria Rusiei se zvîrcoleau însîngerate în subsolul palatului, unde obișnuia să facă cercetările călăul coroanei. Mulțumită de frica pe care o băgase în stăpîna casei, Ecaterina și-a luat rămas bun, dar, în drum spre palat, buna ei dispoziție se risipea pas cu pas. O fi pîndit-o oare încă o dezamăgire? Pe Sașa Mamonov, acel maior zdravăn și tăcut, l-a descoperit însuși cneazul Potiomkin în armata sa și l-a trimis la curte. Era o fire blîndă, inteligentă, și, pe lîngă toate, bărbat în toată puterea cuvîntului, așa încît chiar a doua zi, după ce s-au cunoscut, a fost făcut general, oferindu-i-se o odaie alături de odăile Măriei sale. Era, în fond, bărbatul pe care suverana îl căutase o viață întreagă și acum, fericită, s-a liniștit femeia din ea, zicîndu-și: acesta e... Dar ca să vezi... De la o vreme tăcutul cela de Mamon părea că se cam sinchisește de dragostea atotputernicei sale stăpîne. Într-un timp, Ecaterinei începuse să i se pară că o mai fi avînd el acolo pe cineva. Veneau cu bîrfe, cu dovezi, dar Ecaterina nici să audă de zvonuri. La urma urmei, dacă e să-i asculți chiar pe toți, poate veni o zi cînd nu-ți va mai fi drag nimeni și nimic pe lume. Unde mai pui că bărbatul rămîne bărbat. Lor li se poate mai mult decît li s-ar fi putut doamnelor. E o realitate cu care trebuie să ne împăcăm, dacă ținem să avem bărbați adevărați...

După ce a frămîntat în fel și chip cele auzite de la Narîșkina, Măria sa a dispus acordarea unui concediu de trei zile pentru bărbații curții, eliberîndu-i-se fiecăruia cîte-o sumă frumușică, așa ca să aibă bani de buzunar. Gestul împărătesei a stîrnit un entuziasm cum nu se mai poate. În acea epocă bărbații erau cu toții încadrați în

serviciul statului. Care făcea serviciul militar, care — în departamentele civile, dar, oricum, slujbă era. După cum se ştie, visul slujbaşilor dintotdeauna a fost libertatea. Iar libertatea însemna pe atunci să mai arzi cîte-un guleai din cînd în cînd.

Şi lumea petrecea. De obicei, sîmbăta, pe înserate, de la cel mai neînsemnat conţopist şi pînă la atotputernicii stîlpi ai statului, legîndu-şi slujbele de gard, bărbaţii capitalei se duceau să mai petreacă. Pînă şi dregătorii curţii, sfetnicii de rangul lui Bezborodko sau Potiomkin, cum venea sîmbăta, puneau în buzunar o sută de ruble, aruncau pe umeri haina unei slugi, aşa ca să nu fie recunoscuţi, şi coborau în cele mai murdare crîşme. O zi şi două nopţi erau numai votcă, numai cărţi de joc, curvie şi bătăi, iar luni, des-de-dimineaţă, reveneau la palatele lor, făceau baie cu apă rece, cum se obişnuia pe atunci, îşi îmbrăcau veşmintele cu găitane aurite şi se duceau la palat pentru a-şi sluji împărăteasa...

Pînă şi cei mai apropiaţi supuşi ai Excelenţei sale aveau patima guleaiului. Era cunoscută în toată capitala aventura lui Hrapoviţki, secretarul personal al Ecaterinei. Intr-o noapte, jucînd cărţi la o crîşmă, s-a luat la bătaie cu un trişor. Apoi, culmea culmilor, nu numai că a fost jumulit de bani, dar a mai şi fost bătut pe deasupra, încît a trebuit să se prezinte a doua zi la palat, avînd o vînătaie de toată frumuseţea sub ochiul stîng. Spre cumplita sa uimire, printre primii vizitatori dă cu ochii de trişorul şi bătăuşul din sara trecută, care, la lumina zilei, s-a dovedit a fi unul din guvernatorii de pe Volga. Chefliii au făcut mult haz asupra celor petrecute noaptea trecută, după care Hrapoviţki, spre cinstea sa, a rezolvat problemele guvernatorului fără a ţine cîtuşi de puţin cont de cele întîmplate la crîşmă.

Cu trei zile libere şi cu o soldă în buzunar, curtea împărătească a rămas numai doamne şi domnişoare. Dintre bărbaţi — doar cîţiva ofiţeri de serviciu, doi-trei camerişti bătrîni şi soldaţii din compania de gardă. Frumoasele cuconiţe, împreună cu damele de onoare, nu-şi mai puteau găsi locul. Vai, dar cum aşa, vai, dar pe unde or fi, vai, dar cînd se vor întoarce?! Pe împărăteasă o înveselea cumplit nervozitatea acelor gîscuţe, îi plăcea grozav să stea aşa, urmărîndu-le cu coada ochiului, dar iată că vine în mare grabă Narîşkina pentru a-i şopti la ureche că

echipajul lui Dmitriev-Mamonov, cu toate că a plecat împreună cu celelalte carete sîmbătă pe înserate spre capitală, de la o jumătate de drum s-a întors. Acum favoritul se plimbă prin parc cu acelaşi fluturaş, cu aceiaşi ochişori de capră sălbatică...

— Prea bine, a zis împărăteasa sec şi s-a retras în încăperile sale.

* * *

Peste alte cîteva zile medicul personal al Maiestăţii sale a prevenit-o pe împărăteasă că starea ei oarecum nervoasă poate iară duce la junghiurile de care Ecaterina suferea toată viaţa. Singura salvare erau plimbările în aer liber, prin parc, care trebuiau reluate şi prelungite cît mai mult posibil. Ca să nu-i fie urît, Ecaterina obişnuia să invite la plimbare cînd pe unul, cînd pe altul. Şi iată că, în una din aceste plimbări cu Narîşkina, împărăteasa iară dă de căpitanul cela frumuşel. Acum părea ceva mai cioplit, mai corect. Pe semne, făcuse cineva şcoală cu dînsul. Căuta să fie serios, concentrat. Şi-a salutat împărăteasa cum prevedea regulamentul, dar mai apoi s-a fîstîcit şi, ca să se descurce cumva din cumplita sa stingherealâ, s-a lăsat într-un genunchi cum se lasă de obicei militarii în faţa drapelului.

— Rog să mă iertaţi, Măria voastră, pentru că atunci...

— Dar uită odată stîngăcia ceea... cum am uitat-o şi eu, i-a aruncat din mers Ecaterina, precum i se vorbea, de obicei, celui căruia i se acorda o anumită încredere.

— Vă mul...

Lăsîndu-l să tot stea în genunchi, au mers tăcute o vreme, după care Narîşkina i-a şoptit:

— A înnebunit, sărmanul, de atîta dragoste! Pur şi simplu, îi fuge pămîntul de sub picioare cînd se pomeneşte în faţa Maiestăţii voastre...

— Dar spune-mi odată cine-i căpitanul?

— Platon Zubov, comandantul companiei de gardă a palatului. O frumuseţe de bărbat, nu-i aşa?

— Ştiu eu, a zis împărăteasa dusă pe gînduri. Un tip cam straniu, cam ciudat...

— Cum, adică, ciudat?!

— Genele celea ale lui... Poate avea un bărbat gene de îngeraş?

— Să nu vă grăbiți, Măria voastră, să nu vă grăbiți...

— De ce, adică, nu m-aș grăbi?

— Pentru că deseori, sub acoperămîntul nopții, îngerașii aceștia se transformă în niște demoni, încît ferească Domnul...

— De unde poți ști tu ce fac noaptea îngerașii?

— Se întîmplă, Maiestate, să uităm și noi ferestrele la dormitor deschise, și cînd dau ei peste noi...

— De ce nu-i refuzați?

— Ba îi refuzăm, cum să nu, dar ei nici că să țină cont de refuzurile noastre!

— Se poate așa ceva la curtea mea?! se miră împărăteasa. Las' că scap de treburile mai urgente, și cum îmi eliberez masa de scris, aștern într-o nouă comedie... amatoarele de îngerași...

— Ferit-a sfîntul! a făcut-o pe speriata Anna Nikiticina. Mai bine în Siberia decît să ajungem batjocorite de pana Măriei tale!...

— Las', știu eu prea bine la ce visați și de ce vă temeți.

Ajunsă la palat, Maiestatea sa a dispus să fie chemați de urgență în cabinet generalul Dmitriev-Mamonov și domnișoara Șcerbakova. Curtea a înțepenit. Se apropia furtuna.

Au intrat, ținîndu-se de mînă ca doi copii vinovați. S-au lăsat în genunchi în fața împărătesei, rostind cu un singur glas:

— Ne iartă, Măria ta.

Ecaterina stătea în picioare lîngă masa de scris. Frunzărea ceva prin hîrtiile uitate pe masă. În sfîrșit, a încetat și, lăsîndu-i să tot stea în genunchi precum s-au lăsat singuri, a pornit în celălalt capăt al cabinetului. A cules de pe-o măsuță rotundă de marmură albă o tabacheră de aur cu portretul lui Petru cel Mare zugrăvit pe căpăcel. A dus o priză de tutun spre vîrful nasului, a strănutat și, cu nasul în basma, a rămas cu ochii pe chipul marelui său predecesor. „Acum ce mă fac?" — părea să-l fi întrebat pe marele reformator al Rusiei. „Nimic mai simplu!" — părea să-i fi răspuns. Pentru a se calma definitiv, a prins a se plimba dintr-un capăt al cabinetului în altul și, împreună cu ea, un șirag de împărătese au pornit a pluti prin frumoasele oglinzi

de Veneția, ce acopereau pereții cabinetului împărătesc.

— Dragă domnișoară, a zis în cele din urmă cu glas blînd, plin de bunăvoință. Acum un an, părintele dumneavoastră, cunoscutul istoric și om de litere, ni s-a adresat cu rugămintea de-a o angaja la curte pe singura sa fiică, pentru a-și încheia educația sub supravegherea și îndrumarea noastră. Spune-mi, puișor, a fost acea rugăminte numai o legitimă rugăminte părintească sau într-un fel rugămintea lui era și rugămintea domniei tale?...

Sărmana copilă! Pentru prima oară i se adresa împărăteasa și nu cu o vorbă-două, legate de-un nimic, ci cu o mulțime de fraze adînci, grele, șlefuite, ce presupuneau un răspuns tot atît de concis. Emoționată, tînăra contesă s-a făcut albă ca varul și părea că, gata — leșină. A rezistat totuși. Acum căuta disperată în jur, căci, tulburată cum era, nu putea prinde firul celor rostite de Excelența sa. În cele din urmă, generalul Dmitriev-Mamonov a izbutit s-o readucă la realitate, răstălmăcindu-i în șoaptă despre ce era vorba.

— O, Maiestatea voastră! a izbucnit din adîncuri tînăra contesă. Rugămintea tatălui meu a răsărit din propria mea dorință, și nu atît o dorință a fost cît un vis tainic al meu. Ca să spun drept, nici acum încă nu mi-am venit în fire de fericirea pe care mi-ați dăruit-o...

— Dacă fericirea a fost chiar atît de mare, atunci cum se explică faptul că, la nici un an încheiat, ați ajuns în genunchi în fața mea?!...

— E dragostea de vină, Maiestate.

Reluîndu-și plimbarea, Ecaterina s-a gîndit că ochii ei seamănă, într-adevăr, cu ochii unei căprioare sălbatice. Surprinzînd șiragul de împărătese ce se plimbau împreună cu dînsa prin oglinzi, le-a cercetat critic. Și-a amintit că mai dăunăzi ambasadorul Franței o convingea să-și schimbe coafura. Părul ridicat moț, deasupra creștetului, zicea el, lungește oarecum fața, accentuîndu-i trăsăturile bărbătești ale caracterului, pe cînd pieptănatul părului pe umeri, în două părți egale, cu cărare la mijlocul creștetului, i-ar accentua feminitatea. O fi avînd dreptate Segur acela, dar scăpa din vedere faptul că, pieptănîndu-și părul altfel, ar fi pierdut din statură. Din alternativa — feminitatea sau sta-

tura, femeia va alege feminitatea, împărăteasa e obligată să aleagă statura.

— Conte, rosti deodată Ecaterina, oprindu-se din mers pentru a-şi privi dragostea ultimilor ani peste umăr. În timpul petrecut la curte vi s-a oferit posibilitatea de-a participa la rezolvarea tuturor problemelor ţării. Dovedind o rară iscusinţă, serviciile v-au fost răsplătite cu toate onorurile şi distincţiile pe care le-am avut la dispoziţie. Suveranii însă, puşi prin voia sorţii să împartă bunuri, se întîmplă să-i şi treacă uneori pe cei mai merituoşi cu vederea. Uneori cu voia, alteori — fără voia lor. Poate la vreuna din împărţeli...

— Nici vorbă de aşa ceva, Măria voastră! Neînsemnatele mele servicii au fost răsplătite de Excelenţa voastră cu o mărinimie pe de-a dreptul împărătească! La drept vorbind, de la o vreme, simţindu-mă prea îndatorat, am început a înclina spre o posibilă întoarcere în sud, pentru ca pe cîmpul de luptă să pot răscumpăra măcar într-o cît de mică măsură...

— Dacă înţelegerea datoriei v-o fi îndemnat pe cîmpul de onoare să redovediţi dragostea şi devotamentul pe care mi le purtaţi, atunci cum se face că aţi ajuns a sta în genunchi alături de prostuţa asta?...

— E dragostea de vină, Măria voastră.

„Repetă înadins vorbele ei, se gîndi împărăteasa, Caută să umple cu glasul său dur ciripeala prietenei sale." Simţi cum tremură amîndoi stînd în genunchi. Pe semne, frica să nu ajungă exilaţi în Siberia i-a făcut îndîrjiţi, dovedind un curaj de care mai înainte — nici vorbă. Pentru a o scoate la capăt, trebuie să-i ia cu binişorul.

— Dragă domnişoară, a zis iară Ecaterina cu acelaşi glas blînd şi binevoitor, veţi fi auzit de sentimentul recunoştinţei. Şi dacă aţi auzit că există un asemenea sentiment, ce credeţi despre el? O fi el într-adevăr, după cum se susţine, un sentiment măreţ, ce-l înnobilează pe om, situîndu-l oarecum mai presus de celelalte vietăţi ale pămîntului ori nu e decît o vorbă goală?...

— Cum se poate, Măria voastră!!... E unul din cele mai sfinte...

— Şi dacă e unul din cele mai sfinte, atunci pentru ce...

— E dragostea de vină, Maiestatea voastră.

Tot plimbîndu-se prin cabinet, Ecaterina a ajuns la concluzia că picăturile pe care i le-a trimis doctorul Rogers sara trecută nu-i fac bine. A început s-o fărîme tot trupul, picioarele au devenit grele de tot, şi junghiurile celea năprasnice par să-i dea tîrcoale. De-ar fi să scape cît mai repede de proştii iştia şi, cum îi vede ieşind, fuga la pat.

— Aleksandr Matveevici, a zis deodată împărăteasa cu tristeţe, vei fi ştiind dumneata oare că cea mai groaznică singurătate e singurătatea domnitorilor?

— Cum să nu ştiu, Măria voastră?

— Aşa, a retezat ea scurt, energic, apăsat, căci această exclamaţie îi servea drept piatră de hotar. După acest „aşa", rostit cu violenţă, pas cu pas, clipă cu clipă, cuvintele deveneau tăioase, vocea i se îngreuia, umplîndu-se de forţa unui mare imperiu. Dar ştii dumneata, Saşa, că, singură fiind, mai sînt nevoită să duc şi două războaie: unul în sud — cu turcii, altul în nord — cu suedezii? Pe lîngă aceste două războaie, un al treilea, civil, fumegă cînd într-un colţ, cînd în alt colţ al ţării. Strivită de atîtea lipsuri şi neajunsuri, strivită de dezordinea ce domneşte în jur, deseori, zău, îmi vine să pornesc singură pentru a face recrutarea, să topesc oţel pentru tunuri, să adun hrană şi furaj pentru armată...

— Le ştiu pe toate, Măria voastră.

— Şi dacă le ştii, de ce, în loc de a-mi fi sfetnic şi reazem, te tîrîi pe brînci în faţa mea?...

— E dragostea de vină, Măria voastră.

La o asemenea dîrzenie Ecaterina nu se aştepta. S-au întunecat, pentru o clipă, frumoasele oglinzi veneţiene, a dispărut şiragul de împărătese ce se tot perinda prin ele. Ecaterina privea prin geam afară, pentru a-şi ascunde disperarea. Adevărurile simple şi oamenii cinstiţi o scoteau totdeauna din fire. Împărăteasa Rusiei era adînc convinsă că farmecul suprem al vieţii este de-a spune una şi a face alta. Mai mult decît atîta, uneori Ecaterina era înclinată a crede că tocmai această duplicitate menţine ordinea peste tot. A zice una şi a face alta este nu numai specialitatea diplomaţilor, politicienilor, oamenilor de stat. Fiecare supus, pentru a se descurca bine, trebuie să ştie a zice una şi a face alta. Cu cît mai temeinic va însuşi această lege, cu atît mai bine o va duce, dar, cînd, într-o bună zi, suverana se

pomenea față în față cu unul care ce gîndește aceea și zice, rămînea zdrobită, disperată, căci cu crimele se mai putea ea împăca, cu prostia — niciodată.

De necaz ce-i era, au început a o slăbi picioarele. Alături, la doi pași, o aștepta canapeaua albastră cu o plapumă albă de lînă. Cuibărită pe canapea, cu plapuma pe dînsa, Ecaterina își ticluia domol comediile, culegîndu-le fir cu fir și, vai, ce mult ar fi dat să poată scăpa odată de acești doi zăluzi, pentru a se ghemui pe canapea, sub blînda și primitoarea plapumă...

Nu se putea. Nu se putea pentru simplul motiv că era împărăteasa acestor doi porumbei. Puterea unui împărat se realizează în primul rînd prin voință. Lucruri cunoscute... S-a așezat dar pe marginea canapelei. Stătea zveltă, isteață, tînără, cu capul sus. Firește, nu e deloc ușor, la șaizeci de ani, să te ții de parcă ai fi avut șaisprezece, dar ochii de capră sălbatică o urmăreau țintă, și era de datoria Măriei sale să domine nu numai prin voință, ci și prin eleganță.

— Domnișoară dragă... Vei fi știind, pe semne, că, iată, nu apucăm bine să ieșim dintr-un război și intrăm în altul. Sîntem nevoiți a-i trimite pe cei mai mîndri bărbați la război, pentru că, așa cum a zis cîndva Petru cel Mare, războaiele ne-au scos în lume, și dacă pînă a pune mîna pe armă, nimeni nici nu vroia să ne știe, acum socot o mare cinste de-a se fi așezat la o masă cu noi.

— Știu, Măria voastră.

— Din păcate, războaiele aduc cu ele o totală decădere a moravurilor. Pornește un dezmăț ce străbate peste tot. Pînă și în măreața noastră capitală, pînă și la curtea mea pot fi observate anumite abateri de la regulile de bună purtare... Fiind aici la curte, vei fi observat și tu că, ocupată cu grijile țării, cu nevoile războaielor, nu am timpul necesar pentru a supraveghea bine moravurile curții. Deseori privesc cu indulgență la cele ce se petrec în jur. Și dacă un cavalerist semeț ține cu tot dinadinsul să rămînă o noapte în camera unei doamne de onoare, n-are decît, căci, la urma urmei, tinerețea e o avere pe care fiecare e liber s-o irosească așa cum îi place.

— Am observat, Măria voastră.

— Și dacă ai observat, atunci de ce...

— Pentru că e o mare dragoste la mijloc, Excelență.

Ecaterina s-a ridicat de pe canapea, pornind spre masa de lucru. La început dreapta ei se mișcă spre clopoțelul de care se temea toată lumea. Clopoțelul de argint însemna apariția lui Șeșkovski, călăul de curte. A fost o clipă de ură neagră, o clipă de slăbiciune, cînd Ecaterina a vrut să-i vadă pe amîndoi bătuți cum nu se mai poate de crunt, aici, în fața sa, dar mai apoi s-a răzgîndit. Ar fi fost mult prea puțin pentru o asemenea jignire.

— Sașa, șopti împărăteasa încet, cu lacrimi în ochi, spune-mi ce se poate face ca să depășim această amară neînțelegere?

— Nu se mai poate face nimic, Măria ta.

— Dar, sfinte Dumnezeule, de ce nu se mai poate face nimic?!

— Pentru că e o mare dragoste la mijloc, Măria ta.

— Perfect, rosti sec împărăteasa. Aici terminăm. Binevoiți a vă ridica de jos. Reveniți la obligațiile pe care le aveți și rămîneți în serviciu pînă va fi hotărîtă soarta domniilor voastre.

* * *

Duminică, după sfînta liturghie, împărăteasa a oferit un prînz pentru întreaga curte. La un moment dat, spre cumplita surprindere a tuturora, Măria sa a anunțat viitoarea căsătorie a generalului Dmitriev-Mamonov și a contesei Șcerbakova. La o săptămînă le-a și făcut nunta. Darurile Măriei sale s-au dovedit a fi cu adevărat împărătești — cîteva moșii, cu cinci mii cinci sute de suflete, o sută de mii de ruble în aur, casă mare de piatră la Moscova... Și toate acestea — cu o singură condiție: îndată după nuntă tinerii căsătoriți pleacă la Moscova, unde le-a fost cerut să se stabilească, și nu vor părăsi acel oraș fără o autorizație specială.

La șaizeci de ani toate par relative — și bucuriile, și necazurile. Împăcîndu-se cu soarta, suverana a rămas pe tot timpul verii fără să fi avut o viață intimă a sa. Fetea, cum le plăcea curtenilor să zică, și ca să le uite

pe toate cît mai uşor, a lucrat în vara ceea ca niciodată. Apoi, ceea ce era şi mai important, treburile ţării păreau să se mişte din loc. De la sud au început a sosi mult rîvnitele veşti bune. Pe la mijlocul lui septembrie generalul Suvorov, avînd misiunea de-a veni în ajutorul prinţului Koburg, încercuit de turci, nu numai că a salvat armata austriacă, dar a şi obţinut două dintre cele mai strălucite biruinţe în acel război. Focşanii şi Rîmnicul au trecut destinele războiului în mînile ruşilor. Pierderile armatei otomane erau atît de grele, încît războiul putea fi încheiat în cîteva săptămîni, şi numai ploile i-au salvat pe turci. Turna cu găleata, zi şi noapte, ploi reci de toamnă, şi asta însemna încheierea campaniei, pentru ca primăvara toate să fie luate de la început.

O vară întreagă mesagerii veneau în goana cailor cu plicurile oficiale ale Măriei sale, de la Petersburg la Iaşi, unde îşi avea reşedinţa cneazul Potiomkin. O vină nemărturisită, un fel de tristeţe dăinuia peste rîndurile scrise de mîna împărătesei. În răspunsurile sale Potiomkin nu se grăbea s-o elibereze de acest sentiment. Căsătoria lui Dmitriev-Mamonov şi îndepărtarea sa de la curte slăbeau simţitor situaţia cneazului în viaţa politică a ţării. Oricît ar părea de ciudat, în fragilul echilibru de forţe al acestor vremuri, un post de primă importanţă era acela de favorit al Maiestăţii sale. Nu în zadar se schimbau ei atît de des, nu în zadar partidele căutau cu orice preţ să-şi impună candidaturile.

Cu toată amărăciunea în urma celor întîmplate, Potiomkin nu-şi făcea sînge rău. Un prost se duce, altul vine. Pentru ce şi-ar face sînge rău, odată ce alegerea favoritului era lăsată pe sama lui. La urma urmei, avînd o armată de o sută de mii, nu-i mare lucru să alegi un bărbat pe măsura Măriei sale. Nu ştia el, Grigori Aleksandrovici, cu toate iscoadele pe care le avea peste tot, nu aflase încă trista noutate că favoritul a şi fost desemnat. Apariţia lui la curte se amîna numai pentru faptul că vicleana nemţoaică, învăţată a citi ca nimeni altul caracterul rusului, nu se grăbea să pună mîna pe acel fruct oprit. Vroia mai întîi să afle cu siguranţă cui îi aparţine şi care-i poate fi preţul. Trebuia să pîndească clipa.

Şi iată, într-o bună sară, prezentîndu-i lista ofiţerilor propuşi a fi înaintaţi în grad, feldmareşalul Saltîkov

aduce vorba pe neașteptate și de comandantul companiei de gardă, care, harnic și stăruitor, ar fi trebuit și el oarecum menționat...

— Îl aveți deja pe listă?

— N-am îndrăznit, fără o aprobare prealabilă din partea Maiestății voastre...

— Prea bine, încuviință Măria sa. Completați lista cu candidaturile pe care le considerați demne și mi-o prezentați mîine, după ședința Consiliului.

A doua zi, la ședința Consiliului militar, împărăteasa a scos din sertar proiectul contopirii celor două armate sudice într-o singură armată, sub înaltul comandament al cneazului Potiomkin. Numele lui Rumeanțev-Zadunaiski nu a fost pomenit, dar odată ce întreaga lui armată trecea sub comanda lui Potiomkin, asta însemna sfîrșitul carierei bătrînului feldmareșal. Mulți ani la rînd Saltîkov l-a apărat și l-a susținut din răsputeri pe vechiul său prieten de arme, dar acum vicleana împărătească îi propunea lui Saltîkov un fel de compromis. Mă rog, dacă Saltîkov și tabăra lui țineau cu tot dinadinsul să aibă la curte, în preajma împărătesei, un om de-al lor, ea îl putea primi ca favorit, dar numai cu prețul trecerii tuturor armatelor sudice în mînile lui Potiomkin. Bătrînului Saltîkov prețul i s-a părut convenabil, și negustoria a fost făcută.

...Pe la sfîrșitul lui septembrie, pe cînd a prins a se scutura frunza din frumoșii mesteceni ai parcului, a început a se vorbi tot mai des și mai des de întoarcerea curții la Palatul de Iarnă. O singură dată pe an, la despărțirea de reședința sa de vară, Excelența sa devenea oarecum sentimentală, și pentru a-și lua rămas bun de la aleile sale preferate, a întreprins un șir de plimbări, lungi și încetinele, cum îi plăceau ei de obicei. Apoi iată că în una din acele plimbări, fiind însoțită de aceeași Narîșkina, iară le răsare în cale tînărul și învăpăiatul comandant al companiei de gardă. Acum nu mai roșea chiar pînă într-atîta. Oprindu-se, de îndată ce le-a zărit, s-a rumenit puțin la față, prezentînd onorul Măriei sale. În decursul verii a devenit ceva mai așezat, mai cumpănit.

— Îndrăznesc a mă ruga de iertare, zice deodată.

— Și pentru ce aș putea să vă iert?

— Pentru nesăbuita și necumpătata mea îndrăzneală...

— Dar în ce fel a fost ea manifestată?

— Mi-am permis a contempla mai mult decît îmi permitea buna cuviință chipul drag, chipul scump, chipul cel fără de seamăn...

„Mare lucru dacă n-o fi compunînd și versuri..."

Hotărît, cum sînt ei, militarii, s-a și lăsat în genunchi, așa încît cele două femei nu puteau trece fără să-l fi iertat. Ecaterinei nu-i plăcea să i se pună cineva în cale și, trecînd ușor pe lîngă bravul căpitan, și-a văzut de drum, dar Anna Nikiticina, ajungînd-o, a luat-o de braț și i-a șoptit la ureche:

— Cruță-l, Maiestate, fie-ți milă de el... Dacă plecăm, lăsîndu-l în genunchi în mijlocul aleii, neiertat, se poate sinucide.

— Și de ce s-ar sinucide el?

— Din dragoste, Măria voastră. Nu vedeți cum fierbe în el focul cela mistuitor, focul ce-l va nimici cu desăvîrșire de nu-și va găsi o altă ieșire...

— Nu mai spune!

Întorcîndu-se, suverana s-a apropiat de tînărul căpitan, ce mai rămînea să stea în genunchi. Dreapta împărătesei, ascunsă într-o mănușă albă, l-a luat de bărbie cum se iau de obicei copiii. Răsturnîndu-i capul pe spate, cu ochii săi albaștri cîndva, Excelența sa a prins a cerceta în amănunt chipul noului pretendent. Pielea albă, fină, fața nervoasă, urme de feminitate amestecate cu trăsături de bărbat. Ochii negri, puțin cam țigăniți, priveau deschis, cu un fel de nerușinare permisă bărbaților, și buzele subțiri, fragede, rumene...

— Îmi permiteți, Măria voastră, în semn de iertare...

A prins cu buzele vîrful degetelor și prin țesătura mănușii Ecaterina a simțit suflarea lui setoasă, fierbinte. Au înfiorat-o poftele, încît și-a dat sama că această dragoste i-a fost hărăzită de soartă, iar de ceea ce îți este prescris de soartă, de aceea, firește, nu mai scapi.

— Mare lucru de nu veți fi răcit, făcu suverana pe gînduri. Aveți fierbințeli.

— Sănătos tun, Măria voastră, și numai fericirea de-a fi fost iertat de cea mai, de cea mai...

— Nici să aud de așa ceva! Și ca să nu se agraveze situația, am să vi-l trimit chiar azi pe doctorul Rogers să vă examineze...

După care femeile și-au văzut de drum, iar Platon

Zubov se întorcea la cantonament, fericit de nu mai vedea pe unde calcă. Ştia toată curtea, ştia tot Petersburgul că pedanta suverană obişnuia să trimită doctorul său personal să-i examineze pe viitorii favoriţi. Pentru a ajunge însă la palatul împărătesei, mai era mult. După Rogers, viitorul favorit era trecut pe sama bătrînelor dame, care îi şlefuiau manierele, îl puneau la curent cu eticheta. Le punea vîrf la toate una Perekusihina, poreclită la curte „*Probdama*", deoarece misiunea ei era de a-l iniţia pe tînărul pretendent în cele ce i-ar face o deosebită plăcere unei dame de-o vîrstă mai înaintată.

Norocosul de Platon Zubov avansa fulgerător de pe o treaptă pe alta, dovedind pe tot parcursul testării capacităţi şi merite deosebite. Drept care, îndată după revenirea curţii la Palatul de Iarnă, a şi obţinut mult rîvnitul acces la dormitorul împărătesei. Suverana era pur şi simplu fericită. Pentru a-şi distra tînărul favorit, pentru a-l familiariza cu cercurile superioare ale curţii, invita musafiri sară de sară. După dulciuri şi cafele se jucau, ca totdeauna, cărţi, dar, abătută şi obosită, pe la ora unsprezece, fie că era în cîştig, fie că era în pierdere, Măria sa arunca pe masă cărţile şi, cerîndu-şi scuze pentru oboseală, se retrăgea. Spre cumplita bucurie a curtenilor, tînărul şi bravul cavalerist se ridica şi el numaidecît de la masă, pornind semeţ şi hotărît în urma Maiestăţii sale.

* * *

Bine-bine, s-o fi întrebînd cititorul, dar cei doi porumbei ce-au zburat pe aripile dragostei de la Petersburg la Moscova ce-o mai fi făcînd ei pe-acolo? O fi fost fericiţi, o fi pus temeliile unei familii durabile, norocoase, pline de bucurii? Care, de unde?!... Răzbunarea împărătesei chiar că s-a dovedit a fi de-o rară cruzime. De dat le-a dat ea destule, dar vorba e că şi de luat le-a luat multe. Le-a luat curăţenia, visul la o viaţă tihnită şi aşezată. Furaţi de fiorul primei lor iubiri, ei se vedeau curaţi şi nevinovaţi, ca doi îngeri, dar bătrîna vulpoaică ştia prea bine că, fiind la curte, înger nu poţi rămîne cu nici un preţ. Şarpele ispitelor i-o fi urmărit şi pe dînşii, or fi gustat şi ei din cele fructe

oprite, iar de n-au gustat ei înșiși, au văzut cum gustă alții, și chiar de nu au văzut, au auzit cum se îndoapă pe furiș, pe întuneric, cu cele ce le-au fost oprite...

Abia așezați cu traiul la Moscova, în mărețul palat dăruit de împărătească, celor doi tineri a și început a li se urî unul de altul. Tînăra domniță nici nu mai știa cum să scape de atîta plictiseală. Trec zilele, trec serile una după alta, și nici tu baluri, nici tu reprezentații teatrale, nici tu glume în doi peri făcute de niște ofițeri tinerei. Sașa s-a dovedit a fi un tip posac, și cu toată omenia, cu toată bunătatea, nu putea în nici un fel înlocui forfota și farmecul curții.

Cu alte cuvinte, frumoșii ochi de capră sălbatică erau plînși zi de zi. Oarecum iritat de comportarea tinerei sale soții, Aleksandr Matveevici a început a se întreba și el de nu cumva o fi făcut o mare prostie grăbindu-se cu căsătoria. Că doar abia mai ieri-alaltăieri era unul din primii bărbați ai țării... Cuvîntul lui se dovedea a fi hotărîtor în probleme din cele mai complicate. I se închinau pînă la pămînt guvernatorii; ambasadorii țărilor occidentale căutau care mai de care să-i intre în voie; poeții se grăbeau în ziua lui de naștere să vină din zori cu ode și dedicații. Apoi să dai tu toate acestea pentru o gîsculiță mofturoasă, care nici ea însăși nu știe ce vrea?!

La numai cîteva luni după căsătorie, prin cele două capitale au și pornit zvonuri cum că fostul favorit s-a adresat cu o scrisoare Maiestății sale, rugîndu-se cu lacrimi în ochi să fie primit înapoi la curte. Neprimind nici un răspuns, generalul Dmitriev-Mamonov a mai ticluit un răvaș, îngrijindu-se să-l transmită prin oamenii săi de credință pe care îi mai avea la curte, poruncindu-le să pună scrisoarea pe masa împărătesei cînd Excelența sa va avea o zi deosebit de bună, cînd și cele mai încurcate chestiuni par să aibă o șansă...

Zadarnice erau toate. Ecaterina arunca scrisorile în foc fără măcar să fi binevoit a le citi. Nu mai avea timp pentru ele. O năvăleau treburile țării, datoriile, războaiele, intrigile diplomatice cu occidentul, compunerea comediilor, iar chiar dacă pescuia un mic răgaz, i-l dedica în întregime lui Platoșa, care se dovedise o fire aprigă, veselă, drăgăstoasă, și apoi, firește, firește, firește...

Capitolul V

STEAUA DE LA BETLEEM

Ce te legeni, codrule?

Eminescu

De-ar fi să scăpăm noi cu zile, că veseli fi-vom mai pe urmă.

Puşkin

Codrule cu frunza deasă,
Vatra fraţilor de cruce...

Ajuns la această mare minune, versul devine curat şi străveziu ca un fum iscat în depărtare; cuvîntul urcă din adîncuri ca un dor ce nu a fost mărturisit o lungă viaţă de om... Pentru că, vai, de atîtea ori sortiţi am fost pieirii... Şi groapă ni s-a săpat, şi cruce ni s-a făcut, şi clopotele ni s-au tras, dar ne-a ieşit de fiecare dată în cale această frunză de stejar, puţin cam grea, puţin cam amăruie... Recunoscătoare pentru binele ce ni s-a făcut, inima neamului nostru va tresălta de fiecare dată cînd se va isca în zare o margine de codru verde, căci sfîntul adevăr îl ştim numai noi, îl ştie numai el...

Codrule, codruţule,
Ce mai faci, drăguţule?

Codrul, de, mă rog, ce să facă?... Îşi vede de ale sale. Cu rădăcinile tăinuite în adîncuri, cu tulpinile dosite în umbre, cu cîte două şopote pe zi, în zori şi în amurg, trecute din frunză în frunză, din veac în veac, codrul îşi vede domol de ale sale, dar, cînd colo, auzi tu... Vine ziua, sosește clipa, şi frunza, puţin cam pălită, tresaltă uşor. Se desprinde de crenguţa-mamă, pluteşte îndelung în răcoarea străvezie. O fi fost el frumos, zborul cela, dar vorba e cît ţine... Căci, iată vine clipa cea de pe urmă, frunza se lasă culcată peste stratul de frunze de mai an, se lasă înmormîntată printr-însele şi de acum încolo o să tot zacă la pămînt, lăsînd să treacă peste trupul ei gingaş cine o vrea, cînd o vrea, încotro o vrea...

Scuturatul frunzelor, împreună cu răcoarea nopţilor

prind a scoate de prin ascunzișuri lumea amărîților de bejenari. Amu, gata, nu mai ai un'te ascunde, nu mai ai ce face. Se vede cale de o poștă care și pe unde s-a adăpostit. Iată, de-o vorbă, toată coasta asta de deal a fost a Petreștilor. În vale, lîngă izvoare au prins rădăcină Ștefăneștii, dincolo de rîpă au vărat Vărzăreștii.

Mult încercatele, mult pătimitele noastre sate... Cu toată fala, cu toată mîndria, noi nu avem și pare-se că nici nu vom avea hronicul măcar al unui singur sat, așa ca să se poată urmări de la ce s-a început, cum a tot urcat și a coborît din neam în neam, din veac în veac, acea viță de daci, asimilată de romani, care, unită sub semnul sfintei cruci, luminată de harul Celui de sus, călită de lanțul nesfîrșitelor patimi, pecetluite în firea oamenilor și în denumirea satelor, a ajuns, în cele din urmă, a fi un singur neam..

Dar hai că iar ne cheamă soarta, iar pornim la drum... După ce s-au porăit o noapte întreagă cu puținele bulendre ce au mai rămas, oamenii ațipesc în faptul zorilor, dar scuturatul frunzelor îi înfioară prin somn și ei se trezesc, încep a înhăma și a-și tot lua rămas bun unii de la alții. Odată cu lumina zilei sărăcimea pămîntului prinde a mișca și ea, revărsîndu-se în mici pîrăie și pîrăiașe — care o ia pe ici, care pe dincolo. Și se tot plîng, și se tot îmbărbătează, și-și tot urează drum bun unii altora. Și se tot duc — care cu căruța, care pe jos, care spre soare-răsare, care spre apus... Adică, vorbă să fie... Toamna e grea, posomorîtă, cerul mocnește cu săptămînile, așa încît și răsăritul, și apusul rămîn la ghicitul fiecăruia, drept care oamenii pornesc pe acolo pe unde li se pare lor că ar fi mai bine de dus...

Se grăbesc, nu cumva să-i prindă iarna la drum. În anii de restriște pămînturile au sălbătăcit, au ajuns numai ghimpi și buruiană, așa că nici de-a lungul, nici de-a latul să le treci. Nici tu drum, nici tu cărare, nici tu izvor, nici tu piatră de hotar. Numai unde și unde cîte un falnic nucar făcînd de strajă la căpătîiul unui neam suferind; numai unde și unde cîte-un Crist răstignit la o fostă răscruce, la o fostă fîntînă, la o fostă rugă...

După o vară întreagă de amorțeală, cele patru roți ies din codru scîrțîind, că te apucă fiorii. În căruță, printre legături cu catrafuse, patru căpșoare tunse chi-

lug, puse pe patru gîturi subțirele. La început, cît a ținut pădurea, dormeau duși, dar luminișul cîmpurilor li s-a strecurat prin somn, și acum, treziți abia pe jumătate, clipesc oarecum năuciți — s-o fi întorcînd ei cu ade vărat ori iară visează?

Împreună cu harnicul căluț înhămat la trăsură, vine cu biciușca la subțioară stăpînul ori, cum le place lor să li se zică, gospodarul. Vine încet și posomorît sărmanul gospodar, pentru că aratul, semănatul și strînsul erau singurele pravile sfinte, moștenite din bătrîni, pe care le ținea; singurele lucruri pe care le știe a face bine; singurele surse cu care își putea ține casa. Iată însă că de trei ani nu mai pune plugul în brazdă, nu mai ară, nu mai seamănă și, prin urmare, nici nu are ce strînge. Sărmana lui casă, mai mult flămîndă decît sătulă. Pămîntul i-a fost și-i rămîne alături, uite, îl are sub picioare, dar ce folos! Cearcă de te apleacă asupra lui. O ceată de călărași coboară din sat, sulițașii urcă din jos, sîngele curge puhoi, lumea e în bejenie, și pămînturile rămîn țelină din an în an. Rațiunea unui bun gospodar nu poate primi o asemenea stare de lucruri, dar, pentru că nici de schimbat nu poate schimba nimic, bietul om încetul cu încetul se veștezește, se stinge așa încît la o bucată de drum începe a se simți și el un fel de gloabă osîndită de Domnul să tîrîie dimpreună cu calul această hodoroagă.

Legată de fundul căruței, tot smuncindu-se în fel și chip, vine văcuța celor săraci, o biată capră, singura ce le-a mai rămas din vitele pe care le-au avut. Ca să nu-și smintească coarnele cu năzbîtiile sale, în urma caprei vine gospodina cu o vărguță, dar, bună la inimă cum sînt femeile, caută să-și împace vita mai mult cu vorba decît cu varga. Atunci cînd capra pare a se cumînți și femeia capătă un scurt răgaz pentru a se întoarce cu gîndurile la ale sale, i se umezesc ochii, și ea pornește în grabă o molitfă, ca să n-o apuce jalea.

De, așa-s ele, femeile. Au bocit și atunci cînd lepădaseră casele și au luat calea codrilor, acum sînt gata să bocească pentru că, iată, părăsesc codrii și se întorc înapoi la satele lor. Dar, pe de altă parte, cine știe... O fi durut-o, sărmana, și pe dînsa, căci primăvara, cînd o goneau spre pădure, aveau șase căpșoare în căruță, pe cînd amu, vezi bine, îs numai patru. Două moviliță,

rămase sub un stejar bătrîn, au să-i tot tulbure liniştea şi somnul o viaţă întreagă, şi în fiece an, cînd va veni ziua Pomenirii, va tot porni să-şi caute nemurelele acolo în inima codrilor...

Pe lîngă toate, îi mai stricau inima şi javrele de la marginea pădurii. În acea ciudată împletitură de urlete trebuie să fi fost şi glăsciorul lui Grivei. Primăvara, cînd erau în drum spre pădure, el venea cuminte în urma căruţei, dar, după o vară întreagă petrecută la codru, cînii au început a se sălbătăci. Umblau cu haita şi nu mai răspundeau cînd erau chemaţi. Îşi urmăreau totuşi stăpînii de la distanţă, şi cînd s-au pomenit lăsaţi de capul lor, au ieşit la marginea pădurii şi au început să urle. Şi-o fi dat sama cumva că lumea ce se risipeşte printre dealuri e lumea căreia i-au purtat cîndva dragoste şi credinţă. Au fost vremuri cînd aceşti oameni simpli, oploşindu-i pe lîngă casele lor, găseau pentru fiştecare cîte o poreclă, cîte o vorbă bună, cîte un pumn de fărîmături... Amu, iată-i, se duc. S-o fi întîmplat ceva cumplit pe această lume, căci nu de flori de cuc îşi părăseşte stăpînul cînele. Cutremurate de viitoarea lor singurătate, de frigul şi foametea prin care aveau să treacă, javrele au ieşit din pădure şi, cu cozile în pămînt, cu boturile ridicate către cer, urlau. Urlau, că te ajungea pînă la oase, şi prin jalea ceea a lor sălbatică părea că însuşi destinul unui neam se plînge la o margine de pădure.

Nori, vînt, frig. Ziua-i scurtă, drumu-i lung. Merg o zi şi merg o noapte. Străbat cîmpurile pe de-a dreptul, care cum îl duce mintea, care cum îl taie capul. Şi încă o vale, şi încă un deal, de după care iată că începe a se arăta în zori de zi o mult prea dulce margine de sat. Gospodarul vine îngîndurat, cu fruntea în pămînt. Ştie el prea bine cam de unde începe să se arăte şi căsuţa lor, dar tot vine şi vine, tîrîndu-şi privirea prin bulgări, căci, vai, atîta foc a tot bîntuit peste trupul bietei noastre ţărişoare. Cînd ard cetăţi şi oraşe, cînd ard lăcaşuri sfinte, te mai poţi aştepta să fi rămas întreagă sărmana ta căsuţă, lăsată pustie de atîta vreme?!

Dar hai odată, că sîntem bărbaţi, ce Dumnezeu... Omul îşi urcă fruntea şi se opreşte totul. Se opresc calul, trăsura, capra. Se opresc picioarele, suflarea, inima. Se

opresc pămîntul, şi cerul, şi cele de dincolo de cer, cele de dincolo de pămînt. Rămîne totul spînzurat de-un singur fir subţire, oscilînd între nădejde şi disperare, între viaţă şi moarte. Istovit de drum, calul suspină. Capra se uită întrebător la stăpînă, de parcă ar fi vrut s-o întrebe pentru ce oftează calul, dar gospodina sta cu ochii în pămînt.

— O ars? întreabă într-un tîrziu.

— O ars, zice bărbatul oarecum în treacăt, de parcă ar fi ştiut de mult acest lucru, dar ce să mai umple lumea cu necazuri, cînd şi aşa peste tot numai griji şi nevoi...

După care, îndemnîndu-şi vita cu umărul, pornesc a depăna puţinul drum ce le-a mai rămas, pentru a zice că, iată, în sfîrşit s-au întors şi ei acasă.

O, acel lut amestecat cu paie, făcut lampaci, uns cu lopăţica şi mai apoi văruit... Cîte au văzut, prin cîte au trecut acele cuiburi ale neamului nostru, acele căsuţe de la ţară... Simple, cumincioare şi modeste, după ani de convieţuire, ele chiar că au început să semene cu stăpînii lor. Precum faţa stăpînului, aşa şi faţa casei. Uşă — în loc de nas, ochi le erau ferestrele, apoi acoperişul, o cuşmă ponosită, fugită puţin cam pe o ureche, cum îi plăcea stăpînului s-o poarte cît era el încă tînăr...

Deşi erau o apă şi un pămînt, totuşi, prin firea lucrurilor, cînd venea restriştea, sătenii luau calea codrului, iar credincioasele lor căsuţe rămîneau să ţină singure piept împrejurărilor. Şi nu era lucru uşor, căci, pe vremea marilor nelegiuiri, nimic nu irită mai mult decît modestia, cinstea şi neprihănirea. Drept care, le era de-a scăpării...

În acele vremuri îndepărtate fronturi ca atare nu existau, luptele se dădeau în jurul oraşelor, cetăţilor, concentrărilor de trupe. Încolo, pe toată durata dintre lupte, mici detaşamente, adunătură fel de fel, se fugăreau în tot lungul şi latul cîmpurilor, lăsînd pîrjol şi jale în urma lor. Vara întreagă numai ce vezi cum se ridică fum şi flăcări cînd de după un deal, cînd de după celălalt.

Acum să ne închipuim pe o clipă cum arăta ea, căsuţa ceea, la întoarcerea străbunilor din pribegie. A ars, iată, acoperişul, cu tot cu căpriori a ars. N-a avut cine-l stinge, nu era nimeni acasă şi flacăra a tot cobo-

rît pînă au prins foc și ușile, și ferestrele, și tot ce a mai putut arde în casă. Și iară nu s-a grăbit nimeni cu o căldare de apă, nu era nimeni acasă, și au ars cămara, poiețica, curăturile de vie de mai an. De la curăturile celea o fi luat foc gardul, poarta, cei cîțiva vișini din preajma casei și mîndrul cireș din fundul grădinii, poruncit de bătrîni nepoților, ca să-i pomenească. Și cînd flacăra nu a mai avut ce culege, cînd totul în jur era numai cenușă și cărbune, au venit ploile cele mari, cu șuvoaie și bulbuci... Tavanul, rămas fără acoperiș, s-a răzmuiat, s-a prăbușit, așa că, stînd în casă, puteai vedea și luna, și stelele.

Între timp, de sub cenușa răzmuiată a început a răsări ici, colo cîte o semincioară, scăpată de foc ca prin minune. Acum caută de ghicește ce fel de sămînță va scăpa și unde va răsări! Troscotul, pătlagina, păpădiile — lor puțin le pasă de turci, de foc, de restriște. Unadouă, și numai ce le vezi înverzind prin ogrăzi, pe sub fostele garduri. Brusturii, cucuta și loboda, de unde pînă mai nu demult se înghesuiau prin rîpă, amu, cu războiul ista, au prins curaj, tot ieșind de prin văgăune, s-au împrăștiat de au umplut ogrăzile, iar un firicel de pelin s-a cățărat chiar pe prispă și caută prin boștura ferestrei să vadă ce s-o fi petrecînd în casă. Iar în casă face horă pustietatea. O casă plină cu pustiu, o neagră sărăcie, și numai în prag un fir de răsărită caută să acopere pe cît se va putea, cu frunze mari și aspre, tristețea celei așezări de creștini.

Cine știe de unde s-o fi luat, cum de-a ajuns ea acolo, răsărita ceea! Pe semne, cîndva, în anii cei buni, stăpînul casei, urcînd sau coborînd răsărita din pod, n-a legat bine sacul și un pumn de semințe s-au risipit prin tindă, iar cîteva s-o fi strecurat pe sub prag, prin cele crăpături ale temeliei.

S-a întîmplat între timp un mare război pe lume, a ars satul, a ars și casa cu tot ce mai avea, dar a rămas o singură semincioară de răsărită și, cum au dat ploile, a răsărit, s-a ridicat mai cît un stat de om, ba a mai și dat în floare. Cum a dat în floare, a și pornit să caute soarele, că doar nu zadarnic prin alte părți a fost numită ea „floarea-soarelui"... Dar unde-ți este el amu, în ajunul iernii, soarele cela... Harnică, semeață, îndărătnică, răsărita din pragul casei se tot întoarce cu încăpățî-

nare zi de zi cu fața spre răsărit, nădăjduind că poate-poate va reuși și ea pînă una-alta să-și coacă semincioarele în așa fel ca să nu i se stingă neamul, să aibă și ea măcar un cît de mic rostuleț pe această lume. Întorși de pe drumuri, gospodarii stăteau înmărmuriți în fața acelui fir de răsărită, și pare că vor trece mii de ani pînă-or izbuti ei să facă un pas, să scoată o vorbă...

Găsesc cuvîntul, fac pasul, căci soarta nu le lasă timp pentru frămîntări și frăsuială. Te miri și azi cum izbuteau ei, cu iarna la ușă, în cele cîteva zile numărate, să-și repare căsuța, s-o acopere de bine, de rău, s-o ungă, ba s-o mai dea și cu var. Te miri și acuma de unde au luat ei uși, ce-au pus în locul ferestrelor, așa ca să poată ierna; din ce ascunzișuri tăinuite au scos desagile cu păpușoi... Iată însă că au prins glas rîșnițele, trosnesc vreascurile în vatră. Harnice, numai grijă și dragoste, gospodinele pun în faptul serii de mămăliguță, o fierb, o mestecă, o răstoarnă ca pe un soare în fața întregului lor neam, și aburul acelei fierturi împreună cu vorba blîndă, moștenită din bătrîni, potolesc nesfîrșitul zbucium al sufletelor, întorcînd celor săraci nădejdea în ziua de mîne și credința în judecata Celui de sus.

Nu trece mult la mijloc și iată că, în plină noapte, în lungul văilor pîrjolite, se aude un cucoșel vestind că, gata, se și face ziuă. Bate un țînc venit cine știe de pe unde și cuibărit lîngă pragul cuiva. Scîrțîie o fîntînă și gospodinele venite des-de-dimineață după apă în graba cea mare găsesc o clipă pentru a-și plesni palmele deasupra capului a mare mirare, căci între timp s-a întîmplat în satul cela ceva nemaipomenit, iar satele în care încep să se întîmple lucruri nemaipomenite, gata, au scăpat...

Lumea mai mult prin case, pe lîngă vetre, dar spînzuraților ceia — parcă poate cineva să-i țină în casă ziua întreagă?! Se adună cîte doi-trei prin dosișuri, pe unde nu prea bate vîntul, se joacă cît se joacă, apoi stau de se pun la cale, șoptesc între ei. Mai trag o fugă în casă s-o întrebe ceva pe maică, pe bunică și iată că vine ziua cînd se adună și pornesc cete-cete, în lungul satului, de la o casă la alta.

Intră în ograda omului, se rînduiesc sub fereastră, întreabă cuviincios de se poate. Cum aud că sînt primiți, își dau ghionturi unul altuia, se îmbărbătează în fel

și chip, după care încep cu glasuri subțirele și tulburător de curate:

Steaua Domnului se-nalță
Peste tot ce-i sfînt și demn,
Peste mîndră casa voastră,
Peste scumpă glia voastră...
Peste albă pînea voastră,
Peste dulce doina voastră,
Steaua de la Betleem!

Ci întrebatu-te-ai vreodată, dragă cititorule, de ce sărbătoarea nașterii Mîntuitorului vine odată cu primii fulgi, și noi sărbătorim în pragul marilor friguri, cînd totul zace zgribulit, înțepenit? Gînditu-te-ai de ce oare Atotputernicul, dintre atîtea zile senine și calde ale anului, a ales-o pe cea posomorîtă pentru venirea unicului său fiu pe pămînt? Miratu-te-ai pentru ce vestirea unei asemenea mari minuni, precum e nașterea Domnului, a fost lăsată pe sama copiilor?

Apoi chiar că judecata sănătoasă a plugarilor s-a dovedit a fi și de astă dată plină de înțelepciune, căci e greu de găsit pe lume ceva mai mișcător, mai curat, mai înălțător decît cîntarea copiilor. Înfiripată în grabă, la frig, dar cu suflet, cu dăruire, colinda lor urcă voinicește dealul, dar nu-i ajunge putere și iat-o lunecînd înapoi la vale. A ceda însă nu e de obrazul viitorilor bărbați și, după ce intră în altă ogradă și se adună sub ferestruica altcuiva, o iau de la început. Amu colinda lor, ceva mai legată, mai cumpănită, urcă de zor dealul dinspre răsărit, dealul de pe care, se zice, poți vedea o jumătate de lume...

Ajunși cu vorba la cele două dealuri de la marginea Cîmpiei Bugeacului, trebuie de spus că a urca cele două dealuri nu era lucru ușor. Nici pe jos, nici cu căruța, nici, firește, cu colinda. De departe ele semănau cu două dihănii culcate una lîngă alta. Tot stînd cu miile de ani întinse pe burtă, le-o fi venit deodată a se drăgosti — s-au lipit cu boturile unul de altul și, în nebuneala ceea a lor, cît pe ce să înghită frumoasa vale cuibărită între dînsele. La un moment dat s-o fi stînjenit, lăsînd o crăpătură între boturi, ajunsă mai apoi trecătoare. Prin trecătoarea ceea a izbutit un pîrăuaș să iasă cu tot cu maluri în lume. Încetul cu încetul pe

unul din maluri s-a iscat loc destul pentru a putea trece două căruțe, păstrîndu-și reciproc stima și demnitatea.

La stimă și demnitate, la aceste două fațete ale fiecărei națiuni s-a ajuns, pentru că în vîlcica dintre cele două dealuri se așezase, cine știe de pe cînd, un sătuc nici prea-prea, nici foarte-foarte. Pe semne, cîndva în valea ceea era mulțime de sălcii înșirate în lungul apei, dar s-au dus cum se duc toate pe această lume, lăsînd loc caselor. Libertatea unora, obținută prin strîmtorarea altora, nu e o afacere bună, și pentru ca nedreptatea să nu ajungă chiar atît de departe, satul a primit să poarte numele străvechilor prietene ale rîului.

Dosită de ochii și de gura lumii, Sălcuța o ducea în vîlcica ceea ca în sînul lui Dumnezeu. Cele două dealuri erau ca o cetate, o moștenire a tuturora, un dar al cerului pe care oamenii îl păstrau cu sfințenie și-l treceau din tată în fiu. Pămînturi bune, ce ți-i un deal, ce ți-i celălalt. Pui vie, ai vie; pui secară, ai secară. Iarna sătucul din vale mai că nu știa de frig, pe vreme frumoasă cele două dealuri contribuiau cum nu se mai poate la educarea sălcuțenilor, căci dacă de pe dealul de la răsărit se vedea pînă la Nistru, din vîrful celuilalt deal, pe înserate, se zăreau pînă și stufăriile din preajma Prutului.

Războaiele pe atunci se duceau atîta cît era cald și drumurile erau bune. Cum venea iarna, armatele inamice încheiau armistițiu. Scoțînd oștirile de pe cîmpul de luptă, se alegeau cîteva posturi unde se instalau patrule pentru supravegherea armistițiului. Apoi iată că întîmplarea a vrut să fie alese pentru supravegherea armistițiului cele două dealuri ale Sălcuței. Pe dealul dinspre răsărit au urcat patrulele cazacilor, pe cel dinspre apus — turcii.

La început — toate bune și frumoase. Două dealuri, două patrule, satul — la mijloc, între ele. La ora stabilită vine schimbul de zi și-i ia locul celui de noapte, apoi vin patrulele de noapte să-i schimbe pe cei care au stat o zi, iar satul, așezat în vale, își vedea de ale sale. Un sat sărăcuț și tăcut cum nu mai văzuseră nici turcii, nici cazacii. Părea că sălciile de pe malul apei i-au lăsat nu numai numele, ci și cîte ceva din firea lor răbdătoare. Des-de-dimineață se aud cîteva fîntîni. O boare de fum dăinuie în lungul văii, bate undeva un țînc, apoi,

dîndu-şi sama că prea se face mult vuiet, totul se potoleşte, şi satul nins de zăpadă picură în adîncuri o zi întreagă. În amurg mai fumegă o dată casele, scînceşte undeva un copil, mai hîrîie de cîteva ori ţîncul, şi iară se lasă o linişte ce o să ţină de acum pînă în zori. Duminicile şi în zilele de sărbătoare lucrurile păreau a se mai înviora, dar nu cu mult. Se deschide uşa în bisericuţa aşezată peste rîu, pe-o înălţătură de loc. Se aud clopotele, lumea trece la fuguţa podul. Oamenii se duc să se închine, apoi, tot la fuguţa, se întorc la casele lor.

Între timp a venit Crăciunul, iar Crăciunul, după cum se ştie, nu poate fi sărbătorit în taină şi tăcere. Se aud fîntîni, se aud portiţe. Lume grăbită mişună peste tot. Un strat de fum, adunat de prin coşurile caselor, se aşterne peste fumul de mai ieri, de alaltăieri. Cînele cela al cuiva, simţind cu vîrful nasului că se gătesc bucate, bate şi bate la trecători. Bisericuţa de peste rîu e cu uşa deschisă ziua întreagă. Lume intră, lume iese, apoi iată că într-o sară pornesc colindătorii pe la case, vestind răsăritul stelei, naşterea Pruncului, venirea celor trei crai de la răsărit.

Colindele copiilor, după cum s-a mai spus, cearcă să urce ba coasta unui deal, ba coasta celuilalt, iar patrulele, ca să le treacă de urît, urmăresc forfota din vale, comentîndu-le fiecare în felul său.

— Bocesc, au presupus turcii, auzind colindele. O fi murit careva de-al lor.

— Colindă!!! au zis, încîntaţi, cazacii. Carevasăzică, a venit Crăciunul şi, prin urmare, sărbători fericite, fraţi creştini!!!

A sta o zi întreagă iarna în vîrful dealului e lucru parşiv şi păcătos cum nu se mai află! Frig, ger, omăt cît vezi cu ochiul, şi această pustietate albă te ţine ca o fiară în ghearele sale. Tot stînd de unul singur în bătaia vîntului, oşteanul se simte singurel şi fără de noroc pe lume. Cînd colo, Crăciunul!!! Naşterea lui Hristos, sărbătoarea venirii dragostei şi blîndeţii în lume începe a săpa în inimile cazacilor. Adică de ce nu ar putea ei, fiind creştini, să tragă o fugă în vale, pentru a-i felicita pe fraţii pravoslavnici?... Şi, tot umblînd cu firitisirile de la o casă la alta, s-ar mai încălzi şi ei pe lîngă o sobă, pe lîngă o vatră. Se obişnuia, după asemenea felicitări, să poftească musafirii în casă, să-i primeşti cu ce ai. Unde

mai pui că moldovenii se pricep, dintr-o nimica toată, din niște vișine, din cireșe negre de pădure, să facă o băutură cum nici că se mai poate spune!!

Ienicerii au fost mirați văzînd cum rușii coboară dealul, intră în sat și se risipesc pe la case. Trece o oră, trec două, trei și, ca să vezi, nu se întorc înapoi să-și vadă de slujbă. Turcii clănțănesc din dinți în vîrful dealului și înjură care cum poate, căci, zic ei, asta e treabă, așa se face printre oameni?! Rușii, oricît de creștini ar fi ei, sînt venetici pe acest pămînt, pe cînd turcii, de bine, de rău, stau pe pămînturile lor, cu alte cuvinte, sînt la ei acasă. Și, ca să vezi, stăpînii îndură foame și frig, iar veneticii umblă pe la case și petrec... Dar dacă coboară și ei în vale? Vor îndrăzni moldovenii să nu le deschidă, să nu-i primească?

Gerul spre sară prinde a se înăspri, vîntul pișcă de parcă te-ar arde un vîrf de bici, iar ispita de-a te lămuri de este sau nu este dreptate pe lume îi face și pe ieniceri să coboare în sătucul în care petreceau cazacii. Spre marea lor mirare, sălcuțenii, creștini buni și oameni cumsecade, i-au primit și pe dînșii cu ce-au avut, pentru că, sărbătorindu-se venirea pe lume a celui ce ne-a învățat să fim buni și milostivi...

După care, cele două dealuri și-au pierdut cu desăvîrșire importanța strategico-militară. Adică, ziua, de bine, de rău, se mai arăta cîte-un oștean colo în vîrful dealului, iar noaptea — numai vînt, omăt și cer senin. Se întîmpla că într-o mahala petrec turcii, în cealaltă — rușii. Apoi hai că într-o casă intră turcii, iar la vecini șed rușii. Ba se nimerea chiar că într-o singură casă să petreacă azi rușii, mîne turcii...

Erau primiți cu toții, făcîndu-li-se parte dreaptă din cele ce avea casa, și la despărțire erau poftiți să mai treacă, dac-o fi să fie, iar Crăciunul, acolo unde a fost așteptat de către toată lumea, ține mult — de la Anul Nou și pînă la Bobotează. Sălcuțenii țineau la Crăciun ca la una din cele mai frumoase sărbători și se tot bucurau, și se tot colindau, și se tot preamăreau — și nici gînd să le treacă pînă unde i-ar fi putut aduce sărbătorile de iarnă... Între timp însă norocul a părăsit valea dintre cele două dealuri și soarta satului pecetluită a fost...

* * *

Într-un tîrziu de noapte cineva a bătut la ușa unei căsuțe. În casă ședeau pe laviță cîțiva ieniceri moleșiți de căldură, dar mai era încă loc, și stăpînul, om cinstit și cumsecade, a ieșit să le deschidă celor de la frig.

Au intrat patru cazaci, care, cherceliți cum erau, hotărîseră să treacă satul de la casă la casă cu felicitări. Spre cumplita lor uimire, n-au apucat bine să intre, că ienicerii le-au și sărit în cap. I-au dat la pămînt, i-au legat, i-au tîrît afară și, aruncîndu-i pe cai, au dispărut peste muchia dealului, spre cetatea Benderului, care mai era încă în mînile lor.

Generalul Kamenski, comandantul garnizoanei din Chișinău, responsabil de respectarea armistițiului, tuna și fulgera cînd i s-au raportat cele întîmplate. Crunt, despotic chiar și cu propriii săi feciori, generalul l-a chemat pe polcovnicul Golovatîi, cazacii căruia umblau cu felicitări pe la case, și i-a declarat că-l jupoaie de viu dacă în două zile nu-i aduce întocmai atîția turci cîți cazaci au fost făcuți prizonieri în prăpăditul cela de sătuc.

— *Sluhaiu,* a zis Golovatîi și, cu suta sa de călărași, a părăsit Chișinăul în aceeași sară, ținînd drumul spre sud.

Viscolea, nevoie mare. De sus cerneau zăpezi peste zăpezi, dar nu se puteau așeza. Sufla un vînt, că rupea potcoava din copita calului. Tot frămîntînd și mestecînd această lume de zăpadă, gonind-o dintr-o vale în alta, vînturile, la un moment dat, se aciuau și, istovite, așezau omătul suluri. Iată însă că peste acele vînturi oarecum îmblînzite se mai repede un vifor turbat, venit cine știe de pe unde, și iară totul fierbe în jur. Nici cer, nici pămînt, nici glas de om, nici nechezat de cal.

— *Za mnoi, bisovî ditî!!!*

Punînd mîna pe cazaci, turcii au lăsat-o mai moale cu patrularea. La urma urmei, treaba lor — vor, patrulează; nu vor, nu patrulează. După ce i-au tot așteptat două zile și două nopți, Golovatîi a hotărît să-și încerce norocul sub cetate. Noaptea în care urmau s-o ia spre Bender s-a dovedit a fi mult prea senină, și Golovatîi, cu călărașii săi, a tot bătut omătul cînd pe-un deal, cînd pe celălalt, rătăcind în valea Sălcuței și tot așteptînd o

cît de mică înnourare, aşa ca să se poată apropia de duşmani pe nesimţite. Nu avea noroc, căci noaptea, din senină cum era, iată că se înseninează şi mai mult. De după deal răsare o lună cît o roată de car. Urcă încet, împărăteşte pe cerul senin, făcînd să bată în scîntei această mare albă, oprită ca prin basm în cea mai furtunoastă clipă a frămîntărilor sale. Şi calul, şi călăreţul, şi umbra lor, şi omătul scîrţîind sub copite — totul se vede, se aude cale de-o poştă. Vrînd-nevrînd, Golovatîi cu cazacii lui au tot colindat în jurul Sălcuţei, pînă ce o misiune de cercetare i-a raportat că vin turcii.

— Băieţi, luaţi aminte la taica! Uite cum facem...

Într-o clipă planul a şi fost gata. Principalul era cîţi turci şi din ce direcţie vin. Că numărau la vreo douăzeci-treizeci, îl aranja pe polcovnicul cazacilor; că veneau dinspre cetate,–era şi mai bine. Părăsind în goana cailor valea Sălcuţei, Golovatîi şi-a împărţit suta în trei, aşa ca să poată lovi flancurile, cel de-al treilea detaşament urmînd să-i taie inamicului calea de retragere.

Ieşiţi din cetate, de la cald, sătui şi bine dispuşi, turcii urcă deal, coboară vale, fără să le pese prea mult de cele ce se petreceau în jur. Cai voinici, de rasă, te duc ca vîntul, fără pinteni, fără bici. Cu iatagane la cingătoare, ienicerii schimbă glume între ei, siguri pe sine, pe cal, pe armă, pe toate cîte-s în cer şi pe pămînt. După ce-şi ocupă postul, descoperă în vale un sătuc viscolit de nu i se văd decît acoperişurile caselor, şi se bucură de blestemul ce-a dat peste bieţii oameni.

Pentru a putea ataca prin surprindere, ruşii, pe celălalt deal, au făcut un foc, că ajungea cu flacăra pînă la cer. Cazacii se hîrjonesc, bat din palme, din picioare, tot dănţăluind în jurul focului, iar turcii fac glume pe sama lor. Gata, nu mai merge cu vetre calde, găluşte, nuci şi covrigei? Altă dată să fiţi mai deştepţi, să vă gîndiţi de o sută de ori înainte de-a fi lunecat pe poponeaţă în satul din vale, mama voastră şi răz... Cazacii veneau din trei Părţi, tupilaţi pe cai, cu sabia ridicată...

— *O, alah! O, alah! O, alah!!!*

În graba cea mare, turcii abia de-au reuşit să încalece, dar în zăpăceala ceea, în loc s-o ia la sănătoasa, ei coboară domol spre sătucul din vale. Golovatîi atîta aştepta — să-i poată prinde în plină goană sub copita calului. Avînd cal bun, venea în prima coloană, în fruntea

tuturora, ţintind cu tăişul prima căpăţînă. I s-a năzărit chiar c-o vede despicată în două, dar ienicerii — ce le-o fi venit? — au oprit caii lîngă nişte tufe ce abia se săltau din sulurile de zăpadă. Se mira Golovatîi că — ce tot foiesc ei în jurul tufelor celora? Cînd colo, ce să vadă? Turcii ocupă poziţie, pregătindu-se de apărare.

- *Rubi nevernîh!!*

Ienicerii îşi aşteaptă tăcuţi soarta. Cazacii vin ca o furtună, vin ca un blestem peste dînşii. Sforăie, nechează caii, intuind apropiata încleştare. Fuioare de aburi ţîşnesc din nările lor, lucesc în bătaia lunii săbiile scoase din teacă, ' hiotul şi urletul călăraşilor îi fac să vină ca o furtună peste duşmani. Pînă la izbucnirea luptei nu mai rămîn decît cincisprezece, zece, cinci secunde, dar, ce s-o fi întîmplat la mijloc, că deodată dispare armata lui Golovatîi. Parcă ar fi înghiţit-o pămîntul cu cai cu tot. Un nor de zăpadă urcă domol în ceruri şi undeva jos de tot, la fundul unei văgăune, abia se văd cuşmele cazacilor şi boturile cailor.

Hotărît că nu avea noroc în sara ceea sutaşul Golovatîi. Lupta a fost pierdută fără a fi început măcar. Acoperită de suluri de zăpadă, coasta dealului, firească, nu era loc drept, numai una şi una. Pe ici, pe colo avea lunecuşuri, lăsături, văgăune. Turcii, şireţi, ştiau prea bine ce se ascunde sub omăt pe coasta ceea de deal. Adunaţi în jurul tufelor, ei se ţineau nu atît de crenguţe cît de pămîntul pe care îl aveau caii sub copită. Încolo, nu le rămînea decît să aştepte pînă ce cazacii se vor prăbuşi.

Şi chiar s-au dus la fund. Norul de zăpadă încetul cu încetul se aşază, şi din fundul rîpei, supăraţi şi necăjiţi, încep să iasă cazacii, tîrînd caii de frîu în urma lor. Apoi, pînă ce se tot ciondăneau între ei, ba supărîndu-se, ba ajutîndu-se unul pe altul, turcii au coborît în vale, s-au strecurat prin trecătoarea de la încheietura celor două dealuri şi — fuga.

— *Dognat ih duşu mat!!*

Răcnetele lui Golovatîi nu mai aveau nici un rost, pentru că totul era pierdut. Pînă să-şi scoată caii, pînă să-i împace, pînă să le aşeze căpestrele şi să urce în şa, turcii abia de se mai zăreau pe-un vîrf de deal. A-i călca pe urmă nu mai avea nici un rost, şi-atunci au hotărît să le taie întoarcerea, ieşindu-le înainte, dar

pînă a se înțelege pe unde s-o ia ca să ajungă mai bine...

În cele din urmă, călărașii lui Golovatîi au oprit la o jumătate de drum, dar nu-și întorceau caii, pentru că moș Kresalo, un bătrîn arțăgos și amarnic la luptă, îi gonea pe turci cu iepușoara sa de unul singur. Coboară în vale, urcă dealul, dispare cu tot cu cal după creasta dealului. Trece o vreme, și iată mai trece o bucată de vreme. De moșneag nici pomeneală. L-o fi înghițit pe undeva omăturile, l-o fi tăiat turcii... Odată și odată trebuia să răsplătească acea sete nesăbuită de luptă, dar cînd părea că — gata, s-a zis cu dînsul, numai ce-i văd iepușoara în vîrful dealului și aud glasul răgușit ce le strigă de departe:

— *Po-to-nu-li-i-i...*

— Za mnoi, bisovî ditî!!!

Le venise și lor rîndul. Dincolo de creasta dealului, ienicerii pluteau și ei prin omăt într-o rîpă cum plutiseră mai nu demult cazacii. Nu era mare lucru să-i ajungi din goana cailor, dar fiind de acum pățiți, cazacii nu se grăbeau să părăsească locul unde calul simțea bine pămîntul cu copita. Văzîndu-se încercuiți, ienicerii au dat drumul la cai, gonindu-i din înghesuiala rîpei. S-au adunat colac, umăr la umăr, și-au făcut rugăciunea.

— *R-u-ub-i-t'!!*

Polcovnicul a ridicat sabia, dar nici mișcarea, nici glasul lui nu au făcut mare treabă. Abia ieșiți dintr-o groapă, caii nu vroiau să coboare în alta cu nici un preț. Focuri de armă, bice, pinteni — toate erau în zadar. Cavaleria cazacilor trăia clipe de mare rușine, și primul care a știut ce să facă a fost același moș Kresalo. Coborînd din șa, a luat iepușoara de frîu și, cu frîul într-o mînă, cu sabia în alta...

— Haram de capul necredincioșilor!!!

Unul cîte unul, cazacii coboară de pe cai, cu frîul într-o mînă, cu sabia în alta, se duc în urma cumplitului bătrîn. Turcii — cu iataganele scoase din teacă, cu cuțitele în dinți. Toate se făceau încet, pe tăcute, ș-a fost o luptă grea, înverșunată, sîngeroasă. Sub cupola albastră a unui cer curat ca lacrima, pe un pămînt alb, ce scînteia ca o mireasă în bătaia lunii, două tabere încleștate se gîtuiau, se înjunghiau, se sugrumau una pe alta. Un ghem însîngerat de oameni și cai urcă, mai-mai să iasă din groapă, dar, cînd colo, iară alunecă și se duce la fund.

Săbiile muncesc din greu, sunîndu-şi oţelul şi scînteind cînd ajung tăiş în tăiş. Urlă cel ce loveşte, urlă cel ce primeşte lovitura. Zboară capete, curge sînge pîrău, şi caii, înnebuniţi de urlete, de zîngănitul săbiilor, îşi părăsesc stăpînii şi caută cu orice preţ să scape din iadul cela.

Cruzimea, dusă dincolo de ceea ce poate închipui o minte de om, se transformă într-un fel de sălbătăcie, de nebunie generală. Celor căzuţi nimeni nu le dă o mînă de ajutor, nici măcar să încerce să-i scoată din luptă. Călcînd peste semenii lor, peste omătul însîngerat, peste măruntaiele aburinde ale sărmanilor cai, cele două tabere tăiau care cît putea. Tăiau pentru a-şi apăra neamul, tăiau pentru a-şi apăra credinţa, tăiau pentru ca să nu fie ei înşişi tăiaţi şi, cu sabia însîngerată, cu frîul şi căpăstrul calului pe care nu-l mai au, cazacii iară şi iară se ridică asupra celor păgîni.

Turcii au început a bate în retragere, dar era de acum tîrziu. Din cei douăzeci şi şase, cîţi fuseseră, rămaseră doar cinci.

— Atît, a zis polcovnicul. Pe ştia îi luăm cu noi.

Cam bănuind despre ce era vorba, turcii nu au mai opus rezistenţă. Cazacii i-au dat jos, i-au legat burduf, în aşa fel ca să-i poată aduce în faţa generalului. Nu mai rămasese decît unul singur, şi iată că acela, al cincilea, a dovedit un curaj şi o bărbăţie ce nu se mai află. Tînăr, viclean, iute la mişcări ca un pisoi sălbatic, luneca printre cazaci, printre lovituri, şi nicidecum să pui gheara pe dînsul. În cele din urmă, cazacii s-au pomenit că-l admiră — auzi, de unul singur, împotriva tuturora!

Gelos, cînd venea vorba de curaj, Golovatîi a comandat sfîrşitul luptei. Pentru a pune capăt uimirii tuturora, strecură pe sub musteaţă:

— Îl iau de unul singur.

Încălecîndu-şi frumosul armăsar, a prins a-l goni în jurul gropii, astfel ca să-l sfarme pe turc cu copita calului. Pînă îşi înfierbînta el armăsarul, turcul, apărîndu-se de cei din jurul lui, fură cu spinarea înapoi puţin cîte puţin şi, deodată, iată-l aproape ieşit din groapă. În jur — cai fugiţi din luptă cîţi vrei. Pune mîna pe frîu, sare în şa şi cearcă de-l ajunge din urmă. Nu mai avea de făcut decît douăzeci de paşi, pentru a scăpa cu viaţă, dar stai, stai, stai...

Golovatîi i-a prins mişcarea. Armăsarul vine ca o furtună, ca un trăsnet vine peste dînsul. De-ar fi încercat să se ferească, să fugă, gata, l-ar fi zdrobit, dar, ca să vezi! Vicleanul turc, în loc să fugă, el, dimpotrivă, se bagă singur sub burta armăsarului. Oarecum speriat, calul se ridică în două picioare şi, strîns de pinteni, smuncit de zăbale, rămîne statuie. Turcul face o singură mişcare şi — gata, i se scurg măruntaiele bietului armăsar. Nechează groaznic, plin de durere, prăbuşindu-se cu tot cu călăreţ.

— *Ah ti, paskuda...*

Furios cum era, sutaşului îi venea aşa deodată să-l sugrume. Turcul însă, fiind mai tînăr şi mai voinic, nu era deloc o treabă uşoară sugrumarea. Pînă să-l înhaţe, pînă să-l prindă de gîtlej, polcovnicul s-a pomenit şi el însuşi la pămînt. Într-o sutime de secundă o licărit iataganul în mîna turcului. Pentru a-şi scăpa sutaşul, cazacii trebuiau să facă o săritură bună, dar, după cum se ştie, cuţitul taie mult mai repede decît faci tu săritura. Şi în clipele celea de disperare, a răsărit ca din pămînt acelaşi moş Kresalo, cu sabia gata ridicată. Tînărul turc, fiind într-un genunchi, pe cînd moş Kresalo, stînd alături, în picioare, era limpede că de data asta nu mai scapă el. Înainte însă de a fi lovit bătrînul, turcii, legaţi burduf, au început a boci care mai de care:

— Nu ucide la dînsul!! Ucide mai bine la noi, că el e fiul hanului! Moştenitorul Bugeacului!

Zice-se că moş Kresalo era cam fudul de o ureche şi în toiul luptei nu-şi asculta decît sabia şi iapa. Sabia, fiind gata ridicată şi iepuşoara picurînd tăcută alături, bătrînul a lovit. Era crunt moşneagul, avea mînă grea şi rar cînd să lovească de două ori. Prin acea unică lovitură moş Kresalo a pus capăt luptei: viteazul turc zace potolit pentru totdeauna. Golovatîi, ocărîndu-l pe moşneag că-şi vîrîse nasul unde nu-i fierbe oala, se ridică din zăpadă, iar însuşi moş Kresalo, luîndu-şi iepuşoara cu binişorul, o scoate ceva mai la o parte, îi aşază căpăstrul, şaua, căci, pînă a se întoarce, mai aveau de făcut un drum lung şi greu.

— Ş-am biruit! zice deodată oarecum mirat.

Biruinţa a fost strălucită, dar ce-o fi fost la mijloc, căci nu le-a adus mare bucurie învingătorilor. Patru

turci, lipiți unul de altul, stăteau legați burduf. Caii nu-și mai sună căpestrele. Au căzut pe gînduri cazacii. Ici-colo, de prin omătul frămîntat se arată cîte o mînă, cîte un picior, cîte o căpățînă încremenită, cu răcnetul în gură, iar peste această groapă însîngerată, peste acest cîmp de bătălie dăinuie un glas de înger cu veșnica slavă, cu veșnica pomenire.

Luna bate din plin, cerul numai stele, cîmpuri albe curg domol val după val în toate cele patru părți ale lumii, și, nu se știe cum și de ce, dar la un moment dat toate încep să adie a basm. O poveste cum nu se mai află, căci în jur era o noapte atît de blîndă, pașnică, frumoasă. Și nu a mirat pe nimeni cînd, undeva departe, printre dealuri, s-au auzit talanca, un pocnet de bici, iar în urma lor a pornit o cîntare plămădită cu mii și mii de ani în urmă:

Steaua Domnului se-nalță
Peste tot ce-i sfînt și demn,
Peste mîndră casa voastră,
Peste scumpă glia voastră,
Peste albă pînea voastră,
Peste dulce doina voastră,
Steaua de la Betleem!

Dară gînditu-te-ai vreodată, cititorule, că Mîntuitorul ni s-a născut iarna, pe frig, pe vremuri de bejenie? Întrebatu-te-ai pentru ce Iosif și Maria erau pe drumuri? Știut-ai că pe-atunci Iudeea trecea prin frigurile recensămîntului? În micile orașe și orășele se adunase lume de pe lume, căci înscris omul putea fi numai la locul baștinei sale. Betleemul era plin de lume, așa încît nici pe la hanuri, nici pe la case nu se putea găsi adăpost. Iată însă un suflet bun care i-a primit, dar, neavînd loc în casă, i-a lăsat peste noapte în staulul cu vite. Întrebatu-te-ai vreodată, cititorule, pentru ce oare Domnul, după ce a blagoslovit înălțarea atîtor orașe cu palate, cu temple, cu castele, a hărăzit nașterea unicului său fiu într-un grajd cu vite?!

* * *

Odată turcul adus la Chișinău, generalul Kamenski și-a exprimat dorința să-l vadă personal. Cazacii au avut grijă să-l dezbrace pe drum, împărțindu-i hainele, și acum el zăcea pe paiele din sanie gol-goluț, învăluit de promoroacă. Atît de frumos, atît de tînăr, abia la douăzeci de ani să fi avut...

Așa crunt, așa despotic cum era, dacă mai era și tată generalul Kamenski. Mișcat pînă la lacrimi, a ordonat să fie turcul îmbrăcat așa cum a fost, a stat pînă s-au făcut toate, apoi a luat o foaie de hîrtie pe care a scris: „Nu ca un general, ci ca un simplu tată, ce are și el doi feciori la acest război, mă încumet, stimate han, să vă întorc cadavrul fiului, plecîndu-mi capul cărunt în fața curajului și vitejiei sale".

În aceeași zi sania însoțită de preot a fost trimisă la Bender. A doua zi preotul s-a întors cu sania goală și cu cîteva rînduri din partea hanului: „Mare e amărăciunea părintelui ce-și pierde singurul fiu pe cîmpul de luptă. Nu-mi rămîne decît alinarea că fiul meu a căzut demn într-o luptă grea, apărîndu-se pe sine și pe ai săi...".

După acest schimb de răvașe, pentru a evita posibilele ciocniri, ambele părți și-au coborît patrulele de pe dealurile Sălcuței:

— Iaca, să știi c-am scăpat și de data asta! își ziceau sălcuțenii, neștiind nici cu spatele ce-i așteaptă.

Despre Imperiul Otoman s-au scris destule, și nu e cazul să pretindem a adăuga cîte ceva la cele deja cunoscute. Esența unui imperiu o constituie nu atît potențialul militar-economic, cît felul de a gîndi. Or, felul de a gîndi al turcilor, cine nu-l știe? După ce au înmormîntat cu onorurile cuvenite pe moștenitorul hanului, turcii au mai citit o dată răvașul generalului Kamenski, după care și-au zis: aha, iată cum vine... Rușii, de bine, de rău, iernează la Chișinău în case calde, și nici prin cap să le treacă de încăierări armate. Așa stînd lucrurile, nici nu s-ar fi întîmplat nimic, de n-ar fi fost intrigile prăpăditului sătuc dintre două dealuri. Pentru că, la drept vorbind, se poate oare să-i primești și pe ăștia, și pe ceilalți? Ei, hai, creștini cu toții, fac Crăciunul, mă rog, dar Crăciunul se trece, iar cazacii tot umblă și umblă de

la casă la casă cu felicitări! Fireşte, nu le-ar fi fost lor a umbla, de n-ar fi fost momiţi ici-colo cu cîte-un păhăruţ. Dar, să fi uitat sătenii cine e adevăratul lor stăpîn, să nu fi ştiut ei că acolo unde intră turcul, acolo rusul nu poate intra? Iar de le-au ştiut ei pe toate, dar o făceau pentru a-i aţîţa pe unii împotriva altora, atunci flacăra răzbunării să ştie de casele lor...

* * *

Sărmanii sălcuţeni... După nenorocirea prin care le-a fost dat să treacă, cei care au scăpat cu zile transmiteau cu înfrigurare, din tată în fiu, că Domnul s-ar fi milostivit, şi urgia poate iar fi ocolit, de-ar fi avut şi ei, aşa cum are toată lumea, un preot în fruntea satului...

Nu-l aveau, pentru că sfîntul lor lăcaş nu a avut niciodată noroc de preoţi. Părintele Nicandru slujise cu dragoste şi smerenie în bisericuţa de după pîrău o lungă viaţă de om, dar moştenise, sărmanul, de la răposatul său părinte patima paharului. Atîta a băut şi băut, încît spre bătrîneţe l-au poreclit „popa Cănuţă", pentru că atunci cînd ieşea din casă, îşi lega de brîu o cănuţă. Că, zicea, se întîmplă cîte un fiu sau cîte o fiică gata să-l dinstească, dar nu prea au în ce turna şi atunci el, dezlegîndu-şi de la brîu cănuţa...

Era un om bun ca o pîne caldă şi avea un glas, că se cutremura întreaga lor bisericuţă cînd intra el în slujbă. Veneau din sate vecine, veneau cine ştie de pe unde să-i asculte glasul. Cu toate păcatele, sălcuţenii ţineau la părintele Nicandru, şi-l ascultau cînd trecea de-a lungul satului, şi-i cereau sfatul cînd era nevoie, dar, din păcate, rodiseră viile în vara ceea... Toamna tîrziu, într-o bună dimineaţă, a picat pe capul lor un episcop, care a avut ghinionul să intre în biserică tocmai cînd părintele Nicandru, de pe amvon, se căznea din răsputeri să-şi sfîrşească predica cuvenită...

A fost, sireacul, răspopit în faţa satului. I s-a smuls chiar şi crucea de la piept, simbol al păstoriei, dar oamenii i-au luat apărarea, zicînd că e proprietatea preotului, moştenită de la tată-său, preot şi acela. Primindu-şi înapoi crucea purtată o lungă viaţă de om, părintele a înfăşurat-o în basma şi venea de-a lungul satului, ducînd-o cu grijă, cu sfinţenie. Venea şi plîngea ca un

copil, pentru că, fiind trecut de șaptezeci, nu se mai putea despărți nici de biserica în care a slujit, nici de turma pe care a păstorit-o.

Preotul cel nou, trimis de episcop, era un fost călugăr de pe undeva din Valahia. Nu avea el cine știe ce glas, și nici pravila nu o ținea așa, ca să poți zice că o ține, dar îndemînatic era și priceput la toate celea. Slujbele le făcea în vechea slavă, o limbă pe care sălcuțenii nu o înțelegeau, dar veneau la slujbe mai mult din stimă, pentru că tînărul preot era isteț și gospodăros cum nici că se mai află. În cîțiva ani le-a refăcut biserica, ridicîndu-i acoperișul cu cîțiva coți, a acoperit-o din nou cu șindrilă, ba a făcut rost și de clopote, astfel încît duminicile îți tresălta inima cînd începea a se zbate între cele două dealuri glasul de aramă al bisericuței lor.

Era însă valah. Acolo îi erau neamurile, rădăcinile, și cînd venea restriștea, una-două și se întorcea înapoi la mănăstire. S-a dus și de astă dată. Rămînînd iară fără preot, sălcuțenii ce și-o fi zis: măi, ne prăpădim fără părinte! Drept care s-au adunat cu mic, cu mare, s-au dus la căsuța de la marginea satului, au dat la o parte vița de vie, căci crescuse și se tot încolăcise, încît nu se mai vedea nici portiță, nici casă, nici stăpîn. Așa cherchelit cum era, l-au pus pe picioare, l-au scos în fața lumii și l-au rugat să le fie părinte.

Bătrînul a lăcrimat, văzînd atîta lume adunată, dar a zis că nu poate păstori, fiind răspopit. Nici măcar nu are dreptul de a intra în sfîntul altar! Apoi, ce popă îi acela ce nu poate călca în altar! Dumnezeu cu dînsul, cu altarul cela, au zis oamenii, că noi, iaca, te tocmim nu atît pentru slujbe, cît pentru cîntare. „Ce v-o venit a cînta?" — „Ne-o venit, părinte, pentru că se abat vremuri grele, poate chiar negre de tot, și, ajuns la zile negre, omul, fără cîntare, poate răzbate?" — „Și eu cu ce v-aș putea ajuta?" — „Simplu de tot, au zis oamenii. Ne adunăm la biserică — noi jos, mata pe amvon. Cum ne așezăm cu toții, ne faci semn: hai, copii, cîntați împreună cu mine. Și vom cînta împreună cu mata, și te vom asculta, îți vom zice iară părinte, îți vom săruta dreapta, îți vom mulțumi care cu ce va putea..." — „Dar mai aveți voi pe acolo pe undeva?..." — „Se găsește. Puțin de tot, dar se găsește..."

Bătrînul a cedat în fața satului, în fața vremurilor

grele. Şi-a pus iară crucea la piept, dat fiind că era proprietatea lui şi, urmat de săteni, a pornit spre sfîntul lăcaş în care au slujit Nicandrii neam de neamul lor...

Între timp trece Crăciunul, se apropie sfînta Boboteză. Poate de aceea că satul era aşezat la gura izvoarelor, poate de aceea că setea pămîntului mai stăruie în oasele noastre, Boboteaza, cu sfinţirea apelor, era una dintre cele mai alese sărbători în viaţa părintelui Nicandru. Credea că — gata, nu va mai sfinţi vreodată apa celor trei izvoare ce ţineau cu hărnicia lor şi valea, şi satul, dar iată că Domnul a vrut să-i mai întoarcă o dată harul sfintelor blagosloviri.

Deci, s-a sculat bătrînul cu noaptea în cap, a venit la biserică, s-a rugat mai întîi de unul singur, apoi a tras clopotele, aşteptînd să se adune lumea. Mai tîrziu aşa s-a luat cu slujba, că, mişcat pînă la lacrimi de versurile sfintei scripturi, şi-a pus potcapul, a îmbrăcat odăjdiile de mare sărbătoare şi, în fruntea păstoriei, a mers spre cele trei izvoare, unde a mai făcut o slujbă. După sfinţirea apelor, şi-a stropit drept-credincioşii cu agheasmă, blagoslovindu-i, le-a umplut grijuliu cu mîna sa vasele cu care veniseră, aşa ca să aibă fiecare agheasmă pe tot anul, în caz de nevoie, în caz de boală. Abia după ce a petrecut ultimele babe, ispitit de cineva să intre şi să guste un păhăruţ, părintele şi-a dat sama că are potcapul şi odăjdiile pe el. Vrasăzică, intrase în altar şi, deci, călcase canonul părintelui episcop. *Nu ne judeca, Doamne, după fărădelegile noastre, ci judecă-ne după nesfîrşita milă a ta...*

Întors la biserică, a pus potcapul şi odăjdiile la loc, apoi a ieşit în faţa altarului, s-a lăsat în genunchi şi, cu smerenie în suflet, cu lacrimi în ochi, s-a tot rugat Domnului pentru iertarea păcatelor celor multe şi grele...

Cît despre fraţii creştini, apoi ei, tot adunînd frig lîngă izvoare, că nu-i uşor să stai o jumătate de zi pe malul apelor, s-au grăbit pe la case, cît se mai ţineau vetrele calde. Odată Boboteaza trecută, ascunde sania şi scoate carul, căci zilele, oricum, o vor întoarce-o spre cald, şi, cu gîndul la arat, la semănat, s-au grăbit pe cele vetre calde să mai odihnească puţin în ajunul vremurilor de muncă şi de zbucium. Oricum, n-a apucat să se lase bine amurgul, că Sălcuţa dormea dusă. Nici fum de prin coşuri, nici zare de lumină prin ferestre. Pustii

ulițele, pustiu prin ogrăzi și numai în bisericuța de după pod cîteva lumînări ajutau un bătrîn preot să-și spele sufletul și viața de păcate.

La un moment dat ce i s-o fi năzărit părintelui Nicandru, că și-a întrerupt rugăciunea. Ceva neobișnuit se petrecea în vîlcica dintre cele două dealuri. Sosise sorocul, se împliniseră zodiile. Un muget, un vuiet, o mare primejdie năvălea peste sat. Așa cum stătea în genunchi, părintele s-a tîrît pînă la fereastră și, ajutat de pervaz, s-a ridicat în picioare, pentru că, la bătrînețe, a cam început să-l înjunghie în șale. Și-a pus palma streașină și a rămas înmărmurit. Dincolo de rîu, pe celălalt mal, ardea Sălcuța. Ieniceri cu făclii în vîrful prăjinii alergau de la casă la casă, aprinzînd ceea ce nu apucase încă să prindă foc. Părintele a ieșit în pronaos, a cules din întuneric capătul frînghiei ce urca spre clopote — și valea dintre cele două dealuri era numai larmă.

Cu vremea, cei care au avut norocul să scape cu zile susțineau că atunci, în acea groaznică noapte, nu atît focul, nu atît trapul cailor, cît bătaia clopotului i-a smuls din somn, gonindu-i din casă afară. Rămași într-o clipă fără vatră, fără pîne, fără nimic, cuprinși de groază și disperare, desculți și dezbrăcați, sătenii treceau în fuga mare podul, grăbindu-se spre clopotele ce îi chemau la adăpostul Domnului. Într-o jumătate de ceas biserica era plină, că nici să te miști, nici să răsufli, iar părintele nu mai lăsa frînghia din mînă — poate o mai fi rămas careva pe-acolo...

Spre miezul nopții ruinele satului abia de mai fumegau. Singurul drum al satului, încins de flăcări, ajunse numai băltoace, dar cum ceea ce putea arde a și ars, băltoacele iar au început a se acoperi cu pojghiță subțire de gheață. Nemaiavînd ce aprinde, ienicerii, mulțumiți de propria lor ispravă, dau frîu liber cailor, trec podețul, urcînd spre sfîntul lăcaș. Zărindu-i prin fereastră, biserica era numai panică și disperare.

— Dragii mei, strigă cît ce putea de pe amvon părintele Nicandru. Domnul a zis: cele legate în cer legate vor rămîne, și cele dezlegate, dezlegate vor fi. Deci, în aceste clipe grele să rămînem cu sufletele înseninate, să ne întoarcem cu gîndul la Domnul și să cîntăm împreună — Doamne miluiește, Doamne miluiește, Doamne miluiește-ne...

Nu atît părintele, cît glasul lui, şi nu atît glasul, cît rugăciunea a scos mulţimea din ghearele disperării, şi iată că lumea mai întîi încet, cu vîrful buzelor, cu jumătate de gură, apoi tot mai din plin, tot mai hotărîtă vine în urma preotului, pînă ce întreaga biserică a ajuns să zică cu o singură gură, cu un singur glas: Miluieşte-ne, Doamne, după marea milă a ta, auzi-ne şi ne miluieşte... Se cutremura pămîntul, se cutremura tavanul, se cutremurau pereţii, dar, vai, în acele vremuri, cînd sîngera o lume întreagă, cine să mai audă jalea unui sătuc...

Afară, tăcută, resemnată, învineţită de frig îşi aştepta soarta fruntea satului. Punîndu-şi femeile şi copiii la adăpost, bărbaţii satului desculţi, dezbrăcaţi, lipiţi de pereţii sfîntului lăcaş, se învineţeau, se ghemuiau unul lîngă altul furaţi de somnul cel de veci... Doamne, cum nu le mai era lor a se despărţi de cei dragi, de această lume... Nu au scos un cuvînt, o jalbă, o sudalmă... O, cît de măreţ, cît de paşnic, cît de senin ştiu a muri creştinii, convinşi că dincolo de această mare nedreptate îi aşteaptă răsplata pentru cele îndurate...

Bine hrăniţi, bine îmbrăcaţi, ienicerii urmăreau din şa cum se sting sălcuţenii, şi ca să le treacă de urît, se desfătau, punînd rămăşag care va muri primul, care va ţinea mai mult. În vălcica dintre cele două dealuri o bisericuţă striga la cer, rugîndu-se de milă, dar nu avea să vină în noaptea ceea nici mila, nici îndurarea, nici mîntuirea...

A doua zi cazacii lui Semionov, întorcîndu-se dintr-o misiune de cercetare, au descoperit o sută de ţărani îngheţaţi bocnă sub pereţii bisericii. După ce au făcut foc în ogradă, dezgheţînd pămîntul, au săpat o groapă, înmormîntînd jertfele, s-au rugat la parastasul lor, au urcat pe cai şi duşi au fost.

— Dragii mei, a zis părintele după plecarea cazacilor. Acoperămîntul bisericii noastre rămîne de azi singurul acoperiş al satului nostru. Domnul ne va ierta şi ne va primi pînă ne vom fi pripăşit şi noi măcar cît de cît. Înghesuiţi-vă şi voi aici cum puteţi. Alegeţi două-trei femei mai zdravene şi trimiteţi-le prin satele vecine cu cerutul. Ce să-i faci, de cînd e lumea, cei ce-au ars pornesc în lume să strîngă ajutor. Nu vă ruşinaţi să mergeţi

de la casă la casă. Primiți orice vi s-ar fi dat, mulțumiți deopotrivă și celor ce v-au dat, și celor ce n-au avut de unde vă da, apoi, întorcîndu-vă, faceți parte dreaptă tuturora în numele lui Hristos...

— Au nu cumva ne părăsește?! a țipat o băbuță din ungher. Că noi fără preot, gata, ne prăpădim...

— Da-va Domnul și nu vă veți mai prăpădi, a zis părintele. Ce să-i faci, sînt, iaca, nevoit să-mi părăsesc turma pe o vreme... Că noi nu sîntem o pleavă mînată de vînt, o buruiană rătăcită pe o margine de drum, o viță ajunsă fără strugure și fără rădăcină. Sîntem un popor. Avem o țară, un Vodă și un Dumnezeu! Voi merge pe jos, pe brînci, pe coate, pînă voi răzbate la scaunul de domnie, să cad în fața lui Vodă și să-i zic: Măria ta! Scoate sabia și ne răzbună, căci sîntem poporul tău...

* * *

Patru zile și patru nopți a rătăcit bătrînul preot prin pustietatea cîmpurilor înzăpezite, prin păduri și pădurici. A tot urcat dealuri și coborît văi, înotînd pînă la brîu prin suluri de zăpadă. În cea de a cincea zi, cînd slugile boierului Movilă au dat de dînsul, semăna mai mult cu o nălucă. Istovit de drum, degerat și viscolit, încît nu i se mai vedeau nici ochii, nici nasul, nici gura, el căuta cu tot dinadinsul să mai și colinde:

Steaua Domnului se-nalță
Peste tot ce-i sfînt și demn...

Mai departe colinda nu se mișca — ori că o uitase, ori că, înghețat cum era, nu putea rosti cuvintele. Slugile cărau paie de la moșii la curte. Șase sănii, încărcate cît ce s-a putut, veneau încet prin cîmpurile întroienite, cînd le-a răsărit în cale această stranie vedenie. Boii au oprit, slugile s-au adunat să țină sfat.

— Mare lucru de n-o fi popă, a zis unul dintre argați, zărind pe pieptul ciudatului pelerin o cruce de aramă.

— Ce popă, măi, cînd, nu-l auzi cum colindă? Îmblă popii cu colinda?!

— Cît îs mici, îmblă și ei împreună cu ceilalți copii, de ce nu?...

— De unde vii, părinte, și încotro ții drumul?

Vedenia a tresărit. Cu ochi spălăciți, pe jumătate stinși, îi căuta printr-un fel de ceață pe cei ce-l întrebaseră, dar nici nu-i putea găsi, nici nu putea prinde firul celor rostite de dînșii, și pentru a nu-și pierde ultimul fir ce-l lega de această lume, reveni la colindă:

Steaua Domnului se-nalță
Peste tot ce-i sfînt și demn,
Peste mîndră casa voastră,
Peste scumpă glia voastră..

— Aiureşte, făcu moş Ghiță, pus mai mare peste slugile trimise să care paie. Abé se ține pe picioare. Numai ce-l vezi că pică și moare. Ș-o să fie un mare păcat pe noi și pe copiii noștri, căci fiind el duhovnic...

— Ce ne facem dar?

Ultima sanie era încărcată mai cu socoteală. Luaseră vreo zece saci cu cartofi pentru treburile curții, iar peste sacii ceia, oricum te-ai căzni, mult nu încarci. L-au urcat dar în ultima sanie, i-au făcut cuibar. Nimerind la moale, la cald, părintele a prins a picura, și argații au început a se întreba: ce ne facem dacă adoarme și nu se mai trezește? Ar fi trebuit să-l ținem cu vorba, pînă își va veni în fire, dar cum Dumnezeu să-l iei cu vorba, cînd, gata, a și adormit?

— Moș Ghiță, da poate mai cotrobăiești prin trăistoiul cela?

Acum cîteva zile, cînd au fost trimiși după paie, se ținea un frig strașnic, și ca să nu înghețe, Doamne ferește, la drum, li s-a dat un ulcior cu vin din beciurile boierului. Cu boii însă mai mult moroncealâ decît drum — pînă au înjugat, pînă au ieșit din curte, vinul a înghețat, ulciorul a crăpat. Ca să nu se piardă bunătatea, căci li se dase vin de cel bun, s-au înțeles să pună în traista lui moș Ghiță bolovanul cela de gheață stacojie. Iarna-i grea, drumu-i lung, și pînă una-alta, ne mai îndulcim cu cîte-o înghițitură... Cum Florenii încep a se lăsa pe tînjală, facem focul, umplem gura cu vin înghețat. Stînd la para focului, gheața se topește, se face vin și atunci — sughiț bun la cei de-acasă, cumătre...

Fiind însă cu toții mari ahotnici de-a tot trimite sughițuri neamurilor, s-au tot gudurat pe lîngă moș Ghiță, l-au tot luat cu vorba și, cînd au ajuns să încarce, gata — traista-i goală. Adică moș Ghiță zicea că-i goală, îți dă-

dea s-o achipui, dar de întors pe altă parte, așa ca s-o scuture în văzul tuturora, nu vroia, pentru că, baba fiind cam chioară, cosea mai mult pe dibuite, și acolo, printre cusăturile celea, o fi rămas destul vinișor. Pomenindu-se în fața unei asemenea întîmplări, moș Ghiță a vîrît mîna în traistă, a tot scotocit și scotocit, adunînd ca la un pumn de gheață.

Vedenia din largul cîmpurilor, ciubărindu-se în paie, sforăia de-a binelea și nu vroia cu nici un preț să fie cinstită. În cele din urmă, i-au descleștat gura cu sila, umplînd-o cu ceea ce a scos din traistă moș Ghiță. Fusese, pe semne, în tinerețe o fire vînjoasă, voinică. Mai avea încă zile, căci fărîmăturile de gheață din gura lui au prins a se jilăvi, apoi iată că o picătură ghiurghiulie i se prelinge pe buza de jos. Era vînătă, umflată, aproape fără viață, buza ceea de jos, dar stai, stai, stai... Așa moartă cum era, mai ținea minte gustul acelei băuturi divine, căci la un moment dat a tresăltat. Cum stătea însă cu gura deschisă, toată averea ceea se putea duce pe nimic. La gospodarii cei buni o asemenea bunătate nu se cuvine să se piardă, și iată că buza de sus, crăpată de vînt cum era, pornește hotărîtă spre buza de jos, pentru a-i veni în ajutor. Hai oleacă, și încă oleacă, și iar oleacă. În sfîrșit, iată-le strînse grămadă. Acum, gata, nu se mai pierde nimic. Vinul se duce unde i-a fost lui hărăzit să se ducă.

— Mari bețivi și popii iștia...

O viață lungă de om porecla de bețiv l-a urmărit pe părintele Nicandru, aducîndu-i amărăciuni cumplite. Pînă și acum, această vorbă urîtă și nedreaptă l-a înțepat la inimă. Venindu-și în fire, s-a uitat la oamenii ce l-au luat cu dînșii. A vrut să le mulțumească, dar nu putea, căci gura îi era plină. Nici de înghițit nu putea, nici de vărsat înapoi nu se îndura. Cum ochii îi erau zimțuiți de lacrimi, bătrînul preot le-a mulțumit, mișcînd din pleoape, și o mică lacrimă, strecurîndu-i-se pe umărul obrazului, a dispărut în barbă.

— Apoi, să-ți fie de bine, părinte...

Mai acoperindu-l cu paie și pe deasupra, s-au dat cu toții jos, și-au luat boulenii de funie. Mă rog, și-or fi zis țăranii în mintea lor, da-va Domnul și va scăpa cu zile. Dacă însă nu-i va fi scris să scape, e mai bine totuși să mori printre ai tăi decît să îngheți undeva într-o rîpă...

Mai apoi au mers tăcuți, cu gîndurile la ale lor, dar nici la ale lor nu se puteau întoarce, pentru că din largul cîmpurilor a răsărit și venea încet, împreună cu dînșii, nemuritoarea colindă:

Steaua Domnului se-nalță
Peste tot ce-i sfînt și demn,
Peste mîndră casa voastră,
Peste scumpă glia voastră,
Peste albă pînea voastră,
Peste dulce doina voastră,
Steaua de la Betleem!

Dară, gînditu-te-ai vreodată, iubite cititorule, că în staulul de vite unde s-a născut Pruncul era frig, și Mîntuitorul a scăpat numai datorită bivolilor ce-l încălzeau cu suflarea lor? Atîtea fiare și jivine au umplut pămîntul, atîtea blănuri frumoase, scumpe, încălzesc spinarea omenirii iarnă de iarnă, ferind-o de frig... Și totuși, atunci cînd Pruncului i-a fost dat să se nască, și era noapte, și era frig, nu blănurile rare, ci acești boi înceți, prostănaci, cuminți au fost cei ce s-au grăbit să-l încălzească cu suflarea lor...

* * *

Cu jugul în grumaji, netezindu-și calea cu suflarea, sărmanii boi abia mai mestecă nesfîrșitele zăpezi ale iernii. Săniile plutesc încet în urma lor, plesnind ușor din încheieturi. Cu cît se apropie de casă, cu atît mai tăcuți și îngînduraţi rămîn argaţii. Din largul cîmpurilor nu-i mai colindă nimeni, și apoi dacă-i să stai așa să te gîndești, de unde s-ar lua ea, colinda ceea, cînd Crăciunul, ehei, de cînd s-a trecut! Amu, iaca, mîne-poimîne e lăsatul secului, începe postul cel mare și el chiar că mare este. De după cele șase săptămîni, abia de se mai zărește săptămîna patimilor, cu acea moarte pre moarte călcînd, prin care vine Învierea...

Capitolul VI

MAI-MARELE CÎNTĂREȚILOR

Trăiește-ți veacul din plin, căci cît trăiești, atît e al tău

Ecaterina a II-a

De sus pînă jos totul se fură, totul se vinde

Puşkin

După cum s-a mai spus, împărăteasa Rusiei obișnuia să petreacă serile o oră-două la masa de jucat cărți, ele fiind cum nu se mai poate de potrivite pentru o refacere generală. Era de neînchipuit cum obținea ea această reîmprospătare, căci, cu craii și damele în mînă, rămînea tot atît de calculată, echilibrată, concentrată. Nu căuta să cîștige cu orice preț, dar scotea tot ceea ce se putea scoate cu cărțile pe care la avea. Tainicii pocheriști ai curții, pușlamalele ce pierduseră la cărți averi întregi susțineau sus și tare că Maiestatea sa are calitățile necesare unui adevărat jucător și regretau că nu o pot molipsi pe suverană de ispita marilor cîștiguri, care ascundeau, firește, prăpastia marilor pierderi. Ecaterina însă nu punea în joc mai mult de o rublă, și se considerau ca lipsite de tact aluziile la zgîrcenia Măriei sale.

„Simțul măsurii, iată aurul adevărat" — îi tot plăcea împărătesei să repete, dar supușii păreau a fi de o cu totul altă părere. An de an, zi de zi, Rusia era într-o goană nebună după aur. Cei cărora nu le-a prea mers ziua căutau să-și încerce norocul noaptea. Cum se lăsa amurgul, rusul se ducea să joace cărți. Băteau cărți închiși prin case, jucau sub cerul liber, jucau pe drum. De la boieri patima crailor și a damelor s-a transmis argaților, de la argați au preluat-o iobagii. De la Poltava pînă în Siberia, din sud pînă în nord. Se juca prin crîșme, prin cazărmi, prin închisori. Tipografiile occidentale abia de mai pridideau să facă față comenzilor venite din Rusia. Atunci cînd poliția, alarmată de proporțiile acestei epidemii, a încercat să împiedice la vamă trecerea acestor mijloace de ruinare, a început marea contrabandă cu cărțile de joc.

A venit însă ziua cînd veşnic treaza împărătească şi-a dat singură sama că aşa nu se mai poate. Secetă în nord, foamete pe Volga. Pentru aprovizionarea armatei era nevoie de cumpărat grîne în altă parte, iar mănoasele întinsuri ale ţării rămîneau pustii din an în an, căci moşiile ce trec noaptea din mînă în mînă la ce bun ar mai fi arate, semănate? Disciplina militară era şi ea într-o totală decădere, dat fiind că din clipa cînd erau puse cărţile pe masă, nici gradul, nici regulamentul militar nu mai contau, totul fiind subordonat regulilor jocului. Criminalii, deţinuţii de tot soiul, în lungul lor drum pe jos spre Siberia, jucau cărţi cu cei ce-i escortau. Şefii departamentelor au transformat jocul de cărţi într-un fel de legalizare a mitei, căci, în toiul jocului, e cu neputinţă a stabili care a pierdut cu adevărat, iar care nu atît a pierdut cît a dat mită.

S-a ajuns chiar pînă la interzicerea, pe tot cuprinsul ţării, a jocurilor de noroc, inclusiv a jocului de cărţi. Pentru a băga o cît mai mare spaimă în rîndurile adepţilor acestei patimi ruşinoase, poliţia a confiscat, punînd pe foc în marile pieţe ale oraşelor, în văzul tuturora, peste o sută de mii de pachete de cărţi. Totul părea hotărît, dezrădăcinat, interzis cu străşnicie în vecii vecilor, dar, din păcate... Manifestele, mă rog, ca manifestele, au fost şi vor mai fi; interzicerea, mă rog, ca interzicerea, dar dincolo de toată grozăvia asta ştia toată Rusia că serile împărăteasa obişnuieşte să petreacă o oră-două la masa de jucat cărţi. Juca, mă rog, mai mult pentru a se reface, dar las' că aveau şi supuşii săi oboseala lor, aveau şi ei nevoie de a se înviora, de a se împrospăta, drept care, cum se lăsa amurgul, se trăgeau obloanele, se acopereau ferestrele cu şaluri acolo unde obloane nu erau. Şi iară — a cîta şi a cîta oară? — bietul om începea să dea tîrcoale norocului...

* * *

Porucicul Bareatînski a ajuns la Iaşi tîrziu de tot, cam pe la miezul nopţii. Eliberîndu-şi însoţitorii, ca să se poată întoarce la regimentele lor, a trecut strada, intrînd în curtea casei unde locuia polcovnicul, pentru a raporta încheierea misiunii Firește, cu noutăţile pe care le avea, se mai putea şi aştepta, dar bietul ofiţeraş

nu mai putea suporta povara acelei mari nenorociri. Fie ce-o fi, şi-o fi zis, hotărînd să pună capăt la toate. Dar să vezi ghinion... Ajuns în prag, pe cînd îşi mătura omătul de pe cizme, a auzit cum tuna şi fulgera mult temutul său comandant. Acea voce isterică l-a făcut să renunţe la raportul pregătit. Ocolind cu grijă casa, a ieşit prin fundul curţii în cealaltă stradă, care s-a dovedit a fi şi strada principală în acel tîrg al Ieşilor...

„Nu-mi merge, iată că nu-mi mai merge... Dumnezeule, se poate să nu-i meargă unui om chiar pînă într-atîta?!"

Flămînd, istovit cum era, la numai douăzeci şi ceva de ani, porucicul Bareatînski părea un om cu totul pierdut. În asemenea situaţii, s-a gîndit, onoarea pur şi simplu te obligă să-ţi tragi un glonte în tîmplă, dar, creştin fiind, n-o să poată apăsa pe trăgaci fără să fi rostit o rugăciune în faţa unei icoane, în faţa unui altar, măcar cît de cît...

Tot rătăcind printr-un oraş ce dormea dus, încearcă ba la o bisericuţă, ba la alta, dar erau cu lacăt la uşă. Pe cînd se frămînta şi se întreba ce e de făcut, şi-a adus aminte că un cazac se lăuda că, de mare fumător ce era, s-a trezit odată noaptea. Fiindu-i iască jilavă, a pornit prin oraş să caute foc şi a tot umblat pînă a scos din mănăstirea Golia, unde se fac slujbe noaptea întreagă, un capăt aprins de lumînare...

Cerul era senin, dar viscolea, din vreme în vreme, aşa încît portiţa mănăstirii s-a deschis cu greu. Apropiindu-se de sfîntul lăcaş, a împins cu umărul uşa înaltă de stejar, bătută cu aramă pe la colţuri. Era într-adevăr deschis. Cele cîteva candele abia mai clipoceau, strivite de întunecimea bolţilor; puţina lumină a sfeşnicelor abia ajungea la picioarele sfinţilor, în faţa cărora fuseseră aprinse. Mirosea a ceva lînced, neobişnuit, şi tot cătînd în jur, porucicul a zărit în mijlocul bisericii un sicriu pe năsălie. Încolo — nici ţipenie de om...

„Poate fi aşa ceva? Un mort lăsat peste noapte într-o biserică pustie?"

Toate păreau adunate pentru a băga groaza în el, dar serviciul militar l-a obişnuit să înainteze atunci cînd îl cuprindea frica. Venind mai aproape, a zărit într-o uşiţă laterală, rămasă pe jumătate deschisă, o umbră ce bătea mătănii şi se ruga în altar. Ofiţerul a tuşit de cîteva ori,

crăpătura uşii s-a mărit puţin, lăsînd să iasă un bătrîn. „Se mişcă încet de tot, o fi fiind miop sau fricos" — s-a gîndit porucicul. Duhovnicul fosăia la fiece pas, dar era plin de blîndeţe şi bunăvoinţă.

— Binecuvîntat fie numele Domnului. Mai doriţi ceva în afară de binecuvîntare?

— Aş fi vrut să mă rog.

— Cui anume?

— Se vorbeşte de o icoană, care, zice-se, sîngerează...

— Poftim, a şoptit bătrînul, făcîndu-i semn să-l urmeze.

În dreapta altarului, sub un fel de streaşină, un Crist răstignit pe cruce. Cioplit undeva sus la munte, cu cununa de spini, Mîntuitorul nu era făcut atît dintr-o bucată de cireş, cît dintr-o durere sîngerîndă, şi nu se ştie cum şi de ce, dar de sub cununa de spini din creştetul Mîntuitorului din cînd în cînd se prelingea cîte-o picătură...

În faţa răstignirii, pe un mic iconostas, o lumînare, o psaltire picurată cu ceară, foaie cu foaie, rînd cu rînd. Cu greu, dar totuşi se putea citi. Aplecîndu-se jos de tot, ţintind buchia cu degetul, Bareatînski a cules cîteva rînduri. „Către mai-marele cîntăreţilor. Nu nimici. O cîntare a lui David".

„Doamne, şi-a zis Bareatînski. Iartă-mă, dar sufletul nu-mi este gata pentru pocăire..."

Toate în jur sînt atît de stranii... O biserică pustie în miez de noapte, un mort pe năsălie, un preot ce se roagă de unul singur în altar... Şi apoi acest chip de lemn, sîngerînd, surprins în clipa acelei suferinţe faţă de care toate par nimicuri... O psaltire cum nu mai văzuse pînă atunci. Ce-o fi însemnînd, de-o pildă, „către mai-marele cîntăreţilor"?... Ce înseamnă a fi mai-marele cîntăreţilor? Şi apoi acest fantastic „nu nimici"? O fi vrut psalmul să-l compătimească, o fi căutat să-i făgăduiască ceva?...

La urma urmei, se gîndi Bareatînski, nu se poate să nu fi fost vreo ieşire din strîmtoarea la care a ajuns. Polcovnicul e o canalie. Una-două, şi te trimite în faţa tribunalului. Dar să fie el mai-marele cîntăreţilor? Da de unde? Atîţia sînt din cei ce pun muzica la cale... De-o pildă? Iată, de-o pildă, marele dregător al întregului nostru cor, Luminăţia sa. Orice ofiţer ştie că în cele mai triste situaţii, dacă te duci la palatul unde îşi are reşedinţa cneazul, să răzbaţi pînă la el, să te laşi în genunchi,

înșirîndu-i totul, dar absolut totul, pînă la urmă se poate să fii iertat. Pe cîți i-a întors de pe lumea cealaltă! Principalul era să-l găsești în toanele cele bune, și dacă vei avea noroc, să vezi cu cîtă ușurință se rezolvă toate...

Părăsind mănăstirea, porucicul a mai rătăcit o vreme prin orașul adormit. De data asta lucrurile păreau puțin mai altfel. Firește, a te arunca la picioarele comandantului suprem părea a fi o soluție, dar vorba e cum să răzbați pînă la dînsul? De la un modest ofițeraș pînă la atotputernicul feldmareșal — ca de la cer la pămînt, iar atunci cînd ofițerul mai e și vinovat, și vina este grea de tot... Pașii singuraticului trecător, dimpreună cu scîrțîitul omătului, se duceau pînă hăt în fundul ulicioarelor. Pustiu la vale, pustiu la deal. Nici trecători, nici luminiță. Orașul părea să-și doarmă somnul de veci...

Dar stai, domnule, să vedem ce se întîmplă? Hotărît că era ceva la mijloc Orașul în care sînt cantonate trupe nu poate dormi un somn chiar atît de adînc, oricît ar fi noaptea de lungă, oricît ar fi iarna de grea. Cu două săptămîni în urmă, cînd părăsise orașul, la această oră Iașul abia își desfăcea băierile. Peste tot guleaiuri — și încă ce petreceri! Ulicioarele — numai sănii, briști, calești. Rîsete, țipete, clinchet de zurgălăi. Dulce tîrgul Ieșilor, așezat, ca și Roma, pe șapte coline — numai lumini, numai voie bună. Cuconițe drăgălașe pe la ferestre, iluminații peste tot, bîrfitori și gură-cască la tot pasul. Ce să se fi tîmplat însă la mijloc, căci, iată, abia cîntă cucoșii miezul nopții, iar săniile și caleștile stau viscolite prin ogrăzi. Ferestre întunecate, uliție pustii, și rar acoperiș peste care s-ar prelinge o ațișoară de fum...

Reședința comandantului suprem — simpaticul palat cu etaj al domnitorului Mavrocordat dormea și el, viscolit, dimpreună cu celelalte case. Era oare cu putință, se întreba porucicul, ca acel vulcan veșnic fumegînd, acel stup cu albine, cutremurîndu-se de atîta veselie și voie bună, să ajungă pustiu, luminate fiind doar patru ferestre — două la parter, două la etaj. La parter, în stînga intrării, era camera ofițerului de serviciu, la etaj o fi arzînd lumina în dormitorul atotputernicului cneaz.

„Iară urîtul?!"

Așa tînăr cum era, știa și porucicul Bareatînski, precum știa întreaga armată, întreaga Rusie, că din cînd în

cînd pe cneazul Potiomkin îl apucă urîtul. Iată așa, dintr-o nimica toată, și i se face omului lehamite de toate, i se face urît, și petrece cîte două-trei săptămîni tolănit pe canapeaua de piele. Nu-i place nimic, nu vrea să audă nimic, pentru că nimic nu-l mai interesează. Cînd i se făcea urît, o tristețe de moarte se lăsa peste armată, peste oraș, peste fiece suflet...

Din păcate, aceste crize nu puteau fi prevenite. Nimeni nu putea ști cînd, cum, din ce motive i se făcea cneazului urît. Iată-l ieșind din reședința sa — înalt, voinic, deștept, plin de voie bună... La un moment dat însă o noutate de nimica, un capriciu al unei gîsculiță, o ciudată amintire din copilărie, și — gata... Se răstoarnă carul. Se posomorăște cerul, se duc pe apa sîmbetei voia bună, istețimea, deșteptăciunea. Te uiți la cneaz și nu-ți vine a crede — să fie același om?

„Ce-ar fi să trec pe la greci?..."

Mai la vale de mănăstirea Golia, cobora domol spre pod un rînd de crîșme, mai bine zis, niște pivnițe, bodegi, în care zi și noapte se turna vin, se serveau fripturele. Stăpîneau crîșmele aceiași greci din Constantinopol. O bună jumătate din aurul armatelor ruse ajungea în buzunarele acelor greci fanarioți. Așa tăcuți, posaci și ne dormiți cum erau, știau a scoate din pămînt toate cîte ți-ar fi dorit inima, și, deci, era plin de lume la greci, iar acolo unde e lume, acolo-s, firește, și noutățile.

Oricît ar părea de ciudat, tristețea capitalei moldave coborîse și sub bolțile de piatră ale crîșmelor grecești. Și cu toate că ulcioarele ușor aburite gîlgîie din plin și împrejur miroase a fripturică, lume era puțină. Mese goale și într-o crîșmă, și într-a doua. Abia în cea de-a patra crîșmuliță porucicul a dat de-un intendent pîclișit și urduros, care, din nefericire, își făcea serviciul la același regiment. Afumat de-a binelea, intendentul ședea de unul singur la o măsuță în fund și, cu sufletul la gură, urmărea mișcările ademenitoare ale unei tinere țigănci ce servea la mese. Cînd țiganca venea aproape de tot, atingîndu-l cu fustoiul ei înflorat, intendentul începea a se foi pe scaunul pe care ședea, alegîndu-și o poziție ceva mai convenabilă.

— Chefuim? l-a întrebat Bareatînski, așezîndu-se fără prea multe mofturi la masa lui.

— Meditez, a zis oarecum în pustiu intendentul, iritat

de faptul că apariția musafirului ar putea cumva îngreuna procesul de contemplare a țigăncii.

— Fiindu-mi dator cu o sută de ruble, pierdute la cărți, ai putea fi ceva mai vorbăreț, i-a tăiat-o Bareatînski.

Intendentul a lăsat fusta țigăncii, pentru a-și aminti ce și cînd, și unde... Avea memorie bună. Și le-a amintit și pe cele ce trebuie, și pe cele ce nu trebuie. Fire hapsînă și răutăcioasă, a rînjit de parcă ar fi vrut să spună: n-am zis eu să nu-l trimiteți? N-am zis eu cu ce se va termina?! Bănuindu-l pe porucic cu punga goală, a zis oarecum plictisit:

— La greci lumea nu se duce pentru a-și plăti datoriile.

— Dar se duc îndeobște la greci cei ce au datorii?

— Mă privește, a zis intendentul, revenind la fustă.

Flămînd, istovit, porucicul cedează în cele din urmă:

— Uite cum facem... Pui pe masă atîta cît ai, atîta cît poți, și încolo, Dumnezeu cu tine.

Să fi ajuns lucrurile chiar pînă aici, părea că se întreabă intendentul.

După o îndelungată frămîntare, strecură pe sub musteață:

— Să-ți dau o rublă?!

— Cum adică?! O rublă în contul datoriei?

— Nu. O rublă pentru achitarea datoriei.

— O rublă în loc de o sută?!

— O rublă în loc de o sută.

Mai și rînjea pe lîngă toate, așa încît bietul porucic cu greu s-a reținut de-a nu fi repezit cu pumnul în mutra lui hidoasă. Nu-și putea însă permite nici măcar atîta lucru, căci, dată fiind situația jalnică în care ajunsese... În crîșmă se turna vin, se gusta fripturică, și el, flămînd, nenorocit, fără o para chioară...

— Bine, hai, pune pe masă.

I s-a dat o monedă nou-nouță, cu profilul împărătesei, o monedă proaspăt bătută, cu ocazia intrării armatelor ruse pe teritoriul moldav. Fără a sta mult pe gînduri, porucicul a comandat un ulcior de vin, o fripturică și un colac, renunțînd și la rest, și la ciupitul tinerei țigănci, care stătea cuminte alături.

Dumnezeule, cîtă vreme să fi trecut de cînd nu a mai luat nici nafură în gură!... Ținea minte că a fost grozav

de flămînd, dar mai apoi i-a trecut. Şi iar a flămînzit, şi iar i-a trecut — şi tot aşa de atîtea ori, încît acum, ajungînd cu bucatele în faţă, mai că nu-i venea să creadă... Aşa e la război, s-a gîndit. Te întorci zdrobit, dezonorat, ajuns în pragul sinuciderii, te duci la biserică să te rogi pentru ultima oară, după care ajungi într-o crîşmă cu un ulcior de vin, un colac şi o fripturică în faţă...

Luîndu-şi cina, se pregătea să plece, cînd o ceată de cavalerişti, ce chefuiau la masa vecină, i-au atras prin ceva atenţia. De prin gunoiul lor verbal, a început a se desluşi o nostimă pătăranie ce părea să fi zguduit oraşul şi despre care Bareatînski nu ştia absolut nimic. Ceva legat de aventurile unei preafrumoase doamne. La început Bareatînski s-a gîndit c-o fi vorba de Sofia Witt, o tînără grecoaică, lăsată de cneaz pe lîngă curtea sa şi care de cîţiva ani ţinea oraşul şi armata într-o continuă încordare, căci nimeni nu putea şti azi ce o s-o apuce mîne. Scotea morţii din morminte de frumoasă ce era, dar făcea mofturi. La un moment dat, un maior cu fruntea bandajată, sărind pe masă, cutremură bolţile beciului:

— Domnilor! Toate-s nişte curve! Se culcă oricînd, cu orişicine, numai să ai cu ce o plăti, dar, lucru de mirare, domnilor! În această nesfîrşită bacanală, s-a găsit totuşi una ce n-a vrut să se culce cu bărbatul care nu i-a plăcut. E de mirare, domnilor, că această femeie s-a dovedit a fi una dintre cele mai frumoase fiice ale Rusiei, dar şi mai de mirare e faptul că bărbatul refuzat s-a dovedit a fi primul bărbat al ţării, stîlpul atotputernic, comandantul nostru suprem. Să ridicăm dar cupele, domnilor, pentru femeia demnitatea căreia s-a dovedit a fi la înălţimea frumuseţii sale!

— A fost aşa ceva? l-a întrebat porucicul pe intendent.

— Ps-s-t! făcu acela, căci îl năucise cu totul fusta ţigăncii.

Pentru a cinsti curajul preafrumoasei cucoane, cavaleriştii i-au cîntat „Mulţi ani", au strigat ura şi, fericit de succesul osanalelor sale, maiorul a început a-şi roti privirile să vadă cum a primit lumea atitudinea mesei lor. Chefliii de la mesele din jur cu greu puteau fi numiţi lume, iar aceşti doi tipi de la masa vecină chiar că l-au scos pe maior din sărite.

— Şi dumneavoastră, atunci cînd se ridică paharul în onoarea...

— Neştiind bine cine a fost proslăvită... a zis cu o anumită părere de rău Bareatînski.

— Contesa Ekaterina Dolgorukaia.

— O, în cinstea ei se poate să nu-mi umplu paharul?! Mulţi ani, domnilor, să tot înflorească farmecele ei, şi bărbaţii s-o tot dorească!

Intendentul, folosindu-se de faptul că ţiganca servea undeva în fund, s-a întors cu spatele, oarecum distanţîndu-se de urările porucicului. Aşa ceva maiorul cu fruntea bandajată nu a mai putut suporta.

— Şi dumitale, căpitane...

— Eu nu susţin urările care ar putea ştirbi din autoritatea superiorilor mei...

— Porc de cîine!!!

Bareatînski a căutat să nu se amestece în bătaie — de ajuns cîte le avea pe cap. Lăsînd crîşma numai cioburi şi scărmăneală, a ieşit în stradă, pornind hotărît spre reşedinţa comandantului suprem. La urma urmei, de-i va fi scris să piară, să ardă cel puţin pe un rug mare, în văzul tuturora şi nu într-o sobă deşelată a unui polcovnic păcătos.

* * *

La intrarea în palat — celebra troică. Trei cai înhămaţi la o jucărie de săniuţă cu acoperiş. De cînd tot aşteptau, începuse a-i prinde frigul, şi vizitiul i-a acoperit cu nişte pături. Acum şi caii, şi păturile, şi vizitiul — totul era viscolit, iar uşa palatului nu se mai deschide odată. Cîţiva călăraşi de serviciu, în aşteptarea poruncilor de mare urgenţă, încolo — pustiu de noapte cu aceleaşi patru ferestre luminate: două la parter, două la etaj.

„Să încercăm..." — şi-a zis deci porucicul Bareatînski, împingînd cu umărul masiva uşă de la mult temutul palat. În odaia de serviciu, pe o măsuţă scundă — rămăşiţa unei lumînări, iar în fund, cu spinarea lipită de sobă,— adjutantul comandantului suprem. Emoţionat, înfricoşat cum era, porucicul nici nu mai vedea pe unde calcă.

— Domnule adjutant! Comunicaţi de urgenţă că po-

rucicul Bareatînski roagă să fie primit cu o chestiune care ar putea influența, o chestiune de care depinde...

Spre cumplita sa uimire, în loc de obișnuitul, severul și cazonul *„V ciom delo, porucik?!"*, aude:

— Alioșa, dragul meu, ce-i cu tine?!

Și glasul, vai, glasul acelei unice prietenii pe care o purtăm cu noi o viață întreagă, dar e posibil oare ca năzbîtnicul cela de Cijikov să fi ajuns pînă aici?

— Voldemar! a zis într-un tîrziu, îmbrățișîndu-și vechiul prieten din regimentul de gardă, și a tăcut. I s-a tăiat glasul, îi tremura bărbia cum le tremură copiilor cînd se simt obidiți. Voldemar, sînt pierdut. Trimis în Podolia să cumpăr cai pentru regiment, am cheltuit la masa de jucat cărți totul...

— Și... n-ai încercat după aceea să-ți scoți pîrleala?!

— Am încercat de nenumărate ori. De cîte ori am revenit, de atîtea ori am pierdut. Și banii, și tot ce am avut cu mine... Pînă și cruciulița de aur a bunicii...

— Bani de mănăstire trebuia să cauți... Că, se zice, cînd nu-ți merge cartea, trebuie să faci rost măcar de-un singur gologan din vreo mănăstire și să vezi cum ți se întoarce norocul...

— Ba am încercat-o și pe asta! Douăzeci de cervoneți — toți bani grei de mănăstire, cu miros de tămîie, s-au dus și ei...

— Cunoscînd sărăcia și zgîrcenia mănăstirilor de pe aici, mă mir, de unde ai putut face rost...

— Absolut întîmplător... La întoarcere am dat de o ceată de turci. I-am pus pe fugă, i-am luat prizonieri și, pentru că nu aveau nimic cu dînșii, i-am vîndut la o mănăstire... Nu-mi mai merge, Voldemar, nu-mi merge, să crapi, nu alta, și dacă nu-mi dai o mînă de ajutor, gata, sînt pierdut...

Adjutantul cu o ureche îl asculta pe porucic, iar cu cealaltă — cele ce se petreceau sus, la etaj.

— Alioșa, dragul meu, tu, cu vechiul tău nenoroc, ai picat tocmai cînd mai nimic nu se poate face... Nu vezi ce grozăvenie pe aici, pe la noi?

De la etaj se auzea din vreme în vreme un fel de văicăreală amestecată cu mugete. Întins pe celebra sa canapea acoperită cu piele, cneazul gemea. În fond, el nici nu gemea, ci doar din cînd în cînd firea lui enormă, masivă, se jelea pe sine însăși, dar, zdravăn fiind, cu

voce grea, de diacon, tînguielile celea ale lui te umpleau de groază.

Cabinetul cneazului, încă pînă mai nu demult plin de lume — generali, diplomaţi, boieri moldoveni, cuconiţe drăgălaşe de tot felul, acum era numai umbre şi posomoreală. La căpătîiul suferinţelor — două lumînări **albe** în două sfeşnice de aur. Lumina lor înceată şi cuminte arunca pe peretele din fund profilul unei frumoase cuconiţe, ce şedea la picioarele mîhnitului cneaz, pentru a-i ţine de urît. Era celebra contesă, Sofia Witt, La Belle Phanariote, cum i se zicea peste tot. Frumoasa grecoaică ţinea curtea strălucitului cneaz într-o continuă fierbere, căci prin numeroasele sale aventuri, ajunsese o figură legendară. Chiar şi azi, la peste două sute de ani, viaţa acelei femei pare cu totul neverosimilă.

S-a născut şi a crescut la Constantinopol, în acelaşi Fanar. La treisprezece ani era de acum de măritat, şi frumoasă fiind cum nu se mai poate, se temeau s-o lase să iasă din casă. Pentru a nu-şi face prea multe griji, maică-sa, fanariotă get-beget, a preferat să-şi vîndă fiica ambasadorului Poloniei, care tocmai colecta căprioare pentru suveranul său, regele Stanisław Poniatowski, fost şi el unul din favoriţii Ecaterinei.

Uneori se întîmplă ca o simplă călătorie să cuprindă trăsăturile unei întregi epoci, şi nimic nu poate fi mai caracteristic pentru secolul optsprezece decît călătoria acelei fetişcane de treisprezece ani de la Constantinopol la Varşovia. Frumoasă cum era, de cîte ori se oprea echipajul ambasadorului, de atîtea ori pornea negustoria în jurul ei. Punga de aur se mărea şi se mărea, pînă ce comandantul de la Movilău, domnul Witt, a cumpărat-o pentru fiul său, plătind peste o mie de galbeni.

Căsătorită cu Iosif Witt, tînăra pereche a şi plecat în grabă mare spre Paris, căci era cu neputinţă o asemenea frumuseţe să nu fie scoasă în lume. Capitala Franţei, cu toată febra socială prin care trecea, a rămas încîntată de tînăra grecoaică. Parisul a descătuşat-o, a şlefuit-o definitiv, făcînd-o isteaţă, vioaie, inspirată. La întoarcere, tînăra cuconiţă a ţinut să fie prezentată atotputernicului Potiomkin, despre averea şi rafinamentul căruia vorbea întreaga Europă. Ca urmare, bărbatul ei, Iosif Witt, a fost avansat, dîndu-i-se comenduirea oraşului Harkov. Frumoasei şi răsfăţatei sale soţii i s-a

părut Harkovul undeva la capătul lumii. Pentru că nu a dorit să-şi urmeze soţul, Potiomkin a reţinut-o pe lîngă curtea sa.

Plictisit şi suprasaturat de atîtea femei frumoase, Potiomkin nu se dădea în vînt nici după dînsa, dar o reţinea la curte, pentru că, frumoasă fiind, mai era şi deşteaptă foc. Îi plăcea să călătorească. Avea legături de prietenie pe la toate curţile occidentale, şi Potiomkin se folosea de serviciile ei pentru a şti cu siguranţă ce se petrece în capitala cutare sau cutare. Pînă şi în palatul celebrului pan Potocki grecoaica a nimerit trimisă de Potiomkin. Că pe urmă a ajuns a se fi căsătorit cu omul pe care îl spiona, intrînd în istorie cu numele de contesa Potocka, asta de acum e altă faţetă a aceluiaşi secol.

Iarna, cînd călătoriile prin capitalele occidentale erau îngreuiate de zăpadă şi frig, frumoasa fanariotă prefera să rămînă la Iaşi, înviorînd cu bazaconiile sale viaţa micului orăşel. Deşi nu trecuse prin şcoli şi universităţi, moştenise mintea sănătoasă a legendarului popor antic din care cobora. Frazele ei scurte şi ţepoase erau numai una şi una. Tocmai pentru judecata ei echilibrată cneazul o şi ţinea pe lîngă dînsul atunci cînd i se făcea urît.

— Hai şi nu vă mai văicăriţi atîta, se oţărăşte grecoaica, pentru a pune capăt nesfîrşitelor mofturi. Cine le aude, vaietele acestea! Şi apoi chiar de-ar fi să ajungă pînă la urechile ei, credeţi că merită ea asemenea suferinţe supraomeneşti?!

— Desigur că nu le merită, dar cum de-a îndrăznit să mă refuze în aşa fel? Să mă refuze pe mine?! Eu, care am descoperit-o, şi am făcut-o prima doamnă a ţării, mîndria întregii Rusii!...

— Ce v-a trebuit s-o răsfăţaţi pînă într-atîta?!

— Dacă nu e vorba de o simplă răsfăţare! Să-ţi spun cum s-au rînduit toate. N-avea nici doisprezece ani cînd am zărit-o zburdînd prin parcurile din Ţarskoe Selo. Tatăl ei, deşi dregător al curţii — nici gust nu avea, nici fineţe, nici minte deosebită... Mai zburdă un an-doi şi o mărit, zicea el, dar l-am chemat şi i-am zis: se poate una ca asta?... Îţi dai seama, zic, ce floare rară a răsărit în curtea ta? L-am obligat s-o trimită imediat la Paris, la fratele său, ambasadorul nostru în Franţa. I-am scris şi aceluia, poruncindu-i să aibă grijă, s-o educe, s-o

cultive, s-o scoată puțin cîte puțin în lume și cînd, la cincisprezece ani, s-a întors din Franța...

— Parisul a stricat-o.

— Ferit-a sfîntul! A venit drăguță, încîntătoare, dulce cum nu se mai poate spune! Vuia întreaga capitală! Toți vroiau s-o vadă, și eu, fiind nașul acestei mari minuni, am oferit în onoarea ei un bal la palatul Anicikov, un bal care, în treacăt fie spus, m-a costat peste jumătate de milion.

— O jumătate de milion pentru o mucoasă de cincisprezece ani?!

— Ba mai mult decît atîta! Eram gata să pun în joc toate averile de care dispuneam, pentru că minunea ceea îmi insuflase anumite speranțe...

— Părinții au cerut mai mult decît făcea?

— Nu e vorba de ce au cerut ei. Katenka avea talent de actriță, și Excelența sa a reținut-o pentru scena teatrului său. Dar, abia angajată la curte, se și mărită cu generalul Dolgoruki.

— Om bogat?

— Nici vorbă, de-o avere deosebită...

— Viteaz, deștept?

— Nici viteaz, nici deștept.

— După care?

— După care iar mi se strecoară anumite speranțe, și eu, pentru că nu mă pot lipsi de plăcerea de-a o vedea din cînd în cînd, am fost nevoit să-i dau boului celuia de Dolgoruki una din cele mai alese divizii ale mele. Și-l tot cruț, și-l tot avansez, și nu uit să-l pun pe orice listă prezentată Maiestății sale pentru mențiune... Și după toată grija, cu ce vine ea să mă mulțumească, frumoasa lui soție?!

— Se aștepta, pe semne, la mai mult.

— Dar cine poate fi mai darnic decît mine, puișor?! Folosindu-mă de faptul că o cheamă și pe ea Ecaterina, eu, an de an, ofer petreceri în cinstea împărătesei — sărbătoriri ce țin cu săptămînile, dar știe toată lumea că, în fond, sărbătoresc onomastica iubitei mele.

— Vă costă scump ziua sfintei Ecaterina?

— Nu atît petrecerile, cît cadourile...

— Mai obișnuiți a face și cadouri?!

— Draga mea, să nu fi auzit tu că în ajunul acestei ierni, cînd se sărbătorea ziua marii mucenice Ecaterina,

am poruncit să mi se aducă un pocal cu nestemate, am mers cu el în jurul meselor, punînd cîte-o linguriță de nestemate în paharul fiecărei dame?

— I-ați pus și ei?

— Pe dînsa am trecut-o la împărțeală numai pentru ca la urmă să torn în paharul ei tot ce rămăsese.

— Și rămăsese mult?

— Vreo cinci-șase linguri.

— La cît să fi costat?

— Două-trei sute de mii...

— Și după un asemenea cadou?!!

— Închipuie-ți că tocmai după un asemenea cadou, invitată să-mi facă o vizită în cabinetul amenajat din nou, ea mă refuză în fața tuturora, declarîndu-mi arțăgos că, fiind fiică, nepoată și strănepoată de generali ruși, ea, chiar dacă va păcătui cîndva, o va face numai și numai într-un simplu bordei dintre cele în care iernează soldații, dat fiind că este și ea os din osul lor.

— Păi, s-o fi luat de-o aripă și s-o fi tîrît undeva într-un bordei...

— Și acolo în bordeiul cela?...

— Dar în cabinet pentru ce-ați invitat-o?

— Să cobor eu într-o groapă mucegăită pentru a face dragoste cu femeia pe care o iubesc?! Eu, comandantul suprem, eu, feldmareșalul, eu, conte al sfîntului Imperiu Roman, hatman al Ucrainei?! Pentru nimic în lume!!

La un moment dat curentul ușii crăpate făcu flacăra celor două lumînări să se smuncească în lături.

Potiomkin și-a ridicat capul de pe pernă, țintind lumina singurului ochi spre crăpătura ușii. Cijikov abia reuși să strecoare:

— Luminăția voastră, o chestiune de urgență, de foarte mare urgență...

— Ieși afară!!!

Și pentru că adjutantul ținea, pe semne, să mai adauge ceva, cneazul s-a aplecat, a cules de pe podea un papuc, și-a făcut vînt cu brațul. Papucul mai era încă în văzduh cînd ușa a și fost repezită la loc și, negăsindu-l pe adjutant, papucul s-a lovit de încheietura scîndurilor rămînînd să zacă lîngă prag.

Frumoasă, zveltă, plină de eleganță, grecoaica s-a ridicat din jilț, a venit lîngă ușă, s-a aplecat, a ridicat papucul și s-a întors de l-a pus la loc. Mișcat de truda

ei, cneazul i-a prins dreapta şi i-a sărutat-o:

— Vai de mine, făcea vechitura asta osteneală din partea unei asemenea doamne?!...

— Oricît de vechi şi de purtat ar fi papucul, are nasturi de nestemate, o ştie toată lumea.

— Lasă-le naibii, nestematele celea, că le am destule...

— Nu v-aş sfătui să fiţi chiar atît de risipitor, pînă nu veţi afla cu siguranţă care este preţul ce îl va numi aleasa inimii...

— Crezi că mai e posibil? Crezi că se mai întoarce?

— De ce să nu se întoarcă? Dubăsarii nu sînt decît o fundătură, pe cînd Iaşul, de bine, de rău, e oraş, capitală, dacă vreţi. Şi nici nu e chiar atît de departe — o zi şi o noapte de drum, fie cu sania, fie cu brişca...

— Şi cum crezi... cam pe cînd ar putea să vină?

— Cum o să răzbată, hotărît că vine...

— Dar nici că pot aştepta prea mult... Pentru că mă doare, mă frige, mă arde uite aici...

— Focurile acestea, aprinse de mînuţele noastre, nu sînt decît nişte focuri de paie... Ici ard, ici s-au şi stins.

— Să nu zici! Un mare foc, chiar fie el de paie, poate mistui totul pînă în temelie.

— Poate mistui o stînă, un bordei, o colibă, dar un palat, o cetate? Niciodată. Şi oricît ar fi vorbit ea de bordei, pielea ei fină, alintată mereu va visa la palatul în care ar fi cunoscut dragostea adevărată...

— Visează ea la aşa ceva?

— Apoi dacă nu vom mai şti nici noi, femeile, care şi ce vrea...

— Şi cam pe cînd, crezi, ar fi posibil?...

— Foarte pe curînd, zise grecoaica hotărîtă, căci, pe semne, îi venise o idee.

— Ar fi bine să mi se comunice din timp ziua şi ora. Ocupat cum nu se mai poate, am pe capul meu o armată întreagă, un război neterminat, grijile unui imperiu, hotarele căruia nimeni nu le cunoaşte cu certitudine. Îmi pot eu permite o lungă şi nesigură aşteptare? Asta ar putea s-o coste prea scump pe maica noastră, Rusia.

Se lumina de acum de ziuă cînd contesa a părăsit cabinetul. Coborînd scările, ochiul ei ager a zărit un bărbat pe care nu-l văzuse mai înainte. Avea ceva nervos,

dur şi fin ofiţeraşul cela. Părea să fie tocmai tipul de bărbaţi care o preocupau în mod deosebit, dar, apropiindu-se, l-a văzut nebărbierit — şi asta hotărî totul. Bărboşii, nu se ştie de ce, o iritau, îi stîrneau un fel de stupoare.

Ofiţeraşul însă părea că o aşteaptă. I-a deschis, galant, uşa, a mers înainte, făcîndu-i drum, ca să răzbată mai uşor prin troiene pînă la săniuţă, ba a ajutat-o să se aşeze, i-a acoperit picioarele cu un cojocel păstrat în fundul saniei anume pentru aşa ceva. După care a rostit cu o mare părere de rău:

— Şi cînd te gîndeşti că această femeie mi-a făgăduit cîndva o noapte de dragoste...

Grecoaica a tresărit. A întrebat cu jumătate de gură:

— Cînd şi unde puteam eu să vă făgăduiesc aşa ceva?!

— Cu vreo doi ani în urmă, în casa verişoarei mele, la Petersburg, pe strada Razezjaia...

— Pe strada?...

— Era în casa verişoarei, dacă mai ţineţi minte, pe strada Razezjaia...

— Şi verişoara dumitale?...

— Contesa Dolgorukaia. Pe atunci Bareatînskaia şi ea.

Grecoaica i-a făcut loc alături, poruncind vizitiului să meargă încet. Dar poate ea merge încet, la pas, o troică ce-a îngheţat o noapte întreagă la poarta palatului? Au mers şi încet, şi la trap, şi în fuga mare, rătăcind prin ulicioarele vechiului oraş. Contesa asculta cu sufletul la gură peripeţiile tînărului ofiţeraş, căruia nu-i mergea, dar absolut deloc nu-i mergea în ziua ceea!

— Să sperăm că astăzi, în sfîrşit, o să vă meargă.

— Cum ar putea să-mi meargă azi, cînd deja nu mi-a mers?

— Nu v-a mers ieri, pe cînd acuma, luminîndu-se de ziuă, totul începe din nou...

L-a adus la ea acasă, l-a făcut să se bărbierească, l-a cinstit cu un păhăruţ, l-a pus în faţa unui cămin cu lemne aprinse. Şi, urmărind cum se topesc în flacără despicăturile, i-a zis:

— Singura soluţie ar fi să-i scrii verişoarei. S-o chemi de urgenţă la Iaşi.

— Dumneata nu cumva vei fi vrut... a zis porucicul, cutremurat de josnicia ce i se propunea, vei fi vrut să-mi car eu însumi verişoara în patul zbirului celuia?

— Nu vorbi prostii. Nimeni nu te pune să i-o cari în pat. Cu atît mai mult că ea a şezut în braţele lui pe cînd erai copil.

— Dacă o fi şezut de-acum cîndva în braţele lui, atunci pentru ce se face atîta vîlvă?

— Mofturi, nimic mai mult. Cu cît femeia e mai frumoasă, cu atît mai multe mofturi face.

— Pentru ce?

— Îşi chinuie viitorul amant, pentru ca atunci cînd va izbuti s-o aibă, să fie absolut fericit. Şi pentru că au dat mofturile într-o cuconiţă răsfăţată, să-şi tragă un glonte în tîmplă un asemenea ofiţer simpatic?

— Nu, a zis după o anumită şovăială porucicul. Va ceda ori nu va ceda, o priveşte. Eu unul, în chestiunea asta, nici nu pot, nici nu vreau să mă amestec.

— Vai de mine, dar cine te pune să te amesteci? Era vorba să-i scrii o simplă notiţă, cîteva rînduri.

— În ce sens?

— În sensul că o mai ţii minte, că o iubeşti, că ţi-i dor de dînsa, ştiu eu ce nimicuri obişnuiţi voi a vă scrie unul altuia?...

— A, dacă e vorba de nimicuri, poftim, cu plăcere.

Luînd biletul din mîna porucicului, grecoaica a ieşit în odaia vecină, a scris în grabă ceva mai jos: „Contesă! Alioşa e pe cale de-a fi pus în faţa tribunalului. Numai noi două am putea să-l salvăm. Întoarceţe la Iaşi cît mai curînd posibil". Împăturind răvaşul, a scris pe plic: „De urgenţă, la Dubăsari, generalului Dolgoruki, pentru dumneaei soţia sa Ekaterina Fiodorovna".

Cu patru schimburi de cai, o zi şi o noapte a tot gonit curierul de la Iaşi pînă la Dubăsari. Des-de-dimineaţă contesa Dolgorukaia era de-acum la drum... Încă o zi şi încă o noapte, după care iată că mult visata săniuţă albastră intră în Iaşi. Tratativele au durat şi ele cam tot atît cît a ţinut drumul. Sania contesei Witt, care era mijlocitor în toată afacerea asta, zbura ziua întreagă de la palatul domnitorului Mavrocordat la casa boierului Stamati, unde obişnuia să tragă, cînd venea la Iaşi,

contesa Dolgorukaia. Şi iară palatul Mavrocordat, şi iară casa lui Stamati...

Pe la amurg a fost obţinută mult rîvnita înţelegere, şi a oftat uşurat bătrînul Iaşi. Iar atunci cînd Iaşul oftează uşurat, se pun găluşte la foc, se coc plăcinte, se scoate vin de prin beciuri. Şi iară prin biserici se fac slujbe. Uliţele-s numai lume, porţile-s deschise, ferestrele-s numai lumină, şi de undeva din fundul ulicioarei ba se apropie, ba iar se depărtează renumita sanie cu zurgălăi...

Capitolul VII

MĂSURĂ PENTRU MĂSURĂ

> Dragul meu, tot ce e frumos la Petersburg tînjeşte după tine...
>
> *Ecaterina a II-a*

> Din mulţimea de favoriţi demni de dispreţul urmaşilor, numele ciudatului Potiomkin va rămîne consemnat de istorie.
>
> *Puşkin*

Tinerele dansatoare aduse de la Paris anume pentru acel mare eveniment ba urcă, ba coboară scările de marmură ale palatului şi, în graba cea mare, cît pe ce să-şi piardă pantofiorii. Se opresc, se apleacă, se tot căznesc în fel şi chip, căci încălţămintea unei dansatoare trebuie prinsă bine pe picior, altfel nu se poate. Ofiţerii marelui stat-major, urmărindu-le cazna, gem de această tulburătoare vecinătate.

— Ne permiteţi, domnişoară, să vă aşezăm cu mîna noastră pantofiorul?...

— Cu plăcere, monsieur, cu cea mai mare plăcere...

Sus, la etaj, Potiomkin, în renumitul său halat aruncat pe umeri. O podoabă vişinie, mînecile şi poalele cusute cu fir de aur. Stă tolănit pe aceeaşi canapea,

îngînă o melodie jucăușă, șlefuindu-și oarecum buna sa dispoziție. Cîteva slugi îl îngrijesc, roind ca muștele în jurul lui — bărbierit, masaj, compresă, pudră. Consilierul principal, Popov, prezent cu depeșele recent primite, își așteaptă rîndul, pentru că e riscant să întrerupi feldmareșalul cînd acesta fredonează o melodie în sinea sa. În afară de Popov, un amărît călugăr din Palermo stă în prag, așteptîndu-și soarta. Deodată, Potiomkin abandonează melodia pentru a se mira:

— ...Auziți ce-mi spune mîrșavul acesta?! urlă el, rotindu-și privirea singurului său ochi prin cabinet, în căutarea martorilor. Cică, nu mai este dispus, cică, nu mai are timp pentru mine. Drept care ar fi vrut să se retragă.

Din păcate, sfînța lui indignare rămîne neprețuită, neîmpărtășită, fiindcă unde să mai găsești azi o minte ageră, care te-ar putea înțelege?! De vină, firește, erau tot ei, călugării catolici, care au întunecat mințile peste tot, și cneazul se mai întoarce o dată la musafir, străfulgerîndu-l cu privirea.

— Dar nu te-am întrebat, ticălosule, din capul locului dacă ești sau ba dispus pentru o savantă conferire în jurul Sfintei Treimi? Să discutăm odată pe larg, cum este ea concepută de biserica catolică și cum ar trebui înțeleasă în spiritul bisericii ortodoxe.

— Ce fel de dispută, ce fel de Sfîntă Treime, cînd eu tot iernul tremurat frig la palat și nimeni nu întrebat la mine ce stat la Iașul cela. Io pierduto molto-molto tempo, io nu poate nu se întoarce la casa mia, la părintele mio, la turma mia...

Potiomkin a rămas mulțumit de explozia călugărului. Era ceva demn de atenție în spusele lui. Și totuși, cum își poate permite o asemenea obrăznicie?! Să-ți ridici glasul în fața unui feldmareșal, în fața unui conte al sfîntului Imperiu Roman?...

— Da ce-ai fi vrut? îl întrebă deodată. Să las totul baltă și să mă așez cu tine la taifas? Oricît ai fi de catolic, ar trebui să ai și tu glagoliile tale. Ar trebui, cel puțin, să știi că sînt o persoană supraîncărcată. Armata, flota din Marea Neagră, administrația Novorossiei, apărarea munților Caucaz și, pe lîngă toate, o acută criză de ficat!

— Cînd dumneavoastră motivația ficat, mia explozione hohote.

— Şi pentru ce-i fi rîzînd tu cu hohote? Au nu sînt şi eu un om ca toţi oamenii? Nu mă pot plînge şi eu, împreună cu ceilalţi, că, iată, mă supără ficatul?...

— Dumneavoastră căzut pradă melancoliei şi io nu pot cînd Potiomkin căzut pradă melancoliei suportato interminabile frig, la molto zăpadă, la molto pustiu...

Enorma, flocoasa căpăţînă a cneazului s-a întors iute spre călugăr, provocînd un fel de groază, căci nu cunoscuse un alt pieptene decît cele cinci degete ale stăpînului. L-a tot privit şi măsurat din cap pînă în picioare pe scundul călugăr din Palermo. L-ar fi luat de piept, de-ar fi avut pe cine lua. Într-un tîrziu i-a aruncat:

— Iată că asta nu mai e treaba ta. Suferinţele mi le cunoaşte numai Domnul. Datoria ta era să aştepţi pînă vei fi fost chemat ca să-ţi dai părerea asupra chestiunilor puse în discuţie. Ori, poate, nu ţi-a fost oferită o întreţinere bună? N-ai fost bine primit la curtea mea?

— Pîinea mio este Domnul.

— Domnul ca Domnul, dar mi s-a spus că în aceste două luni haleai de-ţi trosneau măselele, ba-i mai dădeai şi cu vinişor pe deasupra...

— Mama mia, una singura data cerut puţin vin rosa, în causa grandioso gripato, febra totalmente.

— Nu are a face cînd şi pentru ce anume... Principalul e că le-ai cerut oamenilor mei să-ţi dea vin, şi ţi s-a dat. Şi dară cum vine asta? Trăieşti la curtea mea, haleşti bucatele mele, bei vinul meu... iar atunci cînd îmi vine mie a discuta dogmele creştine, postulatele de cea mai mare importanţă, tu intri şi-mi arunci în faţă nişte mîrşăvenii pentru care nici spînzuratul nu ştiu dacă ţi-ar fi de ajuns!...

Călugărul şi-a ridicat fruntea, a cugetat o vreme. A rămas tăcut, dur, demn. Nasul coroiat, căpăţîna tunsă chilug, ochii ascuţiţi şi deştepţi — toate erau moştenite de acolo, de la bătrîna Romă, şi Luminăţia sa s-a gîndit că degeaba îşi pierde el timpul. Ista n-o să-şi ia cuvintele înapoi.

— Io sonto uomo cristianus, a zis deodată călugărul. Uomo cristianus obligat spune adevăr. Uomo cristianus nu teme decît Domnul. Voi putut ierta la mine, voi posibil spînzura la mine, no prezento momento permiso mio retrage camera sa.

Potiomkin a avut un surîs sarcastic — auzi ce vrea? Să se retragă!

– Dar, fiind viță de romani, apoi mai fiind și umblat destul prin lume, tu, pe semne, vei fi știind că, după cele spuse, omul nu se poate pur și simplu retrage în camera sa!

– Cum dar eu putut zis la Excelența voastră adio?

– Tu poți să-mi zici adio numai în cazul cînd vei fi luat de guler și dat afară.

– Commo esprimato? Dat afară?!

– Da, închipuie-ți, dat afară! Alungat!... Treci de te așază colo în fund, pe scaunul cela.

– Pentru ce așezat mie acolo?

– Ca să am ce tîrîi. Ce plăcere să dai afară un om care și așa stă în prag! Una-două și – gata, l-ai pașolit. No, tu să mi te așezi acolo unde îți spun eu, ca să te prind de ceafă și să te tîrîi de-a lungul acestei săli, în văzul tuturora...

Jignit din creștet pînă în tălpi, tînărul călugăr și-a făcut semnul crucii și, franc, mîndru, s-a dus de s-a așezat unde i s-a spus.

Ca să vezi, și-a zis Potiomkin. Nu e fricos, și asta-mi place. Dar, pe de altă parte, să vii tu în fața unui feldmareșal, în fața unui...

– Vasili Stepanovici, zice deodată cneazul. Ia-l de-o aripă și repede-l să nu-l mai văd.

Cu depeșa de mare urgență la subțioară, Popov l-a înhățat de guler, a pornit cu el spre ieșire, dar în prag s-a ciocnit cu adjutantul Cijikov, care, înfrigurat, i-a șoptit ceva. Împingînd călugărul pe scări la vale, Popov a închis cu grabă ușa în urma lui.

– Grigori Aleksandrovici! Conu' Movilă roagă să fie primit de urgență.

Precum stătea moleșit și îngîndurat, Potiomkin printr-o singură săritură a fost în picioare, numai foc și pară. Avea obișnuința de-a exploda nitam-nisam, într-o clipă, și exploziile celea semănau întrucîtva cu erupțiile unui vulcan.

– A îndrăznit?! zbieră cneazul. Neobrăzatul cela de Movilă, trădătorul cela de Movilă a îndrăznit să se prezinte la palat, ba se mai și roagă a fi primit de urgență?!!

– Grigori Aleksandrovici, a zis Popov moale, împăciuitor, ajutîndu-și oarecum stăpînul să se calmeze. Movilă a fost și rămîne unul din oamenii noștri cei mai

credincioși. Cuvîntul lui poate fi hotărîtor în mai toate problemele Moldovei. În casa lui am fost primiți de fiecare dată...

— Dar nu i-am ținut și eu ușile deschise? Nu l-am iubit ca pe un frate, nu i-am botezat copiii? Atunci însă cînd sînt pus în fața trădării, atunci cînd mă pomenesc cu un cuțit în spate...

— Ce fel de cuțit, Grigori Aleksandrovici, Movilă, sînt sigur, nici nu știe a ține un cuțit în mînă...

— Am fost trădat, și, prin urmare, nici nu vreau să aud de dînsul! Auzi tu, după ani și ani de tărăgănare, cînd, în cele din urmă, Maiestatea sa varsă toate forțele de la sud într-o singură armată tocmai atunci cînd ghijlăul cela de Rumeanțev-Zadunaiski a început să-și facă bagajele, pentru că, e la mintea cucoșului, într-un orășel atît de mic și prăpădit ca Iașii nu pot convietui doi feldmareșali, tocmai cînd începusem a mă pregăti să dau turcilor lovitura cea mare, boul ăsta de Movilă nu-și găsește alta de făcut decît să invite rabla ceea bătrînă să mai ierneze o iarnă la moșiile sale!... Au nu știa el că o bună parte din comandanții regimentelor tot îl mai consideră pe Rumeanțev-Zadunaiski adevăratul lor comandant? Au să nu fi văzut el că mai toate depeșele de pe cîmpul de luptă se trimit pe două adrese — una la palatul lui Mavrocordat și alta la moșia lui Movilă de lîngă Iași? Nu bănuia el că, avînd toată armata de la sud, ei totuși nu pot opera cu ea liber?! Le-a știut pe toate prea bine și prea bine le-a calculat. Nu a avut încredere în mine, iar acum vine și-mi cere audiență urgentă! Nici să aud de dînsul. Ia-l de guler, dă-l afară și atît.

— Totuși vom fi nevoiți să-l primim, Grigori Aleksandrovici.

— De dragul cui?

— Gribovski dispune de informații cum că o deputație de boieri moldoveni cearcă la Petersburg să fie primiți de împărăteasă.

— Ce caută ei pe-acolo?

— Vor s-o încline pe Maiestatea sa pentru o cît mai grabnică pace cu turcii.

— Pace cu turcii! a gemut vulcanul, cutremurîndu-se în pragul unei noi erupții. Oare nu știu boiernașii ceia că, după pierderile suferite, noi nu ne vom mai

mulțumi cu un nou tratat de pace care poate fi încălcat oricînd? Numai o zdrobire totală a Imperiului Otoman, pentru ca apoi să putem înfăptui, pe ruinele lui, renașterea Bizanțului!

— Nu este deloc exclus, continua Popov, lăsînd tiradele patetice ale cneazului pentru altădată, nu este deloc exclus că deputația a fost inspirată și blagoslovită de Rumeanțev-Zadunaiski.

— Auzi tu, zi de zi i se gătesc la moșie porumbei topiți în smîntînă! și-a adus deodată aminte Potiomkin, și acești porumbei cu smîntînă iară l-au scos din sărite. Îl iei de guler și-l dai pe scări. Atît. Cu asta am terminat.

— Nu se poate, Luminăția voastră... Conul Movilă nu poate fi luat de guler și dat pe scări, cum a fost dat, de-o pildă, călugărul cela.

— De ce nu?

— Pentru că Movilenii, care ne-au slujit dintotdeauna cu credință, Movilenii, care au întemeiat mănăstirea Pecerska Lavra și seminarul de la Kiev, numit mai pe urmă Academia Movileană, Movilenii, care au ridicat făclia creștinismului pe pămînturile slave...

— Parcă Moghila acela și Movilă acesta...

— Sînt lăstare crescute din aceeași rădăcină de neam...

— Ieși afară!!!

Scuturînd de pe sine roiul de slugi și punîndu-și pe umeri tunica de mare ținută, ordonă:

Să binevoiască.

Voinic, zdravăn, molipsit de o încetineală țărănească, Movilă păși cu o oarecare nesiguranță pragul, avînd grijă în primul rînd să nu se împiedice. După o plecăciune masivă, a trecut la „bine v-am găsit pe dumneavoastră și pe toți cei ai dumneavoastră, frumușei, sănătoșei" — și tot așa nainte, dar cneazul, fără familie, fără copii, nu avea timp pentru zorzoane. Desfăcîndu-și larg brațele, a pornit spre el, l-a strîns la piept, pupîndu-l de trei ori pe buze, ceea ce l-a făcut pe domnul Movilă să se încurce în frumoasele urări pregătite din timp.

— Mă iartă, cucoane, că n-am trecut de atîta vreme să-mi văd finul. Voinic, sănătos? Spune-i și lui, și cucoanei să mai rabde un pic. Cum o scoatem cu turcii la capăt, vom veni într-o seară, ne vom așeza cu toții în jurul mesei și vom arde un guleai pînă în ziua albă!

— Mai e încă mult pînă departe, cum se zice pe-aici pe la noi, și apoi, cine știe...

— Cum, adică, cine știe?

— Cine știe de-oi răzbate eu cu ai mei pînă atunci, a zis oarecum în silă conul Movilă. I s-a tăiat glasul, și ochii lui mari, căprii, s-au umplut de lacrimi.

— Nu cumva iară îmi vii cu veşti proaste?

— Nimic deosebit, în afară de acea mare nenorocire că am rămas, iată, fără Sălcuța.

— Și cine-o fi Sălcuța? O cucoană, o domniță a cuiva?

— Ei, cum se poate... Sălcuța era un sat.

— Și ce s-a făcut cu satul cela?

— Gata, nu mai este. Șters de pe fața pămîntului, de parcă nici n-ar fi fost.

Căpățîna flocoasă s-a lăsat pe un umăr, pentru a-i veni cneazului mai îndemînă să-și cerceteze musafirul. L-a tot cercetat lung-prelung, din toate unghiurile, de parcă ar fi fost vorba de-o operă de artă. Asta îmi mai lipsea, se gîndea în același timp. Palatul — în plină fierbere... Se pune la cale una din cele mai strălucite festivități oferite de curtea mea. Regina celei grandioase sărbătoriri va fi, cu siguranță, cea mai frumoasă femeie a Rusiei, care tocmai astă-noapte va face acel mult așteptat pas, și, cînd colo, iară război, iară sînge, iară suferințe...

— Conform tratatului în vigoare, a zis cneazul ferm și categoric, Maiestatea sa garantează compensarea tuturor pierderilor suportate de Moldova în acest război.

Movilă a zîmbit plin de tristețe.

— Dacă nu, Luminăția ta, că despre altceva e vorba... Poate fi întoarsă capica înapoi la rublă, ca s-o împlinească; poate fi întors cuvîntul înapoi la cîntec, ca să fie mai cu cale; poate fi întors copilul la maică, așa ca să fie iară casa plină; dar toate se pot numai atunci cînd ai ce la ce întoarce... Dacă însă ni se taie, iată, rădăcina, dacă însăși temelia este zdruncinată...

— Dragul meu, a zis Potiomkin oarecum enervat de această vorbă lungă, satele se fac și se desfac, se mută de pe un loc pe altul, așa cum ne vine nouă la socoteală. Satele se vînd și se cumpără așa cum se vînd și se cumpără moșiile pe care au fost ele așezate...

— Așa este, firește, așa este. De vîndut se vînd,

de cumpărat se cumpără, dar satele nimicite, șterse de pe fața pămîntului, nu se pot întoarce, cu nici un preț nu se mai întorc înapoi...

E spus frumos, și-a zis cneazul. S-a uitat în jur să vadă cîți au știut să prețuiască această vorbă frumoasă, dar pentru că toți se făceau a nu o fi auzit, l-a întrebat pe Popov, care frunzărea nervos la fereastră niște depeșe:

— Ce-a fost acolo?

— Nimic deosebit, Grigori Aleksandrovici. Turcii atacă pe neașteptate postul nostru de supraveghere a armistițiului, făcîndu-i pe cazaci prizonieri și ducîndu-i cu ei. În vederea pedepsirii lor, generalul Kamenski a întins o cursă, nimicind peste douăzeci de turci și luînd cam tot atîția prizonieri cîți au fost luați de la noi. Lupta s-a dat nu departe de un sătucean pe nume Țălcuța, că în depeșe așa se numește satul: Țalcuța. După un timp oarecare turcii, bănuind satul că a pus la cale această ciocnire prin întărîtarea patrulelor una împotriva alteia, au atacat într-o noapte satul, i-au dat foc, nimicind capii de familie, care, luați la număr, s-au dovedit a fi nu chiar așa de mulți...

Conul Movilă, gemînd, și-a ridicat brațele către cer:

— O, de-ar fi fost toate atît de simple, de-ar fi fost toate atît de scurte...

— Binevoiți a ni le povesti mai pe larg și mai pe îndelete, i-a propus comandantul suprem.

Conul Movilă a început-o din alt capăt. Mai întîi a povestit cum au culeș argații lui din largul cîmpului un popă înghețat bocnă și înnebunit de atîta singurătate, încît colinda tot timpul de unul singur. Argații l-au vîrît în paie, l-au adus la curte și, după multe doftorii și oblojeli, au ajuns să afle de la dînsul trista soartă a Sălcuței.

Potiomkin asculta cu fruntea ridicată sus, cu capul puțin fugit pe spate. Unicul său ochi teafăr se repezea ca un vulture, căutînd să prindă cu ghearele sale evenimentele ce-au avut deja loc, pentru a le opri, pentru a le întoarce înapoi, pentru a le supune voinței sale, dar, vai, era de acum tîrziu... O sută de țărani, desculți și dezbrăcați, lipiți de peretele sfîntului lăcaș, îngheață unul cîte unul, și iată că nici vulturul nordic nu-i mai poate ajuta...

— Am jurat să șterg de pe fața pămîntului Imperiul Otoman și nu voi părăsi această lume pînă nu-mi voi îndeplini datoria.

— Acesta va fi răspunsul Luminăției voastre la marea noastră jalbă?

— Ți se pare puțin?

— Cu îngăduința Luminăției voastre... Cam puțin.

Replica boierului a dus la o nouă erupție vulcanică.

— Dar ce poate fi mai măreț, prostule de tine, decît o totală și deplină biruință asupra semilunii turcești?!

— Mai presus de orice biruință este pacea, Luminăția voastră.

— De pace nici vorbă nu poate fi! După ce s-a scurs atîta sînge, iară să ne mulțumim cu o jalnică foaie de hîrtie? Război pînă la capăt, pînă la ultimul ostaș, pînă la cea mai deplină, cea mai categorică biruință!

— Mă tem că sărmana noastră țărișoară nu va putea răzbate pînă la acele zile mari... Și, creștini fiind cu toții, voi veți sărbători acea mare biruință, iar noi ne vom duce pe urma acelui sătuc...

— Dar hai și nu te mai boci atîta! Mă rog, să privim lucrurile altfel... Le lăsăm pe-o clipă pe-ale voastre în pace și vedem ce se petrece la noi. Frig, ger, nevoie, și pe-o iarnă atît de grea, bieții mei ostași iernează prin corturi. Am vrut să-i vîrîm în bordeie, dar, de atîta înghesuială și mucegai, țin epidemiile una după alta. Bine, hai, iernăm în corturi. Se știe că într-un cort viscolit din toate părțile se poate ierna chiar și mai bine decît în bordei, dar, vorba e, ce halim? Șleahta ne-a trădat, nu mai vrea să ne vîndă provizii — nici pe argint, nici pe aur. N-avem din ce le fierbe ostașilor o zeamă lungă pe zi. Despachetăm ultimele rezerve. Le dăm pîine uscată și cîte-un pumn de crupe. Primindu-le, tînărul meu soldățel își pune mantaua, iese din cort cu căzănelul, cu cîteva vreascuri, stă pe-o margine viscolită de drum și chitește: cum le-ar potrivi el pe toate în așa fel ca vîntul să nu-i stingă focul, să nu-i fure crupele... Oamenii voștri, de bine, de rău, iernează prin casele lor, pe lîngă vetre, dar ia du-te și vezi cum iernează armata mea!

— Am văzut.

— Și?

— Vede Dumnezeu. M-am îngrozit.

— Așa. Bine, a zis Potiomkin, mulțumit de felul cum începe a decurge convorbirea. Văzut și îngrozit... Iar dacă tu ai văzut marele nostru chin și te-ai îngrozit, atunci, creștin fiind, pentru ce n-ai lăsat această mare durere să-ți pătrundă în inimă înainte de a-mi fi venit cu jalbe?

— Durerea și necazurile fraților de la răsărit le-am purtat și le port pururea în inima mea.

— Atunci, iată că și eu primesc durerea voastră în inima mea. L-a mai strîns o dată în brațe, pupîndu-l de trei ori, după care, rămînînd a-l tot ținea în brațe, i s-a plîns lui Popov:

— Iată, de drag ce-mi este, nu m-aș mai despărți de el. Și de uitat m-a uitat, și de trădat m-a trădat, dar drag îmi este și nu pot face nimic!

După ce l-a petrecut, s-a întors, a venit lîngă fereastra acoperită cu flori de gheață, așa încît abia de mai răzbătea lumina. Într-un colțișor, sus, rămăsese o aschie curată prin care se vedea cum viscolește afară.

— Vasea, îi zice pe neașteptate consilierului, ce-ar fi să las totul baltă și să mă retrag undeva la vreo mănăstire? Ca să-ți spun drept, în anul cît am călugărit — și sufletul mi-a fost senin, și inima curată... Rugăciunea de la mănăstire e o adevărată lumină...

— Nu știu dacă, chiar fiind la mănăstire, v-ar mai rămînea timp pentru rugăciune.

— De ce, adică, să nu-mi rămînă?

— Marea patimă a Luminăției voastre a fost dintotdeauna puterea. Iar mănăstirea e un locușor unde se poate și acolo aduna destulă putere. Că doar nu degeaba, ajunși la mare strîmtoare, ne grăbim cu toții într-acolo...

— Cu porucicul s-a rezolvat?

— A, da... E rechemat din regiment și numit ofițer de legătură pe lîngă înaltul comandament.

— Ordonasem să se cerceteze și cui au fost vînduți turcii luați prizonieri...

— Episcopul de la Huși, Iacob Stamati, i-a cumpărat.

— Ce să facă el cu turci pe-o iarnă ca asta?

— Moșneag prost și aiurit. De-acum, după ce i-a cumpărat, și-a dat seama că n-are ce face cu dînșii, și

i-a trimis ca plocon din partea sultanului.

— O fi el prost, dar dacă ţinem cont de faptul că o delegaţie de boieri moldoveni cearcă să răzbată la Maiestatea sa, pentru a o înclina spre pace, s-ar putea că Stamati acela nu numai că nu e prost, ci chiar e şi mintos din cale-afară. Ce fel de om?

— Asta, cred, am putea-o afla de la mitropolitul Amvrosi.

— Să se trimită tot acum după dînsul. Rămîn în aşteptarea sfinţiei sale.

Dispoziţiile cneazului oscilau de la furie la umor, de la glumă la tristeţe, la meditaţie, dar iată că tocmai în clipa cînd avea de frămîntat una din cele mai delicate probleme, din odaia adjutantului de serviciu se aude vuiet mare, presărat cu zăngănit de sticlă spartă. Un ostaş secătuit, cărunt, trecut prin toate celea, gîfîie sub povara unui cogemite druc. Aşa cum a intrat cu lemnul în spinare, aşa stă. Ce e drept, vroise să dea înapoi, dar, neştiind în ce direcţie s-o apuce, s-a tot învîrtit cu drucul cela în spinare pînă a distrus dulăpiorul în care îşi lăsau haina ofiţerii de serviciu. Zăngănitul de sticlă i-a paralizat iniţiativa, făcîndu-l să aştepte smerit ceea ce urma să se întîmple.

Căpitanul Cijikov, necăjit şi furios, îl întrebă:

— Şi acum ce-mi stai în mijlocul odăii ca un stîlp?

— Dap' că, iaca, mi-au zis să aduc încoace...

— Ce să aduci încoace?

— Stîlpul de care binevoiţi a zice şi dumneavoastră...

La culmea neînţelegerilor apare un maior grăbit şi, văzîndu-l pe ostaş intrat în discuţie, se supără foc:

— Pentru asta te-am trimis, ca să-mi stai la taifas?!

— Mi-a stricat dulapul cu oglindă cu tot, zice Cijikov.

— Dumnezeu cu dînsul, că nu avem timp să ne ocupăm cu dulapurile. Ni s-a spus: în cîteva ore să fie înjghebat în cabinetul Luminăţiei sale un bordei.

— Cum, adică, un bordei?!

— Simplu: bordei.

— Şi, mă rog... Din ce să-l faceţi?

— Pereţii şi acoperişul din trunchi de stejar. Pe jos frunze de stejar, acoperite cu covoare persane. Ni s-a spus: la prînz bordeiul să fie gata.

— Şi toată lemnăraia o s-o cărați prin odaia mea?!
— Firește. Altminteri nu avem pe unde.
— Să-i fi cioplit măcar ca lumea, să-i fi curățit măcar de coajă, stejarii ăştia!
— În nici un caz. Totul va fi natural. Ni s-a spus: pînă şi uşa bordeiului să fie adunată la repezeală din te miri ce, cum se adună ele de obicei în bordeiele unde iernează armata.
Şi zărindu-l pe ostaş cum stă cu gura căscată, trăsnit de cele auzite, zbiară la dînsul:
— Mişcă odată din loc, mă boule!!

Casele locuite de Potiomkin aveau de regulă cel puțin o odaie rezervată pentru rugăciuni. Sala de rugăciuni din casa lui Mavrocordat era o simplă încăpere cu două ferestre. Ar fi semănat ca poate pe undeva a chilie de călugăr, de n-ar fi fost cu atîta dărnicie amenajată... În fund, pe o masă acoperită cu mătase albă, celebrul triptic — trei icoane aurite, legate între ele în chip de altăraş, care la o nevoie, cînd e de pornit la drum, pot fi adunate la un loc, precum se adună foile cărții. Ceva mai în fund, pe iconostas, un Crist albastru blagoslovind — icoană de-o frumusețe rară, dăruită de Excelența sa marelui său sfetnic, cînd Potiomkin a fost petrecut să guverneze noile ținuturi sudice. Se zvonea că albastrul Crist e o icoană făcătoare de minuni. În orice caz, cneazul ținea la dînsa şi o lua cu el oriunde ar fi plecat.
În stînga şi în dreapta iconostasului — două lumînări mari, albe, luminînd zi de zi din sfeşnicele lor înalte cît un stat de om. Podeaua, dintr-un capăt în altul, un enorm covor albastru, cu o cunună de îngeraşi zburînd ținîndu-se de mînuțe. În sfîrşit, o mică pernuță lăsată la îndemîna celui îngenuncheat, dacă se va fi lungit cumva rugăciunea.
— Blagosloveşte, părinte! ceru categoric Potiomkin, intrînd cu paşi ageri, grăbiți în sala de rugăciuni. Cei doi duhovnici ce-l aşteptau cuminți, mitropolitul cu vicarul său, au fost nu atît chemați cît ridicați de prin casele lor.
— Domnul să vă binecuvînteze.
— Mulțumim şi trecem la cele curente. V-am invitat

la palat pentru a vă întreba: ce facem? Ordonăm asaltul cetății de la Bender ori nu ordonăm? Atacăm Akkermanul ori nu-l atacăm? Flotila ce stă de-a gata în largul Mării Negre o coborîm în gîrla Dunării sau nu o coborîm? În sfîrșit, dăm lovitura cea mare la Ismail sau nu o dăm?!

Mitropolitul Amvrosi Serebreanikov, om blînd, încetinel din fire, era pur și simplu încîntat de fierbintele și necruțătorul său comandant suprem. De fiecare dată cînd cneazul îl invita la curte, era servit cu mîncăruri dintre cele mai pipărate. O făcea, pe semne, pentru a-i da de înțeles că, deși este el, mitropolitul, preotul principal al armatei, totuși e preotul unei armate intrate în acțiune, și asta însemna că duhovnicul tuturora rămînea Potiomkin, el fiind comandantul suprem. Mitropolitul oftă din greu, căzînd pe gînduri, căci, judecate la rece, crucea și sabia sînt două simboluri ale lumii care cu greu se împacă.

— Ne iartă, Luminăția voastră, pentru că noi, fiind fețe duhovnicești...

— D-apoi că eu vă și întreb ca pe niște fețe duhovnicești. Ba mai mult chiar decît atîta. Vă întreb pe dumneavoastră, preasfințite, ca fiind exarhul, locțiitorul mitropolitului Moldovei... Să-mi spuneți scurt și răspicat: tagma preoțească dimpreună cu turma de drept-credincioși ai acestui pămînt — sînt ei oare gata de-a susține asaltul armatelor noastre spre Dunăre?

Mitropolitul schimba pe furiș priviri cu vicarul său, episcopul Bănulescu.

— Prima noastră datorie, presupune căzut pe gînduri bătrînul, este de-a ne ruga Domnului pentru izbînda oștirilor creștine. Cît despre celelalte, credem că armata va merge în urma steagurilor sfințite, dacă i se va porunci.

— De asta să nu aveți nici o grijă. Eu însă, fiind comandant suprem, înainte de-a fi luat hotărîrea definitivă, vreau să știu care va fi atitudinea bisericii moldave față de posibilele acțiuni ale armatei noastre.

— Pentru ce v-ar interesa una ca asta? întrebă pe neașteptate episcopul.

O replică rezonabilă, se miră cneazul. Asta l-a înviorat oarecum, căci se săturase de-a tot avea prostănaci în jurul lui.

— Pentru că, a zis autoritar, de parcă ar fi dictat un

decret, pentru că odată cu căderea sus-pomenitelor cetăți, polcurile mele trec Dunărea. Odată Dunărea trecută, ni se deschide calea spre Constantinopol, dar, pentru a pune piciorul în adîncul Imperiului Otoman, trebuie să-mi asigur spatele. Or, Rusia nu ne mai poate garanta căile necesare de aprovizionare. Rusia a rămas cu mult în urmă. Azi soarta noastră e în mîna acestor două principate creștine — Moldova și Muntenia. Drept care, pentru a-mi asigura spatele pe tot parcursul operațiilor dincolo de Dunăre, vă și întreb: sînt oare aceste principate gata a se contopi, proclamîndu-se sub numele de Dacia? O Dacie renăscută după aproape două mii de ani!

— Războiul, din păcate, s-a cam lungit, a zis, în cele din urmă, mitropolitul. Moldova și Muntenia, chinuite de sărăcie, foamete și epidemii, au ajuns la culmea suferințelor și nu s-ar cuveni să ne așteptăm la un prea mare entuziasm din partea lor.

— Ce zice boierimea, o cunoaștem. Acum aș vrea să știu ce zice clerul.

— Biserica moldovenească, la fel ca și toată lumea creștină, trece printr-o samă de vremuri grele. Ce să-i faci, războaiele, chiar și cele eliberatoare, întoarnă lumea napoi spre barbarie. Zguduit de sălbătăcia și vărsările de sînge ce domnesc în jur, clerul moldovenesc, retras în mănăstirile sale, se roagă...

Ultima expresie iară declanșează o nouă erupție vulcanică.

— Se roagă? Asta se cheamă la voi rugăciune? Episcopul de Huși cumpără prizonieri, pe care mai apoi îi dăruiește sultanului, și asta se cheamă la voi rugăciune?

— Dacă episcopul Stamati astfel concepe datoria sa de creștin... făcu pașnic mitropolitul.

În sala vecină corul își finaliza repetițiile în vederea apropiatei sărbători. Grigori Aleksandrovici, marele și neîntrecutul organizator al tuturor festivităților din acea epocă, discutînd chestiuni politice, își ținea tot timpul auzul îndreptat spre cele ce se petreceau în odaia vecină. Iată însă că și repetițiile corale pot duce la o erupție vulcanică.

— Pentru Dumnezeu, de ce a fost tăiată din zbor temelia?! Basul în nici un caz nu trebuia strîmtorat,

mai ales cînd tinde a se stinge treptat-treptat, precum se stinge ziua, vărsîndu-se moale în amurg...

Neavînd pe cine trimite în odaia vecină cu dispoziții corale, reveni la chestiuni politice.

— Creștinismul ca creștinismul, zice el într-un tîrziu, dar mă îngrijorează să nu se fi tăinuit vreun calcul politic în spatele acelui creștinism. Rușii, și-o fi zis în sinea sa episcopul Stamati, nici de data asta nu-i vor birui pe turci. După o nouă pace încheiată, semiluna turcească iară se va ridica să domine Carpații. Și dacă așa stau lucrurile, n-ar fi mai cu cale să întindem de pe acuma ramura de măslin asupritorilor noștri de mîine?...

— Posibil.

— Acum, dacă depănăm firul mai departe, ajungem la concluzia că episcopul Stamati te miri de s-ar fi încumetat la una ca asta, de n-ar fi avut susținere...

Cneazul într-o singură clipă s-a oprit, a împietrit, părea că nici nu mai respiră, ceea ce înseamnă că așteaptă răspunsul. Mitropolitul s-a uitat lung la vicar, oarecum împuternicindu-l să răspundă în locul său. Născut în Transilvania, după ce și-a făcut studiile în străinătate, Bănulescu, călugărindu-se, a venit în Moldova, a slujit o vreme pe lîngă mitropolie, pe urmă, obijduit de ai săi, a plecat în Rusia, dar, oricum, era la curent cu dedesubturile vieții clericale moldovenești.

— După cum se știe, rosti încet, căci era cum nu se mai poate de măsurat la vorbă vicarul, episcopul Stamati a fost și rămîne unul din ucenicii cei mai credincioși ai starețului de la Neamț — părintele Paisie Velicikovski. Se zvonea chiar că în tinerețe a purtat ștafete între Neamț și Constantinopol.

— Cum vine asta? întrebă cneazul.

— Ducea scrisori din partea starețului de la Neamț către patriarhul de la Constantinopol și se întorcea cu răspunsurile Preafericitului.

— Ce-i poate scrie starețul de la Neamț patriarhului de la Constantinopol?!

— Prieteni vechi, prieteni de de mult, a intervenit mitropolitul. E una din cele mai frumoase legende ale bisericii noastre. Despre tînărul călugăr ucrainean, venit să se închine pe muntele Athos, s-a ajuns a se vorbi ca despre un sfînt. Lume de pe lume venea să i se închine, așa încît, într-o bună zi, a venit la chilia lui

însuși patriarhul de la Constantinopol. I s-a închinat, i-a spălat picioarele, apoi au slujit împreună, după care deseori slujeau liturghii la biserica mănăstirii Pantocratorului pe Sfîntul Munte. După revenirea lui Paisie în Moldova, prietenia lor nu a scăzut. Fie iarnă, fie vară, fie pace ori război, călugări de la Neamț poartă ștafeta.

— Ia te uită! se minună cumplit cneazul. De ce nu mi l-ați prezentat pe Paisie acela?!

— Cu neputință, Luminăția voastră.

— De ce?

— Bătrîn și bolnav cum este, părintele Paisie ferit-a sfîntul să calce cu piciorul dincolo de zidurile mănăstirii!

— Atunci cînd lumea creștină se ridică împotriva lumii musulmane, declară cneazul oarecum povățuitor, în vremurile cînd curge sîngele pîrîu, fiecare e dator să facă mai mult decît poate. Fiecare, pînă și călugării, oricît de bătrîni și răblăgiți ar fi ei... Sau, poate, vestea acestui război încă n-a ajuns pînă la Neamț?

— Cum se poate, Luminăția ta? intervine episcopul Bănulescu, oarecum obijduit de atitudinea cneazului. Prima noastră mănăstire n-a stat niciodată la o parte cînd s-au dat lupte pentru dezrobirea țării. Ajutorul ei a fost dintotdeauna substanțial.

— Și anume?

— Iată, cîțiva ani la rînd, de cum a început războiul, în piața din fața mănăstirii, de dimineață pînă seara tîrziu, călugării fac mămăligi și fierb ciorbă de fasole pentru bejenarii de pretutindeni, pentru cei ce nu au nici casă, nici masă.

— Mămăliga și ciorba de fasole — toate bune și frumoase, dar nu sînt ele prea puțin pentru lupta care se duce?

— Fac și ei ce pot.

Replica nu a plăcut. Au popii ăștia un nagît, că unadouă — și se retrag ca melcul în cochilie.

— Sîntem în drept de-a le cere mai mult. Mai ales ținînd seama de faptul că mănăstirea e stărețită de un om de-al nostru, de un malorus din Poltava. Oricît de bătrîn, oricît de bolnav ar fi fost, în ziua cînd totul va fi pus pe cîntar, cînd totul va fi pus la bătaie, se poate să nu se trezească în el glasul patriei, glasul străbunilor slavi?

Întrebarea a sunat ca un pocnet de bici, ca un foc de armă, și acum, oprindu-se brusc din plimbările sale de colo pînă colo, cneazul și-a întors capul, privindu-i peste umăr pe cei doi prelați, în așteptarea răspunsului. Era principala chestiune pentru care i-a și chemat.

Vicarul amuți, căci în asemenea situații mitropolitul urma să-și spună părerea.

— Părintele Paisie Velicikovski, zise mitropolitul, după o îndelungată frămîntare, a ajuns azi, într-un anumit fel, fruntea creștinătății. Autoritatea lui e recunoscută de toată lumea, dar, pentru a răzbate la această lume, el a mers atît de departe întru întîmpinarea Domnului, încît azi glasul patriei, glasul strămoșilor poate să nu mai însemne pentru dînsul chiar atît de mult...

— Patriotismul poate veni cumva împotriva credinței?

— Firește că nu. Dar patrioți fiind, să nu uităm ce zice sfînta scriptură.

— Ce zice?

— Sfînta evanghelie ne învață că adevăratul creștin nu trebuie să facă mare deosebire între un elin și un iudeu...

— Ce fel de elini, ce fel de iudei, cînd avem sub coastă turci — un popor de care nici nu se auzise pe vremea sfintei scripturi, dar care, prin viclenia, prin nemaiauzita sa cruzime...

— Și totuși... La bine și la rău, pe vreme de pace și în anii de război, adevăratul creștin trebuie să rămînă în matca sfîntului har...

Auzind de sfîntul har, Potiomkin s-a întors spre icoana lui Crist, s-a lăsat într-un genunchi, făcîndu-și cruce. Apoi o vreme s-a plimbat îngîndurat, mai încercînd o dată să împace creștinismul cu interesele unui mare stat.

— Vai, ce bine mi-ar prinde moșneagul cela, cu autoritatea lui, cu prieteniile sale! Se poate să stai la o parte cînd se dă o luptă epocală?! Și dacă ne tot ocolește, poate-o fi fiind obijduit pe noi? Poate, la marea împărțeală, nu i s-a dat tocmai ceea ce o fi meritat?

— Că nu i s-a dat după merite, a zis mitropolitul, nu e atît vina noastră cît vina lui.

— Prin ce fel?

— Arțăgos și încăpățînat cum este, părintele Paisie nu vrea să ia nimic.

— Văzut ați voi ce fire nobilă?! urlă cneazul, dar interesele statului pe loc înlocuiră considerentele de ordin etic. Păi, dacă nu vrea să ia din cele lumești, mergeți cu biserica peste dînsul. O sfîntă evanghelie cu coperta aurită, un toiag lucrat cu nestemate, o iconiță din biserica Poltavei, unde a fost botezat... Treziți cumva în el glasul patriei, să-i bată la căpătîi ca un clopot și să nu-l mai părăsească... Cu vremea, mai știi, poate îl aducem acasă...

— Asta hotărît că nu se va întîmpla.

— De ce, adică?

— Părintele Paisie, fiind malorus, în același timp a trăit o viață în Moldova, a ajuns oarecum moldovenizat. Vorbește de minune limba moldovenească. Călugării din mănăstire sînt și ei împărțiți în două tabere — slavii și moldovenii. Părintele Paisie — o zi cu unii, o zi cu alții. Atuncea însă cînd i se face greu pe inimă, nu vine la ai noștri, ci trimite după episcopul Stamati.

— Îl cheamă des?

— Mai că în fiece duminică.

— Și pentru ce treburi anume?

— Multe de toate se adună. De la spovedanie și pînă la preotirea călugărilor.

— Parcă părintele Paisie nu-și poate preoți singur ucenicii?

— Firește că nu, nefiind decît un simplu preot.

— Cum, nici măcar arhimandrit nu este?

— De unde, cine să-l facă pe dînsul arhimandrit?

— Popov! A se interveni imediat pe lîngă sfîntul sinod în vederea unei cît mai grabnice...

— Luminăția voastră, s-a rugat mitropolitul, poate mai întîi să încercăm, să vedem ce zice... Că, așa sfînt cum este, dar ne poate face de rușine în fața întregii lumi...

Potiomkin a revenit la plimbări. Era într-adevăr o problemă delicată.

— Uite cum facem! Îl strîngem cu ușa și n-o să aibă încotro. Neamțul pe cînd își are hramul?

— De ziua Înălțării.

— Minunat. La sărbătoarea Înălțării vom participa și noi. Binevoiește de te du, preasfinte, de ziua Înălțării la Neamț. Vei participa împreună cu Paisie la sfînta liturghie, după care, de pe amvon, vei anunța

învrednicirea de rangul de arhimandrit... O să-l ia, n-o să aibă încotro.

— Ce crezi? întrebă mitropolitul pe vicar.

— S-ar putea să fie, a zis vicarul, dacă e să le facem pe toate încet, pe îndelete, fără grabă.

— Nu vom grăbi lucrurile, cu toate că pe dumneata te rog în mod deosebit... Fiind pe aici, cunoscînd și limba, și datina, să ai în grijă ca la Înălțare toată Moldova, în orice caz, tot ce a mai rămas din ea, să fie acolo, la Neamț.

Episcopul îi cerceta fața atent, îndelung, stăruitor.

— Ce te uiți așa la mine?

— O mare tristețe vă macină pe dinăuntru, Luminăția voastră.

— Care tristețe?! Nu vezi ce se face în jur?!

— Ce anume se face?

— Se pune la cale una din cele mai strălucite petreceri! Așa ceva nu a văzut nici palatul ăsta, nici țara asta...

— Și totuși... Atîta tristețe... Săptămîna asta de trei ori am avut fericirea să vă văd, și de fiecare dată mă cuprinde groaza...

— Vrei să-ți dau un sfat bun?

— Cine se dă în lături de la sfaturile bune?

— Apoi, uite ce e... Nicicînd să nu îndrăznești a citi pe fruntea mai-marilor tăi mai mult decît îți permite postul pe care-l ocupi.

Ușa sălii de rugăciuni s-a crăpat puțin, întocmai atîta cît i-a trebuit unui celebru nas latin. După ce a slujit și a servit toate curțile Europei, spre sfîrșitul vieții, cunoscutul muzician și compozitor Sarti a ajuns și prin Rusia.

— Luminăția voastră, nu cumva veți fi dorit să participați la ultima, ori, cum se mai zice, apoteosi...

— Neapărat, dragul meu, neapărat! Preasfințiile voastre, haideți cu noi, și las' că n-o să vă pară rău...

— Cum se poate, Grigori Aleksandrovici, să ni se propună nouă, ca fiind fețe duhovnicești...

— Ei, atunci dar mă mai binecuvîntați o dată și — Domnul să ne ajute!

În timpul binecuvîntării a zărit prin crăpătura ușii un cîrd de dansatoare tinerele, ce se grăbeau la repetiția generală. Vruse să mai spună ceva mitropolitului, dar,

luat pe sus, cufundat pînă la brîu în frumoasa grădină, a dispărut în lungul coridoarelor...

Forfota de la palat îl ţinea într-o continuă disperare pe adjutantul Cijikov. Probleme dintre cele mai deocheate, soluţii dintre cele mai neauzite. Şi tocmai cînd, istovit de atîta alergătură, s-a aşezat la modesta lui măsuţă, să ia un păhăruţ, căci era pe undeva dosită o sticlă, intră doi polcovnici. Unul de la infanterie, altul — de la artilerie. Se aşază, posaci şi tăcuţi, în faţa lui. Stau în trei şi tac. Infanteristul în cele din urmă cedează, începînd pe departe:

— În primul rînd, o instrucţiune concretă. S-o am la mînă.

— Cum adică?

Infanteria însă, odată pornită, nu se opreşte în mijlocul drumului şi nu răspunde la replici. Polcovnicul cel posac îşi deapănă gîndurile mai departe:

— Băieţii mei pot forma un careu solemn, dar avem nevoie de o instrucţiune amănunţită. Să mi se stabilească din cîte rînduri urmează a fi alcătuite flancurile, din cîte rînduri — spatele. Să nu se creadă că e lucru de nimica — aduci polcul la palat, îl pui să strige „ura!" — şi el ţipă care cît poate. Un „ura" frumos, cadenţat, trebuie pregătit din timp, cu multă migală...

— De-acum dacă infanteriştii au nevoie de instrucţiuni, ce să mai vorbim de sireaca noastră artilerie!... Fără schema dislocării tunurilor şi asigurarea semnalizării nu poate fi menţinut ritmul, pentru că, oricum, dar douăzeci şi şase de salve sînt, în definitiv, o canonadă.

— Dar cine vă cere un „ura" cadenţat, cui îi trebuie douăzeci şi şase de salve?...

Ofiţerii s-au uitat miraţi unul la altul — se poate ca tocmai adjutantul comandantului suprem să nu ştie? Artileristul, fiind mai îngăduitor cu naivitatea tinerei generaţii, şi-a coborît glasul, pentru a-i comunica:

— Iată despre ce e vorba... Salvele, zice-se, au fost determinate de vîrsta reginei balului de astă-seară. Noi însă, fiind cu armata în curte şi festivitatea desfăşurîndu-se la palat, fără un sistem perfect de semnalizare, putem scăpa sosirea acelei clipe hotărîtoare...

— Dar ce clipă hotărîtoare poate interveni pe parcursul unui bal?

Polcovnicii s-au mai uitat o dată unul la altul și, în urma acestui schimb de priviri, artileristul i s-a plîns infanteristului:

— Curat copil.

Și iară o ia de la început polcovnicul de infanterie, care, deși mai agresiv, în schimb era mai darnic la amănunte:

— Ținta tuturor petrecerilor e, vorba ceea! Și de data asta va fi așa. În toiul veseliilor și nebuniilor, o pereche se va retrage în bordeiul închipuit din bîrne, în cabinetul cneazului. Primul adjutant, singurul căruia i s-a permis să facă de serviciu la ușa bordeiului, se va uita prin crăpătură. Cînd totul va fi pus pe roate, ne va transmite în curte primul semnal. Regimentul de infanterie va dezlănțui un șir de urale, urmate mai apoi de douăzeci și șase de salve de tun...

Căpitanul Cijikov stătea înmărmurit. Se poate ca tocmai el, ofițerul de serviciu, să nu fie la curent?

— O clipă, a zis. Urc la etaj și vă comunic.

Nu reușește bine să iasă, că în odaia de serviciu dă buzna un caporal cu ochi aprinși, de parcă ar fi ieșit la vînătoare. S-a uitat lung la cei doi polcovnici, pentru că nu știa cui să raporteze. În cele din urmă, i s-a adresat celui care era mai aproape:

— Domnule polcovnic! Frații Kuzmin, coborîți din munții Caucaz, sînt în curte la ordinul domniei voastre.

Infanteria, sărmana, ea cu umorul nu prea...

— Cine-s Kuzminii ceia? Ce grad au?

— Soldați de rînd, dar sînt cunoscuți peste tot ca mari dansatori. S-au proslăvit mai ales peste tot cu „Țigăncuța".

— Ei, au pe dracu... Jocul însă pe care îl improvizează se numește „Țigăncuța".

— Cum ar putea ei, doi soldățoi, improviza un dans care să se numească "Țigăncuța?"... Parcă pot ei avea...

— Dacă nu, domnule polcovnic! Că ei, știți cum fac? Unul își pune basma, își pune fustă și — gata! Să crapi de rîs, zău așa. Au cu dînșii și fustă, și basma.

— Dar să aibă ei o sută de fuste și o sută de basmale! Ce, adică, dacă te uiți mai bine, dacă e să te dai așa pe lîngă dînsa, nu vezi că nici vorbă de țigancă?...

— Firește, dacă te uiți cu tot dinadinsul! Dar, pe de altă parte, la ce să te holbezi chiar pînă într-atîta?

— Cum, adică, la ce să mă holbez? Dumneata mă inviți la un dans numit „Țigăncuța", dar cu condiția ca eu să n-o ciupesc?

Artileristul, fiind ceva mai inteligent, mai delicat și mai înclinat spre glume, a căutat să schimbe discuția:

— Și... de dragul acestor doi dansatori, un drum făcut pînă în Caucaz?

— Tocmai în creierul munților Caucaz.

Infanteria nu-și cedează pozițiile.

— Dar la ce bun trebuiau ei aduși?!

— Cu precizie nu pot să vă spun, dar s-a zvonit că cneazul... Se zice că are o preafrumoasă doamnă, care se dă în vînt după dansuri țigănești, însă orice i s-ar fi arătat — nu și nu! Aflînd de pe la medici că în armata caucaziană avem doi nemaipomeniți dansatori, am fost trimis de urgență, și după șase săptămîni...

— Șase săptămîni?!

— Trei încolo, trei napoi...

Intră aburit, numai griji și alergătură, căpitanul Cijikov.

— Poftiți, iată schema careului. Pe această foaie aveți schema dislocării tunurilor. Mecanismul semnalizării vă va fi comunicat ulterior. Ce e, caporal?

— Domnule căpitan, frații Kuzmin, aduși din Caucaz, sînt la ordinul domniei voastre...

— În sfîrșit!!! exclamă Cijikov. De cîte ori m-a chemat cneazul să mă întrebe unde-s dansatorii caucazieni... În sfîrșit, slavă Domnului, au sosit și ei...

* * *

Sănii, carete, caleși, răsărind în fundul ulicioarelor, tot veneau și veneau una după alta, oprind în fața palatului scăldat în lumini. În amurg — atîta lume, atîtea trăsuri, că nici să te apropii de palat. La ora zece, în sala arhiplină, și-a făcut apariția atotputernicul cneaz. Cum i-a rostit dregătorul curții numele, cu toate gradele și titlurile, și meritele pe care le avea, de la ușa prin care urma să apară Luminăția sa și pînă la celălalt capăt al sălii s-a format un coridor, musafirii înghesuindu-se în lungul pereților și rămînînd într-o smerită plecăciune, plini de supușenie și admirație.

Fiu al unui boiernaș decăzut de prin părțile Smolenskului, Grigori Aleksandrovici Potiomkin, ajuns, prin voia întîmplării, unul dintre cei mai bogați și mai temuți oameni ai împărăției, pășea măreț, maiestuos, solemn și numai ochiul îi trăda emoția, căutînd-o pe cea care o dorise atîta vreme. Greșea însă atotputernicul, crezînd că o va găsi prin mulțime. Căci, dacă îndrăgostitul de Potiomkin se credea rege, avea și ea motive de a se crede regină. Mă rog, regina frumuseții, dacă vreți, dar totuși regină... Or, stau reginele, amestecate prin mulțime, așteptîndu-l pe rege?

Pe cînd cneazul ajunsese de acum în mijlocul sălii și-și rotea privirea mirată în toate direcțiile, iată că se deschide ușa din celălalt capăt al coridorului format de musafiri și apare contesa Dolgorukaia. Era o obrăznicie frapantă, nemaivăzută, să-ți faci apariția ultima, sustrăgînd o mare parte din admirația musafirilor declanșată de intrarea stăpînului curții. Dar era atît de frumoasă, atît de elegantă, încît, de-ar fi picat din cer, și atunci cneazul ar fi iertat-o.

— *Mon amie!* atît a putut zice.

Venea încet, puțin abătută. Parisul a învățat-o multe. În primul rînd, i-a divulgat taina unui mers frumos, ademenitor și, în același timp, plin de demnitate. Venea într o mantie de un vișiniu deschis, lungă pînă la pămînt. Păr bogat, negru-lucitor, adunat fuior la ceafă, nasul șlefuit cu finețe completa profilul unei fiice a Romei, și apoi chiar că avea ea ceva din măreția zeițelor antice. Părul arunca umbre peste flacăra vișinie a mantiei — un cărbune negru în vîrful unui rug, și apoi mantia nu era decît o stofă frumoasă, aruncată pe umeri, cu deschizături în lungul coapselor, așa încît, din mers, se întrevedea costumul sumar și cenușiu al unei cadîne de harem.

— Doamne-Dumnezeule, a gemut din fundul rărunchilor feldmareșalul Potiomkin. Să te închini și să mori!

Au urmat obișnuitele urale, după care, la un semnal al marelui dregător, fanfara a spart digul, și măreața festivitate potiomkiniană a pornit precum o nemărginită revărsare de ape. Cei peste patru sute de lăutari, ținuți în leafă pe lîngă curtea feldmareșalului, s-au luat la întrecere. Viori ungurești, fluiere moldovenești, tarafuri țigănești. Struguri de cristal, scăldați în lumină, atîrnă

peste tot; nestemate şi pietre scumpe, averi întregi ieşite împreună cu frumoasele lor stăpîne la pradă. Epoleţi cusuţi cu aur, severul postav al ţinutelor de gală semănat pe poienile mătăsurilor fine, colorate, veşnic zîmbitoare; jucăuşa franţuzească, presărată pe ici-colo cu cioturi noduroase de slavonă crudă, veche; şampanie de toate felurile, fumegînd prin pahare, şi cîte-o sticlă aburită cu votcă; tinerele dansatoare prezintă ceea ce se poate vedea numai la Paris... Şi fierbe sîngele bărbaţilor pofticioşi cum fierbe şampania prin pahare...

După desemnarea reginei balului, contesa Dolgorukaia iese cu cneazul la primul lor cadril. Marea vrăjitoare din capitala nordică ţinea în mînuţele sale toată festivitatea, împreună cu marele său îndrăgostit. Tînără, mlădioasă, plutea uşor ca un fulg, şi numai ochiul ei ager, surîzînd din vreme la cine ştie ce gînduri, porniri năstruşnice, trăda o fire plină de draci. Iată însă că intervine ceva ce o îngrijorează. Înfierbîntat cum era, cneazul nu se mai putea despărţi, angajînd-o dans după dans, dar, la un moment dat, contesa şi-a dat sama că Alteţa sa nu şi-a revenit încă după boală. Umerii i se coboară, suflarea i se aude, şi el tot mai greu şi mai greu face faţă împrejurărilor.

Cunoscută nu numai prin frumuseţea, dar şi prin isteţimea minţii sale, pîndind o pauză, întrebă în gura mare, aşa ca să fie auzită de toată lumea:

— Grigori Aleksandrovici! Hai, nu ne mai chinui atîta! De ce nu ne spui ce se ascunde după perdea?!

Era o mare ştrengăriţă. Îi plăcea să întrebe în gura mare despre lucruri pe care alţii nici c-ar fi îndrăznit să le şoptească. Dar îi plăcea şi lui Potiomkin să-i lase pe cei din jur cu gurile căscate... Mă rog, dacă e să dăm cărţile pe faţă, să le spunem pe toate deschis, în faţa lumii, de ce adică nu le-am spune?

— Dincolo de acea perdea albă se ascunde ceea ce a dorit sufletul Domniei tale. Un bordei.

— Un bordei?!

— Firește. Un simplu bordei dintre cele în care iernează ostaşii.

— Vai, dar s-ar putea să-l văd?!

Era, firește, actriţă, o mare actriţă.

— E bordeiul Domniei voastre.

Cade perdeaua, lăsînd să se vadă pereţii din bîrne,

cu o pocitură de ușă, adunată din te miri ce. Contesa s-a ițit cu o oarecare înfrigurare prin crăpăturile ușii.

— Un întuneric, că te cuprinde groaza. O singură lumînărică arde.

— Ce să-i faci. Regulamentul militar nu prevede candelabre prin bordeie.

— Și... pot intra?

— Dat fiind că e bordeiul Domniei voastre...

— Dacă însă mi se face urît și voi dori să invit pe cineva?!

— Cred, a zis cneazul, plin de emoții, cred că cel pe care-l veți alege va fi unul din cei mai fericiți oameni pe acest pămînt...

— Atunci, dar, poftim. Ofer această fericire Alteței voastre.

Iute, grațioasă și plină de draci, a și dispărut după pocitura ceea de ușă. Musafirii erau numai ochi și urechi. Nimeni nu se aștepta că aventura de dragoste, despre care s-a vorbit atîta, să pice așa, deodată... Încet și măsurat, cum i se cuvine unui feldmareșal, Potiomkin s-a apropiat de masă, a luat din mîna unei slugi un pocal cu șampanie, și cei peste cinci sute de musafiri și-au ridicat și ei sus cupele, oarecum felicitîndu-l pentru încă una din marile sale izbînzi.

Bour, unul din adjutanții cei mai apropiați, a transmis în curte primul semnal, și noaptea orașului de pe cele șapte coline s-a spart, fărîmițată de răpăitul tobelor de regiment. Tobele l-au făcut pe cneaz, nu se știe cum și de ce, să ofteze. A fost o slăbiciune trecătoare, de moment. Mai apoi, cu fruntea sus, cu pieptul numai distincții și fericire, și-a rotit privirea, trecînd în revistă musafirii, orașul, țara, lumea întreagă, de parcă ar fi vrut să-i întrebe pe toți: văzut-ați voi, mă, cum se fac lucrurile atunci cînd le face Potiomkin?!

Mulțumit de lecția dată, a pus cupa abia gustată pe tava slugii, îndreptîndu-și pașii spre ușa bordeiului. Era de acum ajuns, era de acum cu mîna pe mîner, cînd, nici nu mai știi cînd și de unde, i-a răsărit în față căpitanul Cijikov. Stătea, măgarul, în așa fel încît s-ar fi putut crede că cearcă oarecum să-l împiedice a intra în bordeiul marii sale iubiri.

— Piei, i-a cerut cu vîrful buzelor cneazul.

— Luminăția voastră, bombănea cu înfrigurare adju-

tantul, pentru o singură clipă vă rog...

Tot rugîndu-l, fura cu coada ochiului spre uşa din fund, şi iată că uşa se deschide. Grăsunul şi caraghiosul Popov vine fuguţa spre ei.

— Luminăţia voastră, o chestiune de mare urgenţă! Ne-a picat o depeşă de la Petersburg.

— Ai găsit şi tu cînd umbla cu depeşele... Piei.

— Pierim, numaidecît pierim, cu cea mai mare plăcere pierim, numai că mă simt obligat să vă comunic: pe depeşă e notat de mîna Măriei sale: „A fi deschisă imediat după sosirea la destinaţie".

„Ori că suedezii ne-au atacat pe mare, ori că Prusia a declarat război. Bună şi una, şi alta..."

Iarnă grea, ger, frig. Vuietul tobelor fierbe, cerînd o atenţie absolută, generală. Dosită prin ulicioare, aşteaptă mulţimea zgribulită de frig. Aşteaptă tunarii lîngă ţevile acoperite cu promoroacă, aşteaptă musafirii cu pocalurile ridicate, cu uralele pe buze, aşteaptă în bordei antica zeiţă, una din cele mai frumoase femei ale răsăritului. Şi numai Potiomkin, cu capul flocos, puţin fugit pe-o parte, se frămîntă lîngă uşa bordeiului. Cugetă.

— Duceţi depeşa în cabinet. Voi lua cunoştinţă de conţinutul ei imediat cum mă voi elibera.

— Cu neputinţă!

— De ce e cu neputinţă?

— Curierul Măriei sale insistă să fie prezentată numai şi numai Luminăţiei voastre.

— Cine e?

— Porucicul Zubov.

— Şi voi nu sînteţi în stare să-i luaţi depeşa?

— E o chestiune delicată, Luminăţia voastră, fiindcă Zubovii sînt bine plasaţi la curtea Măriei sale...

— Dar de cînd au nimerit şi Zubovii la curte?! îşi ieşi din fire Potiomkin.

— Nu mă încumet să-mi exprim părerea în această chestiune, zice Popov.

— Este ceva important la mijloc?...

— Sînt multe, dat fiind că în săptămînile cît aţi fost suferind, o parte din noutăţile mai deocheate au fost tăinuite, pentru a nu vă indispune...

Nalt şi zdravăn, exploziv, Potiomkin era gata să-şi arunce consilierii prin fereastră afară, ceea ce şi făcuse de mai multe ori, dar acum totuşi îl reţinea ceva. Cît ar

fi fost el de atotputernic, comandant suprem, prieten şi, după convingerea multora, bărbatul legitim al împărătesei, Potiomkin îşi dădea prea bine sama că nu-i nimic mai trecător pe lume decît puterea. Şi cu cît mai multă putere ai acaparat, cu atît mai repede o poţi pierde, deoarece însuşi faptul concentrării puterii fără nici o socoteală este începutul destrămării sale.

— Dacă mi-au fost tăinuite o parte din informaţiile de însemnătate majoră, a zis cneazul, accentuînd fiece cuvînt, de parcă l-ar fi bătut pe nicovală, să mi se comunice. Pe loc. Imediat.

— M... m... m...

— Mai pe scurt.

— Vorba e că Dmitriev-Mamonov, prietenul şi favoritul Măriei sale, a fost îndepărtat de la curte.

— E răsuflată, a zis Potiomkin dezamăgit. Mamon acela s-a dovedit a fi un om de nimica. Acum sînt pe cale de a-i trimite la Petersburg Măriei sale un nou prieten, care nu se mai...

— E tîrziu, Luminăţia voastră. Curtea a şi sărbătorit apariţia noului favorit.

— Cine e?

— Comandantul companiei de gardă — rotmistrul Zubov.

Potiomkin stătea cutremurat — asta îi mai trebuia!

— E posibil oare, se întrebă furios, ... ca un simplu rotmistrăraş?...

— Gata! General!

— De-acum şi general?!

— De-ar fi numai atîta! Cu susţinerea Măriei sale, se bagă peste tot. Războaiele, politica internă, politica externă — totul trece prin mîinile lui. Că doar nu în zadar a ajuns la obrăznicia de a-l fi trimis la Iaşi, cu depeşă, din partea Măriei sale, pe propriul său frate...

— Porucicul cu depeşa e fratele?!...

— Frate drept.

— Depeşa totuşi voi fi nevoit s-o primesc. Unde este?

Cijikov, fericit că, pînă la urmă, toate se aranjează, a răcnit cît ce-a putut:

— Porucic Zubov!

Ofiţerul de serviciu din fruntea scărilor de marmură a repetat ordinul, şi iată-l venind la fuguţa — tînăr, sprin-

ten, rumen de tinerețe, rumen de presimțirea strălucitei sale cariere.

— Porucic Valerian Zubov cu o depeșă din partea Măriei sale!

Depeșa, abia prinsă în ciocul degetelor de către comandantul suprem, a și fost transmisă sfetnicilor. Cazul fiind consumat, Potiomkin a și pus mîna pe ușa bordeiului, dar curierul Măriei sale rămînea cu ochii pe feldmareșal, cu sufletul la gură, măcar un cuvințel drept răsplată pentru lungul drum făcut în toiul iernii, de la Petersburg la Iași.

— Auzi tu, băiete... începe să-l descoase cneazul cu glas tare, așa ca să fie musafirii la curent. Ți-o fi fiind cumva rudă Zubov acela, care, după cîte îmi aduc aminte, comanda compania de gardă a palatului?

— Frate drept cu general-adjutant Platon Aleksandrovici Zubov.

— Hai nu mai spune! A și ajuns general!

— A ajuns! zice Valerian încîntat, dar și cu o anumită invidie.

— Și cui, mă rog, i-a predat compania de gardă, ajungînd general?

— Cu voia Luminăției voastre, eu am fost numit comandant al companiei de gardă.

Potiomkin se uită surîzînd la el, căci demult nu mai văzuse un asemenea obraznic.

— Ca să vezi ce noroc! Și mulți sînteți voi la număr?

— Patru frați, în afară de tăticul, care, închipuiți-vă, ține și el cu tot dinadinsul să fie prezentat Măriei sale.

— Cred și eu. Avînd patru armăsari... Oricum, odihnește-te. Mîine în zori te va și aștepta răspunsul...

— Cu voia Luminăției voastre, aș prefera să fiu numit pe lîngă statul-major, în cadrul armatelor sudice. De altminteri, pînă și Măria sa roagă pentru așa ceva.

Această ultimă frază l-a făcut pe Potiomkin să tresară.

— Au nu cumva vei fi vrut să-mi sugerezi că ești la curent cu conținutul depeșelor Măriei sale?!

— Nu chiar cu toate, zice, făcînd o gură pînă la urechi, obraznicul porucic. Ca să spun drept, împărăteasa mă alintă și mă răsfață ca pe un copil. În ziua plecării spre sud era un frig și un ger nemaipomenit. Făcîndu-i-se milă, Măria sa, în semn de deosebită încredere... Rog

de mă luați, Luminăția voastră, căci, pe cuvînt de onoare, n-o să vă pară rău...

— Ții să avansezi în grad?

— O avansare deosebită nici nu știu dacă e posibilă, fiindcă aici, în sud, nici evenimente cine știe ce nu se prevăd.

— De unde poți ști tu, băiete, ce se prevede și ce nu se prevede aici la noi?!

La care cucoșelul rumen începe a se umfla în pene.

— Capitala, zice, le vede pe toate mai pe larg, mai în adîncime.

— Și, văzîndu-le pe toate așa cum spui, la ce ajunge capitala?

— La pace, Luminăția voastră. De altminteri, și Măria sa insistă în depeșa pe care v-am adus-o pentru o cît mai grabnică pace.

— Pentru ce atîta grabă?

— Pentru ca trupele ce vi s-au dat să poată fi readuse în hotarele propriu-zise ale țării.

Și deoarece feldmareșalul stătea năucit de o asemenea întorsătură, s-a grăbit să adauge, pentru a-l doborî cu totul:

— Treburile țării pornesc într-o cu totul altă direcție, Alteță.

— Țin să pornească sau au și pornit?

— Au pornit, gata!

— Zis și făcut?

— Zis și făcut!

Treptat, treptat, în locul unui munte de om, voinic, bogat, fericit, rămîne o umbră obosită, vlăguită, care nu și-a revenit încă după boală. Și pentru că suferințele îi mai dau tîrcoale, s-a rezemat de ușa acelui bordeiaș. I s-au uscat buzele, i s-a uscat cerul gurii. I-ar fi prins bine, i-ar fi putut întoarce viața o înghițiturică, o îmbucătură, dar ți-ai găsit...

Peste cinci sute de musafiri — și nimeni să vină cu un pahar, cu o tavă... Le face tuturor plăcere să vadă cum se clatină Grigori Aleksandrovici Potiomkin. O viață întreagă au visat așa ceva, unde să-ți mai vină cu un pahar de apă... Ah, ticăloșilor ce sînteți...

Cu pași înceți, îngîndurat, a revenit singur la masa petrecerii. Mirați cum nu se mai poate, musafirii, pentru a-l îmbărbăta, pentru a-i reaminti de cele puse la cale,

şi-au ridicat paharele pline. Potiomkin s-a făcut a nu-i vedea, lăsîndu-i să stea cu paharele ridicate. Să se obişnuiască, şi-a zis, căci, cu aceeaşi grabă mare, se vor duce mîine-poimîine pentru a petrece la balurile fraţilor Zubov. Vin vremuri grele, ce să-i faci... Avea de mult presimţirea că bat la uşă, poate chiar a şi contribuit într-un anumit fel la venirea lor. Nu ştia însă că cele vremuri grele, odată venite, vor căuta să le răstoarne pe toate, îndreptîndu-le într-o cu totul altă direcţie...

Marile personalităţi, după cum se ştie, ajung pecetluite în epocile rămase să le poarte numele. Din nefericire, vremurile poartă nu numai numele celor demni. În locul epocilor de înflorire au urmat cele de decădere, care şi-au avut şi ele făuritorii lor. Şi dacă personalităţile mari s-au înălţat pe ceea ce a fost sănătos şi măreţ în omenire, figurile mediocre s-au afirmat prin ce au găsit banal sub soare, iar personalităţile de nimic, reprezentînd nimicnicia lumii, au lăsat şi o mai mare nimicnicie în urma lor... Şi noi, nerăbdători cum sîntem, ne tot grăbim, visăm schimbări în mai bine, iar lucrurile se schimbă în mai rău. Nu apucăm să îndurăm o pacoste pînă la capăt, şi vine alta.

Potiomkin cam ştia el ce-l aşteaptă, şi cînd avea vise urîte, i se arătau prin coşmarurile nopţii nişte mutre hidoase, care acaparaseră puterea în Rusia şi răsturnau totul cu fundul în sus, nu lăsau piatră pe piatră din ceea ce i-a fost lui scump şi drag... Cine să fi crezut că moştenitorii ceia vor veni sub masca unor băietani rumeni şi drăgălaşi, vor veni atît de grabnic...

— Unde mi-i cvasul? întrebă cneazul ameninţător, căci nu-şi putea închipui că lucrurile pot să se schimbe pînă într-atîta, încît nici acritura cu care obişnuia a se reface din cînd în cînd să n-o mai poată găsi.

— S-a crezut că în această zi de mare sărbătoare...

— Hotărît a fost de către mine... urla cneazul, ieşindu-şi din fire şi rostind apăsat cuvînt cu cuvînt. Hotărît a fost de către mine ca, în fiece clipă de zi şi noapte, să mi se pună la îndemînă o cană mare cu cvas... Deci, zic eu, unde-mi este cana?!

— Iat-o, frumuşica, vine la fuguţa spre Luminăţia voastră, zice o slugă bătrînă aducînd în grabă mare o cană de faianţă pe o tavă de aur.

După ce şi-a băut pe nerăsuflate cvasul, şi-a şters

gura cu mîneca și, adresîndu-se nu atît musafirilor, cît generațiilor ce urmau să vină, făcînd trist, dus pe gînduri:

— Oare s-a găsi cineva ca să-mi spună și mie ce e aceea viață?... Pentru ce ne-a fost ea dată? O începem, iată, cu mine. Am vrut să fiu atotputernic și — sînt! Pe necuprinsul acestei țări, oriunde aș ieși din caleașcă, sînt întîmpinat ca un adevărat împărat. Am vrut să fiu bogat și azi nimeni nu mai poate da de capătul aurului și moșiilor pe care le-am adunat... Mi-a plăcut să fiu decorat, și azi nu cred să fie pe lume grade și onoruri cu care n-aș fi fost distins. Mi-a plăcut muzica, arta, și în jurul meu a înflorit tot pe ce-aș fi pus eu ochiul. Mi-au plăcut femeile frumoase și, poftim, toate sînt ale mele, dar, pentru Dumnezeu, spuneți-mi de ce în clipele mari ale vieții... în clipele de fericire, în clipele de desfătare, un vierme mă tot sapă pe dinăuntru, șoptindu-mi la ureche că toate-s zadarnice, toate-s lucruri deșarte, pleavă și nimic mai mult?!... De-o viață de om muncesc zi și noapte la făurirea unei lumi noi, a unei împărății noi! Acum, iată, lucrarea mîinilor mele se înalță în fața întregii lumi, iar viermele cela îmi tot zice că totul nu este decît o mare vînturătură de pleavă...

Explozia presupunea un răspuns tot atît de propmpt și sincer, dar, pentru că musafirii tăceau, pentru că tăceau și generațiile viitoare, cneazul ia de pe masă o vază enormă de cristal, plină cu fructe rare, o ridică sus cu amîndouă mînile și îi face vînt în podea, de-au țîșnit stropi și așchii sclipitoare în toate direcțiile. De obicei, spargerea vaselor punea capăt petrecerilor potiomkiniene, și ofițerul ce făcea de serviciu la fereastra din fundul sălii a semnalat afară încheierea misiunii. Cei de afară însă, înghețați de frig cum erau, au crezut că li se semnalează începutul triumfului. Regimentul de infanterie, aranjat în careu, făcea minuni, scoțînd din adîncul plămînilor valurile unui frumos și cadențat „ura"! Abia se sting în noapte uralele infanteriei, că tunurile ascunse după zidul înalt al mănăstirii Golia au și prins a trage salve. Înțepeniți, cu cupele ridicate sus, musafirii n-au găsit nimic mai cu cale decît să numere salvele. Și, ca să vezi, s-au dovedit a fi întocmai douăzeci și șase, precum se stabilise...

Cînd au amuţit forţele armate, s-a auzit din bordei îngrijoratul glas al preafrumoasei contese:

— Ce s-a întîmplat, Grigori Aleksandrovici?

Pentru că nu i s-a răspuns, a ieşit, mijindu-şi ochii de prea multă lumină.

— Iată că nu am avut noroc şi de astă dată, a zis Potiomkin, oftînd a mare pagubă.

— Cum, adică, n-aţi avut noroc? De ce nu l-aţi avut?

— O viaţă întreagă duşmanii rîd de mine că prea mă codesc la asedierea şi cucerirea cetăţilor. Se poate întîmpla că şi de data asta le voi da apă la moară, dar, sufleţelule, amînarea asaltului nu înseamnă deloc că se renunţă la cununa învingătorului!...

— Cu o simplă amînare m-aş mai putea împăca, altminteri nici nu ştiam ce să cred! Auzind salve de tun şi urale, m-am gîndit: au nu cumva cneazul, în drum spre umilul meu bordei, s-o fi îndrăgostit de altcineva?!

— Tu eşti unica şi marea mea dragoste! Alta nu este şi nici nu va mai fi, dar, puişorule, slăbeşte-mă, cruţă-mă... Dă-mi răgazul necesar, pentru a zdrobi oastea osmană, şi atunci nu bordeiul va veni la palat, ci, dimpotrivă, într-un enorm bordei voi construi un palat anume pentru tine...

Un fior de înţepenire a început a se strecura de la om la om, de la soartă la soartă. Petrecere, vin, femei frumoase — toate cum nu se mai poate de bune, dar din spuma acestei festivităţi începu să se întrevadă hotărîrea comandantului suprem de-a relua luptele cu turcii. Reluarea campaniei în toiul iernii îi îngrozea pe toţi. Toată lumea aştepta, sperînd că a fost o simplă năzărire, dar iată că Bour, adjutantul care se orienta de minune pe harta ciudatelor schimbări de dispoziţii ale cneazului, a venit pentru a rămîne nemişcat în faţa atotputernicului feldmareşal.

— La ordinul Domniei voastre!

— Gorniştii să sune alarma pentru întreaga garnizoană. Ostaşilor să li se dea raţia pentru trei zile şi cîte o ploscă de votcă. Un singur batalion să rămînă la Iaşi pentru asigurarea spitalelor şi rezervelor strategice. Muniţie, furaj urcat în sănii, în care, iar regimentele, încolonate în marş forţat, să părăsească oraşul pînă în zorii zilei...

— Luminăţia voastră, a intervenit Popov, care, după

obiceiurile acelor vremuri, mai era și omul de încredere al împărătesei, o astfel de mișcare ar putea însemna încălcarea armistițiului încheiat. Putem noi oare întreprinde o asemenea acțiune, fără a fi primit înalta binecuvîntare a coroanei?!

Atît i-a trebuit lui Potiomkin. Marele vulcan, care a tot țișnit ziua întreagă pe ici, pe colo, era în așteptarea acestei replici, pentru a trece la o erupție totală:

— Domnul ne va binecuvînta!!! Căci, putem noi oare sta cu brațele în sîn, privind cum frații noștri întru Hristos mor ca niște mucenici sub pereții bisericuței lor?!! O asemenea trădare nu ne va fi iertată de către nimeni. Măsură pentru măsură, zice sfînta scriptură, și noi nu vom șovăi să scoatem sabia atunci cînd sînt loviți frații noștri de cruce...

— Dar Măria sa, împărăteasa...

— Măria sa, maica noastră, împărăteasa, în manifestul său adresat poporului moldav cu prilejul reizbucnirii luptelor balcanice scria: aceasta este ziua, aceasta este clipa... A se avea în vedere că apelul Măriei sale a fost adresat nu numai moldovenilor. În egală măsură aceste cuvinte ne sînt adresate și nouă, rușilor, și tuturor popoarelor creștine. Deci, asumîndu-mi azi răspunderea de a relua lupta eliberatoare din Balcani, vin să zic și eu, împreună cu marea noastră împărătească: domnilor! Aceasta este ziua! Aceasta este clipa!

După o grea și lungă pauză, frumoasa contesă a îndrăznit să întrebe:

— Și cu balul cum rămîne? Gata, e dus pe apa sîmbetei?...

— Cum s-ar putea duce pe apa sîmbetei o petrecere ajunsă în toi? Ceea ce a fost pus la cale de mine va fi, oricum, dus pînă la capăt.

— Dar... Cum poate fi balul dus la capăt cînd gorniștii sună alarma?! Bărbații ne părăsesc, iar o petrecere la care participă numai doamnele seamănă cu un iarmaroc unde totul e de vînzare, dar nimeni nu cumpără nimic. O plictiseală de moarte.

— Ce fel de plictiseală, scumpa mea? Am pregătit pentru domniile voastre o surpriză cum nu s-a mai văzut. Unde-s Kuzminii ceia? Sarti, aruncă două-trei melodii fierbinți sub călcîiele lor...

În orașul cufundat în nămeți, înțepenit de frig și de

ger, gornistii sună eşalonarea. Nechează caii. Se dau ordine, se crişcă, se înjură. Tunarii umplu săniile cu muniţii, care grele, de război, încărcate cu vîrf, scîrţîind amarnic, răzbat cu greu spre drumul mare. Înrăite de foame şi frig, cu fruntea grea, posomorîtă, blestemîndu-şi soarta, polcurile părăsesc oraşul, coborînd spre Dunăre prin viscol şi noapte, iar la palatul domnitorului Mavrocordat doi soldaţi, aduşi din Caucaz, spre mirarea, spre încîntarea, spre uimirea tuturora, îi ard o „Ţigăncuţă" cum nu s-a mai aflat.

Capitolul VIII

POAMELE PĂMÎNTULUI

Fiece popor cu rostul său.

Ecaterina a II-a

Dumnezeu să vă ajute, dragii mei...

Puşkin

A ierna singură-singurică, avînd o casă de copii — iată una din cele mai grele încercări ale vieţii... Unul zace pe cuptor, celălalt parcă-parcă începe să-şi revină, dar încă nu se ştie; al treilea nitam-nisam cade la pat. Unul cu gîlcile, altul cu stomacul, al treilea Dumnezeu ştie ce-o fi avut... Mai ales a îndurat destule săracul Niţă. Pe semne, scris le-a fost mezinilor să treacă prin toate, şi el, mititelul, chiar că le-a luat la rînd una după alta. De-amu, iaca, şi iarna se duce, se topesc omăturile, se fac peste tot cărăruşe, iar Niţă se topeşte ca o lumînare şi pare să nu mai calce el iarbă verde. Sub cămăşuica de cîlţi — numai piele şi oase. De acum, de slăbit ce era, nici măcar ochii să şi-i deschidă. Se stingea zi cu zi, clipă cu clipă, şi biata Ecaterina, disperată, mai face ce face prin casă, şi iară îl ia în braţe, şi-şi lipeşte obrazul de creştetul lui cuminte, şi-l tot iscodeşte — poate-poate i-o fi poftă de ceva, să-i spună măcar un cuvîntel şi apoi las' că mama din pămînt va scoate, dar va găsi...

— S' poamă coaptă? întreabă în cele din urmă Niţă.

Uşor de zis: pomă coaptă, cînd abia-abia începe a încolţi iarba...

Ecaterina şi-a culcat copiii, căci era de acum noapte tîrzie, s-a lăsat în genunchi în faţa Preacuratei Fecioare, cu care obişnuia a vorbi cum se vorbeşte cu o mamă, cu o doamnă, cu o stăpînă a sa. Ţinea atît de mult la Niţă acela, că ar fi ieşit la drumul mare, de-ar fi ştiut că va trece un car cu struguri. Ar fi fost o minune, dar minunile sînt toate de la Domnul... O, preabinecuvîntată Fecioară... Zice aşa biata Ecaterina şi i se opreşte un nod în gît, fiindcă a-i cere Domnului lucruri obişnuite, pămînteşti, era oarecum ruşinos pentru un creştin. Domnul este părintele nostru ceresc, care le vede şi le ştie pe toate. A te grăbi cu nimicuri în faţa lui înseamnă a păcătui. Pe de altă parte, Niţă se stinge, sărăcuţul de el, cum se stinge bobul ista de lumină în faţa icoanei...

— Trimite, Doamne, binecuvîntarea ta peste pămînturile, peste livezile, peste viile noastre, aşa încît măcar ceva-ceva, oricît de puţin, să rămînă şi pentru cei ce n-au avut pămîntul lor ca să-l semene, n-au avut via, livada lor, dar au crezut ş-au aşteptat, ş-au nădăjduit în Tine...

* * *

Dar stai că iară ne grăbim. Ne grăbim şi ne tot plîngem că, gata, a uitat pînă şi Dumnezeu de noi, dar în taină aşteptăm, cu sufletul la gură, convinşi că odată şi odată va veni şi rîndul mult pătimitei Moldove. Apoi iată că, după o vară fierbinte şi secetoasă, a căzut o toamnă blîndă, caldă, visătoare. Prin pădurile de stejar, prin mulţimile de bejenari a început a se zvoni că o asemenea roadă în vii nici că s-a mai pomenit. Săracii oameni!... Veşnic goniţi de pe un loc pe altul, veşnic flămînzi, cu frica în spate, uitaseră cu totul că undeva, acolo, departe, pe locul baştinei, au rămas cîţiva butuci sădiţi cîndva de mîna lor, de mîna părinţilor, de mîna buneilor, pentru a-şi îndulci din cînd în cînd amarul celor griji şi necazuri...

Renumita, dîrza, mult cîntata noastră viţă de vie... Aşa puţintică şi firavă cum pare, gata să se prindă cu cîrcelul de te miri ce, numai să se rupă de la pămînt, gata să cadă napoi cînd nu mai are de ce se prinde, acea

loază plină de sevă poartă în măduva ei taina vieții noastre, a tuturora... A ținut piept, iaca, așa nesăpată, neprășită — mă rog, ani de restriște, vremuri de bejenie. Dar, ca să vezi! Părăsită împreună cu casa părintească, sălbătăcită împreună cu celelalte pământuri, uitată împreună cu visul de-a fi răzbătut la o viață mai bună, ea totuși și-a urmat rînduiala hărăzită. Ș-a înverzit cînd a venit vremea înverzitului, ș-a dat în floare cînd era de înflorit, a legat roadă cînd sosise vremea legatului, iar acum, împovărată de struguri, zace la pămînt, ruptă din șale și fericită cum nu se mai poate.

Apoi iată că împreună cu vița de vie au început să-și vină în fire și stăpînii ei. Și iară lumea se înviorează în căutarea minunilor și bucuriilor. Se întorc din îndelungata lor înstrăinare cuvintele de dragoste, cuvintele de dor, și pe cele cărări tăinuite ale viselor deșarte iară încep să răsară urme proaspete... Oricum, vița de vie tot învie, și chiar așa e. Luminați de binecuvîntarea cerului, îmbărbătați de înțelepciunea strămoșilor, bejenarii au început a părăsi umbrele codrului cu mult înainte de-a fi prins a se scutura frumoasa frunză de stejar. Se grăbeau cu toții, pentru că poamele dulci, ele, delicate cum sînt, una-două — și încep să se scuture. Și iară se grăbeau, pentru că sărmana noastră viață, atît de puțintică, atît de trecătoare, e atît de săracă în bucurii, încît, își ziceau ei, dacă le scapi și pe cele trimise de către Domnul, atunci chiar că degeaba ai trăit pe lume...

Cereți — și vi se va da, bateți — și vi se va deschide... Ocolinenii s-au dovedit a fi cei mai gospodari în tot lungul Nistrului. Primii au început a-și cîrpi panerele, primii au spălat butoaiele, primii au ieșit la culesul strugurilor. Tupilați ici-colo, printre tufe, mai o vorbă, mai o glumă — și iată că pe la amiază a și început a pluti peste sat faimosul iz de zamă dulce. Culesul viilor, Doamne, ce bucurie mai mare poate fi!... Gospodinele, cu plozii prinși de fuste, culeg strugurii și-i așază în panere. Băieții mai răsăriți cară panerele la cramă. O adunătură din te miri ce în dosul casei, dar are acoperiș, are ușă, și atunci de ce să nu i se zică „cramă"? Cu izmenele suflecate, gravi și concentrați, de parcă ar fi făcut cine știe ce mare treabă, gospodarii strivesc boabele — care în ciubere, care în ce poate. Cînd le vine și lor sorocul, ciuberele sînt deșertate prin butoaie. Apoi cînd mustul

din poloboace începe a pișca de limbă, prin văile nistrene lumea doarme pe furiș, căci adevăraților podgoreni nu li se cade a dormi somn adînc, atunci cînd vinul prinde a fierbe...

Sus fruntea, moldoveni, a zis vița de vie, și fețele din lungul Nistrului au prins a se lumina. Pînă și amărîta de Ecaterină, care a moștenit de la părinți o căsuță jos, pe malul apei, unde vița nu prea crește, a cules și ea cîteva căldări de struguri de pe cele cîteva tufe pe care le avea în preajma casei. După ce-a lăsat copiii să se îndoape care cît a putut, ca să țină minte cum a fost cînd a fost vară, a adunat rămășițele, le-a strivit cu mîna, vărsîndu-le apoi într-un gavanos, ca să fiarbă. Peste cîteva zile, cum mustul a prins a pișca de vîrful limbii, ceea ce însemna că sfîrșește mustul și începe tulburelul, și-a adunat copiii, le-a dat să guste și lor cîte puțin, spunîndu-le că, iată, de acum încolo nu se va mai chema el „must", rămînînd să i se zică „tulburel". E bun și tulburelul ista, numai că, dacă prea i te potrivești, atunci nu e bine. Și de păcat e păcat, și capul te doare, dar dacă e să guști numai așa, o gură-două, pentru a te mai înviora, atunci se poate...

După ce-au chefuit cît au chefuit în jurul gavanosului, Ecaterina s-a gîndut că bine ar fi să lase un ulcior pentru nevoile sfintei biserici. Cum venea primăvara, cum începeau umblăturile prin sat după vin. Cu prescurile nu aveau bătaie de cap — le cocea ea de fiecare dată cînd era nevoie, dar pentru a săvîrși sfînta împărtășanie mai era nevoie de puțin vin, și vin iată că nu se prea găsea. Oricît de mult vin ar fi făcut satul, îl tot cărau cu tocitoarea, așa că spre primăvară — mai nimic. Și chiar de aduce cineva acolo un ulcioraș, poți dezlega păcate cu zoile celea?...

Puțin grîu, grîu curat, pentru prescuri, Ecaterina ținea în casă oricît de greu ar fi fost anul. Cîndva, demult, înainte de război, părintele Găină a chemat-o într-un rînd, i-a dat o strachină de grîu și i-a zis: „Iaca, fată-hăi... Acolo, în vale, pe malul apei, grîul crește bine și lasă o bucată de grădină anume pentru nevoile sfintei biserici". Ecaterina era fericită și mîndră de faptul că în ograda ei crește grîul cu care se va împărtăși întreaga Ocolină. Din an în an semăna mai toată grădina cu grîu pentru nevoile sfintei biserici și nu se atingea de grîul cela să fi știut că va muri de foame cu copii cu tot... Vin

bun însă, din păcate, nu se găsea, şi văzînd ca nici cu rămăşiţa ceea de gavanos nu va putea face faţă, ce-i vine în cap? Ia un ulcior, îl spală şi porneşte prin sat, cît nu era tîrziu, să le ceară oamenilor puţin vin pentru nevoile bisericii. Îl pune în beci la răcoare şi mai spre primăvară, cînd iară satul va rămînea fără vin, ea coboară frumuşel în beci şi pînă în vară, din slujbă în slujbă... şi nici o grijă.

— Hei, că bisericuţei celeia a noastre atît îi mai trebuie — un ulcior de vin! D-apu' n-o vezi cum o fugit pe-o parte? Şi tu, în loc de-a îmbla prin sat cu ulciorul cela, mai bine ai veni la badea să te învăţ a juca hostropăţul. Iaca, pun rămăşag că nu ştii cum se joacă! Vină încoa să-ţi arăt. Ştii cum se face? Doi hulubaşi se strîng în braţe şi se pupă cît le place. Aşa se joacă hostropăţul. Vină, fa, să te pup, că nu-ţi va fi pe degeaba, pe cuvînt de onoare că nu-ţi va fi pe degeaba...

Tulburelul a fost şi rămîne a fi una din cele mai mari bucurii, una din cele mai mari nebunii ale neamului nostru... Ameţiţi de acel must acrişor, ocolinenii, în fericirea lor cea mare, parcă s-ar fi smintit puţin. Sufletul e numai voie bună, inima crapă plină cu de toate şi numai limba, bat-o pustia, se împleteceşte la fiece pas, la fiece cuvînt. Pentru a nu o mai chinui atîta, oamenii caută s-o facă pe scurt, cît mai pe scurt, şi tot scuturîndu-le pe cele pe care nu le puteau rosti, de la limba maternă au ajuns la o cu totul altă limbă.

Ecaterina mergea prin inima satului cu un ulcior deşert, cu şase copii în urma ei, dar nici oamenii nu se puteau dumeri ce vrea ea de la dînşii, nici Ecaterina nu se putea pricepe ce vrea lumea de la ea. Cînd au văzut că nu şi nu, au întors-o napoi spre casa lor. Veneau chinuiţi, amărîţi, plouaţi, că, vai, e poate cel mai trist lucru pe lumea asta cînd cei pe care i-ai avut de dragi nu te mai înţeleg, şi nici tu nu-i mai înţelegi pe dînşii...

* * *

Acasă, firește, a prins-o bocitul. Arareori, cînd o prindea jalea cea mare, o dărîma cu totul. „Ocolina, vai, sireaca Ocolina..." Pentru sufletul ei curat şi naiv Oco-

lina era tot ce avea ea pe lume mai scump și mai drag. Dacă într-o bună zi i s-ar fi spus: te mutăm în alt sat, s-ar fi aruncat în apele Nistrului.

De dragul acestui sătuc, cu o bisericuță pe muchia stîncii, făcea cu copiii de strajă vară de vară. În cele nesfîrșite nopți de singurătate, cînd sătenii, picurînd, sălbătăceau prin păduri, ea, cu cei șase copii în jurul său, se simțea oștean din oastea lui Ștefan cel Mare, chemat să apere vatra satului, osemintele străbunilor, credința și ogorul.

Sărmana femeie! Să-i fi trecut măcar o dată prin cap că lumea se schimbă nu atît din rău în bine, cît din rău în și mai rău, că veni-va o zi... Aracan de mine, se poate să treacă ea cu copilașii prin inima satului, și nici o față mai cumsecade, nici un cuvînt mai acătării, nici un suflet cu frica lui Dumnezeu?! Se poate ca peste tot numai tulburel, tulburel și iară tulburel...

— Doamne! șoptea înfrigurată Ecaterina, stînd în fața Preacuratei, cu cei șase copilași în jurul său. Iartă-ne că ne-am încumetat să te rugăm de cele pămîntești și nici să fi bănuit cum ni se va întoarce rugăciunea pentru cele poame dulci... Iartă-ne, Doamne, că nu avem cui ne spovedi de păcate, pentru că nici preot, nici...

— Nici biserică, zice Marița, copila mai mare, pentru a o ajuta oarecum, dar tocmai vorba copilei o face pe Ecaterina să tresară.

— Da cine ți-o spus că n-avem biserică?

— D-apoi, nu ziceau oamenii c-o fugit pe-o parte?!

— Știi ce-am să-ți spun, Mariță-dragă? zice deodată Ecaterina, fluturînd din cap arțăgos, cu obrajii scăldați de lacrimile unui bocet depășit. Știi ce-am să-ți spun? Satul a avut și are biserică, iar c-o fugit colo oleacă pe-o parte, e datoria noastră s-o punem înapoi pe temelie.

Fără a sta mult pe gînduri, a făcut curățenie prin casă, și-a speriat odraslele cu cîte-un pumn de apă, le-a pieptănat frumușel, a coborît icoana Preacuratei Fecioare și, cu copilașii în urma ei, a și pornit la drum. Pentru că, după cum apele Nistrului scad cît scad și apoi într-o bună zi încep a crește, tot așa și Ecaterina, după o lungă și totală disperare, trece deodată la curaj și acțiune.

Potrivit pravilei creştine, în fruntea procesiunii venea Preacurata, dusă de Ecaterina în aşa fel ca chipul ei cu pruncul în braţe să fie văzut de către toţi cei ce li se vor fi nimerit în cale. Ducînd podoaba sfîntului lăcaş, femeia păşea tăcută, cucernică, concentrată, căci chipul pe care îl ducea era scutul, credinţa, speranţa lor... În urma Ecaterinei venea Mariţa. Năltuţă cum era, ai fi putut crede că mîne-poimîne ajunge fată mare, dar mai era încă copil şi, oarecum ruşinată că prea creşte, venea timidă, cu fruntea în pămînt, gata fiind în fiece clipă să ajute la ce va fi nevoie. În urma ei veneau, împiedicîndu-se de toţi bulgării, două smoliţele guralive. A tot îndruga verzi şi uscate era de pe acuma marea patimă a lor şi, ţinîndu-se de mînuţă, cedau cu greu rîndul una alteia pentru a scorni cîte şi mai cîte despre toate celea. În urma mîncinoaselor veneau doi dolofani tăcuţi şi bosumflaţi. A împăca doi fraţi sfădiţi la cuţite — păi, nu este asta una din cele mai complicate probleme ale Moldovei, care vine din negura veacurilor şi nu se ştie de-a mai fi rezolvată vreodată!...

În urma tuturor, oarecum uitat de către toţi, venea liber şi independent micuţul căruia văile nistrene îi şi datorau această roadă nemaipomenită. Acum ele nici nu vroiau să ştie de dînsul. Aşa e de cînd lumea: în loc de-o binemeritată slavă — rînjeşte peste tot... Sărmană cum era, Ecaterina nu prea avea cu ce să-şi îmbrace mezinul, lăsîndu-l să poarte ceea ce rămînea. Şi, cu cîte-o vechitură pe umeri, căpătată cînd de la fraţi, cînd de la surori, sărmanul Niţă stîrnea rîsete peste tot. Nu se sinchisea însă, rămînînd să-şi vadă de-ale sale. Venea încet, de unul singur, cercetînd cu multă luare-aminte oamenii, casele, copacii, găinile, tot ce i se nimereşte în cale. Cînd se întîmpla ca ceva să-i atragă atenţia în mod deosebit, se oprea locului şi nu pornea în urma celorlalţi pînă nu-şi satisfăcea pe deplin curiozitatea. Fiind însă cam curios de felul lui, tot rămînea în urmă şi, cînd nu se mai vedea deloc, cele două mincinoase erau nevoite să-şi întrerupă trăncăneala pentru a da fuguţa după dînsul.

— Venim la pragul casei domniilor voastre cu chipul Preacuratei Fecioare, unica icoană rămasă din altarul sfintei biserici.

Harnică şi gospodăroasă, Ocolina nici că avea cînd să asculte. Struguri mari şi grei cît ugerul caprei, stru-

guri plini de soare și vise se culcă cuminți unul lîngă altul, unul peste altul în coșurile împletite din nuiele. Cînd panerele ajung cu vîrf, se mută din țărna caldă pe umerii bărbaților și, legănîndu-se ușor, pornesc spre cele ciubere din preajma cramei. Picioarele vînjoase, stropite cu must roșu, mestecă domol, trecînd roada dintr-o zodie în alta. De jur-împrejur — bogăția anului. Peste tot butoaie pline, în care vinul a și început a fierbe. Ocolina e numai îngrijorare, căci odată pornit, vinul nu se mai oprește. Fierbe încet, cu înțelepciune. Fierbe zi și noapte, curățind în taină una din cele mai divine băuturi ale pămîntului.

Din cînd în cînd butoiul, întrecînd măsura, cîte ceva din bolboroseala ceea se revarsă peste usnă, scurgîndu-se în lungul doagelor, dar las' că nu se vor pierde, ferit-a sfîntul! Încetul cu încetul picăturile celea se vor aduna în jgheabul de stejar pe care este pus butoiul, apoi se vor tot scurge într-un hîrb pus anume pentru asta, și după o străveche lege a pămîntului, orice trecător poate intra în ogradă, ridica hîrbul și gusta.

— Măi, da oare nu cumva eu să-l fi... vorba ceea... că, iaca, mi-i cam în grijă...

De cîte ori ar fi trecut pe lîngă butoi, gospodarul saltă hîrbul cu scursuri, căci, gustîndu-l, îți poți da ușor sama de cele ce se petrec în cutare sau cutare butoi. Iar în butoaie -- prăpăd, nu alta! Un soi de poamă caută să învingă, altul cedează. Cînd busuioaca e în picioare, coarna — la pămînt, și numai ce vezi că și coarna e în picioare, iar de șasla nici pomeneală... O bătălie atît de cumplită, încît e cu neputință să nu ridici hîrbul, să nu-l duci la gură, căci, abia în clipa cînd mustul cela acrișor ți se scurge pe piept, abia atunci ajungi și tu una cu cerul, cu soarele, cu pămîntul...

— Iară noi venim la casa domniilor voastre cu chipul Preacuratei Fecioare, unica icoană rămasă din sărmana noastră biserică, rugîndu-vă smeriți să binevoiți mîne în zori...

Răsuflînd ușurat, în semn de mare sărbătoare a pîntecului, omul pune jos vasul cu scursuri, își șterge gura cu mîneca. Îmbunat de tulburel, face o gură pînă la urechi, văzînd-o pe Ecaterina venindu-i cu copii cu tot în musafirie. Și chiar să fi rămas din podoabele bisericii numai o singură iconiță? Slavă Domnului că o rămas măcar

una... Datorită, iaca, Ecaterinei s-a şi păstrat. Amu, ia uitaţi-vă 'neavoastră cît e de mintoasă, ia ascultaţi ce frumos vorbeşte. Ţi le înşiră de parcă ar ceti din carte! Şi are suflet de bărbat, să nu credeţi! Ce, adică, e uşor a sta de una singură, cu şase copii pe malul Nistrului, păzindu-ţi satul? Unde mai pui că e poate singura în Ocolina care ţine pravila străbunilor... O ţine cu străşnicie, să nu credeţi! Că de nu s-ar fu rugat ea Domnului de cîte două ori pe zi, de nu s-ar fi dus cu copii cu tot să citească psalmii în biserică, credeţi c-ar fi rodit ele, viile iestea?!

— Ecaterină-dragă, pune, puişor, iconiţa ceea colo pe iarbă şi vină de gustă şi tu o cană-două din butoiul ista. Pişcă oleacă de limbă, nu-i vorbă, dar după asta aşa te deschide la inimă, că pe loc ziua de lucru se preface într-o zi de mare sărbătoare... Cum, adică, nu vrei? De ce nu vrei? Apoi, dacă ai să îmbli cu fasoane... Ia te uită, noi o poftim din toată inima, da ea face fasoane! Că, dacă-i aşa, o putem şi noi întoarce mai altfel. Ca să vezi 'neata obrăznicie! Noi o primim omeneşte, cum se cuvine, iar ea face mofturi! Mai pe scurt, bei cîte-o cană din fiece butoi, venim mîne la clacă, nu bei, mestecă singură lutul cela, că l-am tot mestecat şi uns cu lopăţica, de ne-am calicit şi picioarele, şi mînile...

Soarta bisericuţei din Ocolina era pusă în joc şi, ca s-o salveze, Ecaterina a fost nevoită să lase icoana şi să pună mîna pe cană. Prima petrecere a făcut-o în ograda lui moş Pasăre. De fapt, „Pasăre" era poreclă, numele fiindu-i Vasile Cruntu, dar nimeni în tot satul nu-i zicea decît „moş Pasăre". Trecînd de şaptezeci, moş Vasile a rămas fără dinţi. Bărbia îi venea tocmai sub nas, dar avînd nasul încovoiat, bine şlefuit, cu doi ochi veşnic stînd la pîndă, moşneagul semăna grozav cu o pasăre de pradă, şi o poreclă mai potrivită nici că s-ar fi putut. Ştiindu-i de hoţi şi vicleni, poate ar fi fost mai potrivit să le fi ocolit casa, dar nici ocolită nu putea fi. Moş Pasăre avea trei feciori, hapsîni ca şi taică-său, dar amarnici, cînd vroiau să fie; şi fără ajutorul lor nici vorbă să fi pus bisericuţa napoi pe temelie.

Bătrînul Pasăre, avînd şi el o bucată de vie cum avea toată lumea, strivea struguri după casă. Adică picioarele lui mestecau boabe într-un ciubăr, pe cînd ochii şi toată firea stăteau la pîndă, asta fiind marea lui patimă, şi nu

a apucat umbra Ecaterinei să se atingă de poartă, cum bătrînul a şi înţepenit cu capul ridicat sus, cu ochii pieziş.

— Care-i acolo, măi?

Cei trei vlăjgani ai lui moş Pasăre, cu ulciorăşele puse la îndemînă, petreceau pe prispa casei, prefăcîndu-se că-şi grijesc armamentul. Care se porăie cu pistolul, care suflă tăişul sabiei. Împreună cu armatele ruseşti, la lupte participau şi cîteva escadroane de voluntari moldoveni, zişi „arnăuţi". Cei trei feciori ai lui moş Pasăre umblau şi ei cu arnăuţii. În afară de trofee, cîştigau de la împărăteasă cîte o rublă pe lună, hrană pentru ostaş şi ovăs pentru cal. Toată iarna, cît a ţinut armistiţiul, cei trei arnăuţi au băut vin împreună cu taică-său, iar acum, fiindcă roada era nemaipomenită, şi-au permis să vină acasă pînă la încheierea campaniei.

— Venim cu icoana Preasfintei Fecioare în casa domniei voastre, rugîndu-vă smerit...

— Ce-o zis ea, măi?

Fudul de ureche, moş Pasăre auzea numai ceea ce strigau feciorii şi se folosea de serviciile lor cînd avea de vorbit cu cineva.

— Cheamă lumea la clacă, i-a strigat fiul cel mare.

— Ce fel?

— La lut, să întărim măcar cît de cît bisericuţa ceea.

— Ce să mai întăreşti acolo, cînd o fugit pe-o coastă!

— Satul nu poate rămînea fără biserică, i-a replicat Ecaterina prin feciori.

— Hotărît că nu poate, dar biserica — asta nu mai e treaba noastră.

— Treaba cui?

— Treaba popii.

— D-apoi că... iaca, nici preot nu avem.

— Ce zice ea, măi?

— Zice că n-avem popă.

— Apoi, dacă n-avem popă, la ce bun ne-ar trebui biserică?

— Să avem unde ne spovedi.

— Ce zice ea, măi?

— Zice să avem unde ne spovădui!!!

— Ce spovedanie poate fi pe vreme de război? Cît ţine războiul, căpitanul răspunde de toate, iar ceilalţi — *pei-guleai* cît încape în tine!

Aici, la această întorsătură jucăușă, moș Pasăre și-a adus aminte că trebuie să mai fie pe undeva un butoiaș plin. Uitase de dînsul și era păcat, pentru că butoiașele — ferit-a sfîntul să treci pe lîngă dînsele fără a le vedea! Se răzbună mai dihai ca femeile! Descoperindu-și butoiul, moș Pasăre a umplut o tocitoare, a dat-o peste cap. A stat o vreme crunt, sever, dar calitatea vinului l-a răzbit, făcîndu-l să zîmbească. Firește, zgîrcit cum era, nu-i prea venea la îndemînă să strice vinul cu o femeie care nu se pricepe la băutură, dar, pe de altă parte, dat fiind că umblă cu icoana... A umplut o jumătate de tocitoare, pornindu-se cu dînsa spre femeie.

— Cum se poate, se miră Ecaterina, cum se poate?!

— Da de ce nu s-ar putea?

— Sînt venită cu copiii, cu icoana Preasfintei Fecioare...

— Ei și dacă ești cu copiii? N-au mai văzut dracii ăștia cum bea vin Ocolina? Cît despre icoană, apoi nu scrie la carte: beți dintru acest pahar, că acesta este sîngele meu?

— Dacă nu, se împotrivește Ecaterina. Acolo scrie așa: luați și mîncați din pînea aceasta, acesta este trupul meu, și abia după asta vine vorba de vin.

— Pîne în casă n-avem. N-avem gospodină și n-avem nici pîne. Da vin, pentru că a rodit... Hai, nu mă fă să țin tocitoarea plină, că mă doare mîna...

— Și dacă gust, o să veniți la clacă?

— Dacă o bei pînă la fund, venim.

— Tuspatru?

— Tuspatru.

Ecaterina a închinat frumos pentru pomenirea celora și celora, și celora, și-a făcut semnul crucii, și-a oprit suflarea, și-a închis ochii... Sărmanii copilași! Tremurau de groază în jurul ei, căci era tocitoarea așa de mare, și vinul cela cu cojițe, cu sămînță, cu cine mai știe ce, dar Ecaterina nu s-a oprit pînă n-a dat de fund.

— Brava, a lăudat-o moșneagul. Du-te acasă, și — nici o grijă!

Mai avea de umblat o bună jumătate de sat, dar ce-o fi avut vinul cela al lui moș Pasăre, că, treză la minte cum era, s-a pomenit că i se înmoaie încheieturile și se clatină din mers cu icoană cu tot. Doamne-Dumnezeule, cu șase copilași în urma ei, cu icoana Preasfintei Fe-

cioare, vine, iaca, pe drum şi se clatină! De ruşine ce i se făcuse, a ieşit repejor din sat, apoi, dînd de-o cărare urzită pe malul cel nalt, a tot mers şi mers cu copiii în urma ei, lăsînd vînturile s-o împrospăteze...

— Mămiţă-dragă, d-apoi noi un'ne ducem?!

— Ne ducem şi noi unde ne vor duce ochii şi picioarele...

* * *

Iar picioarele şi ochii au dus-o spre cele cîteva acoperişuri de sub pădure, acolo unde o pîndea o altă grea încercare. Casele de sub pădure erau ale unui oarecare Taica. Adică „Taica" era poreclă, numele fiindu-i Cruntu, căci se trăgea şi el din neamul Crunţilor, dar în Ocolina, ca şi în oricare alt sat, poreclele aveau mai multă trecere. De fapt, Ocolina era adunată din cîteva viţe de neamuri, ce hotărau destinele satului. Ferice de satele unde aceste viţe se dovedesc a fi demne, cumpătate, cu măsură, şi vai de satele unde aceste viţe caută să-şi impună puterea şi voinţa cu orice preţ. Cîte minţi luminate, cîte suflete nobile au fost băgate cu zile în pămînt, numai pentru că nu au fost pe placul acestor viţe de neamuri!

Ecaterinei scris i-a fost să se plece o viaţă întreagă în faţa Crunţilor, căci dacă moş Pasăre avea trei flăcăi voinici, care la o nevoie puteau mişca din loc o stîncă, Taica, chiar şi în cele mai grele vremuri, cînd nimeni nu avea o para chioară, umbla cu punga plină... Cînd, cum, de unde i-o picat averea, nimeni nu putea şti, iar gurile rele lăsau să se înţeleagă că pentru asta Taica s-a mutat cu traiul sub pădure, ca să nu se afle niciodată.

Taica era cunoscut în tot lungul Nistrului, cu nasul său mare, cărnos, un nas veşnic purtat pe unde nu i-a fiert oala. În urma sfîrlelor primite, s-a tot umflat şi s-a transformat, încît a ajuns să bage groaza în semeni. Era tăcut de felul lui, Taica cela, dar în lungile sale tăceri tot timpul punea la cale lucruri care nu făgăduiau nimic bun. Ziua-n amiaza mare te mai puteai apropia să-i dai bună ziua, iar cum soarele scăpăta după deal, căutau cu toţii să-l ocolească.

Avea însă bani, şi aşa e lumea noastră — fără bani nimic nu poate fi mişcat din loc. Nici lucrurile cele mai

sfinte, nici măcar lăcașul Domnului. A merge cu icoana Preacuratei pentru a te închina unui nas mare i se părea Ecaterinei un lucru rușinos din cale afară, un lucru cu neputință, și de n-ar fi fost tocitoarea ceea cu tulburel, în ruptul capului nu s-ar fi dus. Pe lîngă multe altele, Taica cela nici măcar să umble la biserică. Nici nu se spovedea, nici nu se împărtășea, nici nu ținea sărbătorile. Pînă și copiii veneau să-i boteze nevasta cu o cumătră-două. Întrebată fiind unde-i bărbatul, zicea că, iaca, s-a dus în cărăușie și nu se mai întoarce...

Așa păgîn, avea și el vreo doi-trei oameni în Ocolina cu care se știa de bine, printre acești aleși numărîndu-se, oricît ar părea de ciudat, și Ecaterina. Adică ce însemna în înțelegerea lui Taica a se avea de bine cu cineva? Răspundea la binețe. Ecaterina era însă singura din Ocolina căreia el, răspunzîndu-i la binețe, o mai întreba și ce face. Poate că alta, în locul ei, ar fi umplut satul, dar proasta ceea, în loc să se fi mîndrit cu cinstea ce i se face, se temea de nasul cela ca de ciumă. O viață întreagă l-a ocolit, s-a jurat că pînă la moarte nu-i va călca pragul, dar, vai, rămînea satul fără biserică...

— Mămiță-dragă, ce ne facem dacă ne iese și aici cu tocitoarea în cale?!

— Dacă nu, a zîmbit Ecaterina, că n-are butuci...

Oricît ar părea de ciudat, în preajma casei de lîngă pădure — nici o viță de vie. Toată ograda — numai perji. Și nu perje de cele mășcate, albe sau goldane, ci un soi de prune mărunte, negre, dulci, aduse de undeva din Muntenia. Toamna, cînd Ocolina făcea vin, ograda lui Taica era numai prune. Prin panere, pe acoperișuri, vărsate jos, peste tot grămezi de prune, lăsate să se înmoaie, să slobozească sîmburele înăuntru. Cînd le venea sorocul, le punea prin butoaie la fermentat, după care făcea dintr-însele un fel de băutură numită „țuică". Săptămîni întregi fumegau șoproanele celea de lîngă pădure. Butoiașele cu țuică erau îngropate în pămînt — să le scoată duhoarea, și iată că iar le dezgroapă, mai fumegă o vreme șoproanele de lîngă pădure, și iară se îngroapă butoiașele...

La drept vorbind, ocolinenilor nu le plăcea țuica ceea, găsind-o prea tare. Nu o bea nici Taica, dar dincolo de văile nistrene era căutată peste tot și avea mare trecere în lume. Că mai fiece petrecere cu țuică sfîrșea

cu o bătaie bună, nu-l îngrijora pe Taica. Dimpotrivă, îi plăcea grozav să se amestece în orice încăierare și, străduindu-se să facă pace, îi învrăjbea și mai rău. Zvonul că cutare s-a și împăcat cu cutare era pentru Taica una din cele mai proaste noutăți, căci din cele două stări ale lumii — războiul și pacea — el o recunoștea ca fiind valabilă numai pe prima.

Capul lui, mare și cioturos ca un bostan răscopt, căuta veșnic care și împotriva cui ar putea fi asmuțit. Pe cînd păștea încă vacile, era de acum amestecat în treburile celor mari. Știa cine și cu cine a ajuns la cuțite, dar s-ar putea împăca mai pe urmă; care și cu care, așa vecini și cumătri, și prieteni buni cum sînt, vor ajunge pînă la urmă dușmani pe viață. La cincisprezece ani, nemaiavînd pe cine împăca în Ocolina, a luat la rînd satele din lungul Nistrului, iar după însurătoare a început a trage și prin țări vecine.

Taina cea mare a lui Taica erau disparițiile lui. Fosăia cît fosăia pe lîngă casă, punea într-o trăistuță un mălai, cîteva cepe, și într-o bună dimineață — gata, nu mai este. Pe jos se duce, pe jos se întoarce; cu deșertul se duce, cu deșertul se întoarce, dar nu se știe cum și prin ce fel după fiecare întoarcere îi sporea averea. Ostenind a tot ghici ce e cu acest nemaipomenit noroc al lui Taica, oamenii fac ce fac și iar o iau spre pădure, cătînd să treacă, firește, pe lîngă casa ceea norocoasă. Ca să scape odată de ochii și de gura satului, Taica și-a făcut garduri înalte, împletite din nuiele. Avînd boi și vaci, nevasta lui, cum se obișnuia prin sate, lipea de gardurile celea baliga, ca s-o usuce pentru de foc, dar mai apoi uita s-o dezlipească... Și, tot așa din an în an, s-o fi adunat pe gardurile celea atîta bunătate, că Ocolina, în cele din urmă, s-a răzbunat, zicîndu-i căsuței de lîngă pădure „cetate de băligar".

Împreună cu ciocnirile armate, venea și marele zbucium al lui Taica. Așa neștiutor de carte, fără hartă, fără cunoașterea unor limbi străine, înhăma, cînd îi spunea nasul că a venit vremea înhămatului, punea în trăsură atîta băutură cît îi spunea nasul, ieșea din curte, se ducea încotro îl ducea nasul, și nu a trecut o bătălie mai însemnată să nu fi stat și el laolaltă cu ceilalți cîrciumari pe la margini, așteptînd cînd învingătorii vor începe marele lor ospăț.

După cum se știe, prada de război era pe acele vremuri una din cele mai mari ispite. Abia apucînd să-și îngenuncheze dușmanii, biruitorii începeau chiar acolo, pe cîmpul de bătaie, împărțeala, după care sufletul cerea o cît de mică înghițitură...

Mai ales în cea de-a doua ciocnire dintre ruși și turci i-a mers bine lui Taica. Atît de bine i-a mai mers, încît, întorcîndu-se dintr-o călătorie, și-a adus o călugăriță tinerică. Auzise el pe undeva că oamenii mai avuți, fie că au, fie că nu au nevastă, obișnuiesc să mai țină una tinerică lîngă casă, și dacă în casele avute era cîte o țiitoare, de ce să nu aibă și Taica!

* * *

— Venim cu icoana Preacuratei Fecioare, pentru a vă ruga să binevoiți a ne da o mînă de ajutor la refacerea sfîntului lăcaș, astfel ca și el, la rîndul lui...

Taica stătea la încheietura porții, supărat că potăile, cu lătratul lor, îl împiedică să prindă firul. Cu sacul pus pestelcă, semăna a fierar ieșit pe-o clipă din fierărie. Atîta doar că mînile lui grele, păroase erau numai zamă de perje, numai chiseliță. Javrele căutau cu orice preț să se strecoare prin crăpătura porții, pentru a se năpusti asupra celor veniți. Din cînd în cînd Taica le repezea, la nimereală, cîte-un picior și se făcea a nu pricepe ce-o fi vrut Catinca asta...

— Venim, iată, cu icoana Preacuratei...

— D-apu' că bisericuța ceea, apu' ... s-o risipit! face el deodată.

— Tocmai de asta și îmblăm pe la case...

— Ce să mai îmblați!... Că, ceea ce s-o risipit, gata — risipit rămîne.

— Lasă că nu s-o mai risipit ea cu totul. O fugit oleacă pe-o parte, dar pereții mai stau în picioare, și acoperișul se ține, de bine, de rău. Amu, am stat noi cu copiii știa și ne-am gîndit... Dacă ai binevoi mata să vii, și s-ar repezi moș Pasăre cu băieții, că au făgăduit și ei să vină, apoi, cu toții, s-ar putea s-o așezăm pe temelie...

— Handralăii ceia să-ți așeze biserica pe temelie? întrebă Taica, scîrbindu-se cumplit de priveliștea ce-i încolți în minte.

Rude fiind, erau sfădiți la cuțite. Se împăcau numai

atunci cînd aveau de îngropat pe cineva şi, cum groapa era astupată, nici să audă unii de alţii...

— Băieţii îmblă la luptă, a încercat să le ia apărarea Ecaterina.

— Îmblă pe urlaţi... Cum se îmbată, pornesc prin sat, declarînd sus şi tare că străbunii lor au întemeiat Ocolina. Ei nu că să întemeieze un sat, o poartă ca lumea nu se pricep s-o facă...

Aici Taica s-a oprit, aşteptînd să vadă ce va zice musafira. Avea omul pretenţia de-a fi întemeiat şi el ceva pe această lume. Era visul, era ţicneala, era nebunia lui, şi satul, nevoit să împrumute cîte-un gologan de la Cruntul cela de lîngă pădure, i-a zis „Taica", recunoscînd într-un anumit fel că o fi întemeiat el ceva acolo. Fără a pomeni măcar în treacăt meritele străbunilor lui la întemeierea satului, nici vorbă nu putea fi de-o ajutorare, şi Ecaterina a scăpat şi ea o vorbă în sensul că, orice ar zice moş Pasăre cu băieţii lui, satul ştie el prea bine cine i-a fost întemeietorul cu adevărat...

Recunoaşterea din partea unei femei cucernice l-a făcut pe Taica să răsufle uşurat, aproape fericit. Într-un anumit fel, Ecaterina ţinea locul preotului şi, deci, iată că şi biserica recunoaşte... Făcîndu-i semn să-l aştepte, a dispărut în umbra şoproanelor, după care iată-l întorcîndu-se cu o cănuţă aburind.

— Fie de pomenirea celor care cu adevărat au întemeiat aici pe malul nalt al Nistrului...

Mirozna lîncedă a băuturii o învăluia, îi venea să verse, dar Ecaterina şi-a zis: ferit-a sfîntul! Mai bine să mori decît să verşi, căci fără acest nas cărnos, atotputernic, nici vorbă să-şi recapete Ocolina sfîntul său lăcaş...

— Fie, a zis femeia şi, cum a dus la gură cănuţa, a şi dispărut de pe faţa pămîntului, căci nu mai ţinea minte cum au făcut sărmanii copii de-au adus-o acasă.

* * *

Pe la miezul nopţii a început să verse şi a tot vărsat, încît credea că — gata, nu mai scapă cu zile. Mai înspre zori, venindu-şi în fire, şi-a adus aminte că a chemat satul la clacă. Doamne-Dumnezeule, se poate să se adune satul şi tocmai ea să nu fie la biserică?! Şi-a

trezit repejor copiii, luîndu-i cu binişorul, să nu-i sperie din somn. S-au spălat, s-au îmbrăcat, au aruncat sub cerul gurii fărîmăturile rămase din mămăliga de asară şi, cu Rujca în urma lor, hai fuguţa la deal.

Pentru a le da o pildă bună consătenilor, molipsindu-i cu propria hărnicie, Ecaterina, pînă una-alta, a cărat apă de la fîntînă, răzmuind o groapă de lut, pregătită mai dinainte. Apoi, fără a sta mult pe gînduri, îşi prinde marginea fustei în brîu şi începe a călca acel lut.

Cum vine toamna, satul munceşte mai mult cu picioarele. Unii fac vin, alţii mestecă lut. Cîntă cucoşii, soarele urcă pe cer, lumea trece pe drum, care urcă la deal, care coboară la vale, dar nu par a se grăbi nici unii, nici alţii, şi numai Ecaterina îi dă zor. Oftează, muncind de una singură, şi, cu toată hărnicia, începe să-i scapete fruntea jos, tot mai jos, să nu o vadă copiii amărîtă, să nu o vadă disperată, să nu o vadă plîngînd...

Plîngea, firește, pentru că soarele bătea din plin, iar la refacerea bisericii nu venise nimeni. Gînduri grele, gînduri negre despre sine şi despre semenii săi o săpau din toate părţile şi, pentru a nu urla de atîta dûrere, se gîndea: Doamne-Dumnezeule! Cine să fi crezut că amu patru ani, luîndu-şi rămas bun de la părintele Găină aici, în bisericuţa asta, nu-l va mai vedea? A binecuvîntat-o el atunci, sărmanul părinte, s-a urcat în cărucioară şi s-a dus pentru a nu se mai întoarce. A murit de vătămătură acolo prin păduri. Averea bisericii, pe care-o luase cu dînsul, au împărţit-o între ei preoţii ce au venit să-l prohodească. Ce-i drept, la început era vorba că le iau pentru păstrare, iar amu cine să le mai dea de urmă...

Sfînta evanghelie, pentru care părintele Găină dăduse cîndva iapa de la căruţă cu mînz cu tot, o vreme a fost păstrată de sărmana preoteasă, dar cînd nu a mai avut cine o ţine, hai că se mută într-un sat vecin la soră-sa. Acolo, mă rog, cum să te duci cu o casă de copii şi cu mîna goală? A schimbat sfînta evanghelie pe un sac de făină de păpuşoi, lăsînd Ocolina fără lumina sfintei scripturi. Şi tot aşa, una după alta, picătură cu picătură, pînă a rămas icoana Preacuratei Fecioare singură. Văzînd una ca asta, Ecaterina s-a grăbit s-o coboare în vale, să nu rămîie satul chiar fără nimic.

Sărmanele biserici sîngerau şi ele împreună cu

cîmpurile, împreună cu satele, împreună cu lumea ce le înălțase... Pe lîngă toate, bisericuța din Ocolina a mai avut și marele nenoroc de-a fi aleasă de hulubii pădurilor din împrejurimi. După ce-au colindat satele de-a lungul Nistrului, hulubii și-au ales biserica din Ocolina. S-au tot rotit deasupra ei, și s-au tot lăsat pe acoperiș, de se ciuguleau și iar se roteau de-a mai mare dragul. Părintele Găină avea ce avea cu hulubii, dar îi pîndea ziua întreagă și — mai cu bulgări, mai cu pietre, mai cu o prăjină — nu-i lăsa să se așeze pe biserică în ruptul capului. Oamenii chicoteau în sinea lor, făcînd glume pe sama popii. Pînă și Ecaterina, luîndu-se cu satul, chiar a îndrăznit o dată să-l întrebe pe părinte pentru ce prigonește el hulubii despre care sfînta scriptură spune că însuși duhul sfînt s-a lăsat în chip de porumbel peste creștetul Mîntuitorului?!

Părintele s-a uitat la dînsa lung, cu amărăciune, dar nu a zis nimic. După moartea lui hulubii au pus stăpînire pe acoperișul bisericii și vara întreagă mai că nu se întorceau napoi în pădure. Și se tot plimbau pe ocoloții ceia, și se drăgosteau, cărau cu ciocul crenguțe, nimicuri fel de fel, făcîndu-și cuiburi în pod. Tot porăindu-se, au măcinat cu lăbuțele acoperișul, făcîndu-l ferfeliță. De la o vreme, cînd se întorceau de pe undeva, se lăsau din zbor drept în cuiburi, căci acoperișul era numai găuri. Și, firește, cînd au dat nesfîrșitele ploi de toamnă, tavanul, deșelat fiind mai dinainte, s-a năruit cu totul.

„Dacă n-au știut de unde să scoată lut..." — își zicea Ecaterina, crezînd că de vină erau bătrînii care au scos lut pentru biserică de unde s-a nimerit, în loc de-a fi căutat lutul cela care, se zice, îi ca piatra... Pentru a ispăși oarecum păcatul străbunilor, a tot cărat cu desaga lut de sub dealul mănăstirii, un lut întunecat, unsuros, lăudat pretutindeni. Cum a scăpat de grija lutului, a început pe apucate să cureță sfîntul lăcaș de moloz. Era o muncă grea, bărbătească, dar, nefiind bărbați în satul cela, zi cu zi, fărîmă cu fărîmă, nu s-a lăsat pînă n-a curățit-o.

Principalul, își zicea, e să nu se sperie oamenii cînd s-or aduna la clacă. Văzînd că acoperișul se mai ține, și pereții, de bine, de rău, mai stau în picioare, parcă e mare lucru să așezi lăcașul napoi pe temelie? Da-va

Domnul, va sfîrşi odată războiul, oamenii se vor întoarce pe la vetrele lor... Unul moare, altul se naşte, după duminică vine zi de sărbătoare, şi iar e duminică, şi iar o zi de mare sărbătoare — se poate, să rămînă satul fără biserică?

— Nu se poate, declară Niţă, mezinul, făcînd-o pe Ecaterina să tresară.

— Ce, adică, nu se poate? întrebă femeia cu glasu-i tremurînd.

— Nu se poate şi... gata.

— Ia vin' la mama să te pupe.

Şi cum s-a plecat către micuţ, cuprinzîndu-l cu un braţ, aude deodată:

Îngerii vor prevesti,
Şi porţile se vor deschide...

Printr-o gaură din perete se auzea cum o tînără femeie cînta canoanele. O fi cîntat prin biserici bogate, cu bolţi aurite, căci avea un glas ca un clopot. Spre deosebire de multe alte cîntăreţe pe care le văzuse Ecaterina, ea nu se ruşina de glasul său, nu cînta cu fruntea plecată, legănîndu-se a jale şi amărăciune. Tînăra femeie cînta cu fruntea sus, cu ochii larg deschişi, cu mînile desfăcute în lături, de parcă ar fi ţinut albăstrimea cerului în palmele sale.

Şi s-a petrecut o minune, biserica din Ocolina iară devenind ceea ce fusese odată. Proasta de Ecaterina căra pînă la ameţeli lut, baligă, pleavă, şi nici prin cap să-i fi trecut că singurul lucru de care avea nevoie bisericuţa lor era un frumos glas de cîntăreaţă. Cutremurat de acea cîntare, sfîntul lăcaş aşa dărîmat cum era, fără altar, fără uşi, fără ferestre, părea că se aşază înapoi pe temeliile sale...

Cu fusta prinsă în brîu, cu picioarele în lut, Ecaterina stătea cu gura căscată, căci niciodată minunile cereşti nu erau atît de aievea. Îi veni şi ei să cînte, să încerce măcar a se înălţa împreună cu glasul cela fermecător, dar nu, pentru că — iată că nu! ...Unde mai pui că nici cuvintele nu le ştia, auzise canonul cela o singură dată, la o slujbă ţinută în mănăstire... S-a gîndit că şi femeia ce cîntă o fi fost călugăriţă... Purta fustă lungă, cenuşie, bluziţă de maică, încheiată peste tot, dar se vedea că fierbe tinereţea într-însa. Cîntarea venea

plină, măsurată, ca un șuvoi rupt dintr-o stîncă, și numai cîteva vinișoare tremurau pe gîtul ei vînjos atunci cînd psalmul urca sus de tot, la Domnul...

„Și eu ca proasta, numa'lut și sudoare, cînd se cîntă atît de frumos..."

Pentru a nu-și înmulți păcatele — fuguța la fîntînă. Se spală, se drege cît de cît, dar cînd se întoarce, pustie e boștura peretelui, și de cîntăreață — nici pomeneală.

— Da un' s-o dus, măi, femeia ceea?!

Copiii — plini și ei de nedumerire:

— Era, iaca, acolo, da amu, iaca, nu e...

Hei, d-apoi las'că Ecaterina, crescută în văile nistrene, cînd e vorba să dea de urma cuiva, îl scoate de sub pămînt. Nu a avut mult de căutat, căci, cînd colo, o vede ducîndu-se spre cele acoperișuri de lîngă pădure. Era, pe semne, femeia adusă de Taica cine știe de pe unde, ca să-i fie țiitoare. Ecaterina nu prea înțelegea cam ce-o fi însemnînd „țiitoare", dar pentru că satul o bîrfea pe cîntăreață, scornind pe sama ei cîte și mai cîte, Ecaterina, ca orice femeie cucernică, atunci cînd auzea de lucruri murdare, se făcea a nu auzi, a nu pricepe. Las' că și Ocolina e poamă bună! Pe cine nu l-a bîrfit?! Pe cine n-a căutat să-l învețe minte?! Iar atunci cînd sfîntul lăcaș le-a cerut o mînă de ajutor, ei beau tulburel, șezînd pe prispe, pe cînd femeia bîrfită de dînșii a venit să lumineze măcar pe-o clipă dărîmăturile iestea...

— Ș-amu, măicuță, ce facem?

Auzise de pe undeva că marilor cîntăreți li se cuvine o frumoasă mulțumire din partea bisericii în care au cîntat. Ocolina, la drept vorbind, nu mai avea biserică, dar sub dărîmăturile sale era loc sfințit, și bunul nume al acelui lăcaș, demnitatea rînduielilor creștine cerea să fie răsplătită măcar cît de cît truda acelei cîntărețe...

— Măi copii, ia hai fuguța la vale...

Marele ei noroc că în anul cela rodise cum nu se mai poate de bine grîul. Îmblătise mai o jumătate de sac. Nu lăsa nici copiii să se atingă de dînsul, căci era grîul sfintei biserici, semănat pentru a avea din ce coace nafură, dar amu, pentru că erau puse în joc demnitatea și bunul nume ale bisericii... Dezlegînd în grabă sacul, a luat o măsură de grîu, a pus mîna pe rîșniță.

Era numai foc și pară, căci, vai, se lumina toată de acea mare sărbătoare numită „coptul pînii"... Ici cerne, colo plămădește, dincolo se aprinde focul în cuptor, și în vreme ce trosnesc lemnele, se trece la frămîntarea aluatului. Noaptea tîrziu, cînd copiii dormeau, Ecaterina, rumenă și fericită, a scos din cuptor o minune de colac, că puteai să-l pui în fruntea mesei și să aduni un sat întreg în jurul lui.

Mult așteptata, mult rîvnita, mult visata mireznă de pîne coaptă tulbura copiii prin somn. Prind a se foi, a scînci și ca să nu-i chinuie, Ecaterina pune colacul într-un șervet, îl leagă frumușel, pornind la drum odată cu zorile, mîndră de faptul că bisericuța satului iese și de astă dată cu obrazul curat.

— Aracan de mine...

Se petrecea ceva în casele de lîngă pădure. Nu mai fumegă acoperișul celor șoproane unde fierbea Taica strania sa băutură, nu latră cînii, și poarta cu aripile larg deschise... Oarecum îngrijorată, Ecaterina s-a dat în dosul unei tufe, să vadă mai întîi ce se întîmplă acolo la dînșii.

Nimic deosebit. Pur și simplu, stăpînul se pregătea de drum. În mijlocul ogrăzii trăsura cu coviltir — un acoperiș făcut din nuiele și rogojini. O pereche de cai la oiște, o altă pereche, de schimb, legați de fundătoare. Nevasta lui Taica și cu cele două fete ale sale se porăiau în jurul căruței, petrecîndu-și stăpînul într-o lungă și grea supărare.

Veselă era numai țiitoarea. Stătea oarecum în drumul căruței, gata fiind să urce, să plece și ea la drum. Pe semne, viitoarea călătorie o înveselea, o încînta, și ea, bine dispusă, fluiera. Adică se căznea mai mult să fluiere, pentru că femeile nu se pricep a fluiera frumos ca bărbații. Din cînd în cînd — ce-o fi dat peste dînsa? — își juca șoldurile, cum fac de obicei femeile cînd vor să vadă pînă unde ajunge marginea fustei.

Jucatul șoldurilor are darul de-a zădărî bărbații, și femeile cu obraz caută să nu-și prea vînture fusta. Obraz însă au cele de prin sate, care trăiesc în mijlocul lumii, pe cînd aici, sub pădure... Taica era grăbit cum e omul cînd pornește la drum, dar, grăbit fiind, mai era și bărbat. Tot alergînd cu treburi încoace și încolo,

cînd îl prea răzbea, tipărea din fugă şoldurile cîntăreţei de parcă ar fi încurajat neruşinarea ei. Buca tipărită se smuncea arţăgos, dar nu pentru a se supăra, ci pentru a lungi joaca.

— Maică precistă, oare chiar să fie adevărat că glas frumos au numai curvele?

Primul lucru care i-a venit în cap a fost fuga. Să fugă cît nu-i tîrziu. Cu colacul strîns la piept, a tot furat cu spinarea înapoi, dar cum a ieşit la cărăruşa pe care venise, iată că porneşte şi Taica la drum. O coamă de colb răsărită chiar din căscătura porţii. Căruţa plină cu butoiaşe. Doi cai la oişte, doi la fundătoare şi o tînără iepuşoară aşezată frumuşel lîngă stăpîn.

Minunea din şervet mai mirosea încă a mare sărbătoare, şi era atît de rumen şi frumos colacul cela, că nu se putea întoarce în vale fără măcar să-l fi arătat bisericii, pentru care se semănase, se strînsese şi se măcinase grîul cela... A stat o vreme cu colacul în mijlocul dărîmăturilor, a plîns cît a plîns şi a pornit spre casă. Urîţenia şi nedreptatea lumii o zdrobiseră cu totul. Venea încet, cu capul plecat, pentru că, să vezi, se mai întîmplase să fie şi duminică în dimineaţa ceea. Undeva, departe, băteau clopotele mănăstirii, iar Ocolina, ameţită de acel dulce tulburel, părea adormită pe veci. Perdele trase, uşi închise, pustiu dealul, pustie valea. Apoi, deodată:

— Tu, fa, de unde vii aşa plouată?

Cei trei fraţi căscau pe prispă, aşteptînd cînd se va scula bătrînul. Singuri nu puteau coborî în beci. Aşa era hotărît la dînşii. Ecaterina, după ce-au amăgit-o ei atunci, punînd-o să bea zoile celea, dar de venit la clacă nici gînd să vină, şi-a zis că în viaţa ei nu mai trece pe uliţa ceea. Acum însă, înjosită şi ruşinată cum era...

— De-aţi şti voi de unde vin...

Auzind pătărania, cei trei fraţi au prins a rîde de se cutremurau cu tot cu prispă.

— Cum să nu-i tipărească şoldurile, fa, dacă îi „ţiitoarea lui? Tu măcar ştii ce-i aceea „ţiitoare"?

— Da ce-i aceea?

— Omul îşi aduce o puică în casă, o hrăneşte, adică o ţine, şi pentru că o ţine, trăieşte cu dînsa...

— Cum, adică, trăieşte?...

— Nu știi cum se face? Se culcă sara alături, se acoperă cu un țol ceva, se tot mîngîie și se pupă pînă se ajung bine de tot unul cu altul...

— Cum nu vi-i rușine la obraz, măi, să-mi spuneți mie una ca asta?! Și apoi omul cela, că, el, ce adică, n-are femeie cu care s-a cununat?...

— Femeia e una, țiitoarea e alta!

— D-apu'că pentru una ca asta el poate fi afurisit și izgonit de către preot din biserică în fața întregii lumi!

— Neavînd satul nici preot, nici biserică, de ce să nu-și ieie țiitoare?!

— Dacă nu și-o luat-o el pentru dînsul, măi, zice deodată mezinul, care părea a fi mai viclean, dar și mai mintos decît frații lui. O luat-o ca să poată vinde țuica mai bine. Că una e cînd crîșmarul vinde de unul singur, și alta e cînd băutura o toarnă o muierușcă tînără și pipărată...

— Nu cumva vreți să spuneți că și amu, pornind la drum, el anume pentru asta și-o așezat-o alături, lîngă butoaie?...

— Cum, adică, pornind la drum? Se gătește el iară de ducă?!

— Se gătește?! S-a dus pușcă în zorii zilei, amu o fi cine știe pe unde...

Cei trei frați au rămas cu gurile căscate.

— Auzi, tuță? Moșul cela iară ne-a făcut bucata... O tulit-o.

Moș Pasăre era și el pus în mare încurcătură. De cînd se ținea minte, urmărea orice mișcare a vărului de sub pădure. Încotro se ducea acela, într-acolo o lua și el, știind bine că nu se va întoarce cu deșertul. De cum a prins a îmbătrîni, își punea băieții pe urma vărului.

— Amu ce ne facem, tuță?

— Iute șaua pe cal!

Băieții atîta așteptau. Cît ai clipi din ochi erau gata de drum toți trei. Deschizîndu-le poarta, bătrînul le-a dat de grijă:

— Ori îmi aduceți și mie țiitoare, ori nu vă întoarceți deloc!

„Cine-o fi crezut că și cioroiul ista-i cu gîndul la păcate!"

Întorcîndu-se acasă, a frînt colacul, a făcut parte

dreaptă fiecăruia, apoi a închis ușa, s-a lăsat în genunchi în fața Preacuratei și a zis:

„Doamne, să te întorci cu fața de la noi atunci cînd vom veni să te rugăm pentru cele pămîntești...".

Capitolul IX

FACEREA IMPOSIBILULUI

O, de mi-ar fi fost dat să schimb fustăraia asta pe-o pereche de pantaloni!

Ecaterina a II-a

Dumnezeule, ce mai tristețe și Rusia noastră...

Pușkin

După patru ani de lupte crîncene, războiul ruso-turc a ajuns la acea dramatică răscruce cînd — nici tu pace, nici tu război. Trei din cetățile ce apărau nordul Imperiului Otoman fuseseră deja cucerite, dar asta nu a schimbat raportul de forțe, căci și după căderea Hotinului, Benderului și Akkermanului, pe apele Nistrului — nici plute, nici șlepuri, nici corăbii, nimic. Pustiul acestui rîu punea în mare încurcătură armata rusă, dat fiind că planul strategic al Petersburgului prevedea transformarea Nistrului în una din căile principale de aprovizionare a armatei. Se avea în vedere că după căderea sus-pomenitelor cetăți, asigurarea materială a războiului urma să vină cu șlepurile pe Nistru la vale, pentru ca mai apoi, ieșind în Marea Neagră, să intre în gîrla Dunării, în vederea aprovizionării armatelor debarcate pe pămîntul bulgar. Toate astea figurau doar pe hîrtie, pentru că ultima din cetăți mai rămînea în mîinile turcilor, și situația era de așa natură, că cine stăpînea Ismailul, acela stăpînea și Dunărea, și limanul nistrean, și în genere întreaga zonă balcanică.

Bănuind că, în cele din urmă, marea bătălie se va da sub zidurile acestei cetăți, turcii în toți cei patru ani de război au întărit-o cum au putut. Neînvinsa

fortăreață cu ziduri nalte, încinse de apele Dunării, cu o armată de elită, asigurată cu alimente și muniții pentru o asediere nelimitată în timp, a devenit piatra de încercare a două mari puteri.

Ismailul plutea ca o umbră de nor peste tratativele de pace ori tratativele preliminare, cum se numeau ele atunci. Cu toate că ambele părți căutau nici să nu-l pomenească, după fiece frază mai țepoasă, după fiece șovăială sau vorbă spusă în doi peri se ascundea Ismailul. Rușii, neavînd căi sigure pentru aprovizionarea armatei, după patru ani de lupte, nici nu erau în stare să asedieze Ismailul — asta turcii o știau prea bine. Pe de altă parte, știau și rușii că Ismailul era ultima speranță a otomanilor, și pierzînd-o, nu ar mai fi fost în stare să opună rezistență pînă la Constantinopol.

Occidentul, îngrijorat de extinderea hotarelor Imperiului Rus, ajuns pînă la Marea Neagră, urmărea cu cea mai mare atenție evenimentele din Balcani. Franța, Marea Britanie, Prusia și Suedia exercitau presiuni din ce în ce mai mari asupra Constantinopolului, cerîndu-i o poziție mai dură la tratativele de pace cu rușii. Poarta, istovită de război și cutremurată de nesfîrșitele revolte interne, zicea că are nevoie de ajutor concret, nu de sfaturi. În cele din urmă, o echipă de ingineri francezi au lucrat o vară întreagă la Ismail, conducînd lucrările de fortificare și, spre toamna lui 1790, Ismailul s-a transformat în una din cele mai puternice fortărețe ale Europei.

Nu atît la o victorie totală, cît la un sfîrșit al acestui război visa Rusia în toamna ceea. Ministrul de război, feldmareșalul Saltîkov, cerea din Petersburg cucerirea Ismailului. Potiomkin răspundea de la Iași că fără o completare a trupelor cu rezerve noi, cucerirea Ismailului este o afacere imposibilă. Petersburgul cerea să se facă imposibilul. De altminteri, dacă ar fi să urmărim istoria Imperiului Rus din acest punct de vedere, s-ar putea ușor observa că, în anumite momente cruciale, se ajunge la situația cînd pentru a mai face un pas nu ajung puteri, dar nici că fără pasul cela nu se poate, și atunci apare ispita de-a face imposibilul.

Potiomkin a fost toată viața dușmanul acestei teorii păgubitoare. Cu un anumit pedantism, împrumutat de la marea sa împărătească, nemțoaică de origine, Potiomkin

se cufunda de obicei în pregătirea cît mai amănunțită și meticuloasă a viitoarelor bătălii, astfel încît mulți istorici sînt înclinați să-i atribuie mai degrabă meritul pregătirii luptelor decît conducerea lor. Unde mai pui că, după o toamnă lungă și ploioasă, campania militară era încheiată, deși armistițiul nu fusese încă semnat.

Așezat pentru toată iarna la Iași, cu curte cu tot, comandantul suprem în sinea lui de acum amînase asedierea Ismailului pentru primăvară, dar odată ce Petersburgul insista, a dat dispoziții generalului Repnin în vederea asedierii cetății. Conform planului întocmit, amiralul Deribas urma să intre cu corăbiile în gurile Dunării, forțînd flota turcească să urce pe Dunăre, și cum cetatea va fi lipsită de apărarea artileriei, generalul Gudovici, cu infanteria, urma să înceapă asaltul.

Era prin noiembrie. O ploaie rece turna zi și noapte. Deribas a gonit navele turcești pînă hăt spre Galați, dar Gudovici nu putea urca pe zidurile cetății. Mai ales nisipiturile celea de pămînt hleios, răzmuiat de ploaie, nu puteau fi urcate în nici un fel. Urci cît urci și iar napoi pe burtă la vale.

Turcii, cum a fost atacată cetatea, au și întrerupt tratativele. Petersburgul îi cerea lui Potiomkin să arunce în lupte toate rezervele. Ismailul, dintr-o necesitate militară, s-a transformat într-o necesitate politică vitală pentru Imperiul Rus. Potrivit informațiilor secrete, turcii erau pe cale de-a aduna în curînd o nouă armată, de peste o sută de mii. Potiomkin nu putea conta pe cine știe ce mare reîmprospătare a polcurilor sale. Suedia și Polonia țineau Rusia într-o continuă încordare. Prin urmare, dacă nu era luat Ismailul de cu toamnă, turcii, în vara următoare, puteau cu siguranță răsturna rezultatele războiului în favoarea lor. Așa stînd lucrurile, facerea imposibilului devenise o necesitate absolută.

Nu-i vorbă, în rîndul armatelor de sud era o sabie vitează în stare să-și asume un asemenea risc. Căci, cu cît mai imposibilă părea biruința, cu atît mai aprigă era acea sabie, dar mult s-a tot gîndit și frămîntat, și îndoit comandantul suprem pînă să se fi hotărît să recurgă la serviciile ei. Vorba e că relațiile lui Potiomkin cu unul dintre cei mai distinși generali ai săi erau în-

curcate, încordate, umbrite în fel și chip. Suvorov, prețuindu-l pe Potiomkin ca bărbat de stat, nu punea mare preț pe însușirile lui de comandant. Pe de altă parte, Potiomkin, stimînd eroismul bravului său general, se cam temea de înțepăturile sale proverbiale și de curajul nesăbuit al acestuia dus pînă la limita cînd risca a se transforma într-o adevărată nebunie.

La începutul războiului, pe timpul luptelor de lîngă Oceakov, lui Suvorov îi vine odată în cap să întreprindă un atac sub ochii lui Potiomkin, fără să-l pună măcar la curent cu cele ce vrea să facă. Și cu toate că lupta a fost cîștigată și însuși Suvorov fusese rănit în acea luptă, Potiomkin nu a vrut să-i ierte samavolnicia, drept care, după căderea Oceakovului, corpul de armată comandat de Suvorov era mai mult ținut în rezervă. Potiomkin știa prea bine că pentru un general viteaz șederea în rezervă, cînd se dau luptele hotărîtoare, era un chin cum nu se mai poate.

Hazardul a vrut să-l scoată pe Suvorov din rezervă pentru a veni în ajutorul armatelor austriece comandate de principele Koburg. Luptele de la Rîmnic și Focșani, în care au fost nimicite aproape o jumătate din armatele Imperiului Otoman, nu au schimbat cine știe ce atitudinea comandantului suprem față de arțăgosul său general. După ce l-a decorat, după ce împărăteasa l-a primit în audiență, acordîndu-i supranumele de „Rîmnikski", Potiomkin iară l-a înfundat în rezervă. O toamnă lungă, rece și ploioasă a stat corpul generalului Suvorov-Rîmnikski lîngă Focșani în așteptarea ordinului. Ostașii lui Gudovici sînt zi de zi respinși de lutul și focul Ismailului, pe cînd turcii plămădesc o armată de peste o sută de mii. Petersburgul cere cucerirea cît mai grabnică a Ismailului, iar pe drumul ce coboară de la Iași spre Focșani nu se mai arată curierul cu mult așteptata depeșă.

Tocmai pe la sfîrșitul lui noiembrie sosește, în sfîrșit, ofițerul de legătură. Era un căpitan tinerel, zvelt, cu o față curată, lungăreață, frumoasă. Unul din chipurile care, datorită unor împrejurări, pot ajunge pînă la urmă pe icoane. Desfăcînd în grabă depeșa, Suvorov s-a mirat în sinea lui — ca să vezi ce băietan simpatic! Părea nu atît curierul marelui stat-major cît îngerul Bunei-Vestiri. Cucernic cum era, Suvorov s-a

gîndit: au nu cumva soarta i-l trimite pentru a se înrudi? Era un tată pilduitor, avea o fiică la care ţinea ca la ochii din cap. O numea de obicei „Suvorocika", şi cînd i se nimerea cîte-un ofiţer mai răsărit, se întreba în sinea lui: au nu cumva?...

Fără să fi citit depeşa pînă la capăt, Suvorov a pus gorniştii să sune alarma. De fapt, nici că era cine ştie ce de citit acolo. În rescriptul său, Potiomkin îi permitea corpului comandat de Suvorov să se redislocheze, pornind în marş forţat spre gurile Dunării. Ajuns la Ismail, Suvorov devenea automat comandantul tuturor forţelor terestre şi navale concentrate în vederea unei lupte decisive, dar însăşi asedierea cetăţii era lăsată la aprecierea lui Suvorov. Pentru că, îşi încheia răvaşul Potiomkin, după părerea noastră, a cuceri suspomenita cetate este cu neputinţă, dar a o lăsa necucerită nu putem cu nici un preţ.

— Va urma un anumit răspuns? a întrebat tînărul căpitan, fericit că soarta l-a adus în tabăra eroului legendar.

— Răspunsurile, tinere, se întocmesc, de regulă, după încheierea luptelor.

— Atunci poate îmi permiteţi să rămîn în armata pe care o comandaţi, pentru a vă putea fi de ajutor?

— Dragul meu, cetatea nu e domnişoară, ca să-i faci curte.

Căpitanul Bareatînski a roşit — l-o fi văzut, pe semne, undeva la bal.

— Nu zic, Luminăţia voastră, îmi plac balurile, dar îmi plac şi luptele.

— Ştii a lupta corp la corp?

— Ştiu.

— Ai văzut cum ţîşneşte moartea din vîrful baionetei?

— Sincer vorbind, încă nu, dar, dacă o va cere situaţia...

— Mă rog.

În drum spre Dunăre întîlneau mai la tot pasul soldaţi ce se retrăgeau de lîngă Ismail în mare panică. Suvorov l-a chemat pe Bareatînski şi i-a zis:

— Din fugarii aceştia îmi faci o formaţie de luptă, avînd în vedere că bătălia va fi grea... şi hotărîtoare poate deveni orice baionetă...

Valul de pămînt din jurul cetății Ismailului ținea cam la vreo șase verste, pe alocuri ridicîndu-se la patru stînjeni, adică aproape zece metri. Fiind cetatea chiar pe malul Dunării, s-a săpat un șanț adînc, de jur-împrejur, încingînd oarecum fortăreața cu apele Dunării. Pe la sfîrșitul lui noiembrie, cînd a sosit Suvorov cu armata lui, se întîmplaseră cîteva nopți deosebit de friguroase, și apele din jurul cetății s-au domolit sub o foaie subțire de gheață. Așa, din ochi, părea că se poate trece dintr-o săritură, dar, cum puneai picorul, gheața pornea a pîrîi dintr-un capăt în altul și, după ce ridica cetatea în picioare, nu se lăsa pînă nu te scălda în apele sale.

Pentru început Aleksandr Vasilievici a cerut să i se dea schema interiorului cetății, și mare i-a fost uimirea aflînd că, în hărmălaia și dezordinea ce domneau peste tot, circulau cîteva scheme, dar nici una ca lumea. Cu ce începem? „Începem cu Deribas" — și-a zis Suvorov. Viteazul și harnicul spaniol, tocmit în armata rusă, tocmai scosese de la fundul Dunării șase vase turcești scufundate mai înainte. Cîrpindu-le pe ici, pe colo, a urcat tunuri pe punțile lor, transformîndu-le într-o bătărie plutitoare și, deci, cu acea artilerie plutitoare s-a și hotărît să înceapă.

Într-o dimineață vasele lui Deribas apar sub zidul cetății și încep să tragă salve una după alta, făcîndu-i pe turci să creadă că marele asalt a și început. În același timp, folosindu-se de panica stîrnită, o echipă de ingineri urcă zidurile în partea opusă a cetății și întocmesc o schemă cum nu se mai poate de amănunțită, indicînd cazărmile, grajdurile, beciurile, magaziile și tot ce se mai afla acolo. Cu vremea, marii cunoscători ai epocii erau înclinați să creadă că schemele făcute au constituit temelia pe care mai apoi Suvorov și-a zidit una din cele mai strălucite biruințe ale sale.

Cu harta la mînă, Suvorov urcă armata în sus pe Dunăre, cam la vreo cincisprezece kilometri, și pune să i se facă pe malul apelor macheta cetății. Valul urma să fie tot atît de înalt și hleios, șanțul cu apă tot atît de adînc. Împărțindu-și oastea în coloane, punînd în fruntea coloanelor cîte unul din cei mai viteji ofițeri pe care îi avea, Suvorov începe repetiția marelui asalt.

Șapte zile la rînd, de cu zori și pînă în noapte, ba

uneori chiar pînă la miezul nopții, flămînzi, vineți de frig, cu hainele murate, făcute numai zdrențe, rușii se prind cu palmele, cu unghiile, cu dinții de pereții lunecoși ai valului, căutînd cu orice preț să-l urce. Uneori nu rămînea decît o nimica toată, dar iată-i iară lunecînd pe burtă napoi în apele șanțului. Disperați, înjosiți, vor să iasă la mal, să-și vină cît de cît în fire, dar îi ajunge ca un trăsnet ordinul, și ei iară prind a crește în peretele cela hleios, hotărînd să răzbată sus pe creasta valului, unde, în fond, abia urma să înceapă adevăratul asalt al cetății.

Cu vremea, cuceritorii Ismailului își aminteau de aceste exerciții cu groază. Chinurile la care au fost supuși erau dintre cele mai cumplite. Zile întregi — ba ninge, ba plouă, iar ei — murdari și goi ca niște vagabonzi. Haine calde pentru iarnă încă nu primiseră, cele de vară, după atîta cățărătură, au ajuns numai zdrențe. În zori, cînd le picau două-trei ore pentru odihnă, se ghemuiau unul lîngă altul, dar nu puteau adormi de atîta frig și osteneală. Hrana — o singură dată pe zi, o singură bucată de pîne. Lumea, dintr-un capăt în altul — numai zbucium, numai războaie... Cine să mai are, să mai semene, să mai culeagă roada? Intendenții plăteau aur cu pumnul pentru niște măturături. Rămășițele celea de grîu amestecat cu neghină mai trebuiau curățite, dar foamea îi grăbea, și cum soseau sacii, erau turnați în coșul morii, apoi făina caldă — pe loc plămădită, pusă la copt, și soldații, după ce tremurau cîteva ore unul lîngă altul, în zori se adunau în jurul cuptoarelor, așteptîndu-și porția de pîne, s-o înghită cît mai era caldă, pentru că, răcindu-se, pînea ceea, cu nisip în două, n-o mai puteai mușca.

* * *

La șapte decembrie, dislocîndu-și coloanele în jurul cetății, Suvorov i-a cerut seraschierului Aidozla să capituleze. Cererea i-a fost respinsă cu indignare, și atunci Aleksandr Vasilievici a convocat consiliul militar. Nu prea obișnuia el a sta de vorbă cu sfetnicii în ajunul luptelor grele, dar cazul era cu totul deosebit. Pierderile puteau fi grele, lupta urmînd să fie una din cele mai sîngeroase, și generalul nu vroia să-și pună pe umeri întreaga răspundere.

— Sincer vorbind, a zis, de luat Ismailul nu prea avem cu ce-l lua, dar nici să nu-l luăm nu avem dreptul. Las, deci, la judecata domniilor voastre. Cum se va hotărî, așa să fie.

Consiliul militar a votat unanim pentru asaltul cetății. Mișcat pînă la lacrimi, Suvorov și-a sărutat rînd pe rînd sfetnicii, declarîndu-le:

— Azi ne odihnim, mîine ne rugăm, poimîine — sus, pe cetate, ori jos, în mormînt.

La zece decembrie, în zorii zilei, șase sute de tunuri au deschis un foc că se cutremura cetatea cu temelii cu tot. De după zidurile cetății încep să bată și turcii. O zi întreagă cerul a fost numai ghiulele, așa încît în amurg pămîntul din jurul cetății era răscolit fărîmă cu fărîmă. Ardea orășelul din preajma cetății, fumega din plin și cetatea. Odată cu căderea întunericului, a început asaltul, și a fost poate una din cele mai grele, una din cele mai sîngeroase lupte ale secolului.

Cu niște punți ușoare, pregătite din timp, puse pe gheața șanțului, soldații pornesc unul după altul, dar gheața se sparge, și ei se duc la fund cu punte cu tot... Răzbătînd la cetate care cum poate, lipesc de zid scara pregătită — și iute, unul cîte unul, încep a urca. Sus pe creasta valului îi așteaptă turcii rînjind, și cum văd scara plină, cu niște cîngi o dezlipesc ușurel de peretele cetății, făcînd-o să vină peste cap, în apele șanțului, cu oșteni cu tot. Vaiete, urlete, înjurături, și iată-i iară vîslind spre cetate cu scărișoara, și iar o lipesc, și iar pornesc a urca unul după altul.

O noapte întreagă de încercări zadarnice. Abia în zorii zilei viteazul cazac — maiorul Nehliudov — izbutește să se prindă de creasta zidului. Nu mult după aceea Kutuzov reușește și el să urce.

Rezistența turcilor a fost atît de înverșunată, încît coloana abia urcată de zidul cetății părea că din clipă în clipă va fi aruncată napoi. Kutuzov cere ajutor. Suvorov îi trimite un bilet prin care îi comunică numirea sa în funcția de comandant al Ismailului. Oricît ar părea de ciudat, acel bilet ajută coloana să se mențină pe zidurile cetății. Luptele cele mai grele s-au dat pe creasta apuseană. Pușcașii regimentului din Poloțk erau de acum în cetate, cînd o ghiulea îl spulberă pe comandantul coloanei, de parcă nici nu ar fi fost. Puș-

cașii, cutremurați, în marea lor majoritate recruți, au și prins a coborî în grabă zidul.

— Stai!!! li s-a urlat de-au înțepenit care și unde l-a prins răcnetul. Înapoi!!!

— D-apoi... Ne-a căzut comandantul... ucis... Făcut praf...

Preotul regimentului, după ce-a încremenit o coloană pusă pe fugă, și-a scos crucea de la piept, a ridicat-o sus, în bătaia soarelui, zicînd:

— Iată-l adevăratul nostru comandant. După mine!

Angajați în lupte corp la corp, turcii au pierdut pentru o clipă din vedere flotila de pe Dunăre, și atît i-a trebuit amiralului Deribas. Vasele s-au lipit de zid, marinarii au urcat pentru a le veni în ajutor celor ce luptau în interiorul cetății. După care nu s-au mai auzit nici tunuri, nici trîmbițe. Nici focuri de armă, nici nechezat de cai. Vorba lui Suvorov: *pulea dura, a ștîk molodeț*. Cuțitul din vîrful armei și răcnetul, și brațul, și voința Celui de sus...

— Străpunge și taie!! ordonă Suvorov, după ce-a urcat și el cu statul său major pe zidurile cetății. Bagă baioneta în păgîni!!

Tactica baionetelor, această simplă cum nu se mai poate țactică, s-a dovedit a fi și cea mai eficace. Suvorov bănuia că Ismailul poate fi luat numai cu baioneta. Turcul în lupta corp la corp nu rezistă. Turcului îi place să aibă iatagan, pistol, un cal bun cu care să se năpustească în plină goană peste prada sa. Dar, coborît fiind de pe cal, strîns într-un ungher de către un rusoi cu barbă, cu baioneta însîngerată, se pierde. Principalul era să fie coloanele aduse la gradul cela de încrîncenare cînd omul, într-adevăr, poate face imposibilul.

Ismailul — numai sînge, fum și foc — părea ajuns la fundul iadului. Atîta lume încăierată, atîta înghesuială, că nu ajungea loc să-ți faci vînt cu arma pentru a străpunge dușmanul. Garnizoana din cetate, în ajunul asaltului, urca la patruzeci de mii. Pe lîngă turci, în cetate se refugiaseră cam peste zece mii de bejenari, ce căutau să-și scape averea și viața după înaltele ziduri de piatră. Acum peste cele cincizeci de mii se revarsă, făcîndu-și drum cu baionetele, prin foc și fum, alte treizeci de mii — și toată această lume, încleștată într-o

luptă pe viață și pe moarte, se frămîntă, sugrumîndu-se pe un petic de pămînt scăldat în sînge.

Măcelul ținu mai pînă la o amiază. Asemenea pierderi grele nu cunoscuseră încă războaiele acelui secol. Peste treizeci de mii de morți, fiecare al treilea era căzut, iar de biruință nici pomeneală, și bieții soldați, înnebuniți de atîta sînge vărsat, călcînd pe cadavrele fraților lor, căci altfel nu te puteai mișca, iară și iară pornesc împotriva celor necredincioși.

Una din cele mai grele lupte se dădea în jurul beciurilor cu muniții. Turcii se țineau de ele cu dinții. Cînd, în cele din urmă, munițiile au fost cucerite, unul din beciuri a explodat, cutremurînd întreaga cetate și înghițind sub țărîna sa o bună parte din cuceritorii ei. Văzînd că se schimbă situația, turcii revin la beciuri și lupta începe din nou. De nenumărate ori a tot trecut arsenalul cetății din mînă în mînă. Rușii îl cucereau ușor, dar fiind mai puțini la număr, nu-l puteau stăpîni. Fără muniții — nici vorbă de cucerirea cetății. Înfierbîntat de măreața și groaznica priveliște a bătăliei, Suvorov ridică de jos arma unui tinerel și, împreună cu statul său major, se repede la lupta din jurul beciurilor.

Cum a fost cucerit arsenalul definitiv, prinde a scădea și rezistența otomanilor. A cîta oară, din depărtare, începea să-și înalțe fruntea mărețul chip al Biruinței, și Suvorov, mișcat cum era, căuta cele cîteva cuvinte pentru a le așterne pe hîrtie și a trimite un curier la Iași. Nu-i venea însă cuvîntul cela laconic, lapidar. Nu-și putea da bine sama ce se petrece cu dînsul, dar o jenă, un sentiment de tristețe îi înțepenea gîndul. Și-a amintit că zărise, în toiul luptelor, chipul cela curat și frumos care ar fi putut să ajungă icoană. Îl zărise așa, din fugă, și s-a mirat, căci îngerul Bunei-Vestiri era alb ca varul. Era aproape mort. Sufletul lui Suvorov îl alesese să-i fie ginere, și acum pierderea unei rude apropiate, cu care nici măcar nu reușise a se înrudi, îl tulbură cum nu se mai poate. A ordonat să fie găsit imediat ofițerul de legătură din Iași, căci, s-a gîndit, te pomenești că s-ar mai putea de făcut ceva. Nu se mai putea face nimic. Pe-o movilă de lut, scoasă de explozie din străfunduri, se stingea tînărul căpitan Bareatînski.

— Sanitarul!!! ceru generalul.

— Nu mai e nevoie, Luminăția voastră, au șoptit buzele pornite a se învineți. În sfîrșit, am văzut și eu cum se luptă corp la corp. Vă mulțumesc.

Și, cercînd din răsputeri să schițeze un zîmbet, rosti: *Către mai-marele cîntăreților. Nu nimici.*

După care a închis ochii și s-a stins atît de ușor, încît Suvorov avu impresia că pe movila ceea de lut îi era numai capul. Corpul căpitanului o fi căzut în cu totul altă parte. Rămînînd fără trup, chipul cela de-o frumusețe rară a găsit putere în sine pentru a rosti cele cîteva cuvinte fără de care sufletul nu se poate despărți de lumea în care a trăit.

„Dumnezeule, se întrebă Suvorov, pentru ce m-ai pedepsit, făcîndu-mă să-mi trăiesc viața pe malul unui rîu de sînge?"

Cetatea era deja cucerită, și numai înaltul comandament, stabilit într-o cazarmă cu etaj, mai opunea rezistență. Peste patruzeci de pașî, împreună cu seraschierul Aidozla, deschideau focul din toate mijloacele, așa că în nici un chip să te apropii. Mai spre sară rușii au izbutit să dea foc cazărmii și iată-i pe mahomedani ieșind cu mînile ridicate. Cum s-au deschis ușile, a și început a ieși turcimea, iar rușii, înfierbîntați, încrîncenați, s-au năpustit cu baionetele asupra lor, dar Suvorov i-a oprit.

— Nu ne vom batjocori numele, luptînd împotriva celor dezarmați.

Peste patru sute de prizonieri — toți grași, sătui, dolofani — au ieșit din cazarmă, și în urma tuturora — seraschierul Aidozla, care în ajunul luptelor respinse capitularea. Căderea cetății nu părea să-i îngrijoreze cine știe ce. Se așteptau, pe semne, să fie duși la Iași, convinși fiind că vor fi răscumpărați pînă la urmă. Constantinopolul va plăti oricît i se va cere, iar împărăteasa Rusiei, cu toate ambițiile sale, mai are nevoie de aur, pentru că, mă rog, cine nu are nevoie de aur?...

Cum treceau ei prin mijlocul biruitorilor, un căzăcel descumpănit a zbierat: „Taie păgînii!!!" — și țipătul cela a avut soarta unei scîntei. Cu mințile întunecate de atîta sînge vărsat, cazacii s-au repezit, măcelărind prizonierii, și în haosul ce-a urmat nu se mai putea face nimic.

„Au sălbătăcit, şi-a zis Suvorov în cele din urmă. Cînd se varsă prea mult sînge, se întîmplă şi de astea..."

O noapte întreagă şi apoi încă o zi s-a muncit la curăţirea cetăţii. Cadavrele turcilor erau aruncate în Dunăre, ruşii erau înmormîntaţi creştineşte. După prohodul celor căzuţi pe cîmpul de luptă Suvorov a pornit încet, pe jos, spre orăşelul din preajma cetăţii. La o răscruce, s-a oprit în faţa unei privelişti cum nu mai văzuse pînă atunci. O ghiulea, nimerită într-o bisericuţă de la marginea orăşelului, o dărîmase cu desăvîrşire, dar altarul celei bisericuţe se înălţa din mijlocul ruinelor întreg, evlavios, de parcă nici nu auzise de război. Pînă şi în candela din faţa Răstignirii licărea un bob de lumină — ori că o aprinsese cineva, ori că, precum ardea pînă la lovitură, aşa a şi rămas să ardă.

— Doamne, ierta-ne-vei vreodată pentru fărădelegile noastre?

Creştin bun, cu osîrdie, Suvorov a pornit prin ruine, s-a lăsat în genunchi în faţa altarului, iar oştenii lui sărbătoreau una din cele mai mari biruinţe. Nemaiauzitele bogăţii ale cetăţii, scoase la lumină, îi copleşiră. După ce-au împărţit prada, cazacii dădeau cîte un pumn de mărgăritare pentru o duşcă de votcă. Cherchelişti cum erau, se mai întorceau în cetate să mai vadă de n-o fi rămas ceva neîmpărţit şi, cînd colo, dau de grajduri. Peste şaizeci de paşale avea cetatea Ismailului în ajunul asaltului, şi grajdurile pline cu armăsari de rasă. Fuseseră gătiţi de fugă, dar iată că în locul stăpînilor intră o cu totul altă lume şi îi scoate unul cîte unul. Şaua, căpestrele — totul bătut cu aur şi argint! Caii, care mai de care, apoi apare — minunea minunilor! — un armăsar bălan, cu coada şi coama fumurii, pînă la pămînt. Cînd a fost scos, a înlemnit toată cetatea. Fiece mişcare, fiece pas — totul părea dăltuit, sculptat, blagoslovit de marele zeu al frumuseţii.

— Să i-l ducem lui Suvorov.

Simţindu-se oarecum vinovaţi, cazacii au hotărît să-l ducă lui Suvorov, pentru a i-l dărui. După multă umblătură, l-au găsit, spre cumplita lor mirare, printre ruinele unei bisericuţe, rugîndu-se în faţa unui altăraş. Generalul le-a mulţumit pentru cadou, dar nu l-a primit, zicînd că el cu iepuşoara lui a plecat la război şi, tot călare pe ea, da-va Domnul, se va întoarce.

Neştiind cum să împartă o asemenea minune, au hotărît să tragă la sorţi. Norocul i-a picat unui soldăţel fără musteaţă, ce participa pentru prima oară la lupte, şi bobocul cela, fără a sta mult pe gînduri, a dat calul pe două căldări de ţuică şi, cu căldările pline, a pornit a-şi cinsti tovarăşii, cerîndu-le tuturora să bea din căldare, pentru că, odată ce armăsarul face cinste...

* * *

Palatul domnitorului Mavrocordat se pregătea pentru sărbătorirea căderii Ismailului. Se zvonise că noaptea trecută a sosit Suvorov la Iaşi. Potiomkin, bine dispus ca niciodată, aştepta raportarea căderii ultimei cetăţi inamice. Pumnul de fier, repeta el întruna, a fost zdrobit pînă la urmă. Reşedinţa cneazului era plină de lume. Curteni şi curtence, consuli occidentali, cruci de aur, miros de tămîie, vin, fanfare — totul era în aşteptarea acelei mari sărbători, dar...

Trece timpul, şi Suvorov nu se mai arată. Modest, tăios şi îndărătnic cum era, nimeni nu putea şti cînd anume a sosit, la cine a tras. În sfîrşit, pe la amiază, apare în lungul ulicioarei o pocitură de căruţă la care erau înhămate două gloabe. Trecînd peste glodurile înţepenite de frig, hodoroaga ceea stîrnea o larmă, că ieşise tot Iaşul afară să vadă ce se petrece. Cărăuşul, un moşneag zălud, cu cuşma trasă pe ochi, ţinea morţiş să ajungă la palat cu hodoroaga sa cu tot. Apoi mare a fost uimirea tuturora cînd în fundul căruţei celeia a fost zărit, şezînd pe nişte ogrinji, eroul luptelor de la Ismail.

Văzîndu-l pe Potiomkin cu întreaga sa curte ieşindu-i în întîmpinare, Suvorov nu se grăbea să coboare. Se tot codea şi fosăia, reţinînd pocitura de trăsură în atenţia tuturora. Cînd acea jalnică sărăcie şi-a atins scopul, sări jos, făcu cîţiva paşi spre comandantul suprem.

— Luminăţia voastră, Ismailul e cucerit!

Nalt şi voinic cum era, Potiomkin a pornit cu braţele desfăcute, pentru a-l strînge la piept pe josuţul, firavul şi tăiosul său rival.

— Dragul meu, ia vino să te pup...

Cu faţa şi sufletul arse de focul luptelor prin care

trecuse, Suvorov stătea nemişcat, şi braţele atotputernicului cneaz în cele din urmă coborîră nedumerite.

— Şi acum, ce să-ţi dau? Cu ce te-aş putea decora?

Subţire la obraz cum era, eroul de la Ismail se pomeni deodată umilit. Reieşea că, după ce a scăldat în sînge Ismailul, după ce şi-a înmormîntat floarea oştirilor, acum, iată-l, vine în faţa atotputernicului cneaz pentru a-şi primi distincţiile cuvenite...

— Teamă-mi este, Luminăţia voastră, că n-o să mă puteţi distinge cu nimic.

— De ce adică?

— Pentru că asaltul Ismailului a fost o afacere cu totul imposibilă.

— Nu zic, imposibilă a fost, dar, slavă Domnului, minunea s-a săvîrşit. Şi, sărbătorind biruinţa, de ce nu l-am putea distinge pe eroul acestei izbînzi?

— Pentru că obţinerea imposibilului este o minune cerească, iar ceea ce ne vine din cer răsplătit poate fi numai de Dumnezeu.

Această replică l-a costat pe Suvorov gradul de feldmareşal, pe care urma să-l primească în urma cuceririi Ismailului, şi pe care, firește, nu l-a primit. Aşa e, de... Libertatea cugetului cere, cînd îţi scapă o vorbă cu duh, s-o plăteşti cît nu face, şi dacă ţii neapărat să fii liber, trebuie să acoperi cheltuiala, n-ai încotro.

* * *

Prin cîşlegile de iarnă butoiaşul de acum trebuia clătinat uşurel, ba chiar culcat pe-o coastă, dacă vroiai să umpli tocitoarea. Deci, s-a mîhnit sărmana Ocolina. Hei, măi, că straşnic vin o mai fost, ş-am tot ţinut-o din petrecere în petrecere, pînă, iaca, mai nu demult! Amu, ce să-i faci... Vine greul iernii — cu frig, cu viscole, cu nevoie — şi cum Dumnezeu să răzbaţi pînă la cald, pînă la iarbă verde, fără picătură de vin?!

Iată însă că, în aceste vremuri triste, mai vine o veste bună, pentru că norocul, ca şi iepurele, nici mai ştii de unde sare. A prins a se vorbi prin sat că în ograda lui moş Pasăre s-ar putea isca o nuntă. De băutură nu se pomenea, dar că moş Pasăre avea un beci cum nu se mai află, şi că beciul cela gemea de butoaie neîncepute, asta o ştia tot satul.

Din păcate însă, nunta nu era încă un lucru hotărît

şi asta îi enerva pe ocolineni. Mai mocneau nişte supărări acolo sub acoperişul casei lui moş Pasăre, şi îngrijorată, Ocolina a căutat să afle ce s-o fi petrecut acolo... Apoi, tare s-a mai mirat cînd a aflat că nu băiatul cel mare, cum ar fi fost normal, şi nici celălalt care vine după dînsul, ba nici chiar mezinul, ci însuşi moşneagul zbîrnîie să se însoare.

Cîteva săptămîni mai înainte, porniţi pe urma Taichii, handralăii ceia ai lui moş Pasăre nu l-au mai putut ajunge. Pe la Bălţi au aflat că Taica a luat-o la vale, spre Dunăre, şi fiind cam rece vremea, băieţii s-au gîndit: măi, ce să-l căutăm noi pe naiba pe-un frig ca aista? Dar, firește, nici că se puteau întoarce cu mîna goală. Şi cum erau vremurile celea crunte şi nemiloase, tot jefuind cîte puţin pe ici, pe colo, cînd au adunat şi ei cîte ceva la chimir, au găsit undeva la marginea Bălţului, într-o amărîtă de cîrciumă, o muieruşcă plinuţă, prostuţă şi iubăreaţă cum nu se mai poate. Măi, şi-o fi zis cei trei fraţi, hai că-i bună! O luăm cu noi ş-o să ne fie de ţiitoare...

Ocolina nu mai înceta s-o laude, căci frumuşica de la Bălţi era dintre puicuţele cu care, orice s-ar zice, bărbaţii petrec de minune. Avea însă o ciudăţenie. În clipele de intimitate, cînd se lăsa furată de leşinul cela dulce, se trezea pe-o clipă ca să întrebe: „Da de luat mă-i lua? Jură, păgînule, c-ai să mă iei de mireasă...". Băieţii lui moş Pasăre îi făgăduiau marea cu sarea, pentru că, mă rog, de ce nu i-ar făgădui atîta lucru, dar odată, cînd nu erau acasă, moşneagul,— ce-i vine? hai să-şi încerce şi el norocul. Şi, ca să vezi, i-a mers ghiujului, ba că în clipa cea mare a fost şi el întrebat de-o ia de mireasă. Bătrînul nu numai că i-a făgăduit — ci s-a şi jurat s-o ia, şi cînd s-au întors băieţii, le-a declarat că o viaţă întreagă a fost stăpînul cuvîntului dat, stăpîn va rămînea şi de data asta.

Băieţii: nu şi nu, nici în ruptul capului. Aşa se însoară lumea?! Rîdeau de dînsul, bîrfindu-l în fel şi chip, dar Ocolina, cu gîndul să mai petreacă şi ea un pic, a luat partea moşneagului. Da cît poate văduvi, la urma urmei, omu'? Cît se poate fără o cămeşă spălată ca lumea, fără o lingură de borş? Şi dacă şi-au plăcut unul altuia, şi dacă s-au ajuns unul cu altul, şi dacă li s-au împreunat zodiile, că zodiile iestea, ştii, cînd se împreunează, apoi, gata, nu mai este chip!...

Şi tot aşa, găsind tei de curmei, pînă s-a ajuns la nuntă. Iarna a fost cam grea, dar a avut moşneagul noroc, deoarece în duminica aleasă gerul a scăzut, viscolul s-a aciuat, ş-a fost o nuntă cum nu s-a mai pomenit! Hîtru şi viclean, moş Pasăre, ca să nu se prea ia musafirii cu băutul, a găsit pînă la urmă şi lăutari — o vioară, două fluiere şi, fireşte, o dobă. Hei, dacă nu era proastă nici Ocolina. Muzica e una, paharul e alta, şi dacă omul nu-i chiar prost, le rînduieşte el, nici o grijă!

Se adunase toată Ocolina în ograda ceea, fiind cu ochii la mireasă şi cu gîndul la butoi. După ce li se umplea cănuţa, şi ei o sorbeau puţin, să nu se verse bunătatea de băutură, urau „tinerilor" ceea ce se urează de obicei pe la nunţi, şi cu cănuţa ridicată sus, dădeau cu opincuţa în pămîntul îngheţat, că scoteau scîntei din bătătură.

Asta se chema pe atunci „jucatul paharului". Bătrînul Pasăre umblase şi el cîndva pe la nunţi, jucase şi el destule pahare, dar pe atunci paharul cela îl jucai o dată şi — gata, îi lăsai pe alţii, pe cînd aceştia joacă un rînd de pahare, le golesc, apoi vin iar de le umplu şi iar pornesc să le joace... Păi, dacă or tot juca paharele, spre sară rămîn cu butoaiele goale, s-a gîndit sărmanul mire. Şi a oftat în faţa întregului sat, pentru că, nunta ca nunta, mireasa ca mireasa, dar să rămîi pînă hăt în toamnă fără o picătură de vin!

Avea însă noroc pasărea de pradă. Toată viaţa a avut noroc, nu l-a părăsit el nici de astă dată. La o întorsătură de sîrbă, ce i s-o fi năzărit viorii, căci a amuţit. Şi s-au oprit în goana lor ulcioarele, şi cele goale, şi cele pline. Conăcăria, abia urnită din loc, îşi pierde versul, îşi pierde măsura, şi opincuţa ridicată pentru a pecetlui punctul de vîrf al sufletului înaripat a rămas între cer şi pămînt. A înlemnit o ogradă bucşită cu lume, şi numai prostul cela cu doba, fiind prea departe, îi întreba pe ceilalţi muzicanţi: da ce s-o întîmplat, bădiţă?

— Häisa! Ceala!

Se întoarcea Taica, atotputernicul, atotştiutorul, stăpînul şi, cine ştie, poate chiar într-adevăr întemeietorul... Ocolina, cît nu era el acasă, stătea oarecum la pîndă, ca să-i surprindă întoarcerea, ca să-i ghicească norocul — poate-poate se va alege şi ea cu ceva. Nu-l putea prinde însă cu nici un preţ, şi abia amu se întorcea, pentru

prima oară, chiar prin mijlocul satului, în văzul, spre ciuda, spre zavistia tuturor.

Dintr-un fund de ulicioară a răsărit o pereche de boi cu niște coarne, că atingeau, din cînd în cînd, împletitura gardurilor. Tîrau un car de război cu bunătăți. Și nu apucă lumea să se mire din plin, că în urma lor se mai arată o pereche de plăvani cu niște coarne, că te cuprinde groaza. Carul încărcat ca pe vremea strînsului, iar deasupra tuturor bunurilor stătea tolănită, în blănuri dintre cele mai scumpe, țiitoarea. În urma averilor sale venea nasul cela mare și cărnos, împreună cu stăpînul său. Veneau amîndoi călare pe-o minune de armăsar — coada și coama fumurii, lungi pînă la pămînt, și de frumos ce era, îți fugea ochiul, nu alta.

Primul și-a venit în fire mirele. Așa bătrîn, dar își păstrase de minune agerimea minții. „Cu țuica lui Taica aș putea cruța ceva-ceva vinișor, așa ca să am măcar pînă la primăvară..." Într-o singură clipă, lăsînd la o parte sfada și supărarea, și neînțelegerile dintre dînșii, a pus mîna pe ulcior, pe-o cănuță și hai fuguța întru întîmpinarea bogatei sale rude.

— Măi vărule, măi! Preaiubite părinte-ocrotitor...

Întîia pereche de boi cît pe ce să-l ia în coarne cu vorbele celea cu tot. A doua pereche l-a strîns la gard, așa că era cît pe ce să rămînă și fără cană, și fără ulcior. Boul, mă rog, ca boul, la o mare înțelegere din partea lui nici că te poți aștepta, dar iată că în urma lor vine minunea ceea bălaie — și calul, orice s-ar zice, e vită mult mai deștepată și mai înțelegătoare...

— Măi vere, măi! Preaînalte părinte-ocrotitor, părinte-povățuitor...

Mîndrul, frumosul armăsar de rasă a trecut pe lîngă moșneagul ce stătea pe marginea drumului cum ai trece pe lîngă o gîză. Călărețul picură ostenit de drum, picură de atîta noroc, picură pentru a nu mai vedea sărăcia și nimicnicia lumii din care a plecat, a lumii în care îi era sortit să se întoarcă. Să ai un asemenea noroc, o asemenea avere, o așa țiitoare și să te întorci înapoi în Ocolina!!!

Refuzat, înainte de-a fi deschis el gura, moș Pasăre părea pe cale de-a se supăra, de-a porni o dușmănie crîncenă, dar, vai, îi plăcea grozav vinișorul pe care-l făcuse... A înghițit gălușca și, așa umilit cum era, hai cu

ulciorul și cănuța în urma frumosului armăsar. Băieții, văzînd cum se face bătrînul de rîs în fața satului, au pornit toți trei în urma lui, ca să-l întoarcă. Mireasa, văzînd cum i se duc stăpînii, a pornit și ea în urmă lor, căci nu-și prea dădea sama ce se întîmplă. Fără mire și mireasă, se duceau toate de rîpă, și au pornit, deci, și nuntașii în urma lor.

Boii vin încet și măsurat, cu jugul în grumaz, carele își leagănă averea pe la cotituri, pe la răscruci. Răsfățată de mîngîieri, tolănită în vîrful carului, țiitoarea caută lung, în depărtare, cu ochii săi mici, întunecați, și acoperită de blănuri scumpe, pare și ea un soi de fiară ieșită să prade în faptul serii.

Să fi tot mers ei așa mai o jumătate de sat. Taica, picurînd în șa, nici nu-și vede, nici nu-și aude semenii. Mirele se ține morțiș de coada armăsarului. La urma urmei, și-o fi zis, dacă se întoarce prin mijlocul satului, nu numai eu am nevoie de țuica lui. O fi avînd și el nevoie de nuntașii mei. O fi aflat el ceva prin locurile de unde se întoarce și, cu toată averea cu care se întoarce, noutățile cu care vine nu erau tocmai dintre cele mai bune. Orișicum, chiar de nu o mai vedea, chiar de nu o mai auzea, avea pentru ceva nevoie de Ocolina.

— Măi vere, măi! Prealuminate părinte-ocrotitor, părinte-iertător...

Toate aceste zorzoane de cuvinte cad sub copita calului, fără să fi ajuns măcar un cuvințel la urechile călărașului. Alaiul trece pe ulițele satului într-o deplină tăcere. O pereche de boi cu carul plin. Și încă o pereche de boi cu carul plin. Țiitoarea ghemuită în blănuri, mirele, mireasa și, în urma lor, o lume aburită de vin, pornită pe petrecere...

„Doamne, a gemut din străfunduri Ecaterina, pentru ce ne mai ții pe lume, atît de sărmani, singurei și nenorociți?!"

Se repezise și duminica ceea să curețe omătul de pe ruinele bisericuței. Părăsită și pustiită fiind, ea totuși rămînea biserică. Creștinul, de cînd lumea, e dator să meargă duminica la biserică, dar nemaiavînd nici lăcaș, nici preot, nici slujbă, au stat cu copiii de-au curățit de zăpadă dărîmăturile sfinte cîndva. Nu era nici vînt, nici frig, dar, cu hăinuțele pe care le aveau, au cam degerat — și ea, și copiii. Se pregăteau să coboare la căsuța

din vale, să facă un foc bun, cînd, deodată, a răsărit peste creasta dealului marele alai, marea petrecere a Ocolinei. Boi, cai, lume de pe lume. Bine hrăniți, bine îmbrăcați, bine dispuși, și numai ea, cu o droaie de copilași, cum au căzut în ghearele sărăciei, nu-și mai pot ridica capul. „Cît ne vei ține, Doamne, în rușinea și batjocura tuturora?!"

Ajungînd în dreptul bisericuței, nu se știe cum și de ce, prima pereche de boi s-a oprit. Se oprește, deci, și cea de-a doua pereche. Armăsarul, simțind mîna stăpînului, înlemnește, de parcă ar fi fost zugrăvit. La un moment dat, satul întreg, așa cum venea, se pomenește stînd locului. Se uită mirați în jur, întrebîndu-se ce s-a întîmplat. Pentru ce s-au oprit?

Nimic deosebit. Ecaterina ceea din vale se porăie cu copiii lîngă dărîmăturile bisericuței. Ei și ce? Ei și iaca, ne-am oprit să ne mai uităm unii la alții. Pomenindu-se cu satul față în față, Ecaterina a prins a-și pipăi în grabă broboada. Iute cum era, se lua cu munca și veșnic îi fugea basmaua cînd pe-o parte, cînd pe alta. Din pricina broboadei, care îi tot luneca de pe cap, a și fost poreclită de sat, că de nu s-ar fi prins porecla ceea prostească, ar fi fost, poate, și ea azi în rînd cu lumea, ar fi mers și ea împreună cu satul...

— Dară tu, Catincă-dragă, pentru ce nu te-ai dus și tu la nuntă?

Încercarea de-a o compătimi i-a înțepat demnitatea, făcînd-o să tresară. I s-a părut așa, deodată, că s-a luminat totul în jur, de parcă pînă atunci era noapte, dar într-o singură clipă s-a făcut ziuă. Din cînd în cînd veneau peste dînsa aceste iluminări și o împrospătau, și o făceau să vadă lucrurile mult mai altfel decît le văzuse pînă atunci.

— Duminica omul de treabă se duce mai întîi la biserică, a zis femeia glumeț și bătăuș, căci așa-i era firea.

— Și dacă ați venit voi duminica la biserică, ce mare treabă ați făcut?

— La biserică oamenii nu se duc pentru a face treabă.

— Atunci dar la ce se duc?

— Să se roage.

— Și v-ați rugat?

— Iaca, și ne-am rugat, și am curățit omătul.

— Ce să mai curăți omătul, că dărîmătura, cu omăt ori fără omăt, tot dărîmătură rămîne.

— Cînd satul nu are biserică, dărîmăturile ţin locul sfîntului lăcaş, şi noi am venit să le curăţim, pentru că un sat nu se poate ţinea fără să aibă un loc sfînt al lui.

— Dar cine ţi-a spus că nu se poate ţine? Iaca, de cîţiva ani, nici popă, nici biserică în sat, şi nu o ducem bine? O secat Nistru în vale? Şi-o pierdut pămînturile mana? Nu ne mai merge în treburile noastre?

— Ehei, a zis deodată Ecaterina, de-ar fi fost bisericuţa noastră întreagă, cu preot şi cu daruri, ai mai fi îndrăznit mata să te întorci acasă pe drumul ista?...

— De ce n-aş fi îndrăznit?

— Te-ai fi temut.

— De cine?

— De Domnul.

— Dar nu tot El mi le-a dat pe cele ce le-aduc amu cu mine?

— Nu se ştie încă cine ţi le-a dat.

— De ce, adică, nu se ştie?

— Pentru că Domnul nu-i poate da omului şi nevastă, şi ţiitoare...

Ocolina, lipită de garduri, înţepenise. Nimeni pînă atunci nu îndrăznise să arunce asemenea cuvinte nasului celuia cărnos şi acum aşteptau. Supărat, Taica cela putea trece cu calul peste dînsa şi peste copiii ceia, dar, ca să vezi... Taica stă călare şi cugetă. A nenoroci o proastă nu e mare lucru, dat atunci cînd se repede la tine în numele Sfintei Cruci, trebuie să te gîndeşti mai întîi ce faci. Atîtea averi, adunate cu migală, s-au dus pe vînt... Au nu cumva hoţii, molima şi rugina vor înghiţi şi agoniseala lui? Asta era marea lui îngrijorare, şi dacă se oprea de fiecare dată cînd dădea cu ochii de Ecaterina, o făcea nu atît din stimă, cît de frică. Aşa sărmană şi nenorocită, cu o casă de copii, o putere tainică o ţinea sub înalta sa ocrotire, şi nasul cărnos al lui Taica îi spunea că odată şi odată poate veni o zi cînd Ocolina, pusă fiind să-l numească pe adevăratul său întemeietor...

— Măi vere, măi, ce te uiţi la caraghioasa asta? Ai găsit şi tu cu cine să-ţi pierzi vremea! Că, iaca, de sute de ani stă bisericuţa asta ici pe locul ista, şi nu s-a mai tîmplat nimica, da cum s-o apucat s-o grijească matahala asta, iaca, am rămas fără biserică...

Pentru că moş Pasăre era cu spinarea spre dînsa,

Ecaterina nu prea auzea despre ce se vorbea. Din toate a prins numai porecla, şi a fript-o la inimă de i s-au întunecat toate în jur.

„Au nu cumva iară şalinca ceea?..."

S-a repezit cu amîndouă mînile la broboadă, şi mişcarea asta a trădat-o, înveselind Ocolina cum nu se mai poate, căci într-un anumit fel ea confirma porecla. Se rîdea prin toate ulicioarele. Rîdea mirele cu cei trei feciori, ai săi, rîdea mireasa, pînă şi posacul de Taica, pe care nimeni nu l-a auzit să scoată o glumă, nimeni nu l-a văzut zîmbind, amu fosăia des, şezînd călare...

Mă rog, un sat întreg bătîndu-şi joc de-un singur om — lucruri cunoscute şi răscunoscute la noi în Moldova, dar stai că pare să se găsească unul care cearcă să-i ia apărarea... Un puişor îmbrobodit, cu basmaua făcută cruce la piept şi apoi legată la spate, se desprinde de poala Ecaterinei, ridică de jos un bulgăraş şi porneşte cu el împotriva celor ce şi-au găsit să-şi rîdă de maica lui. Face un pas, ocheşte, dar nu se poate hotărî să arunce, şi iar mai face un pas, iar ocheşte...

— Măi, să crăpi de rîs, nu alta!... Ia uitaţi-vă la puricele cela... Sare la bătaie, zău aşa!...

Pomenindu-se deodată luat în rîs şi el, copilul se opreşte, se uită lung cînd la mulţime, cînd la maică-sa, apoi i se face groază şi prinde a plînge. Ecaterina vine la fuguţa, îl ia în braţe.

— Lasă-i, dragul mamei, că noi nu sîntem dintre cei care ridică piatra...

— Da... dintre care... sîntem noi?

— Dintre cei în care se aruncă.

— Da de ce aşa? întrebă micuţul. Pentru că sîntem orfani?

— Dumnezeu cu tine, cine ţi-o spus prostia asta. Cum poţi fi orfan cînd, iaca, eu ţi-s mamă şi stau lîngă tine.

— Nu am avut noroc din născare? o ţine morţiş copilul.

— Cu picătura ceea de noroc pe care am avut-o ne ţinem iaca pe lume şi nu rîvnim la norocul altora. Ei însă s-ar putea întîmpla să ajungă a visa la nenorocul nostru.

— Cum vine asta? întrebă Taica oarecum năucit de vorbele femeii, căci nu-i trecuse aşa ceva prin cap.

— Ce-ţi pierzi ziua, mă vere, cu proasta asta, cînd vezi bine că nu ai cu cine sta la sfat...

La această întorsătură de gînd, Taica îl zăreşte la coada calului pe îngheţatul şi umilitul mire.

— Ce îmbli, măi Vasile, cu cana şi ulciorul?

— Măi vere, măi! Preaînaltă şi prealuminată rudă a noastră. În ziua marii noastre bucurii, venim smeriţi să te poftim...

— D-apoi, în zilele mari cu stînjenel de-aista poftiţi voi lumea?

— Cu ce alta?

— Chiar să nu fi auzit că adevăraţii întemeietori cinstesc numai ţuică de prună coaptă, de trei ori fiartă şi ţinută în pămînt cu anii?!...

— Hei, am auzit şi noi că e bună, dar de unde s-o iei?

— Apoi, dacă ai să te tot ţii de coada murgului ista, vei da şi de ţuică...

Moş Pasăre era fericit.

— Merg numai eu ori merge toată nunta?

— Apoi, cum s-a mers, aşa să se şi meargă...

Zadarnic înţelepciunea boului e tot pusă la îndoială, pentru că, după cele spuse, boii carului din faţă mişcă încet. În urma lor vine cealaltă pereche, apoi armăsarul, mirele, mireasa şi în urma ei — toată Ocolina, de la mic la mare.

Flămîndă şi degerată, batjocorită de sat, cu o droaie de copii în jurul ei, Ecaterina coboară cărarea spre cocioaba din vale. Venită aşa, din senin, cumplita amărăciune i s-a lăsat ca o piatră de moară pe suflet, făcînd-o şi pe dînsa numai piatră. Ajunsă acasă, s-a grăbit să urce pe cuptor, s-a acoperit cu ţolul cu care se înveleau cu toţii, şi, tăcută, cu faţa la perete, tremura de parcă ar fi dat frigurile într-însa. Văzînd una ca asta, copiii au prins a buhăi. Noroc de Măriuţa, care, fiind mai măricică şi mai deşteaptă, i-a împăcat pe unul cîte unul. A făcut focul, a fiert o mămăliguţă, i-a hrănit pe toţi, avînd în grijă să rămînă ceva fărîmături şi pentru Rujca. Ecaterina nici să se răspundă, nici să coboare la masă, şi atunci copilaşii au urcat singuri la dînsa, vîrîndu-se sub acelaşi ţol, ghemuiţi unul lîngă altul.

Picură încet, pe albul siniliu al zăpezilor, nesfîrşitul cer albastru. Pe muchia dealului se aud hălălăind şi veselindu-se nuntaşii lui moş Pasăre, întorcîndu-se din cetatea de lîngă pădure. Ghemuită în tindă pe mănunchiul său de paie, Rujca hîrîie prin somn, dar cum se potolesc nuntaşii, amuţeşte şi ea. Liniştea şi pacea unui miez de noapte se lasă peste tot. Viscolit, îngheţat, Nistrul e undeva hăt în străfunduri şi pare că vor trece mii şi mii de ani pînă se va fi arătat cureaua argintie în lungul acestor văi înzăpezite.

Deodată, de după creasta dealului, se înalţă o lună mare, plină, orbitoare. Urca încet, împărăteşte, pe cerul siniliu, pînă ce descoperă într-un fund de vale acoperişul întroienit al unei cocioabe. O rază de lumină străbate sticla înflorată de gheaţă. De pe podea urcă pe vatră, apoi se prelinge încet de-a curmezişul hornului.

— Auzi, mămiţă. Nu dormi?

Ecaterina tresare.

— Da tu de ce nu dormi?

— De frică...

— Ei, ia vin' dar la mămiţa... Că fricoşi n-au fost printre noi, neam de neamul nostru...

Somnoros, mai peste mîna unuia, mai peste piciorul altuia, Niţă, în cele din urmă, ajunge la maică-sa, se ghemuieşte la pieptul ei. Ecaterina îl cuprinde, i se topeşte inima de dragostea maternă, şi tocmai atunci pîrdalnicele de lacrimi au răzbit-o. Plîngea în hohote, cutremurîndu-se cu copilaşul strîns la piept.

— Nu plînge, o rugă Niţă, culegînd în palme lacrimile ei fierbinţi. Nu plînge, că, iaca, mai cresc oleacă, şi ai să vezi cum am să le cer eu socoteală...

Tot prelingîndu-se de-a curmezişul hornului, raza de lumină s-a strecurat pe cuptor şi deodată a tresărit, a tresăltat chiar, de parcă s-ar fi întrebat: e posibil aşa ceva?! Să străbaţi atîta pustiu, o sută cincizeci de milioane de kilometri, pentru ca să te stingi aşternută pe-o vechitură de ţol?!

Cam aşa şi-o fi zis raza ceea de lumină ajunsă în casa Ecaterinei, şi văzînd-o aşa tulburată, mă încumet s-o întreb — de unde, mă rog, atîta supărare? Dacă şi pămîntul, şi cerul sînt lucrate de Domnul, dacă şi lumina, şi întunericul sînt ale Lui, dacă şi bucuriile lumii, şi amărăciunea acestor suflete au fost hărăzite de către

Dînsul, atunci cînd se vor mai aduna ele împreună, de nu se adună în această noapte, pe malul acestui rîu, sub acoperişul acestei case?

Capitolul X

PETRECERE ÎMPĂRĂTEASCĂ

Mai presus de toate — armonia moravurilor.

Ecaterina a II-a

Dacă a domni înseamnă a cunoaşte slăbiciunile omului şi a profita de ele, apoi, în această privinţă, Ecaterina chiar că nu-şi avea seamăn.

Puşkin

Odată cu căderea Ismailului soarta celui de-al doilea război ruso-turc părea pecetluită. Tot ceea ce se putea obţine deja a fost obţinut şi ruşii, după ce-au sărbătorit în cele două capitale cucerirea renumitei fortăreţe dunărene, considerau campania încheiată. Pacea părea un fapt împlinit, fiindcă, după căderea Ismailului, înşişi turcii au cerut reluarea grabnică a tratativelor. De astă dată negocierile se duceau la Galaţi, nu departe de cetatea ce îngropase sub zidurile sale ifosele Porţii. Bunăvoinţa şi predispunerea la compromisuri ce dominau la masa tratativelor făceau Rusia să aştepte noutăţi bune de la sud din clipă în clipă.

După ce-a sărbătorit atîtea biruinţe, împărăteasa Rusiei părea înclinată să deschidă porţile pentru a primi pacea. Aparenţele unui imperiu înfloritor mai puteau fi susţinute primăvara, vara, într-o anumită măsură chiar şi toamna, dar, cum se lăsa iarna, lucrurile arătau mult mai altfel. Iarna sărăcia este sărăcie, mizeria — mizerie, tristeţea — tristeţe. Şi s-a întîmplat tocmai să cadă una din iernile cele mai nemiloase. După Bobotează au dat nişte geruri, că îngheţa vrabia în zbor... Poşta de la Petersburg la Moscova rătăcea cu săptămînile prin cîmpurile întroienite. Gerurile şi viscolele au făcut să crească

prețurile cum nu se mai auzise. Ofițerii scriau la Iași că pentru o găină erau nevoiți să plătească patru piaștri, o rublă de aur pentru două găinușe! Scumpete nemaipomenită, ținînd sama de faptul că acum cîteva luni, în pragul iernii, cu două ruble se putea cumpăra un juncan.

După două veri secetoase a început a se răspîndi foametea și pe Volga, vatra marelui grînar al țării. Regiunile de nord — numai foamete și epidemii. Pacea devenise o necesitate vitală, acută. La orice vatră, la orice masă — peste tot, dintr-un capăt al țării în altul, nu se vorbea decît despre mult visata, mult așteptata pace. Zilele însă trec, iar pacea nu mai vine. De pe undeva se strecoară o anumită tărăgănare, o anumită șovăială, și în urma acestei tărăgănări, în urma acestor șovăieli, măreția biruinței de la Ismail pălește cum pălește totul în această lume... Rusia a început a da semne de neliniște, și minți dintre cele mai luminate au prins a se întreba: pentru ce s-o fi tot dus pe apa sîmbetei aceste mari victorii ale noastre? Cum se face că nici una din acele mari cuceriri nu îmbunătățește situația din țară? Ce blestem, ce mare taină o fi la mijloc?

Prin nesfîrșitele deșerturi, viscolite de nu se mai văd nici cîmp, nici drum, nici sat, zi și noapte gonesc trimișii Petersburgului, ținînd-o spre capitala Moldovei. Răvașe scrise de mîna Măriei sale, interpelările Colegiului militar, hrisoavele Colegiului de externe, plîngerile sfîntului Sinod, scrisori de-acasă, de la prieteni, de la dușmani, felicitări de la ambasadorii occidentului — toate aceste stoluri de păsări, străbătînd prin vifor și frig de la Petersburg pînă la Iași, cădeau, în cele din urmă, sleite de puteri pe măsuța din cabinetul atotputernicului cneaz, rămînînd nemișcate cu săptămînile. Vorba e că, după căderea Ismailului, și mai ales după cuvintele celea înțepate ale lui Suvorov, atotputernicului cneaz iară i s-a făcut urît. Zile întregi zace întins pe canapea, în renumitul său halat vișiniu, și cum apare ofițerul de serviciu ducînd pe tavă următorul stol de păsărele, el declară tuturor corespondenților săi:

— Pace nu va fi pînă nu vor accepta turcii toate, *absolut* toate condițiile mele!!

Care erau însă condițiile comandntului suprem, nu știa nimeni. Ni știa nici însuși cneazul, dat fiind că aceste condiții mai erau încă în faza elaborării. Pînă la

urmă Petersburgul și-a dat sama că încheierea tratatului de pace este tărăgănată de însuși Luminăția sa. Ei și ce are a face că toată Rusia visează la pace? Rusia nu are decît să viseze, pe cînd el, Grigori Aleksandrovici Potiomkin, din anumite motive, pe care le cunoaște numai el, pînă una-alta, nu semnează pacea. Și enorma, necuprinsa Rusie, dintr-un capăt în altul, era nevoită să țină cont de atitudinea lui, fiindcă Potiomkin avea o armată de peste o sută de mii în mînile sale, și oricum s-ar fi întors lucrurile, pînă la urmă cine deține puterea, acela hotărăște. Aceasta este legea de bază a unei mari împărății. De aici pleacă și aici se adună toate.

Mofturos, singuratic, cu o supărare tăioasă ce tot mocnește în adîncuri, feldmareșalul Potiomkin stă tolănit pe canapea și, ca să-i treacă de urît, se joacă cu celebra sa colecție de pietre prețioase. Alege din lădița cu bijuterii cîte-o piatră și le așază pe-o pernuță neagră, în chip de hartă. Astfel apare încetul cu încetul, în sudul țării, regiunea Novorossiei, pămîntul cucerit și readus la viață cu chibzuința și străduințele sale. Jocul îl încep frumoasele și veșnic tristele opaluri, cu străfundurile pierdute în umbre. Ele vin să schițeze stepele sălbatice de la Nipru și pînă la Azov, de la Poltava și pînă la Marea Neagră. Ușor însingeratele grăuncioare de rubin vin să însăileze calea pe care au străbătut-o primii coloniști, colindînd cu puțina lor avere prin pustietatea celor stepe. Iată-i pe mohorîții de sîrbi; trec, întunecați la față și la suflet, ungurii; mînă căluții, veselindu-se în ciuda tuturor necazurilor, cazacii; pășesc cu capul în pămînt, oftînd a mare pagubă, moldovenii și valahii; vin înțepați și plini de o demnitate exagerată catolicii; se grăbesc îndărătnicii, nesupușii rascolnici... Da, drăcie, a adus în regiunile de sud și rascolnici! I-a scos din Siberia, unde fuseseră surghiuniți, și i-a adus pe pămînturile calde... Au păcătuit, nu-i vorbă, ținînd morțiș să-și facă cruce cu două degete și nu cu trei, cum se roagă toată lumea. Ne-au sluțit, ne-au umilit grozav lipovenii ceia, despicînd nu atît credința, cît neamul în două, în schimb sînt harnici, cinstiți și prind rădăcini, oriunde i-ar fi dus soarta.

Lazuritul se varsă într-o nesfîrșită Mare Neagră, care, de, vorbă să fie, numai neagră nu este. Verzuie-închisă, domoală pînă în adîncuri, magică și ademenitoare, peru-

zeaua vine să închipuie Crimeea, mult rîvnita peninsulă. Sute de ani au visat rușii să coboare la cald, în sud, și el a fost cel care a altoit această peninsulă în trupul viu al țării. Acum iată sudul trezit pentru o viață nouă. Corăbii și șlepuri coboară pe Nipru la vale cu cele trebuincioase pentru coloniști. Nu trece mult la mijloc și aceleași corăbii și șlepuri încep a urca napoi cu plinul.

Se ară, se seamănă, se coace pîne. Se construiesc vase, se toarnă tunuri, se înalță biserici; coloniștii se cunună în fața altarelor, fac case, cresc copii. Cînd îi cheamă clopotul mare al Rusiei, polcuri de coloniști pleacă spre nord pentru a-și sluji împărăteasa. Cincisprezece regimente, o cavalerie de peste o sută de mii, cu cai, cu echipament cu tot — iată prinosul pămînturilor cucerite pe masa marelui ospăț al Măriei sale. Atunci cînd fusese numit guvernatorul Novorossiei, ținutul nu avea decît o jumătate de milion. Acum populația a crescut de zece ori. O nouă țară, o nouă Rusie își înalță fruntea din sud. O Rusie care se poate hrăni, se poate îmbrăca, se poate apăra pe sine însăși...

S-a vorbit destul, și s-a vorbit adevărat că Potiomkin era o fire extrem de lăudăroasă. Potiomkin însă era rus în primul rînd și știa prea bine că în Rusia recunoașterea meritelor post-mortem e o chestiune cu totul efemeră. Pentru a atrage atenția istoriei asupra meritelor sale, Potiomkin a invitat-o pe suverană să vadă minunea cu ochii săi, și în vara lui 1787, împărăteasa, împreună cu întreaga curte, împreună cu ambasadorii Angliei, Franței și Austriei, a binevoit să viziteze sudul. Impresiile au fost nemaipomenite, cneazul și-a văzut, în sfîrșit, meritele asigurate de-a lungul veacurilor... De unde să fi știut el că istoria va binevoi să păstreze din toată călătoria suveranei o anecdotă despre niște sate pe care, cică, Potiomkin i le arăta împărătesei, și care în realitate n-ar fi existat. Se zicea că alergau soldați cu panouri reprezentînd case, copaci, fîntîni, răsărind cînd pe-o coastă, cînd pe altă coastă de deal. De-ar fi fost sudul o adunătură de decoruri prăfuite, ar fi ținut el Rusia sute de ani cu fierul, cu cărbunele, cu grînele sale?

Rînd pe rînd ajungem la problema cea mare. Pe semne, așa or fi fost rînduite toate pe lume — oricum, ori de unde am începe-o, pînă la urmă ajungem la problema

cea mare. Prins de degetele moi și răsfățate ale cneazului, se arată din lădiță „Regele", acel diamant despre care circulau legende în toată lumea. Piatra ce nu-și avea preț, de rară și frumoasă ce era, aburește ușor în ciocul degetelor și nu mai poate coborî... Nu poate coborî, pentru simplul motiv că regele coboară numai în capitală, iar sudul încă nu-și avea capitala sa. Capitala sudului putea fi Iașul, Constantinopolul, Atena, dar nefiind încă chestiunea rezolvată, Potiomkin coboară „Regele" în apele mării. Pînă una-alta, își zice el, dar acest „pînă una-alta" durează și durează, și durează...

O muncă ce nu a fost dusă pînă la capăt își pierde din rosturile sale. O biserică ce nu-și are cupolă și cruce, și preot nu poate fi considerată un lăcaș sfînt. Un ținut, oricît de bogat ar fi fost, dacă nu-și are capitală, nu-și are fața sa, și iată că încep a păli, a se stinge nestematele înșirate pe o pernuță, rămînînd pînă la urmă un pumn de mărgele colorate, risipite la întîmplare.

— Ce Dumnezeu!! se supără pe sine însuși cneazul. Se poate ca mireasa pe care mi-am ales-o singur și mi-am crescut-o, și mi-am dezmierdat-o să se mărite pînă la urmă cu altul?!

Supărat, varsă podoabele în lădiță, le amestecă încet, suflă praful de pe pernuță și jocul începe din nou. Gînd cu gînd, piatră cu piartă, din adîncul vremurilor, din adîncul pietrelor începe să se desfășoare nemaipomenitul său destin. Primul hotar l-a constituit acea noapte caldă, cînd o mînă de ofițeri au urcat-o pe tronul Rusiei pe tînăra lor împărătească. Printre cei ce au pus umărul la această refacere a țării era și tînărul subofițer Grigori Potiomkin. O vreme a fost în umbra lui Grigori Orlov, mai întîi ocrotitorul, apoi prietenul, apoi dușmanul lui de moarte. Cine să fi crezut că acel neînsemnat subofițeraș va fi în stare, cu vremea, să-l doboare pe atotputernicul Orlov?! L-a biruit, devenind al doilea bărbat al împărăției, dacă, firește, admitem că primul bărbat era însăși împărăteasa.

Pentru bunăvoința și dragostea, și patul tinerei împărătese s-au dat lupte crîncene între cei doi rivali. Se vorbea chiar de-o bătaie strașnică, în urma cărei răfuieli Potiomkin a rămas cu un singur ochi, dar și-a biruit dușmanul. Prin toată țara circulase celebra anecdotă, care firește, pornise de la un moment real. Cică într-o

dimineață vine tînărul Potiomkin la palat. Urcînd scările, dă de marele său dușman, care tocmai cobora.

— Ce mai e nou la curte? zice-se, l-a întrebat Potiomkin.

— Ce nou poate fi la curtea noastră? i-ar fi răspuns Orlov. Tu, iată-te urcînd, eu, iată-mă, coborînd — cam acestea ne sînt noutățile...

Dar, vai, atît de trecătoare sînt toate în lumea puterii, și cel ce urcă trebuie să știe că din punctul cel mai înalt, unde îi va fi dat să ajungă, va răsări începutul coborîrii sale. Grigori Aleksandrovici Potiomkin, atotputernicul cneaz, după ce o viață întreagă a fost în ascensiune, cînd a trebuit să se oprească, pentru ca mai apoi să înceapă a coborî, s-a dovedit că nu e gata pentru așa ceva. De urcat urcă oricine, iar de coborît destoinic — pentru asta mai trebuie să te și naști. Or, Grigori Aleksandrovici nu se născuse pentru așa ceva. Dacă i s-ar fi spus: ori cobori, ori mori, el, firește, ar fi preferat moartea în loc de-a coborî cum coborîse cîndva Grigori Orlov. Coșmarul coborîrii de la etajul Măriei sale l-a urmărit toată viața, pînă și prin vise. Pentru a nu cunoaște o asemenea umilință, și-a aranjat viața în așa fel ca mișcarea în această rușinoasă direcție nici măcar să nu poată fi pomenită.

Calitățile deosebite cu care fusese dotat, cunoașterea subtilă a tuturor problemelor statului, fantasticele sale zămisliri, judecata rece și cumpănită, credința pe care i-o purta stăpînei sale, cuvîntul important pe care îl avea de spus — toate acestea i-au permis să rămînă o viață întreagă alături de împărătească. A fost mai întîi favoritul, apoi sfetnicul, pe urmă, după spusele cunoscătorilor, unicul și adevăratul ei bărbat. I se păstrau pentru toată viața odăile în Palatul de Iarnă și la reședința de vară a Măriei sale se ținea cont de părerea lui în rezolvarea tuturor problemelor complicate. Ușa și inima împărătesei rămîneau pururea deschise pentru el, iar că o mulțime de cucoșei se roteau în jurul coroanei, visînd să-i îndulcească orele de odihnă Măriei sale, asta pe Potiomkin nu-l preocupa cîtuși de puțin, dat fiind că el însuși alegea cucoșeii ceia și îi rînduia cum îi venea lui mai bine.

Cu apariția lui Platon Zubov situația se schimbă radical, pentru că Zubov nu mai era omul lui. O altă

partidă cîştigă teren pentru a o influenţa pe împărăteasă, şi asta nu-i mai convenea lui Grigori Aleksandrovici. Firește, ca şi mai înainte, Ecaterina îi mai dădea semne de credinţă şi prietenie, repeta mai la tot pasul că Potiomkin este mîna ei dreaptă, dar... Orice s-ar zice, patul rămîne punctul cel mai vulnerabil în viaţa unei femei. În anumite clipe femeile cad în delir, fiind în stare şi ţi le făgăduiască pe toate. Şoaptele celea ale lor, provocate de frigurile dragostei, pot fi chiar şi simpatice, numai că Ecaterina obişnuia să se ţină de cuvînt, fie că era vorba de giugiuleală, fie că de buchia legii. Rămînea, deci, marele risc ca ciripeala din miezul nopţii să nu se transforme într-o politică de stat. N-a venit mucosul cela de la Iaşi pentru a-i declara obraznic, în faţa tuturor musafirilor, că treburile statului au pornit într-o cu totul altă direcţie?

Firește, asta era la mijloc. Dar, pentru a realiza o nouă direcţie, e nevoie de forţă, cu precădere de o forţă armată. Şi toate depeşele ce zac vraf pe masă, toate scrisorile, toate lăcrămaţiile, toate jurămintele de dragoste aveau un singur scop — să-l facă să scape sabia din mînă. Tînărul favorit are nevoie de armata de la sud. Cucoşeii care peste noapte ajung generali, ca să vezi, se mai visează şi învingători. Vor să poarte războaie, vor să dovedească tuturora că nu în urma trudei lor cucoşeşti, ci datorită meritelor deosebite au ajuns ei acolo unde au ajuns...

Ecaterina, firește, cam bănuia ce se petrece în sufletul orgoliosului său prieten. Ştia prea bine pentru ce se tot amînă semnarea tratatului de la Galaţi. O fi fost şi vina ei într-un fel, căci, în scrisorile trimise în sud, căuta din răsputeri să-l convingă pe Potiomkin că Platon Zubov e unul din cei mai fideli adepţi ai strălucitului feldmareşal. Nu aveau capăt străduinţele şi nostimele vicleşuguri ale Măriei sale. Azi îl pomeneşte pe Platoşa al său în treacăt, mîne îl laudă fără să-l fi pomenit. După care îl pune să-i scrie lui Grigori Aleksandrovici; dar se vede că scrisoarea a fost întocmită şi poate chiar dictată de Excelenţa sa. Apoi, ce le-o fi venit, trimit scrisoare comună la Iaşi — o pagină scrisă de împărăteasă, alta — de Platon Zubov.

Mă doare la inimă, i se plîngea Potiomkin de la Iaşi. Îmi vine uneori să las totul baltă şi să pornesc în mare

grabă spre nord. Măria ta, se ruga el cu textul sfintei scripturi, fă să mă treacă paharul acesta, dar fie nu așa cum zic eu, ci cum vei voi tu...

Răvașele sudice o puneau pe împărătească într-o situație cum nu se mai poate de delicată. O viață întreagă sfetnicii și curtenii o tot cicăleau că prea l-a răsfățat pe Potiomkin acela, că prea l-a lăsat să-și facă de cap. Acum, dacă îi vine lui așa o trăsnaie, dacă lasă totul și se întoarce la Petersburg, în totul iernii, fără să fi semnat tratatul de pace, s-ar putea isca un scandal nemaipomenit! Unde mai pui că, femeie fiind, își aranjase și ea lucrurile cum îi convenea mai bine. Își avea și ea tihna sa, obișnuințele sale, pe care le prețuia mai ales într-o iarnă atît de grea, și n-ar fi vrut să le piardă pe toate într-o zi. Potiomkin era o fire brutală, aproape sălbatică, și cu apariția lui se răsturna toată orînduiala curții. Groaza pe care o vîrîse în contemporani era atît de mare, încît numai depeșele lui sosite de la Iași înțepeneau întreaga curte și drăgălașii ei favoriți se făceau mici, neînsemnați, nevăzuți, pînă se afla cu certitudine conținutul depeșei sosite din sud.

Deșteaptă cum era, Ecaterina își dădea prea bine sama că nimeni nu-i poate condiționa feldmareșalului întoarcerea la Petersburg cu semnarea tratatului de pace. Înțelegînd prea bine acest lucru, Ecaterina în scrisorile sale îi declară din capul locului că întoarcerea sau neîntoarcerea lui în capitală sînt lucruri care depind numai și numai de Grigori Aleksandrovici. Dar, mai adăuga ea oarecum în treacăt, odată ce-a venit vorba, personal aș crede că ar fi prea nesocotită o întoarcere fără să fi realizat biruințele acestui război într-un tratat de pace. Era spus așa, printre altele, dar Exelența sa cunoștea prea bine greutatea celor spuse. Era convinsă că Potiomkin nu-i va ieși din cuvînt. Cu toate ciudățeniile naturii sale vulcanice, slujirea stăpînei sale a fost dintotdeauna piatra de temelie a primului său sfetnic. De-a lungul vieții sale, niciodată — nici cu vorba, nici cu fapta — n-a fost împotriva voinței Măriei sale.

Trecătoare însă sînt toate pe această lume, trecătoare este și credința celor ce-și slujesc stăpînii. Cu vîrsta, omul se schimbă la față, dar vine vremea cînd i se schimbă și feleșagul. Drept care, într-o noapte...

Ca de obicei, înainte de somn, Măria sa petrecuse

cîteva ore la masa de jucat cărți. Jucase faraon. Cîștigase trei ruble, și cum se întorcea fericită, în lungul anfiladelor răsare Zahar Zotov, îngrijorat.

— S-a săvîrșit, i-a șoptit pe înfundate.

Împărăteasa a rămas înmărmurită.

— În ce fel?

— Vine, șopti sluga. E pe drum.

Unul din oamenii de încredere, căci îi avea peste tot, comunica cum că cneazul Potiomkin, urcat în zece sănii, cu curte cu tot, vine în goana cailor spre capitală. Împărăteasa primi lovitura cu bărbăție și demnitate. A zîmbit chiar.

— O veste dintre cele mai bune! declară ea în gura mare. Întoarcerea primului nostru oștean va fi sărbătoarea noastră, a tuturora. Cît despre mine, apoi, la drept vorbind, chiar că mi s-a făcut dor de dînsul...

* * *

Era totuși o mare personalitate. Știa a cîștiga, știa a pierde. Mai ales era interesată să piardă frumos. Eroul bătăliilor cu turcii urma să fie întîmpinat cu toate onorurile cuvenite. Paralel cu marile pregătiri pentru întîmpinare a fost formată o echipă specială, care urma să supravegheze apropierea feldmareșalului în așa fel ca să nu pice pe neașteptate la porțile orașului.

În numai cîteva zile, la intrarea în Petersburg a fost înălțat un strălucit arc de triumf, înfrumusețat cu versuri dedicate marelui conducător de oștiri, versuri scrise de însăși pana Maiestății sale. Onorul trupelor de gardă, salvele de tun, slujbele festive din toate bisericile și catedralele orașului, cu coruri și dangăte de clopote... Țesută cu iscusință, încetul cu încetul, măreața sărbătoare s-a așternut ca o basma pe capitală. Toată această forfotă, străpunsă de un entuziasm general, urma să-i readucă cneazului buna sa dispoziție, tămăduindu-l de melancolia ce săpa în el zi și noapte...

Avînd cîteva palate proprii în capitală, Potiomkin de obicei prefera să tragă la Palatul de Iarnă. Prin Petersburg circulau legende despre aripa de răsărit a reședinței imperiale, așa-zisul Ermitaj, unde își avea cneazul Potiomkin apartamentul său. Atîta bogăție, atîta rafinament, că se vorbea despre încăperile celea ca de-

spre cea de-a opta minune a lumii. Tablouri, sculpturi, cristal, rarități de mobilă — totul mai întîi urzit de mintea înaltului demnitar, apoi comandat de el, apoi pus acolo unde a hotărît el. Curtenilor li se oprea un nod în gît cînd ajungeau la apartamentul lui Potiomkin. Ba chiar se zvonea că, nopțile, însuși Platon Zubov, părăsind patul Maiestății sale, vine, se plimbă de unul singur prin Ermitaj, și cine știe ce mai vise hidoase o fi încolțit în mintea lui pe cînd rătăcea prin mijlocul acelor bogății potiomkiniene....

Pornind la drum fără încuviințarea stăpînei sale, Potiomkin se aștepta la multe, dar că îl vor întîmpina la marginea capitalei cuvintele Măriei sale potrivite în versuri și urcate pe un arc de triumf, asta nici că să-i fi trecut prin cap. Petersburgul — numai sărbătoare. Parada trupelor de elită, salvele de tun, dangătul clopotelor — toate au produs impresie asupra lui Grigori Aleksandrovici. Festivitățile au culminat cu strălucitele daruri împărătești. Măria sa i-a dăruit un mundir de feldmareșal, cusut cu aur și împodobit cu pietre prețioase, așa încît urca, tunica ceea, după cum se zvonea prin capitală, cam la două sute de mii. Sara, la recepția de gală, i s-a înmînat copia decretului prin care Maiestatea sa poruncea Senatului să înalțe un palat de piatră, în capitală ori în orice alt loc unde va binevoi cneazul, și în fața acelui palat să i se ridice un monument feldmareșalului Potiomkin.

— Ce să mai umblăm, Excelență, cu construcțiile, căci acum nimeni nu se pricepe a zidi ceva ca lumea. Mai bine știi cum facem? Să-mi dai palatul de Taurida și batem palma.

Ecaterina a zîmbit — mare demon, și, vai, ținea la dînsul, a avut de atîtea ori nevoie de uriașul, de zgomotosul, de orgoliosul său sfetnic...

— Fie.

Trecerea palatului de Taurida de la un stăpîn la altul a stîrnit o mare vîlvă în capitală. Era ceva urît la mijloc, dar pentru că în ceea ce fac suveranii urît nu poate fi nimic, atîta vreme cît sînt la putere, prin oraș se vorbea că e ceva suspect cu palatul cela... Aproape cu două decenii în urmă, cînd Crimeea a fost alipită Rusiei, împărăteasa, pentru merite deosebite, i-a dăruit lui Potiomkin palatul sus-pomenit. Putred de bogat cum

era, lui Potiomkin deseori i se întîmpla să aibă nevoie de sume mari de bani gheață. Odată, cînd punea la cale construcția cîtorva țesătorii, și tocmai avea nevoie de bani, i-a vîndut înapoi împărătesei palatul pentru o jumătate de milion. Mai apoi însă a început să-i pară rău de palatul cela. Prețul imobilelor creștea din an în an; ca operă de artă palatul de Taurida era podoaba capitalei, și apoi priveliștile încîntătoare de după cazărmile regimentului de gardă... Visa să-l recapete — și iată-l iară stăpînul celebrului palat. Petersburgul nu mai înceta să se mire. Cum vine asta, se întrebau ei, mai întîi palatul este dăruit de împărătească, apoi este vîndut înapoi fostei stăpîne, și iară e dăruit același palat?...

Petersburgul niciodată nu a avut ochi buni să-l vadă pe Luminăția sa. L-a poreclit, zicîndu-i „cneazul Beznei". Afacerea cu palatul dădea apă la moara dușmanilor celor mai înverșunați, dar ce s-o fi întîmplat la mijloc, că, iată, nu se grăbesc să se folosească de-o asemenea posibilitate rară dușmanii înverșunați... Se mai schimbă ele, vremurile. Petersburgul se face a uita de cele porecle urîte, dovedindu-i cneazului la tot pasul devotament și prietenie. Petersburgul speră că Potiomkin le va veni de hac Zubovilor, care prea s-au băgat sub aripa împărătesei, prea negri erau la suflet și prea sus țineau să ajungă. Că Potiomkin venise de la sud pentru a se răfui cu Zubovii — asta o știa toată capitala. Țara întreagă o știa.

Strategia luptelor din umbra tronului îi cerea înaltului sfetnic să cultive mai întîi relații normale, poate chiar ceva mai mult decît normale, cu frații Zubov, dar, vai! Cînd îi simțea alături, pe Potiomkin parcă l-ar fi umflat dracii pe dinăuntru. Mai ales îl scoteau din fire diminețile răsfățatului Măriei sale. De obicei, pe acele vremuri, în casele marilor dregători și demnitari ai curții, așa cam pe la unsprezece, se aduna floarea capitalei, pentru a le ura bună dimineața, rămînînd, împreună cu urarea, o clipă-două în atenția celor mari șitari.

Potiomkin, obișnuit să doarmă mai mult la drum, în trăsuri, în corturi, cine mai știe pe unde, se făcea negru la față cînd vedea mulțime de lingăi adunați prin anticamere, așteptînd ore în șir, pentru a ura un „bună dimineața". Neordonat cum părea la prima vedere, Potiomkin era stăpîn pe programul zilei. Odată trezit, făcea o baie

cu apă rece, apoi venea masa, apoi întreținerea cu adjutanții și consilierii — unde să mai aibă el timp pentru mîlogeala lingăilor?

Platon Zubov era cu totul altă fire. Trezit cam pe la vreo unsprezece, prefera să mai rămînă o oră-două în pat, picurînd, pentru a aduna cît mai multă lume în sala de primire a apartamentului său, convins că însemnătatea bărbaților de stat este determinată de cei ce vin să-i ureze binețe. De cum a ajuns în preajma Măriei sale, sala de primire a apartamentului său gemea de lume, dar, pentru a avea dreptul la un „bună dimineața", trebuia mai întîi să fii pus pe listă, și apoi nici asta încă nu însemna mare lucru, căci însăși lista era din cînd în cînd revăzută de pana lui Platon Aleksandrovici. Pe cei de care se cam săturase îi ștergea, alții, pe care ar fi dorit să-i vadă dimineața, erau puși în locul lor, ei, și apoi inclus fiind pe listă, cearcă de nu te prezenta!

Așa, cam pe la douăsprezece, la ușa dormitorului se îmbulzeau generali, guvernatori, membri ai Senatului, ambasadori din țările occidentale. Pînă și primul poet al curții, Gavriil Derjavin, cel ce urma să-l remarce și să-l blagoslovească pe tînărul Pușkin, își pierdea rodnicele ceasuri ale dimineții într-o nesfîrșită așteptare, pentru că, iată, vine amiaza, iar de Platon Aleksandrovici — nici pomeneală. Abia pe la unu, somnoros și indispus, favoritul binevoia să coboare din pat, lăsîndu-se spălat, pieptănat, îmbrăcat. Și în vreme ce slugile casei se căzneau în fel și chip, îngrijindu-și odorul, cîte doi-trei din musafirii adunați erau admiși în interiorul apartamentului. Zubov primea binețele și obișnuitele urări de bine fără a se fi ostenit cel puțin să-l observe pe cel ce rostește. Cînd nu mai putea de atîta vorbă frumoasă, le făcea semn cu mîna, măturîndu-i afară. În definitiv, toată forfota ceea cu musafirii era aranjată numai pentru a-l ajuta să se trezească, iar cum se trezea, nici că să-i mai vadă.

Atîtea mofturi la numai douăzeci și patru de ani! Unde va ajunge cînd se va face mare?! Potiomkin își bătea joc de favorit mai la tot pasul. Platon Zubov, care la început era convins că a stabilit cu cneazul relații bune, acum, jignit cum nu se mai poate, i se plîngea împărătesei. Pusă între aceste două focuri, Ecaterina căuta din răsputeri să-i împace. Spre norocul ei, apro-

piindu-se postul cel mare, înțepăturile cneazului încep a se rări, și Măriei sale îi vine o idee.

Potiomkin, creștin sîrguincios, era convins că, în întreaga Rusie, în afară de dînsul și poate încă de vreo doi-trei, te miri de mai crede cineva cu adevărat în Dumnezeu. Că frații Zubov sînt și ei creștini, de asta Potiomkin nici nu vroia să audă. Zubovii însă, mai ales Platon Aleksandrovici, continuau să insiste că sînt și ei creștini. Ce-ar fi, s-a gîndit Ecaterina, să-i adun pe toți trei, adică pe feldmareșal împreună cu frații Zubov, la biserica curții, pentru a-și fi luat sfînta împărtășanie? Văzîndu-i cum se roagă în fața altarului, spovedinu-se și împărtășîndu-se, inima acestui mare creștin, care este Grigori Aleksandrovici, nu se poate să nu tresalte, să nu se topească în măreața lumină a Iertării.

Vestea că în fața altarului se vor prezenta la slujba următoare trei dintre cei mai mari păcătoși învioră curtea, și în duminica aleasă biserica de la Palatul de Iarnă era plină de lume. S-a oficiat o slujbă de i-a mers vestea. Predica, avîndu-și ca temă întoarcerea fiului rătăcitor, a fost rostită de Sfinția sa arhiepiscopul. Cînta corul mănăstirii Nevskaia Lavra, mănăstire în care fusese călugăr un an și mai bine însuși cneazul. Pe semne, printre coriști a mai fost și careva dintre frații de credință de pe atunci. Avea, într-adevăr, ceva divin, ceva nepămîntesc slujba din ajunul săptămînii patimilor. Părea că, încă o clipă, și marea minune a înfrățirii popoarelor se va înfăptui chiar aici, la curtea împărătească, dar amuțește corul, arhiepiscopul iese cu cupa de aur la locul său cuvenit și, după ce schițează o plecăciune în fața mirenilor, rămîne în așteptare.

Toate erau puse la cale în așa fel ca să fie numai ei trei pregătiți pentru împărtășanie, și acum iată-i în fața altarului. Masivul, enormul Potiomkin ocupînd centrul, și doi tinerei, Valerian și Platon, unul în stînga, altul în dreapta lui. Nu le rămîneau decît doi-trei pași pînă la cupa de aur cu sfînta cuminecătură, dar iată că apare și li se pune de-a curmezișul unul din cele mai vechi vicii ale omenirii — amorul propriu. Vorba e — cui îi va pica onoarea să facă primul acești cîțiva pași... Firește, dreptul de întîietate al slăvitului feldmareșal nu putea fi pus la îndoială, dar iată că timpul trece, corul mai reia o melodie pentru a umplea stîngăcia golu-

lui creat, se termină și acea cîntare, iar Grigori Aleksandrovici nu se mișcă din loc.

Un careva dintre contemporani a observat că printre generali Potiomkin își dădea aere de duhovnic, iar printre duhovnici o făcea pe marele strateg. De obicei, arăta nazuri și cînd venea să se roage. Cunoscător subtil al canoanelor liturgice, el găsea la fiece slujbă cîte-o nimica toată ce nu fusese făcută întocmai așa cum prevedea canonul, și cu ocara nerostită stătea sever, nemulțumit, făcîndu-i pe preoți să presupună unde anume au dat greș. Pentru că, își zicea el, spovedania e spovedanie, împărtășania — împărtășanie, dar pravila — mai presus de toate, și cu toată sfințenia sa, arhiepiscopul ar fi trebuit să-și dea sama cine se află azi în fața altarului...

Tînăr, răsfățat și nu prea deștept, lui Platoșa îi vine deodată în cap că toată sfiala se produce pentru că cneazul vrea să-i ofere lui posibilitatea de-a se fi împărtășit primul. Ar fi fost în firea lucrurilor, s-a gîndit favoritul. Cedîndu-i locul în patul și în inima împărătesei, văzîndu-l situat pe primul loc din preajma coroanei, nu se poate ca această minte înțeleaptă să nu-și fi dat pînă la urmă sama că trebuie să cedeze și aici. Ca urmare, Platon Zubov nu numai că și-a înclinat corpul puțin înainte, pentru a face primul pas. Se zice că a și ridicat piciorul. În ultima clipă însă, surprinzînd cu coada ochiului nemărginita furie ce pornea a clocoti în vecinătatea lui, și-a smuls piciorul înapoi, punîndu-l în grabă la loc, dar era de acum tîrziu.

Cutremurat de-o asemenea obrăznicie, Potiomkin căuta să facă pe galantul:

— Poftim, poftim. Voi primi împărtășania în urma Domniei voastre.

Zubov, dîndu-și sama de cumplita gafă, stătea ca o stîncă.

— Numai și numai în urma Luminației voastre.

Între timp corul nu mai are melodii în reluare și se stinge. Un sentiment de stînjeneală și rușine domină peste sfînta slujbă.

— Trupul și sîngele Mîntuitorului vă așteaptă, șopti încet, dar răspicat, arhiepiscopul.

Deodată, nu se știe cum și de ce, lui Valerian, drăgălașului ofițeraș răsfățat și de împărătească, și de tinerele curtence, îi vine în cap că toată tulburarea s-a produs

deoarece pîinea amestecată cu vin, adică împărtășania, nu prea este gustoasă, și dacă cei doi fac mofturi, de ce adică să nu le dea o pildă de curaj bărbătesc?

— Da mie unuia iată, chiar îmi place...

Vesel și bine dispus, a făcut cei trei pași pînă la cupa de aur. După grijanie au ieșit de la slujbă fără a se mai vedea unul pe altul, rămînînd pentru totdeauna dușmani de moarte.

* * *

Trece iarna, vine primăvara, iară Potiomkin nici gînd să se întoarcă în sud, unde îl așteptau regiunea pe care o guverna, armata, turcii și acea unică problemă pe care putea s-o rezolve numai el. Pacea sau războiul. Tărăgănarea întoarcerii în mare parte se explica prin faptul că nici Petersburgul, nici Maiestatea sa nu l-au eliberat de acea grea suferință, de răul căreia, în toiul iernii, a lăsat Iașul și s-a întors în capitală. Doborîrea Zubovilor nu s-a dovedit a fi o treabă ușoară, dar odată ce cneazul își amînă întoarcerea de azi pe mîne, las' că știe el ce face... Pentru a cîștiga o bătălie în umbra tronului, trebuie să ai răbdare. Potiomkin era meșter la ofensive pregătite îndelung, minuțios, în amănunțime, și oricît ar fi durat așteptarea Rusiei, atîta vreme cît era el în capitală, Zubovii abia se mai zăreau de undeva de sub masă.

Păi, și-o fi zis Potiomkin, dacă țin ei chiar atît de mult la masă, cu masa o s-o și începem. Drept care se hotărăște să facă o petrecere. Și nu o petrecere oarecare, ci o mare petrecere. Un bal grandios, o festivitate potiomkiniană cum nu a văzut încă Petersburgul. Pentru început au fost cumpărate și șterse de pe fața pămîntului vreo cincizeci de case, spre a deschide o perspectivă cît mai largă și mai atrăgătoare de pe balcoanele palatului de Taurida. După care au început, în mare grabă, lucrările în interiorul palatului. Numai temelia, pereții și acoperișul au fost cruțate, restul fiind supus refacerilor. Parcul din împrejurimi a fost refăcut în stil britanic, îmbogățit cu o aleasă grădină de iarnă, care, prin spuma fanteziilor potiomkiniene, depășea cu mult celebra grădină de iarnă a palatului Maiestății sale.

Cei mai iscusiți meșteri — lemnari, tîmplari, tencuitori, pictori, sculptori — au fost ridicați de prin case și

aduși în mare grabă la palat. Au fost răscolite prăvăliile și magaziile capitalei. Candelabrele de cristal, vasele de porțelan, oglinzile venețiene — tot ce putea înfrumuseța palatul a fost plătit și ridicat, iar dacă mai lipsea ceva, și ceea ce lipsea nu putea fi găsit cu nici un preț, era luat cu împrumut de la cei cu gust, bani și minte. Șiruri de care rătăceau în lungul drumurilor desfundate de primăvară, tîrînd încet spre capitală coloane de marmură albă, roză și cenușie, oglinzi enorme așezate în cîte trei-patru sănii, legate cap în cap.

La începutul lui mai, odată cu venirea primăverii, palatul era gata sfințit. Dat fiind că marea petrecere venea îndată după Paști, în piața din fața palatului s-au construit cîteva scrînciobur enorme, pentru prostime, cum li se zicea pe atunci oamenilor simpli, să petreacă și ei măcar cît de cît. În jurul scrînciobur au fost înjghebate o mulțime de prăvălioare. În toiul marii petreceri prăvălioarele urmau să se deschidă, fiecare putînd să-și ia, fără a fi plătit, o gustare, o hăinuță, ceva de încălțat — mă rog, cine și de ce va fi avut nevoie...

După ce o viață întreagă a avut noroc în toate, ce să ne mai mire că și ziua de nouă mai, aleasă pentru măreața sa petrecere, s-a dovedit a fi o zi senină și caldă... Potrivit obiceiurilor, balul urma să înceapă sara, pe la șase, dar amărîta și sărăcăcioasa mulțime a și început desde-dimineață a umplea piața, pentru ca în clipa cînd se vor deschide prăvălioarele să fie cît mai aproape de cele ce se vor da. O zi întreagă au stat înghesuiți, unul în altul, adulmecînd miroznele aduse de vînt de la bucătăria palatului.

Pentru a evita o posibilă supraînghesuială, mulțimii i s-a comunicat că prăvălioarele se vor deschide abia cînd caleașca împărătească va opri în fața palatului.

Marele dregător, pe semne, vroia să-i asigure Măriei sale o întîmpinare cum nu s-a mai pomenit. Mulțimea săracă, flămîndă și nerăbdătoare, cu un ochi la prăvălioare, cu altul iscodind depărtarea aștepta. Bucșită de lume, piața se frămînta ca o mare tulbure; se auzeau și țipete, și strigăte de ajutor, căci cei mai slabi de înger se temeau să nu fie călcați în picioare. Febra așteptării pomenilor a tot crescut și crescut, așa încît atunci cînd în ulicioară a răsărit caleașca trasă de caii bălani, dar nu era încă trăsura împărătesei, ci a unuia dintre demni-

tarii ei, mulțimea, crezînd că vine suverana, s-a împănat în jurul prăvălioarelor, de nu mai putea nici sufla. Culmea culmilor, în acele clipe critice apare mult așteptata caleașcă imperială trasă de trei perechi de cai bălani, dar nu se putea apropia de palat și a trebuit să aștepte un sfert de oră într-o ulicioară pînă i s-a făcut drum prin mulțime.

Palatul de Taurida era o adevărată minune, încît pînă și Măria sa, nemțoaica cea calmă și cumpănită, care niciodată să-și iasă din fire, să se mire prea mult, acum nu-și credea ochilor. Vestibulul simplu, modest chiar, ducea direct în sala cea mare, o sală ce ținea dintr-un capăt al palatului în altul. În lungul pereților — coloane de marmură, ce păreau să țină tavanul pe umeri. La rîndul lor, coloanele erau împerecheate de cîte o oglindă enormă, de la podea pînă la tavan. Perechile de coloane aveau în fața oglinzii o măsuță, cîteva scaune, un covor, formînd o mică și simpatică încăpere, așa-zisul separeu, dar aceste separeuri nu se repetau deloc, fiecare avîndu-și fața sa, stilul său, pecetea sa.

Sala vecină era amenajată pentru reprezentații teatrale. Jilțurile spectatorilor, rînduite în semicercuri, coborau treptat, cu eleganță, pînă se încheiau cu o scenă largă și solemnă. Cum și-au ocupat locurile înalții musafiri, s-a ridicat cortina. Pe fundal — un cer albastru, cu poala rumenită. A urmat treptat-treptat un măreț răsărit de soare. La un moment dat soarele s-a transformat în două litere mari, aurite — E și V, ceea ce însemna, firește, *Ecaterina Velikaia.* Încălziți și luminați de cele două litere, reprezentanți ai tuturor popoarelor cărora această mare împărătească, chipurile, le-a adus libertate și fericire, ieșeau pe scenă în costumele lor naționale, cu cîntece și dansuri care mai de care.

În numai o oră și ceva cît a ținut concertul, sala cu coloane a fost supusă unei transformări cum nu se mai poate de iscusite. Cănduleţele de sticlă roșie, albastră, verzuie, turnate în chip de flori anumite și legate una de alta, formînd lustre prinse de plafon, au fost deodată aprinse. Lumina lor colorată, răsfrîntă în cristaluri și oglinzi, dădea sălii o atmosferă de basm. Impresia generală a fost atît de mare, încît pînă și Măria sa, revenind de la spectacol, a întrebat:

— E posibil să fi trecut noi pe-aici?!

Sărbătoarea începu cu intonarea celebrei pe acele vremuri cîntări, ce ținea într-un anumit fel locul imnului național — *„Grom pobedî, razdavaisea"*. După care douăsprezece perechi alese pe sprînceană, floarea curții, au prezentat un cadril pentru musafirii Luminăției sale. Printre dansatori se aflau și nepoții împărătesei, Aleksandr și Constantin, viitorii țari ai Rusiei. Firește, cadrilul a fost pregătit din timp, repetat în cele mai mici amănunte. Rămîne pînă azi o taină cum de-a izbutit Potiomkin să-i facă pe severii, cumpliții țari ai Rusiei să vină la el la repetiții...

Ecaterina nu mai putea de atîta fericire. Sărbătorile erau hrana întregii sale curți, iar un asemenea bal nici că s-a mai pomenit vreodată! Ajunsese chiar a se gîndi în sinea sa că nicăieri pe lume nu poate fi o altă personalitate care să-l fi întrecut pe Potiomkin prin fanteziile, rafinamentul, gustul său impecabil. Furată de acest adevăr indiscutabil, căuta în jur cui să-i comunice impresiile și deodată îl descoperă lîngă umărul său pe micuțul și amărîtul de Platoșa. În mijlocul acestei lumi, în casa neînduplecatului său dușman, el părea o nimica toată. Era distrus, era strivit în așa măsură, încît îți venea să-i plîngi de milă...

„Iată, deci, care a fost adevăratul scop al acestei petreceri..."

Și dacă viclenia lui Potiomkin a ajuns atît de departe, dacă lovitura a fost atît de grea și necruțătoare, nu era oare de datoria ei să vină în ajutorul ultimei sale iubiri?

În toiul petrecerii, Maria sa își ridică încet fruntea, în urma cărei mișcări se lăsă o liniște mormîntală.

— Grigori Aleksandrovici, ce-ai făcut pînă la urmă cu moșia de la Moghiliov? Ai scăpat de dînsa? Ți-ai găsit cumpărători?

Potiomkin era proprietarul uneia din cele mai mari moșii de pe acea vreme. Avea moșia ceea peste zece mii de suflete, la vreo sută de sate și cătune fel de fel. Administrarea unei asemenea regiuni era cu neputință. Pentru a o scoate cumva la capăt, trebuia mai întîi s-o fărîmițezi în cîteva moșioare mai mici. Potiomkin, ocupat cu războaiele, cu regiunea Novorossiei, cu problemele de politică externă, nu avea timp pentru asemenea nimicuri, și tot căuta cui ar fi putut el vinde Moghiliovul cela, să scape odată de dînsul. Cumpărători era greu de

găsit, căci prețul moșiei urca la peste un milion...

De fapt, moșia Moghiliov era și ea unul din darurile împărătesei. Excelența sa rîdea de cneaz, zicînd că i-a prins de gît Moghiliovul, ca să nu aibă timp pentru a se ocupa chiar de toate femeile frumoase din capitală. Potiomkin nu se aștepta deloc la o asemenea replică din partea Măriei sale, cu toate că îi cunoaștea toate comediile, știa cînd și ce obișnuiește ea a pune în piesele sale. Palatul — plin de lume, la o mie de musafiri, dar s-a lăsat o liniște absolută. Nu se mai aud pocalurile, tacîmurile, nu mai șușotesc cucoanele. Căzut pe gînduri, Potiomkin sfredelește cu singurul său ochi coloanele de marmură dîn fundul sălii.

— Mor de curiozitate, Măria voastră, să aflu mai întîi pentru ce-ați binevoit a aduce vorba despre acea moșie?

— Vreau s-o cumpăr.

O, acele epoci încoronate... Ele puteau într-o singură clipă să te culeagă de jos, din nimic, ridicîndu-te în fața lumii, punîndu-te în fruntea tuturor, și tot ele puteau într-o singură clipă să te arunce într-o prăpastie, așa ca să nu mai poți ieși de acolo. Floarea capitalei ruse a început cu suflarea la gură. Dacă moșia va fi cumpărată și dăruită pe loc favoritului tinerel, sîntem pierduți. Confruntarea împărătesei cu primul său oștean, cu mîna sa dreaptă, nu le făgăduia nimic bun. Pe de altă parte, simțind că i se apropie clipa, se ridică de la pămînt și-și desface umerii, și-și înalță fruntea ultima dragoste a Maiestății sale, căci, tînăr cum era, o fi simțit el cam despre ce este vorba. Și cu cît se lumina fața lunguiață a favoritului, cu atît se posomora atotputernicul cneaz.

Ecaterina reveni la ceșcuța cu ceai. Părea că habar n-are de cele ce se petrec în jur, și numai ochii ei spălăciți de vîrstă stăteau la pîndă, așteptau clipa pentru a da lovitura. Lațul era pus, jertfa nu avea încotro.

— Din păcate, Măria voastră, moșia de la Moghiliov a și fost de ácum vîndută.

Musafirii au tresăltat, pentru că atunci cînd un suveran vrea să cumpere ceva, nimeni nu poate sta în calea voinței sale, chiar dacă ceea ce vrea el să cumpere a și fost vîndut. De mirată ce era, Maiestatea sa a fluturat din cap, orbind musafirii cu frumoasa sa nestemată.

— Și cui, mă rog, ai izbutit să i-o vinzi?

Disperat, Potiomkin a început a căuta în jur, de parcă,

uite, adineaori era cumpărătorul pe aici. O clipă, o singură clipă... Şi cum se tot uita el disperat în toate părţile, îl zăreşte pe Golînski, un tînăr fără musteaţă, abia ieşit şi el în lume.

— Păi, uite-l, lui i-am vîndut-o!

Împărăteasa a zîmbit. Trişează, s-a gîndit, trişează fără pic de ruşine! Nu-l ştia ea pe Golînski, abia primit la curte şi pus în leafă, datorită rugăminţilor stăruitoare ale rudelor sale? Ba mai mult decît atîta, Măria sa ştia că una din domnişoarele ei de onoare ar fi fost în relaţii cu Golînski, dar erau amîndoi din familii de nobili decăzuţi. Măriei sale i se făcuse aluzii că o sumă cît de mică i-ar fi fericit pe cei doi îndrăgostiţi. Ecaterina mai-mai era gata să le dăruie această fericire, dar să vezi cum se întorc lucrurile...

— Cneazul vrea să ne păcălească, nu-i aşa? l-a întrebat împărăteasa pe Golînski, dulce şi drăguţ cum nu se mai poate.

Golînski cugeta. Viitorul depindea de el. Firește, recunoscînd că Potiomkin a vrut, pur şi simplu, să facă o glumă, putea fi sigur că împărăteasa le va oferi un cadou bunicel la nuntă. Dar, pe de altă parte, crescut în acea epocă în care se putea face totul, dacă erai hîtru, isteţ şi ştiai să pui mîna pe ceea ce putea fi al tău...

— N-aş fi vrut să vă amărăsc, Excelenţa voastră, dar, sincer cum sînt...

— Nu cumva vrei să zici...

— Am cumpărat.

— Nu-mi rămîne decît să vă felicit pentru o cît se poate de frumoasă cumpărătură, rosti sec împărăteasa, ridicîndu-se de la masă.

* * *

Abia cînd Excelenţa sa părăsea palatul, Potiomkin şi-a dat sama că şi-a tăiat craca de sub picioare. Intuiţia îi spunea că străvechea lui suferinţă, amestecul de tristeţe şi amărăciune, acum îl va doborî cu totul. Ecaterina era singura fiinţă pe lume care, într-un fel cunoscut numai de ea, ştia să-l scoată, măcar pe-o vreme, din mlaştina acelor întunecimi. Acum împărăteasa părăsea nu numai palatul, ci şi sufletul lui.

Îşi iubea totuşi stăpîna. O iubea cum nu se mai poate

și, fiindu-i slugă credincioasă, a condus-o pînă la caleașcă, și-i tot săruta mînile, și plîngea ca un copil. Maiestatea sa părea să nu mai simtă nici sărutările, nici lacrimile lui. Cum a mișcat caleașca din loc, Potiomkin a rămas să stea trist și îngîndurat. I se urîseră și capitala, și petrecerea, și musafirii, de nu-i mai venea să se întoarcă la palat. Cu plecarea împărătesei toate își pierdeau rostul. La urma urmei, pentru ce s-ar mai întoarce, dacă din toată adunătura ceea nici măcar unul nu-i în stare să-l elibereze măcar cît de cît de povara acelor cumplite...

Dar stai, stai... În clipa cînd Excelența sa a declarat că vrea să cumpere moșia, pentru o sutime de secundă a surprins chipul uimit și îngrijorat al acelei zeițe antice pe care o visase toată viața. Acel demon al frumuseții i-a zîmbit atunci, în clipa de disperare, și, deci, dacă i-a zîmbit, încurajîndu-l oarecum, ce face o moșie, oricît de mare ar fi fost, față de zîmbetul cela...

– Popov!!

Grăsun cum era, polcovnicul Popov, adjutantul feldmareșalului, a răsărit ca din pămînt, ducînd pe brat marea podoabă. Se obișnuia pe atunci a se face, pentru zilele mari, pălării speciale, cu borurile largi, împodobite în fel și chip. Pălăria pe care și-o comandase Potiomkin pentru petrecerea de la nouă mai avea atîtea nestemate, lănțișoare de aur, de argint, și alte zorzoane, încît ajunse a cîntări mai la vreo patru kilograme. Era cu neputință s-o mai și porți, dar fiind o adevărată operă de artă, s-a hotărît că de purtat cneazul nu o va purta, însă pentru a nu-i lipsi de musafiri de plăcerea de a o vedea, adjutantul Popov a va purta pe brat, umblînd ca o umbră în urma stăpînului. Chemat fiind de urgență, Popov s-a gîndit că, odată ce Maiestatea sa a plecat, slujba cu dusul pălăriei sfîrșește, dar Potiomkin nici gînd să-l elibereze.

– Unde-i, l-a întrebat.

– A plecat, Luminăția voastră. Cum și-a luat rămas bun Maiestatea sa, au urcat și ei în echipaj.

* * *

Nopțile albe picurau o lumină ciudată peste capitala de nord a Rusiei. Era pe la trei dimineața, dar se

vedea de parcă ar fi fost ziua-n amiaza mare, atîta doar că lumina din miezul nopții era rece, potolită, gălbuie. Careta feldmareșalului a spintecat orașul în plină goană, trezind lumea din somn și vîrînd-o în păcat cu încă o înjurătură. Au ținut-o una și una pînă la casa de piatră pe care deseori o visa. Se mira pînă și el însuși — ca să vezi! Sub mormanul de cărbuni și cenușă mai licărea un tăciune în dedesubturi, și dacă nici focul cela nu-l va mai încălzi, nu-l va lumina, înseamnă că — gata, poți să le pui cruce la toate.

Hodinesc străzile orașului, felinarele pe la răscruci, casele cu obloanele trase. Pînă și casa de piatră împreună cu cele cinci colțuri, căci așa se numea strada — *U peati uglov*,— dormeau cu toate. Închisă poarta, închise ușile, obloanele trase, dar, vai, ce sînt toate jucăriile astea în fața unui feldmareșal! Știe tot Petersburgul că viața începe acolo unde coboară din trăsură Luminăția sa.

Pălmuind slugile somnoroase și trecînd peste mirarea, peste supărarea lor, singur își deschide poarta, ușa, urcă în mare grabă scările spre unica lui dragoste, dar îi răsare în cale o vedenie în halat și papuci, cu o căciuliță de noapte în creștet, cu un sfeșnic ce seamănă pe podea lacrimile unei lumînări colbăite.

— Fugi de-i comunică sosirea mea.

— Îmi pare rău, Luminăția voastră, dar casa mi se odihnește...

— Nu-i mare lucru a-l ridica în picioare pe cel culcat.

— Firește, nu-i mare lucru, dar e și mai simplu ca musafirul nepoftit, ce dă buzna nitam-nisam în miez de noapte...

— Cum, adică, musafir nepoftit?!

Bătrînul stătea mut și țeapăn cu lumînarea în mînă.

— Nu cumva vrei să zici că nici ție, nici celorlalți din casa ta nu li s-a făcut încă dor de mine?

— Atunci cînd omul se culcă și adoarme, de dor nici că poate fi vorba...

Cu o furie abia stăpînită, Potiomkin îl măsură pe bătrîn din creștet pînă în tălpi și iară din tălpi pînă în creștet. Toată averea acestui trîndav și averea preafru-

moasei sale fiice, și această casă de piatră, și halatul și papucii, și căciuliţa de noapte — toate au fost agonisite cu susţinerea, directă sau indirectă, a lui Potiomkin. Dar, bogat fiind, în esenţa sa, Bareatînski nu era atît nobil cît slugă, una din cele mai plecate slugi ale stăpînei sale. Abia acum, stînd în faţa lui, Potiomkin şi-a dat sama că, în clipa cînd Maiestatea sa a părăsit palatul de Taurida, toate slugile acestui imperiu au părăsit şi ele palatul strălucitului cneaz. Iar împreună cu dînşii a plecat şi ultima lui dragoste, căci, în fond, nu era nici ea decît o slugă smerită...

— Fie, a rostit în cele din urmă, s-a întors, a coborît scările şi, ieşind în stradă, a tot mers pe jos, trecînd dintr-o ulicioară în alta. Trăsura cneazului, crezînd că stăpînul, cînd va obosi, va binevoi să urce, venea încet în urma lui, dar feldmareşalul nu-i mai făcea semn să se apropie. Trecînd podul peste Moika, era cît pe ce să se despartă, plecînd în părţi diametral opuse. Vizitiul, crezînd că cneazul se întoarce la apartamentul său, ieşind pe Nevski, a luat-o spre Palatul de Iarnă, pe cînd Potiomkin, traversînd bulevardul, se întorcea la cioburile acelei petreceri împărăteşti.

Din noaptea ceea nu a mai dat pe la bogatele sale încăperi din Palatul de Iarnă. I se urîse de multe pe lume, şi cu toate că s-a întors la palatul de Taurida, ajungînd în piaţă, s-a răzgîndit să revină la musafirii care mai petreceau încă. A rămas printre scrînciobur şi prăvălioare cu acea jalnică sărăcime, care mai petrecea cu fărîmăturile ce-i picaseră de la acea petrecere împărătească. A cinstit, a gustat din ceea ce aveau ei cu dînşii, a plîns pe umărul cuiva, amintindu-şi de sărăcăcioasa lor curte de lîngă Smolensk. O casă veche, intrată în pămînt pe jumătate, peste tot datorii, dar, lumină şi voie bună în casa ceea — cît vrei! Are mulţimea celor sărmani un fel al ei unic de-a tămădui zbuciumurile sufleteşti, şi Potiomkin a băut, a mîncat, a cîntat cu ei acele cîntece nemaipomenite, apucate din bătrîni...

Cînd se făcuse ziuă de-a binelea şi trebuiau să se întoarcă la ale lor, Potiomkin i-a pupat rînd pe rînd, s-a dus la palatul care rămăsese între timp pustiu, a umblat o vreme prin încăperi de parcă ar fi căutat urmele atotputernicei sale stăpîne. S-a oprit lîngă coloanele de marmură roză, unde se aşezase Maiestatea sa pentru

a juca cărți. A intrat în separeu, s-a așezat în jilțul unde șezuse Excelența sa, și-a culcat enorma, nepieptănata sa căpățînă pe postavul verde al mesei și în aceeași clipă a adormit buștean.

* * *

Peste cîteva ore s-a trezit. A ridicat capul, cătînd nedumerit în jur, pentru că nu-și putea da sama ce anume l-o fi trezit. În cele din urmă, l-a zărit după o coloană pe tînărul Golînski.

— Stai că mi-a venit cumpărătorul, a zis, căscînd. Ia scutură-ți buzunarele, să vedem ce ai acolo...

— Două cătune, Luminăția ta. Așa, cam la vreo două sute de suflete, și încă o mie de ruble, bani gheață, pe care aș putea conta, dacă mămica și tăticul...

— Mult l-am căutat și bine l-am găsit, s-a lăudat, scuturîndu-și căpățîna de somn, cneazul.

— Ce să-i faci, așa a vrut hazardul, șopti Golînski, oarecum cu subînțelesuri, și asta nu i-a mai plăcut lui Potiomkin. Auzi tu, mucosul de el umblă cu aluzii!

— Ce hazard, băiete, care hazard?! Chiar să nu fi știut tu de șagă?!

— Eu... șa... știi, a bombănit Golînski, clătinîndu-se cu coloană cu tot.

Cneazului i s-a făcut milă de dînsul — Doamne, cît de puțin îi trebuie unui om ca să-l faci fericit, și cît de ușor îl poți nenoroci.

— Uite cum procedăm, i-a zis în cele din urmă. Dat fiind că moșia de la Moghiliov îți aparține, te duci la Departamentul finanțelor și o zălogești în contul proprietății de care dispui. Vei putea ridica la vreo sută de mii. Uite, banii ceia mi-i aduci, după care mulțumește-i Domnului, suflecă-ți mînecile și apucă-te de gospodărit...

A fost o trecere atît de bruscă de la întuneric la lumină, încît lui Golînski i-a trebuit un timp oarecare pentru a se dumeri asupra celor ce se petrec în jurul lui.

— Dar... vor binevoi oare domnii de la Departamentul finanțelor să-mi verse o sumă atît de mare?!

Scuturarea somnului nu l-a putut trezi cu totul. Nemulțumit că împrejurările îl fac să tot amîne acel dulce început de hodină, Potiomkin a tot fosăit, căutîndu-se prin buzunare. În cele din urmă, a descoperit o

fărîmă mototolită de hîrtie. Așternînd-o pe enormul său genunchi, a netezit-o puțin, i-a îndreptat colțurile și a scris cu un capăt de creion: „*Semu Golînskomu vîdati sto tîseaci pod Moghiliovskoe imenie cotoroe emu i prinadlejit*".

Rămînînd singur, a pus iar capul pe masă și, în aceeași clipă, a adormit. De data asta a visat că mai face o petrecere. Benchetuiau la bordul unei nave în largul mării. Fanfară, femei strălucite, șampanie franțuzească, dar cînd balul era în toi, Potiomkin îi face semn amiralului Ușakov. Coboară amîndoi într-o șalupă, apropie vasul de țărm în așa fel ca să-l poată ajunge bateriile de coastă, și la un semnal al feldmareșalului, toate tunurile au început a trage în floarea acelei înalte societăți. Corabia, cuprinsă de flăcări, se lasă pe-o coastă, se duce la fund, dar... De printre flăcările celea se arată doi șobolani în ținută de gală și, cu glas de nobili jigniți, încep a-i face morală lui Potiomkin, zicînd că — se poate una ca asta?! Să inviți lume în casa ta și tocmai cînd veselia e în toi...

— Ce-ați spus?! izbucni, plin de indignare, feldmareșalul, și se trezi.

De data asta peste oraș domnea o zi senină, caldă, cu soare. Lumina acelui soare cald, trecînd prin ferestrele largi ale palatului, răsfrîngîndu-se în lustrele, candelabrele și sumedenia de cănduțe colorate, scotea din oglinzi curcubeie. La rîndul lor, curcubeiele, ca niște arcuri fantastice, țineau pe umerii lor toată sala, și cneazul, abia trezit, a început a chibzui cum s-ar putea repeta acest efect nemaipomenit la una din viitoarele petreceri. Apoi tot cugetînd cum s-ar putea face, îl zărește în fundul sălii pe același amărît și plouat cumpărător.

— Am fost refuzați, Luminăția voastră, se plînse acela.

— Cum, adică, refuzați?!

— Mi s-a spus că o asemenea sumă poate fi eliberată numai după ce vor fi completate formularele respective, avînd și vizele necesare.

— Dar nu avea hîrtia ceea iscălitura mea? Nu le-ai arătat semnătura?

— Le-am arătat-o.

— Și ce-au zis?

— Au zis că e prea puțin.

— Cum?!! Potiomkin cutremură cu mirarea-i întregul palat. Semnătura mea nu mai face nici măcar o sută de mii?! Să nu știe hemoroizii ceia că semnătura mea, în ziua de azi, mai poate însemna război sau pace, lumină sau întuneric pentru o lume întreagă?! Și ei, parșivii, îndrăznesc a pune pe taler semnătura mea, ca să vadă de va rezista în fața unei jalnice sute de mii de ruble?! Ia dă hîrtia încoace.

A mai pus-o o dată pe genunchi, a citit ce a fost scris acolo, a întors-o pe partea cealaltă, adăugînd cu același capăt de creion:

„*Deneg dati... vașu mati*".

Sus-pomenita țidulă s-a păstrat multă vreme în arhivele Ministerului de Finanțe, fiind demonstrată printre documentele cele mai curioase ale epocii. O fi văzut-o și Pușkin, căci pomenește de dînsa în notele privind epoca respectivă.

* * *

Cîteva zile mai tîrziu, împărăteasa s-a mutat la reședința sa de vară, și primul lucru care l-a făcut acolo a fost convocarea consilierilor militari. „Ce se petrece în sud?" — i-a întrebat. Situația trebuia s-o cunoască comandantul suprem, dar dat fiind că Potiomkin se mai află în capitală... Cine îi ține locul? Generalul Repnin. Să mi se pună pe masă ultimele rapoarte ale lui Repnin. Cu neputință. De ce e cu neputință? Pentru că de cîteva săptămîni generalul Repnin tace. De ce tace? Nu o fi avut curieri? Unde-i sînt curierii? Sînt reținuți de Potiomkin în capitală. Pentru ce i-ar fi reținut? Se zice că nu e nimic intenționat la mijloc. Cum veneau, rămîneau în așteptarea răspunsului la rapoartele cu care au venit. Își puneau caii în grajdul regimentului de gardă și, tot așa, unul după altul, s-o fi adunat la vreo cincizeci de curieri, armata din sud rămînînd fără legătură cu capitala...

Asta schimba situația. Baluri, prieteni, favoriți — peste toate trecea Ecaterina cînd erau puse în joc interesele statului, coroana căruia o purta pe cap. În puterea nopții a fost ridicat din pat și adus de urgență la Țarskoe Selo adjutantul cneazului polcovnicul Popov, responsabilul de cancelaria feldmareșalului.

— O fi adevărat că un escadron de curieri, sosiți de la Iași, au fost reținuți în capitală?

Şiretul polcovnic stătea pe gînduri. N-ar fi vrut să-şi trădeze stăpînul, dar, pe de altă parte, toţi cei ce-l slujeau pe Potiomkin erau nu atît oamenii lui cît oamenii împărătesei.

— Aşteaptă acolo cîţiva...

— Cam cîţi?

— Vreo zece, cred eu.

— Poate mai mulţi?

— Poate.

— S-ar putea să ajungă pînă la douăzeci?

— S-ar putea.

— E posibil ca să fie şi mai mulţi?

— Posibil.

— De ce nu i-aţi întors la Iaşi?

— Nu am avut ordin.

Împărăteasa stătea cu un cojocel fără mîneci, aruncat pe umeri, numit printre ruşi „*moldovanka*". S-a ridicat din jilţ, s-a plimbat puţin prin cabinet, a luat de pe măsuţă tabachera de aur. Pe cînd ducea o priză de tutun spre vîrful nasului, i-a făcut cu ochiul marelui său predecesor, pictat cu atîta iscusinţă pe capacul tabacherei. A conduce o ţară numai cu binişorul este cu neputinţă. Alături de colac trebuie să fie neapărat şi ciomagul. În privinţa asta Piotr Alekseevici a avut dreptate, precum dreptate a avut şi în toate celelalte...

— Îi transmiteţi feldmareşalului să răspundă de urgenţă şi să întoarcă grabnic curierii armatei din sud. Să mi se comunice în decursul zilei cîţi curieri şi la ce oră anume au plecat.

— 'Nţeles, Măria voastră!

Trăsura lui Popov se ducea într-o goană nebună spre capitală. Ştiau să producă impresie. Troica lui Popov avea hamurile numai zurgălăi, şi Măria sa, plimbîndu-se prin parcul din preajma palatului, auzea cum se stinge în depărtare clinchetul lor subţire. Din păcate însă, toate nu erau decît un foc de paie. Nici un cal nu a fost scos din grajd şi trimis în sud. După ce a tot aşteptat o zi întreagă, Măria sa a convocat consiliul de coroană, cu participarea tuturor colegiilor şi a Senatului. Chestiunea pusă în discuţie era războiul cu turcii şi interesele strategice ale Rusiei. Şedinţa a durat o noapte întreagă. În zori împărăteasa a dat citire hotărîrii consiliului, care îl obliga pe Potiomkin să plece

de urgență în sud, să încheie tratativele, să semneze mult așteptata pace și să întoarcă armata în țară.

La fel ca și stăpîna sa, avea și Potiomkin peste tot ochii săi, urechile sale, și în dimineața cînd Excelența sa citea hotărîrea, careta atotputernicului cneaz intra prin porțile palatului. Bănuiala de-a fi fost păcăliți i-a băgat pe participanții consfătuirii într-o cumplită panică. Ce ne facem, și-au zis, dacă hotărîrea va fi pusă la vot? Că Măria sa și cu Luminăția sa ici se ceartă, ici se împacă, iar noi, odată călcați în picioare, gata — la pămînt rămînem.

Sfîrșind-o cu cititul, împărăteasa pune decizia la vot. Se tem. De, și-a zis Ecaterina, dacă e să le dau o pildă de curaj, de ce nu aș face-o? A ridicat prima mînă, după care, hotărîrea a fost adoptată unanim. Nu rămînea decît o nimica toată — să trimită pe cineva dintre participanți la casa cneazului, pentru a-l pune la curent cu cele hotărîte.

Ușor de zis... Firește, atîta timp cît erau sfădiți, nu era mare lucru să te duci să-i dai o lecție de comportare răsfățatului celuia, dar dacă peste o zi-două fac pace, atunci ce se va alege din soarta celui ce-i va duce această veste feldmareșalului?! În cele din urmă, a trebuit să plece însăși împărăteasa. S-a ridicat de la masă, a luat documentul. Era abătută, obosită, după o noapte de nesomn, și pentru a-și reveni cît de cît, a mers pe jos, plimbîndu-se puțin. Tot venind încet, îngîndurată, și l-a amintit deodată pe tînărul subofițer ce participase și el la cele petrecute în noaptea de 28 iunie — noaptea urcării sale pe tron. Îl ținea minte pe subofițerul de acum aproape trei decenii datorită unui amănunt curios, dar simpatic în felul lui. Cum veneau ei, complotiștii, noaptea, în goana cailor, spre capitală, Ecaterina, care, pentru a nu fi cunoscută, fusese îmbrăcată în uniformă de ofițer, își dă sama că mînerul sabiei sale nu avea ciucuri aurii, cum se puneau la acea vreme pentru înfrumusețarea armelor. Nemțoaică fiind, chestia asta cu ciucurii a făcut-o să smuncească frîul calului. S-a produs o anumită învălmășeală, căci călărașii veneau în goană, în tăcere. Spiritele erau încordate de supremul risc. „Ce se întîmplă?" — se întrebau cu toții. Primul care s-a dezmeticit a fost tînărul subofițer Potiomkin. Ieșind cu calul din ordinea stabilită,

s-a apropiat de tînăra împărătească. Aflînd că Maiestatea sa nu are ciucuri la mînerul sabiei, și i-a scos pe ai săi, i-a prins, după care și-au văzut de drum.

Dumnezeule, cine să fi crezut că tînărul subofițer se va dovedi a fi unul din cei mai capabili bărbați ai acestui stat, și cu anii va acapara atîta putere, încît, la un moment dat, va fi în stare să amenințe înseși temeliile...

— Binevoiți, Luminăția voastră, a lua cunoștință de textul acestei hotărîri, a zis Măria sa tare și răspicat, dar vorbea în zadar, căci, deși se luminase, odaia era numai umbre.

Draperiile erau lăsate, și oricît s-ar fi străduit, nu putea da de dînsul. Trebuia totuși să fi fost pe undeva, odată ce slugile au îndreptat-o încoace. Într-un răstimp surprinde o foială pe canapeaua din fund. Cneazul zăcea cu capul înfășurat în șervete jilave, căci obișnuia din vreme în vreme a se deda la niște beții groaznice.

Zărindu-și oaspetele, s-a ridicat, dar nu se putea ține pe picioare și mai mult s-a tîrît decît a mers pînă la mînile stăpînei sale. Gemea de chin, de amar, îi săruta mînile, plîngea, sughița, șiroaie de lacrimi veneau pîrău la vale pe obrajii lui mari și cărnoși. Căpățîna lui ciufulită și plină de păcate nu era în stare să prindă rostul vorbelor Măriei sale, și Ecaterina, văzînd că își pierde vremea în zadar, i-a vîrît tăcută documentul adoptat, s-a întors și a plecat.

A ținut să rămînă singură în decursul acelei zile. Nu a dorit nici să vadă, nici să primească pe nimeni. O chinuia conștiința că trimite în sud un om grav bolnav, dar nu avea altă soluție. Războiul urma să fie încheiat grabnic, armata reîntoarsă în țară, și datoria suveranului este, cînd face pasul hotărîtor, să-și zică sie însuși — gata, pasul este făcut, și toate celelalte argumente și considerente să mutească odată pentru totdeauna.

* * *

Sara, pentru a-și recîștiga echilibrul, a invitat cîțiva prieteni la un ceai cu cărți. Era primăvară, marea reîmprospătare a naturii străbătea peste tot și, cum se întîmplă

de obicei cu aceste sindrofii improvizate, din nimic se face sărbătoare. Bradul, cu izul său de tămîie, trosnește în cămin, flacăra focului călătorește prin nenumăratele oglinzi ale cabinetului Maiestății sale, iar la masa de postav verde se dau lupte dintre cele mai crîncene. Avea în sara ceea noroc la cărți împărăteasa Rusiei. Cîștigase peste zece ruble, sumă nemaivăzută pînă atunci, și tot ea ținea banca. Mare lucru dacă și aceste șase-șapte rublișoare nu vor pleca pe urma celor zece...

— Nu ne mai chinui atîta, Măria ta. Dăm cărțile pe față.

— Trei ași.

Bătrînul Saltîkov a ridicat ochii spre cer.

— Atîta noroc într-o singură seară! Ce vei face, Excelență, cu atîta bănărit?

Rumenă de fericire, Ecaterina își așeza cu grijă cîștigul în punguța cusută anume pentru acele zile mari.

— Las' că Cel de sus îi știe pe cei ce au nevoie de bani. Marea de Nord e plină de corăbii suedeze, mîine-poimîine ne putem pomeni cu un nou război. O armată e rămasă pe malul Dunării. Vistieria e aproape goală, zilnic sînt nevoită, pentru a acoperi datoriile mai vechi, să fac datorii noi... Ca s-o scot cumva la capăt, îmi trebuie o groază de bani, pe cînd vouă la ce v-ar mai trebui ruble?

— Oricum, a zis molaticul Barcatînski, dar e mai plăcut să cîștigi decît să pierzi...

— Dacă țineți neapărat să fiți în cîștig, nu vă așezați cu suveranii la aceeași masă.

Observația era fină, spirituală, și au rîs cu toții. Serata se încheia senin, lent, și le era tuturor atît de bine, încît nu le mai venea a se despărți. Văzînd cum stau lucrurile, mărinimoasa stăpînă a cedat puțin din strictețea obiceiurilor sale:

— Poate mai facem un faraon?

Abia au apucat să dea cărțile, că vine ca o furtună peste dînșii, în renumitul său halat vișiniu, arțăgosul cneaz Potiomkin. După ce a tot picurat o zi întreagă, mai spre sară, trezindu-se, a ridicat de pe podea cîteva foi jilave, mototolite, pentru că își suflase nasul într-însele. Le-a îndreptat pe genunchi, să vadă ce-o fi fost scris acolo. Primele fraze l-au și scos din sărite.

— Ce înseamnă, Măria ta, această compunere?

Cum s-a putut întîmpla ca bunul meu nume să figureze în această stranie adunătură de stîngăcii?! Cine s-a încumetat?! Să se prezinte imediat în fața mea mîrșavul cela care a îndrăznit...

La un moment dat, Platon Zubov, care juca și el cărți, fiind într-un fel stăpînul casei și, deci, responsabil pentru tihna și liniștea ei, se ridică de la masă.

— Dar Luminăția sa de ce îndrăznește la o oră atît de tîrzie să dea buzna...

— Ieși afară!!!

— Domnilor, a zis cum nu se mai poate de liniștită Măria sa. Facem o mică pauză. Îl vom ruga pe Platon Aleksandrovici să prezinte musafirilor colecția de portrete olandeze abia sosite. Ce-i drept, mă pregătisem să prezint aceste tablouri la lumina zilei, dar acum m-am gîndit că la lumina lumînărilor superbele pînze olandeze pot avea un și mai mare efect. Între timp, pînă vă veți plimba puțin, eu cu Grigori Aleksandrovici vom căuta să le limpezim măcar cît de cît pe cele multe și încurcate. Vă dorim deci o plimbare plăcută și dumneata, Platon Aleksandrovici, nu uita să mi-l pui pe Zahar la dispoziție, că se poate întîmpla să am nevoie de ajutorul lui.

Rămînînd în doi, Potiomkin s-a lăsat în genunchi lîngă jilțul Măriei sale, i-a sărutat mînile și a oftat.

— Ai început să-mi porți de frică, maică. În cei aproape treizeci de ani de cînd ne cunoaștem, am avut vremuri bune, au fost și supărări între noi, dar niciodată nu țin minte să fi pus slugile să-ți facă de strajă la ușă atîta vreme cît eram în doi... Chiar și atunci cînd am fost crunt, nestăpînit, chiar și atunci cînd, într-o clipă de furie oarbă, am ridicat brațul asupra ta și te-am lovit, tu n-ai chemat pe nimeni în ajutor.

Ecaterina și-a desfăcut brațele din suflarea lui fierbinte, s-a ridicat, a venit în alt colț al cabinetului, așezîndu-se într-un alt fotoliu.

— Te-ai schimbat, maică, din anul de cînd nu te-am văzut. Părul — numai fum și zăpadă.

— E o culoare plină de farmec. În orice caz, așa zic cunoscătorii.

— Firește, are mult farmec, în schimb, nu suportă vecinătatea. Asta e.

— Vecinătatea cui nu o suportă?

— Vecinătatea unei căpățîni negre, stufoase, cîrlionțate.

— De ce, adică, n-ar suporta-o?

— Nu rezistă. Se zice că, rămînînd pe aceeași pernă cu o căpățînă tînără, cîrlionțată, părul cărunt pare oarecum jalnic și neputincios...

Înțepătura a făcut-o pe Maiestatea sa să sară din fotoliu.

— Tot ce-am avut, bătu ea din picior, tot ce-am putut, tot ce mi s-a dat a fost pus pe altarul slujirii țării mele! Și dacă, femeie fiind, am căutat să am și eu o cît de mică viață a mea, asta nu-l privește pe nimeni!!!

— Greșești, Excelență, crezînd că viața personală a suveranului nu are deloc a face cu treburile țării conduse de el. Totul e un singur copac, toate au o singură rădăcină. Și nu e de mirare că chiar din prima seară cînd tînărul comandant al plutonului de gardă a pășit pragul dormitorului Excelenței tale au și început a crește prețurile la ovăz.

— Ce au comun prețurile la ovăz cu viața mea intimă?

— Cum să nu aibă?! Negustorii de cereale ce și-au zis? Un tînăr ofițeraș nu poate purta multă vreme modeștii săi epoleți rămînînd alături de Excelența sa. Ordinea curții îi va cere să fie avansat cel puțin general, iar gradul de general odată și odată trebuie îndreptățit în luptă. Soarta luptelor o determină în vremea noastră artileria și cavaleria, dar fără cai buni nici artileria nu poate fi mișcată din loc. Iar calul înseamnă în primul rînd ovăz.

— Și pentru ce v-ar preocupa atît de mult prețurile la ovăz, fie ele chiar și puțin ridicate față de ceea ce-a fost?

— Cum să nu mă preocupe, cînd caii armatelor mele au fost cu greu scoși din iarnă?! Fără ovăz nici Dunărea nu o putem trece, nici să îngenunchem Constantinopolul.

— Vă cere cineva să îngenunchеați Constantinopolul?!

„Doamne, și-a zis Potiomkin, ce poate face dragostea cu o femeie trecută de șaizeci de ani... Hotărît că nu mai putem găsi un limbaj comun..."

— Maică, i-a zis el dulce, tăinuit, cum îi zicea pe vremuri. Am avut cîndva o zi, mai bine zis, o noapte. A fost o noapte păgînă, o noapte dumnezeiască, în care

am jurat să îngenunchem Imperiul Otoman şi de sub ruinele lui să scoatem Bizanţul. A elibera creştinismul de sub dominaţia păgînă — ce poate fi mai măreţ, mai înălţător pentru o viaţă de om! În noaptea ceea a fost aprinsă făclia ce urma să ne lumineze calea ani de zile. Tot ce-am lucrat eu din noaptea ceea şi pînă azi a fost spre realizarea acelui vis. Alipirea Crimeei, popularea regiunilor de sud, cucerirea cetăţilor de pe Nistru şi Dunăre, ieşirea la Marea Neagră, construirea unei flote capabile să ne asigure superioritatea pe mare — toate au fost făcute în vederea zdrobirii Imperiului Otoman. Şi acum, cînd toate-s gata şi drumul e aproape gata...

— Care drum?

— Păi, de la Harkov la Constantinopol.

— S-a şi trecut la facerea acelui drum?!

— Absolut gata! Adică e terminată porţiunea de la Harkov pînă la Dunăre, cealaltă parte ocupată fiind de turci...

— A, da. S-o fi opus turcii să-l duceţi pînă la capăt.

Potiomkin a furat-o cu coada singurului său ochi, să vadă de nu cumva glumeşte. Stătea severă, tristă, dusă pe gînduri.

— Tu, maică, în toţi aceşti ani mi-ai fost reazem şi călăuză, m-ai susţinut, m-ai ajutat. Ai găsit chiar cu putinţă să-l botezi pe unul din nepoţi, zicîndu-i Constantin, avîndu-se în vedere viitoarea lui încoronare în capitala bizantină. Acum, iată-ne în pragul viselor noastre. Principele Constantin s-a făcut mare, dansează la baluri şi e cum nu se mai poate de bun pentru încoronare. Armatele Măriei tale au ajuns la Dunăre, nu ne-a mai rămas de făcut decît un singur asalt, şi cînd colo... Mi se indică, ultimativ, negru pe alb, readucerea trupelor în ţară!! Se poate, maică, să mă trădezi? Tocmai tu? Tocmai acum?!

Ecaterina a zîmbit. Îl mai iubea încă. Atîta avînt, atîta curaj, atîtea planuri uriaşe nu avusese nici unul din bărbaţii pe care îi cunoscuse de-a lungul vieţii sale. Dar, pe de altă parte, Doamne sfinte, cît de jalnice şi caraghioase par avînturile astea privite prin prisma cruntelor realităţi...

— Timpul le schimbă pe toate, Grigori Aleksandrovici. Şi le schimbă nu numai la suprafaţă. Le schimbă

și în adîncuri. Se schimbă lumea, se schimbă statele, se schimbă politica celor state. Precum un om cu mintea sănătoasă nu o poate ținea una și una o viață întreagă, pentru că se schimbă împrejurările, tot așa și statul nu se poate ține cu insistență de-o singură politică atunci cînd vede că se schimbă realitățile ce l-au dus la formarea acelei politici. Au spus-o pînă și înțelepții antici că viața e ca un rîu mereu curgînd la vale, un rîu în care nu poți intra de două ori, pentru că atunci cînd vii a doua oară, apa în care ai fost nu mai este. E o cu totul altă apă.

— Bine-bine, a zis cneazul oarecum zdruncinat, dar pe lîngă cele schimbătoare sînt doar și lucruri care nu se schimbă!

— Așa ceva nu poate exista.

— Cum nu poate? Dar credința noastră în Dumnezeu?

— Se schimbă și religiile, împreună cu epocile, cu civilizațiile și culturile anumitor neamuri.

— Dar bietul meu suflet? Acest suflet care de atîția ani se frămîntă și mă chinuie? Se schimbă și el întruna? Atunci de ce durerea lui rămîne a-ce-eași!!!

Ecaterina s-a apropiat, l-a cuprins stîngaci cu o mînă, și-a lipit fruntea de umărul lui.

— Cum pleci din capitală, cum începe iar să mi se facă dor de tine.

— Poruncește-i lui Zahar să se ducă la culcare. Ce ți-a trebuit să-l lași cu urechile lipite de ușa cabinetului?

— L-am lăsat, ca să am pe cine trimite după oaspeți. Nu vezi cărțile pe masă?

— Cum?! După toate aceste destăinuiri vei mai juca încă și cărți?

— Dar, a zis împărăteasa oarecum stînjenită, jocul nu poate fi părăsit! Cărțile-s deja date, banca își așteaptă cîștigătorul... Să iau banii de pe masă și să-i pun de-a dreptul în punguță?! Așa ceva în casa mea nu se face.

— Excelență... Uneori împărăteasa Rusiei începe a se transforma într-o nemțoaică obișnuită și, la drept vorbind, mă cuprinde groaza...

— Groaza vă cuprinde, i-a tăiat-o sec Ecaterina, din cu totul alte motive. Vă e frică să nu mor eu mai întîi și să vă las pe seama fiului meu. Vi se tot pare că, rămînînd față în față cu dînsul, nimic nu vă va mai

putea salva. Nici bogățiile, nici gloria, nici meritele deosebite față de pătrie... Toată viața, de cînd vă cunosc, sînteți în căutarea unui adăpost. Ba visați la efemera coroană a Daciei, ba vreți să vă întoarceți la mănăstire, pentru a reveni la viața monahală. Ca să punem odată pentru totdeauna capăt acestor nesfîrșite chinuri, iată, aveți cuvîntul meu că nu voi muri înaintea domniei tale. Deci, cu alte cuvinte, nu mai aveți motive de îngrijorare.

Acestea fiind spuse, s-a apropiat de masa de postav verde, a luat clopoțelul, umplînd cabinetul cu clinchetul lui.

— Zahar! Unde mi-s oaspeții?

Cutremurați de măiestria pictorilor olandezi, jucătorii și-au ocupat locurile, dar faraonul nu mai avea nici un haz. Nervozitatea cu care se discuta apăsa asupra atmosferei generale. Unde mai pui că cneazul, așa nelămurit cum era, rămînea să stea în mijlocul cabinetului singuratic, posomorît, cu căpățîna nepieptănată cine știe de cînd. Cu chiu, cu vai, jucătorii au scos-o la capăt. A cîștigat iară Maiestatea sa. Urîndu-i .să se tot țină norocul de punga împărătesei, oaspeții i-au dorit noapte bună, retrăgîndu-se.

* * *

Deci, iată-i rămași în trei. El, ea și iară el. Nemuritoarea trinitate căreia îi datorăm atîtea suferințe, atîtea bucluculri, atîta vărsare de sînge. Adică, de, vorbă să fie. Problema e că această încleștare diabolică nici a trinitate nu seamănă. În definitiv, sînt doi, și mai este încă unul care, nu se știe din ce motive, nu-i lasă pe cei doi în pace. Potiomkin își cam dădea sama că nu prea are ce face acolo, dar nici de plecat nu vroia să plece. Pe semne, ținea să vadă cu ochii lui cum o femeie de șaizeci de ani se va retrage în odăile sale, urmată de o tînără nulitate. Vroia să vadă ce va fi. Atît. La urma urmei, își zicea, are dreptul. Împărăteasa îi fusese nu numai amantă. Avuse și copil cu ea. Într-un anumit fel cneazul Potiomkin, și nu mucosul cela, era bărbatul acestei femei.

Ecaterina cam bănuia ce s-o fi petrecînd în sufletul primului său sfetnic și nu se grăbea la culcare.

— Dar ce-ar fi să luăm cîte-o picătură de rom? întrebă deodată. Mi-aduc aminte că în casa părinților, pe insula unde taică-meu era comandant, în lungile seri de iarnă, cînd vîntul gemea pe sub obloane, noi, șezînd în fața căminului, obișnuiam a lua din cînd în cînd cîte-o înghițitură de rom și, orice s-ar zice despre această băutură, dar ne îndulcea, zău, viața...

— Romul e bun, a confirmat mahmur Potiomkin.

Băutura a fost servită de îndată, dar nu a avut succes. Împărăteasa de-abia l-a dus la gură, zicînd că e mult prea tare. Potiomkin s-a uitat la sticlă, a cîntărit-o în palmă și a pus-o la loc. Puținul cela nici măcar nu i-ar fi ajuns să-și clătească gura. În schimb, Platoșa și-a cinstit păhărelul, a săltat din umeri a mare plăcere și, aținat de băutură, ce-i vine în cap că se adresează direct încrîncenatului său dușman:

— O să vă pară rău, Luminăția voastră, că nu v-ați folosit de ocazie și nu ați legat prietenie cu cei destoinici. O zic nu pentru că m-aș fi simțit ofensat, obijduit. Mi-i teamă să nu sufere cumva treburile statului în urma neînțelegerilor noastre.

— Dacă doi oameni nu se suportă unul pe altul, a zis cneazul, așezîndu-se în jilț și pornind să-și roadă unghiile, pentru care motiv cuvintele ce le rostea, cernute fiind printre degete, veneau oarecum desperecheate, boțite. Dacă, zic, noi nu ne suportăm unul pe altul, nu văd prin ce fel ar avea de suferit treburile statului.

— Simplu de tot. La ora actuală noi trei formăm creierul și forța acestui Imperiu. Fiecare își are proiectele sale, dar nu putem trece la realizarea lor fără să ne fi consultat cel puțin.

— Proiectele mele au fost înfăptuite de oștirile Rusiei pe cîmpurile de luptă din ultimii douăzeci de ani. Dacă vei fi avînd și dumneata niscaiva proiecte, îți stau la dispoziție.

Văzînd că lucrurile pornesc într-o direcție cu totul neașteptată, Ecaterina s-a grăbit să intervină:

— Ne-am molipsit cu toții de literatură, ce să-i faci. Să știți, Luminăția voastră, că Platoșa dovedește în ale scrisului calități cu totul și cu totul deosebite!

— Nu mai spuneți!

— Sigur. Diminețile ne așezăm amîndoi la scris: el — colo, la măsuța lui; eu — aici, la masa mea.

— Nimic de mirare, a zis cneazul, care știa el prea bine cînd se scoală și ce face dimineţile favoritul. Palatul și bogăţiile îndeamnă sufletul să creeze și el ceva, pentru a putea fi înveșnicit...

Scotocind prin sertare, Platon Zubov nu avu timp pentru aluziile caustice ale cneazului. În sfîrșit, iată-le, mult căutatele foiţe. Pe semne, fusese un bun elev sau, poate, visase să fie. A tras aer în piept cît a putut, și-a ridicat fruntea sus de tot, apoi a trebuit să urce și foile acolo sus, unde îi erau ochii.

— Preambulul, scris direct în franceză, mai trebuie cizelat, așa încît trecem direct la subiect. Stabilirea capitalelor și a curţilor europene. În urma strălucitelor noastre biruinţe, Europa, refăcută din temelii, urmează să aibă următoarele capitale: Moscova, Astrahan, Viena, Constantinopol, Berlin, Stockholm, Copenhaga și Varșovia. Deși fiecare din capitalele sus-pomenite va continua să-și mențină curtea sa, ele vor fi supuse curţii supreme de la Petersburg. Cît privește armata, finanţele și controlul vamal...

— Stai, stai, stai, că mai avem pînă la controlul vamal... Dumneata, dacă nu mă înșel, ne prezinţi o seamă de ţări independente ca fiind vasale ale noastre... Dar cu independenţa acestor state cum rămîne?

Pe acele vremuri se obișnuia ca primii sfetnici ai Maiestăţii sale să supravegheze anumite sectoare, anumite colegii, cum se numeau ministerele pe atunci. Zubov, fiind primul la această împărţeală, și-a rezervat Colegiul de Externe, și cum a pus laba pe dînsul, toate s-au dus peste cap. Nu avea cunoștinţe suficiente, nu avea stofă de diplomat, nu vorbea limbi străine, nu era la curent cu interesele strategice ale ţării. La consiliile de coroană, în prezenţa împărătesei, deseori i se spunea că politica unui stat nu se face de la caz la caz. Politica externă trebuie situată pe o temelie anumită. Aceste foi tocmai că erau menite să devină temelia viitoarei strategii a Rusiei, și, cînd colo, auzi tu! Ce se va face cu independenţa...

— Nu e o problemă, declară îngîmfat favoritul.

— Cum, adică, nu e o problemă?!

— În orice caz, pentru forţa militară a Rusiei, nu e o problemă.

— Chiar dacă admitem că sub aspect militar nu va fi o

problemă, sub cel politic, ținînd cont de faptul că Rusia e o țară creștină, precum creștine sînt și celelalte țări despre care este vorba, se poate isca o problemă enormă, o problemă dintre cele mai complicate!!!

— Creștinismul nu este decît o religie, a zis în cele din urmă favoritul. Și, religie fiind, nu are deloc a face cu politica statului.

— Cum să nu aibă, *mon cher,* cum să nu aibă?! Religia este formula normelor morale, iar regulile de comportament sînt temelia lumii civilizate, ele constituind nu numai esența individuală, ci și esența sta-te-lor!!

— Creștinismul nu e decît o religie, interveni pe neașteptate Excelența sa.

— Cine-a spus?! tună glasul vulcanic al cneazului, de s-a cutremurat întreg palatul.

Au intrat alarmate slugile. Așteptînd pînă se vor retrage, Potiomkin a continuat ceva mai domol:

— Se poate să aud așa ceva din gura Excelenței sale? Se poate să rostească asemenea cuvinte cea care este nu numai împărătească, ci și capul bisericii pravoslavnice ruse?!

— Să ne spună dară Luminăția voastră ce este creștinismul.

Potiomkin primi sarcina cinstit și demn. Lucră cît putu la ea.

— Aș zice că creștinismul este armonia moravurilor, acea armonie pe care o recunoaștem benevol și datorită căreia trăim în pace, în bună înțelegere, în dragoste. Creștinismul este zidul care le desparte pe cele ce se pot face de cele ce nu se mai pot...

— Cum adică? s-a mirat Platoșa. Dacă se poate, apoi de ce nu s-ar mai putea?!

— Domnul nu ne lasă. Primind botezul, creștinul recunoaște legea Celui de sus în absolut toate manifestările vieții. Cele zece porunci sînt hotarele lumii în care trăim secole la rînd popoare, limbi, datini. A încălca aceste hotare înseamnă a te situa în afara lumii civilizate, înseamnă a fi un om sălbatic, un om îngrozitor, că doar nu în zadar celor ce nu recunosc poruncile li se zice — „nu au nici un Dumnezeu"...

— Dacă ne vom tot ține de legile celea, nu vom fi în stare să mustruluim un pluton de recruți.

— Dar, lepădîndu-ne de acele legi, putem ajunge la

situaţia că o vom pune pe propria noastră maică în poziţie de drepţi şi vom lăsa-o să stea aşa încremenită sute de ani!...

Se zvonea că Zubovii au neplăceri în familie, mai ales între cei patru feciori şi maica lor. Era certat şi Potiomkin cu maică-sa. Atotputernicul feldmareşal îşi ţinea nepoatele pe lîngă curtea sa, le ţinea cu anii, iar cînd le mărita, erau bogate, dar trecute prin toate.

„M-o fi luat gura pe dinainte" — s-a gîndit Potiomkin. În acea epocă furtunoasă căderea moravurilor se răsfrîngea în primul rînd în creştetul maicilor şi poate că nu ar fi trebuit să aducă vorba... Oricum, discuţia şi-a pierdut din ascuţime şi, folosindu-se de acest mic răgaz, împărăteasa a găsit de cuviinţă să intervină:

— Voi, bărbaţii, atîta ştiţi: sabia şi crucea! Ori vărsaţi sînge, ori îl căutaţi pe Dumnezeu. Eu însă, iată, mă chinui cu micile mele griji, de care nu mai pot scăpa odată. Am pe mîine de măcinat, ca să coc pîine, din care să fac cinci mii de saci de pesmeţi pentru soldaţii mei. În Rusia asta însă, cum te apuci de ceva, parcă ar fi un făcut. Cînd ai grîu, nu mai ai unde-l măcina. După ce macini — nu mai ai unde coace. Ai copt — nu mai ai unde usca pîinea ceea. Parcă ar pluti, zău, un blestem peste ţara asta — niciodată nu poţi duce un lucru pînă la capăt. Îţi iese una, nu-ţi iese alta.

Oarecum indispus că nu şi-a putut prezenta ideile într-un mod corespunzător, Platon Aleksandrovici, lăsînd foile să cadă înapoi în sertar, rosti încet, filozofic, îngîndurat:

— Pacea, iată ce ne preocupă pe toţi în primul rînd.

Ecaterina s-a grăbit să-l susţină:

— Zău, Grigorii Aleksandrovici! Scoate-o odată cu turcii la capăt. Dăruieşte-le moldovenilor libertatea de dragul libertăţii ca atare, şi vino înapoi. Rămasă singură, nu mai pot face faţă la toate.

— Aş stărui şi eu pentru o cît mai grabnică întoarcere a Luminăţiei voastre, declară favoritul.

— Nu înţeleg, prin ce te-ar bucura întoarcerea mea?

— Firește, bucuria va fi relativă, dar am nevoie de armată. Conform hotărîrii luate, după semnarea păcii, întreaga armată din sud îmi va fi pusă la dispoziţie.

Potiomkin, care în viaţa lui nu citise un document pînă la capăt şi, firește, nu citise nici hotărîrea în care

adineaori îşi suflase nasul, acum stătea cu gura căscată.

— Ce-ţi trebuie ţie, la douăzeci şi patru de ani, o armată de o sută de mii?

Zubov a avut un zîmbet sarcastic.

— Credeţi că fără o asemenea armată este posibilă străbaterea Persiei? Fără o asemenea armată am putea noi răsări, într-o bună zi, pe ţărmul Oceanului Indian?!

— Şi la ce ţi-ar trebui să răsari tu acolo?

Nedumerit cum nu se mai poate, favoritul i-a aruncat o privire împărătesei, dar împărăteasa îşi pregătea cina, căci obişnuia încă din anii tinereţii să mănînce cîte-un măr proaspăt înainte de-a fi mers la culcare.

— Pentru o ţară cu clima rece, răzbaterea spre caldul Ocean Indian e un lucru foarte firesc. Petru cel Mare a făcut prima încercare. Din păcate, campania persană nu a avut succes. Se schimbă însă vremurile, şi Măria sa, împărăteasa noastră, după ce a dus la bun sfîrşit mai toate începuturile lui Piotr Alekseevici, acum ar fi timpul să se treacă şi la descălecarea pe ţărmul Oceanului Indian. Nu este exclus ca această operă măreaţă, poate cea mai măreaţă din istoria acestul stat, să-mi revină mie.

— Tinere, a început blînd, părinteşte, Potiomkin. Trîndăvia şi neputinţa de-a te fi ocupat cu ceva concret te-au făcut să umbli cu bazaconii, cu planuri dintre cele mai fantasmagorice...

— De acum, dacă a venit vorba, mai degrabă Imperiul Bizantin sau Dacia...

— Dacia nu este o fantasmagorie! Balcanii — iată viitorul Rusiei, şi noi, fiind cu ambele picioare acolo...

— În zadar, căci viitorul Rusiei nu trece prin Balcani.

— Pe unde trece?

— Prin Kabul.

— Dar de unde a mai apărut şi Kabulul?

— În sfîrşit... Eu cu argumentele mele, dumneata — cu argumentele dumitale... Vom trăi şi vom vedea.

Asta era culmea. Doi mari bărbaţi de stat. Două puncte de vedere. Două politici. Vulcanul a erupt.

— Cum îndrăzneşti, mucosule, a te pune în rînd cu mine?!! Eu am adăugat la trupul ţării sudul cu Crimeea cu tot, am scos flota ţării în Marea Neagră, am cucerit toate cetăţile turceşti din Balcani, am îngenuncheat

unul din cele mai neomenoase imperii din cîte au fost, iar tu? Cu ce te poți lăuda la cei douăzeci și patru de ani, în afară de faptul că dormi pînă la amiază și, în vreme ce picuri răsfățat de vreo muiere, maimuțoiul cela al tău sare pe căpățînile celor ce-au venit să-ți dea bună dimineața, roade perucile, ba se și pișă pe dînsele. Și proștii ceia, în loc de-a lua dihania de lăbuțe și de-a o repezi de-un perete...

Maimuța era dragostea cea mare a lui Zubov. În tot Petersburgul nimeni nu îndrăznea să scoată un cuvînt împotriva ei, și acum, pomenindu-se atins în tot ce avea mai sfînt, Zubov scoate pistolul din sertarul mesei.

— Tu, puturosule, să ridici arma împotriva unui feldmareșal?! Păi, cu aceste două mîini, te vîr în pămînt cu pistol cu tot...

Furios cum era, a smuls de pe podea un jilț enorm. Dar ce s-o fi întîmplat, parcă i-a lovit un trăsnet: au înlemnit amîndoi — unul cu degetul pe trăgaci, altul cu jilțul ridicat sus deasupra capului.

Și iară ne întoarcem la trinitate, pentru că totuși în afară de cei doi mari dușmani, mai era un cineva acolo în cabinet, și tocmai de el depindea felul în care va sfîrși încăierarea.

Măria sa părea că habar n-are de cele ce se petrec în jur. Și-a mîncat cuminte mărul, a aruncat codița cu cele cîteva semincioare într-o vază de cristal, pusă la îndemînă anume pentru asta. Și-a luat tabachera de aur. A îndreptat o priză de tutun spre nara dreaptă, încă una — spre cea stîngă. A furat cu ochiul chipul marelui său predecesor. Ce zici, cum mă descurc din toate acestea? Se făcea a rîde Petru cel Mare, săltînd nervos din mustecioară. Atîta grijă... Chiar că, s-a gîndit Ecaterina. O nimica toată, ce nici măcar nu poate fi luată în considerație.

— Și acum, rosti ea sec, lăsîndu-și tabachera pe masă, după ce-am tot trăncănit cîte-n lună și-n stele, hai că e vremea de mers la culcare. Noapte bună, cneazule.

S-a ridicat și a părăsit încăperea. Favoritul, cunoscîndu-și slujba, a pus la loc pistolul, pornind fuguța în urma stăpînei sale, iar Potiomkin, rămînînd de unul singur, a venit în fața căminului, s-a lăsat jos, pe podea, și a prins a plînge.

Capitolul XI

URCAREA ÎNTRU VREDNICIE

Țăranul rus nu are pentru ce-și spăla pielea, care, de altminteri, nici nu-i aparține.

Ecaterina a II-a

Preoțimea a fost cea care mijlocea între vlădică și opincă.

Pușkin

Zidită în chip de cetate și închisă din toate cele patru părți ale lumii cu ziduri înalte de piatră, mănăstirea Neamțului, cum venea o sărbătoare, nu mai putea de atîta înghesuială. Cele două biserici ocupau mai toată curtea. Chiliile călugărilor, lipite una de atlta, cu ușile și ferestruicile dînd în galeriile ce încingeau lăcașul de jur-împrejur, lăsau impresia unui stup veșnic fremătînd, veșnic în mișcare, și numai fațada mănăstirii, cu clopotnița, cu porțile de fier, părea să nu participe la această nesfîrșită forfotă.

Aici erau hanul, biblioteca, trapezăria și multe altele din slujbele obștești. Tăcută, potolită și îngîndurată arăta mănăstirea numai cîteva ore, în miez de noapte, iar în zori, cum se lua zăvorul și se descuia poarta cea mare, în curte abia rămînea loc pentru ca să poată trece călugărimea, ducîndu-se la slujbă. Asta în zilele de lucru, iar duminicile și în zilele de sărbătoare lumea umplea mănăstirea, de nu mai puteau răzbate nici călugării, și atunci se strecurau prin galeriile celor două etaje, să nu sporească înghesuiala.

Tăcuți, cuminți, răbdători, mai cu vorba, mai cu blîndețea, mai cu gluma, călugării de la Neamț făceau ei ce făceau, dar se descurcau pînă la urmă. Și numai o dată pe an, de ziua Înălțării Domnului, cînd mănăstirea își sărbătorea hramul, se aduna atîta lume, încît nici să treci, nici să sufli, nici să pui bine picioarele pe pămînt. Slujbele din acele două biserici erau de-o frumusețe rară, dar, ce ți-i bun, că pînă să răzbați într-însele,

pînă să ieşi de acolo, mai că nu rămînea nimic din frumuseţea lor.

În anul acela, la sărbătorirea Înălţării sosise însuşi mitropolitul Amvrosi Serebreanikov, exarhul bisericii moldoveneşti. Potrivit pravilei, înalt Preasfinţia sa a fost întîmpinat de tot clerul şi de mireni. I s-a ieşit în întîmpinare cu daruri, cu sfînta evanghelie, cu icoana Preacuratei — marea podoabă a Neamţului. De la răscrucea de unde s-au închinat şi pînă la mănăstire, vreo cincisprezece verste şi mai bine, lumea stătea pe marginea drumului cu lumînări aprinse, cu rugăciunea pe buze şi cu creştetul înclinat, pentru a primi binecuvîntarea Preasfinţiei sale.

Primăvara răzbătu şi ea în munţi, pentru a sărbători împreună cu străvechea noastră mănăstire. Poalele Carpaţilor — numai spumă şi floare. O parte din livezi, mai ales cireşii, s-au şi grăbit să-şi scuture floarea, începuseră chiar a lega roadă, pe cînd vişinii abia au înflorit. De sus, de la munte, coboară încet la vale, curgînd ca o apă lină, nesfîrşitul senin al cerului, şi sufletul căuta, şi sufletul bea, şi sufletul nu se mai sătura de acea minune dumnezeiască. Soarele, blînd şi darnic cu toată lumea, cum obişnuieşte el a fi primăvara, se tot porăieşte cu fieştece firicel de iarbă verde, şi toţi cei ce o iarnă întreagă au îndurat foame şi frig acum încep a da semne de viaţă, a-şi ridica frunţile — hai, bre, că nu se mai prăpădeşte lumea...

Ea, firește, nu se prăpădea. Ea venea încetinel spre Neamţ, şi de ziua Înălţării, la mănăstire era lume de pe lume. În cele două biserici îmbulzeala era atît de mare, că se stingeau lumînările. Tot ce mai rămăsese din sireaca Moldovă s-a ridicat printr-o singură chemare; şi care cu trăsura, care pe jos, care pe brînci, dar s-a adunat, pentru că Neamţul era simbolul unui popor, altarul şi vatra lui. Isteaţa noastră boierime, care nu mai ostenea să tot coboare un domnitor de pe scaunul domniei pentru a-l urca pe altul, aşa sfădită la cuţite cum era, se aduna la Neamţ să se închine. Boierii veneau de pe moşiile lor, din surghiun, din bejenie, de la Lvov, din Ţara Muntenească, de la Constantinopol şi încă Dumnezeu ştie de pe unde... Veneau numai pentru a sta cîteva ceasuri în picioare la o sfîntă slujbă, om lîngă om, creştin lîngă creştin, păcat lîngă păcat, simţindu-se iară

un neam ce şi-a avut ziua de ieri, ce o are pe cea de azi şi, da-va Domnul, o va avea şi pe cea de mîne.

Cu cît vremurile erau mai grele, cu atît se aduna lume mai multă, iar anul cela chiar că venise să pună vîrf la toate. Mănăstirea nu mai putea face faţă împrejurărilor. Părea că o să plesnească, o să se dărîme. În cele două biserici — îmbulzeală nemaipomenită. În curte fiece scăricică, fiece locuşor unde se putea pune piciorul, fiece cracă de care te-ai fi putut agăţa — totul era împărţit şi ocupat. Pentru ca cei din curte să nu rămînă fără sfînta sărbătoare, preoţii mai bătrîni şi călugării s-au amestecat printre dînşii, ajutîndu-i să se roage, cîntîndu-le psalmi, binecuvîntîndu-i, deoarece Înălţarea, oricum, rămînea pentru toţi o mare sărbătoare.

Apoi a sosit clipa cînd nici în curte nu se mai putea intra, şi marea majoritate a mirenilor, veniţi la sărbătoarea Înălţării, au rămas în mica piaţă din faţa mănăstirii. Se rugau în faţa clopotniţei, băteau mătănii prin livezile din împrejurimi, şi apoi pe coastele munţilor, cît cuprindeai cu ochiul, tot lume creştină. Sărmani, flămînzi şi plini de păcate, în stînga ţin lumînărica aprinsă, cu dreapta îşi fac semnul crucii, iar ochiul le tot iscodeşte pe cele din jur, căci mănăstirea obişnuia, în zilele de mare sărbătoare, să-şi primească mirenii cu cîte-o bucăţică de ceva, fiindcă după ce ne-am rugat şi ne-am spovedit, şi împărtăşit, se poate să ne despărţim hămesiţi de foame?!

În biserica cea mare a mănăstirii, ctitorită cu grija şi cu cheltuiala lui vodă-Ştefan, slujeau doisprezece preoţi — şase în limba slavonă, şase în limba ţării, şi această slujbă bilingvă, ţesută cu multă îndemînare, pur şi simplu îţi tăia suflarea. Corul mănăstirii era atît de mare, încît, chiar împărţit între cele două biserici, nu încăpeau în strană nici jumătate din călugării corişti. Ceilalţi rămîneau împrăştiaţi prin mulţime. Cîntau însă cu toţii — şi cei din strană, şi cei dintre mireni — şi valul cela era atît de puternic, încît îţi descătuşa stinghereala, îţi înaripa sufletul, de te pomeneai şi tu cîntînd în gura mare. Iar a-ţi înălţa, măcar o singură dată pe an, glasul către cel ce ţi l-a dăruit, a te simţi că nu eşti singur-singurel pe această lume, că de undeva de sus te vede şi te urmăreşte pas cu pas, te înţelege, te iubeşte şi te

iartă Mîntuitorul, ce s-a jertfit, şi-a dat viaţa pentru păcatele tuturora şi acum iată-l urcînd la cer — Doamne, poate fi ceva mai frumos pe lumea asta decît sărbătorirea Înălţării?!

Părintele Paisie slujea în biserica cea mare împreună cu mitropolitul, dar, pe lîngă prelatul unei mari ţări, pe lîngă prelatul unei mari armate, părea atît de bătrîn, ofilit, neînsemnat, încît ţi se făcea milă de dînsul. Dormise prost. Mai bine zis, nu dormise deloc, deoarece, pe lîngă necazurile bătrîneţilor şi chinuitoarea insomnie, au mai apărut şi nenumăratele griji legate de marea sărbătoare a Nemţului, căci, în fond, toate erau pe capul lui.

Mult prea marea osteneală l-a făcut, în cele din urmă, să-şi piardă rugăciunea. Pierderea rugăciunii însemna un vînturat de vorbe goale la care sufletul refuză să participe. Şi atunci cărţi dintre cele sfinte, poveţele părinţilor bisericii, nemuritoarele cîntări ale împăratului David — toate treceau pe lîngă suflet cum ar trece un stol de păsări peste un pustiu ars de soare, şi nici un copăcel, nici o rămurică pe care să se poată lăsa măcar una...

Cu anii, părintele Paisie s-a obişnuit să-şi tămăduiască chinuitoarea insomnie, picurînd o oră-două aşa, mai spre zori, dar de cînd cu apropierea marii sărbători, nici picuratul nu-i mai venea. Cele două odăiţe în care locuia dădeau în piaţa din faţa mănăstirii. Mulţi dintre cei veniţi să sărbătorească sfînta Înălţare, nemaiavînd loc, rămîneau peste noapte în piaţă. Făceau un focuşor din te miri ce acolo şi, la para lui, îşi spuneau păsul unul altuia, se spovedeau, se frăsuiau, se bîrfeau. Călugăr fiind, preot fiind, cu porunca Celui de sus de a fi veşnic printre cei mulţi şi obidiţi, părintele Paisie, cutremurat de această mare fierbere a poporului, a ajuns să-şi piardă şi acele două ori de aţipire.

De ziua Înălţării, nedormit şi bolnav, abia a răzbătut la sfînta slujbă. Marea înghesuială l-a întristat şi mai mult. Cu cît e mai mare îmbulzeala, zicea el, cu atît e mai slabă credinţa. La o asemenea slujbă omul, călcat şi îmbrîncit din toate părţile, se gîndeşte cum ar putea scăpa teafăr. Iar atunci cînd e gîndul la scăpare, nici sfînta liturghie, nici frumoasele cîntări ale corului, nimic nu mai poate prinde rădăcini în sufletul lui.

* * *

Marele clopot al mănăstirii Neamțului duce încet, ca un bun păstor, pas cu pas, lumea drept-credincioșilor spre țărmul pocăinței și iubirii aproapelui. Din toate slujbele bisericești, sfînta liturghie era patima cea mai mare a părintelui Paisie. Cîntările curate și limpezi veneau ca niște ape, spălînd rînd pe rînd sufletul de nămolul păcatelor, îndemnîndu-l spre lumină, spre soare, spre veșnicie. Și venea clipa cînd Făcătorul tuturor celor văzute și nevăzute părea să coboare peste acest sfînt lăcaș, peste preoți, peste mireni, peste cîntăreții din strană. În asemenea clipe, părintele Paisie se îmbujora, glasul îi unduia de emoție, ochii îi jucau în lacrimi. Fiorul marii minuni se transmitea de la preot mulțimii, și poate de asta se și vorbea peste tot că Paisie are marele dar de-a ni-l apropia pe Domnul.

Acum, de cînd cu bătrînețile iestea, slujbele lui nu mai erau ele slujbele de altădată. Suferințele l-au tot săpat și săpat, slăbindu-i duhul. Vederea i se stingea an cu an, glasul nici că mai poate urca, fără ajutorul corului, sub cupola cea mare. Fiindu-le oaspete, fiindu-le stăpîn, în ziua ceea Sfinția sa mitropolitul domnea peste tot. În altar era numai el, în fața Preacuratei — numai el, sub cupola cea mare — numai glasul lui, părintele Paisie abia mai putînd să intervină din cînd în cînd. Predica, firește, urma și ea să fie rostită de înalt Preasfinția sa. Episcopul Bănulescu, care participa și el la slujbă, cu cît se apropia rostirea predicii, cu atît părea mai îngrijorat. Și tot puneau ceva la cale. Făceau semne unul altuia, tot șopteau. Ce-o fi oare la mijloc, se întreba mănăstirea Neamțului.

— Frații mei întru Hristos, rosti în cele din urmă mitropolitul, adresîndu-se întregului sobor. Să-i mulțumim Domnului că am ajuns a participa la această slujbă, în acest sfînt lăcaș, unde-și îndeplinește greaua sarcină de păstor, mîndria întregii noastre biserici, apostolul creștinității, compatriotul nostru scump și drag, părintele Paisie Velicikovski. Slăvita împărătească a Rusiei, Ecaterina, împreună cu sfîntul Sinod, prin mijlocirea armatelor ruse angajate în războiul cu turcii, învrednicitu-m-au să mărturisesc de pe acest amvon marea noastră laudă și dragoste, și urări de bine părintelui Paisie și să-i

transmit acest toiag lucrat la porunca Maiestății sale, această cruce de aur, sfințindu-l în fața întregului sobor și ridicîndu-l la rangul de arhimandrit.

S-a cutremurat, cu temelie cu tot, străvechea mănăstire. Nimic nu poate însufleți un popor mai mult decît recunoașterea jertfelor și confirmarea demnității sale. S-au ridicat frunțile, s-au îmbujorat fețele, ochii s-au umplut de lacrimi. Iat-o, străbuna noastră credință, cum ne scoate la mal! În bătaia clopotelor cele două biserici au explodat într-o singură cîntare. „Cre-e-ed" — răsuna de peste tot. Cînta corul mănăstirii, cîntau preoții și mirenii, cînta mulțimea înghesuită în mănăstire, cîntau calicii, cerșetorii, cînta lumea prin livezi, pe la garduri, cîntau ciobenii și călătorii hăt de pe culmile celea de deal, de unde abia se mai zăreau, clipind în bătaia soarelui, crucile de pe clopotnița Neamțului.

Singurul om care nu cînta era însuși părintele Paisie. Cum și-a dat sama despre ce-i vorba, s-a strecurat printr-o ușiță lăturalnică și, cu ochii închiși de durere, cu fața ridicată sus, căci continua să slujească, plutea din răsputeri, străbătînd pas cu pas spre scările galeriei. Îl salva, cunoscută în toată lumea creștină, barba-i mare, stufoasă, apostolică, și, zărind-o, oamenii se topeau, mai creșteau ceva unul în altul, făcîndu-i loc ca să poată trece. Și hai, încetișor, încetișor, că n-a mai rămas mult. Uite scara, uite creanga de care se poate prinde ca să nu leșine. Și încă o treaptă urcăm și iară mutăm mîna, după care iată că, în sfîrșit...

Cele două odăi ale stăreției rămăseseră pustii, cu ușile deschise. Pînă și poslușnicul ce se îngrijea de stareț s-o fi dus la slujbă, o fi cîntînd și el pe undeva, căci avea glas frumos. În prima odaie, așa-zisa odaie a musafirilor, era o singură icoană cu o candelă lăsată de veghe. Icoanele care l-au ajutat și luminat, și călăuzit de-a lungul întregii sale vieți erau în odaia vecină, în așa-zisa chilie a starețului, dar, ca să vezi, nu mai avea putere să ajungă pînă la dînsele, și s-a lăsat în genunchi în fața celei prime icoane.

— Doamne! a zis cu glas chinuit, frînt de durere. Au venit să-mi cumpere suferințele, să-mi ierte păcatele, să-mi înăbușe zbuciumul sufletului, să-mi acopere cu aur marea bucurie de-a te fi aflat... Nu mă părăsi, Doamne, în aceste clipe grele. Miruiește-mă cu taina cuvîntului

sfînt, botează în apele adevăratei credinţe năzuinţele mele, şi pune-mi pe creştet cununa de spini a suferinţelor Tale.

Ajungînd cu crezul la capăt, au amuţit cele două biserici. S-a lăsat o lungă, o stranie tăcere. Nedumerirea trece de la om la om, din suflet în suflet. Îşi dădeau cu toţii sama că se întîmplă ceva grav, ceva neobişnuit, dar ce anume? Călugării mai de samă sînt chemaţi în altare. Ieşind, se strecoară printre boierii veniţi de pretutindeni. Se adună şi ţin sfat boierii ei înde ei, călugării — ei înde ei. În sfîrşit, pare să fi ajuns la o anumită înţelegere. Cîţiva călugări şi cîţiva boieri răzbat cu greu prin mulţimea ce se frămîntă ca o mare. Iată-i urcînd scările. Se aud, vuind, paşi în lungul galeriilor. Părintele Paisie şi-a început molitfa, s-a retras în odaia stăreţiei, zăvorînd cu grijă uşa în urma sa.

Între timp deputăţia celor două biserici dă năvală în prima odaie. Cineva trage de uşa stareţului, dar, ca să vezi, nu se deschide.

— Ce v-aţi oprit, bre? întreabă gîfîind conul Movilă, care, rotund ca un butoiaş, a răzbătut mai cu greu prin mulţime.

— S-o încuiet! declară plin de admiraţie un călugăr cu plete albe şi josuţ, că abia de-i ajungea la umăr boierului.

După care, plin de curiozitate, s-a lăsat într-un genunchi, chiorîndu-se prin gaura cheii.

— Ei, ce face el acolo? întreabă conul Movilă.

— Se roagă, şopteşte umilit călugărul cu plete albe. Suflet de copil, zău aşa!

— Da acolo, în biserică, el ce făcea? Nu se ruga?

— Una e să te rogi împreună cu toată lumea, şi alta e să te rogi rămînînd de unul singur.

Conul Movilă nu mai putu de atîta necaz.

— Măi oameni buni! Aţi căpiat aici, la poalele Carpaţilor, tot ţinîndu-vă de posturi şi mătănii... Sireaca noastră Moldovă, sărăcită şi pustiită, zace călcată în picioare, zdrobită, că nici măcar să poată să-şi ridice capul de la pămînt. Amu, iaca, hai că ne vine norocul. O mare împărăţie vine să ne deie o mînă de ajutor. Vine cu toiag şi cu cruce pentru a ridica întru vrednicie pe stareţul primei noastre mănăstiri, şi prin asta să ajute întreaga ţară, întregul nostru neam. Şi ce facem noi atunci cînd

această mare împărăție vine cu daruri?! Fugim din sfîntul lăcaș cu odăjdii aurite cu tot! Fără să fi mulțumit, fără să ne fi închinat, fără să fi sărutat mîna binefăcătorului!!! Așa se face pe lume?!

Călugărul cu plete albe, părintele Onofrei, căci așa i se zicea, se mai întoarce o dată la gaura cheii. Era tămăduitorul mănăstirii Neamț, avea și un mic spital în stăpînirea sa. Om blînd și milostiv cum nu se mai poate, devenea arțăgos și îndîrjit atunci cînd era cazul. Văzînd cum o întoarce boierul, s-a ridicat de jos, lipindu-se cu spinarea de ușa stăreției, de parcă se pregătea să țină piept, de unul singur, posibilelor năvăliri. Și tot zîmbind cu blîndețe, pentru că așa îi era firea, pentru că așa se obișnuiește de ziua Înălțării, a zis:

— Iertată-mi fie îndrăzneala, dar într-o sfîntă mănăstire nu se poate face nimic fără încuviințarea și voia starețului. Voia lui nu poate fi călcată. Așa ne e pravila.

— Ce încălcare, bre, ce încuviințare?! De asta vă arde vouă?!

Onofrei însă nu era dintre cei care cedează cu una, cu două.

— Starețul mănăstirii noastre e bătrîn și bolnav. Fiindu-ne duhovnic, firește, ne cunoaște zbuciumul și păcatele, dar eu, fiindu-i tămăduitor, îi cunosc suferințele. Cu o jumătate de corp sîngerînd și puroind, el, sărmanul, abia se ține pe picioare, abia se mișcă. Noaptea trecută, mai toată noaptea, l-am ținut cu oblojeli de romaniță, ca să-l vedem azi în altar. L-am pus pe picioare numai și numai pentru a ne ajuta să sărbătorim Înălțarea, și nu pentru a i se prinde lanțuri de gît, fie ele și de aur. Că, sărmanul părinte, și pe cele care le are mîne-poimîne le va da de pomană...

— Măi proștilor, măi, da cu ce alta pot fi cinstite fețele duhovnicești, dacă nu cu cruci de aur și toiege cu nestemate?!

— Părintele Paisie de-o viață întreagă așteaptă să vină de la răsărit Dragostea și Adevărul, iar nu aurul și nestematele...

Conul Molivă nu mai putea auzi atîta prostie.

— Au nu cumva credeți că sînteți singurii creștini pe fața pămîntului?! Voi ce-ați fi vrut, să vină mitropolitul azi la slujbă în zdrențe, cu traista goală și cu cuvinte frumoase? Asta ne trebuie nouă azi — cuvinte frumoase?!

Se leagănă încet, ostenite, frînghiile. Clopotarii își șterg cu mîneca sudoarea de pe frunte, răsuflă ușurați și se uită în jur, să vadă ce se mai face pe lume. În coșuri fumegă ușor, aruncate grămadă, capetele de lumînări adunate de prin sfeșnice, și numai candela cea mare de sticlă roșie rămîne să facă de strajă în fața Preacuratei. Lumea tresare ușor, de parcă și-ar fi revenit din vis, și, coborîtă de pe aripile sfintei liturghii, începe a ieși, rînd pe rînd, din biserici.

Soare, căldură, lumină — Doamne, nesfîrșite sînt darurile și bunătatea ta! O mare de lume stă luminată ca un pămînt gata lucrat, ce-și așteaptă semănătorul. În asemenea clipe, tot ce va fi semănat — va crește, și călugării, rînduiți cu primirea musafirilor, urcă grăbiți scările stăreției. Această adunătură de lume trebuia așezată la masă, îmbărbătată, binecuvîntată, petrecută. Din nefericire, tocmai în acele clipe mari, în acele clipe hotărîtoare, Neamțul a rămas fără voința nestrămutată a starețului, fără mintea lui cumpănită.

Părintele Ipatie, care avea pe sama sa întreaga gospodărie a mănăstirii și care fusese numit dregătorul acestei mari sărbători, de necăjit ce era, a încercat să-l smulgă pe Onofrei de lîngă ușa starețului cu de-a sila, dar n-a izbutit.

— Nu se poate, i-a comunicat Onofrei în mod personal lui Ipatie, pentru a-l consola oarecum. E ocupat. Se roagă.

— Dacă grijile mănăstirii, frate Onofrei, grijile acestei mari sărbători mă mănîncă, iaca, de viu...

— Rugăciunea a fost și rămîne unica grijă a călugărului.

Totuși, cedînd presiunilor, s-a mai lăsat o dată în genunchi, pentru a vedea ce se petrece în chilia starețului.

— Se roagă și plînge. Plînge și se roagă. Dragul nostru părinte...

— Nici prin cap să-mi fi trecut, zice deodată conul Movilă unui boiernaș josut, venit împreună cu dînsul. Nici prin cap să-mi fi trecut că Neamțul ar putea încăpea pe mîna unor moșnegi zăluzi. Au sălbătăcit tot ținîndu-se cu fasole și pepeni murați.

— Postim și noi cum postește toată lumea, face de colo Onofrei.

Hai să vorbim de lume, odată ce-ați adus vorba. Văzut-ați voi cîtă lume s-o adunat anul ista la Neamț pentru a sărbători Înălțarea Domnului?!

— Am văzut.

— Dar să nu vă fi trecut vouă prin cap pentru ce s-au adunat ei chiar atîția?! Credeți că asta lume sărmană o făcut cîte două-trei săptămîni pe jos numai și numai pentru o simplă binecuvîntare?...

— Dacă nu, zice deodată Ipatie, cu cele ce avem de-a gata nu vom putea face față. Se poate întîmpla că vom fi nevoiți să deschidem beciurile și ambarele.

— Păi, uite, cheile, le ai la cingătoare.

— Ce folos de cheile iestea, odată ce fără invoirea starețului nu putem îndrăzni?

— Atunci dar nu scoateți.

— Da ce ne facem cu obrazul mănăstirii? A primi mireanul cu un covrig și cu o nucă e prea din cale afară pentru o mănăstire atît de bogată, pentru o sărbătoare atît de mare...

— Da poate un pahar de vin roșu, fiert cu piper? face deodată boierul cela josuț și tăcut. Că, pe semne, așa e omul nostru — un păhărel de vin roșu, fiert cum se cuvine, și-l întorci de pe lumea cealaltă...

— Care vin fiert?! se supără de atîta neînțelegere fratele Onofrei. Oblojeli cu zamă de romaniță — iată singurul leac care-l mai ține pe părintele nostru.

— Și voi în mănăstirea asta nu mai aveți zamă de romaniță?

— Cum să nu avem...

Părintele Onofrei a poruncit prin cineva să se aducă în grabă de la bólnița mănăstirii două căldări cu zamă de romaniță și un clit de șervete curate, avînd grijă să fie alese numai cele mai molcuțe... Tot înșirînd ce și cum și de unde să ia, a fost nevoit să se depărteze puțin de la ușă, și atîta i-a trebuit fratelui Ipatie. A bătut cu pumnul său vîrtos în ușă, și deoarece nu i s-a răspuns, a întrebat tare și răspicat, ca să i se strecoare glasul și prin peretele de piatră, dacă va fi nevoie.

— Părinte, patru mese pentru lumea aleasă nu vor fi îndeajuns, trebuie să punem în livadă cel puțin zece mese. Mulțimea de credincioși — că s-au adunat cîtă frunză și iarbă — va fi ospătată și ea la masă sau i se va da

fiecărui de mîncare de-a-n picioarele? Şi ce să le dăm? Cît să le dăm?

În chilia stareţului — numai lacrimi şi rugăciune. Soarta marii sărbători era pusă în primejdie, iar împreună cu această sărbătoare primejduite ajungeau şi bunul nume al mănăstirii, şi cel al Moldovei, şi cel al creştinnilor îndeobşte. Disperat cum era, conului Movilă îi vine ideea:

— Măi, da chiar să nu fie aici un cineva care ar putea întra la stareţ fără prea multă vorbă? Că, las', aşa e peste tot — oricît de bine ar fi ele încuiate, uşile, totdeauna se lăsa cîte o crăpătură pentru un cineva care poate întra oricînd...

— Apoi, iacătă-l: fratele Onofrei, au zis într-un cuvînt călugării, că un suflet mai apropiat părintele nu are.

Onofrei stătea pe gînduri.

— La drept vorbind, avem un poslușnic pistruiat din Transilvania. Nu mai ţin minte cum îl cheamă, dar ştiu că părintele Paisie se luminează la faţă cînd îl vede. Îi deschide ori de cîte ori ar fi bătut. Stau de vorbă pe îndelete, iar mai apoi seri întregi părintele îmi repovesteşte ce-au vorbit ei înde ei...

— Şi amu unde-i băietul cela?

— Dacă nu-i băiet, e poslușnic. O fi fiind cu oile la stînă.

— Ce stînă, bre, cînd, iaca, nu demult o cîntat în biserica cea mică alături, că sîntem amîndoi la vocea a doua...

— Păi, trimiteţi dar îndată după dînsul!

Conul Movilă era într-o stare de mare deznădejde că nu mai poate urni din loc treaba. Pe de altă parte, soarele e la amiază, ziua iată că se şi trece. Îngrijorat cum era, a venit la fereastră să vadă ce se petrece în acea piaţă din faţa mănăstirii.

— Iaca, vizitiul Sfinţiei sale a şi început a înhăma.

Asta era culmea. Dacă pleacă mitropolitul, s-a zis cu sărbătoarea. Va rămînea umbrită însăşi Înălţarea, şi durerea va stărui în sufletele tuturora un an întreg. Ipatie nu mai avea timp pentru frămîntare. Şi-a dezlegat cheile de la cingătoare, s-a lăsat în genunchi, strecurînd prin gaura cheii:

— Părinte, mai mult nu se poate amîna, şi pentru

că nu vă răspundeți, eu, împovărat de grijile acestei mari sărbători, iată cum fac: douăsprezece mese — în livada cea mare a mănăstirii pentru înalții musafiri și fețele alese. Pentru mulțime, dat fiind că la slujbă ne-a fost ridicat starețul la rangul de arhimandrit, se vor scoate din beciuri zece butoaie cu vin, cinci butoaie cu brînză, două butoaie cu miere și douăzeci de saci cu nuci. Dacă poate cumva ieșitu-v-am din poruncă, rog de mă iertați, dar sînt nevoit să plec pînă nu o înhămat încă prostul cela de vizitiu al Sfinției sale...

Graba cu care cobora el scările i-a plăcut conului Movilă. Dacă vor porni moșnegii ișția la fuguța... Și dacă se va scoate vin de Drăgășani, și mămăliga va fi bine fiartă, și brînza nu prea sărată, apoi, cu ceva nuci, cu ceva miere, cu o dușcă de vin, sărbătoarea ar mai putea fi tocmită la loc, cu toate că...

— Unde e băietul cela? Ce nu mai vine odată!!!

— Păi, uite-l în prag! Ioane, nu auzi că de tine întreabă boierul?!

Poslușnicul Ioan, uscățiv, roșcat, dar vînjos, cu rămășițe de pistrui pe umerii obrajilor, cum a intrat, a și început a gospodări, cum face omul la el acasă. Căldările cu zamă de romaniță le-a luat de le-a mutat în alt loc și, într-adevăr, era mai bine să stea acolo unde le-a pus. Amu, ce-i cu ciubărașul ista, cine l-a pus aici?... Și tot așa, sever, concentrat de parcă ar fi fost ocupat cu cine știe ce mari treburi. Urmărindu-l, nu puteai să nu zîmbești, drept care au și început a se însenina frunțile în jur.

— Măi băiete, îi zice părintele Onofrei, te-am chemat să ne dai o mînă de ajutor. Că, iaca, amărît cum este, părintele Paisie s-a încuiat și nu mai vrea să știe de nimeni. Noi, pe de altă parte, simțim mare îngrijorare. Mănăstirea e plină de lume. E, poate, cea mai mare și mai însemnată zi a mănăstirii noastre. Și nu putem într-o asemenea zi fără părinte...

— Și atunci eu... ce fac?

— Cearcă și tu, poate îți deschide. Că, de obicei, părintele îți deschide ori de cîte ori ai fi bătut la ușa lui.

— Dacă nu, că pentru ce aș bate eu la ușa starețului?... N-am nici o treabă la dînsul.

— Ia, măi, prost și aista, se supără conul Movilă.

Tu, măi băiete, roagă-te să-ţi deschidă, iar cum se ia zăvorul, gata, laşi totul pe sama noastră...

— De-amu dacă o să mi să se deschidă, pentru ce mi-aş lăsa părintele pe sama altora?

— Bine, hai, nu-l laşi, întrăm cu toţii împreună, dar bate odată!

Ghiontit din toate părţile, Ioan vine la uşă, ciocăneşte uşurel cu un singur deget, strecurînd cu jumătate de gură:

— Părinte! Auzi mata, părinte?!!

Prefăcătoria asta l-a scos din sărite pînă şi pe Onofrei.

— Fii şi tu mai isteţ, mai dezgheţat, că, las', te ştim noi! Cînd o porneşti cu glume şi vorbe deocheate, nimeni nu te mai poate opri...

— Dacă azi nu-mi mai arde nici de glume, nici de vorbe deocheate.

— Pentru că de ce?

— Ştiu eu... Aşa mi s-a posomorît deodată sufletul, că, iaca, nu-mi pot afla locul...

Un fel de foială, însoţită de oftaturi, răzbatea din chilia stareţului. Părintele Paisie s-a ridicat de jos, şi-a dres puţin glasul, ca să întrebe:

— Pentru ce, fiule, ţi s-a posomorît sufletul?!

— Ştiu eu... Iaca, după ce au năduşit-o pe biata femeia ceea ş-au călcat-o în picioare, de parcă n-ar fi fost şi ea creştină, aşa nu ştiu cum mi-a venit...

Onofrei nu mai putea de indignat ce era.

— Care năduşit, bre, care călcat în picioare?! Ce îmblaţi şi voi cu zvonuri, de ne faceţi mănăstirea de ocară!... A leşinat, mă rog, cum leşină, de obicei, femeile...

— Şi amu unde-i?

— La noi la bólniţă, unde să fie... O fi venit, sărmana, de departe. Cum se obişnuieşte printre cei ce vin să se închine sfintelor lăcaşuri, o fi postit pe drum. Spre marele său nenoroc, a nimerit tocmai în biserica cea mare şi, strîmtorată din toate părţile, a leşinat, dar, adusă la bólniţă, îngrijită de fraţii noştri...

— Amu ce face?

— Ce să facă? Se roagă într-o chilie. Se roagă şi plînge.

— De ce plînge? întreabă, pe neaşteptate, de după uşă stareţul.

Onofrei era fericit — slavă Domnului, își revine.

— Cred că de bucuria cea mare plînge. Mă rog, o biată femeie, venită cine știe din ce fundătură, se pomenește deodată într-o asemenea mănăstire, la o asemenea slujbă...

A urmat o lungă pauză, după care, cu gemete și văicăreli, starețul s-a ridicat de la podea.

— Da eu aș crede că e altceva la mijloc. O rugați să vină la mine.

— Ne permiteți, părinte, să fim de față și noi?

— Nu. Spovedania e o deschidere a sufletului către Domnul și la acea minune mare, cu cît e mai puțină lume, cu atît e mai bine. Poslușnicul, odată ce a venit, mă rog, poate să rămînă dacă vrea...

* * *

Stătea în prag abătută, rușinată, necăjită și se tot sprijinea cînd pe un picior, cînd pe altul, căci nu se putea hotărî să intre. Cu umerii lăsați în jos, cu fruntea plecată, ofta, înghițind în sec, și ochii ei căprui — mai mult în pămînt, căci nu mai vroiau să vadă lumea, de înjosiți și rușinați ce erau. A venit, iaca, așa cum vine toată lumea, să se roage Preacuratei făcătoare de minuni și, cînd colo, leșină, călcată în picioare... Din sărmanele ei hăinuțe curgeau zdrențe, și numai basmaua, clătită mai nu demult în apele Ozanei, albea îndărătnic, albea întruna, cruțîndu-i oarecum mîndria și adeverindu-i demnitatea. În schimb, picioarele, bată-le pustia, năsădite, stîlcite, au mai și început a se umfla după o asemenea cale lungă, și o dureau cum nu se mai poate.

— Poftim de întra, fiică-dragă, a zis starețul, mișcat de această cruntă sărăcie.

Cuvintele — și nu atît cuvintele cît glasul cu adevărat părintesc — au făcut-o pe biata femeie să tresară. Părinte — iată ce nu-i ajungea, iată ce căuta sufletul ei peste tot. Fericit poate fi numai cel ce are părinte, au zis anticii și zis a fost pentru totdeauna.

— Dacă nu pot, păcatele mele, să întru la 'neavoastră, că iaca... Nu mă încumet.

— Pentru ce nu te încumeți?

Femeia se chitea în mintea ei cum ar face ca să răspundă mai frumos. Cuvintele pe care urma să le rostească

mai întîi erau alese cu grijă şi clătite în apele curate ale sufletului său.

— Pentru că sînt dintre cei săraci. Iar cei săraci pentru ce-ar mai încurca şi ei lumea?

— Oamenii de la voi din sat nu se mai poftesc unul pe altul să între în casa lor?

— Rar de tot, şi numai atunci cînd au nevoie de tine. Dacă le vii aşa, şi le mai vii cu mîna goală, să-i vezi cum te paşolesc.

— Şi cam ce-ar fi vrut să li se aducă?

— Ei, ce... De mîncat, de băut...

— Dar pentru nevoile sufletului?

— De suflet nici să audă! Şi pentru că i-am tot călcat pe bătătura asta, s-au supărat pe mine şi m-au poreclit...

— Cum ţi-au zis?

— Caraghioasa.

Roşcovanul din Transilvania s-a făcut a rîde, căci porecla era bună. Mirat de veselia lui nesocotită, părintele Paisie l-a pironit în perete cu rîset cu tot.

— Lasă-l să rîdă, zice deodată femeia zîmbind. Că nu-s supărăcioasă de felul meu. Şi apoi, cine ştie, poate o fi avînd şi oamenii ceia dreptate, că, iaca, de orice m-aş fi apucat, cu oricîtă stăruinţă aş fi făcut lucrul cela, cînd e gata, îţi vine, iaca, să rîzi... Şi tot aşa, pe de o parte, te doare, pe de alta, rîzi şi tu împreună cu toată lumea. Amu, cu picioarele iestea, că stau locului ca o toantă... Ca să ajung la aceste sfinte lăcaşuri, am tot mers şi mers pe jos, că, de la o bucată de drum, nici nu mai vedeam pe unde calc. Fiind încă primăvară şi drumurile bolovănoase, iar pe-aici, pe lîngă munte şi piatră se nimereşte, am ajuns, iaca, de mi s-au înflat picioarele şi sîngerează. Dacă stau mult pe un loc, rămîn urme. De asta şi nu mă încumet să păşesc pragul. Ca să nu vă fac urme.

— Intră, fiică, nu te ruşina. Suferinţele creştinului nu sînt ruşinea, ci mîndria lui, ele fiind dovada dragostei Celui de sus. Cu cît mai drag îi este omul, cu atît mai des Domnul îl pune la încercare, pentru a-i căli credinţa. Intră fără nici o grijă, şi dacă în chilia mea vor rămîne urmele picioarelor tale, le voi şterge singur cu mîna mea, şi va fi, poate, unica bucurie a sufletului meu în această zi de mare sărbătoare.

Încet şi legănat, nefiind deloc sigură că face bine

ceea ce face, femeia a păşit pragul. Poslușnicul a pus două scaune față în față — unul pentru stareț, celălalt pentru musafira lui. Ajutat de poslușnic, cu toate necazurile și suferințele sale, starețul și-a ocupat locul, pe cînd femeia se tot chitește și chitește și nu se mai așază odată. Roșcovanii însă nu suportă mofturile, lucru știut de toată lumea. Poslușnicul i-a arătat cu sprînceana locul, și Ecaterina s-a gîndit că băietanul ista e dintre cei cu care mai bine să nu te știi. S-a așezat pe marginea scaunului, bucurîndu-se de fericirea mult truditelor picioare, care au căpătat un mic răgaz.

— Și cum zici că te cheamă?

— Ecaterina. Sătenii uneori mai adaugă: „cea Mică".

— Cum, adică, „Mică"?

— Își bat joc de mine. Că mai avem doar o Ecaterină — cea Mare.

— Or fi ei oamenii chiar atît de glumeți acolo la voi?

— Nu atît oamenii, cît viile îs de vină. Avem multe vii, se face mult vin, iar acolo unde e vin, acolo-s și glume.

— Apoi, cam așa e...

Cu ochii spălăciți de bătrînețe, cu vederea stinsă aproape cu totul în lungile nopți de iarnă, la tălmăcirea cărților sfinte, părintele Paisie o privește că prin ceață. Pentru a o vedea mai bine, și-a dat capul înapoi, punîndu-și palma streașină. Mulțimea nu l-a entuziasmat niciodată, mulțimea îl băga în sperieți. Domnul i-a făcut numai pe primii doi — pe Adam și pe Eva. Că ei pe urmă au ajuns a se înmulți, alcătuind triburi, popoare, rase, continente, asta e altceva. Păstoritul însă începe și sfîrșește cu grijirea unui singur om. Nu se poate cunoaște o lume dacă nu vei fi în stare să-l cunoști pe omul ce stă în fața ta; nu se poate ajuta o lume dacă nu-l vei ajuta pe acel ce stă lîngă tine; nu se poate iubi omenirea fără să-l fi iubit mai întîi pe aproapele tău...

— Și de unde zici că ești?

— D-apoi, din Ocolina.

— Așa se numește satul vostru?

— Apu numa că. Acolo de unde-s eu, mai sus de Soroca, Nistrul ocolește un munte de deal. Pe vîrful dealului cela oamenii și-au făcut case, și cînd s-a ajuns la numele satului, ce să mai îmble să caute? I-au zis

Ocolina, odată ce pînă și Nistrul *ocolește* dealul cela...

— Stai, stai, stai, zice părintele, care umblase destul pe jos în viața lui. D-apoi că de-acolo, de la voi, o fi mai aproape Kievul decît Neamțul?!

Ecaterina a lăcrimat, amintindu-și de bătrînii pe care i-a apucat ba ducîndu-se, ba întorcîndu-se de la Kiu. Doamne, cîte veacuri să fi trecut de atunci! Și-a șters ochii cu un colț de basma.

— Nainte vreme, ce-i drept, ai noștri o luau mai degrabă spre răsărit decît spre apus, dar amu, de cînd cu războiul ista, m-am hotărît să-mi duc păcatele la cea mai îndepărtată mănăstire de care s-a auzit...

— Pentru ce chiar așa de departe?

— Doară-doară vom fi și noi auziți în ceruri. Că, dacă am căutat și nu am găsit într-un loc, să mergem să căutăm în altă parte. Scrie doar în cartea cea mare — *căutați și veți afla.*

— Cu adevărat așa scrie, fiică-mea. *Căutați și veți afla...* Și cît ai avut de mers pînă la noi?

— Azi îs două săptămîni de cum am ieșit din casă.

— Ș-ai mers chiar zi de zi?

— Zi de zi.

— Și tot pe jos?

— Pe jos.

— Nu ți s-a întîmplat în drum să te ieie vreo căruță ceva?

— Dacă nu se cuvine, părinte, cînd mergi să te închini unui sfînt lăcaș să te ducă vitele cu truda lor.

— Nu se cuvine atunci cînd omul e voinic și sănătos, dar cînd îl dor și-i sîngerează picioarele... Ori te-ai rușinat să te rogi?

— De două ori m-a luat gura pe dinainte...

— Și n-au vrut să te ia?

— Unul m-a dus cu căruța vreo trei verste, da celălalt a trecut și nici să fi întors capul... Încă noroc că nu mi-am luat și copiii cu mine, că i-aș fi prăpădit în lumea asta rea și încrîncenată.

— Cîți îi ai?

— D-apoi șase.

— Să-ți fie sănătoși.

— Vă mulțumim.

— Și bărbatul?...

— Dacă... n-am bărbat.

— O fi căzut la război, s-o fi pierdut prin lume?

— Nici una, nici alta. Că eu, iaca, cu toată ruşinea, dar mai sînt încă fecioară.

— Fecioară cu şase copii?!

— Copii-orfani, părinte. Nu ştiu cum a fost pe-aici pe la 'neavoastră, da acolo la noi ferit-a sfîntul ce-o mai bîntuit ciuma! În două-trei săptămîni, ne-a făcut satele pe jumătate. Ai mei, sărmanii, s-au stins cu toţii. Cînd am văzut cum mi-i ia Domnul unul după altul, i-am grijit, i-am înmormîntat şi tot aşteptam cînd mă va lua Domnul şi pe mine. Vremea însă trece, şi baba ceea cu coasa nu se mai arată. Abia după ce a trecut urgia ceea, mi-am dat sama că Domnul şi-a făcut milă şi m-a lăsat pentru a nu ni se stinge neamul chiar cu totul... De bucuria cea mare, am zis că mă duc la o mănăstire şi mă călugăresc. Dar, pînă să găsesc eu mănăstirea, pînă mă tot purtau maicile cu vorba, copiii rămaşi orfani s-au adunat cu toţii în jurul meu, căci odată ce eram şi eu orfană, şi ei orfani... Cînd, în cele din urmă, mi-au poruncit de la mănăstire că — gata, pot să viu, eu ce să fac cu orfanii? Mă duc la părintele Găină, preotul satului, şi zic: părinte, aşa şi aşa... Ce să fac eu cu copiii iştia? A tăcut el cît a tăcut, a oftat cît a oftat, s-a uitat aşa lung la mine şi mi-a zis: Fată-hăi... Dacă vrei cu adevărat să-ţi închini viaţa Mîntuitorului, creşte orfanii iştia şi nu te mai du nicăieri. Dragostea pentru aproapele tău e unica şi marea învăţătură a lui Hristos. Uneori a oploşi un suflet înstrăinat pe lîngă tine înseamnă mai mult decît a te ruga şi a bate mătănii o viaţă întreagă. Eu atunci ce să fac? I-am luat de suflet cîţi erau cu mine, ei mi-au zis „măicuţă", şi iaca aşa vieţuim... Mi-a rămas, spre marele nostru noroc, o căsuţă de la tata, acolo, pe malul Nistrului. Loc frumos cum nu se mai află, dar e cu bucluc. Primăvara, cum începe a se desprimăvăra, cîte două-trei săptămîni tremurăm unul lîngă altul.

— De frig?!

— Ei, de frică să ne ne fure apa. Cum o vedem ieşită din matcă, iute bulendrele legăturică şi hai fuguţa în vîrful dealului. Îmblăm pe la case şi ne rugăm oamenilor să ne primească pînă se vor fi potolit apele. Încolo, slavă Domnului, o ducem bine: avem şi tihnă, şi pace, şi dragoste în casă.

— Dar masa?

— Ne ţinem şi noi cum putem...

— Cu ce-ţi ţii copiii?

— Cu var.

— Cu ce, cu ce?...

— Taică-meu, răposatul, a fost pietrar. Tot săpînd în malul cela, a dat de o piatră cum nu se mai poate de bună pentru var. Şi eu, tot îmblînd de mititică pe lîngă dînsul, am prins cum se face. Fiindu-ne casa chiar lîngă peşterile celea, cînd văd că ne răzbeşte foamea, aduc din pădure un sac de ciotce, iau ciocanul, cobor sub pămînt, şi peste două zile ies de-acolo cu o frumuseţe de var, că nu-ţi poţi rupe ochii de la dînsul!

— Se vinde bine?

— Nainte vreme se ducea ca pînea cea caldă, da amu, de cînd cu războiul, nu prea.

— Şi atunci dar ce faci?

— Iau peria, căldăruşa şi pornesc pe la case. Că de cumpărat oamenii nu-l prea cumpără, dar dacă e cu tot cu văruit, apoi se găsesc.

— Ştii a vărui bine?

— Ei, auzi ce mă întreabă?!... În două zile dreg pereţii şi dau casa cu var, oricît de mare ar fi. Cu mînile am necazuri, dar ce să-i faci...

— Cum, adică, ai necaz cu mînile?

— D-apu că varul cela, ştii mata, cînd ajunge pe sub unghii, nu se lasă pînă nu dă de os. Cînd am de făcut două-trei case la rînd, apoi mînile îmi prind a sîngera tot aşa cum îmi sîngerează amu picioarele.

— Cu ce le tămăduieşti?

— Le clătesc de cîte două-trei ori pe zi în apele Nistrului.

— Ajută?

— Poate c-ar ajuta el, dar nu apuc a mi le tămădui bine, că iar trebuie să iau căldăruşa. Oricum, şase perechi de ochi mă iscodesc de dimineaţă pînă sara, şase guri flămînde aşteaptă...

— Amu, venind la mănăstire, cu cine i-ai lăsat?

— D-apoi, cu cine să-i las?... Are Rujca grijă de dînşii.

— Rujca... cine-o fi?

— O căţeluşă.

— Se poate să laşi şase copii pe sama unei javre?!

— Nu-i zice „javră", părinte, că păcătuiești în fața Domnului. O făptură mai cuminte, mai așezată, mai înțeleaptă nici că se află pe lume... De-amu, dacă vreți să știți, pînă și la frumoasa 'neavoastră mănăstire tot Rujca m-o trimis...

Voia bună a tînărului roșcovan a plesnit ca o păstaie răscoaptă. Ecaterina a înțepenit cu pumnii la gură, de parcă ar fi încercat, printr-o sforțare supraomenească, să întoarcă înapoi cuvintele pe care le-a rostit. Nici prin cap să-i fi trecut că poate fi ceva de rîs în vorbele celea. Cu toate că, dacă e să te gîndești mai bine... Amu, ce folos de gînditul cela? Obrajii i s-au făcut numai pete, fruntea i-a scăpătat jos de tot, și un suspin amar, din adîncuri, a cutremurat-o cu scaun cu tot. Ca să vezi, rîd și aici de dînsa. Pe semne, așa i-a fost scris, așa i-a fost dat din născare...

— Nu o lua în nume de rău, a rostit împăciuitor părintele Paisie. Băietul, tînăr fiind, îl înflă rîsul mai că dintr-o nimica toată. Să-l iertăm pentru un asemenea păcat, cu toate că... Mi-am petrecut, iată, viața prin mănăstiri și schituri; am spovedit mulțime de lume, dar nu țin minte să fi venit cineva pentru a se închina locurilor sfinte trimis fiind de-o cățelușă.

— Rog de mă iertați, părinte... Altceva am vrut să spun, dacă nu mi-o ieșit.

— Mai încearcă o dată, și te pomenești că de data asta o să-ți iasă...

— D-apu, că eu... păstrez cuvintele celea pentru spovedanie.

— Ni le destăinuiești amu nouă și ți le vom primi drept spovedania unui creștin în fața acestui sfînt lăcaș.

O vreme Ecaterina stătu pe gînduri, cătînd cînd la unul, cînd la altul.

— Hei, bine-ar fi, dacă nu se poate.

— De ce nu se poate?

— Pravila cere ca spovedania să se facă în biserică, în taină, între patru ochi.

Starețul a zîmbit:

— Draga mea! Spoveditul se face acolo unde sufletul a ajuns la pragul pocăirii, și atunci cînd s-a găsit un alt suflet gata să ia pe sama sa o parte din păcatele săvîrșite.

— Apoi, dacă așa se face pe-aici pe la'ncavoastră... a zis Ecaterina cu o jumătate de gură.

Era limpede că o asemenea orînduială nu-i pe placul ei, dar odată ce așa se face pe-aici...

— Elei, Doamne, păcatele noastre cele grele.

— Să le auzim și noi.

— Apoi, altele ca altele, da unul chiar că mă chinuie din cale-afară... Primăvara asta, cum s-au topit omăturile și Nistrul s-o întors înapoi în albia lui, mă trezește în puterea nopții o duhoare.

— Cum vine asta, o duhoare?

— De-amu dacă-i să v-o spun pe nume, apoi nu atît duhoare, cît putoare care nu se mai află. Să-ți verși mațele, nu alta. Cînd caut eu mai bine, Rujca roade ceva în tindă. Ce Dumnezeu o fi adus? Pentru că totuna nu puteam dormi, mă scol, îi smulg din gură ciolanul cela puturos și-l arunc peste gărducean, în groapa de gunoaie. Mă întorc înapoi, dar nu mai pot dormi. Mă frige palma cu care am luat ciolanul cela, de parcă aș fi luat un cărbune din foc. Mă duc afară de o spăl bine, și iar mă culc, și iar mă scol. Dimineața, nedormită cum eram, mă duc să văd ce rodea ea acolo. Dau prin gunoaiele celea cu piciorul și, cînd colo, ce să văd? O mînă de om, de la cot în jos, cu cele cinci degete cu tot.

Părintele Paisie a tresărit. Și-a făcut semnul crucii.

— Sfinte Dumnezeule. De unde să se fi luat?

— De pe cîmpul de bătaie.

— Parcă cei căzuți în lupte nu sînt înmormîntați?

— Care înmormîntare, părinte?... Le fac așa, în grabă, o groapă, pentru toți, dar o fac bine numai vara, cînd pămîntul se sapă ușor. Dacă însă, Doamne ferește, se întîmplă cîte o bătălie iarna, mai au ei cînd dezmorți pămîntul ca să-l sape? Rîmă colo cît rîmă, îi cară la grămadă, le aruncă deasupra cîte-un pumn de țărînă cu omăt în două... Cît e iarnă și se ține frigul, treacă-meargă, da cum începe a se desprimăvară, puhoaiele îi scot de prin morminte, și ei se duc plutind care încotro. Lupii și cînii îi prind de cîte-o poală, îi tîrîie prin pădure, rupîndu-i unul de la altul din gură.

Spre cumplita uimire a Ecaterinei, roșcovanul din Transilvania s-a dovedit a fi un bun creștin. Și-a făcut semnul crucii, rămînînd cu obrazul întristat de cele auzite. Părintele Paisie se căina încet și tăcut pe scaunul lui. Într-un tîrziu, zise:

— Mă tot miram eu primăvara asta că de unde o fi adus vîntul de peste dealuri duhoarea ceea nemaipomenită? Că ajunsese pînă la noi... Dar, copilă dragă, cred că lupii și cînii tîrau prin păduri morții lor, și nu morții noștri...

Sărmana Ecaterină... Uimirea îi era atît de mare, încît a rămas cu gura căscată, semănînd cu o proastă și o caraghioasă care nu se mai află.

— Cum, adică, părinte?... Se împart și morții între ai noștri și ai lor?

— Cum să nu se împartă, odată ce unii au fost botezați, iar alții nu au fost?...

Ecaterina s-a mutat cu scaun cu tot ceva mai aproape de părinte, căci strașnice erau destăinuirile pe care urma să i le facă.

— Iaca, părinte, că o venit vorba de botez... Da știi mata că pînă mai nu demult creștinii de pretutindeni erau siliți să deie în robie copiii sugaci? Rupți de la sînul maicilor, băieții de pînă la doi ani erau puși în coșuri de papură, coșurile — prinse desagă pe spinările măgărușilor și, plîngînd de ți se rupea inima de jale, erau duși în țară păgînă. Acolo, dați pe la case, erau rebotezați, crescuți în legea și credința lor turcească, iar de pe la zece — doisprezece ani îi adunau grămadă și făceau dintr-înșii ieniceri... Amu, stau eu așa și mă gîndesc: te pomenești că frățiorii mei, duși de mici prin străini, făcuți oșteni și căzuți pe cîmpul de bătaie, au cercat, măcar după moarte, măcar cu o singură mînă, să se întoarcă înapoi la casa lor părintească... Și eu, proasta de mine, în loc să-i fi primit creștinește, am luat mîna ceea ș-am aruncat-o la groapa cu gunoaie... Păi, dacă așa o fi fost, Domnul nu mă va ierta nici pe lumea asta, nici pe cealaltă...

— Fă să răsară peste noi lumina feței tale, Doamne, s-a rugat părintele Paisie, cu brațele ridicate către cer. Și... ce-ai făcut pînă la urmă cu mîna ceea?

— Ce era să fac? Am îngropat-o la un loc cu neamurile mele.

— Te-o fi sfătuit preotul din sat?

— Hei, de unde... Că nu mai avem preot.

— Unde-i Găină acela?

— Da unde să fie... Cum a căzut războiul, s-a dus și el în urma turmei sale, și acolo, prin păduri, l-o tot chinuit vătămătura, pînă l-o așezat sub niște copaci să-și doarmă somnul cel de veci.

— N-aţi putut găsi un alt preot?

— De găsit am găsit noi, numai că, satul tot fiind pe drumuri, a început a ni se nărui şi biserica, păcatele noastre.

— O fi fost veche de tot?

— Veche şi nu prea.

— Şi cum anume a început a se nărui?

— S-a lăsat aşa pe-o coastă. Că de-ar fi vrut oamenii, de-ar fi făcut o clacă bună, ar fi aşezat-o ei înapoi pe temelie, dar, vorba-i că nu mai vor.

— Creştini fiind, nu mai vor să aibă biserică?

— Ce creştini, părinte, că n-a mai rămas nici urmă de credinţă în sufletele lor! Se ridică frate împotriva fratelui şi se taie pentru o nimica toată. Să le mai pese de aproapele lor?!

— De Domnul nu se tem?

— Ei, se tem... Dacă vii să-i luminezi cu sfînta cruce, o smulg din mînile tale şi-ţi dau cu dînsa în cap.

— Ce i-a făcut atît de răi?

— Nedreptatea. C-a fost prea multă, prea cruntă, prea amară nedreptatea ceea a noastră...

— Şi atunci cum vă descurcaţi din toate fără ajutorul Domnului?

— Da cum să ne descurcăm? Trăim şi noi de azi pe mîine.

— Fără rugăciuni, fără spovedanie, fără cuvîntul sfînt tei scripturi?

— Fără nimic, a zis femeia, şi glasul i s-a frînt, de nu-l mai putea stăpîni. Iată aşa trăim, a mai repetat, frămîntînd din greu silabele. Şi nu mai sîntem un sat întreg, cum eram odată, ci o adunătură de oameni. Fiecare cu ale sale. Azi fiecare cu ale sale, mîne fiecare cu ale sale, poîmîne fiecare cu ale sale... Uneori începe să mi se pară că, gata, nici sfînta scriptură, nici suferinţele Domnului, nici binecuvîntarea Celui de sus — nimic nu ne va mai uni. Ne vom trece cum se trece iarba, an de an şi vară de vară, fără să ne fi dat sama că am trăit şi noi cîndva pe lume.

Aşa cum şedea pe scaun, a început s-o scuture un fel de friguri. Şi-a dezlegat în grabă băsmăluţa sub bărbie, dar frigurile nu o lăsau. În sfîrşit, i-au ţîşnit lacrimile — de abia prididea să le culeagă în basma. După care, cu o voinţă greu de bănuit, aruncă la o parte şi frigurile, şi plînsul.

— De-amu, dacă e să vă spun tot adevărul, pînă la capăt, a grăit ea cu un glas ce nu mai semăna a fi glasul ei, lumea satului nostru a sălbătăcit, părinte. Nici să audă de curat, de frumos, de sfînt... Își face de cap care mai de care, și trăind în mocirla ceea, m-am gîndit într-o zi: da ce crezi? Mai trec un an, doi, trei — și să vezi cum ajungem iară păgîni... Și iară vom îmbla cu măciuca, și-i vom crăpa capul aproapelui nostru ori de cîte ori ni se va nimeri în cale, strigînd peste tot că dreptate are numai cel ce are măciucă. Iară noi, cei slabi și neputincioși, ce nu putem ridica măciuca și nu putem lovi cu dînsa, ne vom stinge tremurînd prin ungherele noastre...

Părintele Paisie a prins a-și sufleca mînecile.

— Fiule, pune ciubărașul uite aici, deșartă într-însul găleata și coboară-mă jos, la podea.

Uimită cum nici că se mai poate, Ecaterina urmărea cum se pune ciubărașul lîngă picioarele ei, cum se toarnă apa caldă, gălbuie, mirositoare, așa încît stăreția s-a prefăcut într-o poiană de pădure. Lăsarea părintelui la podea i s-a părut însă prea din cale afară...

— Vino, copilă, cu picioarele în ciubărașul ista. Afundă-le așa ostenite cum sînt și lasă-mă să ți le spăl, pentru a îndeplini porunca...

— Care poruncă, părinte, unde s-o văzut?! Că mai bine mor decît să-mi speli mata picioarele!

— Dar nu le-a spălat Mîntuitorul ucenicilor săi picioarele la cina cea de taină, zicîndu-le că robul nu poate fi mai presus decît stăpînul său?! Apoi, ce este un păstor dacă nu robul turmei sale?

— Nici moartă nu mă las, părinte...

Văzîndu-i pe amîndoi puși în mare încurcătură, poslușnicul, care, cum s-a mai spus, nu suporta moftu-rile, vine și, fără prea multă vorbă, ia un picior al femeii, înfigîndu-l în apa ciubărașului. Cu cel de-al doilea i-a fost și mai ușor. Albă ca varul, Ecaterina tremura de-i clănțăneau dinții în gură.

— Părinte, d-apoi nu vezi mata... ce face băietul ista? Domnul îmi este martor,— m-am jurat că nici un băr-bat nu se va atinge de mine pînă nu-i voi fi crescut pe cei șase copii...

— La spălatul picioarelor, fiica mea, nu sînt nici bărbați, nici femei.

— Cine sîntem?

— Creștini ce stau față în față, vorbind de Mîntuitorul lor.

— Hm... Atunci dar, dacă chiar așa e aici la 'neavoastră, poate mai bine băietul cela, ca fiind el mai tînăr...

— Dacă nu e încă preot. Nici măcar călugăr nu este. Poslușnicul Ioan — așa îl cheamă.

— Și se face el aici?

— Caută adevăratele căi ale Domnului, cum le căutăm noi cu toții. Pe lîngă asta, îmi dă și cîte o mînă de ajutor, pentru că, bătrîn fiind, bolnav fiind, îmi vine greu să mă ridic...

— Îi fi fiind și mata bolnav, părinte?

— Ei! Prin cîte mi-a fost dat să trec...

Stăruitor, cu dragoste și compătimire i-a tot spălat părintele Paisie picioarele și, spălîndu-i-le, îi tot povestea cîte și mai cîte din anii de demult ai trecutei sale copilării. A început-o cu Poltava, cu casa părintească, și în vreme ce și le amintea pe toate, începu să-i tremure glasul, ochii i se umezeau întruna, căci îl dureau cumplit acele amintiri de demult... mai ales îl chinuia destinul răposatei sale maici. Doamne, cît zbucium, cîte lacrimi, cîte nopți nedormite — și toate din pricina lui...

— Nu ai fost mata un copil ascultător?!

— Ba am fost, cum să nu, dar, una-două — și fugeam de-acasă.

— Fugea de-acasă!!! îi comunică ea, plină de uimire, poslușnicului. Și un' te duceai?

— Îmblam prin mănăstiri, visînd să mă călugăresc... Și iară încuie casa sărmana mea maică și pornește prin toată Ucraina în căutarea mea.

— Vă găsea ușor?

— De găsit mă găsea ea, dar nu apucă bine să mă aducă acasă, și eu iară nu mai sînt! Atîta m-a tot căutat și cărat de prin mănăstiri, încît, pînă la urmă, s-a călugărit și ea într-o mănăstire de maici și a rămas acolo mulți ani la rînd, pînă s-a stins...

Ecaterina îl asculta cu sufletul la gură. Nici să-i fi trecut prin cap că s-ar putea să i se spovedească și ei cineva, dar să i se spovedească un preot, și nu un preot de rînd, ci fruntea întregii preoțimi... Tot discutînd de una-alta, luptau cu picioarele. Ecaterina le tot ascundea în apă, le căuta un locușor așa ca să

nu se mai vadă, dar părintele le scotea napoi de prin locușoarele celea, le ducea iar la mijlocul ciubărașului. Și le tot răzmuia, și le tot oblojea cu un șervețel muiat în apă caldă. Le-a spălat, le-a clătit, și iar le-a clătit, și iar le-a spălat, după care hai că le înfașă în prospoare moi, lăsîndu-le să se zbicească în voie... În sfîrșit, se ridică. Ciubărașul — dat la o parte, truda — gata împlinită.

Mișcată cum nu se mai poate, Ecaterina i s-a închinat, i-a sărutat mînile, poala anteriului, apoi, după o scurtă frămîntare, a sărutat și mînile poslușnicului.

În jurul mănăstirii se auzea vuind lume de pe lume. Trebuia să plece, le răpise și așa timp mai mult decît s-ar fi cuvenit, dar iată că femeia stă și stă, și nu se mai mișcă din loc. Fusese spovedită, iar spovedania de obicei se încheie cu blagoslovirea părintelui.

— Blagoslovește-mă, părinte... Și zi-mi așa: Domnul să vă aibă sub acoperămîntul milosteniei sale — pe tine și pe cele șase sufletele.

Starețul stătea cu ochii plini de lacrimi și nu putea scoate un cuvînt.

— Părinte, a zis deodată poslușnicul, slobozește-mă să plec cu această femeie. Dacă nu îi vom ajuta pe cei căzuți să se ridice, pentru ce-am mai fi sărbătorit noi azi Înălțarea Mîntuitorului?!

Cu mînile tremurînde, starețul a pornit spre el, l-a cuprins, sărutîndu-l.

— O spun pentru întîia oară că, din toată turma pe care-o păstoresc, mi-ai fost cel mai scump și cel mai drag. Bătrîn și bolnav cum sînt, deseori mi se posomora sufletul, mi se făcea lehamite de toate, și atunci trimiteam după tine. Numai vorba ta senină, proaspătă, plină de voie bună, mă putea pune pe picioare... Dar, precum frumos zice într-un loc preafericitul Damaschin, halal de credința căreia noi îi vom închina numai cele de care nu mai avem nevoie... Te du, dragul meu fiu, cu această femeie în lume; iată, te dezleg și te slobozesc cu mîna mea. Socoate lipsurile și nevoile lumii în care te duci, caută-l pe Ipatie și spune-i că am poruncit să ți se deie toate cele pe care le vei fi cerut. Din partea mea, iată, împreună cu binecuvîntarea părintească, vă dau această veche, curată și cinstită psaltire ce m-a ocrotit în anii de foamete și sărăcie pe Sfîntul Munte. Amin.

Ioan a sărutat cu evlavie psaltirea, apoi mînile ce-au lucrat-o. Era tulburat de acea viață nouă pe care urma s-o înceapă.

— Cît despre lipsurile lumii celeia, părinte, apoi, cred eu, încolo ori luăm multe de toate, ori nu luăm nimic.

— Și... ce crezi c-ar fi mai bine?

— Nimic.

— Slăvită fie maica ce ți-a dat viață și slăvită fie clipa cînd ai apărut în fața mea. Nimic mai greu pe această lume decît a smulge un suflet din ghearele demonului. Ori de cîte ori vom încerca, cu aur și bogății, să-l scoatem la lumină, îl vom înrobi și mai mult. Numai cuvîntul, plin pînă la usnă de blîndețe și frumusețe, consfințit de cele zece porunci, ne va ajuta să ieșim din groapa în care am nimerit. Deci, cu cîntările împăratului David și cu binecuvîntarea mea, coboară, fiule, în lumea celor plini de păcate. De acolo — ori ieșiți odată la lumină, ori pieriți împreună.

După ce le-a dat să sărute iconița Maicii Domnului, pe care o purta la piept, s-a apropiat de ferestrele larg deschise. Zărindu-l, mulțimea din fața mănăstirii a prins a-l aclama.

— Pace vouă, le-a răspuns părintele Paisie și, părăsind stăreția, a prins a coborî încetinel scările, pentru a primi din mîna Preasfinției sale toiagul de arhimandrit.

Capitolul XII

CURĂȚIREA

> În biserica ortodoxă rusă Crist și Diavolul, aflați față în față, luptă pe viață și pe moarte.
>
> *Ecaterina a II-a*

> Atîtea glume cîte se fac la noi pe seama celor bisericești mai rar... Și e păcat, deoarece preoții își îndeplinesc înalta lor misiune...
>
> *Pușkin*

...e unde pînă unde, într-o dimineață lui moș Pasăre i se face dor de plăcinte cu bostan. Și nu că așa, da moare,

nu alta. Orice capăt de vorbă iscat în casă el îl întorcea spre plăcintele cu bostan, pe orice scaun s-ar fi așezat, vedea pe masă un clit de plăcinte rumene, molcălțe; orice boare de vînt, de oriunde ar fi bătut, aducea în ograda lor o mireasmă atît de dulce și istovitoare, că-ți scotea sufletul, nu alta.

— Măi băieți! Cum știți și cum vreți, da pîn'la apusul soarelui să le văd ici pe masă, că fac moarte de om.

Pentru a coace plăcinte cu bostan e nevoie de două lucruri — să ai din ce le face și să aibă cine le face. Cu făcutul — nici o grijă. Nu-i vorbă, proasta ceea de lîngă Bălți i-o lepădat într-o sară, fugind cu niște cazaci peste Nistru, dar las'că mezinul, cînd își pune pestelcuța, ți le potrivește cum rar gospodină în Ocolina să știe a le potrivi. Ce-i drept, se rușina grozav cînd trebăluia cu aluatul, și cerea să iasă cu toții din casă, zicînd că plăcintelor nu le place să fie supărate cît nu-s gata.

Amu să vedem din ce le putem face. Puțină făină de grîu aveau. Era de cea rădăvoaie, cu tărîțe în două cum se măcina pe atunci, dar dacă o dădeai prin sită o dată și încă o dată, se lumina de-a mai mare dragul. Oloi avea o vecină. Fiind cam zgîrcită de împrumutat, nu vroia să împrumute, dar dacă ziceai că e pentru candelă, storcea puțin oloi cu rămășițe în două.

Bostanii — iată grija cea mare a celor trei frați. Anii de război stîrpiseră mai toate legumele — și fasola, și sfecla, și curechiul, iar sărmanii bostani chiar că fuseseră șterși de pe fața pămîntului.

— Tuță-hăi, da poate mai lăsăm din supărarea ceea a noastră și ne repezim la moșul cela de lîngă pădure?

Că ajunseră iară la cuțite, nu era lucru de mirare, pentru că ce neamuri sînt acelea care nu se mănîncă între ele, dar că parșivul cela...

— Are el bostani?

— Și încă ce bostănoi are! Nu de-aiștia, de-ai noștri, care îs mai mult pentru vite, da de-aceia ungurești, bălai pe deasupra, da roșii ca focul pe dinăuntru, și plini de must, că le țîșnește zama de sub cuțitul cu care îi tai.

Priveliștea unui bostan unguresc din care țîșnește

zama înaintea cuțitului l-a făcut pe bătrîn să mai cedeze din cumplita sa supărare, și spre sară stăpînul cetății de lîngă pădure se pomenește cu musafiri. Mezinul lui Pasăre coboară de pe cal, leagă frîul de gard, dă buna ziua.

— Ce face tat-to, măi?

— Zace la pat.

— Ce-o dat peste dînsul?

— Vrea plăcinte cu bostan.

— Ei și dacă vrea?

— I-i pohtă, adică.

— Și dacă o fi poftind el așa ceva?

— Dacă nu, că pe tuța nostru cînd îl prinde pohta, ferească Dumnezeu...

— Din asta poate ajunge la pat?

— Moare, nu alta!

— Ce nu-i faceți plăcinte?

— Nu prea avem din ce. Adică, oloi și făină avem oleacă, da cu bostanii e mai rău. Cu asta, iaca, am și venit la mata. Poate ne scoți de la strîmtoare și ne dai o bucată de bostan.

— Cum, adică, să vă dau? De pomană, vrei să zici?

— Fie și de pomană, că, zicea tuța, mata ai o mulțime de mătuși pe lumea cealaltă care se dădeau toate în vînt după plăcinte cu bostan.

— Cine nu are mătuși pe lumea cealaltă! Care n-o visat plăcinte!

Oarecum indispus de mulțimea neamurilor ce tot așteaptă pomeni pe lumea cealaltă, Taica pornește pe după nenumăratele sale șoproane, dintr-un loc ia, în altul pune, și se tot porăiește pe-acolo, pînă ce aduce o jumătate de bostan învelit într-un fund de desagă.

— Iaca, măi băiete... Și să-i spui tătîne-tu, și pe la toți vecinii să treci și să le spui, că e de sufletul maicii mele, Dumnezeu s-o ierte, și de sufletul celor trei mătuși ale mele, Ileana, Dășunea și cealaltă, că, iaca, am și uitat cum o chema, da ferit-a sfîntul să pomenești de Dăndănoaia, că, fiindu-mi și ea mătușă și nașă, așa era de spurcată la gură, și apoi nu știu ce avea ea cu mine, că ori de cîte ori treceam pe acolo, mă tot pișca cu vorba...

— Da unde i-i sămînța? a întrebat, uimit cum nu se mai

poate, moș Pasăre, cînd mezinul a pus pe masă bucata de bostan și, cu pestelcuța prinsă la mijloc, se pregătea să cearnă făina.

— Știu eu... Așa mi l-o dat, așa l-am adus.

Miop cum era, cu mînile tremurînde, moș Pasăre a început a scobi prin jumătatea ceea de bostan, scoțînd dintr-însul ceea ce la sat se numește mațele bostanului, și le-a tot scos ațișoară cu ațișoară, pînă s-a convins că nu e nici o semincioară de rîs. Și pe cele goale, fără miez, și pe acelea le-a lăsat la dînsul.

— Ai văzut tu, măi, cu ochii tăi cum scoate el sămînța din bostan? Și dacă l-ai văzut, de ce nu l-ai oprit?

— Dacă nu, că el trebăluia cu bostanii acolo după șoproane, ca să nu văd ce face, și cînd mi l-o adus, mi l-o dat gata învelit în fundul cela de traistă.

— Apoi, să tot aștepte babornițele celea pe lumea cealaltă pînă le-oi trimite eu plăcinte cu bostan!

De necăjit ce era, moș Pasăre nu-și putea afla locul nici în casă, nici pe-afară. Vorba e că, pentru a scăpa din ghearele celor pofte, el avea nevoie nu numai de bunul ca atare, dar și de sămînța celor poftite. Fie că i se făcea lui poftă de cireșe, de zămoși sau de prăsade, el, cînd se pomenea cu cele poftite în față, obișnuia să adune grijuliu sămînța minunilor pe care le dorise. După ce o zvînta și o alegea, moș Pasăre, ca să nu-l mai apuce o dată poftele pe neprins de veste, sădea sămînța în ogradă și abia cînd vedea că ceea ce a pus încolțește, crește, poate ajunge pînă la roadă, abia atunci putea zice că, iată, i-a fost poftă de cutare sau cutare, dar amu, slavă Domnului, pofta i-a trecut...

Plăcintele mezinului se topeau în gură, și au dispărut de pe masa lor cu atîta repeziciune, încît sărmanul bătrîn n-a dormit toată noaptea. Auzi tu, să nu-i dea el sămînță de bostan unguresc, ca să poată sădi în ogradă, ca să-i aibă la îndemînă, de i-a mai fi venit pofta vreodată. Păi, așa fac neamurile? Așa se trăiește pe lume?! Zgîrcenia hapsînului celuia l-a făcut să se scoale cu noaptea în cap, să-și ia cîrja cu care obișnuia a se duce la pădure. Avea un cîrjoi, că putea doborî ursul dintr-o singură lovitură, și, încetișor, cum e omul după o boală grea, hai-hai, spre casa neînduplecatului său dușman.

— Ce-i, măi vere? Ți-o trecut pofta?

Ca să nu piardă timpul cu vorbe de clacă, Taica de

obicei sărea peste bineţe, însemnîndu-le locul cu o uşoară mişcare a frunţii, începînd direct cu miezul chestiunii.

— De trecut mi-o trecut ea, dacă nu chiar cu totul.

— Nu cumva îi fi venit şi după cealaltă jumătate?

— Dacă mi-o dai, pot s-o iau, dar de venit am venit după sămînţă.

— Care sămînţă?

— D-apoi că jumătatea ceea de bostan, pe care mi-ai făcut-o pomană chiar să nu fi avut sămînţă deloc?

— A avut, cum să nu.

— Şi pe unde-o rămas sămînţa ceea?

— Am pus-o, iaca, pe şopron să se zbicească, da pe urmă o torn frumuşel în săculeţul unde ţin eu sămînţele celea.

— Da de ce nu mi-ai dat bostanul cu tot cu sămînţă?

Taica nu mai putea de prostia rudelor cu care l-a împodobit Dumnezeu.

— Ai fost tu vreodată prin tîrgurile celea mari, bre?

— Am fost.

— Ai văzut cum se vînd pe-acolo bostanii?

— Şi cum, adică, s-ar vinde ei?

— Bostanul — pe de o parte, sămînţa — pe de altă parte. Bostanul cu preţul lui, sămînţa cu preţul ei.

— Bine, măi vere, a zis bătrînul Pasăre indignat, una e vînzarea, şi alta e pomana! Ai văzut tu ca cineva să deie un harbuz de pomană, scoţîndu-i mai întîi sămînţa? Ai văzut să deie cineva perje de pomană, scoţîndule mai întîi sîmburii? Cît erai copil şi îmblai cu colinda, ţi-o dat cineva o nucă din care mai întîi să fi fost scos miezul?!

Taica stătea pe gînduri. Într-adevăr, una e vînzarea, alta e pomana. Nu s-a gîndit la asta, dar, pe de altă parte, şi rudele iestea ale lui sînt prea de tot...

— Ce să faci tu cu sămînţa ceea?

— Treaba mea ce să fac. Vreau — o dau băieţilor s-o prăjească, vreau — o pun pe sub garduri, să am şi eu la anul bostani...

— Hei, te-ai gîndit bine, dacă, din păcate, ai venit prea tîrziu...

— Cum, adică, prea tîrziu?..

— Păi, nu ţi-am spus că-s puse pe şopronul cela la uscat.

— Şi dacă le-ai pus? Coboară-le de-acolo şi dă-mi-le aşa zbicite cum sînt.

— Cum, adică, să ţi le dau? Tot de pomană? Ieri pomană, azi pomană... Aţi ajuns voi, bre, a îmbla pe la case cu cerşitul?

De la cetatea de sub pădure moş Pasăre venea pe de-a dreptul, prin cîmpuri, împiedicîndu-se de toate tufele, blestemînd lîngă fiece spin, căci cuvîntul pe care îl ducea celor trei feciori îl frigea, îl topea, îl ardea de viu.

— Răzbunare, măi băieţi! Răzbunare, că fără asta nu se mai poate! Şi-o bătut, iaca, joc de mine. M-o călcat în picioare. După o asemenea batjocură, nu mai putem călca pe acelaşi pămînt împreună. Să-l îngropăm de viu, că, după cele ce s-au tîmplat, ori noi pe el, ori el pe noi.

Şi iară ne oprim la acea răscruce de vremuri şi împrejurări unde stă răstignită, de atîtea secole, zodia neamului nostru. Cine sîntem, de unde venim, încotro ne ducem? Cine, şi cînd, şi cum ne-a pecetluit caracterul naţional, de ne-a făcut aşa cum ne ştim? De unde acest amestec de soare şi umbre, de rîset şi plînset, de bucurii şi necazuri? Şi iară răsare în faţa noastră Mioriţa. De cîte ori ne vom opri la această răscruce şi vom sta în faţa Zodiei neamului, de atîtea ori va răsări Mioriţa în faţa noastră, pentru că, din tot ce avem, numai Mioriţa pare să poarte din plin misterul neamului nostru.

Renumita baladă este, în fond, finalul, mai bine zis, epilogul unei mari epopei naţionale, care, din păcate, nu a fost scrisă şi lipsa căreia s-a făcut resimţită de-a lungul întregii noastre istorii. Ce s-a petrecut acolo în munţi? Cum s-a putut ajunge ca trei viţe ale unui singur neam să se nimicească una pe alta? Care a fost motivul principal pentru care ciobanul vrîncean şi cu cel muntean au hotărît să-l omoare pe cel moldovean? Că era mai ortoman, adică mai aşezat, mai chipeş, mai bine văzut de lume? Şi avea oi mai multe, mîndre şi cornute? Pentru aşa ceva se cuvine să-l omori pe aproapele tău? Şi dacă aşa stau lucrurile, atunci...

Invidia, iată marele viciu, marele blestem al neamului nostru. Şi nu atît invidia, cît sufletele întunecate, avare, în care coboară această groaznică furtună oarbă. Firește, la început ea nici pe departe să semene a furtună, căci invidia, ori zavistia, cum i se mai zice, are şi anumite aspecte pozitive. Deseori ceea ce vezi la altul

mai bun ori mai frumos, chit că te irită la început, mai apoi se transformă însă într-un imbold de-a face şi tu ceva asemănător, poate chiar şi mai şi decît cele văzute. Dar asta depinde de structura morală şi de orizontul general uman al individului. Pe cei luminaţi de binecuvîntarea Domnului invidia îi pune la muncă, îi perfecţionează, îi ajută să se statornicească, să răzbată în lume, iar ticăloşilor invidia le trezeşte numai gînduri negre, sălbatice, care pot duce, la finalul acelei epopei nemaipomenite, care, pe semne, nu a fost scris pentru că prea cumplit şi josnic i-o fi fost conţinutul...

Să revenim însă la Ocolina, pentru a le limpezi pe toate. Nu e o mare taină la mijloc că satele de pe Nistru, sate de hotar de ţară, erau, prin firea lucrurilor, războinice, şi, războinice fiind, obişnuiau a ieşi serile la drumul cel mare, pentru a vedea cine şi încotro, şi cu ce treabă se duce. Se repezeau pe înserate şi cei trei băieţi ai lui moş Pasăre, întorcîndu-se pe la zori cu caii numai spumă. Asta se numea pe-atunci haiducie.

După cum se ştie, haiducul are nevoie de trei lucruri — cal, sabie şi un bun ascunziş, unde s-ar fi putut retrage pentru a vedea de ce nu i-a mers noaptea trecută şi cum să facă el ca să-i meargă cel puţin în noaptea care vine. Băieţii lui moş Pasăre, avînd cai buni, şi săbii, şi pistoale, mai aveau şi un colţişor de rai, numit de ei Fîntîna Domnului. Şi chiar că era o adevărată minune, ascunzişul cela al lor.

De prin desişurile de pe malul Nistrului, nici că să-ţi fi trecut prin cap cum şi de unde răsărea o cărăruşă ce şerpuia domol printre cele maluri de humă în lungul unui pîrăuaş. Acolo unde părea că, gata, nici pîrăul, nici cărarea nu mai poate trece, ele totuşi răzbăteau nainte. Ştia pîrăul cela ceva, o fi ştiind ceea ce nu ştia nimeni, căci pînă la urmă, ieşeau împreună într-o minune de poieniţă. Mai bine zis, rezemîndu-se umăr de umăr, munţii ceia de humă formau un fel de adîncitură ca o fîntînă, dar care avea soare, iarbă verde, un izvoraş, şi apoi mult îi trebuie haiducului?

Gospodăroşi ca şi tatăl lor, cei trei fraţi aveau la Fîntîna Domnului de toate. Ulcioare cu vin scoase pe furiş din beci, aşa ca să nu ştie bătrînul, şi îngropate în pămînt pentru zile negre. Ceaun, făină de păpuşoi,

melesteu şi ață pentru tăiat mămăliga, astfel încît gurile rele susțineau că nu atît haiducia cît lenea şi patima paharului îi făceau pe cei trei hojmălăi să tot fugă de ochii moşneagului pentru a trage chiulul, dar, mă rog, cine a trăit în sat şi nu a fost vorbit de rău de către semenii săi?

Cutremurați de ruşinea prin care le-a fost dat să treacă, cei trei frați veneau la pas, mahmuri şi concentrați. Veneau în tăcere, căci era pusă în joc cinstea casei lor, cinstea neamului din care se trag, şi în asemenea împrejurări, firește, una din două. Sau el, sau ei. Apoi, cum veneau ei tăcuți în sus pe malul apelor, calul lui Badea, ajungînd la un anumit loc, a cîrnit-o din drum, luînd-o spre Fîntîna Domnului, căci, ținea el minte, pe lîngă cele cîteva ulcioare cu vin mai trebuia să fie şi o traistă cu ovăs.

După ce-au scos şeile de pe cai şi i-au lăsat să pască puțina iarbă ce mai rămăsese acolo, au aprins un foc, au scos un ulcior cu vin de coarnă, şi tot trecîndu-l de la unul la altul, gîl-gîl, las' că va fi el bine şi la vară cald. Firește, vinul i-a mai uşurat oarecum, le-a mai descrețit frunțile, dar, vai, pătărania cu sămînța de boştani a ajuns să umple satul, a avut ticălosul cela grijă s-o spună la toți, şi asta îi frigea la inimă cum nu se mai poate.

În cele din urmă Badea, fiind mai mare şi răspunzînd oarecum de onoarea casei, făcu îngîndurat:

— Las' că-l curățim noi noaptea asta, de-o să-i meargă vestea...

— Curățim cu totul? întrebă mezinul oarecum îngrozit.

— Cine curăță pe jumătate! Odată ce te apuci să curăți, curăți cu totul, altminteri n-ai făcut nimic.

Mezinului i se năzăriră cele ce aveau să urmeze şi asta îl făcu să tresară.

— Şi dacă ne simte şi sare?...

— Sărim şi noi.

— Da dacă scoate el?...

— Scoatem şi noi.

— Iar dacă trage el?...

— Tragem şi noi.

— De tras om trage dacă-om dovedi, pentru că păgînul cela, călătorind cu butoieşele sale prin toate

bătăliile, s-o învățat a trage, că seceră vrabia din zbor. Și după ce-a trage el, unul din noi s-ar putea întîmpla să nu mai poată trage.

— Or trage ceilalți doi.

— Da acela, sărmanul, care nu a avut noroc, ce să facă?

— Ce să facă?! Se va ruga Domnului, cum se obișnuiește cînd vezi că te apropii să treci dincolo...

Meșterul la copt plăcinte mai era și naiv, sărmanul.

— Crezi mata, Badei, c-o să curgă sînge noaptea asta?

— Pîrău.

— Și de-al lui, și de-al nostru?

— Cum altfel.

— Atunci, dacă e să punem capul la bătaie, cel puțin să ne luăm iertăciune noi înde noi, ori și mai bine — să ne legăm cu jurămînt.

Fratele mijlociu picura la toate cele cîte se petreceau în jur, dar lui Badea chestiunea cu jurămîntul păru să-i placă.

— Da știi că n-ar fi rău... Că, iaca, chiar și cînd ne ducem la bătălie și jurăm de fiecare dată, apoi jurămintele celea, nu știu cum, dar parcă te înviorează, îți sporesc puterile și chiar zicea cineva că aduc noroc...

— Hai, zise cel mijlociu fără a se fi trezit din picurat.

Mezinul, care avea o mare slăbiciune pentru jurăminte și le cunoștea, le ticluia și le prefăcea de nenumărate ori, potrivindu-le împrejurărilor, se lăsă într-un genunchi și rosti solemn:

— Noi, trei frați născuți de-o mamă și de-un tată, jurăm pe sfînta Cruce...

— Nu, zise cel mijlociu, picurînd întruna. Nu e bună.

— De ce nu e bună?

— Pentru că ticălosul cela de lîngă pădure, așa hapsîn cum îl știm, dar a fost botezat. Trăiește și el sub semnul sfintei Cruci. Și dacă noi, trei creștini, jurăm pe sfînta Cruce cînd pornim să-l curățim, apoi aceeași sfîntă Cruce rămîne să-l ocrotească și pe dînsul. Nu putem jura neștiind de partea cui va fi sfînta Cruce.

— Atunci dar o facem așa: noi, trei frați născuți

de-o mamă și de-un tată, jurăm pe mormîntul străbunilor...

— Stai, bre, că te faci de rîs.

— De ce, adică, m-aș face de rîs?

— Pentru că mormintele străbunilor noștri și mormintele ticălosului celuia fac, pînă la urmă, un singur mormînt. Și de unde știm noi de partea cui va fi străbunul cela care, orișicum, ne este neam nouă, dar îi este neam și lui...

— Atunci dar, zice mezinul disprerat, jurăm, iaca, pe... pe... pe... talpa iadului.

— Bate-te peste gură, măi tu, prostule!

— Dacă nu, că nu eu am scăpat vorba ceea...

— Da cine?

— O venit de acolo, de sus...

— De unde?

— De pe stîncile celea...

— Taci, că iar te faci de rîs... Cum putea veni o asemenea vorbă dintr-o stîncă mută de piatră?

— Și, iaca, a venit...

— Țist! le făcu semn să tacă cel de-al treilea frate.

S-a ridicat și, tiptil-tiptil, de parcă ar fi dat de urma prăzii, s-a cățărat pe-un ciot de stîncă, de unde se vedea tot muntele din față, toată namila ceea posomorîtă, cu fruntea repezită sus, în ceruri. Îi cerceta obrazul, crăpăturile, umpluturile, toate peticele de mușchi. Parcă pe-aici, parcă pe dincolo... În cele din urmă, întors la para focului, zise pe gînduri:

— Ca să spun drept, de la o vreme, o început să mi se pară că o pereche de ochi ne urmărește de-acolo, de sus.

— Poți jura cu mîna pe cruce că i-ai văzut?

— Nu i-am văzut, dar i-am simțit pe pielea mea.

— Și de unde ne urmăreau? Din vîrful stîncii?

— Nu. Din gura balaurului.

— Ți s-o fi năzărit.

— La început, credeam și eu că mi s-o năzărit, dar mai ast-noapte, cînd am zis că mi-am uitat punga la vatra focului și m-am întors fuguța de la Nistru napoi, nu atît de dragul pungii m-am întors, cît să văd ce se face acolo sus după plecarea noastră.

— Și ce-ai văzut?

— Gura balaurului era numai scîntei. Am auzit chiar și amnarul sunînd pe buza cremenii...

— O fi omul spînului, pus anume ca să ne urmărească...

— Asta ne mai trebuia...

Lăsînd focul și ulciorul, cei trei frați, tot urcînd de pe-o stîncă pe alta, au ajuns la cea de nălțătură de pe care se vedea bine de tot posomorîta namilă de humă, ce ținea în brațele sale și poienița, și ascunzișul celor trei frați. Burduhănoasă și deșelată cum era, tot urcînd și urcînd, la un moment dat namila părea că se ridică în două labe, ca să vadă ce se petrece printre celelalte namile pe care le tot paște de atîtea mii de ani... Părea o fiară preistorică, îmbătrînită, potolită, dar, nu dea Domnul... Cele două umflături de stîncă îi formau fălcile. Un țurțure de piatră, ce atîrna deasupra prăpastiei, părea a-i fi nasul: două scobituri de rădăcini, mai mult sau mai puțin simetrice, îi țineau loc de ochi, cîțiva copăcei și tufe fel de fel, ițindu-se de sus, din vîrful namilei, îi țineau loc de chică. Ce e drept, chică era cam puțină pentru o namilă atît de mare, dar, la urma urmei, parcă mult ne rămîne și nouă după ce ni se trece veacul?... Singurul lucru cu care nu se putea împăca deloc ochiul țăranului era că namila nu avea gură. Se poate ca o asemenea dihanie, viețuind de atîta amar de vreme, să nu aibă cum se îndopa?

Pe vremea lui Ștefan-vodă, pe cînd ajunsese creștinarea și pe-aici, călugări mai din toate colțurile lumii umpluseră văile nistrene. Îi atrăgeau, pe semne, tihna, singurătatea, posomorîrea acestor namile de humă, în care nu era chiar atît de greu să-ți scobești o chilioară. Cruzimea acelor vremuri îi pîndea însă la tot pasul, și pentru a nu cădea pradă sălbătăciei ce domnea peste tot, călugării, ca și rîndunelele, își alegeau locul cela unde nici vîntul, nici ploaia, nici răutatea lumii nu i-ar fi ajuns. Unuia chiar i-a venit în cap să-și facă chilie în căpățîna acelei namile, care, avînd de toate, numai gură n-avea. Astfel, sub țurțurele cela de piatră, ce atîrna, ținîndu-i loc de nas, a apărut scobitura pe care țăranii din împrejurimi au botezat-o Gura Balaurului.

Și-a făcut o pomenire călugărul cela cum nici că se mai poate. Sute de ani la rînd, legende și nesfîrșite pătărănii din tot nordul Moldovei erau, într-un fel sau altul, legate de Gura Balaurului. Minți dintre cele mai luminate se căzneau în fel și chip să ghicească cum de-a

izbutit călugărul cela să-şi sape chilie acolo, între cer şi pămînt! Ca să ajungi acolo, ca să poţi da cu ciocanul în botul dihaniei celea ridicate în două labe, păi, trebuie să pui piciorul, să te ţii măcar cu un deget de ceva! Ei, hai, să zicem că a fost o mare minune cerească la mijloc, d-apoi că minunile celea îţi vin numai cînd şi cînd, iar călugărul, trăind în chilie, mă rog, ca tot omul... Dimineaţa mai ai nişte treburi şi cobori din stîncă. Sara, cînd te întorci acasă cum se întoarce toată lumea, el, în loc de a deschide uşa şi a păşi pragul, trebuia mai întîi să ajungă cumva acolo sus!

— Măi tu! i-a strigat Badea în felul cela cunoscut cînd moldoveanul caută să facă şi el pe grozavul. Ieşi de-acolo, să te vedem şi noi...

Suptă de înghesuiala stîncilor, vorba lui blajină sună plină de severitate, şi mare a fost uimirea celor trei fraţi cînd, din umbra căscăturii celeia, a răsărit o făptură de om.

— Pace vouă, a bubuit de sus şi poate nu atît glasul, cît faptul că purta rasă i-a făcut pe cei trei fraţi să tresară.

— Coboară, părinte, încoace la noi. Nu prea avem cu ce te primi, dar, încolo, sîntem oameni buni, nici o grijă...

O funie aruncată din Gura Balaurului veni la vale, despletindu-se din zbor; a rămas apoi să spînzure de-a lungul peretelui cîrpit ici-colo cu muşchi. Roşcovanul în rasă de călugăr, fiind iute şi îndemînatic ca o pisică, a lunecat uşor în lungul frînghiei. Ajuns cu picioarele pe pămînt, s-a întors cu faţa spre peretele stîncii, a descîntat cît a descîntat, după care frînghia se desprinde singură de acolo, din Gura Balaurului, şi vine de se culcă cuminte la picioarele lui. Adunînd-o frumos, gospodăreşte, cum se adună de obicei hăţurile, călugărul şi-a aruncat legăturica pe umăr, pornind către cei fraţi.

— Doamne-ajută, măi băieţi!

— Ne-ar ajuta el, părinte, dacă ar fi dreptate pe lume... Dar, tocmai asta e, că nu prea este...

— Cum, adică, nu prea este dreptate? Staţi la foc, vă încălziţi. Se vede, iată, şi un ulcioraş pe lîngă voi... Poate îmi daţi şi mie o picătură? La drept vorbind, atîta frig şi umezeală în chilia ceea, că îmi clănţănesc dinţii în gură.

— Ce v-aţi căţărat tocmai acolo?

— Pentru a mă ruga.

— Aici, jos, nu se putea găsi loc pentru rugăciune?

— Loc e cît vrei, numai că văile astea frumoase îs numai păcate, şi cugetul, întristat de urîţeniile acestei lumi, se rupe cu greu de la pămînt pentru a urca către Domnul.

— Aşa e, părinte... Răutate şi nedreptate în văile iestea mai la tot pasul, numai că mata, dacă ai să cauţi după fiecare potlogărie să urci în Gura Balaurului, încolo, spre toamnă, rasa asta a matale a fi numai zdrenţe.

— Ţăranii se gîndesc la roada din toamnă, iar slugile Domnului nu se gîndesc decît la ziua de mîne. Atîta e a lor.

Fraţii se uitau unul la altul. Era pentru prima oară cînd un călugăr în carne şi oase cobora din Gura Balaurului şi, ca să vezi, nu era deloc prost sihastrul.

— Părinte, cum cobori de-acolo, de sus, am văzut, dar vorba e cum ajungi înapoi în chilie? Poţi mata arunca de-aici, de jos, capătul frînghiei aşa ca să nimerească el în chilie şi să se prindă acolo de ceva?

— Fiecare ajunge cum poate acolo unde îi trebuie.

Nu vroia să spună, şi asta le-a plăcut celor trei fraţi. A fi un om de nădejde înseamnă a şti să-ţi ţii gura. Plini de stimă, i-au trecut ulciorul, din care călugărul a gustat nu mai mult decît i-ar fi permis bunacuviinţa.

— Să trăiţi şi să vă deie Domnul noroc cînd veţi porni pe calea cea dreaptă.

Glasul lui, puţin cam răguşit, avea unduiri frumoase, care, nu se ştie prin ce fel, parcă te-ar fi îndemnat să-l mai asculţi. Badea şi mezinul căutau vreascuri prin împrejurimi, ca să-şi încălzească oaspetele, dar fratele mijlociu, fiind mai leneş, mai tăcut şi mai viclean, întreabă deodată:

— Vei fi trecut şi pe la noi, părinte?

— Pe la voi, adică pe unde?

— Prin Ocolina. Satul ista de după deal.

— Nu mai ţin minte. Dar ce e pe-acolo?

— Ai noştri bănuiesc că Ecaterina cea din vale o adus cu dînsa un călugăr de-acolo, de la mănăstirea unde s-o dus să se închine. Adică, Ecaterina tace chitic, dar sătenii, trecînd pe lîngă casa ei, au prins capăt de vorbă.

— Ce fel?...

— Cică, se țineau copiii scai de dînsa și o tot iscodeau să afle cînd vine părintele. Ea, de colo: de unde să vi-l iau? Da ei zic: las'că mata ni l-ai găsit, ni l-ai adus. Noi dormeam cînd o venit, dar i-am auzit glasul. Avea glas frumos, de strană.

— Ei, a zis călugărul, de la glasul meu și pînă la glasul cela frumos, de strană, ce li s-o fi năzărit copiilor...

Mezinului însă nu-i dădea pace rușinea prin care i-a fost dat să treacă bătrînului lor tată și, zărind prin deschizătura rasei o iconiță cu chipul Preacuratei pe care călugărul o purta la piept, zice:

— Bădiță, da poate jurăm toți trei în fața părintelui cu mîna pe iconița ceea...

— Ne sfințești, părinte, jurămîntul?

Călugărul și-a încheiat rasa la piept.

— Odată ce sînteți frați și nu aveți gînduri rele, ce să mai jurați unul față de altul? Că juratul e un mare păcat.

Aici Badea nu mai avu încotro.

— Părinte, a început el cu glasul unui om amărît și necăjit cum nu se mai poate. Am fost batjocoriți, călcați în picioare de un dușman al neamului nostru și am ajuns așa că nu mai putem trăi cu toții împreună pe aceeași lume. Ori noi, ori el.

— Hai nu mai lăcrimați atîta de parcă ați fi niște bocitoare, zise oarecum scîrbit părintele. Auzi tu, pentru a scoate o gloabă dintr-un grajd, ei ticluiesc jurăminte!...

— Dacă ar fi să vezi mata, părinte, minunea ceea de cal, nu ai mai zice asemenea vorbă. Nu e gloabă deloc. E mîndria ce a mers în fruntea oștirii musulmane — calul pașei Aidozla...

— Da fie el chiar și calul strălucitului sultan! Că, oricum, tot e un cal cu patru picioare... Și de cînd, mă rog, trei bărbați în toată firea — și încă trei frați! — pentru a scoate un cal din grajd, au nevoie de jurăminte?!

Cei doi frați s-au uitat lung la fratele mai mare. Părea că și părintele ista își cam bate joc de dînșii. Păi, se poate ajunge chiar în așa hal?!

— Nu te grăbi, părinte, zise Badea într-un tîrziu. Spargerea grajdului celuia poate duce la o mare vărsare de sînge...

— Dacă se poate ajunge la o vărsare de sînge, lăsați calul în pace și atît.

— Asta e, părinte! Că nici de lăsat nu-l putem lăsa. Ne temem să nu ne facă neamul de rîs. După cîte am suferit în războiul ista, atîta ne-ar mai trebui — să ne facem neamul de rîs.

— Prin ce fel ar putea el face una ca asta?

— Vicleneşte, cum le face el pe toate. Că, fiind un popor mic, cînd se încaieră două mari împărăţii şi se scarmănă una pe alta pe pămînturile tale, atunci, ori ţii cu unii, ori ţii cu ceilalţi. Cine are noroc de-l ghiceşte pe biruitor, acela cîştigă, cine nu are noroc — pierde. Nu e aşa?

— Cam aşa e.

— Amu să vezi mata cum le potriveşte de hoţeşte pe toate moşul cela al nostru, că, fiindu-ne duşman de moarte, el ne mai este încă şi neam. De cînd îl ţine satul minte, el obişnuieşte din cînd în cînd să tot dispară pe cîte două-trei săptămîni.

— Şi chiar pe unde se duce?

— Cînd la tătari, cînd la moscali...

— Şi ce face acolo?

— Ce să facă? Ne vinde ţara şi neamul. Amu, cu ruşii, i-o mers cum nu se mai poate, dar văzînd că războiul e pe încheiate, s-o fi gîndit: ce mă fac dacă moscalii se duc, iar turcii se întorc înapoi, şi eu rămîn faţă în faţă cu dînşii? Anume pentru a se pune cu binişorul pe lîngă necredincioşi, el dă cît nu face pe armăsarul cela. Îl ţine la legătură, scoţîndu-l din vreme în vreme, ca să îmble cu iepele. Face bani buni, mă rog, treaba lui, dar îi suflă în toate locurile şi-l tot grijeşte, iar cum turcimea va da năvală, o să le iasă cu armăsarul în întîmpinare, pentru a li-l face plocon... Păi, aşa fac moldovenii? Şi cu ştia, şi cu ceilalţi?

— O fi el, moşul cela al vostru, o secătură, dacă nici voi, măi băieţi, nu sînteţi mai breji... De acum, dacă v-aţi hotărît, păi, aşa se sparge un grajd?!

— Cum să facem? Îndrumă-ne, părinte, dă-ne o mînă de ajutor, că, iaca, aşa cum ne vezi, dacă îţi putem fi şi noi de folos...

— Îţi dăltuim o chilie nouă pe lîngă cea veche, declară înflăcărat mezinul. Îţi facem biserică, îţi facem mănăstire, îţi facem tot ce vrei, numai scoate-ne din nevoia asta, că am ajuns, iaca, de nu mai putem da ochii cu lumea...

Călugărul stătea în cumpănă. Din cînd în cînd aventura unei mari bazaconii licărea în ochii lui căprii.

— Şi ce facem cu armăsarul după ce-l scoatem din grajd?

Badea s-a luminat la faţă.

— Îl scoatem din grajd, îl trecem peste Nistru şi-i dăm drumul în stepă.

— Cum, adică, să-i dăm drumul?

— La o asemenea frumuseţe de cal să-i dai drumul?!

— Şi apoi pentru ce i-am da noi drumul?!!

Întunecimea tuturor nopţilor nistrene se căznea din răsputeri să înţeleagă pentru ce s-ar face una ca asta, şi abia cînd i-a văzut cum se căznesc, părintele şi-a dat sama că are de a face cu nişte hoţi de cai. S-a posomorît călugărul, cum se posomorăşte omul pomenindu-se faţă în faţă cu josnicia aproapelui său. Văzînd una ca asta, s-au posomorît şi cei trei fraţi. De cedat însă nu puteau ceda.

— Mai bine, a zis, în cele din urmă, Badea, după ce s-a pus la cale cu fraţii săi, mai bine îl curăţim şi duşi am fost.

— Cum, adică, vine asta — îl curăţim?

— Nu ştii mata cum se curăţă un armăsar? Îi tai coaiele şi gata.

— Ei, ce să sluţim o asemenea frumuseţe. Mai bine îl scoatem din grajd şi-l întoarcem oştirilor ce-au cucerit Ismailul. La urma urmei, e calul lor.

Trei căpăţîni au fluturat a mirare: da ce crezi? Cu toate că, pe de altă parte...

— Cine poate şti pe unde o fi ea amu — oastea lui Suvorov?

— Ce să căutăm oastea lui Suvorov? Ruşi să fie. Ori nu se mai pot găsi moscali pe-aici?

— Se găsesc, cum să nu... Iaca îi avem chiar şi lîngă Movilău, numai că moscalii ştia îs prea-prea-prea...

— Cum, adică, prea-prea-prea...

— Taie în stînga şi-n dreapta, dar ce şi cum taie, puţin le pasă. Au culcat o margine de pădure la pămînt, şi amu curăţă trunchiurile celea. Se pregătesc să facă pod, să poată trece oastea cînd va fi să se încheie pace.

— Ce sînt ei: oşteni sau tăietori de lemne?

— Taie lemne, pentru că i-au pus, iar încolo — oş-

teni în toată puterea cuvîntului. Uniforme, arme, ofițeri — au de toate...

— Cum grăiesc?

— Grăiesc rușește.

— Bine, măi băieți! Le ducem și le dăm armăsarul.

— Un asemenea cal să-l dai pe nimica? Ne facem neamul de rîs.

— Ca să nu ne facem neamul de rîs, vă așezați cu dînșii la jucat cărți. Se zice că moscalii strașnic ce mai joacă. Țin minte cărțile ieșite din joc pînă la una.

— Ca să putem juca cărți, trebuie să avem și noi, dar trebuie să aibă și ei pe ce pune. Noi, iaca, punem pe cal, da ei pe ce pot pune? Că în afară de topoare și surcele...

— Mai au și un munte întreg de ciopîrțeală, a zis oarecum în batjocură mezinul.

— Ce înseamnă „ciopîrțeală"?

— Apoi că moscalii ceia, părinte, mai mult cu paharul decît cu toporul... Au culcat o margine de pădure la pămînt, au retezat și curățit trunchiurile, da cînd s-a ajuns la făcut treabă, apele Nistrului au prins a crește. Stîlpii pregătiți s-au dovedit a fi prea scurți și amu hai că mai taie o bucată de pădure! Le iau pe toate de la început, iar lemnul cela pe care noi îl numim „ciopîrțeală" zace claie peste grămadă.

— Ce-au de gînd să facă moscalii cu stîlpii ceia?

— Ce să facă? I-au lăsat să se usuce la soare. Se zice că au vrut să-i vîndă — îi dădeau mai pe nimic, dar n-au găsit cumpărători.

Ne-ar da ei bușteniі ceia în schimbul armăsarului?

— Ei, nu ne-ar da... Dar, ce-am putea noi face cu lemnăria ceea?

- O cărăm în Ocolina și facem biserică.

— Cum se poate aduce atîta lemn din Movilău și pînă la Ocolina?! Ca să ridici trunchiurile celea ne-ar trebui vreo sută de perechi de cai.

— Cu boii ar fi mai bine.

— De unde să iei atîția boi?!

— Nu ne trebuie nici cai, nici boi.

— Cum dar s-ar putea face?

— Legăm drucii unul de altul, îi facem plute și

le dăm drumul pe Nistru la vale.

Știi mata a cîrmui plutele?!

— Am plutărit cîndva cu tata.

Cei trei frați s-au uitat lung unul la altul. Ca să vezi, știe și a plutări! Te pomenești că Dumnezeu l-o fi trimis ca să-i spele de marea rușine la care au ajuns. Dară, stai, stai, stai...

— Să zicem că facem trebușoara asta. Punem mîna pe lemn. Da de făcut biserica, cine-o face?

— Cine s-o facă? O facem noi, tuspatru.

— Dacă noi, cu lemnul cela, apoi, nu ne prea avem de bine.

— Vă împac eu.

— Cum ai să ne împaci? Că meseriile vin din cer și, dacă nu ți-o fost dat de sus, oricît te-ai fi străduit...

— Gogoși, măi băieți, toate nu sînt decît niște gogoși. La noi, la munte, unde toate se fac din bîrne, n-am întîlnit un om care s-ar fi plîns că Dumnezeu nu l-a binecuvîntat să lucreze lemnul. Într-o vară vă fac lemnari, de o să vă meargă vestea...

— Ei, la ce ne-ar mai trebui o meserie, odată ce, slavă Domnului, avem una...

— O să aveți două. În viață prinde bine.

Mezinul, fiind cu gîndul mai mult la o copilă din Ocolina, a zîmbit:

— Grozav aș fi vrut să fac ceva din lemn cu mîna mea, așa ca pe urmă să se zică — acela a făcut...

Văzînd cum călugărul pătrunde în treburile lor, cel mai tăcut și mai viclean dintre frați se simte nevoit să intervină:

— Ei, hai, să zicem... Da după ce-o facem, nu ne vei pune să ne mai și rugăm într-însa?

— Vai de mine, nu sînteți voi buni creștini?!

— Sîntem cum nu se mai poate de buni, dar cu rugăciunile, nu prea...

— Nu vă place să vă rugați Domnului?

— Ne rugăm noi, părinte, dar, cum s-ar zice, rar de tot... Cînd vine o sărbătoare ori cînd e bîja... Să facem însă mătănii, ca babele, de cîte două ori pe zi, iar duminica să ne mai ducem și la biserică...

— Dacă nici nu o avem, zice mezinul.

— Una e că n-o avem, reluă Badea, da chiar de-am

avea-o? Ce să mai batem şi noi drumul, că, iaca, de cînd cu războiul ista, am cutreierat lume destulă, am trecut printr-o mulţime de biserici, dacă nu pare să fi sălăşluit Domnul în vreuna dintr-însele.

— Cine zice că Domnul sălăşluieşte în biserică?!

— Unde dară?

— Peste tot.

— Cum poate fi peste tot?

— Poate, odată ce lumea cu toate cele văzute şi nevăzute e lucrarea mînilor lui.

— Şi atunci dar cum vine? întreabă cei trei fraţi, care nu puteau prinde firul.

— Apoi, cum să vină?... Domnul locuieşte mai întîi în ceruri, cerul fiind scaunul lui de domnie. El însă rămîne a fi peste tot unde sînt toate cele lucrate de mînile lui. Omul, fiind făcut şi el de Domnul, poartă chip din chipul lui, suflare din suflarea lui. Aşa se face că Domnul, sălaşluind în ceruri, mai sălăşluieşte şi în inimile tuturor drept-credincioşilor săi. Şi în inima mea, şi în inima ta, şi în inima lui.

— Îl purtăm noi în inimile noastre?!

— Ce vă face să vă miraţi atît de mult?

— Firește, păgîni de tot nu sîntem, avem obraz, ţinem sărbătorile, dar să zicem sus şi tare că îl avem pe Domnul în inimă...

— Din păcate, se întîmplă — şi chiar deseori se întîmplă — să ni se întunece cerul credinţei... Viaţa, plină de păcate, de ispite, de suferinţe, pustieşte sufletul omului, aşa încît începe să i se pară că — gata, nu mai vrea să ştie Domnul de dînsul. L-a părăsit cu totul...

— Şi atunci?

— Atunci omul iară porneşte să-l caute. O viaţă întreagă ba îl găsim, ba îl pierdem şi pe urmă iar pornim în căutarea lui. Fiindu-ne însă mult prea greu a-l afla, din vremi străbune creştinii obişnuiesc a se aduna, a se ruga, a se spovedi şi a se împărtăşi împreună. La început, se adunau în casa unuia dintr-înşii, mai apoi însă, fiind creştini mulţi, iar casele mici, alegeau un loc anume, îl sfinţeau, înălţau o bisericuţă. O făceau nu pentru sălăşluirea Domnului, ci ca să aibă unde se aduna la un loc, unde se ruga, ca să nu fie uitaţi de către Cel de

sus, ca să-l aibă veşnic viu în inimile lor...

La un semn al lui Badea, cei trei fraţi s-au ridicat de la para focului şi s-au dus ceva mai în fund, pentru a ţinea sfat. Călugărul avea marele dar de-a convinge, dar vorba e că fraţii Cruntu aveau meseria lor, şi trebuia gîndit bine, ca nu cumva umblatul la biserică să se bată cap în cap cu meseria lor de bază. Căci, fără a fura din cînd în cînd cîte-o gloabă, ca să ieşi cu dînsa în iarmaroc şi să-ţi bei cîştigul în vîrful dealului, la Mariţa, păi, fără toate acestea ce rost ar mai avea traiul ca atare?!

— Uite cum facem, părinte, a zis Badea, după ce s-au aşezat înapoi la locurile lor. Pentru că ne ajuţi să scoatem armăsarul din grajd, te ajutăm la ridicatul bisericii, şi, cum biserica va fi sfinţită, basta! Noi — cu ale noastre, mata — cu ale matale.

— Mă rog... Scoatem armăsarul din grajd, îl schimbăm pe lemn, aducem plutele şi ne apucăm de treabă. Dacă, după ce biserica va fi sfinţită, voi nu o veţi recunoaşte ca fiind biserica voastră şi nu vă va fi a întra şi a vă ruga într-însa, atunci, mă rog, fie...

Au bătut palma, în semn de bună înţelegere, după care Badea întrebă în şoaptă:

— Îl doborîm cu măciuca ori tragem cu pistolul?

— În cine să tragem?

— Cum, adică, în cine? Credeţi că o să iasă el să ne descuie cu mîna lui?

— Nici vorbă de măciuci ori pistoale.

— În meseria noastră, părinte, cu mîna goală treaba nu se face.

— Cine-a zis că ne ducem cu mîna goală? Frînghia, iată, o avem. Sacul deşert — îl am şi pe dînsul acolo sus, în chilie. Cîteva hîrleţe ne-ar mai trebui, dar, trecînd pe lîngă sat, nu putem noi împrumuta cîteva hîrleţe?

— Hîrleţe avem destule în Ocolina, numai că...

Fraţii au tot schimbat priviri, după care Badea s-a hotărît să întrebe ceea ce îi chinuia pe toţi trei.

— Mata, părinte, ai furat măcat un singur cal în viaţa matale?

— Să vă spun drept, măi băieţi, n-am furat, dar am scos noaptea, din cetate, herghelii întregi sub ochii duşmanilor, aşa că ştiu cum se face.

— Şi cam pe cînd crezi mata că ar fi bine?

— Ce să mai tărăgănăm... Mă reped sus, să-mi iau sacul, şi vremea fiind spre sară...

Crunţii au fluturat din căpăţîni. Saci deşerţi aveau şi ei cu dînşii, dar tăceau chitic, căci vroiau să vadă cum ajung călugării în Gura Balaurului.

Era o minune la care visa tot nordul Moldovei, şi acum, pentru că lor le picase norocul s-o vadă primii, au înţepenit cu suletul la gură. Între timp călugărul a dispărut după nişte tufe, apoi hai că urcă o cărăruşă de mai anţărţ, fără să fi ştiut că este alta mai bună şi mai umblată... Şi tot aşa, pe după tufe, pe după stînci, ba apare, ba dispare. O vreme nici să se vadă, nici să se audă de dînsul, şi deodată răsare ca din pămînt, în creştetul namilei, la un pas de buza prăpastiei, că faci pasul cela ori te repede o boare de vînt — şi, gata, s-a zis cu tine...

După ce-a tot scormonit la rădăcina celor cîţiva copăcei, călugărul aruncă frînghia în prăpastie. Aşteaptă pînă se potoleşte, pînă se lipeşte bine de peretele stîncii. Se lasă în patru labe şi, întinzînd gîtul, cată în prăpastie să vadă de-a nimerit-o bine. Din păcate, frînghia spînzura pe lîngă Gura Balaurului, în loc de a o fi despicat în două. O adună napoi ş-o mai aruncă o dată, dar, prinsă de-o uşoară boare de vînt, frînghia trece pe cealaltă parte a chiliei. S-a gîndit cît s-a gîndit şi n-o mai culege înapoi. Îşi face cruce, se întinde pe burtă şi alunecă în prăpastie, coborînd pe frînghie.

Cei trei fraţi au încremenit: nu prea pare să ajungă el cu bine în chilia lui. Cu cît cobora, cu atît frînghia luneca tot mai la vale, depărtîndu-se de Gura Balaurului, şi cînd a ajuns în dreptul chiliei, hei, unde-i el şi unde-i chilia! Era cu vreo patru coţi mai la vale, şi ce poţi face spînzurat fiind între cer şi pămînt?! Stai însă că-i vine ceva în cap: a început să se legene cu frînghie cu tot, de parcă s-ar fi dat în scrînciob. Datul cela în scrînciob o fi fost el cum o fi fost, numai că cei cîţiva copăcei din creştetul namilei, de rădăcina cărora era legată frînghia, se culcau la pămînt, nu alta. O clipă-două şi, gata, vin în prăpastie cu rădăcini cu tot.

— Eu unul, iaca, nu m-aş apuca de aşa ceva, a recunoscut Badea.

Cel mijlociu îşi făcea semnul crucii, iar mezinul nici nu mai îndrăznea să-şi ridice ochii la cele ce se petreceau acolo, sus.

— N-o ajuns încă acasă, bădiță?

Fratele mai mare așteaptă, fiindcă, tot balansînd, călugărul, la un moment dat, prinde cu talpa muchia pragului și, cum a prins-o, peste o clipă a și dispărut. O vreme frînghia se leagănă cu capătul fugit în umbra chiliei. După ce se întărește acolo, se desprinde de la rădăcina copăceilor, și — iat-o venind la vale, pregătindu-i calea coborîrii.

— Apoi, măi băieți, dacă se pricepe el la toate aiestea, îl radem noaptea asta pe Taica, de-o să ne țină minte pînă la moarte...

Iar în clipele cînd stăteau cei trei frați fericiți, mîndri și dornici de răzbunare, sărmanul călugăr, ud leoarcă, zăcea întins pe sacul său. Îi tremurau mînile, îi tremurau picioarele, îi tremura pielea toată, căci își văzuse pieirea cu ochii. A avut însă Domnul milă de dînsul. De atîtea ori, Doamne, ți se tot face milă de noi, și noi de-atîtea ori uităm marea bunătate a Ta! S-a ridicat sus, a pus pe-o măsuță de piatră psaltirea părintelui Paisie, ce purta pe copertă chipul Preacuratei cu pruncul în brațe. S-a lăsat în genunchi și, cu brațele desfăcute, îndreptate către cer, rosti:

— Doamne! Dacă fărădelegile și întunecimea acestei lumi sînt vama pe care trebuie s-o plătim pentru a ajunge la Tine, binecuvîntează-ne cînd vom porni la drum, căci venim cu sufletul senin și cu inima curată...

* * *

Renumitul armăsar a fost scos din grajd chiar în noaptea aceea. Spre cumplita uimire a celor trei frați, toate s-au petrecut într-un fel de care nici să se fi auzit pînă atunci prin văile nistrene. Mezinul, cu un sac de ciolane adunate în rîpa unde sătenii aruncau hoiturile, dădea tîrcoale cetății, și cum porneau a se întărîta javrele, arunca peste gard cîte-un ciolan. Ceilalți doi frați, împreună cu călugărul, săpau. Vorba e că peretele din spate al grajdului dădea în cîmp. După ce au săpat temelia, au lărgit gaura, scoțînd piatra bucată cu bucată și, pe la miezul nopții, strecurîndu-se prin ea, au pătruns în grajd. Fără a sta mult pe gînduri, au culcat armăsarul la pămînt, l-au legat burduf și l-au scos prin gaură afară cum ai scoate un copil înfășat. Prinzînd în nară

o aripă de vînt ce mirosea a libertate, armăsarul, abia dezlegat, s-a ridicat în două picioare, și nechezul biruinței i-a băgat într-o groază de moarte pe cei trei frați.

— Ce ne facem, părinte?

— Călare și — fuga!

— Groapa o lăsăm așa?

— Rămîn eu s-o astup.

Tropotul celor patru cai, îndepărtîndu-se, se stingea încetul cu încetul. După ce a stat o vreme să vadă de nu s-o fi trezit stăpînul casei, călugărul începe să le facă pe toate la loc. Harul fiecărei munci, îl învățase cîndva răposatul său părinte, e să le faci pe toate cît mai bine, cît mai frumos, căci abia atunci munca dintr-un chin se preface într-o bucurie... Și a tot muncit de unul singur, că mai să-l prindă zorile. Sfîrșindu-le pe toate, a părăsit cetatea de sub pădure, luînd-o prin cîmp spre răsărit, pînă a dat de cele văi la fundul cărora se auzea murmurul apelor. Pe mal s-a dezbrăcat, și-a scuturat rasa de țărnă, apoi a tot plutit și plutit împotriva apelor, lăsînd bătrînul Nistru să-l cureță de osteneala și păcatul acelei nopți.

Cînd a intrat în apă, i se păru că cerul dinspre răsărit prinde a se lumina, dar ieșind, și-a dat sama că pînă la ziuă mai este. I-ar fi prins bine o picătură de hodină, mai ales că, venind spre rîu, se împiedicase prin întuneric de-un peticel de iarbă frumoasă. Chiar se gîndise: bine-ar fi să mă hodinesc măcar o jumătate de ceas... În cele din urmă, a găsit-o, s-a întins, s-a topit pe fața pămîntului de ostenit ce era. Dulcea moleșeală a brațului trudit îi însenina sufletul, mintea, și el s-a gîndit că toate pe lumea asta sînt de la Domnul. Și Ocolina, și frații Cruntu, și frumosul armăsar, și iarba pe care zace...

Din umbrele nopții se desprindeau încet, abia-abia creionate, frumoasele văi nistrene. Se iteau rușinoase, una de după alta, ca niște fete. Cum ochiul se obișnuiește cu întunericul, de acolo de unde cerul se împreunează cu pămîntul, se desprinde o sprînceană de mal, care se face hotar între lumină și întuneric. Tot ce urcă de la acea dungă în sus începe a se lumina, ceea ce vine în jos rămîne beznă. Peste un timp însă zorile prind ă săpa și bezna de sub mal. O tot răzmoaie, ș-o topesc, făcînd-o să curgă cu rîul la vale. Întunericul

se tot destramă, pînă ce apare, la fundul văii, străvechiul rîu al neamului nostru. Apele coboară din noapte, ducînd pe val cununa dimineții, și ți se tulbură sufletul cînd și tu îl vezi, și el te vede.

Nistrule, bătrînule,
Ce mai faci, străinule?
Ce tot rîzi, păginule?
Ce tot plîngi, creștinule?

Domol și măsurat, rîul neamului vine și vine, și vine la vale, căci mai este mult pînă la mare. A muncit ieri ziua întreagă, și toată noaptea a fost la drum, și în ziua ce se naște, apele lui vor tot veni val după val, veac după veac, căci, dacă nimic nu este veșnic pe lume, Nistrul e singurul dintre noi care a trecut pe lîngă nemurire. Creștin însă fiind, nu a căutat nemurirea cu tot dinadinsul, căci la creștini nemuritor e numai Domnul, pe cînd noi, ceilalți — fie om, fie rîu, fie fir de iarbă — urmează să ne vedem cuminte de ale noastre, fără a visa la mai multe decît ni s-a dat. Părintele zace pe un cot, iarba freamătă ușor în bătaia vîntului, zorile se scaldă în curățenia apelor, făcîndu-le și mai curate, și ele se tot duc, pierzîndu-se hăt în depărtarea fumurie, care o viață întreagă ne tulbură sufletul și la care nu ne mai este dat să ajungem.

„Mare e grădina ta, Doamne, nenumărate sînt frumusețile tale."

Și a tresărit. Hotărît că cineva îl urmărește. Născut și crescut la munte, printre stînci și jivine, părintele Ioan avea un sentiment acut al pericolului — și acum, ridicat într-un cot, căuta să afle cine și pentru ce l-o fi urmărind.

Liniște, tihnă, pace. Din vale se aude ropotul apelor, un vîntișor călduț caută să se strecoare printre tufele de alun, dar fiind el ostenit, și tufele prea dese, se împiedică într-însele și adoarme cu tufe cu tot.

Abia cînd s-a luminat de-a binelea, s-a arătat și cel cu urmăritul. Era un vișinar josuț și vînjos, crescut din capul lui, undeva pe-o margine de drum. Singuratic cum era, se vedea de departe. Părintele îl zărise încă atunci cînd se ducea să se scalde, dar nu știa că e vișin și nici prin cap să-i fi trecut că avea roadă și că roada s-a copt. Arăta trist sărmanul. Război fiind, de

vreo patru ani nimeni nu mai vine să-i culeagă roada, să se bucure, să-i mulțumească pentru bunătatea lui. Acum iată că se trece și cea dea cincea vară. Vișinele coapte-răscoapte încep a se scutura. Se duce în pămînt și cea de-a cincea roadă, fără să fi ajuns la cei pentru care fusese menită, și tocmai atunci cînd nu era nici o nădejde, vișinul a tresărit, zărind nu departe un om întins în iarbă. Firește, după atîta așteptare, zărind un trecător, se mai putea liniști copacul?

— D-apoi că vișinele iestea sînt și ele o minune cerească!...

A împletit din nuiele un coșuleț, a așternut în coș frunze de brusture, a cules mai toată roada, mulțumind vișinului, după care a pornit pe malul apelor în sus, spre acea căsuță singuratică, unde, zice-se, era așteptat...

* * *

Ș-a fost să fie o dimineață caldă, dulce, nemaipomenită. Firul de iarbă, cu mărgele de rouă, se apleacă tot mai jos, ascunzîndu-și podoaba, ca s-o aibă cît mai mult, dar iată că de după deal se arată soarele unui miez de vară. Iarba se înfioară cu rouă cu tot, și văile nistrene fumegă dintr-un capăt în altul. Această boare a dimineții făgăduiește țăranului cîte și mai cîte, făcîndu-l să se grăbească pînă se ține răcoarea. Ecaterina, fiind o bună gospodină cu o casă de copii, își vedea harnică de ale sale. Straturile plivite, ograda măturată, două căldări cu apă proaspătă pe prispă, cuptorașul din fundul grădinii fumegă domol, mămăliguța a și dat în clocot. Rujca, întinsă la umbră, face de strajă, păzindu-și casa. Pe semne, îl mai ținea minte pe străinul care, după atîta amar de așteptare, a răsărit din noapte, împreună cu stăpîna. Apoi, odată ce stăpîna casei îi purta de cinste, sfioasă și binevoitoare, l-a primit și Rujca de stăpîn. Acum, zărindu-l cum intră prin fundul grădinii, a mîrîit ușor, vestind oarecum stăpînei marea bucurie a casei lor.

Cînd l-a văzut cum iese din tufele de boz și cucută cu un coșuleț de vișine coapte, biata Ecaterină era cît pe ce să scape jos cele cîteva tacîmuri cu care se întorcea de la cuptoraș în casă. Îl așteapta, sărmana, și tot

ticluia la planuri, cum îi va ieși cu copilașii întru întîmpinare, și nici prin cap să-i fi trecut că într-o dimineață va răsări din tufele celea cînd nici ea, nici copiii, nici casa nu vor fi gata pentru o asemenea mare bucurie...

Pentru a-i cruța oarecum demnitatea, dîndu-i răgazul necesar să-și vină în fire, părintele Ioan, bine crescut cum era, a trecut de s-a așezat pe prispă. A gustat apa, lăudînd și căldarea, și fîntîna, după care a întrebat:

— Și unde ni-s copiii ceia?

Copiii de pe malul Nistrului, ca și toți copiii de pretutindeni, se scoală cu greu dimineața. O fi răzbătut însă prin somn glasul cela puțin răgușit, glasul părintelui, făcîndu-i să tresară, căci știe numai Dumnezeu cît de mult suferă inima unui copil atunci cînd casa nu e întreagă, și cît de greu este dorul de părinte atunci cînd vezi bine că nu-l ai...

Într-o clipă toți șase au sărit de pe cuptor și se întrebau ce-o zis, căci parcă întrebase ceva, și parcă era vorba de dînșii. Cu căldarea pusă în mijlocul casei, Ecaterina îi prinde, le clătește mutrele, îi piaptănă și-i tot povățuiește, șoptindu-le la ureche cum se cuvine să te apropii de părinte atunci cînd părintele s-a întors dintr-o mare depărtare. Și cam ce-ar putea el să-i întrebe și cam ce-ar trebui ei să răspundă așa ca să fie bine...

În sfîrșit, iată-i ieșind din casă. Se apropie, unul cîte unul, îi sărută dreapta. El îi mîngîie pe creștet, găsind cîte-o vorbă bună pentru fiecare, cîte-o vorbă senină, cîte-o glumă, căci, vai, la vatra neamului nostru, lîngă foc și lîngă fluier, a fost dintotdeauna și această vorbă blîndă, senină, glumeață. Și ceea ce a legat ea — legat a fost; și ceea ce a dezlegat ea — dezlegat a fost; și ceea ce a luminat ea — luminat a fost.

Între timp Ecaterina a scos din casă măsuța, cele cîteva scăunașe pe care le avea. Răsturnată în mijlocul mesei, în mijlocul verii, o mămăliguță fierbinte, cu un coșuleț de vișine alături, părea a fi ospățul sorții, căci, în fond, ce este casa dacă nu o mînă de oameni adunați în jurul unei măsuțe cu o bucurie în suflet și cu un cer senin deasupra lor?

* * *

A doua zi s-a întîmplat să fie duminică. Des-de-dimineață Ecaterina, cu toți ai casei, se grăbea în sus pe Nistru. Veneau ghilosiți, îngînduraţi, îmbrăcaţi cu ce-au putut găsi mai bunicel. În fruntea tuturora păşea cu pasu-i plin şi apăsat părintele Ioan, apoi, urmîndu-l credincioasă ca o umbră, Ecaterina, şi în urma ei, grămăjoară, ca bobocii, copiii. Ultimul, datorită nesecatei sale curiozităţi, venea Niţă, curajosul apărător al maicii sale.

Prin sate oamenii sînt obişnuiţi a le surprinde pe toate cu coada ochiului. Faptul ca cei din vale s-au sculat des-de-dimineaţă, ba că se şi mai duc pe undeva, a stîrnit o cumplită mirare în Ocolina. Încotro s-o fi ducînd? Cei care nu mai puteau de atîta curiozitate, găsindu-şi o treabă ceva, căutau să coboare la rîu în aşa fel ca să le iasă în cale şi, dîndu-le bineţe, îi întrebau, cum se obişnuieşte la noi a se întreba:

— Da încotro aţi apucat-o aşa de dimineaţă?

— Ne ducem la slujbă, la mănăstire, zicea Ecaterina sec, pentru a nu cădea în păcatul vorbelor lungi într-o zi de sărbătoare.

Niţă însă avea ce avea cu consătenii, căci îi plăcea să stea cu dînşii la sfat, şi celor care aveau vreme să-l asculte le povestea cu dragă inimă:

— Tata şi mama se duc la mănăstirea din Călărăşăuca, să se cunune. Pe noi ne-au luat de druşte şi vornicei, numai că mie nu mi-o ajuns batistuţă, iar Rujca, pusă la legătură, a rămas să păzească gospodăria.

Peste două săptămîni părintele Ioan, la aceeaşi mănăstire, a primit harul preoţiei, dar mai era încă mult pînă să fi luat el asupra sa păstoria. Din zori şi pînă-n noapte numai griji, numai alergătură. În sfîrşit, vine mult aşteptata zi cînd plute grele de stejar coboară încet pe Nistru. Părintele Ioan cu cei trei băieţi ai lui moş Pasăre, spre cumplita uimire a tuturora, făceau cu plutele ce vroiau. Ajunşi în dreptul Ocolinei, o lume întreagă de stejari se lipeşte de mal şi stă cuminte, de nu-ţi rămîne decît să scoţi lemnul cela din apă şi să-l cari în vîrful dealului, pentru a începe lucrarea bisericii.

— Cu adevărat, ziceau bătrînii, făcîndu-şi cruce, cu adevărat necunoscute sînt căile Domnului... Că,

iaca, uneori, lemnul ales pentru a face dintr-însul corăbii ajunge, pînă la urmă, să ardă prin sobe; alteori stejarii sortiți să fie călcați în picioare de lumea celor păcătoși ajung deodată temelia unui sfînt lăcaș.

Capitolul XIII

BATE CLOPOTUL SPRE SARĂ

Am căutat, pe cît s-a putut,
să le fac plăcere prietenilor mei.

Ecaterina a II-a

Religia greacă și-a spus și
ea cuvîntul în formarea caracterului
nostru național.

Pușkin

Una din marile patimi ale creștinilor de pretutindeni, veșnicul prilej de zavistie și mîndrie, erau clopotele bisericii de care țineau. Clopote mici, clopote mai măricele, clopote mari. Scoasă din străfundul pămîntului, turnată într-un anumit chip și urcată în turla clopotniței, avea arama ceea tainicul dar de a face sufletul să tresară, să se înfioare, așa încît uneori îți venea a crede că nu atît preotul, cît clopotele, urmărindu-le pe toate de acolo de sus, păstoreau turma.

Ucraina, fiind matca religiei ortodoxe în pămînturile slave, înălțase o mulțime de biserici și bisericuțe, fiecare avîndu-și glasul său, faima sa, dar iată că într-o bună zi în fruntea tuturor răzbate clopotul de la biserica sfîntului Ioan Bogoslovul din Cernigov. Avea ceva cutremurător în dangătele sale clopotul cela, și chit că Cernigovul era plin de biserici mîndre și bogate, orașul intra în slujbă abia atunci cînd se auzea clopotul de la sfîntul Ioan Bogoslovul și împreună cu dangătul lui ieșea din slujbă.

— Așa ceva nu s-a mai pomenit...

Se ajunsese chiar pînă la darul prevestirilor. Cunoscătorii susțineau că clopotul Sfîntului Ioan le știe pe toate cu mult înainte de a se fi întîmplat ele. Deseori

clopotul își schimba glasul, de parcă s-ar fi tulburat peste samă. Și ca să vezi! Tocmai atunci cînd o întoarce în jale se mai abate cîte-o năpastă peste oraș; alteori urca în slăvi plin de viață, plin de lumină, și chiar că vremurile se înseninau. Aceste tainice prevestiri se iveau așa cam prin amurg, și poate pentru asta, cum o întorcea spre sară, drept-credincioșii întregului oraș se adunau în jurul sfîntului Ioan, să vadă ce-i așteaptă.

Fire curioasă, Potiomkin rămînea veșnic cu urechea ciulită spre tot ce părea a fi straniu, misterios, nemaipomenit. Faima minunii din Cernigov o fi ajuns la el, pe semne, prin preotul armatei, mitropolitul Amvrosi Serebreanikov, care deținuse o vreme catedra episcopală a Cernigovului. Apariția dintre miile și miile de clopote ale Rusiei a unui clopot profet, a unui clopot ce știa a ceti cartea viitorului, se cerea studiată cît mai amănunțit, dar pentru o asemenea cercetare era nevoie să plece la fața locului. O să mergem la Cernigov, și-a zis Potiomkin. Ocupat cu treburile războiului, tot amîna plecarea de azi pe mîne, dar nu uita de dînsa. Deseori, în împrejurări cu totul neașteptate, el declara că nu mai poate de cîte le are pe capul lui. Armata, flota, politica externă, renașterea Bizanțului, apoi iată că și la Cernigov de atîtea ori tot amînă plecarea...

În clipa cînd s-a văzut pe sine însuși șezînd jos și plîngînd în fața căminului Măriei sale, Potiomkin și-a zis că, în sfîrșit, a sosit ceasul plecării la Cernigov. Odată hotărîrea luată, s-a ridicat de la podea, a revenit la palat.

Trezite din somn, slugile pregăteau plecarea într-o grabă ce semăna mai mult a panică, și pe la patru dimineața, cînd curtea dormea dusă, alaiul Luminăției sale a părăsit reședința de vară a împărătesei.

Alaiul, acea împletitură de trăsuri și călărași, mergea în plină goană spre sud. La drum Potiomkin se simțea bine. Cu toate amărăciunile și nereușitele sale, mai rămînea încă a fi unul din primii bărbați ai Rusiei. Era întîmpinat la hotarul tuturor guberniilor de către înșiși guvernatorii acestora. Floarea societății locale îl însoțea tot drumul, pînă părăsea regiunea respectivă, pentru a fi întîmpinat de un alt guvernator cu suita sa de fețe alese.

Prin orașele și orășelele pe unde trecea alaiul feldmareșalului se trăgeau salve de tun, băteau clopotele în onoarea sa. Îngîndurat și posomorît, Potiomkin le urmărea pe toate prin geamul caretei sale, o caretă anume făcută pentru cale lungă, în care să se poată dormi la drum. Mulțimea de lume, înșirată în tot lungul trecerii sale, cu flori și urale fel de fel, nu-i stîrnea nici o emoție. Nici n-o vedea, nici nu răspundea la aceste semne de dragoste, căci se grăbea spre acel oraș, spre acea mare minune despre care se zicea că avea darul prevestirilor. A ști ce-i va aduce ziua de mîne — păi, la ce alta a mai visat omul de-a lungul frămîntatei sale istorii?

— Curată minune! a recunoscut pînă și cneazul, cînd a auzit cum răzbate, prin vuietul de aramă ce-l însoțea tot drumul, acea divină unduire care făcuse atîta vîlvă în toată Rusia.

Frumosul oraș, așezat sus, pe malul stîncos al Desnei, nu-l interesa nici cîtuși de puțin. Piața din fața bisericii Sfîntului Ioan era numai lume, dar iată că se arată alaiul Luminăției sale, care o taie din plină goană ca un bici. Coborînd la scară, Luminăția sa urcă treptele într-o mare grabă. Clerul și mirenii acelei biserici abia intraseră la liturghie, dar nu-i ardea feldmareșalului a liturghii. Un localnic, care era de față, și-a scris impresiile într-un jurnal, și notele celea, printr-un joc al hazardului, scăpînd pe pustiirile care au distrus mai toate mărturiile acelei epoci, a răzbătut pînă în zilele noastre:

„Pentru Luminăția sa a fost pregătit un jilț, numit *sedalișce*, dar nu a vrut să se așeze... Stătea în mijlocul bisericii, obosit de drum, cu guvernatorul într-o parte, cu mitropolitul în cealaltă parte. La un moment dat, a început a se căuta prin buzunare; găsind ceva pe-acolo, a aruncat sub cerul gurii, rumegînd alene. Îl mînca ceva sub lopățică și, mare, voinic cum era, a prins a-și scărpina spinarea, ajungînd cu greu peste umăr la locul cu pricina. S-a uitat în sus la cupola bisericii, i-a zis guvernatorului cu glas plin, așa că a fost auzit de toată lumea:

— Să știi că nu e rea, bisericuța.

A mai rumegat cît a rumegat, după care se miră:

— De ce nu se mai bate clopotul?

— Cum, adică, nu se bate, că e numai dangăt deasupra noastră?

— Vuiet aud şi eu, dar unde e minunea?!

Nu se ştie cum şi de ce sunetul acelui clopot nemaipomenit pătrundea în lăcaşul în care era pus să domnească oarecum deformat. Fenomenul necesita o studiere aparte, şi iată că feldmareşalul, care se considera şi un foarte bun specialist în ale acusticii, a făcut ocolul bisericii, fără să-i pese prea mult de cele ce se petreceau în jur. Tot căutînd să vadă ce şi cum, a ieşit în pridvor şi acolo zăreşte un călugăr bătrîn, cu un ochi scurs, vînzînd la o mică strană lumînările drept-credincioşilor.

De cum a ajuns să-şi acopere ochiul drept cu o panglică neagră, Potiomkin avea un sentiment de frăţie pentru toţi cei rămaşi cu numai o jumătate de lumină.

— Ce mai faci, călugăre?

— Apoi, mă porăiesc, iaca, şi eu cu lumînările iestea...

— Cum te cheamă?

— Pafnutie, Luminăţia voastră. Fratele Pafnutie, aşa mi se spune.

— Merge negustoria, merge?

— Care negustorie, Luminăţia voastră?! Că în sfintele lăcaşuri, după cum se ştie, nu se poate să facem comerţ. Şed şi eu aici cu lumînările iestea, de le dau la oameni cîte una, cîte două...

— Le dai însă pe bani?

— Pe bani, fireşte.

— Atunci, ce umbli pe ici, pe colo? Schimbarea mărfurilor în bani se numeşte „negustorie", fie că ne place, fie că nu ne place.

Pînă ce discutau elementele de bază ale procesului economic, sus, în clopotniţă, iară prinde a se frămînta minunea de aramă, dar, spre cumplita uimire a lui Potiomkin, în tinduţa sărăcăcioasă şi semiîntunecată bătaia ajungea în toată plinătatea şi frumuseţea sa. Potiomkin se căznea să se dumerească prin ce s-ar putea explica fenomenul, şi în timp ce cugeta el, Pafnutie, cu singurul său ochi îndreptat către clopotniţă, îşi face semnul crucii, închinîndu-se mai pînă la pămînt după fiece dangăt. Potiomkin, care cîndva fusese călugăr şi se considera un mare cunoscător al pravilei monahale, l-a întrebat:

— Ne cere oare liturghia să ne facem semnul crucii şi să ne închinăm după fiece bătaie de clopot?

— Depinde, zice Pafnutie oarecum în doi peri.
— Depinde de ce?
— De sufletul credinciosului şi de arama clopotului.
— Ţii chiar atît de mult la acest clopot?
— Precum ţin la viaţa mea, Luminăţia voastră.
— Ştii a-i citi prevestirile?
— Se întîmplă să ghicesc şi eu cîte ceva.
— Şi cam ce-o fi vrut el acum să zică?

Pafnutie şi-a închis singurul său ochi, coborînd încet, pe dibuite, cu lumînări cu tot, în subsolul acelor dangăte triste.

— Zice că e vremea, Luminăţia voastră.
— Vremea pentru ce?
— Pentru datoria cea de pe urmă.
— Şi cam care ar fi datoria noastră cea de pe urmă?
— Lăsăm să se întoarcă în pămînt ceea ce a fost pămîntesc, slobozind sufletul să urce spre cel ce ni l-a dat...
— Cu alte cuvinte, lutul se întoarce în lut, cerul urcă la cer.
— Curat aşa, Luminăţia voastră.

Şi iară îşi face semnul crucii, şi iară se închină, căci de sus coboară prevestiri pline de jale şi tristeţe. Potiomkin a oftat din adînc, apoi, oarecum supărat că suspinul l-a luat aşa pe neaşteptate, zice:

— Dar, frate Pafnutie, pentru ce ni s-ar repeta de atîtea ori acelaşi lucru? Poate cineva să uite, poate cineva să scape de această ultimă datorie?
— De scăpat, ce e drept, nu au putut scăpa, dar de încercat încearcă mai cu toţii.
— Încerci şi tu?
— Păcătuim şi noi, Luminăţia voastră. De, ce să-i faci? Păcătuim şi noi...

Potiomkin s-a repezit la dînsul, l-a cuprins, i-a sărutat obrazul şi a ieşit din biserică.

Ziua sosirii înaltului oaspete a fost proclamată drept zi de mare sărbătoare. Străzile oraşului — numai lume. Serbări cu cîntece şi dansuri peste tot, dansatorii şi dansatoarele fiind în frumoase costume naţionale. Pe apele Desnei coboară şi urcă melodii, fiecare barcă avîndu-şi lăutarii săi, căci se căuta a obţine, precum era moda vremurilor, o armonie totală între sunet, culoare

și lunecarea bărcii pe oglinda apei.

Sara, la palatul guvernatorului — un bal cum nu mai văzuse Cernigovul pînă atunci. Știindu-i slăbiciunea, au fost aduse balerine și dansatoare de prin toate colțurile lumii. Bogăție și finețe peste tot, sărbătoarea se revărsa ca un rîu, val după val, peste tot orașul, și singurul om care nu se interesa de toate cele ce se petreceau în jur era cneazul Potiomkin. Stătea la masă ofilit, necăjit, plouat, de parcă toate necazurile lumi ar fi devenit, așa deodată, marile și neînduplecatele lui necazuri. Unica bucurie — clopotul sfîntului Ioan Bogoslovul. Nu mai înceta a se minuna, a tălmăci și răstălmăci în sinea lui fiece dangăt, apoi, deodată, se oprește pentru a întreba în gura mare:

— Toate bune și frumoase, dar, auzit-ați voi ce ne spune el?

— Ce ne spune?

— Stai, stai, stai că, iată, nu știu de ce, nu se mai aude...

Se dase ordin, pentru tot timpul ședерii cneazului la Cernigov, să se bată neîncetat clopotele la Sfîntul Ioan. Clopotarii — mă rog, ca oamenii, mai scuipă în palme, mai schimbă o vorbă-două, apoi iată că o pereche de clopotari, osteniți fiind, coboară scările, alții, hodiniți, abia le urcă și, din vreme în vreme, nesfîrșitul lanț al dangătelor se întrerupe. Cum însă nu se mai auzeau clopotele, Potiomkin se întoarce mirat către guvernator. Acela transmitea mirarea supușilor săi, și iară călărașii vin în plină goană pînă la sfîntul lăcaș, urcă în mare grabă scările și, în sfîrșit, Ioan Bogoslovul își reia destăinuirile.

Patru clopotari au bătut clopotele o zi și o noapte. Ba chiar și în ziua plecării, pînă ce nu părăsise încă alaiul Luminăției sale orașul, se mai trăgea de funii.

Potiomkin se gătește de drum, se tot gătește și nu mai pleacă odată. I se pare că din clipă în clipă clopotul își va schimba glasul, prevestind un veac nou, și împreună cu el, însuși destinul i se va schimba, dar vine de sus aceeași eternă, aceeași veșnică tristețe... Văzîndu-l că nu se mai poate domoli, Luminăției sale i s-a făgăduit că pe tot parcursul călătoriei, pînă va fi părăsit pămîntul Ucrainei, se vor trage clopotele la Sfîntul Ioan.

În sfîrșit, alaiul părăsește orașul. Au plecat cam spre sară, și era o sară frumoasă cum nu se mai poate. Cer senin, o zare cît cuprinzi cu ochiul în toate cele patru părți ale lumii, dar, drumul fiind cam bolovănos, și roțile celea, mă rog, zălude ca toate roțile, hăcuiau prevestirile sfîntului evanghelist, făcînd să ajungă la urechile cneazului numai fărîmături. Asta îl enerva nespus, și la fiecare două-trei verste poruncea să oprească, cobora din caretă, se ducea departe în cîmp, ca să nu-l supere sforăitul cailor, și asculta, asculta, căutînd, după șiragul de plopi fumurii din depărtare, printre turlele aurite ale orașului de pe Desna, acea nemaipomenită clopotniță, acea mare minune...

Are ceva sufletul rusului cu bătaia clopotului, căci se cutremură cumplit cînd îl aude, mai ales în faptul serii. E ceea ce mult mai tîrziu se va fi cîntat în toate colțurile lumii:

Vecernii zvon, vecernii zvon,
Kak mnogo dum navodit on...

Voinic și zdravăn cît un munte, Potiomkin stătea în cîmp, frînt de tristețe, cu obrajii mari, cărnoși, scăldați în lacrimi, dar, la un moment dat, căpățîna-i ciufulită tresare a mare mirare, căci, ce se întîmplă?! Cernigovul e la doi pași, iar clopotul nu se mai aude. Se poate să-i facă ei una ca asta?! Ar fi prea din cale afară...

— Luminăția voastră, s-ar putea întîmpla că ei trag clopotul, numai că vîntul, pornind să bată din altă parte...

— Odată ce vînturile nu ni se supun, zice Potiomkin, ce s-ar putea face, pentru că eu unul, iată, nu mă mai pot despărți de clopot.

— Nimic mai simplu, rînji nesăbuitul Popov. Dăm clopotul jos și-l luăm cu noi.

— E posibil așa ceva? întreabă Potiomkin, care, evlavios cum era, cam stătea în cumpănă. Nu va fi prea de tot?

— Ce fel de prea de tot?!... Le vom face o mare cinste! Că Cernigovul și-a cam luat nasul la purtare. Ce-i trebuie lui, la urma urmei, un orășel mic și prăpădit, o asemenea minune de clopot?! E clopot de capitală, se poate întîmpla să fi fost turnat pentru a prevesti lumii renașterea unei noi împărății...

Asta hotărî totul. Începem întemeierea Bizantului cu un dangăt de clopot divin.

— Fie.

Cîțiva călărași se întorc înapoi, topindu-se treptat-treptat în colbul ridicat de copitele cailor. Și, iată, minunea coboară încet, pe frînghii, se lasă așezată pe-o sumedenie de căruțe puse cap în cap. Zece perechi de boi urnesc cu greu din loc platforma, și cele șase sute de puduri pornesc spre sud în urma luminatului cneaz.

Nemărginită a fost amărăciunea cernigovenilor, dar, ce să-i faci? Bunăvoința celor atotputernici este un bun care trebuie plătit. Și cu cît e mai vestit ocrotitorul, cu atît mai scumpă e plata. Plătesc cu toții. Plătesc păgînii, plătesc creștinii, plătesc bogații, plătesc săracii, plătesc satele, plătesc orașele...

* * *

Veșnicul blestem al pămîntului nostru — seceta — pîrjolise în anul cela țara dintr-un capăt în altul. Arseseră semănăturile, pămînturile în delăsare, pînă și codrul îngălbenise. Colbul și năduful țineau cu săptămînile, așa încît deseori dintr-o nimica toată ți se tăia suflarea, de n-o mai puteai recăpăta. Capitala Moldovei părea să se fi topit cu totul sub soarele acelei veri, și în dimineața cînd careta feldmareșalului a sosit la Iași, Potiomkin nu era în stare nici măcar să coboare. Pînă la urmă, a fost adus în cabinet pe umerii slugilor sale.

— Unde-i Repnin?

Generalul Repnin, abia sosit și el în dimineața ceea de la Galați, s-a grăbit să-i aducă vești dintre cele mai bune. Turcii, în fine, acceptaseră toate condițiile puse, și cîteva zile în urmă fusese încheiat mult rîvnitul, mult așteptatul tratat de pace, căruia acum nu-i lipsea decît semnătura feldmareșalului.

— Turcii, în definitiv, au capitulat, se grăbește să-l bucure Repnin.

Potiomkin zăcea pe aceeași canapea de piele, cu obrazul pămîntiu, cu ochii închiși. Era una din cele mai proaste vești, căci încheierea tratatului nu însemna atît capitularea turcilor, cît capitularea lui față de acel mucos, căruia, după semnarea păcii, trebuia să-i predea armata.

A oftat, s-a ridicat încet, cu greu, a cerut tratatul. Istoricii susțin că cele cîteva foi l-au scos din fire în așa măsură, încît bătea din picioare și urla de se cutremura palatul.

— Înainte de-a fi căutat să încheiați tratatul, să fi luat, cel puțin, notă de situația generală! Se poate să obții atîtea biruințe și să le dai pe nimic! Pentru că, în definitiv, Imperiul Otoman e zdrobit nu numai pe uscat, ci și pe mare. Nu demult Ușakov a spulberat flota turcilor, la Constantinopol se aud salvele tunurilor noastre. Avînd toate acestea la mînă, puteam scoate zece piei de pe turcii ceia, cînd colo, voi îmi ieșiți în întîmpinare cu această jalnică pace?

De supărat, de tulburat ce era, se îneca în propriile sale cuvinte, cu propriile sale dovezi.

În cele cîteva luni, acolo, în capitală, se întîmplase ceva cu această namilă de om, căci s-a întors zdrobit în asemenea măsură, încît nu era în stare nici măcar să-și ducă supărarea pînă la capăt. Așa cum tuna și fulgera, deodată amuțește, se așază la masă, mai citește o dată paragrafele rînd pe rînd.

Firește, nu era deloc înțelept a le respinge în întregime. Unele dintre prevederi erau total acceptabile; doar cîteva trebuiau renegociate. Că fusese acest tratat întocmit fără știrea lui, nu însemna mare lucru, deoarece în fiece clipă comandantul își putea demonstra autoritatea, readucînd tratatul pe masa negocierilor.

— De ce nu? zice Repnin, care se obișnuise a citi intențiile comandantului suprem. Că turcii ne stau oricînd la dispoziție.

După furtuna cu ajutorul căreia și-a descărcat inima, Potiomkin s-a simțit oarecum vinovat. Cu atît mai mult că Repnin, înlocuindu-l de aproape un an, obținuse cîteva biruințe importante, mai ales cea de la Măcin. A-și cere scuze de la un subaltern ar fi fost prea din cale afară, dar pentru că în situația ce se crease relațiile dintre ei nicidecum nu puteau rămîne încordate, Potiomkin îl întrebă pe Repnin de n-ar putea lua masa împreună. Repnin, firește, l-a invitat, dar cneazul, între timp, iar se indispune. De venit în casa lui Repnin a venit cu chiu, cu vai, dar, așezat în capul mesei, ofta de ți se rupea inima.

— De unde atîta amărăciune, Grigori Aleksandrovici?

— Nici eu nu mai știu ce se petrece cu mine... Uneori parcă un nor mare și greu vine de mă acoperă, mă învăluie, mă apasă, mă strivește cu desăvîrșire. De toate mi-e scîrbă, de toate mi-e lehamite... S-ar putea ca într-o bună zi să las totul baltă și să mă retrag la vreo mănăstire.

— Las'că nu se mai pierde lumea nici acolo... Mai ales cu norocul pe care l-ați dovedit de atîtea ori... Abia călugărit, și numai ce vezi că, gata, ați ajuns ieromonah. Azi ieromonah, mîine arhimandrit, poimîine — pe treapta de sus a păstoriei... Ne veți binecuvînta oștirile cînd vom pleca la război, și noi, întorcîndu-ne, vom îngenunchea pentru a vă săruta dreapta...

— A, nu, făcu Potiomkin scîrbit, ascunzîndu-și mînile, de parcă toate puteau începe chiar acum, pe loc. Aș fi vrut să merg la mănăstire nu pentru a urca, ci pentru a coborî.

— După ce o viață întreagă ați tot urcat, ce vă mai trebuie și o coborîre?

— Nu uita că ne așteaptă pe toți ultima noastră datorie.

— Ultima datorie?!

— Dar nu auzi cum tot bate clopotul în depărtare?

— Și dacă bate?

— Dangătul cela vine să ne spună că pînă la urmă lutul se va întoarce în lut, și numai sufletele noastre vor urca spre judecata cea de apoi...

— Se poate ca tocmai comandantul suprem, în ajunul biruinței, să aducă vorba de ultima datorie?!...

— De ce nu?

— Ei, veți fi ostenit la drum și apoi, fiind în zodia celor zdraveni, suportați cu greu căldura și năduful. În fond, nimic de mirare. Erau zile cînd și noi, mai tineri, mai rezistenți, zăceam la umbră cu sufletul la gură.

— Și atunci cînd vă era greu de tot ce făceați?

— Fuga după rațe.

— Cum, adică, după rațe? Ce fel de rațe?

— Rațe sălbatice. Cum vedeam că nu se mai poate, încălecam iute și fuga la vînătoare. Stai la pîndă în stufăriile celea... Cum se ridică un stol de rațe, pui arma la umăr, apeși pe trăgaci, apoi pornești prin apă după pradă. Pînă s-o găsești, te mai împrospătezi, te mai

răcorești, după care iar stai la pîndă cu gîndul la rațe...

Ca să poată urmări în amănunte negocierile cu turcii, comandantul suprem s-a strămutat pentru o vreme la Galați, unde se duceau tratativele.

Era și pe-aici secetă, năduf, căldură, dar, firește, așezat pe malul Dunării, orășelul avea ceva mai multă răcoare. Pentru a-i abate gîndurile de la ultima danie, s-a pus la cale o frumoasă vînătoare de rațe.

Stufării cu ochiuri de apă ascunse printr-însele — o minune răcoroasă sub un cer spălăcit de atîta secetă... În faptul zorilor, o ușoară unduire de ape, un fîlfîit de aripi. Abia încep să se ridice peste stufării, că se și aud focuri de armă. Prada cade din zbor, mai spărgînd o dată oglinda apelor, după care iar se lasă liniște, și cît cuprinzi cu ochiul, numai stuf și răcoare...

În două zile de vînătoare Potiomkin s-a refăcut, revenindu-și aproape cu totul, dar aceleași două zile i-au pecetluit soarta, căci în bălțile celea l-au întors frigurile, strașnica malarie numită pe vremurile celea „friguri moldovenești".

De obicei, frigurile celea te scuturau peste o zi. Îl luau pe om în primire așa spre sară, o noapte întreagă și încă o zi îl melițau, de-i clănțăneau dinții. Suferința sărmanelor jertfe era frigul, un frig cum nu se mai poate. Se aruncau peste cel suferind țoluri, cojoace, sumane, dar toate erau în zadar. Frig, frig și iară frig. A doua zi, spre sară, frigurile îl părăseau, lăsîndu-l pe bolnav istovit și chinuit, abia mai ținîndu-se sufletul într-însul. O noapte și o zi odihnea, sărmanul, adunînd putere, pentru ca a doua zi, spre sară, totul să pornească din nou...

Pe la sfîrșitul lui august a decedat, în orășelul de pe Dunăre, în urma unor răni grave, principele de Württemberg, fratele marii ducese. Într-un anumit fel, Potiomkin era obligat să participe la funeralii. Simțindu-se ceva mai bine, a venit la biserica unde era prohodit răposatul. Duhoarea din acea biserică, cu lumînări aprinse și lume multă, a început a-l învălui și a-l ameți. Neputînd sta pînă la sfîrșitul slujbei, și-a luat rămas bun de la răposat și a ieșit. Îngîndurat cum era, a coborît cele cîteva scăricele, a urcat în trăsură și tot stătea și se mira de ce nu se mișcă trăsura din loc. În cele din urmă, a fost lămurit de ce nu se mișcă. Abătut, cnea-

zul urcase într-un dric — carul cu care erau duşi morţii la cimitir, careta Luminăţiei sale aşteptînd ceva mai în fund. Cum toate s-au descurcat, stăpînul şi-a ocupat locul, careta a plecat în mare grabă, dar, suspicios fiind, dricul cela a rămas să-l urmărească, întorcîndu-l iară cu gîndul la datoria creştinului cea de pe urmă...

— Se întîmplă, Grigori Aleksandrovici... Uneori, din neatenţie, întîmplător...

— Ei, întîmplător! Nimic nu se face pe această lume întîmplător...

Luptele grele date în ajun în preajma Galaţilor, pe măsură ce căldurile stăruiau, au făcut viaţa micului orăşel insuportabilă. „Rîpa asta, îi scria Potiomkin de la Galaţi lui Repnin la Iaşi, e numai hoituri şi cadavre. O putoare, că-ţi verşi maţele. Pe de altă parte, m-au întors frigurile, că scot sufletul din mine..."

Dată fiind starea grea a comandantului suprem, s-a ajuns la o înţelegere cu turcii ca tratativele să fie continuate la Iaşi, şi nu la Galaţi. Odată cu întoarcerea în capitala Moldovei, frigurile s-au înteţit, scuturîndu-l cîte două zile la rînd şi lăsîndu-i la mijloc numai cîte-o singură zi. Palatul în care petrecuse atîtea clipe de neuitat, atîtea nopţi nemaipomenite, acum era numai năduf şi miros rînced de sudoare. Văzîndu-l cum se chinuie, Mavrocordat i-a oferit casele sale de lîngă Iaşi, o veche curte boierească, cu ziduri de piatră, cu iatacuri, cu pridvoare, cu verande largi, frumoase, înţesate cu viţă de vie jur-împrejur...

Acele frunze de viţă, veştezite şi colbăite, erau singurele care-l mai ţineau pe această lume. Zăcea, studiindu-le, zile întregi, şi i se părea că, iată-iată, e pe cale de-a prinde firul unui adevăr despre sine şi despre lumea înconjurătoare, un adevăr vital, sfînt, pe care o viaţă întreagă nu-l putu prinde.

Ecaterina cea Mare a rămas adînc tulburată de vestea suferinţelor strălucitului său sfetnic. Simţindu-se oarecum vinovată, temîndu-se să rămînă singură, faţă în faţă cu destinele ţării, îi scria zi de zi, ba se întîmpla să-i scrie şi de cîte două ori pe zi. Zadarnice toate. Întins pe verandă, sub cojoace, Potiomkin citea şi recitea răvaşele stăpînei sale, scăldîndu-le în lacrimi, dar, suferind fiind, nu mai era în stare să-i răspundă cu mîna lui.

Răspunsurile, de obicei, le dicta. Răvaşele scrise de mîna altuia au băgat-o pe împărătească într-o cumplită panică. Pentru a fi la curent cu toate cele ce se petreceau la Iaşi, a prins a căuta un om de încredere, aşa ca să fie tot timpul la căpătîiul bolnavului, scriindu-i amănunţit, zi de zi, ce se petrecea acolo.

Aleksandra Vasilievna Braniţkaia, una din nepoatele lui Potiomkin, căsătorită fiind cu un bogătaş din Ucraina, locuia la Kiev şi-i venea mai îndemînă a se repezi pînă la Iaşi. Era o fire pe care se putea conta. Din cele patru nepoate ale cneazului, domnişoare de-o rară frumuseţe, pe care Potiomkin le scotea pe rînd dintr-o fundătură de prin părţile Smolenskului, pentru a le seduce, apoi a le îmbogăţi şi mărita, Aleksandra Vasilievna era singura care ţinea la unchiul său, rămînîndu-i cu adevărat credincioasă.

De la Kiev pînă la Iaşi — era mai că o nimica toată, dar, din păcate, Braniţkaia a sosit cînd Potiomkin era de acum pe moarte. Trei dintre cei mai cunoscuţi la acea vreme medici din Rusia — Tian, Masso şi Sankovski — se căzneau în fel şi chip, dar toate străduinţele lor erau în zadar. Chinina rămînea singurul medicament cu care puteau fi tratate frigurile. Prafuri gălbui şi amare aveau destule, dar problema cea mare era cum să-l facă pe bolnav să înghită medicamentul. S-a dovedit a fi un lucru cu neputinţă. Răsfăţat de-a lungul vieţii cu delicatese fel de fel, stomacul luminatului cneaz, cum dădea de acel amar, nu se oprea pînă nu-l vărsa înapoi. Se încercau soluţii dintre cele mai îndrăzneţe, prafurile fiind amestecate în Dumnezeu ştie cîte şi mai cîte, dar, cum erau înghiţite, pe loc vomita. Nesfîrşitele, chinuitoarele crize îl slăbeau în aşa măsură, încît dispărea pulsul. Ore în şir acel munte de om, care se numea Potiomkin, zăcea pe verandă fără a da semne de viaţă.

Cele trei săptămîni de chinuri şi suferinţe, petrecute pe veranda unui boier moldovean de lîngă Iaşi, l-au făcut pe Grigori Aleksandrovici să uite de toate cele care-l preocupau pînă mai nu demult. Zile întregi, ud leoarcă, istovit de friguri şi chinuit de muşte, zăcea posomorît, cu măselele încleştate, şi singurul lucru care îl mai urmărea era clopotul de la Cernigov. Îi plăcea să zămislească încet, pe îndelete, o frumoasă catedrală pentru acea minune, care urma să fie mîndria viitoarei sale capi-

tale. Nu putea însă scoate din ceață schița viitorului templu, deoarece ideile prind viață numai în clipa cînd ai pămînt bun pentru temelie, iar pămîntul pe care zăcea cneazul avea tendința să tot lunece de sub el. Și apoi ce să se fi întîmplat cu clopotul cela la drum, că de venit vine, vine și tot vine, iar de ajuns nu mai ajunge...

— Unde e? spuse cneazul, abia șoptind cuvintele.

Bour deținea informațiile cele mai exacte, și rapoartele lui erau cele mai laconice. Vine greu, zicea, pentru că deseori trebuie făcute mai întîi podurile pe unde urma să treacă platforma, dat fiind că podurile vechi nu erau în stare să suporte o greutate de peste șase sute de puduri. Alteori se turteau roțile și era nevoie să se facă o platformă de iznoavă. Acum platforma pe care vine e bună, apele mari au fost trecute, așa încît mînepoîmîne apare pe malul Nistrului...

— Aici, la Nistru, podul e gata?

— E pe terminate. Aproape gata.

— Și cam pe cînd?

— În cîteva zile. O nimica toată.

— Pentru voi, firește, cîteva zile e o nimica toată, dar pentru mine ele pot fi mai presus de ceea ce mi s-a dat...

* * *

Pe la sfîrșitul lui septembrie, a cerut să fie adus la Iași. Se adunaseră o mulțime de treburi, care îi necesitau prezența, și Grigori Aleksandrovici a crezut că, revenind la îndatoririle sale, își va amăgi oarecum pacostea ceea de boală. Nu a fost însă să fie. Era istovit în așa măsură, încît nu putea nici măcar să-și pună semnătura pe listele celor prezentați spre decorare în urma luptelor de la Anapa.

Faptul de a nu putea stăpîni o simplă pană de gîscă l-a întors pe Grigori Aleksandrovici cu gîndurile la apropiatul său sfîrșit. A cerut să i se aducă din odaia de rugăciuni icoana Mîntuitorului. Albastrul Crist revenea de fiecare dată în viața lui atunci cînd fără ajutorul Mîntuitorului nu se mai putea. El a fost alături de feldmareșal în ajunul și în timpul luptelor celor mai grele; el a binecuvîntat ridicarea pe pămînturile pustii și sterpe a unei Rusii noi. El a fost cel care l-a ajutat pe

Potiomkin să ducă la bun sfîrșit ceea ce poate fi numit visul unei vieți întregi, dar, pe semne, nimicnicia e adevărata noastră esență. Căci, mai trece o bucată de vreme, greul cel mare se uită, drept care albastrul Crist se întoarce în camera de rugăciuni, și colbul se așază straturi-straturi pe fața lui frumoasă, pînă vor veni iară vremuri grele, și iară se va trimite după cel ce nu mai ostenește de a ne tot face bine...

„Doamne, aceasta e soarta Ta, aceasta e soarta noastră..."

Întins pe canapeaua căptușită cu piele, cu icoana făcătoare de minuni la căpătîi, Grigori Aleksandrovici se gîndea că, pe semne, toate așa au fost rînduite de sus. Atîta lume, atîtea popoare, de-a lungul veacurilor, veneau să-i ceară ajutor, și Mîntuitorul, cu nespusa sa blîndețe și dragoste, îi ajuta pe toți. Cum necazurile se treceau, uitau de el. Uitau orașe, neamuri, generații — îl uitau pentru secole la rînd. Nu se mai auzea nici de învățăturile, nici de patimile lui, dar în fiece suflet necredincios stăruia pe undeva o mică portiță, și omul știe că atunci cînd îi va fi greu de tot, greu așa cum nu se mai poate, va ciocăni la portița ceea, și el va veni, cu inima plină de dragoste, cu slova gata pentru binecuvîntare, și în această nemărginită seninătate a Sa el era nu atît fiul-pămîntului, cît fiul cerului, fiul Celui de sus...

Viața și patimile Mîntuitorului îl copleșeau cu desăvîrșire. În lungile nopți de suferințe și singurătate, cu albastrul Crist la căpătîi, Grigori Aleksandrovici a compus douăsprezece canoane, douăsprezece poeme despre bunătatea Mîntuitorului, dar, în învălmășeala ce-a urmat după decesul său, s-au pierdut toate douăsprezece...

* * *

Într-o sară, așa cam pe la începutul lui octombrie, ațipind pe-o clipă, cneazului i s-a năzărit că se vede pe sine însuși în sicriu, depus în sala cea mare a palatului în care îl scuturau frigurile. Această năzărire l-a scos din sărite. Cum adică? Să moară strălucitul, atotputernicul cneaz într-un prăpădit tîrg, plin de colb, de năduf?! Se poate ca Iașul, pe care el îl alesese să fie orașul încoronării sale, să ajungă pînă la urmă a fi locul odihnei sale de veci? Dacă astfel par a evolua lucrurile,

pentru ce atunci nu i se pregătește careta?!

— Voi pleca numaidecît, voi pleca chiar acum, îmi voi scoate cu mîna mea sicriul din Iașul ista păcătos și mi-l voi duce la Nikolaev, în orașul zidit de mine, într-un loc ales de sufletul meu. Ce stați? De ce nu mă luați de pe canapea, să mă coborîți pe scări, așa ca să putem porni tot acum la drum?!

— Dar nici vorbă pînă acuma de așa ceva și, prin urmare, nimic nu e gata de plecare...

— Pînă mă coborîți pe scări, îi puneți să înhame și caii, că nu mai avem timp...

Au părăsit tîrgul într-o grabă și o forfotă nemaipomenită. Cum au ieșit trăsurile din oraș, Potiomkin a și început a se lumina la față. Călătoriile au fost dintotdeauna marea lui patimă. De-ar fi fost cu putință, și-ar fi petrecut viața fără a fi coborît din caretă. Deseori iarna, la Petersburg, chinuit de insomnie, urca în careta cu tălpi de sanie, și vizitiul mîna celebra troică din capitală pînă la Țarskoe Selo — cam vreo cincizeci de verste. Cum ajungeau, vizitiul întorcea trăsura și, fără a fi poposit măcar cît de cît, iară, prin vifor și noapte, mîna spre capitală, de se auzeau numai zurgălăii rătăcind prin pădurile pustii, înzăpezite. Abia ajunși la Palatul de Iarnă, din sanie se auzea glasul stăpînului: „Mînă!". Și iară o porneau spre Țarskoe Selo — și tot așa, pînă în ziua albă, pînă ce cădeau cu toții morți de oboseală, dar fericiți — și cneazul, și vizitiul, și caii.

Pe semne, Potiomkin spera că și de data asta drumul îl va reface oarecum, îi va legăna suferința, poate chiar îl va duce la acea sfîntă, blagoslovită picurare, după care vine somnul cela adînc, adevărat, căci, după un somn sănătos, hotărît că toate s-ar fi întors în mai bine... Hei, pe unde o fi fiind ele amu — tămăduitoarele hodine ale tinereții!! Două luni de friguri au scos din el pînă și plăcerea călătoritului. Gata, le-am lăsat la Iași, își tot zicea cneazul, pentru că, fiind ele friguri moldovenești, și el plecînd din Moldova... S-au luat însă după dînsul și, ca să vezi, l-au ajuns. În amurg, după ce-au trecut cu bine Prutul pe un podeț ca vai de dînsul, frigurile îl scuturau — să-l arunce din caretă, nu alta. Au fost nevoiți să oprească în cîmpul gol. Însoțitorii Luminăției sale s-au adunat pentru a se întreba ce-i de făcut.

Nu departe de drum albea în noapte o căsuță. Era deschisă, era pustie. Pe semne, stăpînii nu se întorseseră încă din bejenie ori s-o fi pierdut pe undeva prin străini. Dată frumos cu var, curățică, îngrijită și... pustie. Au măturat, au stropit cu apă pe jos, să nu se ridice colbul, au adus cele trei perne mari, căptușite cu piele, de i-au făcut patul.

Împrejurările oarecum neobișnuite l-au abătut pe bolnav de la suferințele sale. Frigurile l-au slobozit din gheare și el, chinuit cum era, nu a apucat bine să se culce, că a și adormit. Văzîndu-l odihnind, cei din jurul lui, după atîtea nopți nedormite, s-au ghemuit și ei, care și unde s-a nimerit, lăsînd doar un singur cazac să facă de strajă.

Peste vreo două ore, Grigore Aleksandrovici s-a trezit. Nu mai putea de atîta năduf, pur și simplu nu mai avea cu ce respira și a cerut să fie deschise ferestrele. Spre cumplita lui mirare, nu s-a grăbit nimeni să-i îndeplinească porunca și, văzîndu-i pe toți dormind, s-a ridicat. Iată însă că nici de deschis ferestrele nu poate. În Moldova cea de demult, sărăcimea nu prea avea cu ce să-și cumpere sticlă și, de obicei, în casele de la țară, în loc de sticlă era întinsă o pieliță gălbuie, făcută dintr-o beșică de vită, lucrată cu cenușă și apoi uscată la soare. De văzut printr-însa nu se vedea, dar, oricum, un pic de lumină străbătea totuși în casă.

Ud leoarcă cum era, pășind peste sfetnicii, adjutanții și slugile ce dormeau care de-a lungul, care de-a latul, Potiomkin a venit la cele două ferestruici. Le-a spart, repezind cu pumnul în pieliță gălbuie, a rămas cu fața în gaura ferestrei, dar nici pomeneală de acel val de aer proaspăt la care rîvnea. Mirat din cale afară, a ieșit să vadă ce se întîmplă. Acel cumplit năduf ce l-a trezit din somn domnea și în curte, și în cîmp, și peste tot. Satanicele, cumplitele, nemiloasele friguri, care îl lăsaseră pentru cîtva timp în pace, cum bietul om și-a dat sama că năduf e peste tot, s-au și repezit la dînsul. Și nu că să-l ia pe departe, să-l încerce mai întîi cu dinții... L-au smuls așa, pe de-a întregul, că s-ar fi prăbușit la pămînt, de nu se grăbea bătrînul cazac, rămas lîngă trăsuri de strajă, să vină să-i puie un umăr, ca să aibă de ce se prinde.

— La ordin, Luminăția voastră, a rostit un glas

bătrîior, dar plin de supuşenie şi credinţă.

— Vei fi fiind tu acela care... mi s-a spus... ceva cu scăpăratul...

— Aşa e, Luminăţia voastră. Kresalo mi se zice, dar e poreclă. Nu e nume adevărat.

— Las'că toate au pornit de la porecle.

Atîta cît se ţinea de umărul osos al cazacului, frigurile nu îndrăzneau să se apropie, dar Potiomkin ştia bine că în clipa cînd se va despărţi de el, iară îl vor lua în primire.

— Dacă, poate, veţi fi dorit ceva... a zis cazacul cu delicateţea şi simplitatea unui om din popor.

Cneazul a oftat, rămînînd în continuare rezemat de umărul lui. O vară fierbinte, lungă, secetoasă se scurgea, încetul cu încetul, într-o toamnă tot atît de lungă, secetoasă şi grea.

„Aşa e aici, în sud, îşi zise Grigori Aleksandrovici. Niciodată nu ştii cînd se face primăvara, cînd ajunge vara a se numi toamnă..."

Nu-şi putea însă duce această frîntură de gînd la capăt, fiindcă îl înăbuşea colbul. De cum rămăsese ţara fără ploi, colbul ajunsese a fi stăpîn pe toate. Colb pe pămînt, colb în ceruri, dar, spre deosebire de cel de pe pămînt, cel din ceruri plutea valuri-valuri, băgîndu-ţi-se în ochi, în nas, în gură, pe sub piele, aşa încît scotea sufletul din tine.

— Nu vă faceţi inimă rea, Luminăţia voastră, zise cazacul. Bizuiţi-vă pe mine.

Cerul, nalt, senin, picura peste dealurile ce se topeau în noapte. Şi om, şi pasăre, şi vită, şi fiară — totul s-a lăsat la fundul acestei blagoslovite nopţi. Totul adormise, furat de taina odihnei, şi numai hăt colo, pe-o coastă de deal, se isca o semincioară de lumină, clipind din cînd în cînd.

Ba se înfiripă, ba se stinge, aşa încît nici locul nu mai poate fi ghicit, şi, cînd colo, iat-o iară clipind în depărtare.

— Să mergem la luminiţa ceea, a zis Potiomkin. Cît mai iute, cît mai grabnic!

* * *

Şi nu era focul cela cine ştie ce — ia nişte mături adunate peste o vatră dintre cele ce nu se mai sting. Fiind departe de pădure, mai mult pe imaşuri, ciobenii, firește, nu prea au cu ce face focul, dar, ca să-şi ţină de urît unul altuia, adună pănuşi, ciocleji, mai nişte mături, mai nişte crenguţe, aşa încît, la grămadă, focul cela, tot mocnind, mai trece şi în pară din cînd în cînd.

La lumina celui foc şedea un cioban bătrîn. Şedea de parcă ar fi fost singur, dar nu era singur, căci, ceva mai la o parte, se zărea un ciobănaş căruia abia-abia începuse a-i răsări mustecioara. Şedeau tăcuţi, cu ochii la foc şi gîndurile cine ştie pe unde. Tînărul, ce-i drept, îşi tot ciulea urechile spre drumul din vale, iar bătrînul se lăsase în voia acelui dor mistuitor, cînd nici nu mai are însemnătate de ce anume ţi s-o făcut dor. Principalul e să-ţi fie dor cum nu se mai poate...

— Ei şi atunci dar cum rămîne, baciule?

Baciul tresare.

— Ce, adică, cum rămîne?

— Păi, îmi împrumuţi bănuţul cela ori nu mi-l împrumuţi?

Bătrînul a părăsit pentru o clipă matca dulcii sale tristeţi.

— Ia, măi, nevoie şi cu băietul ista.

A oftat, făcînd un fel de hotar între cele ce au fost şi cele ce urmau să fie.

— Dacă bănuţul pe care l-am găsit mai ieri pe-o margine de drum, el, măi băiete, atîta doar că e rotund şi are zimţ. Încolo, vai de paraua ceea! Ruşii îi zic pitac, adică cinci capici. Ei, ce poţi face tu cu cinci capici amu, noaptea, pe dealurile iestea?

Dăscăleala bătrînului îl scoate pe tînăr din sărite:

— Mata să nu mă înveţi pe mine ce-i aceea pitac, că, slavă Domnului, nu m-a făcut maica prost. Te-am rugat doar să mi-l împrumuţi, aşa ca să-l am uite aicea la pungă. Că, iaca, am nevoie de bani neapărat...

Bătrînul a oftat. Aşa i-a fost, pe semne, scris. O viaţă întreagă a visat să rămînă măcar pe-un ceas-două singur-singurel, cu dorurile sale, dacă n-are un Doamne-ajută...

— Bine, măi băiete. Iaca, să zicem, îţi împrumut eu

bănuțul ista. Amu, ia să-mi spui, cum ai putea tu face rost de tabac... noaptea, pe dealurile iestea?...

— Hei, cu bănuțul la chimir, să vezi ce repejor se face treaba! Drumul cel mare, uite-l, la doi pași. Numai ce vezi că se arată poșta... Păi, poștașii ceia pornesc la drum fără tabac?!

— Care poștă, măi! De cînd cu războiul ista, se arată o dată la două-trei săptămîni și mînă de parcă ar lua-o turcii din urmă...

— Ce-ai fi vrut, să meargă la pas?

— Meargă cum vor, dar în goana ceea s-or opri ei să steie de vorbă cu tine?

— Mai bine zi că-ți pare rău, că doar nu degeaba atîta s-a vorbit prin lume de zgîrcenia neamului nostru...

— Care zgîrcenie, măi prostule?! Ți-ai găsit și tu să asculți de ce zice lumea...

Și pentru că i-a fost pusă în joc onoarea, bătrînul, oftînd din greu, a prins a-și pipăi chimirul, în semn de vremuri parșive și ticăloase cum nu s-au mai pomenit. Totuși a găsit bănuțul. Văzîndu-se cu averea în palmă, tînărul l-a încercat cu dinții — auzise pe undeva că banii se încearcă cu dinții — l-a lăsat să-i cadă în punga ce o purta la gît și, înstărit cum era, mai mult pîndea drumul decît să șadă cuminte la locul lui.

— Iaca, nu mă ajunge capul ce nu te lași de pacostea ceea, că nu-i a bine...

— Țist...

— S-aude poșta?!

Ciobănașul cerne mutenia nopții picătură cu picătură, dar nici huruit de trăsură, nici copite de cal, nici pocnet de bici. Noapte, liniște, pace peste tot.

— Ziceam, măi băiete, poate să lepezi fumatul cela, cît nu-i tîrziu!

— L-aș lepăda eu, dar vezi bine, nu se poate.

— Ce nu se poate?

— Să fii cioban și să nu bei tabac.

— Cine ți-o spus, măi, prostia asta?

— Așa se vorbește în lume.

— Iară mă ie cu lumea! D-apoi că noi, fiind ciobeni, mai întîi — grija turmei, și abia pe urmă, grija lumii.

— Ce are una cu alta? Lumea e lume, oaia e oaie.

— Iaca, să nu zici... Că fiece oiță, atunci cînd fată, aduce pe lume un miel al Domnului. Amu, închipuie-ți

că ești cioban în toată puterea cuvîntului, rămas de unul singur cu turma în munte. Mare fumător fiind, te pomenești că n-ai ce fuma. Atunci dar ce să faci? Cu turmă cu tot după fumat nu te duci, că, mergînd turma mult prea încet, pînă ajungi, nu-ți mai este a fuma. Să lepezi turma și să te duci după tutun? Apoi, de fumat poate că vei găsi, dacă napoi nu știu de vei mai avea la ce te întoarce...

— Aș lepăda eu, moșule, cu dragă inimă, dacă nu pot. Mi-am spurcat, iaca, plămînii și parcă mi-aș fi vîndut sufletul necuratului.

— Cum puteai să-ți spurci plămînii, cînd de-abia vara asta te-ai învățat și tu a trage din lulea?...

— M-o prins așa, deodată, că iaca, o zi-două fără... și mai mult nu pot.

Au mai vorbit o vreme despre viciile și păcatele ce pasc biata ființă oamenească. Au discutat de cele de care cu chiu, cu vai mai poți scăpa, și de cele de care nu poți scăpa pînă la moarte, cu toate că „de-amu, dacă vrei să știi, eu dragul moșului, uite ce ți-oi spune..."

— Țist!!

— Iar mai vine o poștă?!

Cumplitul fumător se repezise la vale, dar mai apoi s-a oprit, dînd din mînă a mare pagubă.

— Vezi, măi băiete, să nu te împingă păcatul să le mai ceri și rest poștașilor ceia, că nu de alta, da te-i face de rîs...

— Da știi 'neata, moșule, că fumătorii iștia parcă ar fi neamuri?! Cînd un fumător întîlnește un alt fumător, care nu mai poate fără tutun, fi face parte din ceea ce are ori, de nu, încaltea îi dă să tragă un fum-două din luleaua lui. Că eu bănuțul ista l-am împrumutat mai mult pentru curaj, așa ca să nu ies ca prostul la drum cu mîna goală...

— Dacă s-a ajuns chiar pînă aici, mai rabdă și tu o țîră. Da-va Domnul, vom ajunge la pace, vom urca cu oile la munte, și cînd se va face socoteala, ți-oi da drumul pe-o zi-două la tîrg. Acolo, la Ieși, la grecii ceia, îți vei cumpăra, c-o să-ți ajungă pentru tot anu!...

— Crezi mata că se va ajunge la pace?

— Degrabă.

— De unde știi?

— Atunci cînd două mari împărății, încleștate pe

viață și pe moarte, nu se pot dovedi una pe alta, atunci se face pace. Și, pînă una-alta, ne-om veni și noi oleacă în fire.

— Ne vor lăsa ei să ne venim în fire?

— N-or avea încotro. Pentru a duce răfuiala la capăt, o să le trebuiască o nouă oaste. Apoi pînă s-o nască muierile celea, pînă să-i deie țiță, pînă s-o hrănească și s-o crească pe lîngă casele lor, oastea ceea, ne-om mai pricopsi și noi măcar cît de cît.

— Ce pricopseală, moșule, cînd, nu vezi 'neata...

Nu a reușit însă să spună pînă la capăt ceea ce vroia să spună. A rupt-o din loc și venea spre drum cît îl țineau picioarele. Se auzeau venind dinspre Prut cîteva trăsuri urmate de-o ceată de călărași. Cu bănuțul în palmă, marele fumător și-a înfipt picioarele în colbul drumului, gata fiind mai degrabă să piară sub copita cailor decît să se dea din loc.

Pomenindu-se cu un stîlp în calea lor, caii primului echipaj au smuncit-o în lături, de era cît pe ce să răstoarne careta. În urma primei trăsuri au oprit și celelalte două. Pînă se întrebau unul pe altul ce s-a întîmplat, iată-l pe bătrînul Kresalo părăsind convoiul și ieșind în capul coloanei cu sabia scoasă din teacă.

— Ce e? a întrebat generalul Golițîn, care îl conduce pe cneaz în aceea ultimă călătorie a sa.

— A, o prostie... zice Kresalo, întorcîndu-se în fuga calului, oarecum dezamăgit. Un ciobănaș n-are ce fuma ș-o ieșit la drum să ceară de-o lulea...

Coborînd de pe cal, Golițîn a venit la trăsura comandantului suprem.

— Ce facem? Mergem mai departe, ne odihnim puțin?

Potiomkin a cerut să fie deschise ușile caretei. S-a ridicat un pic, cercetînd depărtările sau, mai bine zis, ascultîndu-le.

— Ciudat, făcu într-un tîrziu. Poate fi așa ceva?

— Ce anume?

— Păi, află că nu-l mai aud. Să se fi întîmplat ceva cu dînsul la drum?

— Dar ce i se poate întîmpla unui munte de șase sute de puduri?

— Multe i se pot întîmpla... Se turtește platforma.

Se poate îngloda. Se poate prăvăli în vreo rîpă, se poate duce la fundul apelor cu pod cu tot...

— Dar n-au mai rămas nici rîuri cine știe ce, nici poduri... Ni s-a comunicat că Podolia a rămas în urmă. Mîine-poimîine ajung la Nistru, și după ce trecem podul de la Movilău...

— Nu, a zis cneazul după o scurtă frămîntare. Nu-l mai treceți peste Nistru.

— După ce l-am tot cărat atîta?...

— Odată ce nu-i mai aud glasul, înseamnă că ceea ce avea el să-mi spună, mi-a și spus. Și atunci dar pentru ce l-am căra cu atîta chin în urma noastră? Trimiteți un călăraș să-l întoarcă, avîndu-se grijă să-l urce acolo unde a stat.

— Trimitem acum, pe loc, asupra nopții?

Potiomkin a dat afirmativ din cap, așteptînd răbdător pînă vor fi date ordinele. Și iară a mai stat tăcut, nemișcat, așteptînd pînă s-a topit tropotul cailor hăt departe în noapte.

— Pare să fi ajuns și noi, zice deodată. Hai, mă scoateți din careta asta și mă duceți colo în cîmp.

Golițîn, împreună cu toți ceilalți, nu-și putea ascunde mirarea.

— Pentru ce v-am duce noi în cîmp?

— Ca să mor. Oștean fiind, țin să mor și eu în cîmp, cum mor oștenii...

Era o rugă, o poruncă, o destăinuire? Oricum, au scos din caretă cele trei perne căptușite cu piele, le-au așezat nu departe de drum, pe-o margine de imaș. Scos din caretă, s-a dovedit că nici măcar nu se poate ține pe picioare. L-au dus, cu greu, pe umeri, l-au culcat pe cele trei perne. Se stingea clipă cu clipă și, disperați cum erau, medicii iar au început-o cu luatul pulsului, cu toate cele. Grigori Aleksandrovici i-a rugat să-l lase în pace.

— Nu mai e nevoie, a zis. Se trec toate, și asta e de fapt depășită.

— Ce anume?

— Viața.

Medicii s-au retras, dar Aleksandra Vasilievna, femeie fiind, nu se putea împăca cu gîndul că, iată, o stare atît de gravă — și nu se face nimic întru salvarea marelui său unchi.

— Dar creştetul? întrebă ea deodată.

Plin de ciudăţenii şi îndărătnic cum era, Potiomkin pentru toate bolile avea un singur leac. Îşi vărsa o sticluţă de apă de colonie în creştet, frămîntînd din răsputeri cu palma greoaie mîţele nepieptănate. Apoi se culca, acoperindu-se hăt peste cap, şi cît ar părea de ciudat asta îl ajuta de fiecare dată. Frigurile nu se temeau de spirtul cela parfumat, dar, pentru a nu o amărî pe frumoasa sa nepoată, a lăsat să i se mai verse pe căpăţînă o sticluţă. Nu avea putere să ajungă cu palma la creştet şi s-a culcat, rugîndu-se să fie acoperit cu pătura. Stăteau cu toţii nemişcaţi, aşteptînd să se întîmple o minune, dar noaptea trece, şi de minune nici pomeneală.

— Parcă se mai aude cineva pe-aici, pe-aproape... zise obosit.

— Nişte ciobani cu turma. Oiţele oftează.

— O fi făcînd şi focul?

— Fumegă acolo ceva.

Au mai tăcut o vreme.

— Dar ciobanului celuia de ne-a oprit i s-a dat să fumeze?

Adevărul era că nu i s-a dat. L-au chemat să vină aproape, şi bătrînul Kresalo i-a dat din punga sa tutun de-o lulea şi i-a mai şi aprins-o cu amnarul său. Grigori Aleksandrovici urmărea cum trage fumul într-însul, cum îi dă drumul înapoi.

— Ce ne-o fi oprit el din drum, că, pare-se, nici a fuma nu ştie...

Simţindu-se oarecum ruşinat, băiatul s-a întors la bătrîn, la focul lor, şi iar se lasă acea îndelungată, acea chinuitoare aşteptare.

Era pe la miezul nopţii, se apropia acea răscruce cînd somnul doboară totul. Întins sub pătură, Potiomkin picură şi el. Crezîndu-l că doarme, cei din jur se întorc la trăsuri, unde cazacii făceau focul, şi cînd la căpătîi nu rămîne decît nepoata, din pieptul bolnavului ţîşneşte un suspin sfîşietor.

Aleksandra Vasilievna îşi face cruce.

— O, Dumnezeule, că, luată pe neaşteptate, am tresărit...

— Vezi tu, Saşa, steluţa ceea hăt colo în tundul cerului?

— O văd.

— E steaua mea.

— Cum, adică, a dumitale?

— Nu vei fi știind tu oare că fiece trăitor pe acest pămînt își are steluța sa pe cer?!

— Ba am auzit.

— Păi, uite-o pe a mea. Mi-a fost călăuză, mi-a fost slavă, mi-a fost mîndrie, și cine să fi crezut că tocmai atunci cînd îmi va fi lumea mai dragă, ea, așa, nitamnisam, va apune.

— Cum, adică, să apună?

— Dar nu o vezi cum clipește, stingîndu-se?

— Cum puteți spune una ca asta, unchiule! E numai lumină și slavă, pentru că știți cît ține veacul unei asemenea steluțe?

— Știu, zice încet de tot Potiomkin, și singurul său ochi prinde a juca în lacrimi. Trimite să mi se aducă din trăsură icoana Mîntuitorului.

Neavînd prin cine porunci, nepoata s-a ridicat și s-a dus ea însăși după icoană, iar Potiomkin, cu capul puțin fugit de pe pernă, fiindcă nu mai avea putere nici măcar să și-l așeze singur înapoi, cercetă ceea ce vedea cu unicul său ochi. Nu vedea mare lucru. O fărîmă de cer, un bătrîn cazac făcînd de strajă.

— M-ai adus tu, cazace, la loc frumos, numai că prea te-ai grăbit să mă aduci încoace...

Kresalo, fiind cu gîndul la ale sale, a tresărit. Nu a prea înțeles ce i s-a spus, dar, apropiindu-se, a întinerit într-o singură clipă.

— La ordin, Luminăția voastră!

— Ar fi... să ne luăm iertăciune...

— Cum adică?...

— Nu știi tu că creștinii își cer iertare cînd e să le vină ceasul?...

— S-or fi iertînd ei, dar ce sînt eu în fața Lumînăției voastre ca să vă pot ierta?

— Mai întîi de toate, amîndoi sîntem creștini. Apoi, sîntem oștenii Maiestății sale.

— Vom fi fiind.

— Apoi, iată, pentru că sîntem creștini-oșteni și pentru că mi-a venit și mie ceasul, rogu-mă de mă iartă...

— Dumnezeu să vă ierte. Atîta pot să spun. Încolo, ce vină poate avea feldmareșalul în fața unui cazac?!

— Mult prea dur și mult prea crunt am fost cu tine...

— Păi, așa e la oaste, de...

— Gonitu-te-am cine știe pe unde, flămînd și dezbrăcat, zi și noapte, pe vreme bună și pe vreme rea.

— Așa e cînd se merge la război...

— Te-am pus să stropești cu sînge și pămîntul tău, și pămînturi străine...

— L-am vărsat în numele Maiestății sale, în numele credinței noastre, în numele Domnului...

— Atunci dar și eu te iert, de-ai fi avut vreo vină în fața mea...

Au tăcut o vreme, luminați de iertarea dăruită unul altuia.

— Mă vei pomeni tu vreodată în molitvele tale?

— Voi pune de zile mari cîte-o lumînare în fața icoanei, de unde oi avea, de unde n-oi avea.

— Ți s-o fi făcut dor de casă?

— Apoi că e și vremea, Luminăția voastră. Vremea aratului, vremea semănatului...

— Domnul dar să vă ajute.

Între timp s-a întors nepoata cu acel albastru Crist, care de fiecare dată îl tulbura peste măsură. Vru să se ridice, să-și facă cruce, să-l sărute, dar nu mai era în stare și, umilit de această neputință, a strîns icoana la piept. O tot săruta și plîngea, și vroia să spună ceva, dar printre sughițuri și lacrimi nu i se puteau desluși cuvintele. După care, așa cum zăcea cu icoana strînsă la piept, s-a înfiorat, lungindu-se în așternut, și a rămas nemișcat. Aleksandra Vasilievna, șezînd la căpătîi, îi mîngîia căpățîna ciufulită, crezîndu-l că doarme, dar Kresalo s-a lăsat în genunchi la picioarele bolnavului, și-a scos șapca, rămînînd nemișcat în fața acestei fatalități.

— Slavă Domnului, a zis apoi încet de tot, făcîndu-și cruce. Se petrece.

— Cum, adică, se petrece?

— Păi, moare.

— Cum moare? Cine moare? Ce-mi vii tu, mojicule, cu prostii, cum se poate să moară unchiul?!

Alarmată, disperată, își chema unchiul, îl zgîlțîia în fel și chip, ca să-l trezească, apoi i-a luat capul în poală, s-a aplecat asupra-i, cercînd să-i împrumute suflare din suflarea ei.

Toate însă erau zadarnice...

— Nu şi nu!!! ţipa tînără femeie. Să ştiţi că nu vom permite, auziţi voi, nici vorbă de aşa ceva!!

— Dar luaţi-o odată de-aici! le-a cerut Kresalo celor din jur. Că femeile iestea, cînd văd un mort, nu se pot opri...

Dat fiind că tinerii cazaci din garda cneazului nu îndrăzneau să se apopie de-o atît de tînără şi frumoasă cucoană, generalul Goliţîn a smuls-o de la căpătîiul răposatului. O ducea spre trăsuri în braţe cum ai duce un copil. Femeia se smuncea din răsputeri să scape, dar Goliţîn era tînăr, voinic, aşa încît pînă la urmă a potolit-o. Ajunşi lîngă trăsuri, Aleksandra Vasilievna s-a ghemuit lîngă o roată, a plîns mult, cu hohote, după care s-a întors, s-a aşezat ceva mai la o parte, sughiţînd.

Întins pe spate, feldmareşalul zăcea pe cele trei perne şi părea că cercetează cu singurul său ochi, rămas acuma stins şi el, adîncurile nestrămutate ale cerului. Tragismul acestui sfîrşit a băgat groaza în suflete, i-a înţepenit pe toţi, şi Kresalo era singurul om care îşi păstrase prezenţa de spirit în acele clipe grele. A venit, aşezîndu-i răposatului perna sub cap. I-a împreunat mînile pe piept, l-a acoperit cu pătura.

— Ar trebui un ban, a cerut el.

— Pentru ce?

— Să-i închidem ochiul cît geana încă nu s-a răcit.

Goniţi de suferinţele stăpînului, au părăsit Iaşul într-o grabă atît de mare, încît nimeni nu apucase a lua bani cu sine. Goale portmoneele, goale buzunarele. Şi deoarece nu s-a găsit o rublă de aur la cei bogaţi, s-a trecut pe la cei modeşti, cerîndu-li-se o monedă de argint, de aramă — orice, numai să aibă greutate, să poată prinde geana, dar, culmea culmilor... Şi atunci, în acea clipă de cumplită amărăciune, ciobănaşul, făcînd cîţiva paşi, le-a întins cu sfială bănuţul său. Bătrînul cazac a luat moneda şi a închis ochiul răposatului. O vreme i-a ţinut geana cu degetul, apoi iată că modestul pitac, găsit de nişte ciobeni pe-o margine de drum, a rămas să zacă pe ochiul unuia dintre cei mai mari bogătaşi ai acestei lumi.

O întoarcea de-acum spre ziuă, şi fiindcă nimeni nu lua pe sama lui rînduiala mortului, bătrînul cazac s-a gîndit că, pe semne, scris i-a fost de sus să le ducă pe toate în noaptea ceea pînă la capăt. A revenit la pici-

oarele cneazului, şi glasul lui răguşit i-a făcut pe toţi să tresară:

— Pentru onor!

Generalilor li s-a alăturat, cu săbiile scoase din teacă, garda personală. Două duzine de focuri de armă au licărit în faptul zorilor, pe coasta ceea de deal.

— Rugăciunea!

Graba i-a făcut să plece la drum fără duhovnici, şi atunci Sarti, prietenul cneazului şi compozitorul curţii acestuia, crezu că într-o asemenea împrejurare e rîndul lui să-şi spună cuvîntul. S-a lăsat într-un genunchi la căpătîiul răposatului, acolo unde se opresc preoţii la prohodire, şi declamă oarecum teatral:

— O, slăvite, primeşte în împărăţia Ta comandantul nostru suprem, feldmareşalul, luminatul cneaz al Tauridei, contele sfîntului Imperiu Roman, hatmanul Marelui Buzdugan...

— Dar nu o mai înfloriţi atîta, că nu mai are nici un rost, făcu scîrbit cazacul. Că oricîte le-am fi adunat aici pe pămînt, oricît ne-am fi înălţat şi preamărit unul pe altul, în faţa Domnului ajungem fără titluri, fără grade, fără decoraţii...

Necăjit că vruse s-o facă cît mai bine şi iată că nu i-a ieşit, Sarti s-a dat la o parte. Şi-atunci pe acelaşi loc s-a lăsat în genunchi bătrînul Kresalo. Şi-a împreunat mînile aşa cum a fost învăţat de mic să le strîngă cînd se roagă şi, cu creştetul puţin plecat în semn de pocăinţă, rosti cucernic:

— Tatăl nostru, carele eşti în ceruri! Sfinţească-se numele Tău; vie împărăţia Ta, facă-se voia Ta, precum în ceruri, aşa şi pre pămînt...

Potiomkin părea că ascultă rugăciunea bătrînului oştean. Frigurile se duseră, furtunile trecuseră, destinul se pecetluise, şi numai obrajii osteniţi mai păstrau ceva din pacea şi seninătatea creştinului ce şi-a îndeplinit destoinic datoria cea de pe urmă.

Capitolul XIV

CULOAREA DESTINULUI, CULOAREA VEȘNICIEI

> Lumea se împarte în cei ce-l caută și în cei ce l-au și aflat pe Domnul, restul nefiind decît niște vite.
>
> *Renan*

> Cutremurați-vă și nu păcătuiți.
>
> *David*

Iară Nistrul tot vine și vine domol, încetinel, la vale, de parcă lumea n-ar fi fost încă zămislită, și cei ce-au cunoscut viața n-ar fi știut că îi așteaptă pe undeva moartea. Apele lui se tot perindă, de parcă sufletul nostru nu s-ar fi înfruptat din taina cuvîntului; și mîna n-ar fi cunoscut bucuria celor înfăptuite. Valul nistrean străbate veacuri, de parcă nu ne-am fi zbuciumat ani în șir în căutarea acelei seminţe de adevăr fără care nici că se mai poate, și fără de care totuși trăim, trăim, trăim...

Nistrule, bătrînule,
Ce mai faci, străinule?
Ce tot rîzi, păginule?
Ce tot plîngi, creștinule?

Măreţul brîu al blagoslovitelor ape vine încet, dumnezeiește la vale, ocolind cu grijă munții de humă răsăriți în calea sa, și tot vine și vine, cînd cu noi, cînd fără noi, căci, la urma urmelor, ce-s pentru un rîu milenar nimicurile ce ne macină zi de zi? Cîte popoare, cîtă durere, cîte biruințe și înfrîngeri au văzut apele marelui nostru rîu! Geții și sarmații se închinau soarelui în văile acestea. Hunii și-au avîntat căluții în apele nistrene, crezînd că se duc să cucerească lumea, pe cînd se duceau pentru a nu se mai întoarce. În luncile acestui rîu s-a înfiripat bătrîna Dacie, aici și-a trăit scurtul său veac, pînă au răpus-o legiunile romane. Pe aceste maluri, sărmanele mame, cu pruncii strînși la

piept, se tîrau la picioarele învingătorilor, cerînd cruțare pentru feții lor, dar Roma, hotărîtă să strivească odată pentru totdeauna acest neam războinic, rupea micuții de la sînul maicilor, aruncîndu-i în Nistru.

Trecătoare fiind însă toate pe lume, trecătoare a fost și biruința lui Traian asupra lui Decebal. După cum s-a văzut mai tîrziu, împreună cu legiunile romane, sub aceleași coifuri și pe aceiași cai, venea lumea creștină să ia locul celei păgîne. Primii noștri creștini, ascunși în aceste peșteri de humă, se închinau în taină acelui fiu al Nazaretului căruia, cu vremea, aveau să i se închine ultimii împărați ai Romei.

Ce e rău și ce e bine, al cui va fi grăuntele și cui va rămînea pleava, care este apa ce se trece și unde sînt pietrele ce vor rămîne? Ne punem întrebări și căutăm răspunsuri, ca să știm c-am trăit și noi pe lume. Și tot așa, zi de zi, an de an, se trec veacurile, se trec popoarele pe fața pămîntului, iar soarele, precum a răsărit în fiece dimineață, tot așa rămîne să răsară; și namilele de humă, în moleșeala lor milenară, cum au stat, așa stau, zi de zi, încălzindu-se la soare.

O fi avînd ceva magic, o fi avînd ceva sfînt în adîncurile unde nici soarele nu răzbate, acolo unde se înfiripă, și crește, și se coace eternul alb al neprihănirii culoarea destinelor noastre, culoarea veșniciei.

Nistrule cu apă lină,
Apă dulce, apă sfîntă...

Cu adevărat că așa este — sfinte sînt apele acestui rîu, se gîndește Ecaterina, așezîndu-se pe-o prispă de mal să se odihnească o clipă. Trăindu-ți viața în preajma acestor ape, te mai faci și a nu le vedea: Nistrul cu ale sale, tu cu ale tale, dar vine ceasul cînd îți dai sama că bătrînul te urmărește pe sub geană și, cum ajungi la mare strîmtoare, să vezi cum îți sare în ajutor! Noua lor biserică, pe care, iată, au și început a o ridica, de unde s-a luat? N-a adus-o Nistrul de la Movilău în spinare? Și nu că așa, dar a spălat în drum fiece trunchi, l-a tot lins și șlefuit ca pe-o păpușă, lipindu-l frumușel de mal.

Acolo însă unde Nistrul nu i-a mai putut ajuta, acolo a început marele lor chin, marea lor caznă. Stejarul și așa îi greu ca piatra, da murat în apă, ferit-a sfîntul

să te apropii de dînsul! Dar era frumos, bată-l pustia, era aşa de arătos, că abia scot o parte din lemn din apă şi hai că pun temelia... O vreme se lucra în deal, se lucra în vale. Jos scot lemnul din apă, sus lucrează la sfîntul lăcaş. Văzînd că se pune la cale o treabă mare, ocolinenii s-au şi grăbit să-şi suflece mînecile, neştiind bine ce-i aşteaptă.

Bisericile însă, după cum se ştie, se fac nu atît cu mînile, cît cu duhul, iar această pasăre rară uneori se lasă, alteori nici că vrea să ştie de noi. Unde mai pui că, după atîta vărsare de sînge, lumea a cam sălbătăcit. Războinici cum erau, oamenii, cum se scoală dimineaţa, ori visează la o nouă vărsare de sînge, ori caută să se ascundă într-o văgăună — şi cum, Dumnezeule, să-l scoţi tu de-acolo, să-l împaci, să-l înseninezi, să-i dai toporul în mînă şi să-l pui la cioplit?! A înălţa o biserică înseamnă a crede cu adevărat că truda mînilor tale va rezista sălbătăciei şi pîrjolului, dar cum, Dumnezeule, munca Ta s-ar apăra pe sine, cînd, de jur-împrejur, numai sate arse şi cărbuni? A face o biserică înseamnă a fi convins că la temelia tuturor temeliilor stă bunătatea. Bunătatea tatălui, bunătatea fiului, bunătatea noastră a tuturora, şi pentru a sărbători minunea bunătăţii creştine, iată că facem un sfînt lăcaş. Dar cum, Dumnezeule, să crezi în toate acestea, cînd, de jur-împrejur, se spune greu şi apăsat că la temelia tuturor temeliilor a stat puterea? Puterea — ieri, puterea — azi, puterea — mîne, şi în vecii vecilor va fi mai presus de toate numai puterea!

Fireşte, n-au apucat bine să înceapă lucrul, că l-au şi lepădat. Topoarele abia de mai ciupesc din lemnul cela. Cioplitul e o muncă grea, cu mămăliguţă şi cu borş de stevie nu se lucrează. Nopţi întregi se frămînta Ecaterina, căci ce-ar putea pune femeia în oala ceea, cînd de patru ani ţine războiul? Nici tu arat, nici tu semănat, nici tu vită, nici tu pasăre pe lîngă casă... Şi în cele zile negre, zile de disperare, cine credeţi că i-a venit în ajutor? Acelaşi rîu. Într-o bună zi — ce-i vine în cap? — adună copiii din toată mahalaua şi hai cu dînşii sus pe Nistru, prin locuşoarele pe care le ţinea minte hăt de demult. S-au întors cu două căldări de scoici, şi din ziua ceea Mărioţa, fiica ei cea mare, numai ce-o vezi coborînd spre rîu cu o droaie de copii din urmă şi rar cînd se întorceau cu mîna goală.

Spre sară, veșteziți, vlăguliți, muncitorii casei Domnului lăsau topoarele, coborînd încet spre apele aceluiași rîu. Se dezbrăcau, așezîndu-și frumușel pe mal zdrențele. Cînd intrau în apă, păreau niște gloabe ridicate cu frînghiile de la pămînt, iar peste o jumătate de ceas ieșeau din Nistru voinici și mîndri, de-a mai mare dragul. Ocolina întreagă venea serile sus, pe muchia dealului, să-i vadă cum se scaldă, cum ies din apă meșterii. Și erau niște seri atît de frumoase! Apusul încins de flăcări părea nu atît un apus cît un răsărit de soare. Sufletul tresaltă de așteptare, și ieșită de prin case, lumea zăbovește pe cîte-o prispă, pe la portițe, pe la răscruci. Mai stau la sfat, cum le place țăranilor să denumească această ședere în comun. Și — de ici o glumă, de colo un zîmbet, de dincolo o vorbă cu duh, satul, încetul cu încetul, se înfiripă, revine în albia sa, de parcă împreună cu trunchiurile celea de stejar ar fi scos din apele Nistrului tainicul rost al vieții lor.

Oricît ar părea de ciudat, singurul om care nu avea parte de aceste seri frumoase era cel ce le-a adus în văile nistrene. Serile, pe părintele Ioan îl răpea neomenească osteneală. După ce ieșea din apă, se despărțea de ceilalți cioplitori, se ducea de se așeza pe rămășițele unei luntre vechi, răsturnate cu fundul în sus. Zicea că sînt orele lui de rugăciuni, dar erau, pe semne, orele singurătății sale, căci ședea tăcut, îngîndurat, cu fața spre Carpați, spre Transilvania, spre vatra neamurilor sale...

„Of, că iar mi-l fură dorul!... Maică precistă, iaca, nici nu știu ce să fac! Cum coboară serile în vale, îl prinde un dor, de nici că se mai poate..."

„O să fugă popa ista de la noi, presupuneau oamenii. Că, ce credeți, degeaba șede el serile pe luntrea ceea?"

Îngrijorată cum nu se mai poate, Ecaterina potolea cu o gură-două de apă jăraticul în cuptoraș, să nu se întîmple, Doamne ferește, vreo nevoie, acoperea cu șervețelul cina pregătită, își punea un bariz curat și hai fuguța în vale spre vechitura ceea de luntre. Și, Doamne sfinte, cît îi era ei de dragă, cît îi era de scumpă umbra de pe luntre, cînd venea fuguța, serile, spre dînsa... Venea ca o soție iubitoare, ca o gospodină harnică, venea ca o femeie vinovată. O durea inima că l-a luat din mănăstire tinerel, voinicel, plin de duh, pentru a-l

topi în necazuri. E uşor să vii să întrebi într-o bună dimineaţă o biată femeie: unde-s, bre, copiii ceia ai noştri, da ian caută să pui pe umerii tăi grija unei asemenea case... Cearcă, în cele vremuri grele, să le faci rost de cîte două mămăligi pe zi — una dimineaţa, alta sara. Apoi, mămăligile celea să fie şi plinuţe, pentru că-s opt cu totul la o măsuţă, iar pe lîngă cei opt aşteaptă Rujca. Sufletul copilului tot fură cu ochiul în lături, şi se tot întreabă cu înfrigurare: vor rămînea oare ceva fărîmături şi pentru Rujca?

Amu, hai că le vine şi rîndul mutatului, căci a trăi în vale, făcînd biserica în vîrful dealului, nu mai era chip. Te prinde leşinul tot urcînd şi coborînd. Din rămăşiţele vechii biserici părintele Ioan a înjghebat o căsuţă cu tindă, cu două odăiţe. Mai aveau încă mult pînă a o face bună de locuit, dar, cum au fost puse acoperişul, uşile şi ferestrele, copiii au şi început a aţipi serile prin unghere şi — ce să faci? Să-i cobori, adormiţi, la vale? Au rămas atunci şi ei, cu părintele, să mîie aici, dar era vai de traiul cela! Afară — lut, în casă — lut, pe masă — lut, pe pernă — lut...

Toate astea încă, aşa, în treacăt, principalul fiind totuşi lucrarea bisericii. Acolo îi aşteptau amarele necazuri. Spre cumplita uimire a părintelui Ioan, pe malul Nistrului rar cine se pricepea a ţinea toporul în mîni. Ei, hai, că nu-i mare lucru să-i şi arăţi, dar, să vezi nevoie... Sînt oameni ce se nasc cu o anumită înclinare spre meşteşugărit, dar sînt şi dintre cei pe care cu nici un preţ, pentru nimic în lume... De pildă, fraţii Cruntu. Ţineau toţi trei morţiş că de-amu au o meserie — acea cu caii — şi, poate, de asta nici o altă meserie nu se prindea de dînşii. Se străduiau, ce-i drept, toţi trei, dar, cu cît mai mare le era hărnicia, cu atît mai mare era paguba.

O mulţime de trunchiuri, ciopîrţite de topoarele lor, zăceau claie peste grămadă în ograda bisericii, şi părintele Ioan suferea cumplit ori de cîte ori trecea pe lîngă dînsele. La munte, pe stîncile de piatră, lemnul creşte greu, mai ales stejarul. La munte, stejarul e preţuit ca şi pînea cea de toate zilele, el fiindu-le tuturora şi leagăn, şi casă, şi masă. La munte, ruşinarea stejarului, precum ruşinarea pînii, era unul dintre cele mai grele păcate. A ridica un sfînt lăcaş în mijlocul acestor păcate

grele i se părea părintelui Ioan cu neputință, și deseori noaptea, cînd bătea luna din plin, se scula, lua toporul și se ducea de mai fețuia un ceas-două, trecînd astfel măcar o bîrnă din lumea rușinii în lumea lucrurilor ce-ar putea fi de folos.

Cînd temelia a fost gata turnată, au început a cere ajutorul celor ce cu vremea urmau să vină să se roage în noua lor bisericuță. Oamenii veneau și nu prea, dat fiind că era toamnă. Fiecare cu viișoara, cu poloboce lul, cu neamurile sale. Veneau mai mult cei ce trăiau pe-aproape. Se repezeau așa, pe la o amiază. Mută o surcică de colo pînă colo și tot trag cu urechea de nu-i poftește Ecaterina la masă... Dacă li se nimerea în strachină cîte-o bucățică de carne, mai rămîneau să mai mute cîteva surcele, iar de nu, își vedeau de-ale lor. Plecînd, trăgeau cu coada ochiului, iar a doua zi numai ce vezi că două-trei grinzi, pregătite și lucrate cu grijă de mîna părintelui, nu mai sînt acolo unde-au fost.

Sărmanul părinte! Cînd vedea că-l mai și fură, îi venea să-și ia lumea în cap. Și apoi să fi furat o bucată de lemn necioplită, că totuna pentru defoc le luau. Să fi luat un trunchi, două, trei, dacă nu... Că trunchiul cela, pînă să-l tîrîi, pînă să-l mai tai cu toporul, pe cînd grinzile celea, ușurele, frumos lucrate, le iei, le vîri în cuptor și — gata!

Oftează sărmanul preot, numărîndu-și bucățile ce i-au rămas, și iar le mai dosește pe undeva, și iară ciople ște nopțile, în bătaia lunii, pentru că fără acele grinzi cioplite toate își pierdeau rostul. Născut și crescut la munte, părintele Ioan nu concepea o slujbă fără bătaie de clopot, și deci nu putea înălța o biserică fără clopotniță. Cît a umblat de mic cu taică-său, toate bisericile făcute de dînșii aveau, pe lîngă turla cea mare, una mai mică, cu ferestruici, făcută anume pentru clopote. Și deoarece le știa a meșteri și avea răbdare să le lucreze frumos, tatăl său îi poruncea, de obicei, din capul locului să aibă grijă de turla pentru clopote.

Și le-a tot făcut o mulțime, încît nici că i-ar fi ajuns degete să le numere.

Asta, de pe malul Nistrului, urma să le pună vîrf la toate, fiind cea mai mîndră, dacă, firește, va avea din ce-o face...

„Şi iar mi-l fură dorul" — se tot căina Ecaterina, coborînd pe cărăruşă spre ascunzişul părintelui Ioan. Cruţîndu-i singurătatea, se apropia încet, pe nesimţite, de parcă ar fi fost un fulg de păpădie dus de vînt, care nici el însuşi nu mai ştie cînd, cum, pe unde se va aşeza...

O vreme şedea alături, tăcută şi cumincioară ca un copil. Iată însă că, încetul cu încetul, amărăciunea o cuprinde şi pe dînsa. Femeia se întrista cu întristare împrumutată de la părinte, ofta tot aşa precum ofta şi el, căuta să vadă cu ochii lui şi rîul, şi munţii de humă, şi toate cele cîte erau în jur. Apoi, deodată, nici că şi-ar fi putut de sama ce şi cum, începea şi ei să i se facă dor de Transilvania, dor de neamurile de dincolo de munţi, dor de casa părinţilor părintelui ei, cu toate că habar n-avea cum o fi arătînd.

Cum tăcerea devenea prea din cale afară, începea a şopti şi ea cîte ceva, aşa, mai mult ca să le treacă de urît. O începea, de obicei, cu povestea Nistrului. Legende apucate din bătrîni, snoave auzite de la alţii, presupuneri care i-au trecut ei singure prin cap cît a stat cu copiii aici, pe malul apelor...

Fiind cu gîndurile în cu totul altă parte, părintele Ioan mai că nu auzea ciorovăiala femeii. Totuşi, cu bunul simţ al oamenilor din popor care ştiu să preţuiască cuvîntul altuia, rămînea oarecum cu urechea aplecată spre vorbele matuşcăi. Ei, şi apoi las'că Ecaterinei atîta îi trebuia! Pătăranii, snoave, felurite întîmplări, vorbe de duh din satul lor şi înţepături de prin satele vecine... Înzestrată cu harul cuvîntului, tot călătorea din creangă în creangă pe acel pom al minunilor limbii materne, ajungînd pînă la vîrful unde vorbele ei se întîlneau cu dorul părintelui Ioan, toate dovedindu-se a fi, pînă la urmă, pe acelaşi unic copac. Prins în laţul farmecelor cuvîntului, părintele o ascultă tot mai atent, tot mai atent, şi cînd din gura Ecaterinei mai iese o vorbă frumoasă şi pipărată, părintele plesneşte ca o păstaie, rîzînd pînă la lacrimi. Văzînd-o cum s-a sfiit, o cuprindea cu drag de umeri.

— Apoi să-ţi rămînă de cap, că, iată, nici nu mai ţin minte de cînd n-am rîs atîta...

Urcau dealul tăcuţi, două vlăstare din veşnicul codru al aceluiaşi neam, şi cu toate că bisericuţa abia

se sălta de pe temelie, era limpede că Ocolina va avea lăcașul său și că va fi unul din cele mai mîndre lăcașuri în luncile Nistrului.

Acasă, după ce-și luau cina, Ecaterina așeza copiii la culcare, rămînînd cu dînșii pînă ce părintele, în odaia vecină, săvîrșea rugăciunea de sară. Apoi se culcau pe pătucul așternut cu fîn proaspăt, și mirozna fînului cu pelin în două umplea odaia. După o zi lungă cît un an, părintele adormea ușor, pe cînd Ecaterina, măcinată de grijile bucătăriei, se tot vîrcolea în așternutul ei. Se vîrcolește cît se vîrcolește, apoi, deodată, rostește în întuneric:

— Las' c-o să fie ea albă pînă la urmă.

— Cine? întreabă pe jumătate adormit părintele.

— Biserica.

Această vorbă nesocotită îl posomora cumplit pe părinte și, cu glasul pe jumătate adormit, își dojenea blînd matușca:

— Dar cum poate fi albă o biserică făcută din stejar? Pot fi stejarii albi?

Ecaterina recunoaște că stejarul alb nu poate fi.

— Atunci dar pentru ce am mai lungi vorba, odată ce vezi și tu că biserica noastră albă nicidecum nu poate deveni...

— De ce nu poate?

— Păi, stejarul, de felul lui, poate fi deschis, poate fi întunecat, poate fi cărămiziu, poate fi stînjeniu, dar alb — nicidecum nu i-a fost dat să fie.

Ecaterina răsuflă adînc și tace. Țărancă din cîmpie, ea, ca și toată lumea de unde a răsărit, nu vedea cu ochi buni o casă care să nu fie albă.

În case de lut, date cu var, și-au trăit traiul bunei, acum, iată, viețuiesc și ei cu părintele într-o asemenea căsuță. Și ce, adică, nu e bine, nu e frumos? Cu cît casa e mai albă, cu atît e mai cinstită, mai vrednică — așa a fost de cînd lumea, așa e și amu. La case albe se gîndea tatăl ei, scobind piatră și arzînd var, casele albe au fost visul Ecaterinei, și pentru ce oare, în mijlocul unui sat cu case albe, s-ar înălța o biserică cenușie?

— Las' c-om face noi să fie și ea albă.

— Cine?

— D-apu, biserica.

— Cum ai s-o faci?

— O lipim ș-o dăm cu var.

— Se poate să mînjești cu lut mîndra, nemuritoarea față a stejarului?!

— Dacă nu, că lutul cela — una-două și se usucă. Cum s-o uscat, îl dăm cu var o dată, de două, de trei ori, și ia să vezi! Rar cine-o să mai ție minte cum era stejarul cela mînjit cu lut...

Sînt bărbați care trec ușor peste îndărătnicia femeilor, dar părintele Ioan, din păcate, nu era din neamul lor. Roșcovanii, îndeobște, suportă cu greu să fie înfruntați, dar, preoțindu-se, se văd nevoiți să-și schimbe felești-agul. Tunînd și fulgerînd în sinea lui, părintele Ioan căuta cuvinte blînde, dar care ar fi spus ceea ce vroia el să spună. Și pînă le tot căuta, osteneala îl dobora. Adoarme și Ecaterina cu vorba de răspuns pregătită. Ropotul apelor din vale îi leagănă, le spală visele, sufletele, iar în zori, cum se auzea un cucoș bătînd din aripi undeva într-o poiată, Ecaterina țîșnea din așternut. Se pieptăna în grabă, și întrucît dormise o noapte întreagă cu vorba ceea în gură, nu putea să n-o rostească:

— Las' că, pînă la urmă, tot albă va fi.

— Cine? întreba părintele oarecum buimăcit de somn.

— Bisericuța noastră.

— Dar cum poate fi albă o biserică făcută din stejar? N-ai văzut tu pe la munte biserici făcute din bîrne?

— Am văzut.

— Și nu erau frumoase?

— Păcat de zis. Dar, părinte dragă, ți-o spun ca la spovedanie: ori de cîte ori mă apropiam de dînsele și-mi făceam cruce, îmi venea pe loc să iau lopățica, să le cîrpesc, să le ung și să le dau cu var.

— Dar pentru ce o asemenea frumusețe s-o ungi, s-o mai dai și cu var?!

— Apoi, ca să fie și mai frumoasă.

După patru ani de pîrjoluri, pustiiri și vărsări de sînge, vestea că un oarecare sătuc, undeva, acolo, sus pe Nistru, a pornit să înalțe o biserică învioră întreaga lume creștină. Fără îndemnul Celui de sus asemenea lucruri nu se fac, și Domnul, vai, de atîta vreme nu se mai întorcea cu fața spre acest blestemat pămînt. Veneau

din susul și din josul Nistrului, veneau de dincolo de Siret, veneau din Podolia, veneau tocmai de la Marea Neagră. Veneau să așeze sub bîrnele celea nădejdea în o viață mai bună, pentru că, se zice, numai ceea ce a fost pus la temelia unui sfînt lăcaș va putea ajunge la Domnul. Stăteau tăcuți, urmărind de la o parte cum se așază bîrnele una peste alta, cum se leagă între ele, și erau senini, căci nu e mai mare bucurie în viața creștinului decît aceea de a fi participat, într-un fel sau altul, la înălțarea unui sfînt lăcaș.

Se obișnuia a se aduce daruri sfintei zidiri, și pe masa pusă în preajma viitoarei biserici oamenii așezau cele cu care veniseră să se închine. Bucăți de pînză, lăicere, coșuri cu struguri, pui de găină, cartofi, pepeni, iar o bătrînică, fiindcă era săracă de tot, dar vroia să se închine și ea cu ceva viitoarei biserici, a cules cine știe de pe unde un mănunchi de busuioc și l-a adus de l-a pus pe măsuță.

Părintele Ioan nu avea timp decît pentru a blagoslovi lumea la sosire și la plecare, restul fiind lăsat pe sama Ecaterinei. Preoteasa din Ocolina chiar că făcea minuni. Sînt suflete care zboară singure, dar sînt suflete-păsări, care zboară numai în preajma semenilor lor. După patru ani de amară singurătate, cînd sufletul ei mai că nu-și desfăcuse aripile, aici, în vîrful dealului, Ecaterina era primitoare, răbdătoare, înțelegătoare cum nu mai poate fi. Anii petrecuți în vale au învățat-o ce înseamnă cuvîntul în viața unui om, au învățat-o ce înseamnă milostenia, atunci cînd și tu ești milostiv cu lumea, și lumea caută să fie milostivă cu tine.

Cînd meșterii opreau lucrul să mai răsufle, mirenii se adunau în jurul părintelui.

— Iaca, ne uităm noi la 'neata, părinte, și ne cuprinde groaza...

— De ce v-ar cuprinde groaza?

— Apoi că biserica asta, cînd va fi gata, crucea se poate întîmpla să fie cu mult peste măsura turcului cu sabia.

După cum se știe, turcii, pe pămînturile vasale, impuseseră anumite restricții la zidirea lăcașurilor sfinte. Nu era voie, bunăoară, ca crucea bisericii să fie mai sus de vîrful sabiei turcului ce-ar fi stat pe cal în picioare. Și ce mai suferea inima bieților creștini că bisericî-

le lor nu puteau fi mîndre cum erau ele prin alte părți... Încetul cu încetul, severitatea păgînilor și paguba celor pățiți, și lașitatea celor neputincioși au ruinat, picătură cu picătură, curajul unui popor, făcîndu-l să-și zică la tot pasul: păzea, măi, să nu fie și mai rău! S-a ajuns chiar pînă acolo că, văzînd zidindu-se un sfînt lăcaș, lumea rămînea înfiorată chiar din capul locului — vai, nu cumva să fie ea prea naltă, sărmana de dînsa!

Părintele Ioan era de după munți. El nu trăise sub povara semilunii, bisericile lor nu erau măsurate de necredincioși. Poate de asta, da poate și din alte motive, marea îngrijorare a tuturora nu putea ajunge pînă la dînsul. După ce s-a mai odihnit, își ia toporul, cioplește încet și, roșcovan cum este, nu se teme de nimeni. Face o biserică așa cum și le-au tot făcut ei, neam de neamul lor, iar încolo, fie voia Domnului!...

— Și cam pe cînd, părinte, s-ar putea s-o sfințiți?

— Cînd va da Domnul. Nici mai devreme, nici mai tîrziu.

— Că va fi mai devreme, păcatul nu-i chiar mare. Principalul e să nu fie prea tîrziu!

Săturîndu-se de sfat, Ecaterina își vedea de ale sale, iar pelerinii se așezau pe bîrnele necioplite, fiindu-le oarecum să se așeze pe cele curate, căci lucrate au fost de mîna preotului. Odihnind, își lăudau, rînd pe rînd, picioarele ce i-au adus încoace, picioarele ce urmau să-i ducă acasă, pentru că una e dusul, alta e întorsul... Și, în timp ce săreau cu gîndul de la una la alta, surcelele risipite de jur-împrejur, mirozna divină a lemnului lucrat, mărețul rîu al Vremii îi strămuta încetul cu încetul din zodia Ruinătorului, întorcîndu-i în zodia Făuritorului. Bateți și vi se va deschide, căutați și veți afla... Flămînzi și dezbrăcați, amărîți și disperați, osteniți și nedreptățiți, atunci cînd sufletul vă doare, lăsați totul și porniți la drum... Odată și odată veți găsi acea minune pe care o căutați. Surcica o să vi se pară carte sfîntă, bătaia unui simplu topor se va transforma într-o bătaie de clopote...

Pe la sfîrșitul toamnei biserica din Ocolina s-a și înălțat pe stînca pe care urma să-și depene veacul. Pereții au fost împliniți, căpriorii legați, dar acoperișul a fost închis numai cu două-trei rînduri de șindrilă,

căci, între timp, din acoperişul cela au răsărit două turle de toată frumuseţea. Turla cea mare era cupola principală a sfîntului lăcaş, pe cînd cea mică, avînd patru ferestruici aţintite în cele patru părţi ale lumii, era făcută pentru clopote. Avusese un Doamne-ajută părintele în zilele cînd o făcea, căci îţi tresălta inima ori de cîte ori dădeai cu ochii de dînsa.

— Să vezi 'neata cum o mai dres-o!!

Cît nu avură clopotniţă, de clopote nici pomeneală, iar cum minunea ceea a răsărit peste sat, oamenilor a început să li se pară că aud vuietul aramei şi de-o biserică fără clopote nici nu vroiau să audă.

— Fa Catincă, vezi să mă chemi şi pe mine cînd au să-l aducă. Să văd şi eu cum au să-l suie.

Ecaterina nu mai putea de dragul clopotniţei. Face ce face şi trage o fugă s-o mai vadă o dată. O privea noaptea, abia mijind pe cerul siniliu; o privea ziua-n amiaza mare, cînd cerul era senin şi soarele curgea valuri pe acoperişul ei ţuguiat; o privea topindu-se în amurg; venea să vadă cum răsare soarele prin ferestruicile ei şi nu ştia ce-i de făcut, pentru că nici ea nu-şi închipuia o biserică fără clopote. Dar, vai, erau ele atît de scumpe, şi ei erau atît de săraci, încît nici măcar visul nu îndrăznea să se rupă de la pămînt şi să zboare în lumea celor năzăriri.

Singura nădejde era acelaşi părinte Ioan. Nu se poate, ziceau oamenii, să nu se fi gîndit el, dregînd o asemenea minune, şi la ceea ce va trebui cu vremea de pus într-însa. Dar, de pe altă parte, după ce le-a tot dus pe toate pe umerii lui, se poate să-i mai ceri încă şi clopot?

O, acel bici necruţător al neamului nostru, acea neagră sărăcie...

După cum se ştie, atunci cînd zidirea unui sfînt lăcaş ajungea la strîmtoare, se obişnuia a porni prin lume după ajutorare. Umblau mireni, umblau preoţi, umblau călugări şi călugăriţe, strîngînd pentru acoperiş, pentru clopote, pentru altar. Se vorbea şi prin Ocolina că e vremea de pornit după ajutoare, dar, culmea culmilor, într-un sat atît de mare nu se putea găsi o trăsură, aşa ca să nu le fie ruşine a umbla cu dînsa prin sate. De cai nu se vorbea, biserica avînd un murg răbdător şi cuminte, pe care l-au adus cei trei fraţi într-o

dimineață din pădure. L-au adus mai mult ca să aibă cine căra bîrnele din vale la deal. Murgul cela, însă, azi pe lîngă casa părintelui, mîne pe lîngă casa lor, încît s-au deprins cu dînsul și Ecaterina, și copiii, și Rujca, așa că îi ziceau în sat „Calul popii".

Amu, hai, că toamna tîrziu, cînd nu se mai putea lucra în biserică, părintele Ioan a început a aduce vorbă că e timpul de strîns pentru clopote. La început s-au găsit mulți să meargă, dar cu vremea a întors-o în frig, lăsîndu-se o ploaie cu gheață parșivă din cale afară, ocolineanul, mai pe lîngă vatră, mai pe lîngă vinișor, unde să-ți meargă el prin lume cu cerșitul?!...

Odată ce n-a putut găsi pe nimeni, părintele Ioan, cum a căzut omătul, și-a făcut cu mîna sa o săniuță. Abia gătind-o, a așternut un braț de paie într-însa, a îmbrăcat ce mai era prin casă, așa ca să nu înghețe la drum, și-a luat rămas bun de la ai săi. Plecarea lui stîrni o jale fără de margini. Fetele plîngeau care în pumnișor, care în băsmăluță. Ecaterina înghițea lacrimile, să nu strice inima copiilor cu totul, și numai Niță urla cît îl țineau băierile, jeluindu-se lumii că, iată, se duce taica după clopote și pe dînsul nu vrea să-l ia... Atunci cînd trebuiau scoase trunchiurile din apă, atunci — hai, Niță, hai, puișor; atunci cînd se săpa temelia și n-avea cine scoate țărna — hai, Niță, hai, puișor; atunci cînd s-a început cioplitul, n-au putut-o scoate la capăt pînă nu i-au făcut și lui un toporaș, da amu, cînd n-a rămas decît să se ducă să aducă clopotele acasă, amu — gata, Niță nu mai este bun?!

Fiind însă frig, și părintele grăbindu-se la drum, au fost nevoiți, cu toată nemărginita lor amărăciune, să se întoarcă în casă, și numai Rujca, spre marea zavistie a tuturora, l-a petrecut pînă la marginea satului. A încercat chiar să se țină de sanie și după ce-au ieșit din Ocolina, dar a speriat-o părintele cu un bulgăraș, făcînd-o să se întoarcă.

Mare ești, Doamne, și cu adevărat necunoscute sînt căile Tale... Zile întregi — numai el și murgul. Pămîntul înzăpezit — nici tu deal, nici tu vale. O nesfîrșită albă pustietate cu un cer posomorît deasupra ei. Satele se ițesc de printre dealuri, dar nici luminile nu se aprind, nici cînii nu bat, nici cucoșii nu cîntă. Peste tot

bîntuie ciuma — marele dezmăț al morții. Cum a început de cu toamnă a secera, nu se mai oprește. Rămași fără nădejde în ziua de mîne, fără pîne în casă, fără domnitor în capitală, totul părea sortit pieirii...

Doamne-Dumnezeule, cîte le-a văzut, prin cîte a trecut părintele Ioan în iarna ceea!

Se arată, iată, un sătuc în depărtare, și o cîrnește într-acolo. Oprește lîngă o casă, bate la poartă, strigă stăpînul. Rămasă deschisă, ușa tinzii scîrțîie a jale, legănată de vînt. Părintele pune hățul în gard și intră. O tindă viscolită, o casă plină cu morți. Pe lîngă ciumă s-a mai iscat și tifosul. Cum dau peste tine, gata — nici o scăpare. Amu, creștin fiind, preot fiind, poți lăsa o casă cu morți, știind bine că au fost și ei, ca și tine, creștini botezați în numele Mîntuitorului? Și atunci dar ce-i rămîne să facă?... Aprinde focul în vatră, sapă o groapă, îi prohodește, îi înmormîntează, închide cu grijă ușa casei și iar pornește la drum.

Se nimerea cîte-un sat mai înstărit, mai cu frica lui Dumnezeu. De la casă la casă adună cîte ceva, dar în satul vecin răsar pe prispe copii umflați de frig și foame, nemîncați cine știe de cînd. În ochii lor pare a se stinge făclia neamului tău, și dacă, Doamne ferește, se va stinge, pentru ce-ar mai trebui biserici, cui vom bate clopotele celea? Așa se face că părintele dezleagă sacul și iese din sat cu sufletul împăcat și cu sania goală.

Povara suferințelor era mai presus decît putea duce omul. Într-un rînd se rătăcește. Tot căutînd pe unde s-o ia și încotro să iasă, vede o arătare hăt departe, în mijlocul cîmpului. Ba că-i stîlp, ba că-i om. Purta cușmă, dar stătea nemișcat, ca lemnul, și nici nu s-a întors să vadă cine trece cînd se apropia sania. Chiar de se va întîmpla să fie un om rău, s-a gîndit părintele, oricum, mă va îndrepta la drum. „Pleacă" — i-a zis acela fără a se uita la dînsul. Părintele nu s-a grăbit să-l lase și, din vorbă în vorbă, află că îl chema Tuchilatu și era singurul om rămas într-un neam ce umpluse mai nu demult casele cîmpiei. Îl ia deci în sanie, îi face parte din bucățica sa și — mai cu vorba, mai cu gluma — îl dezmorțește pînă-l face a-și aminti că trebuie să mai fie pe undeva încă un Tuchilat. Principalul era să-i dea de urmă, că după ce vor fi doi, nu se vor mai tupila ei la tot pasul.

— Domnul dar să vă ajute!

— Mulţumim, părinte.

Dar, de... Vom fi fiind noi creştini de două mii de ani, dar să nu uităm că coborîm din păgîni. Barbaria zace în noi, poate mai adînc decît în orice alt popor botezat. Cum părintelui a început a-i merge, încît săniuţa lăsa urme bunicele, cei ce obişnuiesc a ieşi noaptea la drum şi-or fi dat sama că nu umblă popa cela cu deşertul. L-au pîndit între două sate şi i-au ieşit cu ciomegele în cale. Arţăgos şi îndărătnic cum era, părintele a încercat să apere bunurile bisericii sale, dar ce poate unul împotriva la patru?! L-au bătut care cît a putut, i-au crăpat capul în cîteva locuri, şi pe semne că nu s-ar fi ridicat el din omătul cela, de n-ar fi dat peste dînsul o mătuşă ce se întorcea de la pădure cu o sarcină de vreascuri.

— Aracan de mine, am sălbătăcit chiar pînă într-atîta că ne ucidem noi singuri preoţii?!

Într-o săptămînă şi ceva, cu rugăciuni, cu oblojeli, cu o lingură de zamă, părintele a fost pus în picioare. Şi hai iară la drum, căci sărbătorile de iarnă s-au trecut. Dacă nu adună cît ţin cîşlegile, în postul cel mare — nici vorbă... Nu-i mergea însă, să crapi, nu alta. Într-un rînd, coborînd la vale, îi cade murgul în mijlocul drumului. El încoace, el pe dincolo, da de unde! Ochii însîngeraţi, botul numai spumă. L-a doborît, sărmanul, ciuma. Trecătorii îl sfătuiesc să-l tîrîie ceva mai la o parte şi să le dea foc — şi calului, şi saniei, altminteri dă ciuma şi peste dînsul.

Îl sfătuiau, firește, de bine, dar, Dumnezeule! Cum poţi scoate în cîmp un dobitoc, ba să-i mai dai şi foc, după ce un an de zile a cărat o biserică întreagă din vale în deal, şi încă o iarnă te poartă zi şi noapte, pe toate drumurile, ca să poţi aduna pentru clopotele acelei biserici...

Multe zile şi nopţi sărmana Ecaterina a fost numai aşteptare. Şi-i tot ruga pe cei ce plecau din sat — poate vor afla ceva despre părintele Ioan. Şi-i tot ispitea la întoarcere. Cînd a văzut că iarna se trece, iar el nu-i şi pace, a început a umbla pe la iarmaroace. Şi iată că la un iarmaroc prinde o veste, şi era amară vestea ceea cum amar e pelinul. Nişte vînzători de oale i-au

spus că au văzut un preot roşcovan, ce stătea cu o cănuţă prinsă de gît la podul cel mare din Bălţi. Ruga trecătorii să ajute la împodobirea sfîntului lăcaş. Lumea trece podul cu plinul, îl trece cu deşertul, se opreşte cîte unul să audă ce zice popa, dar rar să fi căzut vreun bănuţ în cănuţa ceea...

Acolo, la podul cel mare, l-a şi zărit conul Movilă. Venea de la Iaşi spre moşiile din Colincăuţi. Mai bine zis, l-a zărit nu atît pe părinte, cît gloaba de cal ce picura alături. N-ar fi zărit poate nici calul, dar prea era deşănţat murgul cela. Îi căzuse şi coama, şi coada, pe semne, o fi bolit de ceva. Mare lucru de n-o fi dat chiar ciuma într-însul, dar, ca să vezi, a scăpat...

— Măi, nene, măi, i-a strigat el vizitiului, i-a opreşte şi fugi de-l cheamă pe popa cela cu cănuţa la gît...

Nu mai era nevoie să coboare. Văzînd că se opreşte sania boierului, părintele Ioan şi-a scos cănuţa de la gît şi — hai fuguţa...

— Aduni jertfe, părinte?

— Mai mult mă rog decît să le adun.

— Faceţi biserică?

— Am şi făcut-o, slavă Domnului.

— Ce nu vă ajunge?

— Clopote.

— E-he-he, he-he, he-he...

Ţi se sfîşie inima cînd moldoveanul începe a se pipăi pe la buzunare, fie el sărac, fie el bogat... Căutarea a tot durat şi durat atîta, încît vizitiul, nemaiputînd suporta, a scos el însuşi o nimica toată, aruncînd-o în cănuţă. Asta oarecum îl scutea pe boier de cheltuială.

— Ei, odată ce ţi s-a dat, fie din partea noastră, a amîndurora, că sîntem cu toţii creştini...

— Vă mulţumim.

— Da ce-o avut gloaba ceea, părinte, că, iaca, i-o picat şi coama, şi coada...

— Apoi, de, ce să aibă...

— Că o avut ciumă, asta o ştiu şi eu, dar vorba e cum de-o scăpat? Cu ce-ai doftorit-o?

— Nu ştii mata cu ce-şi doftoresc preoţii vitele?

— Cu ce?

— Mai cu una, mai cu alta, dar mai ales cu rugăciunile.

Conul Movilă se căznea să-şi amintească unde l-a mai întîlnit pe roşcovanul ista? Ţinea minte că era isteţ şi bun de gură de se minuna lumea, dar — unde Dumnezeu?... Ah, da, la mănăstirea Neamţului, la sărbătorirea Înălţării. Ciocănise la uşa stareţului şi, cu douătrei vorbe obişnuite, i-a scos atuncea de la mare strîmtoare, se poate chiar spune că le-a scăpat mănăstirea de ruşine. Te pomeneşti că i-o fi pus Dumnezeu mîna în cap, căci, iată, se descurcă acolo unde altul demult s-ar fi ales cu pagubă...

— O jumătate de clopot o ai de-amu?

— Ei, jumătate de clopot. Abia de-oi fi strîns pentru frînghie.

— Vremuri grele?

— Sărăcie şi nevoie peste tot, cucoane.

— Auzi, părinte, da ce-ar fi să tragi fuga pînă la moşia mea, să te rogi şi pentru sărmanele mele vite? Că au cam început a pieri, bată-le pustia... Apoi dacă rugăciunile matale mi-or cruţa dobitoacele, o vechitură de clopot ţi-aş găsi eu pe undeva...

Şi încă şapte săptămîni petrecute în grajdurile conului Movilă. În saraiurile celea vechi, cu acoperişurile deşelate era capătul lumii, nu alta. De cum a coborît în iadul cela, abia de mai găsea vreme pentru „Tatăl nostru". O muncă grea cum nici că se mai poate. În zori de zi, împreună cu argaţii, scoteau din grajd dobitoacele pierite în vremea nopţii, cărau hoiturile în cîmp, le acopereau cu paie şi le dădeau foc. La acelaşi foc fierbeau în cazane buruieni fel de fel, doftorii amestecate cu păcură, care, se zice, puteau fi de folos. Odată cu adăpatul, porneau a le doftori. Cum le vedeau că se ridică de la podea, le aruncau hrană în iesle, apoi venea curăţitul grajdurilor. Noaptea tîrziu, căzeau morţi de oboseală, ca apoi, în zori, să le ia pe toate de la început.

Au avut noroc şi ei, şi vitele. Primăvara a venit în anul cela fără prea multe mofturi. În două săptămîni s-au şi dus omăturile. Cum a început a se zbici, cum au scăpat vitele la soare, parcă-parcă să-şi revină. Cu fiece dimineaţă tot mai puţine şi mai puţine hoituri, iar prin aprilie, cînd au înverzit imaşurile, şi vitele au ieşit la păscut, dă năpasta şi peste sărmanul părinte. Într-o după-

amiază, venind pentru ceva lîngă hlandanii din fundul saraiului, unde își avea pe niște rogojini așternutul, părintele s-a aplecat să ridice legăturica în care își punea lucrurile și s-a prăbușit de parcă l-ar fi înghițit pămîntul.

„N-am avut noroc" — și-a zis în clipa cînd și-a dat sama că se duce de unde nu se știe de se va mai întoarce.

Muntean cu trup și suflet, părintele Ioan își trăia viața de parcă zi de zi ar fi umblat pe-o buză de prăpastie. Nu a șovăit, nu s-a îndoit o singură clipă, și ceea ce hotăra, hotărît era, ceea ce făcea, făcut era. Toți cei din jur ziceau că are noroc părintele Ioan.

Și îl avea. Îi mergea în toate cele, de cîte s-ar fi apucat, și cine să fi crezut că veni-va o zi cînd pentru prima oară nu va mai avea noroc, și nenorocul cela va fi atît de mare, încît va pune cruce la toate noroacele pe care le avusese pînă atunci...

L-au scăpat de moarte bucătăreasa și clopotul. Adică la început a fost bucătăreasa. O fi auzit de la cineva cum că un tînăr preot moare de ciumă în grajdul vitelor. Evlavioasă cum era, sa dus să-l vadă cu ochii ei; o zi întreagă l-a grijit cum a putut, iar sara a intrat la boier și i s-a aruncat cu fața la pămînt.

— Cucoane, cică i-o fi zis. Ferit-a sfîntul să moară un preot sfințit în grajdurile noastre! Un asemenea păcat se va răsfrînge și asupra matale, și asupra slugilor matale.

Îngrijorat de-o asemenea întorsătură, conul Movilă a trimis în mare grabă o slugă la Movilău și a doua zi a fost legat de grindă în așa fel ca bolnavul să-l vadă ori de cîte ori și-ar fi venit în fire, un clopot nu prea mare, dar nou-nouț și lucitor, că nu-ți puteai rupe ochii de la dînsul. Se bucurau mai mult argații, pentru că părintelui, în toiul arsurilor, nu-i mai ardea de clopote. Nici măcar nu se putea întoarce singur de pe o parte pe alta. Mătușa Linca, mai cu zamă, mai cu buruieni, mai cu oblojeli, zi și noapte — fuguța la grajd, la părintele bolnav, neuitînd să ia cu dînsa și un capăt de lumînare, căci prea îi fugiseră ochii în fundul capului...

Îngerul păzitor, rămînîndu-i zi și noapte la căpătîi, nu l-a lăsat să moară. Cu anii, căci a trăit pînă la adînci bătrînețe, părintele Ioan era înclinat să creadă că creștin

adevărat l-a făcut nu atît popa cel din satul natal, nu atît Neamțul, nu atît biserica ridicată prin truda și străduința sa, cît grajdurile conului Movilă. Acele șapte săptămîni de post trăite într-un staul de vite, și suferințele dobitoacelor, și rogojina pe care trăgea să moară. Creștin l-au făcut glasul maicii, venit de peste munți, cu mugetul vitelor și dangătul unui clopot nou-nouț.

Era primăvara, se scutura floarea prin livezi cînd, în cele din urmă, s-a întors părintele Ioan. S-a dus cu sania, s-a întors într-o căruță, la aprinsul zorilor. Fiind duminică, Ocolina dormea dusă. Dormeau și cei din căsuța din preajma bisericii. Ca să nu-i scoale cu noaptea în cap, părintele a tras căruța dincolo de biserică. A deshămat murgul și, cu clopotul în brațe, a intrat în sfîntul lăcaș. Nu mai avea răbdare. Oriunde și oricum ar suna clopotul, unica lui bătaie se naște și moare acolo, în clopotnița ce i-a fost sorocită. L-a legat de crucea grinzilor, a tras de cîteva ori funiuța. Avea clopotul cela un sunet curat ca lacrima, tulburător precum lacrima, frumos cum sînt frumoase lacrimile bucuriei...

O jale, un chiot de biruință, o rugă pluteau peste văile nistrene... Ecaterina a ieșit cu tot cu copii, l-au cuprins cu toții pe sărmanul, pe mult chinuitul, pe mult așteptatul lor părinte. După care, într-un fel de înfrigurare, cu pumnii duși la gură, femeia a întrebat:

— Dar, părinte dragă... va mai fi ea și albă?...

După ce a rătăcit o iarnă întreagă prin cîmpiile basarabene, făcîndu-și din chinurile și necazurile acestui pămînt propriile sale chinuri și necazuri, părintele Ioan și-a dat sama că albul aici nu e atît o culoare cît un destin.

— Firește, a zis, sărutîndu-și copilașii rînd pe rînd. Cum alta mai poate fi, de nu va fi albă?!

Și albă a tot fost și fost biserica din Ocolina. Albea iarna, cînd cădeau peste dînsa fulgi mășcați și moi, ningînd-o cu turle cu tot; albea în toiul verii, cînd soarele, topindu-se în pereții văruiți, o făceau să lumineze: albea în tihnitele nopți de vară, la bătaia lunii, cînd totul aduce a basm, a poveste; albea la răscrucea anotimpurilor, cînd — nici tu vară, nici tu toamnă.

Albă era biserica din Ocolina în zilele de sărbă-

toare, albă pe vremea marilor nedreptăți; cu glasu-i alb se ruga cerului pe vreme de secetă, și cu alba-i neprihănire mulțumea Domnului cînd le veneau anii cu roadă. Albă stătea la căpătîiul mirenilor, petrecîndu-i în lumea celor drepți, și albă răsărea în ochii micilor ocolineni ce vedeau pentru prima oară lumea...

A fost odată, ș-a tot fost, ș-a fost atît de mult, încît de la o vreme oamenii de prin împrejurimi, în loc să-i zică Ocolinei „Ocolina", îi ziceau „satul cela cu biserica albă". Mai apoi, cum se obișnuiește în lume, au făcut-o și mai scurtă, zicîndu-i B i s e r i c a A l b ă. O vreme satul era cunoscut cu ambele denumiri, dar, oricum, rînduirea firească a lucrurilor avea să meargă spre una singură. După cum s-a mai spus, „Ocolina" venea de la o c o l u l pe care Nistrul îl făcea acelor munți de humă de pe mal. Iată însă că o țărancă vine să înfrunte străvechiul rîu, revendicîndu-și dreptul de-a numi altfel satul său de baștină. „Oare care va dovedi pînă la urmă?" — se întreba lumea.

Au biruit firea creștină și hărnicia gospodinelor noastre, și străvechiul vis al neamului de a se arăta lumii în toată curățenia și frumusețea sa...

Dar hai să nu ne grăbim cu sfîrșitul, pentru că, urmărind înălțarea unui sfînt lăcaș de la începuturile sale și pînă la sfințire, e cu neputință să nu-i mai pășim o dată pragul. S-o vedem măcar o singură dată pe Ocolina adunată grămăjoară, căci s-a adunat tot satul; s-o vedem pe Ecaterina fericită, căci e o minune atît de rară fericirea pe pămîntul neamului nostru; să auzim, măcar o singură dată, glasul părintelui Ioan, căci împreună cu glasul cela urmau să vină și să rămînă în conștiința oamenilor marile adevăruri ale sfintei scripturi, așa-zisele adevăruri sfinte...

Era mîndră, era frumoasă biserica. Tresălta inima tuturor mirenilor. Păcătoși cum erau, și-or fi dat ei sama că o asemenea biserică nu o meritau, dar, pe semne, așa e firea omului... Cu cît nu meriți, cu atît mai mult ții la ceea ce ai.

Mănăstirea Neamțului a trimis cu doi călugări un altar făcut anume pentru împodobirea bisericii, au adus și odăjdii cusute cu fir de aur pentru preot. Renumiții hoți de cai stăteau îngînduraţi în fața sfinților veniți

de la poalele Carpaților, căci acești severi bătrîni, cu frunțile luminate, le puteau pune piciorul în prag, cînd or fi să plece asupra nopții cu ale lor.

Glasul părintelui Ioan, înfundat pentru ani de zile în mlaștina grijilor și necazurilor, iată că și-a desfăcut aripile, scăpînd la largul slujirii, și se cutremurau bolțile, căci avea un glas cum nu se mai află de frumos.

Se sărbătorea tocmai Înălțarea, căci această sărbătoare a fost aleasă pentru a le fi hramul bisericii.

Zi caldă, senină. Razele soarelui, străbătînd prin ferestrele lăcașului, miluind deopotrivă și creștetele celor drepți, și creștetele celor păcătoși, dar, întrucît a ajuns vorba de cei mulți și păcătoși...

S-a observat mai de demult că în Moldova nimic nu poate fi dus la bun sfîrșit fără să se fi trecut printr-o mare supărare și neînțelegere. O mică ciondăneală s-a iscat și la slujba sfințirii. Îmbrînceala a pornit-o Taica, norocosul cela de sub pădure, pe care l-am lăsat dormind cînd i s-a scos armăsarul din grajd...

Firește, mai spre ziuă s-a trezit și, dîndu-și samă că i-au luat minunea de cal, fuga pe urma răufăcătorilor. Pînă să ajungă la Movilău, proștii ceia de soldați au și vîndut armăsarul unei misiuni diplomatice care tocmai trecea pe-acolo. Vrînd-nevrînd, s-a împăcat cu paguba și, întorcîndu-se acasă, și-a zis: armăsarul l-am luat ca să-mi păstrez averea întreagă. Amu, dacă armăsarul a fost schimbat pe o biserică, las' pe sama Domnului să-mi păzească el averea. La urma urmei, puțin îmi pasă cine-o să mi-o păstreze, principalul e păstrată să fie...

Nu s-a dus să vadă ce zidesc ei acolo, convins fiind că toate se fac de mîntuială. Nu i-a ocărît, dar nici nu avea pentru ce să-i laude. Cînd s-a zvonit că totul e gata, nu a zis nici „da", nici „ba", temîndu-se că de va trece pe-acolo, îl vor pune la cheltuială. Ca să nu-și prea ia bisericuța nasul la purtare, nu s-a dus nici la slujba de sfințire, dar mai apoi s-a gîndit: te pomenești că, nefiind el de față, proștii ceia ai lui văru-său vor pretinde la întemeierea acelui lăcaș... Ar fi fost culmea — după ce-l fură, să-l mai și nedreptățească!...

S-a bărbierit, s-a ghilosit, și-a pus hainele de zile mari, dar, pînă să ajungă, biserica era de acum plină. Cu

chiu, cu vai, i-au făcut un locuşor lîngă fereastră, dar de acolo nu se prea vedea şi îi mai bătea şi soarele în ochi.

„Da ce o fi, măi, cu înghesuiala asta?" — s-a întrebat. Se poate ca tocmai el să nu vadă ce se petrece? A încercat să-şi facă prin mulţime drum spre locurile din faţă, care erau de fapt locurile lui, dar ca să vezi ce face prostimea! După ce te lasă să răzbaţi pînă unde-ţi trebuie, deodată te umflă şi, într-o clipă, te întoarce înapoi de unde-ai pornit. După alte cîteva încercări, Taica, supărat cum era, a ieşit în mijlocul bisericii.

— Măi popă, măi! Ia ieşi colea din altarul cela, că avem ceva de vorbit.

Coriştii din satele vecine care participau la slujba sfinţirii, precum şi musafirii veniţi cine ştie de pe unde, au rămas uimiţi de o asemenea neobrăzare. Se poate să întrerupi sfînta liturghie, cerîndu-i preotului să iasă din altar fiindcă ai tu ceva de vorbit cu dînsul?!

Părintele Ioan însă nu s-a lăsat intimidat, ieşind pe-o uşiţă lăturalnică.

— Ce e?

— Apu, că se face nedreptate peste tot, mă rog, e lucru ştiut de toată lumea, dar că se începe cu nedreptatea şi aici în biserică!...

— Despre ce fel de nedreptate este vorba?

— Apu, să luăm, iaca, pe proştii lui Pasăre acela... După ce au venit în puterea nopţii de mi-au scos armăsarul din grajd — unii zic c-au fost patru cu totul, şi nu trei, dar pentru că n-am văzut cu ochii mei, nici n-am ce zice,— apoi, iată, după ce vin ei noaptea şi-mi fură armăsarul, şi-l schimbă pe nişte lemne ciopîrţite, că biserica asta, odată ce o venit vorba, mult mai uşor putea fi făcută din piatră, căci piatră aici, slavă Domnului, cîtă vrei... Apu, zic eu, după ce mi-au furat armăsarul şi l-au dat pe-o nimica toată, după ce, cu chiu, cu vai, au înjghebat bisericuţa asta, amu, iaca, nu mă lasă să ies în frunte să ocup locul ce mi se cuvine, ca fiind eu întemeietorul...

— Fiule, a zis părintele Ioan. Armăsarul scos din grajdurile Ismailului a fost întors oştirilor ce-au luat cetatea. Lemnul pentru această sfîntă biserică ne-a fost dăruit de către soldaţii ce-au făcut podul de la Movilău, şi dania lor zace zidită în temelie, sub altar. Aceşti trei

frați au muncit împreună cu mine zi și noapte, cu topoarele, că de n-ar fi fost ei, nu știu de-am fi ajuns azi la această mare sărbătoare...

— Las', părinte, că odată ce mie, iaca, nu mi-o fost dat să mînuiesc toporul, se poate ca ei să mă înghesuie pe mine, pe adevăratul în-te-me-ie-tor?...

— Cum nu i-i rușine! strigă cineva din strană, dar părintele a ridicat mînile sus, cerînd să se păstreze liniștea.—

— Fiule, nimeni nu caută să tăgăduiască meritele pe care le ai în făurirea acestei biserici. Și dacă ții numaidecît să ieși în față, am să-i rog pe frații Cruntu să-ți facă loc, cu toate că, la drept vorbind, nu știu dacă vei fi în cîștig...

— De ce?

— Sfînta scriptură ne învață că cine va fi primul aici pe pămînt, acela va fi ultimul în ceruri, și cine va fi ultimul aici pe pămînt, acela va fi primul acolo.

— Apoi dacă așa scrie scriptura, zice ceva mai împăciuitor Taica, m-aș putea mulțumi și cu locul ista de lîngă fereastră, dar, ca să spun drept, cînd văd în fața mea trei cefe zdravene, trei spinări și trei, să mă iertați de cuvînt...

— De unde atîta ură împotriva propriului tău neam, fiule?

— Care neam, părinte? Au împlut ei singuri satul că sîntem neamuri, pe cînd buneii mei cu buneii lor — nici măcar să se fi știut!

— Nu te grăbi să păcătuiești, fiule, căci sînt anumite albii unde devenim cu toții un singur neam.

— Și care ar fi albiile celea?

— Una din cele ma mari minuni din viața omenirii a fost Învierea și Înălțarea Mîntuitorului, pe care o sărbătorim azi, închinîndu-i și biserica ce o sfințim. Și dacă ții să fii întemeietorul, uită ura, căci bisericile se fac nu pentru ură, ci pentru iertare, pentru bunătate, pentru dragoste.

Cum veni rîndul obișnuitei predici, părintele Ioan a ieșit pe amvon adînc tulburat:

— Fraților întru Hristos! Lungă și grea ne-a fost calea pentru a străbate lumea deznădejdii, lumea nedrep-

tăților, lumea neputințelor, ca să ieșim la această mare sărbătoare... Le-am început și noi pe toate poate nu prea bine, nu prea frumos, dar le-am început convinși fiind că dacă vom aduna la grămadă toată durerea noastră, toată singurătatea noastră, toată suferința noastră, dar le vom aduna în numele Domnului, se vor preface, odată și odată, în Templu.

Soarta ne-a fost vitregă și grea. După atîta vărsare de sînge au prins a ni se pustii pămînturile. Săracă ne este masa, posomorîtă ne este casa, maicile nu mai prind leagănele în cuiele bătute cîndva în grindă. Dar, cu toată sărăcia și toate necazurile, decăzuți nu ne putem socoti, căci Domnul s-a întors iară cu fața către noi, dăruindu-ne acest sfînt lăcaș, iar acolo unde coboară binecuvîntarea Domnului, acolo, firește, începe a încolți nădejdea în ziua de mîne.

Să nu vă mirați, să nu vă rușinați atunci cînd în sufletele voastre va începe a încolți cîte un vis de mai bine, oricît de ciudate și de caraghioase ar părea visele celea. Așa precum în pragul primăverii fiece firicel de iarbă pare sortit pieirii, căci cade o brumă, vine un pui de frig și, gata, s-a zis cu firicelul, tot așa și visele noastre ar părea niște năzăriri stranii, dar iată că Domnul trimite ploi și zile calde. Mugurul ajunge frunză, frunza se face vlăstar, vlăstarul urcă în veacuri, cu rădăcinile ascunse adînc în pămînt. La fel și visele noastre se vor revărsa, cu ajutorul Domnului, într-o lume de copii, copiii ceia, la rîndul lor, vor da naștere altor generații, și neamul ni se va ridica de la pămînt, ni se va aduna iar în toată frumusețea și plinătatea lui.

Avînd biserică în sat, cu candelă aprinsă în fața Preacuratei, nu mai lăsați groaza și disperarea să pună stăpînire pe inimile voastre, căci de azi înainte nu mai sîntem un sat oarecare, pierdut în văile nistrene. Sîntem un popor așezat pe pămînturile sale, moștenite din bătrîni, sîntem adunați în jurul credinței noastre, adică sub ocrotirea destinului nostru.

Astăzi ne întoarcem iară cu fața către lume, și lumea se întoarce cu fața către noi. Astăzi punem capăt mușteniei noastre, căci avem clopote în biserică, și în caz de mare cumpănă, glasul credinței noastre va cere ajutor lumii din împrejurimi, căci de la pămînturile calde și pînă la marile înghețuri de la nord îs tot biserici creș-

tine, cu crucile ridicate sus, legate între ele prin dragostea şi credinţa pe care I-o purtăm Mîntuitorului.

Deschideţi dar sufletele, primiţi în inimile voastre această biserică. Purtaţi-o cu dragoste şi smerenie, păziţi sfinţenia şi bunul ei nume, căci dacă o casă de copii creşte mai mult în faţa unei vetre, un neam se poate ridica numai şi numai în faţa unui altar. Adunaţi-vă, deci, în casa Domnului pentru a vă ruga. Înainte de-a fi păşit pragul, lăsaţi afară toată supărarea, toată obida, şi nedreptatea, toată nimicnicia şi întunecimea acestei lumi ce s-o fi strecurat poate şi în inimile voastre. Veniţi curaţi, luminaţi, ascultători, cum li se şi cuvine copiilor să vină în casa părintelui lor. Domnul să vă ţină sub ramura blîndeţii şi a milosteniei Sale.

— Amin, au zis mirenii.

— Amin, le-a răspuns părintele.

Iară Nistrul tot vine şi vine la vale. Munţii de humă se încălzesc la soare, şi pe vîrful unuia dintr-înşii — o bisericuţă albă cu crucea ridicată sus, să se vadă cît mai departe. Bătaia clopotului coboară lin în văile nistrene, se tot varsă şi revarsă, iar ecoul acelei bătăi se tot duce, încetinel şi lin, precum se duc apele rîului...

Linu-i lin şi iară lin...
Linu-i lin şi tot mai lin,
Frunză verde rosmarin...

Tocmai în zilele celea armata rusă, după semnarea tratatului de pace, se întorcea în matca hotarelor sale. Auzind bătaia clopotului, soldaţii îşi scoteau şepcile, îşi făceau semnul crucii, căutînd îndelung în zare, pînă ce desluşeau, pe un vîrf de deal, o albă bisericuţă. Se minunau ei înde ei:

— Ia-te' moldovenii ştia! Au pornit mai din nimic şi pînă unde au ajuns!

— D-apoi că aşa-i zodia sufletului... Cu cît mai adînc îl îngropi, cu atît mai sus se înalţă!

Rîul oştirilor creştine curgea domol spre răsărit, polc după polc, vuia podul de lemn sub ciubotele lor colbăite, iar peste văile nistrene, pe sus, pe sus de tot, pluteau încet veac după veac...

1975—1981, 1986—1987, Moscova

CLOPOTNIȚA

1

Acel mare, acel cumplit blestem ne-a ajuns pe la un miez de noapte din zece spre unsprezece aprilie. A fost un mare prăpăd peste toată Țara Moldovei. De turnat, turna cu găleata, dar de unde ia și unde toarnă nu se vede — beznă peste tot. Arareori fulgerul spărgea cerul dintr-un capăt în altul, despicîndu-l ca pe un harbuz copt, și pîrîia cerul înaintea fulgerului cum pîrîie harbuzul înaintea cuțitului. După care rafală porneau a descărca tunete, și tot veneau vuind, clocotind, scuturînd pămîntul pînă în adîncuri, pînă la sicriele strămbunilor.

Mai spre zori urgia s-a domolit, vremea a început a bate în cald și prin aburul cela de după ploaie, primăvara a căzut ca o basma de fată mare peste capitala Moldovei. În două-trei zile Chișinăul era verde dintr-un capăt în altul, și grădinile orașului răspundeau din ramuri la fiece boare de vînt.

„Elei, Doamne, că de n-ar fi fost ploaia ceea de dăunăzi, ce mai început frumos de an..."

Un tînăr nalt și zdravăn, cu ochi blînzi și triști, venea pe bulevardul Lenin la vale, împovărat de grijile unui sărac învățător. Pășea încet, cum umblă de obicei sătenii, prindea cu adîncul plămînilor mirozna acelui început de primăvară și se tot gîndea la ploaia ce bîntuise acum cîteva zile peste întregul nostru pămînt. Venea abătut, ducînd în dreapta o geantă plină, așa încît abia o mai ajungeau cataramele, iar în stînga avea o plasă cu portocale, plină și ea.

Acolo unde strada Pușkin întretaie strada centrală, la răscruce, stătea mulțime de lume așteptînd semna-

lul de trecere. Învățătorul, cu gîndul la ale sale, nu și-a prea dat sama pentru ce-o fi stînd lumea acolo. Și-a croit drum printre oameni, a păşit în albia străzii, a făcut chiar cîțiva paşi și abia atunci a zărit o „Volgă" neagră venind în plină goană peste dînsul. A fost o clipă cînd bietului om i-a mirosit a mort și a zîmbit, pentru că ce alta îi rămîne unui moldovean care-și vede cu ochii propria sa pierzanie?!

„Iaca, de n-ar fi fost măcar ploaia ceea de dăunăzi..." — s-a mai gîndit o dată, după care a zvîcnit o rădăcină de mușchi, o viață de om s-a răsculat în zvîcnetul cela, aruncîndu-l hăt departe, nainte, dar ce folos din saltul cela, cînd dincolo de „Volga" cea neagră venea la vale altă „Volgă", puțin cam verzuie, și el, abia scăpînd de sub roțile unei mașini, se aruncă sub cealaltă. Cu toate că, s-a mai gîndit, culoarea e puțin mai alta și, oricum, una e să se zică despre om că a căzut sub o mașină neagră, și alta e să se spună că a fost prins sub roțile unei „Volgi" de-un verde închis.

Au țipat subțire, ca din gură de șarpe, frînele. Scrîșnet de metal, zornăit de sticlă spartă, fluierul milițianului de la colț și cîțiva cartofi zbîrciți cotilindu-se încet în jos, pe strada Puşkin. Cartofii căzuseră din plasa unei bătrîne, care, furată și ea de gînduri, aștepta împreună cu toată lumea ochiul de lumină verde, ca să poată trece. În clipa cînd învățătorul a păşit înainte, ea, fiind cam mioapă, a crezut că, gata, se poate, și s-a luat din urma lui, bizuindu-se pe tinerețea și înțelegerea bărbatului.

Au avut noroc că asfaltul era uscat, puțin cam zgrunțuros, iar mașinile aveau frîne bune. Tămbălăul însă era mare, pentru că în primele mașini s-au înfipt cele ce veneau din urmă, iar peste acelea au urcat călare un alt rînd de mașini. Acum, la răscrucea din centrul orașului, domnea o mare fierbere. Șoferii, adunați în jurul milițianului, urlau care mai de care. Bătrînica, necăjită, își aduna cartofii în plasă, iar învățătorul stătea pe partea cealaltă a străzii, unde nu mai credea c-o să ajungă. I s-au înmuiat picioarele, mai ales încheieturile i s-au topit cu totul, și el căuta în jur vreo bancă să se așeze. Lîngă stația de troleibuz a zărit niște blocuri de beton bune de șezut pe ele. A și pornit într-acolo, dar a observat cu coada ochiului cum mulțimea din jurul milițianului căuta pe cineva.

„Să nu mă ducă la miliție, că iar nimeresc la spital!"

A pornit deci să-și caute scaun pentru hodină undeva în altă parte. A mers puțin la deal, a făcut-o la stînga pe stradela Fîntînilor, apoi, cum a dat de Bulgară, a luat-o la dreapta și a tot urcat mult și bine, ținînd drumul spre Livezilor, singura stradă a orașului unde se mai păstra un dram de liniște și aer curat.

Era o zi blîndă, caldă, una din zilele celea dulci, pline de taine, pline de dor, ce dau atît de des primăvara prin acest oraș sudic. Bătrînii salcîmi, cu oasele rădăcinilor scoase prin asfaltul trotuarelor, erau numai frunze, numai vrăbii, iar de peste deal, dinspre Cosiujeni, venea iz de focuri mocnite. O fi adunat gospodarii prin vii, prin grădini frunze din toamna trecută și le-o fi dat foc. În fiece an primăvara venea în Chișinău împreună cu aceste fumuri mocnite, și izul cela subțire, domesticit de mîna omului, stîrnea un dor cumplit de vatră, de părinți, de sat natal.

„Acum la noi, în Bucovina, copiii o fi ieșind desculți pe creasta dealului, o fi alergînd cu fața în vînt, să li se ridice zmeiele cît mai sus."

Dacă primăvara sosită la Chișinău era aceeași veșnic blîndă și frumoasă primăvară, strada Livezilor era de acum cu totul alta. A trecut-o din capăt în capăt și — nimic din tihna și pacea de odinioară. Vuiet și scrîșnet de metal, troleibuze, mașini de tot felul și, gonit de învălmășeala ceea, învățătorul a luat-o pe strada Jukovski la vale, coborînd înapoi în parcul Pușkin, pe unde abia trecuse. Nu-i dădeau pace ropotul și bolboroseala ploii de dăunăzi. Pămîntul se zbicise, dar sufletul se tot mîhnea, tulburat de ploaia ceea, și ochii învățătorului căutau un loc tihnit pentru a-și reveni, pentru a se împăca cu ceea ce nu te poți împăca în ruptul capului.

Pe aici, prin parcul Pușkin, avea el cîndva un locușor al lui, un locușor unde și lumea îl lăsa în pace, și el se făcea a nu ști de dînsa. Cam uitase pe unde vine locul cela, dar a pornit așa la întîmplare, căci picioarele știau mai bine cărările acelui parc, și picioarele l-au adus în cele din urmă la scaunele de piatră așezate în semicerc la umbra memoriei lui Ștefan cel Mare.

„Viteaz în luptă, modest în clipele de fericire, el stîrnea uimirea popoarelor și împăraților, făurind, cu mijloace modeste, izbînzi dintre cele mai mari."

Monumentul a fost mutat peste ograda parcului, ridicat pe un alt postament, și aceste cuvinte ale istoricului Karamzin spuse despre domnitorul nostru au fost din nou săpate în piatră și aurite, astfel încît se puteau citi de departe. Fecior de gospodar din Bucovina, învățătorul, după ce și-a așezat lucrurile alături, și-a descheiat un nasture la gît unde îl supăra puțin haina, a oftat din adîncuri, rămînînd nemișcat pentru multă vreme. Stătea cu fața la soare, cu ochii închiși, așteptînd să bată clopotul din Piața Victoriei. Sărmanul lui ceasornic s-o fi înăbușit pe sub pernele spitalului, lăsîndu-l să-și măsoare zilele, ca și buneii lui, după soare, dar acum, ieșit din spital, avea nevoie de-o orientare în timp ceva mai precisă.

Lume mișună destulă în jur, s-ar fi putut sălta de pe scaun să întrebe, dar n-o făcea. Ar fi putut să pară un moft la mijloc — auzi tu, mare lucru să oprești un trecător și să rostești două vorbe fie în rusește, fie în moldovenește. Totuși pentru a intra cu cineva în vorbă e nevoie de-o anumită energie spirituală, energie care acum îi lipsea cu desăvîrșire bietului învățător.

Clopotul din Piața Victoriei a oftat încet, domol, o singură dată, apoi, peste un răstimp, a mai oftat o dată. Bătăile puteau să indice un sfert sau o jumătate de oră. Ora unu nu putea fi în nici un caz, pînă la amiază mai era mult, dar, s-a mai gîndit învățătorul, te pomenești că se înșeală. Orașele iestea te scot cu totul din pepeni, ș-o fi hoinărit pe străzile Chișinăului mai mult decît își închipuia. Dar las' că clopotul din fața Casei guvernului mai are ceva de spus. Mai vine un dangăt, și cu cele două care au fost fac trei, apoi încă unul, și încă unul, și încă unul — s-au dovedit a fi unsprezece în total. A oftat, zîmbind oarecum ușurat — slavă Domnului, cel puțin orientarea în timp nu și-o pierduse. Și-a mutat ceasornicul amuțit dintr-un buzunar în altul, a oftat. Problema timpului o rezolvase, dar, vai, rămîneau atîtea nerezolvate...

„Apoi, ne oprisem noi la ploaia de dăunăzi... Ia să vedem, frate Horia, ce-o fi fiind și cu ploaia ceea..."

Horia Holban era un învățător bun colo în satul din nordul Moldovei, unde preda istoria într-o școală medie, și cînd elevii se încurcau așa încît nici nu mai știau încotro s-o apuce, el venea așezat și răbdător, lîngă dînșii,

zicîndu-le: „Ia hai, frate, să vedem ce o mai fi și cu asta...". Acest „Ia hai, frate..." nu era deloc o formulă ipocrită prin care învățătorul își îndemna elevul să mai treacă o dată pe acolo pe unde acela nu a putut trece de zece ori. Nu, prin această formulă de simbrie țărănească învățătorul venea în ajutorul elevului, asumîndu-și o parte din necazurile lui și, ajungînd așa, deodată, buni prieteni, porneau a dibui în doi prin negura trecutului, căutînd împărății, războaie, structuri sociale și politice de tot felul. Chiar de nu găseau ei cine știe ce, principalul era că-l mișca pe elev din punctul mort al necunoașterii, al nehotărîrii, și acest imbold deseori cîntărea mai mult decît un mănunchi de cunoștințe însușite mecanic.

„Bine, hai, ne mai întoarcem o dată..."

Zadarnice erau toate. Sufletul și mintea, ca doi catîri nărăvași, cînd unul se oprește, nici celălalt nu vrea să tragă. Iar sufletul, vai, sărmanul lui suflet, stătea zgribulit sub șiroaiele ploii de dăunăzi. Iar ploaia tot turna, tot venea pe-o coastă de deal o apă tulbure și mare. De mii de ori a tot încercat el s-o treacă, dar cei doi catîri stăteau morțiș locului și nici înainte, nici înapoi.

„Nu, și-a zis în cele din urmă. Mai întîi să-mi liniștesc nervii. Creierul refuză să judece atîta vreme cît nervii sînt iritați. Cumpătul, în fond, este echilibrul dintre inimă, minte și suflet, și nu e de mirare că pierzînd cumpătul, pierzi totul."

Nervii, o, această boală a secolului, îl chinuiau și pe dînsul. Fire emotivă, Horia se consuma fulgerător, printr-o furtună de energie aproape nestăpînită, după care urmau depresiunile, crizele de dispoziție, și singurul leac, singura scăpare era drumul. Numai drumul îl putea readuce în albia lui. Se ridica și pleca unde-l duceau ochii. Mai ales călătoria cu trenul îi făcea bine. Acum, pentru a se întoarce acasă, avea de călătorit o noapte întreagă, timp suficient pentru refacere, dar ce folos din drumul cela, cînd trenul urma să vină de abia pe la cinci, după masă, iar în orele ce-i mai rămîneau urma să țină sfat cu sine însuși, pentru a vedea ce e de făcut.

„Odesa—Cernăuți" era singurul tren ce străbătea Moldova dintr-un capăt în altul, și de obicei medicii de la Spitalul republican îi eliberau pe bolnavi așa cam pe la amiază, astfel încît oamenii să poată prinde trenul de cinci. Horia Holban fusese și el eliberat pe la amiază,

să poată prinde trenul de cinci, dar a mai rămas pe-o noapte la spital, avînd niște treburi prin Chișinău. Vroia să treacă pe le minister, pe la Institutul de perfecționare, avea și niște probleme de rezolvat la Societatea de ocrotire a monumentelor de istorie și cultură. Din păcate, dimineața, cum s-a trezit, a zărit prin fereastra spitalului cîțiva nori goniți de vînt în lungul cerului, și-a amintit ploaia de dăunăzi și apele acelei ploi erau cît pe ce să-l îngroape sub roțile mașinilor.

Era abătut, necăjit, prostit de stupiditatea celor întîmplate. Acum nici vorbă să treacă pe la minister. Nervozitatea este un defect al structurii noastre biologice, o boală umilitoare, atunci cînd intri cu ea într-o instituție de stat, ca să discuți corect și demn, de la egal la egal. Șeful la care intri într-o asemenea stare nervoasă se gîndește cum să scape de tine mai repede și, deci, de o rezolvare justă a chestiunii nici vorbă nu poate fi.

„Acum, ce mai soare și cald o fi la noi în Bucovina..."

A mișcat din umeri, făcînd loc unei bune dispoziții ce putea să apară. Avea și el o slăbiciune care poate nu-i prea face cinste unui bărbat în toată firea, dar, oricum, era a lui. Îi plăcea să se încălzească primăvara la soare. Soarele era o mană cerească, o minune binefăcătoare pentru trupul, pentru sufletul lui, și în clipele celea de dulce trîndăveală el devenea mai isteț, mai curajos, mai dezghețat la minte. Cele mai înțelepte gînduri, cele mai îndrăznețe fapte i-au încolțit în minte tocmai în pragul primăverilor, cînd stătea la un dosiș și se încălzea la soare.

Cum a zis însă poetul, vreme trece, vreme vine, și mai iată o primăvară în viața lui. Era caldă, era frumoasă, cu soare mult și cer senin. Omul a tot stat și stat pe lavița ceea de piatră, dar nici tu pace pentru trup, nici tu liniște pentru suflet, pentru că, într-adevăr, de unde să se ia ele în mijlocul acestui oraș plin de mașini, plin de vuiet și învălmășeală?! Dulcea moțăială a primăverii l-o fi căutînd, pe semne, prin Bucovina, l-o fi pîndind pe ulițele satului din nordul Moldovei, unde dăscălea copiii, pentru că mai era și asta o problemă: cum se chema și unde era ea — adevărata lui baștină?

2

Dumbrava Roşie îl mai făcea să tresară prin somn. Îl înfiora tainicul foşnet al stejarilor, îl legăna tăcerea poienilor, îl fura adîncul depărtărilor albastre ce veneau din Carpaţi, coborînd valuri-valuri pînă hăt spre cetatea Hotinului. Şi totuşi, Bucovina era numai o parte din viaţa lui, cealaltă parte fiind răsădită într-un sat din nordul Moldovei. Şi dacă din Bucovina îl striga pe nume copilăria, în nordul Moldovei îl aşteptau elevii, îl aştepta feciorul pentru care şi cumpărase portocalele din plasă. În sfîrşit, tot acolo, în nordul Moldovei, şi-a scuturat frunza prima lui dragoste. Fericită ori nu prea, dulce ori mai mult amară, ea pînă la urmă tot prima dragoste în viaţa unui om rămîne — altceva nu vrea să fie, şi nici altminteri nu o poţi chema.

Clopotul din Piaţa Victoriei sună din vreme în vreme, învăţătorul şede cu faţa la soare, dar i se scurg pe spinare şiroaie din ploaia de dăunăzi, şi pentru că îl plouă întruna pe laviţele celea de piatră, simte cum începe a împietri şi el. I se împietresc inima, sufletul, gîndurile, şi asta nu era a bine. Să împietrească inima, şi-a zis, că s-a mai întîmplat şi cu alţii. Să împietrească sufletul, că totuna nimeni nu te crede că îl ai atunci cînd îl ai, dar mintea — o, nu, pentru nimic în lume! Cum te poţi descurca pînă la urmă, dacă începi a ţi se impietri gîndurile? Şi tocmai acum, tocmai în aceste împrejurări?! Era poate cea mai grea, cea mai însemnată zi în viaţa lui, pentru că de urcat va urca el, nu-i vorbă, la ora cinci în tren, dar gara la care urma să coboare — asta mai rămînea de hotărît.

Se putea da jos la Verejeni, putea merge cu trenul pînă la Petreni. Deşi sună cam asemănător şi întinse pe acelaşi fir al căilor ferate, părînd două mărgele făcute de aceeaşi mînă, ele totuşi nu erau, şi de la o gară la alta era ca de la cer la pămînt. Cine ştie în ce gară te aşteaptă norocul, iar să cobori acolo unde el nici gînd să te aştepte, păi, se poate o viaţă întreagă să tot dai prin hopuri?! Apoi tot chitind cum să facă şi să dreagă, Horia la un moment dat a zîmbit. Ca să vezi pînă unde se poate ajunge, dacă tot stai şi cauţi cu tot dinadinsul să despici firul în patru. Pentru un colhoznic nici că poate exista o astfel de problemă. Într-o sutime de secundă hotărăş-

te unde urcă, unde coboară, și, cum a hotărît — gata, e lege, chiar de-ar fi potop, chiar de-ar fi cutremur de pămînt, pe cînd un tînăr cu studii superioare zace aproape două luni pe patul spitalului, se frămîntă zi și noapte, alegînd unde ar trebui el să se întoarcă, dar nu se poate decide în nici un fel, să crapi, nu altceva.

Carevasăzică, Petrenii sau Verejenii...

Petrenii era o mică haltă din preajma Cernăuților, o clădire de cărămidă roșie, străjuită de fagi, avînd cîteva straturi de flori de-a lungul peronului și o căruță cu cai deshămați în dosul gării. Totul curat, îngrijit, plin de demnitate. O sală micuță de așteptare, dar scaune avea destule, pentru oricîtă lume ar fi intrat. Un ghișeu la care nu se făcea niciodată îmbulzeală și unde găseai bilete în orice direcție. Înseși destinele acestei lumi adunate în chipul gării păreau a ademeni țărănimea bucovineană să urce în tren, să plece pentru a se vedea ce se face și prin alte părți. Și ei tot veneau la gară, urcau și plecau — care pe-o zi, care pe-un an, care pentru a nu se mai întoarce.

Acum, stînd pe aceste laviță de piatră și încălzindu-se la soare, Horia și-a amintit cu o anumită stinghereală cum visa și el cîndva să plece, să plece cît mai degrabă, pe cît mai mult. De acolo, din gărișoara ceea, i-a plecat părintele cînd a început războiul, și tot la Petreni venea el cu maică-sa cînd, după sfîrșitul războiului, au început a se întoarce trenurile cu ostași. Întrebau așa, mergînd în lungul vagoanelor, de Miron Holban. Săptămîni, luni la rînd au tot întrebat pînă și-au dat sama de zădărnicia acelor așteptări.

Tot din gărișoara ceea a plecat și el, cu atestatul de absolvire a școlii medii în buzunar. Atunci cînd pleca la universitate, a venit să-l petreacă maică-sa. Poate că mai mult în sara ceea nu pleca nimeni din Petreni, și pe peron nu era decît o singură femeie, iar trenul se depărta încet, urcînd la deal, el, stînd pe scara vagonului, a tot privit-o lung-îndelung. I-o fi intrat în inimă acel tablou al despărțirii lor și, de acum student fiind, visa adesea un amurg și o bătrînică singuratică pe peronul gării. A tot visat-o și visat-o, încît de la o vreme a început să i se pară că chiar și semănau între ele — mamă-sa cu gara din Petreni. Amîndouă tăcute, amîndouă

demne, amîndouă închinate aceluiaşi destin — de-a tot întîmpina şi petrece.

Din păcate, nimic veşnic pe această lume. Cînd era în anul trei, i-a murit în cîteva săptămîni, maica, apoi tot în anul cela au început a reconstrui gara. Au tăiat fagii, pentru că nu puteau îmbrăca clădirea în schele, dar pe urmă s-a renunţat la planul unei reconstrucţii capitale, mulţumindu-se doar cu vopsirea cărămizii într-un verde ce nu vroia să fie verde cu nici un preţ. Fără fagi şi fără cărămizile arse în cuptoare, era de mirare că gara se mai chema Petreni, părînd o cu totul altă gară.

Acum, odată ce nu mai erau nici bătrîna maică, nici gara de demult, întoarcerea la Petreni părea un moft peste care se trece fără să-ţi mai pese.

Verejenii erau cu totul altceva. O gară mare, sătulă, proaspăt văruită, de parcă ar fi fost casa unei tinere gospodine în primul an al căsniciei. O gară mare şi răsfăţată, aşezată la o jumătate de drum între Cernăuţi şi Odesa. O gară bogată, pentru că a ştiut să-şi aleagă un loc bun — în dreapta se desfăcea, învălurată, Cîmpia Bălţilor, în stînga porneau Codrii — o altă împărăţie a Moldovei. Era un loc avut, plin de voie bună — şi pîine destulă, şi vin destul. Cînd nu prea rodeşte via, rodeşte grîul, cînd nu prea cresc grînele, creşte tutunul. În dreapta gării — hambare, în stînga — butoaie, munţi întregi de lăzi pentru transportarea fructelor.

În sfîrşit, ce mai vorbă lungă... De atîtea ori a tot trecut cu trenul pe-acolo, încît ştie cum se rînduiesc cele opt litere de metal bătute sub streaşina gării. Ştia cînd şi ce se poate cumpăra la bufetul de-acolo, îi cunoştea pe toţi cei trei impiegaţi ce făceau de serviciu cu schimbul, şi mult s-ar fi mirat dacă cineva i-ar fi spus că această gară se va împlînta în viaţa lui, se va situa alături de mult iubitul său Petreni, îi va lua chiar locul, şi la treizeci de ani el va fi dus cu targa la spitalul republican, prin stăruinţa aceluiaşi Verejeni...

Aşa e, hotărît că e aşa, dar, culmea culmilor... De abia ieşit din spital, cu gîndul la Petreni, la vechea şi blînda lui gară, dor îi era totuşi de gara cea dată cu var, aşezată la jumătate de drum între Carpaţi şi Marea Neagră. Îi era dor, o, ce dor îl mai ţesea, cum ar mai fi vrut el să coboare la Verejeni, dar se răscula împotriva acestei

întoarceri toată demnitatea lui de om. Bucovina cu toți fagii ei stătea alături și-i zicea: nu cumva să te împingă păcatul...

„Doamne, și măcar de n-ar fi fost furtuna ceea din miez de noapte..."

Horia șede pe lavița de piatră, alături zace uitată puțina lui avere — geanta și plasa cu portocale. Poate pentru că avea o zi grea, poate din alte motive, dar i s-a făcut deodată scîrbă pînă și de lucrurile sale. În geantă avea niște haine, căci fusese internat în spital prin martie, mai era încă frig, iar portocalele le cumpărase chiar în dimineața aceleiași zile. N-avea de gînd să facă cumpărături, știind că o să-l încurce cînd va porni prin oraș cu treburi, dar cum a ieșit din spital, a zărit cîțiva muncitori descărcînd dintr-un camion, de-a dreptul pe trotuar, lăzi cu portocale. Pentru că avea pe undeva un băiat, a rămas și el să stea, deși nu hotărîse încă la care din cele două gări să coboare. Las', s-a gîndit, portocalele, orișicum, sînt o raritate acum în pragul primăverii.

— Hai noroc, mă țică!

Un moscălaș s-a ițit de printre lespezile de piatră din care erau făcute lavițele din preajma monumentului. S-a aplecat să-l vadă mai bine, și a zărit o întreagă armată de moscălași ce stăteau nemișcați în adîncul crăpăturii. Acolo unde era soare, stăteau pur și simplu unul în altul. Știau, diavolii, că soarele primăvara e dulce numai acolo, la dosiș, unde nu te ajunge vîntul.

Horia s-a bucurat de-o asemenea vecinătate, s-a bucurat de parcă gîzele ar fi fost și ele venite din Bucovina să facă Universitatea din Chișinău. Acum o fi ajuns și ele la greu, li s-o fi făcut și lor dor de baștină. Mai rămîneau însă pe aici, o fi avînd niscaiva treburi pe la ministere. Spinările lor mici, cărămizii, punctate cu negru, stăteau nemișcate și îndîrjite de parcă ar fi făcut o mare treabă încălzindu-se la soare. Tot urmărindu-le acolo în crăpătura lor, Horia s-a gîndit — da ce crezi! Te pomenești că toate pe lume nu-s decît niște nimicuri și singurul lucru înțelept este să știi a deveni primăvara gîză, să ieși nu pe mult din văgăuna ta, să-ți alegi un locușor și să stai încălzindu-te la soare...

„Mă rog... Dacă se pune așa problema, mergem să ne încălzim la soare..."

Trebuia, firește, să-și caute un alt loc. Pe lavițele de piatră e și frig, și lume multă. Stătea și chitea încotro s-o ia. În anii studenției colindase destul Chișinăul. Cu toate că era băiat modest și nici bani mulți nu prea avea, se pricepea totuși și el pe unde s-o cîrnești ca să ajungi acolo unde poți rămînea singur. Pînă la urmă, pentru că toate aceste locuri tăinuite erau oricum legate de Lacul Comsomolului, și-a luat geanta, plasa cu portocale și a pornit iară la deal, spre strada Livezilor.

Nu se simțea bine. Ori că prea devreme părăsise spitalul, ori că zguduirea de la răscruce l-o fi consumat, dar s-a pomenit că iară îi vîjîie în urechi, îl încearcă un fel de lîncezeală. Coborînd scările spre lac, a zărit în dreapta scena mică a teatrului de vară. Era o construcție făcută de florî de cuc, pentru că atunci cînd se bătură ultimele cuie, marii dregători ai Chișinăului și-au dat sama că e mult prea mică scena pentru un oraș atît de mare. Văzînd ei una ca asta, au făcut în alt loc un alt teatru de vară pentru zece mii de spectatori, iar prima scenă a fost lăsată bunicilor ieșiți cu nepoții la plimbare și tinerilor ce umblă și caută o dragoste adevărată, o dragoste pînă la moarte.

Acum era pustiu în acel mic teatru de vară. Bunicii or fi alergînd pe la farmacii după medicamente, nepoții — duși la grădiniță, iar dragostea adevărată, de... Pe pămîntul umed zac frunze putrezite de ploi, frunze de anul trecut și de mai anțărț, iară sus, pe ramuri, se ridică în bătaia soarelui o altă generație din neamul cela verde, și deci despre ce dragoste veșnică mai poate fi vorba!...

În fața scenei băncile, smulse și răsturnate de huligani, stăteau care în lung, care în curmeziș, de parcă ar fi fost o mare încăierare între ele, dar au înțepenit acolo unde le-a prins fluierătura milițianului. Învățătorul și-a ales o bancă mai curățică. A găsit după scenă o ladă deșartă. Și-a potrivit-o în fața băncii, și-a aruncat pe ea picioarele, cum văzuse într-un film că fac americanii. Vroise demult să vadă ce e grozav în poziția asta, dar un învățător are cînd face experiențe de acest gen?...

I-a plăcut a sta cu picioarele pe ladă. A tot stat și stat cu fața la soare, cu ochii mijiți, pînă l-au trezit din acea dulce toporeală niște pași timizi ce se furișau încet spre el. Nu s-a întors să vadă cine e, căci înaintea

paşilor venea un val de parfum. Şi hai că paşii s-au oprit alături. O voce dulce de pisică a întrebat:

— *Svobodno?*

— *Pojalusta.*

„Uite-o, şi-a zis Horia, asta e dragostea noastră pînă la moarte ori, cum i-au spus italienii, *la dolce vita.*"

Domnişoara s-a aşezat alături, frumuşică şi singuratică. Banca s-a legănat uşor, o singură dară, rămînînd nemişcată în continuare.

— *Kurim?*

— *Net.*

— *Cito tak?*

— *Zdorovie...*

Horia şi-a coborît picioarele de pe ladă şi, îndreptîndu-se din şale, s-a uitat la vecinica pe care i-o trimitea Dumnezeu. Buze cărnoase, mult prea sărutate, cearcăne sub ochi, dar încolo — chip simpatic de îngeraş ieşit pentru prima oară să-şi încerce aripioarele.

— *Zdorovie! Eto pri tvoiom-to roste?!*

Horia a zîmbit — a, da, era cît pe ce să uite. Un metru optzeci şi cinci. Aceşti optzeci şi cinci de centimetri au fost dintotdeauna marele lui blestem. În copilărie era nevoit să-şi poarte straiele pînă curgeau peticele de pe ele, pentru că nimic din hainele fraţilor mai mari nu-l încăpea. Şi apoi la şcoală, în cîmp, la o răscruce de drumuri, cînd nu se găsea capăt de vorbă, se revenea la vechea şi răsuflata glumă — coboară, bre, de pe cal, ce tot umbli călare! Şi hai a turna la vorbe goale — cînd prinde bine la o casă o statură naltă, cînd te vîră în bucluc şi cheltuială.

Ce-i drept, fetele de acolo, din Bucovina, nu-şi alegeau flăcăii după statură, şi pentru dînsul a fost o mare noutate acea ciudată înviorare pe care o stîrnea de fiecare dată apariţia lui prin coridoarele universităţii. O, fetele din Chişinău în acel prim an al lui de învăţătură — i se arată ele şi acuma prin somn, şi îl trec fiori cînd le visează. Băiat simplu, ruşinos, de la ţară, nici ruseşte nu prea ştia, nici orăşean nu prea era. Tot ce avea la suflet mai era încă legat de sat, de Bucovina, iar ele umblă ca vulpile în jurul lui. Şi-l tot iau cu surîsuri, şi-i tot ies în cale, se miră cumplit de acele întîlniri neaşteptate, şi-i tot trimit bileţele cu aluzii de tot felul.

Vremurile grele însă au venit de abia în anul doi,

pentru că imediat după dragostea fetelor din Chișinău vine ura lor cea fără de margini, și apoi — ține-te, băiete! Răspîndeau fel de fel de minciuni despre dînsul, îl luau în căruță, îl luau peste picior, se întreceau ele înde ele arătînd cum umblă el, cum vorbește, și la cantină, cînd i se întîmpla să se așeze la o masă la care ședeau fostele îndrăgostite, ele se ridicau și plecau la altă masă cu tăcîm cu tot, astfel încît într-o vreme mai-mai era să lepede universitatea.

— *Tanțuem?*

— *A cito?*

— *U menea tut nedaleko podruga — proigrîvatel', komnata, otdel'nîi hod.*

Și-a luat tăcut geanta, plasa cu portocale și a pornit în lungul lacului. Asta-i mai lipsea — o aventură de dragoste. A trecut pe lîngă stația de canotaj și a tot mers îngîndurat pînă la teatrul cel mare de vară. Aici era mai frumos, mai răcoare, și nimeni nu căuta să facă cunoștință cu tine, orașul fiind cam depărtișor și aripioarele îngerașilor nerezistînd la distanțe atît de mari. A urcat pe scena teatrului, ajunsă acum un fel de magazie. Bărci scorogite, rămășițe dinr-un scrînciob. Și-a găsit o luntre bună de umblat cu ea pe uscat, s-a întins pe-o coastă la fundul ei de parcă ar fi fost undeva pe mare. Mirosea a mugur, a smoală, a colb din anul trecut. Era cald, era bine, dar de liniște și pace sufletească nici pomeneală.

Îl tulburase vocea pisicuței celeia. Avea vocea ceea puțin răgușită darul de-a tulbura sîngele în bărbat — l-o fi tulburat, pe semne, printr-o poftă nerușinată, dezvelită, aproape numită pe nume. Acum sîngele, stîrnit din loc, a spart digul ridicat cu atîta migală de medicii spitalului republican și iară a început să-l doară inima.

„Ș-o turnat, tovarăși, că venea apa vuind la vale! Ei, hai — fulgere, hai — tunete, dar să toarne atîta într-o singură noapte!!!"

Hotărît că ploaia de dăunăzi vroia să-l scoată din minți. Nu-i poate rezista, nu o poate abate cu nimica. Mai apoi însă s-a trezit în el bucovineanul. Mîndrul bărbat din nordul Moldovei s-a ridicat pentru a spune — atît, nu mai mult. Și apoi, dacă ajungem la o adicătelea, nu era ploaia de vină pentru că au mai fost ele ploi și pînă atunci... Vorba e că o altă mare durere își făcea

drum prin ploaia ceea de noapte, și pentru ca să nu-l care „Salvarea" iară la spitalul de unde a ieșit, rămînea o singură soluție. Să pornească el însuși în întîmpinarea acelor amintiri, oricît de grele, oricît de amare ar fi fost ele.

Soarele urcă spre amiază, soarele trece de amiază, iar Horia tot stă nemișcat în luntrea sa. Un glas gingaș, de femeie, continua să-l tulbure, dar nu mai era glasul de la estrada mică de vară. Era un glas tăinuit și dulce, un glas cu unduiri îndepărtate de clopot, un glas ce venise pentru a-i lua tot ce-a avut, dăruindu-l cu ceea ce are.

3

Horia era în anul trei cînd s-a arătat cea pe care i-o hărăzise soarta. Chiar din toamnă, cum s-au întors de la culesul strugurilor, printre băieți a prins a circula un zvon cum că la Facultatea de limbi străine a apărut o țigăncuță nemaipomenită de undeva de lîngă Bălți. Un drac de fată, ziceau băieții, cum nu se mai află! Avea helgea ceea de la nord un farmec, un vino-ncoace, că te scotea din minți. Sprintenă, smolită, năltuță, sîni vîrtoși, coapsă frumos împlinită, iar mersul ei încet, îngîndurat, nu știu cum amintea legănarea vinului în pahar atunci cînd îl ridici de pe masă și te gîndești cît de scurtă este viața și cît de bun este vinul... Ochi căprii-închiși, aproape negri, gît fin, subțire, frumos cu mărgele, frumos fără mărgele, și peste tot o ușoară ispitire a păcatelor noastre cele grele.

A fost o mare fierbere în toamna ceea la universitate. Acum, stînd în luntre și încălzindu-se la soare, Horia constata, cu o anumită satisfacție, că la început el nu era printre proștii ce umblau cu turma în urma ei. Băiat încăpățînat, de la țară, mocnea încet, în sinea lui, pornit împotriva orașului, împotriva orășenilor, împotriva tuturor zvonurilor pe care ei le răspîndeau. Horia rămînea să creadă numai celor ce-i vedeau ochii. A zărit-o așa, din fugă, și și-a zis — nu, nu e de mine.

„Să vedem mai întîi din ce neam se trage și cu ce fel de ață taie mămăliga părinții ei..."

Cineva din băieți a aruncat fraza asta la cămin într-o criză de gelozie, și poate pe lîngă celelalte urechi a trecut

neobservată, dar Horia a prins-o din zbor și a construit o teorie întreagă pe temeliile ei Vorba e că fetele de la sate, sărmanele noastre fete, cînd ajungeau la universitate, erau de acum spetite de muncă. Ceea ce mai rămăsese din frumusețea lor de fete mari era scos serile în centrul orașului, și se rușinau sărmanele cînd treceau prin Piața Victoriei, pentru că puțin a fost, puțin a rămas.

Țigăncuța de lîngă Bălți însă a trecut pe lîngă munca satului cum trece șopîrla pe sub o căpiță de fîn. Nici vaca nu părea să fi păscut, nici căldări cu apă nu părea să fi cărat, nici coada sapei nu-i lăsase urme de bătături în podul palmelor. Părinții o fi plătit cu vîrf și îndesat sprinteneala ceea a ei, și acum, își zicea Horia, pentru a ști bine ce e de capul fetei, mai întîi să vedem ce-o rămas din sărmanii ei părinți.

Era totuși foarte capabilă. Avea talent la limbi străine. Auzi tu, vine dintr-o fundătură de sat, că nici pe hartă nu-l poți găsi, în afară de Chișinău n-a văzut nimic frumos pe lume, dar vorbește o franceză, că-ți lasă gura apă cînd o auzi. O chema Jenea, dar pentru că prea departe ajunsese în faldurile limbii franceze, studenții au poreclit-o, zicîndu-i oarecum băiețește, *Jeannette*.

Fierbeau dracii într-însa. Frumusețea, în fond, este o forță, o armată, și armata ceea a ei era veșnic în luptă. Îi plăceau mai ales cei pletoși. Un student cu plete era în stare s-o fure de la orice curs. De vorbit vorbea puțin, fiind închisă din fire, dar o trădau ochii, cînd negri, cînd căprii, ochi de vrăjitoare, cum a zis cineva. Ochii ceia ai ei rar cînd îi puteai prinde acasă, umblînd veșnic cine știe pe unde.

Băieții, firește, nu stăteau să-și piardă timpul. Îi dădeau întîlnire după întîlnire, ea le accepta din fugă, se ducea să se plimbe prin stradele înfundate, unde luna era lună, noapte era noapte. Se lăsa ușor mîngîiată. Era cuminte la îmbrățișări, darnică la sărutare, semănînd speranțe și curaj în zeci de suflete modeste, oropsite de muncă și învățătură. Avea însă o apucătură ciudată. După ce prindea băiatul în lat, după ce făcea să i se înfioare pînă și măduva oaselor, ea, deodată, așa din senin, îi luneca printre degete ca un pui de știucă, și nu mai era nici un chip s-o întorci în umbra năvoadelor tale.

O parte din studenți se topeau de dragul ei, alții se jurau c-au s-o spînzure pentru făgăduințele ei deșarte, dar echilibrul se menținea, întrucît numărul celor care ar fi vrut s-o spînzure nu depășea niciodată numărul celor care erau gata s-o poarte în brațe. Horia s-a ținut bine la început. A rezistat o toamnă lungă, apoi un început de iarnă, și abia pe după Anul Nou l-a călcat și pe dînsul păcatul.

S-a îndrăgostit într-o amiază, în sala de festivități, așa cam pe la patru. E caraghios, firește, să ții minte ziua și ora, și locul unde te-ai îndrăgostit, dar dacă creierul, această mașină perfectă, cum o numesc medicii, a ales aceste date ca să le țină minte, de ce să le ignorăm?

Se întîmplase să fie o iarnă lungă, cu zăpadă multă, cu zăpadă curată, și erau vremuri mari, vremuri frumoase... Facultatea de istorie a universității își sărbătoarea marea ei biruință. Tocmai se hotărîse fondarea Societății de ocrotire a monumentelor de istorie și cultură. Mulți ani la rînd istoricii moldoveni, întruniți în jurul facultății universitare, au tot bătut pragurile, au tot scris și s-au plîns peste tot, pînă ce, în sfîrșit, a dat semne de viață mult așteptata Societate...

* * *

Sala de festivități gemea de lume. Suliițe de soare, reflectate de sticla ferestrelor, se hîrjoneau sub tavan și cele trei candelabre aduse de la Kiev băteau în luciuri verzi-albastre. Scena era numai coșuri cu flori, iar studențimea ghilosită, călcată, frizată, a umplut sala, așezîndu-se pînă și pe pervazurile ferestrelor.

Obișnuitul freamăt a tot căzut încetul cu încetul, după care a apărut pe scenă tînărul, elegantul lector universitar, istoricul Ilarie Turcul. Au avut minte cei de l-au lăsat să apară primul pe scenă, pentru că, dacă a și luptat cineva din răsputeri pentru fondarea acestei societăți, acesta era el, Ilarie Turcul. A mai fost, poate, ceva la mijloc, pentru că, lăsîndu-l să apară pe scenă primul, rectorul împreună cu tot consiliul științific au zăbovit un pic. Întîmpinat de-o adevărată furtună, Ilarie Simeonovici a făcut o ușoară plecăciune în fața sălii. A tras cu coada ochiului în lături să vadă cum stau ceilalți

cu plecăciunile şi tocmai atunci şi-a dat sama că e singur. Ruşinat, a făcut cîţiva paşi înapoi pentru a se retrage în culise, şi de abia atunci a apărut rectorul cu tot consiliul ştiinţific.

„Sfinte Dumnezeule, mii de ani să fi trecut de atunci!..."

Cînd sala s-a liniştit, iar consiliul ştiinţific şi-a ocupat locul la masa cea mare, Ilarie Simeonovici a ieşit la tribună cu un capăt de creion cu care obişnuia să ciocănească în lemnul catedrei atunci cînd prea era gălăgie în sală — o obişnuinţă de care nu putea scăpa nici în clipele solemne. A prins a vorbi, şi vorbea frumos păgînul. Cuvintele erau cam necioplite, de la dînsul din sat, dar toată pădurea ceea verbală era miruită cu duhul sfînt al vorbirii populare şi aghesmuită de muzicalitatea limbii eminesciene.

După ce a felicitat lumea adunată şi a schiţat plecăciunile cuvenite, mulţumind autorităţilor pentru susţinere, pentru înţelegere şi mai ştiu eu pentru ce, Ilarie Simeonovici s-a apucat să contureze criteriile care urmau să fie puse la bază în aprecierea monumentelor istorice şi locul pe care ar trebui să-l ocupe aceste monumente în viaţa republicii.

— De altminteri, pentru că a venit vorba, a zis de odată Ilarie Simeonovici, furînd cu coada ochiului laturile, ceea ce însemna că a hotărît să lase pe-o clipă brazda, pentru a încerca fierul plugului şi prin alte meleaguri.

Nu era deloc sigur că face bine ceea ce face, dar i-a luat-o firea nainte. Percica lui bătăuşă s-a burzuluit în semn de răzvrătire. Savant cuminte şi disciplinat, el a adus totuşi de la dînsul din sat aceste patimi pentru încăierări neaşteptate, şi cu cît mai pe neaşteptate veneau ele, cu atît mai mult îl ispiteau. Studenţii au rămas nemişcaţi, pentru că aceste abateri deseori se întîmplau să fie mai interesante decît prelegerile propriu-zise.

— Pentru că a venit vorba de monumente istorice, continuă Turcul, să vorbim puţin de Clopotniţa lui Ştefan cel Mare, ridicată pe dealul Căprienei ori, cum i se zice în popor, mai laconic şi mai pe scurt, Clopotniţa. Cunoaştem cu toţii legenda, sîntem în stare a povesti oricui cum se întoarcea domnul nostru de pe cîmpul de bătaie flămînd, ostenit şi înfrînt. În vîrful dealului

era numai cocioaba pustnicului Daniil, şi domnitorul a rugat să fie primit peste noapte. După cum zic cronicile, bătrînul pustnic i-o fi răspuns domnitorului că odihna ostaşului ce a pierdut războiul zace pe acelaşi cîmp unde a fost înfrîntă oastea lui. În noaptea ceea grea, în noaptea deznădejdii sale, domnitorul a adunat rămăşiţele oştirilor, s-a întors pe cîmpul de luptă şi a învins. Mă rog, pînă aici toate bune şi frumoase...

Ilarie Simeonovici şi-a permis o mică pauză, pentru că lipsea obişnuitul pahar cu apă. A găsit singur garafa, a turnat apă în pahar. Şi nu că l-ar fi chinuit setea — se emoţionase, începuse a i se subţia timbrul vocii, şi-i trebuia ceva răgaz ca să-şi revină. Era un artist al cuvîntului rostit şi, fără să lase o scamă să i se aşeze pe costumul nou-nouţ, a pierdut o luptă crîncenă, a bătut în miez de noapte la uşa unui pustnic bătrîn, nu a fost primit şi atunci, adunînd rămăşiţele oştirilor, pînă la urmă a cîştigat acest război. Acum stătea la tribună, istovit şi fericit.

— Mă rog, pînă aici toate bune şi frumoase, a reluat el, dar puţini cunosc sfîrşitul sărmanului pustnic. Patima cuvîntului tăios îl urmărea ca un blestem. Pentru încăpăţînarea de-a sta strîmb şi de-a vorbi drept a şi fost izgonit din mănăstire. Ani la rînd s-a tot rugat acolo în vîrful dealului să-i îmblînzească Domnul vorba, dar iată că Domnul-Dumnezeu nu a vrut să audă ruga robului său. Pe cînd ajunsese la adînci bătrîneţi, nişte tătari, care au pîrjolit ţara, încît de-atîta fumăraie nici nu mai puteau nimeri drumul înapoi, au găsit cu cale să-l întrebe cam pe unde vin munţii şi pe unde vine marea. Pustnicul le-o fi răspuns în felul său obişnuit, pentru care răspuns a şi fost trecut prin săbii, iar cocioaba lui prin flăcări.

Sala stătea înmărmurită şi Ilarie s-a gîndit: o lăsăm puţin în pace, să-şi revină. A luat paharul, a mai gustat puţin, dar hotărît că nu era ceva în regulă — ori că apa nu era proaspătă, ori că paharul nu era curat. Putea fi şi una, şi alta.

— Mulţi ani mai tîrziu, continua Turcul, întorcîndu-se odată de la vînătoare, domnitorul şi-a adus aminte de bătrînul de pe dealul Căprienei şi a zis că vrea să-l vadă. Nu mai erau însă nici bătrînul pustnic, nici cocioaba lui. O linişte mare şi grea cît o piatră de moară

apăsa peste tot ținutul cela, și s-a îngrozit de această liniște nesfîrșită cel mai viteaz dintre domnitorii noștri. După care a poruncit să se ridice o clopotniță pe locul unde a fost cîndva cocioaba, să se aducă un clopot de la mănăstire, oșteni de la curte să facă de strajă, să sune de două ori pe zi — la răsăritul și la apusul soarelui.

Turcul a mai luat o dată paharul în mînă, potrivindu-și setea cu anumite îndoieli pe care le avea, a cercetat paharul la lumină, dar nu, nici de data asta nu s-a hotărît. A pus paharul la loc și după ce și-a dres glasul cu cîteva tuse ușurele, a zis oarecum întristat:

— În sfîrșit... Trecutul Clopotniței îl putem afla de la cronicari, dar știți voi oare ce se face azi pe dealul Căprienei? Să vă spun ce-a rămas din Clopotnița ceea? Un acoperiș putrezit, trei scăricele năruite și cîțiva saci de îngrășăminte minerale în cămăruța clopotarului. În jur — numai paragină, mărăcini și bătătură de copite, pentru că uitasem să vă spun. Cînd vine amiaza, copiii din satele vecine își priponesc joienele la umbra Clopotniței.

Toate cele șase sute și ceva de tineri stăteau cu frunțile plecate, și Turcul a amuțit pentru a lăsa tușinea din sală să prindă rădăcini. O tăcere grea, ca o vină ieșită pe neașteptate la lumină, apasă întreaga festivitate. Tinerii oftau, își scărpinau cefele — așa e, ce să-i faci... Peste tot lumea ca lumea, și numai, iaca, la noi...

— Unde mai pui, a adăugat Turcul cu același glas domol, dar plin de unduiri malițioase, unde mai pui că dincolo de mărăcini, ceva mai la vale, pe coasta dealului, stă încălzindu-se la soare unul din cele mai vechi sate ale Moldovei — renumita Căpriană. Se zice că a fost întemeiat de foștii clopotari, care, după ce-și făceau slujba, se căpătuiau acolo. Acum, hai să stăm așa omenește noi înde noi și să ne întrebăm: cum s-a putut întîmpla ca strănepoții vitejilor clopotari să ajungă a-și priponi vacile la umbra Clopotniței de unde a sunat, sute de ani la rînd, glasul demnității strămoșilor?!

Sala a gemut. Firește, nu era vina ei, și totuși a cui era, dacă nu a ei? Dar stai că Turcul pare să mai aibă ceva de spus.

— Ca să spun drept, mai zice el, n-aș fi pomenit de Clopotniță, dacă satul de pe coastă ar fi un sat sărac și oropsit. Căpriana însă e un sat avut, înstărit, cu case

noi. An de an se aduc în satul cela tone de ciment, vagoane de scîndură, am văzut chiar şi case cu oglinzi zidite în pereţii exteriori — oamenii nici nu mai ştiu cum să-şi afişeze bunăstarea, şi nici un fir de ciment, nici o scîndură, nici un cui pentru bătrîna Clopotniţă din vîrful dealului!... S-ar putea zice: de, ce ştiu ei, nişte bieţi oameni simpli, dar las' că nu mai sînt ei deloc chiar aşa de simpli! O şcoală medie de toată frumuseţea, vreo cincizeci de intelectuali cu studii superioare, dacă nu mă înşel, chiar şi la noi la universitate învaţă cineva din Căpriana...

Aici sala s-a înviorat. Posibilitatea de-a de vina pe altul îi înviorează pe moldoveni cum nu se mai poate. Studenţii au început a şopti ei înde ei. Aşa ceva nici că s-a mai pomenit... Să-l vedem aici în faţa noastră pe cel din Căpriana. Din păcate, Turcul nu-şi putea aminti nici la ce facultate, nici în ce an era amărîtul cela. La un moment dat se părea că se lasă bătut, dar, printre cele multe apucături ciudate aduse din satul său natal, Turcul mai avea şi una bună. Veşnic îşi bănuia memoria de trîndăveală. Cum o simţea că se lasă pe tînjală, stătea cu biciul asupra ei şi n-o cruţa cum nu-şi cruţaseră buneii lui gloabele cu care ieşeau primăvara la arat.

— Şi nici măcar nu e student, ci studentă, una frumuşică, smoliţică, dacă nu mă înşel, la Facultatea de limbii străine...

— Jeannette?!

— Păi, uite-o în faţa dumneavoastră, în rîndul trei...

Fata s-a ridicat încet, nedumerită. Ochii căprii, aproape negri, au mijit pe-o clipă a mare mirare — pe semne, nu se aştepta că va fi descoperită pînă la urmă. Acum, stînd în picioare, se uita lung şi galeş în direcţia scenei, dar tînărul lector universitar şi om de ştiinţă rămînea surd şi mut în faţa acestor farmece. La urma urmei, să avem şi noi ceva sfînt, să ştim unde sfîrşeşte istoria şi unde începe ochii căprii.

Această ignorare începu s-o enerveze pe fetiţa de lîngă Bălţi. Frumoasele aripioare ale nasului au prins a se înfiora, după care fata s-a luminat de-o bucurie ascunsă, de parcă ar fi fost ea însăşi pe scenă. A început a ciripi ceva în franţuzeşte — îşi cînta vorbele sonor, molipsitor, ca o rîndunică pe un fir de telegraf. Sala

chicotea pe înfundate, dar Turcul și întregul consiliu științific rămîneau vajnici și concentrați — ori că-i interesa problema ca atare, ori că-și puneau la încercare puținele cunoștințe în domeniul acestei frumoase limbi. Atunci cînd Jeannette a terminat, Ilarie Simeonovici i-a răspuns cu un zîmbet bonom, franțuzesc, după care a adăugat cu o voce pe cît de binevoitoare, pe atît pe spinoasă:

— Dragă fetică! Chiar de le-aș fi prins pe toate cîte ni le-ai turnat mătăluță, nici atunci nu m-aș fi declarat satisfăcut. Pentru că, oricum, nu sîntem în doi, pe-o alee tăinuită, undeva într-o fundătură de parc. Avem în jur mulțime de lume și cu toate că nu toți au studiat ori studiază limba franceză, sînt și ei într-un anumit fel strănepoți de-ai lui Ștefan cel Mare, vor și ei să afle ce se petrece cu Clopotnița.

„Pe-o alee tăinuită, într-o fundătură pe parc" — asta a plăcut grozav. Sala fierbea de rîsete și voie bună. Bravo lui, s-o țină minte păpușile iestea cu gropițe în obraji, pentru că dacă le tot cocolești, mîne-poimîne vor uita și casa părintească, și limba maternă. Într-un' tîrziu a pornit a rîde și consiliul științific — las' că puțin umor face bine după masă. Turcul stătea oarecum stingherit, de parcă ar fi vrut să spună: mă rog, se întîmplă să facem și noi cîte-o glumă, dar e o chestie întîmplătoare, absolut întîmplătoare.

Spre cumplita mirare a tuturora, nici urmă de pierderi pe acolo pe unde au fost aruncate obuzele. Jeannette stătea ca o franțuzoaică, abătută, nici ea însăși nu mai știa prin ce fel, pe-aici, prin Chișinău, și rîsul mulțimii din jur nu o interesa nici cîtuși de puțin. Să rîdă, dacă le place.

Apoi, pe neașteptate a zîmbit de parcă ar fi vrut să zică: mă rog, dacă țineți cu orice preț să continuăm, putem continua, de ce nu? A trecut la limba maternă. Vorbea oarecum ciudat. Folosea o mulțime de cuvinte arhaice, dar se pricepea să le rotunjească frumos, apoi avea o voce melodioasă, cu coborîșuri sunătoare și dulci. Peste alte cîteva fraze sala, furată de cele auzite, nu mai urmărea nici pronunția, nici muzica vorbelor ei.

Jeannette nega absolut totul. Acoperișul, zicea, oamenii îl repară mai în fiecare an, pentru că, zicea, se știe bine cît poate ține un rînd de șindrilă; tot stînd secole

la rînd în vîrful dealului — ar mai fi stat ea oare și azi acolo, de n-ar fi acoperit-o oamenii?! În primăvară era vorbă să adune bani, care cît va putea da, să cumpere ciment, să repare fundamentul, dar se zice că nu s-a recomandat să se adune bani. Paragina și mărăcinii nu totdeauna sînt semne de pustiire — dimpotrivă, au fost lăsate să crească înadins, pentru că pămîntul, cam lutos, ba crapă pe vreme de secetă, ba prinde a se ponorî la vale pe vremea ploilor. În cămăruța clopotarului nici vorbă de îngrășăminte minerale — învățătorii au făcut *maiul* în pădure și au uitat acolo niște cutii de carton în care fusese bere cehoslovacă.

— Cît despre copiii care-și priponesc vacile la umbra Clopotniței, apoi, după cîte știu eu, la noi în țară încă n-a fost adoptată o lege care ar reglementa unde se poate și unde nu se poate să-și lege copilul vaca, și chiar de-ar exista o asemenea lege, m-aș mira de va fi ea respectată...

Șase sute și ceva de studenți au rămas cu gurile căscate — măi, să vezi tu cum se întoarce carul!!! Membrii consiliului științific au prins a se foi și ei pe scaune, căutînd spre percica ciufulită a Turcului — să vedem cum se va descurca. Turcul a zîmbit larg, binevoitor, pentru că alta ce-i mai rămînea?

— Copilă dragă! Dacă toate-s întocmai așa precum ni le descrii mătăluță, atunci ce te-a făcut să recurgi la franceză?

Jeannette a clipit de parcă ar fi tras două focuri de armă cu cei doi ochi căprii ai săi.

— Am vrut să cruț autoritatea dumitale.

— Era nevoie?

— O, da, era asbolută nevoie. Pentru că s-a obișnuit a se crede că la universitate cei care cunosc totul sînt profesorii, iar cei care nu cunosc nimic — studențimea...

Sala a înghețat. Era un act de-o îndrăzneală nemaipomenită. Nimeni nu știa ce va urma — va fi copila asta de lîngă Bălți exclusă, va fi miluită? După o clipă de confuzie și șovăială, rectorul a ridicat palmele, aplaudînd oarecum demonstrativ, și asta însemna un singur lucru — biruință, o biruință nemaiauzită a unei fetițe din anul întîi!

Sala fierbea. Turcul, la tribună, zîmbea oarecum în silă, nevoit fiind să înghită gălușca, iar Jeannette în acest

ceas al biruinței sale era de acum în plină goană după noi aventuri. Ochii galeși, plini de draci, au și prins a rătăci prin mulțimea de căpățîni — văzuse o freză simpatică prin colțul cela pe undeva. Băieții își puneau căpățînile la dispoziția celor doi ochi galeși, nemaiputînd de atîta mîndrie — las'că bătrînul Ștefan a știut pe cine să trimită acolo, în vîrful dealului, pentru a bate clopotele de două ori pe zi.

Lui Horia nu i-a fost dat să vadă sfîrșitul acelei solemnități. S-a îndrăgostit, și această mare dragoste a vieții lui a venit peste dînsul ca un vînt, ca o apă mare, ca un potop. Din întîmplare, se așezase nu departe de Jeannette, cu un rînd de scaune în urma ei, așa încît îi vedea tot timpul profilul și, cum a observat mai tîrziu, era tocmai punctul cela magnetic de unde bătea mortal farmecul și frumusețea ei.

Altceva însă îl cucerise atunci. Mirosea a gutui, o aromă puternică răzbătea întruna, și el nu știa de unde vine. Era aroma Bucovinei, aroma casei părintești, și el se tot foia pe scaun pentru că nu-și putea da sama de unde o fi venind această aromă. Cum Turcul a început-o cu Căpriana, Horia deodată și-a adus aminte că a trecut și el pe-acolo într-o toamnă. Un sat mare, frumos. Femei tăcute se furișau pe uliță ca niște umbre, păreau un fel de călugărițe, și domnea peste satul cela o mirozna nemaipomenită de gutui. Te pîndea din toate ulicioarele, se strecura pe sub toate gardurile, și din fiece livadă își arăta fruntea galbenă și vîrtoasă roada acelui an. Amintirile l-au luminat și, șezînd pe scaunul său, Horia deodată și-a dat sama de unde-o fi venit în sala universității acea mirozna dulce, acea aromă de vis.

Zguduit și luminat cum era, s-a ridicat și a pornit spre ieșire. Dragostea, ca o apă de primăvară, venise să-i împartă viața în două — tot ce fusesc pînă atunci rămînea departe în urmă, pe celălalt mal, pe cînd principalul avea să se împlinească abia acum, pe malul istlalt.

4

O zăpușeală lîncedă, cu iz de rogoz, s-a lăsat peste Lacul Comsomolului, peste toată văgăuna ceea de sub coasta orașului. La început părea că vrea să ploaie, dar

de unde: cerul încetul cu încetul s-a curățit, iar zăpușeala, cum a fost, așa a și rămas. Năduful, de altminteri, plutea mai toată vara peste Lacul Comsomolului. Împrejmuite de-o potcoavă de dealuri, aceste cîteva hectare de apă, cînd prindeau sămînță de zăpușeală, o țineau cu săptămînile, pînă dădeau roadă din plin.

Horia s-a ridicat din luntre, a scotocit prin buzunare, căutîndu-și batista, și-a șters fruntea. Nu i-a priit nici cel de-al doilea teatru de vară. Ori că stătuse prea mult la soare, ori că mai mocnea încă boala într-însul, dar o moleșeală dulce, bolnăvicioasă, prinse a-i zgîrci mușchii. Amețelile veneau val după val, de parcă i se făcuse rău de mare, rău de marea pe care nici n-o văzuse încă în cei treizeci și ceva de ani cîți îi avea. A mutat luntrea ceva mai în fund, mai la umbră, a luat și un validol, dar degeaba. Trebuia să-și adune lucrurile și să plece. Scăparea era acolo, sus, pe muchia dealului, la răcoare și aer curat.

Și-a luat geanta, plasa cu portocale și a pornit încet, legănat, spre clădirile galbene ce se țeau de printre crengi. Acolo, lîngă Institutul Agricol, troleibuzele o porneau napoi spre gară, iar complicațiile cardiace sînt de așa natură, încît omul nu se simte sigur fără transport, fără a putea forma, la o nevoie, un 03.

Pe la amiază a coborît în centrul orașului, lîngă Teatrul „Pușkin", și pentru că pînă la plecarea trenului mai avea vreme, s-a gîndit că n-ar fi rău să ia o gustare ceva. Nu-i era foame, dar știa că după o gustare, măcar cît de cît, se simțea ceva mai bine.

Pe ușa restaurantului „Moldova" se putea citi: *„Zakrîto. Speţobslujivanie"*. La intrarea în cafeneaua „Dnestr" se topea la soare o coadă de vreo douăzeci de oameni. Nu era o coadă prea mare, avea vreme destulă și ar fi putut să aștepte, dar lîngă ușa de intrare era afișată o listă de bucate din care o bună jumătate erau șterse. Horia, pe lîngă multe altele, mai era și alintat cu masa — nu putea mînca din ceea ce a rămas de la alții, și ce să mai caute el într-o cafenea unde jumătate din bucate au și fost de acum halite!

De peste drum îl îndemna o modestă și primitoare cafenea, zisă *„Molocinaia"*, dar pe ușă albea o foaie de caiet care anunța *„Igienizare"*. Enervat și necăjit, a tot mers înainte, spre gară, pînă la renumita *„Zolotoi po-*

ceatok" — o cafenea cu bucate naționale, gătite mai ales din păpușoi. Foia și acolo o coadă destul de măricică, și o bună parte din bucate erau de acum șterse de pe listă, dar răzbătea prin ușa întredeschisă mirozna unei fierturi din făină de păpușoi, bine cunoscută de copilăriile tuturora. Acel suflu al vremilor de demult, acea aromă a casei părintești l-a oprit și l-a ținut locului pînă a răsărit în pragul cafenelei o ospătăriță corpolentă ca să anunțe:

— Un singur loc!

Spre norocul lui, cei ce stăteau la coadă erau cîte doi, cîte trei — singur cuc era numai el și, fără a sta mult pe gînduri, și-a lăsat lucrurile la garderobă, a căutat unde să-și spele mînile, dar nu curgea apa acolo unde i s-ar fi cuvenit ei să curgă, și s-a grăbit să intre. Majoritatea măsuțelor erau aranjate în lungul pereților și, fiind ele în trei colțuri, aveau, respectiv, și cîte trei scaune. La măsuța la care a fost invitat ședeau de acum două fetițe tinerele și pline de voie bună. Erau, pe semne, două eleve venite pentru prima oară într-un local public. Și-au comandat două înghețate și o sticlă de limonadă. Cum toate aceste bunătăți au fost puse în fața lor,, fetițele au prins a chicoti pe înfundate, căci, frumușele cum erau, nu dovediseră încă a se coace.

„Și de n-ar fi tunat, de n-ar fi fulgerat măcar atunci în noaptea ceea — Doamne, ce frumoase ar mai fi fost toate pe lumea asta..."

Fetițele comunicau într-o limbă intimă a lor. Se întrebau și-și răspundeau una alteia prin anumite semne, apoi, umflate de veselie, cădeau una peste alta, iar dacă întîmplător îl atingeau pe Horia cu cotul ori cu genunchiul, roșeau și-și cereau scuze. Într-o asemenea atmosferă s-a topit fulgerător înghețata pe buzele lor, s-a dus și limonada în urma înghețatelor, dar fetițele mai zăboveau la masă și Horia, tot așteptînd cînd îl va observa ospătărița, s-a gîndit — te pomenești că de dragul lui nu se grăbesc copilele celea. I-ar fi plăcut să fie așa, apoi s-a rușinat de o asemenea bănuială — se poate, la vîrsta lui?! Dar, s-a mai gîndit, ca să vezi cum se schimbă vremurile! Atunci cînd umblau fetele cu turma în urma lui, el nici că vroia să audă de dragoste, acum însă ar fi fost măgulit de simpatia acestor gîsculițe. Îl tulburau cosițele, rîsul, tinerețea lor neprihănită. Biata

lui inimă, stîrnită din loc de aceşti doi muguri, iar a prins a tînji după aroma de gutui şi după trupul cela zvelt şi tînăr, ce purta cu sine acea aromă dulce de roade coapte...

* * *

Atunci, după întîmplarea din sala de festivităţi, între el şi Jeannette a apărut un cîmp magnetic ori, ca să-i zicem puţin mai altfel, un joc de-a dragostea. Ori de cîte ori ar fi întîlnit-o, chipul lui Horia se lumina aşa deodată, fără voia lui, şi apoi las' că ochii care nu scăpau nimic din cele ce se petreceau în jur nu puteau trece pe lîngă lumina acelor întîlniri. I-o fi plăcut, pe semne, şi ei băiatul, pentru că, drept răspuns, a prins a-i zîmbi cu colţul buzelor. Îi zîmbea cu o anumită întîrziere, cînd erau de acum trecuţi, unul ducîndu-se într-o direcţie, altul în altă direcţie. Horia, deşi mai mult intuia acele fluturări de voie bună, ştia pe undeva că fata îi răspunde şi, oarecum încurajat, a oprit-o odată, cînd s-au întîlnit în doi, pe-o cărăruşă. Spre cumplita lui mirare, admiratoarea limbilor străine, însuşind, pe semne, şi anumite capricii împreună cu limba franceză, a făcut ochi mari, plini de uimire, de parcă îl vedea pentru prima oară în viaţă. Asta, firește, l-a jignit pe mîndrul bucovinean, şi pentru a o pedepsi, cînd se întîlneau, nu se mai lumina la faţă, la care Jeannette i-a replicat, prefăcîndu-se că nu-l cunoaşte şi nici nu vrea să ştie de el. Asemenea mofturi Horia n-a mai putut suporta şi, o vreme, cînd se întîlneau, unul privea într-o parte, altul în altă parte, dar, mă rog, una e cînd omul priveşte pentru că aşa îi vine lui, şi alta e cînd o face demonstrativ.

Aceste mici intrigi amoroase — zîmbete, priviri galeşe, uşoare schiţări de nedumerire, reproşuri, despărţiri dureroase şi fericirea de-a se fi regăsit,— toate erau un fel de a-ţi petrece tinereţea la Chişinău. O fi fost poate o tradiţie rămasă de pe vremea liceelor de fete, o fi fost poate o vamă plătită soarelui şi vinului sudic, dar aceste iubiri năstruşnice, nemărturisite, răsăreau zilnic la fiecare colţ de stradă cum răsar ciupercile după ploaie. Oricît ar părea de ciudat, tineretul din oraş trăia bucuriile şi durerile acestor mici iubiri anonime de parcă ar fi fost vorba de romane mari, pline de viaţă. De alt-

minteri, majoritatea acestor intrigi nu aveau nici un deznodămînt — totul se pierdea în aceeaşi năzărire de unde răsărise. Se întîmpla însă că se apropiau cărările, ajungîndu-se la un fel de prietenie, rareori se mergea chiar şi mai departe, pînă la o dragoste mare, la o dragoste adevărată.

Povestea băiatului din Bucovina şi a fetiţei de lîngă Bălţi s-a dovedit a fi tocmai unul din acele cazuri rare. După ce-au tot demonstrat indiferenţă şi supărare unul faţă de celălalt, a început să le pară rău la amîndoi de cele întîmplate, dar cum să se împace, nu ştiau. Horia aştepta să facă fata primul pas. Mai întîi că ea era vinovată de cele întîmplate. Apoi, a închipui o împăcare pentru dînsa era o nimica toată, pe cînd el s-ar fi căznit săptămîni întregi fără nici un rost. Nu-i vorbă, în săptămînile celea de frămîntare Horia i-a scris cîteva scrisori, pe care le-a rupt fără să le fi dus la cutia poştală şi acum îi părea rău că nu le-a păstrat. Erau printre ele cîteva curate şi fierbinţi — mai ales îi părea rău de ultima scrisoare. Nu ţinea minte conţinutul ei, dar i-a rămas senzaţia că frigeau, ardeau, sîngerau rîndurile celor două foi de caiet. Un asemenea răvaş omul îl scrie o singură dată în viaţă, dacă, firește, i-a fost sortit să-l scrie, şi aceste scrisori ar fi bine să le păstrăm, pentru a ţine minte cît de sus ne-a fost dat să ajungem la ora de zbor a tinereţii noastre.

Ospătăriţa i-a adus bucatele comandate — tocană cu mămăliguţă. Boţul de mămăligă aburea încă în farfuria de metal şi, pentru a nu se răci cu totul, Horia a mutat blidul ceva mai aproape, făcîndu-se a-l feri oarecum. O vreme a rămas concentrat în sine, trăgînd adînc în piept mirozna copilăriei, mirozna baştinei, suflarea bătrînelor noastre brazde.

Şi-a amintit că citise nu demult, într-un studiu istoric, o afirmaţie cît se poate de ciudată. Autorul era de părere că fasolele i-au ajutat pe bulgari să reziste secole la rînd împotriva Imperiului Otoman. Acum, s-a gîndit Horia, dacă admitem că fiecare popor îşi are pînea zilelor grele, pînea vremurilor de cumpănă, apoi în viaţa moldovenilor această sfîntă misiune cade numai şi numai pe sama mămăligii. Astăzi ne lăudăm cu livezile şi viile noastre, azi morile nu mai macină păpuşoi, prin casă nu mai vezi ceaune. Azi fetele noastre nu mai ştiu a ţine melesteul în mînă, azi ne facem a fi uitat cu toţii că în

vremurile de restriște nu atît vadra cu vin, nu atît coșul cu mere, cît acest umil boț de mămăligă ne-a ajutat să supraviețuim, încălzindu-ne inima și sufletul.

Memoria poporului nu le poate ține minte pe toate, dar ce trebuie să ținem minte și ce trebuie să uităm — asta de acum depinde de fiecare om în parte. De cinstea și înțelepciunea lui. Un biet învățător venit de la nord stătea în mijlocul Chișinăului cu un blid în fața lui, trăgea în piept mirozna unui boț de mămăligă, gîndindu-se la viața sa proprie și la viața neamului său. Nu a durat însă mult, pentru că de la un timp boțul de mămăligă a început a semăna întrucîtva cu o gutuie, și astfel s-a făcut că din toate secolele, din toate zguduirile, din toate răscrucile mari și grele nu au rămas decît o singură cărare și doi tineri, venind timizi unul spre altul, pentru a face ♂ pace, pentru a mușca dintr-un păcat și a trăi o viață în doi.

* * *

Și a mai trecut o vară...

A mai trecut o vară la mijloc, iar toamna, cînd s-au întors de la culesul strugurilor, în Chișnău era o mare forfotă. Studioul „Moldova-film" anunța cu multă fală noua sa producție. Prin oraș se vorbea că e un film sforăitor și primitiv, dar presa locală se grăbise să-l laude, declarîndu-l drept o vajnică realizare a cineaștilor moldoveni. Lumea însă nu se prea avînta să-l vadă, cinematografele stăteau pe jumătate goale și astfel s-a produs o anumită confuzie. Pentru a evita posibila nedumerire între gazete și cititori, s-a recomandat a se organiza vizionări colective. Universitatea urma să dea o bună pildă celorlalte instituții de învățămînt și, cînd studenții abia coborau din mașini, întorși de la culesul strugurilor, filmul de acum îi aștepta în sala de festivități. Cu toată setea lor pentru distracții, amatori s-au adunat puțini și responsabilii pentru vizionare le-au zis să se așeze cam peste un loc, peste două, în așa fel ca să se facă impresia unei săli pline.

Devenind foarte conștiincios după atîtea coșuri cărate pe umeri, Horia a ales în sală un loc pleșuv, semănat cu scaune goale, s-a așezat, pentru a umplea golul cu cei o sută optzeci și cinci de centimetri. Ostenit și

abătut, urmărera cu un fel de tristețe umbrele de pe ecran. Era unul din cele mai banale filme produse pe malul Bîcului. Niște oameni caraghioși, dintr-o lume caraghioasă, se căzneau din răsputeri să se descurce în niște afaceri cît se poate de caraghioase și ele.

O vreme domneau neînțelegerile. Sala reacționa cu dărnicie la orice aluzie de umor, dar filmul nu se vroia comedie, mizînd tot timpul pe o dramă filozofică. Horia stătea veștezit. Pelicula jignea oarecum demnitatea lui. I se părea, nu se știe de ce, că mîne-poimîne această peliculă va fi dusă cu avionul la Cannes ori la cine știe ce alt festival internațional și toată nimicnicia aceasta va fi demonstrată drept rodul suprem al pămîntului și sufletului acestui neam. „Așa e destinul nostru, se gîndea Horia, nu avem noroc nici la fotbal, nici la filme, iar fără fotbal și fără filme un popor nu poate fi auzit, nu poate fi cunoscut în secolul nostru."

În învălmășeala acestor cugetări i s-a năzărit că o umbră s-a furișat printre rînduri și s-a așezat alături. Era mult prea amărît pentru a căuta să vadă ce se petrece în jur, dar la un moment dat s-a înfiorat, pentru că a ajuns pînă la el dulcea mirozna a toamnelor tîrzii din Moldova, mirozna gutuilor galbene. Inima a pornit a-i bate ca un clopot, sufletul i-a devenit deodată plin cu acea seninătate ce se revarsă peste margini și pe care oamenii o numesc, de obicei, „fericire".

Peste cîteva clipe umbra a venit și mai aproape, așezîndu-se pe scaunul de alături. Un fulg moale din părul ei smolit i-a înfiorat tîmpla și livada cu gutui i-a șoptit la ureche:

— Ce mai faci?

O fată simplă, binevoitoare, atît de simplă și atît de binevoitoare, încît părea că au crescut într-un sat, într-o mahala. Acel „ce mai faci?" venea oarecum în continuarea unei vieți trăite împreună, și nimănui nu i-ar fi trecut prin cap că acei doi tineri erau de abia la primele vorbe pe care le spuneau unul altuia.

— Mă distrez, de...

— Duminica viitoare ce faci?

— Stau, de obicei, la bibliotecă.

— Păcat.

— Ai ceva împotriva bibliotecii?

— Doamne ferește! Vroiam să te invit la noi, la Căpriana...

Jeannette a mai făcut o pauză, pentru că în sală porniseră a crește rîsetele. Se întîmplase ceva cu umbrele de pe ecran, dar Horia era de acum prins în mrejele fetei.

— Aveți ceva grozav pe duminică?

— Grozav nu știu dacă va fi, dar, orișicum — duminica hramului. Petreceri cu nuci, mere și must.

— Ceva tulburel?

— Se poate fără tulburel?

— Muzică?

— Unde s-a văzut hram fără muzică?!

Oricît s-a discutat pe marginea lor, ele totuși au supraviețuit și sînt cum nu se mai poate de frumoase aceste sărbători ale toamnei, cărora li se mai zice și „hramuri". Fiecare sat își are o anumită duminică a lui, aleasă cîndva după numele sfîntului căruia îi era închinată biserica din partea locului. Cu vremea o mulțime de obiceiuri legate de cultul religios au dispărut, iar hramul a supraviețuit, devenind sărbătoarea toamnei, sărbătoarea roadei. Principalul e că vin aceste sărbători cînd oricine poate pune ceva pe masă, și munca de pe dealuri s-a rărit, iar pentru că satele țin hramurile — care într-o duminică, care în alta, și tu poți primi neamuri în casa ta, și te poți duce la ele cînd va fi de petrecut acolo.

Toamnele, cînd aveau hram în sat, studenții făceau ce făceau și o șterpeleau pe două-trei zile acasă. Cei mai înstăriți obișnuiau să invite cîte un prieten, băieții invitau băieți, fetele invitau fete, și numai în cazul cînd căsătoriile erau de acum hotărîte, se întîmpla ca băiatul să vină cu logodnica ori fata să aducă în sat pe viitorul său soț. Jeannette le făcea însă pe toate de-a ndoaselea, pentru că altminteri nici n-ar fi chemat-o Jeannette.

— Ei, ce stai atîta pe gînduri?

— E riscant să mergi cu o fată frumoasă în satul ei de baștină. Poți mînca o bătaie bună.

Jeannette a vrut să-i răspundă ceva din fugă, dar a amuțit, pentru că în sală a pornit o mare veselie. Eroii producției „Moldova-film" ajunseseră la sărutare. Amu-i amu, și-o fi zis maeștrii studioului local, și cei doi tineri, pornind de la o simplă sărutare, deodată s-au înfipt unul în altul, gemînd de plăcere. Era punctul culminant,

marele deznodămînt al fabulei, şi operatorii studiau aceste beţii carnale, fixîndu-le din toate unghiurile posibile, astfel încît acea nevinovată sărutare ajunsese cine ştie pînă unde...

În sfîrşit, a dat Domnul şi s-a rupt pelicula. Lumea a răsuflat oarecum uşurată, aşteptînd pînă proiecţionistul va schimba bobina. Fulgul moale a venit la tîmpla lui Horia.

— Nu cumva mai eşti şi fricos pe lîngă toate?

— Nimeni nu se crede fricos, şi totuşi ne bizuim mai mult pe picioare, cînd e la o adică...

— Mergi cu lelea, nu te teme... Băieţii din Căpriana îs mărunţei şi pînă s-or repezi acasă după scară, noi vom fi de acum cine ştie unde...

— Dacă îmi propui o fugă în doi, asta e, oricum, altă gîscă...

Ecranul s-a luminat din nou, acţiunea trecuse dincolo de sărutare. Horia ar mai fi vrut să spună ceva, dar era atît de emoţionat, atît de fericit, încît nici un cuvînt, absolut nici un cuvînt nu-i venea pe limbă, de parcă muţise cu totul. Jeannette însă părea grăbită şi pe lîngă asta, nu se interesa defel de filmele locale. Moţul ei dulce l-a mai înfiorat o dată şi nesfîrşitele pămînturi ale unei toamne tîrzii i-au şoptit la ureche:

— Trenul pleacă la şase fără un sfert. Sîmbătă, la gară, la şase fără un sfert. Te aştept cu bilete cu tot.

S-a ridicat încet ca să nu supere pe alţii, după care s-a topit în umbrele sălii tot aşa pe nesimţite cum apăruse. Cînd filmul s-a terminat şi lumea a început a ieşi la soare, la lumină, Horia a rămas în sală. Se temea să nu-şi sperie norocul. Mai era înclinat să creadă că toate cele ce s-au petrecut în umbra sălii n-au fost decît un vis, şi vis, pe semne, puteau să rămîie, de nu i-ar fi sunat în urechi, repetîndu-se la infinit, cele cîteva cuvinte magice: „Sîmbătă, la gară, la şase fără un sfert..."

5

Brusc, pe neaşteptate, în cafenea s-a făcut întuneric. Peste oraş se lăsase o pătură de nori mari şi grei. Părea că uite-uite iar începe să toarne, dar în locul ploii au prins a coborî de sus fulgi măşcaţi, pufoşi, după

care ninsoarea a trecut în grindină, și Horia s-a gîndit: ce blestem de primăvară, Doamne-Dumnezeule! Nopțile tună și fulgeră, diminețile e cald, e plină vară, iar pe la o amiază te pomenești cu baba Odochia.

Fetițele au plecat cu tot rîsul, cu toată voia bună a lor. Un blid gol stăruia în fața lui, pe cînd Horia, furat de valul amintirilor, nu-și putea da sama cînd să fi gustat din el și a fost ori n-a fost gustoasă mămăliga... Ospătărița a rezemat cele două scaune eliberate de eleve cu speteaza de muchia mesei, în sens că sînt ocupate, după care, ori de cîte ori ar fi trecut pe lîngă măsuță, îi arunca lui Horia priviri topite de dragoste și dor. Era o duduie plinuță la trup, cu fustișoară mini, poate mult prea mini pentru vîrsta și picioarele ei. Plutea prin sală cu tava, calculîndu-și din timp toate mișcările, și totuși, aveai impresia că ceea ce fusese cu atîta greutate legat cu șireturi, prins în copci ori înfundat în fermoare ar fi putut plesni în fața lumii la un moment dat.

Bogată și darnică în toate celea ca un strugure de poamă, fredona întruna cîntece de dragoste, privea bărbații drept în lumina ochilor și la toate rugăminții le lui Horia de a-i face nota de plată rîdea cu înțelesuri, de parcă ar fi zis: las', știm noi ce ai mătăluță în vedere, vorba ceea, aveți puțintică răbdare!

Zîmbetele astea pline de înțelesuri au început a-l irita. Și-a făcut singur nota, orientîndu-se după prețurile din lista de bucate. Cum și-a scos portmoneul, ospătărița a și apărut alături. Rezemată cu o mînă de măsuță, l-a îmboldit cu unul din sînii săi enormi, după care i-a șoptit la ureche:

— Jora, puișor, de ce mă chinuiești?

Horia a zîmbit — ce blestem, Dumnezeule, ce blestem pe capul lui acești o sută optzeci și cinci de centimetri! Luase de acum două tablete de validol în ziua ceea, iar idioatele vin năvală peste dînsul.

— Vă înșelați, tovarășă... Nu sînt deloc Jora, și dacă-i vorba de nume, pe mine Horia mă cheamă.

— A, mare lucru — ce ți-i Hora, ce ți-i Jora.

— Totuși...

Ospătărița s-a îndreptat din șale, apoi s-a rezemat de măsuță cu cealaltă mînă, atingîndu-l cu celălalt sîn, după care l-a întrebat cu glas dulce de pisică:

— De ce nu ești cuminte? Nu vezi că și așa fierbe totul în mine...

Un bătrînel palid şi bolnăvicios, care tot stătuse la rînd afară, iar acum mai stătea o dată la rînd, lîngă uşa de intrare, pentru că nu erau locuri libere în sală, o fi prins cu urechea frînturi din ciripeala ei şi, furios nevoie mare, a pus unul din scaune pe toate cele patru picioare şi s-a aşezat. Ospătăriţa a explodat în faţa unei asemenea obrăznicii:

— Ocupat, moşule, de cîte ori se poate spune?!

— Ia nu-mi mai bate şi dumneata capul! Auzi tu, stau eu, om bătrîn, de-o jumătate de ceas în picioare şi mă uit cum se gudură ea pe lîngă toţi haidăii...

— Cine, eu mă gudur? Ruşine la obraz să-ţi fie! Vezi să nu chem miliţia. Auzi tu, m-am apropiat pe-o clipă pentru că mi-a venit fratele pe care de doi ani de zile...

— Ce frate, femeie-hăi, cînd nici măcar nu ştii cum îl cheamă?

Semăna bătrînelul cela cu moş Ion Roată în felul cum şi-l închipuia Horia pe moş Ion Roată. Era plin de draci, avea spirit de observaţie, săgeta cu sfînta pornire a omului din popor, hotărît să le pună pe toate la locurile cuvenite. Horia i-a zîmbit prietenește bătrînului şi ospătăriţa a făcut ochi mari — cum, trădare peste tot?! Ca s-o satisfacă oarecum, Horia a scos două ruble de metal, le-a pus lîngă blidul din care mîncase, s-a ridicat şi a ieşit. Şi-a luat de la garderobă geanta, plasa cu portocale. Ospătăriţa între timp l-a iertat şi, iertîndu-l, se ţinea scai de dînsul. L-a condus pînă la ieşire, a ieşit chiar în stradă, făcîndu-şi drum prin mulţime şi tot strigîndu-i din urmă:

— Vino neapărat, azi sînt liberă... Pe la opt închidem, dar dacă vii mai devreme, putem pleca şi mai devreme...

Cei ce stăteau la coadă surîdeau pe sub musteaţă. Uluit şi enervat de toată întîmplarea asta, Horia a căutat să treacă strada cît mai iute, a urcat în primul troleibuz, care tocmai stătea în staţie cu uşile căscate.

De obicei, troleibuzele care treceau pe lîngă cafenea coborau la vale, spre gară, dar spre marea lui uimire, troleibuzul în care a urcat a luat-o la deal pe strada Bender, ţinînd drumul spre stadion. Pînă s-a orientat, întrebînd de oameni ce şi cum, pînă a tot chitit unde ar fi mai bine să coboare, pînă şi-a făcut drum spre ieşire, troleibuzul ajunsese de acum la Livezilor. S-a dat jos, s-a uitat în jur să vadă pînă unde îl poate duce pe om

zăpăceala și a zîmbit în semn de necaz. Asta îi mai lipsea...

Față în față cu el se înălța, tristă și posomorîtă, poarta cimitirului orășenesc. De altminteri, era un colțișor tihnit, de cu primăvară pînă toamna tîrziu plin de perechi îndrăgostite. Hoinărise și el cîndva pe-aici. Cimitirele vechi au o anumită taină care atrage lumea. Apoi, ori pentru că era aproape de universitate, iar orașul avea puține parcuri, băieții dădeau des pe aici. Veneau să se plimbe pe lîngă monumentele de marmură, veneau să se piardă și să se regăsească printre tufele de liliac, veneau să se pregătească de cursuri, să viseze, să stea pe-o bancă alături cu fata pe care încă nu o sărutaseră.

Horia stătea în cumpănă — să intre, să nu intre. În cele din urmă și-a zis: dacă vrea destinul, de ce n-am vrea și noi? Chipul smolit de lîngă Bălți, foșnetul copacilor sub care au stat și ei cîndva, mormintele și crucile de piatră — toate îl chemau. O amărăciune și o durere pentru cele ce-au fost și nu mai sînt l-a străpuns ca o săgeată, și săgeata ceea a mai trecut o dată prin inima lui bolnavă.

A zărit-o încă de departe, mai era încă la locul ei — banca ce și-o aleseseră cîndva. Au ales-o pentru că avea în dreapta o frumoasă cruce de marmură cenușie, pusă la capul unuia din foștii guvernatori ai Basarabiei, în stînga o tufă de liliac, iar ceva mai în fund, peste cîteva morminte, un nuc bătrîn, ce ajungea cu un braț pînă la ei, pînă dincolo de dînșii.

Pentru că nucul le știa și le vedea pe toate, i-au zis „Bunelul". Era singurul lor bunic — și din partea mirelui, și din partea miresei. După cum se și putea bănui, a mai îmbătrînit bunelul în acel răstimp, dar mai stătea voinic și măreț în picioare, dominînd liniștea și pustiul întregului cimitir. Nu înverzise, nu slobozise nici muguri măcar, mai era pînă la frunzele mari, amețitoare, dar crengile grele se legănau de acum pline de must, rezistînd cu încăpățînare la orice rafală de vînt.

„Las'că nu se pierde chiar lumea, și-a zis Horia. Cît mai rămîne în picioare copacul, rămîn în picioare și toate cele ce s-au zămislit cîndva sub frunzele lui."

A venit, și-a pus lucrurile pe bancă, s-a așezat. A furat cu ochiul în lături să vadă ce mai e nou pe-aici, prin

cimitir, dar îi mirosea de acum a cărbune, sfîrîiau aţe subţiri de fum deasupra locomotivei, şi vagoanele stăteau încremenite, aşteptînd semnalul plecării din gară.

* * *

Atunci, în sîmbăta ceea, Horia şi-a cumpărat o pereche de pantaloni polonezi, pentru care a cheltuit o bursă întreagă, a tras o fugă pînă la căminul Institutului de Medicină, pentru a împrumuta de la un consătean puloverul cafeniu în care ştia că-i şede bine şi a venit la gară cu o oră mai înainte. A citit toate informaţiile din preajma gării, a intrat în vorbă cu mai toate babele din sala de aşteptare, a tot măsurat peronul cela la pas dintr-un capăt în altul, dacă degeaba. În sfîrşit, a sosit şi trenul. Lume urcă, lume coboară, iar de Jeannette nici pomeneală.

Au început a-l roade îndoielile. Au nu cumva şi-o fi bătut joc de dînsul, căci era bună pentru aşa ceva. Ar fi o ruşine pe-o viaţă întreagă, şi în vreme ce stătea şi se crucea ce lume anapoda o mai fi fiind şi fetele astea, a răsărit de prin mulţime părul ei smolit, aranjat cu multă grijă de frizeriţele din Chişinău.

— Vai, era cît pe ce să întîrzii... Ce facem, plecăm?

— Plecăm, dacă izbutim să ne prindem de scară...

Vagoanele — numai lume. Colhoznicii veniţi la oraş în zori de zi, după ce-au vîndut ceea ce avuseseră de vîndut, acum se întorceau pe la case. Panere, butoiaşe, pachete de cumpărături umpluseră vagonul, că nici să treci, nici să te aşezi. Înghesuiţi într-un colţişor în care nici să te sprijini pe un picior, pe altul, legănaţi de mersul trenului, au tot stat alături mult şi bine, aşteptînd să scadă îmbulzeala.

Pe Horia, de altminteri, nu-l supăra înghesuiala, îi făcea plăcere să urmărească ţăranii cum discută şi cum îşi petrec timpul, rămaşi ei înde ei. Din anumite gesturi, din anumite feluri de-a purta pălăria, din anumite pilde şi întorsături de vorbă, el descifra chipuri de consăteni de-ai lui şi întîlnirea acestor două lumi — a celei pe care o avea în faţă cu cea pe care o purta cu dînsul — era pentru el o adevărată sărbătoare.

Jeannette însă nu se simţea bine în această şatră de fier plină de sudoare, de vorbe grele, crude, pipărate;

firea ei delicată nu rezista la o întîlnire cu poporul din sînul căruia ieşise. Încetul cu încetul a prins a se veştezi, ajungînd mică şi neînsemnată. Cu cît trenul se depărta de Chişinău şi se apropia de baştina ei, cu atît spoiala orăşenească se desprindea frunză cu frunză, lăsînd-o să fie ceea ce fusese din capul locului — o simplă fată din Căpriana...

„De frică, probabil, s-a gîndit Horia. Călugăriţele celea din Căpriana nu ştiu gluma..."

Un omulean mărunţel a scos din coş o sticlă cu vin roşu, astupată cu un vîrf de ciocălău, a smuls cu dinţii ciocălăul, provocînd o pocnitură de bici, şi pocnitura a avut misiunea unui semnal, pentru că, peste o clipă, dintr-un capăt al vagonului în altul, era numai petrecere. Ţăranii beau vin lăsat anume pentru drumul întoarcerii, se laudă cu cumpărăturile făcute, numără banii în cîte-un ungheraş, toarnă glume cu nemiluita şi rîd de se cutremură vagonul cu cale ferată cu tot. Poeţi din născare, firi dornice de a spune, de a discuta, de a se afirma, s-au tot aţîţat unul pe altul, încît au ajuns numai vervă, numai voie bună. Stînd aşa lîngă o fereastră şi urmărindu-i, Horia deodată şi-a dat sama că asistă la un spectacol dur, viu, fermecător. Regizorii de la „Moldova-film", în loc să urce în vagon şi să fixeze pe peliculă un film gata făcut, umblă ţara în lung şi în lat, caută felurite vedete, care, în loc de a se săruta omeneşte, se înfig una în alta, confundînd sărutarea cu actul sexual, înecîndu-se şi ele, şi spectatorii din sală.

Cam pe după Călăraşi verva din vagoane a început să scadă, banchetele de lemn se golesc gară cu gară. Au tot coborît şi coborît, iar cînd se apropiau de Ungheni, în vagon nu rămăseseră decît ei doi. Această singurătate venită oarecum pe neaşteptate părea să-i stingherească. Rămîneau prima oară în doi. Totul era încă atît de plăpînd, atît de firav — o vorbă întîmplătoare, o mişcare greşită, firul se rupe şi, gata, poţi merge nainte, te poţi întoarce napoi.

Stăteau tăcuţi unul lîngă altul, vînturau cuvinte şi potriveau fraze în mintea lor. Bănuiau că mult va depinde de acele fraze întîmplătoare care vor fi spuse. Acolo, la Chişinău, Jeannette era numai ciripeală, dar aici i-a secat deodată izvorul. Părea, de altminteri, obosită şi, legănată de mersul trenului, a început a picura.

— Poate vrei să tragi un pui de somn? Îți pot împrumuta bereta să ai pe ce pune capul. Nu uita să-mi spui numai la ce gară coborîm.

— Te temi să nu te duc undeva în altă parte?

— Pe mine e greu să mă duci cu trenul ista undeva în altă parte. Am tot călătorit cu dînsul, că pot să-ți spun pe de rost gările de la Odesa pînă la Cernăuți.

— Dar dacă te duc eu dincolo de gară — prin sate, prin raioane, ce te faci?

— Las'că am cutreierat destul și satele din împrejurimi.

— Ce te-a făcut să umbli atîta?

— Curiozitatea studențească ori, cum o mai numesc alții, „nevoia de bani". Mă duceam ba cu o expediție, ba cu alta. Adunam folclor, fotografiam troițe puse în cîmp, pe la răscruci, pe la intrarea în sate. Trebuie să-ți spun că asemenea cristi răstigniți cum am văzut eu prin părțile iestea — mai rar...

— Totuși, troița de la intrarea în Căpriana n-ai văzut-o!

— Cum să nu! Am fotografia ei la cămin — cînd ne întoarcem, pot să ți-o arăt.

— Ai fost și pe la noi prin Căpriana?

— Am fost.

Jeannette a rămas oarecum dezamăgită. E una să arăți tu însăți satul tău natal, și alta e cînd satul a fost de acum văzut. Și-a plecat capul pe-un umăr și-l privi lung-prelung, de parcă-l vedea pentru prima oară. Ochii ei căprii, întunecați, au început a se posomorî. Căpriana era tot ce avea ea mai frumos, tot ce avea ea mai sfînt pe lume. De dragul acestei minuni l-a poftit să meargă la ei la hram și, cînd colo, află că el peste tot a fost, pe toate le-a văzut. Cu glas stins și ostenit, de parcă nici nu ar mai fi fost glasul ei, l-a întrebat:

— Ș-atunci tot vreo proastă de la noi te-a poftit?

Horia a zîmbit — are draci, măi, fata asta, nici prin cap să-ți treacă ce de-a draci are! Și-i plăceau grozav fetele cu draci, îi plăceau și nu putea ascunde una ca asta.

— A, nu, ne-a dus atunci în Căpriana Ilarie Simeonovici. Era tocmai în vara cînd înnebunise toată academia de dragul vechiturii din piei de viței. Ca să vezi, cîteva sute de ani a zăcut, se zice, Hronicul cela pe-o

măsuță acolo la voi în Clopotniță și nimeni n-avea nevoie de dînsul, da mai apoi a pornit o goană cum nu se mai află. Și pentru că istoricii, oricum, dar tot trăgeau prin Căpriana, ce și-o fi zis Ilarie Simeonovici — hai să ne încercăm și noi norocul...

Chipul Jeannettei a prins a se lumina — totuși, una e să treci așa din fugă prin Căpriana, și alta e să cunoști satul în adîncuri...

— Și-ați avut noroc?

— Ei, pe naiba! Trei zile am tot umblat de la moș Ion la mătușa Frăsîna, dar cînd ajungeam, se afla că alt moș Ion s-a avut în vedere și nici pe mătușa Frăsîna nu tocmai Frăsîna o chema. Unde mai pui că nici unul, nici altul nu erau acasă.

Jeannette rîdea cu multă plăcere, ascultînd peripețiile umblăturii lor, dar Horia, în cele din urmă, a amuțit, căci nu-i plăcea lui prin ceva rîsul fetei.

— Și-atît?

— Atît.

— Vi s-a plătit și diurna pentru deplasarea ceea?

— Ni s-a plătit, cum să nu...

Jeannette a tăcut o vreme, urmărind prin fereastră cum plutesc și rămîn în urmă cîmpuri, păduri, margini de sate, și iară cîmpuri, iară păduri. Las' că acea mare comoară care se chema „Căpriana" mai zăcea legată nod, ascunsă în buzunarul ei, și ea, zgîrcită cum îs toate codrencele, nu se grăbea să cheltuie nici un pitac din averea ceea.

Horia a simțit cum crește în ea îndirjirea și asta l-a cam pus pe gînduri. Cîteva ore în urmă, cînd alerga în jurul gării, așteptînd-o, se gîndea că, uite, se duce acum la Căpriana la hram și, cine știe, poate va fi tocmai el acela care va da de urma Hronicului. „Cine-l găsește, acela, gata, ca și cum ar fi susținut teza de doctor" — a zis odată Ilarie Simeonovici, și, mă rog, cine n-ar vrea să fie doctor în științe! Gătindu-se de drum, Horia s-o fi gîndit în capul lui: hramul e hram — lumea mai petrece, la un pahar sătenii devin mai vorbăreți, dar nu-și închipuia că fata ce l-a poftit în satul său va ține cu satul și nu cu dînsul.

Într-un tîrziu a întrebat-o, căutînd să fie cît mai indiferent:

— Cum crezi, Hronicul cela este pe undeva ori, așa, mai mult vorbe?...

— Cum adică, vorbe?!

— L-ai văzut tu cu ochii tăi?

— Cînd eram în clasa a şasea, teancul de vechituri a zăcut o iarnă întreagă la noi după sobă, că umbla motanul nebun prin casă, tot căutînd de unde i-o fi mirosit a piele.

— Motanul ca motanul, dar acolo după sobă o fi fost cald şi pielea la cald se usucă, crapă...

— Dacă nu, că foile celea au tot trecut prin atîtea mîni, au adunat atîta colb, că nici nu mai seamănă a piele. Şi nici a carte nu prea seamănă, mai degrabă ai fi zis că-s nişte petice de haine vechi, adunate şi cusute grămadă...

Horia a înghiţit în sec. Vedea teancul cela de vechituri în faţă, i se părea că e de ajuns să întinzi mîna...

— Şi după ce-a tot stat acolo la voi după sobă?...

Fata s-a uitat la el mirată de parcă nu se aştepta s-o întrebe el una ca asta. I-a răspuns oarecum în silă:

— A venit în primăvară un om să-l ia, să-l mai frunzărească de urît ce-i era; tata i l-a dat, apoi tot aşa, din casă în casă...

— Şi cum crezi, cam pe unde ar fi putut să fie acum Hronicul?

Într-o clipă Jeannette s-a transformat într-o babă surdă de la marginea Căprienei, care mai mult bănuieşte vorba decît s-o audă:

— Da Dumnezeu ştie pe unde-o hi hiind...

Acest „da Dumnezeu ştie..." i-a înnebunit atunci cînd umblau prin Căpriana. Era limpede că fiece om care recurge la această formulă ceţoasă ştie el foarte bine pe unde „o hi hiind". Şi de data asta era limpede că fata ştie unde-i, dar nu vrea să spună. Horia s-a aşezat ceva mai aproape, i-a pus o mînă pe umăr, dar umărul a tresăltat, mîna băiatului a lunecat la vale, pe cînd fata privea cu multă atenţie cum se întrec din fugă copacii crescuţi pe cîte-un povîrniş. Asta însemna că firul acelei vorbe s-a pierdut şi pierdut urmă să rămînă pentru totdeauna.

6

O vreme au călătorit în tăcere, și Horia se gîndea: te prinde uimirea dacă stai să urmărești pe cît de ciudate cărări o apucă uneori și soarta oamenilor, și soarta lucrurilor. Cu zece-cincisprezece ani în urmă Hronicul cela zăcea în cămăruța de sub scările Clopotniței, și rar cînd se isca vreun cărturar să deschidă ușa greoaie, să intre și să frunzărească străvechile foi uitate colo pe-o măsuță. Și apoi ce mare lucru putea afla? Oștenii domnești, numiți să ducă slujba de clopotari în Căpriana, au închipuit acel Hronic, scriindu-și numele, anul intrării și anul ieșirii din slujbă. Mai apoi au început să adauge cîte suflete avea Căpriana cînd au intrat în slujbă, cîte avea cînd au părăsit-o. Hîrtie nu era, scriau pe piei de vițel, și au tot cusut o piele de alta, pînă s-a adunat acel Hronic ce cuprindea cîteva sute de ani grămadă.

Stima consătenilor față de acele vechituri a tot crescut și crescut pînă ce femeile din Căpriana, prea puțin umblate la școală, au luat acele foi drept tîlcuire din sfînta scriptură. Evlavioase din născare, căpriencele au dat frumos cu var în cămăruța de sub scările Clopotniței, au adus o măsuță, un sfeșnic. Au acoperit masa cu ștergare de pînză curată, pe care au așezat Hronicul. Lîngă el au pus o strachină cu grîu, în sfeșnic au aprins o lumînare, și mulți ani la rînd a tot stat Hronicul cela în singurătate pe vîrful dealului. Trece o dată pe săptămînă o babă pe acolo, aprinde un capăt de lumînare, face cîteva mătănii, apoi stinge lumînarea, închide ușa; și iară stă Hronicul în singurătate pe vîrful dealului, ascultînd zile și nopți cum bate vîntul.

După război însă, într-o bună zi, un mic slujbaș de la Sovietul sătesc ce s-o fi gîndit — ia să mai frunzăresc și eu colea vechitura ceea, să văd cu ce se ocupau boșorogii din vremurile trecute. I-o fi fost lene să urce dealul și a trimis omul de servici să i-l aducă. L-o fi ținut acolo la el în cabinet pînă ce un slujbaș din raion, ajuns în deplasare prin Căpriana, s-a împiedicat cu privirea de foile celea vechi și, pentru că nu avea timp să le frunzărească acolo pe loc, a luat Hronicul cu el în raion. După care a început lunga odisee a foilor coborîte din vîrful dealului. Ba că sînt la raion, ba că a vrut și Chișinăul să afle ce scrie la carte, și iară se întoarce Hronicul, și iară nu mai este.

Sătenii, firește, erau foarte necăjiți de călătoriile acelui manuscris. Dispariția lui lipsea oarecum de sens Clopotnița din vîrful dealului și de-acum nimic nu-și mai avea rostul acolo — nici clopotul de sub acoperiș, nici cămăruța clopotarilor, nici măsuța, nici ștergarele, nici sfeșnicul pătat de ceară. Căpriana a început a trimite delegații cu plîngeri să i se întoarcă Hronicul. Trec ani de umblătură peste tot și, cum satul își vede podoaba urcată în vîrful dealului, mai apare un funcționăraș, căruia îi vine și lui a frunzări Hronicul, dar fiindu-i lene să urce dealul, trimite pe omul de servici să coboare suspomenitele foi.

Căprienenii țineau la Hronic, într-un fel el confirma meritele și vrednicia satului. Săturîndu-se de atîta umblătură, cînd s-a întîmplat să-l mai pescuiască o dată, oamenii nu l-au mai suit în vîrful dealului. Azi e la unul, mîne la altul — și tot așa, pînă i s-a pierdut urma. Și poate că s-ar fi topit cu totul în neant, cum s-au topit multe lucruri de preț din istoria neamului, de n-ar fi nimerit în una din călătoriile sale în mîna unui savant, care pe loc și-a dat sama de însemnătatea acelor piei de vițel. A copiat pe-o foaie un șir de date pe care le-a și inclus în disertație. Lucrarea a avut succes, a fost publicată și la Moscova, tradusă în cîteva limbi străine și de abia atunci, dîndu-și sama de reala lui însemnătate, au pornit savanții din Moldova a tot bate drumul Căprienei. Veneau să-l vadă, să-l pipăie, să-l frunzărească măcar. Veneau să-l împrumute, să-l cumpere, să-l fure, dar veniseră prea tîrziu.

În cele din urmă a apărut în Căpriana președintele academiei, istoric și el de specialitate. La adunarea electorală, pentru că președintele era tocmai candidat de deputat din partea Căprienei, celebrul savant le-a vorbit sătenilor cum nu se mai poate de frumos despre însemnătatea acelui Hronic, a oferit o sumă de bani grei pe care academia era gata s-o plătească celui ce va aduce Hronicul ori va indica măcar unde poate fi găsit acel Hronic. Oamenii își scărpinau cefele, cruciți de atîta bănărit, chiteau în capul lor cam ce s-ar putea cumpăra cu banii ceia, dar cînd ajungea vorba la o adicătelea, cînd se punea problema deschis — unde e, la urma urmei, așa-zisul zapis, sătenii se făceau a surzi, se făceau a se prosti, recurgînd la acel vechi scut al lor:

— Da Dumnezeu știe pe unde o hi hiind...

Pe cît de frumușică, pe atît de isteață era helgea ceea cu limbă franceză. O fi simțit cam pe unde îl poartă gîndurile, pentru că la un moment dat a întrebat oarecum pe neașteptate:

— Ți-a plăcut la noi, la Căpriana?

Horia, fire cinstită, nu putea, după ce s-a gîndit la un lucru într-un fel, să se pronunțe despre același lucru de-acum în cu totul alt fel. Dar, s-a mai gîndit, te pomenești că o fi avînd și oamenii ceia dreptate în felul lor...

— Mi-a plăcut.

— Ce anume ți-a plăcut?

— Aroma de gutui din satul vostru.

— Aroma de gutui — și atît?

— O mai fi fost, ce-i drept, ș-o fetișcană ce era ba că într-a noua, ba că într-a zecea...

Jeannette a cugetat o vreme.

— Nu-mi prea vine a crede să-ți fi plăcut... Prea avea ea pe-atunci, fetița ceea, un păr lung ș-o minte scurtă...

— Dar cine-i cere unei tinerele să mai fie și mintoasă? De ajuns că fata e tînără și căldarea e plină.

— Cum, adică, e plină căldarea?

— Păi, nu ți-am spus că atunci, în vara ceea, cînd rătăceam prin Căpriana, fetița ceea mi-a trecut cu o căldare plină drumul? Parcă m-a îndemnat cineva să întorc capul, să mă uit în partea ceea, și Doamne-Dumnezeule...

— Ți-a plăcut atît de mult, încît un an de zile ai umblat singurel prin universitate, așteptînd să se așeze fata lîngă tine, să te poftească la hram.

— Apoi, vezi, aș fi poftit-o și eu, că se mai fac hramuri și prin alte părți, dar se adunase atîta lume în jurul ei, încît m-am gîndit — unde să mai răzbată un pîrlit ca mine...

— Dacă nu adunam eu lumea ceea, ai fi umblat și azi nebărbierit, în aceiași pantaloni boțiți. Hai că peste o gară ne dăm jos...

* * *

Au coborît tîrziu, pe-aproape de miezul nopții. O noapte frumoasă, cu cer senin. Ușor învălurate, pămînturile codrilor se topeau ca o mare în umbrele nopții,

și numai sprînceana dealurilor arcuite se contura ușor pînă hăt în zare. Erau, firește, Verejenii, acea unică gară dată cu var de pe tot întinsul direcției Odesa — Cernăuți. Chiar și atunci, în miezul nopții, gara dormita, aruncînd o lumină stranie, reflectînd lumina lunii, și Horia, cum a pus piciorul pe peron, a ținut s-o întrebe:

— Chiar aveți voi atîta var pe-aici?

Jeannette l-a prins de braț, s-a înclinat puțin spre el, ademenindu-i tîmpla cu moțul ei dulce, după care i-a șoptit la ureche:

— Avem noi multe de toate...

Horia a rîs larg, din plin, din toată inima. Avea ea ceva strengăresc, răsădit într-o fată mare, și amestecătura ceea presărată pe ici-colo cu un „r" venit din limba franceză în locul celui moștenit de la mama te fermeca cu desăvîrșire. Și dacă într-un an ea a izbutit să devină cea mai cunoscută figură la universitate, cum putea să mai reziste gara ei, Verejeni?! De abia au ieșit printr-o portiță în piața din dosul gării, și din caroseria acelui singur camion ce stătea împănat cu lume cineva a strigat plin de uimire:

— Uite-o și pe Jenea! Je-nea-a!!

Cu toate că mașina era supraîncărcată, au găsit și pentru ei două locușoare și șoferul, furios cum sînt toți șoferii la acea oră, a căzut totuși de acord să mai facă o cotitură și să-i lase pe cei doi tinerei pe-o muchie de deal, iar de-acolo pînă la Căpriana, ziceau prietenii Jeannettei, e ca și cum ar fi „de-aici, de la mine, și pînă hăt mai încolo...".

A fost o călătorie de-o frumusețe rară. Poate pentru că era noapte, poate pentru că șoferul prea mîna, dar a început să-i înțepe frigul și ei, cum ședeau buluc în mașină, au prins a se lipi unul de altul, încălzindu-se. Și venind așa în plină viteză, în plină noapte, crescuți unul în altul, s-au simțit deodată înrudiți, fiind o anumită generație, răsărită dintr-un anumit neam. Au prins a cînta, erau hotărîți de-a merge pînă la capăt, fără a se fi despărțit unul de altul.

La o bucată de drum șoferul a oprit în cîmpul gol. Era rîndul lor să coboare, și ei, cu multe pupăciuni și urări de bine, au sărit jos. După care mașina a plecat, iar ei au rămas singuri-singurei, pe muchia ceea de deal. Mai era încă noapte, mai era încă frig. Singurăta-

tea îi strîmtora din toate părțile și într-o clipă de slăbiciune Horia s-a gîndit că a fost o adevărată nebunie ideea acelei călătorii. În jur era noapte, pustiu și din miezul acelui pustiu, din sînul acelei nopți se arătau numai coloane albe de stîlpi betonați, ce tot coborau la vale, purtînd pe umeri viță și struguri, pînă se pierdeau hăt în noapte, prin fundul văilor, cu viță, cu struguri cu tot.

„Să lași tu biblioteca pentru a coborî în împărăția acestor stîlpi de beton..."

Tristețea băiatului i s-a transmis și fetei. Acum nici Jeannette nu mai știa dacă a făcut bine poftindu-l la hram. Firul cela subțire prin care comunică doi oameni la prima lor întîlnire acum suna ca o coardă de vioară întinsă pînă la refuz. Vine o boare de vînt, o rupe în două și lor nu le rămîne decît să se despartă, unul pornind într-o parte, altul în altă parte. Stăteau totuși pentru că, copii de țărani fiind, s-o fi gîndit în mintea lor: de acum dacă am făcut atîta drum, de-acum dacă s-au cheltuit atîția bani și s-a pierdut atîta timp...

Vremea trece, iar ei stau mici și neînsemnați în largul cîmpului, învăluiți de răcoarea unei nopți de toamnă. Așteaptă curioși să vadă ce se va alege pînă la urmă. Nici pămîntul, nici noaptea, nici ei — nimic nu poate sta locului, totul e într-o continuă mișcare, și dacă într-adevăr viața e ca un rîu și omul e ca o apă venind la vale, trebuiau să ajungă și ei undeva.

Încetul cu încetul, ori pentru că ochii li se obișnuiseră cu întunericul, ori pentru că a prins a se lumina de zi, dar de pe costișe, de prin văi a început a se arăta și vița de vie. Frunzele nu-și aveau încă nici forma, nici culoarea lor obișnuită, mai stăteau încă cernite de noapte, dar foșnetul lor te împresura de pretutindeni în faptul dimineții, și acel ropot de frunze, tovarăș al copilăriei, tovarăș al tinereții, a trezit niște vise mai vechi...

Au început a se desface porțile răsăritului. Mai întîi lumina a prins a se dezghioca moale din poala cerului, apoi valurile celea de lumină, tot izvorînd din afunduri, s-au revărsat peste dealuri. Zorile se desfașă încet, pe-ascuns, strecurîndu-se prin văi, văgăuni dosite. Dimineața se apropie, păstrîndu-și vatra nașterii sale, și ceea ce a fost taină mii și mii de ani la rînd rămînea să fie taină și de astă dată. Oricît ar părea de ciudat, era

pentru prima oară cînd vedeau ei în doi cu ochii lor, de la început pînă la capăt, cum se naşte o zi. Acum stăteau uimiţi, stăteau fericiţi, stăteau luminaţi pe coasta ceea de deal, în mijlocul viilor, de parcă ar fi fost în pragul unui măreţ templu în care n-ar fi vrut şi nu îndrăzneau să calce.

— E mare lumea asta, nu?

— Mare.

Pămînt sfînt al străbunilor, pămînt al părinţilor, pămînt al copiilor noştri, şi nu ştiu cum ar mai putea fi ea numită, acea matcă a neamului, acel fior dulce al inimii ce te zguduie de fiecare dată cînd rămîi faţă în faţă cu el. Pămînt arat, arat şi semănat, frunze verzi printre bulgări negri, basmale de aburi plutind pe nesimţite peste văi. Iar de sus tot cerne o pace albastră, milenară, iar din depărtare tot vin, izvorînd, bătrînii noştri codri. Şi e atît de curată, atît de frumoasă această vatră strămoşească, încît la un moment dat îţi vine să-ţi dai viaţa pentru ea, apoi să te mai naşti o dată, să mai trăieşti o viaţă lungă de om, rămînîndu-i credincios.

— Şi frumoasă-i lumea asta, nu?

— Frumoasă.

Zarea spre răsărit sîngera toată, apoi, cu cîteva clipe nainte de răsăritul soarelui, s-a desfăcut cerul, s-au deschis toate depărtările şi lumina ochilor ajungea departe ca niciodată. Pămînturile învălurate fugeau rînd pe rînd, pierzîndu-se într-un fum subţirel tocmai hăt spre Nistru, spre Hotin, şi dincolo de fumul cela subţire se mai vedea ceva, dar ceea ce se vedea era mai mult pentru suflet decît pentru ochi. Văile au prins a sufla din plin, boarea lor se tot ridica în pături moi, albe, şi pînă la urmă păturile celea au acoperit totul. Se vedeau numai crestele dealurilor plutind într-o mare albă, liniştită, iar ei doi, cu o creastă de deal, pluteau undeva pe acea mare.

Jeannette, după ce-a tot iscodit spre nord, de parcă ar fi vrut să afle de unde izvorăsc aceste ape, a rostit încet, lin, în taină:

— Cîndva demult, în copilărie, cînd mă trimiteau cu vaca, veneam s-o pasc pe dealurile iestea. Mă aşezam pe-o margine de drum şi şedeam ore întregi, de parcă aş fi fost vrăjită. Mi se părea că acolo unde sfîrşesc dealurile celea, începe cîmpia, şi în mijlocul cîmpiei

fumegă acoperişurile unui sat mare, frumos, iar în satul cela creşte un băiat. Paşte şi el vaca — o paşte ca şi mine, şi nici prin gînd să-i vină că vor trece ani şi el îmi va fi bărbat...

Apoi, după o mică pauză, întrebă:

— Bucovina e acolo?

— Cam pe acolo vine.

— Şi tu pe atunci chiar păşteai vaca?

— Cine n-a păscut o vacă în copilărie?

— Atunci dar ce stai. De ce nu te apropii să-mi zici: „Bună dimineaţa, Jene dragă...". Să-mi zici aşa şi să mă săruţi...

Ultimele cuvinte, abia dezvelite dintr-o şoaptă, au făcut-o să amuţească. I s-a tăiat glasul, şi Horia s-a gîndit: cîtă bărbăţie îi trebuie unui om pentru a scoate un asemenea gînd din sămînţa viselor sale. S-a apropiat, şi-a culcat palmele pe umerii ei, i-a zîmbit de parcă s-ar fi întors de pe undeva de departe:

— Bună dimineaţa dar, Jene dragă.

— Şi sărutarea?!

Poate pentru că stăteau pe muchia ceea dezvelită de deal, poate pentru că prea era el sfios cu fetele, dar sărutarea i-a fost stîngace şi mult prea cuviincioasă. Jeannette a zîmbit — altfel îşi închipuise ea prima lor sărutare, dar, în sfîrşit... L-a netezit cu palmele pe obraji, oarecum mulţumindu-i că a găsit-o, că a venit la dînsa, după care i-a zis:

— Acum hai că ne aşteaptă hramul. Un singur lucru vreau să te rog — vezi de nu mai aduce vorba de Hronicul cela din Clopotniţă. La noi în sat nu se obişnuieşte a se vorbi de dînsul.

— Cum, chiar nici cînd rămîneţi voi înde voi nu vorbiţi?!

— Ferit-a sfîntul.

— Atunci dar cum se înţeleg oamenii: cine de la cine-l ia, care şi cum i-l duce?...

— Iaca aşa se şi înţeleg, fără a scoate o vorbă. Unul se uită la celălalt, cutare aduce cartea, cutare o ia de la dînsul...

— Pe tăcute?

— Pe tăcute.

— Vai, ce n-aş da să învăţ şi eu a tăcea în aşa fel ca să mi se aducă şi mie Hronicul!

— Dacă vei veni des prin Căpriana, vei prinde, că nu pari deloc a fi băiat prost...

* * *

S-a scurs de atunci multă apă pe Nistru şi Horia deseori s-a tot întors la dimineaţa ce l-a cununat pe-o muchie de deal cu o frumoasă codreancă. De fiecare dată cînd îşi amintea dimineaţa ceea se gîndea — ca să vezi cum o simplă întîmplare poate hotărî o viaţă de om! Dacă în noaptea ceea n-ar fi găsit o maşină în gară sau ar fi avut maşină pînă la Căpriana, iar minunea de pe culmea ceea de deal s-ar fi petrecut fără dînşii, cine ştie pe unde ar fi apucat-o unul, pe unde ar fi ajuns altul...

Destinul însă a vrut să-i vadă împreună şi iată-i luminaţi, împărtăşiţi din tainul acelei dimineţi, grăbindu-se. Soarele urcase binişor. Fata venea nainte, el păşea în urma ei, şi era un chin mersul cela, pentru că trupul fetei, tînăr şi voinic, juca sub rochiţa de cit, aşa încît după un deal ş-o vale, bucovineanul uitase de şcoală, de biblioteci, de istorie...

Şi încă o bucată de drum, şi încă o cărăruie, şi iară un deal, şi iară o vale. De ici, de colo, de printre dealuri, răsare cîte-o margine de sat, dar fata o ocoleşte cu îndîrjire şi, în cele din urmă, Horia a întrebat:

— Bine, măi, dar ajungem noi odată?! Fata ceea din maşină zicea că o să fie aşa cam cît ar fi de la mine pînă hăt mai încolo, dar văd că acest „hăt mai încolo" nu mai are capăt...

— Te dor picioarele?

— Picioarele ca picioarele, da sufletul, drept să-ţi spun, a cam obosit. Încotro ai întoarce capul — minune peste minune.

— Ei, d-apoi că tu nu lăsa ochii să-ţi umble ca la ţigani atunci cînd se sparge iarmarocul! Alege-ţi ceea ce-ţi să-ţi placă şi zi: gata, atîta-i al meu, restul rămîne pentru alţii.

Şi deodată, parcă pentru a-i demonstra cum se face, Jeannette s-a oprit pe-o culme de deal. S-a oprit şi Horia. Peste o vale lungă şi largă, pe celălalt deal se înalţa, negrită de ploi, îmbătrînită de vremuri, dar încă voinică şi plină de semeţie, Clopotniţa lui Ştefan cel

Mare. Poate că nu era chiar atît de naltă cum ar fi vrut-o sufletul, nici chiar atît de trainică precum ar fi vrut-o inima, dar era trup din trupul nostru, os din osul nostru. A trecut prin cumpăna, prin vîltoarea multor secole şi această lungă, anevoioasă cale dăinuia deasupra ca o aureolă de sfînt. Era atît de aproape, încît părea că poţi să întinzi mîna şi să prinzi frînghia clopotului.

— Dar unde-i satul, unde-i Căpriana?!

— Păi, uite-o, în vale...

Între dealul pe care stăteau ei şi dealul pe care se înalţa Clopotniţa, plutea uşor o pătură de ceaţă şi din clăbucii de fum abia se zăreau două-trei case, făcute mai la margine, pe piscul dealului Clopotniţei. Satul zăcea acoperit grijuliu şi de sub pătura de fum subţire se auzeau cum latră cînii, cîntă cucoşii, scîrţîie fîntînile.

— E sfîntă lumea asta, nu?

— Sfîntă.

Au coborît în grabă acea ultimă coastă de deal, au lunecat sub pătura de ceaţă, la satul abia trezit din somn. Înşirate pe-o coastă lungă de deal, casele şi ogrăzile satului se ţineau care de ce-a putut. Pămîntul venea cam prăvălatic, pornit a fugi la vale. Drumul cel mare coboară încet, de-a curmezişul dealului, ba se duce nainte, ba o întoarce napoi. Casele, de pe o parte a drumului, stau sus, cu temeliile scoase în văzul lumii, pe cealaltă parte, se văd numai coşurile fumegînd undeva sub talpa trecătorilor.

Garduri împletite, garduri de piatră, tufe de cătină. Ferestre mari, ferestre mici, uşi închise, uşi deschise. Cîni cuminţi, cîni răi, gospodine harnice, gospodari mai lăsători. O tăcere vine din deal, o altă tăcere urcă din vale. Clopotarii lui Ştefan, pe semne, mai şi haiduceau prin codri. De la dînşii o fi moştenit satul ceva păgîn, ceva sălbatic, aşa încît după un car de drăgălăşenie şi ciripeală fel de fel, la un moment dat începea să ţi se pară că cineva te paşte de după colţ cu ciomagul. Acum, în faptul dimineţii, Căpriana părea nu atît un sat, cît un codru. Un codru cu poteci şi ascunzişuri misterioase, umbrite de taine, de gînduri rele, pentru că codrul rămîne totuşi codru, şi faţă de această lume verde şi deasă a început a se pierde pînă şi Jeannette.

Şi iată că în clipele celea frumoase şi sfinte, cînd un om intră într-un sat, deodată, de după nişte tufe de cătină, a sărit în calea lor o namilă ciudată, ţinînd la şold un ciomag în poziţia ostaşului pornit la atac.

— *Hände hoch!* Vă predaţi ori nu vă predaţi?

— Simionel, bată-te-ar norocul să te bată, că chiar era să mă sperii!

Namila, foarte mulţumită de atacul prin surprindere, şi-a tuflit pe căpăţînă pălărioara, căci îi cam fugise pe-o parte în clipa săriturii, după care a prins a rîde zgomotos, cu hohote. La un moment dat însă parcă i s-ar fi oprit în gît rîsul cela, parcă s-ar fi înecat în propria sa veselie. A tuşit, a lăcrimat, şi-a şters fruntea oarecum ruşinat de cele ce se petreceau cu dînsul. În cele din urmă a zis cu glasul unui om necăjit, care a văzut destule în viaţa lui:

— Am ieşit, iaca, la marginea satului. M-am gîndit — azi e hramul, or veni musafiri din toate părţile. Unii ştiu, alţii poate n-au să ştie pe unde s-o ieie ca să-şi găsească neamurile, şi atunci eu, fiind de aici din partea locului...

Stătea atît de deşănţat şi necăjit, încît Jeannette a găsit cu cale să-l laude:

- Ai făcut foarte bine, Simionel. Se întîmplă mai totdeauna musafiri ce nu ştiu drumul. Iaca, merge şi cu mine un flăcău, şi nici el nu ştie pe unde să meargă ca să ajungă la noi, dar pentru că sînt eu aici, înseamnă că de-amu eu am să-i şi arăt drumul. Cred că nu te superi?

— A, nu, de ce să mă supăr...

Iară a început a rîde, şi iară i s-a oprit rîsul în gît, şi iară a pornit acea tuse grea.

Tu, Jene, ce mai faci? Nu te-ai măritat?

— Încă nu. Şi nici tu nu te-ai însurat?

— Poate toamna asta, dacă va fi totul bine...

— Deie-ţi dar Domnul noroc...

— D-apoi că norocul ista e ca o ştiucă. Atunci cînd vrei s-o prinzi de coadă...

Iară a început să-l umfle rîsul, şi ca să nu se mai facă o dată de ruşine, a dispărut în mare grabă după aceleaşi tufe de unde a apărut.

Coborînd la vale, Jeannette i-a înşirat pe scurt, în şoaptă, povestea lui Simionel. Mamă-sa argăţise o vreme, dar mai apoi a pornit-o prin măritişuri în sate vecine şi

veşnic era pe drumuri — ba se duce, ba se întoarce. Mai mult se duce decît să se întoarcă. Pe drumurile celea l-a şi făcut pe Simionel, l-a crescut. Cînd avea vreo trei-patru anişori, într-o vară mamă-sa, cum s-a dus, nu s-a mai întors... Simionel a crescut mai mult din mila satului — unul îl ţine cît îl ţine, apoi se duce şi mai stă pe la altul. Cum s-a ridicat, a intrat şi el în slujbă, argăţind la preot. În patruzeci şi patru, cînd preotul a fugit în România, noua putere l-a făcut pe Simionel stăpîn pe toată averea popii, dar ca să vezi tu încăpăţînare — n-a vrut să ia nimic. Trăieşte şi acum în cocioaba ceea unde trăise cînd argăţea. Acum cîţiva ani, cînd au refăcut centrul satului, au stricat şi casa popii, şi tot ce-a mai rămas, au făcut „Luminiţă", dar strica toată frumuseţea cămara ceea a lui Simionel. Au vrut s-o cumpere, au vrut să-i facă casă nouă în altă parte, dar iaca nu vrea să se mute de acolo şi pace. O fi fost, pe semne, speriat ori cine ştie ce i s-o fi întîmplat în copilărie, căci se îneacă atunci cînd îl apucă rîsul, parcă i s-ar opri un nod în gît. Şi, colac peste pupăză, a mai avut şi nenorocul să se nască şugubăţ — ziua întreagă tot rîde şi se îneacă, rîde şi se îneacă. Încolo, băiat harnic şi cuminte, că de n-ar fi avut el beteşug, demult s-ar fi însurat, ajungînd şi el în rînd cu lumea.

Intraseră de-a binelea în sat. Drumurile nu mai şerpuiau atîta, ogrăzile se dezveleau mai potolit, şi casele, cele din stînga cu cele din dreapta, au prins a se potrivi şi la chip, şi la cătătură. Gospodării avute, livezi, butoaie, mirozna de struguri, apoi, în liniştea ceea dulce şi tihnită a dimineţii, de după un gard nalt, împletit din nuiele, a răsărit un glas de muiere presărat cu supărare, dar plin de seninătate în adîncurile lui:

— Jene-hăi, d-apoi nu ţi-e ruşine să treci pe lîngă casa mea şi să nu întri 'să vezi ce fac? Parcă nici nu ţi-aş fi mătuşă, parcă nu te-aş fi ţinut şi eu în braţe cînd erai de ţinut, parcă nu m-am gătit şi eu de hram cum s-a gătit mamă-ta...

Jenea s-a oprit. Undeva departe se auzeau cîntînd muzicanţii. Soarele a spart cu suliţe de lumină pătura de deasupra Căprienei, şi lumea parcă atît a şi aşteptat — de pe toate drumurile au prins a coborî musafiri. Veneau în maşini, în trăsuri, pe jos. Începea marea sărbătoare a toamnei, începea hramul, şi cînd vii cu un băiat poftit

de tine la hram, dar te prinde o mătușă ce are un glas în stare să ridice în picioare un sat întreg, trebuie să intri, n-ai încotro. Deschizînd portița mătușii, Jeannette a găsit cîteva clipe să-i șoptească Bucovinei:

— Să nu mi te potrivești cînd or începe a te îndesi cu paharul. Ai noștri au vii destule și știu a pîndi paharul — nici nu prinzi de veste cînd ți-l umplu din nou.

Horia stătea uimit de-o asemenea întorsătură.

— Și dacă îmi umplu ei paharul, eu ce fac?

— Te faci c-ai uitat să-l închini.

— Chiar de va fi vinul bun?!

Fata a închis cu grijă portița în urma ei ca să aibă timp să-i răspundă:

— Aș fi vrut să-mi fii azi drag o zi întreagă. De asta te-am și rugat...

— Dacă nu, că eu, după un păhăruț-două, îs vesel și bun de pătăranii care nu se mai află!...

— Nu cumva crezi că te-am adus încoace ca să-mi înșiri pătăranii?!

— Atunci dar pentru ce m-ai adus?

Mai aveau doi pași pînă la pragul mătușei, și din mersul celor doi pași ea a dovedit să-i șoptească:

— Pentru dragoste.

„Mare hoață, s-a gîndit Horia. Cînd nu-i rămîne decît o singură secundă, ea-ți aruncă cuvintele care pot însemna o viață de om. Ș-o face așa, ușurel, din fugă, aproape întîmplător."

— Jene dragă, am să-ți spun și n-ai să mă crezi — chiar noaptea asta te-am visat!

Mătușa o boțea în brațe, gospodarul casei îi strîngea dreapta lui Horia și hai cu bine ați venit! hai cu bine v-am găsit! Casa, gătită și curată, aștepta musafiri. Mirosea a răcituri, a sarmale rămase în cuptor pînă la venirea musafirilor: pe mese — nuci, fructe, garafe cu vin alb, garafe cu vin roșu.

Horia era grav și plin de bunăvoință de parcă nu el intrase din drum la o mătușă de-a Jenei, ci însăși Bucovina a venit în musafirie la Moldova! Era măsurat și bine crescut în toate. Știa a primi o cinste, știa a mulțumi pentru ea, făcea glume, dar, între timp, acest dulce suflu al unui trai așezat și căpătuit, acest ajun de sărbătoare cu mirozna de vinuri și bucate a început

a-i lipi genele, pentru că nu dormise deloc noaptea trecută.

Rudele fetei au schimbat priviri între ele — pe semne, toate în satul cela se făceau pe furiș, pe tăcute, și numai ce se pomenește Horia într-o odăiță ce dădea în livada vecină. Stătea pe un divan, avînd o pătură moale peste picioare și o pernă la căpătîi. S-a întins, și-a culcat capul pe pernă și pentru că perna i s-a părut destul de ademenitoare, a mai boțit-o, poate găsește un locușor și mai dulce. Așa e omul, de bine ce-i este, vrea să-i fie și mai bine! Răpit de toporeală, aude prin fereastra întredeschisă cum șopoteau pe undeva pe aproape nepoata cu mătușă-sa.

— Ista ți-i logodnicul?

Ce-a răspuns Jeannette el n-a auzit, pe semne că nici nu s-a recurs la cuvinte, după care mătușa a continuat:

— Chiar că așa-i cum zice cîntecul — nalt, frumos ca bradul... La noi în sat nu știu cine s-ar putea potrivi cu dînsul...

Jeannette a încercat s-o întoarcă în glumă:

— Las'că pe cei nalți mai scump îi costă cînd își cumpără haine...

— O fi fiind, draga mătușii, dar să nu crezi, face să dai un ban mai mult cînd ai pe ce...

Horia a schițat un zîmbet și a adormit de parcă ar fi lunecat într-o prăpastie, iar cînd s-a trezit, era cu aceeași voie bună în suflet de parcă n-ar fi trecut patru ore la mijloc. L-or fi trezit muzicanții ori poate cîrdurile de fete și băieți ce tot treceau pe lîngă ei, ținînd drumul în partea ceea de sat unde se făcea joc.

A scîrțîit încet, pe furiș, o ușă. Jeannette tocmai a intrat în clipa cînd el s-a trezit ori, poate, dimpotrivă, el s-a trezit tocmai pentru că a apărut ea. Era în altă rochie — o rochie de un albastru deschis, senin, molipsitor ca cerul în plină vară. Pantofi cu tocuri înalte, o foarte proaspătă și puternică aromă de gutui dovedind că a fost de acum pe acasă.

— N-ai plîns, n-ai chemat-o pe mama?

El a întins un braț, vrînd s-o prindă, s-o pedepsească pentru glumă, dar n-a putut-o prinde. S-au sculat, au călcat în doi tot ce putea fi călcat din modestele lui haine. S-a bărbierit cu briciul stăpînului casei, s-a spă-

lat, dîndu-se cu apă de colonie pe față, după care, frumos și gata de petrecere, a vrut s-o sărute. Jeannette era drăgălașă și dulce de te topeai împreună cu dînsa, dar, vai, tocmai în clipa cea frumoasă s-a auzit mătușa intrînd.

— Iaca, pun rămășag că băiatul ista o mai crescut oleacă de cînd îi aici la noi.

Au ieșit, petrecuți pînă hăt la răscruce de stăpînii casei, de parcă ar fi fost copiii lor. La răscruce li s-a cerut să jure că nu vor pleca din sat pînă nu vor mai trece pe la dînșii, ei au jurat pe ce-au avut mai sfînt, și-au luat rămas bun și s-au amestecat prin mulțime.

Pe la o amiază satul era numai vuiet, chiot și sărbătoare. Fiece casă așteaptă musafiri, fiece garafă gîlgîie în felul său, la fiece masă se închină pahare, se tot trimit sughițuri bune la toate neamurile. Iar dacă în casa cutare sau cutare nu se aud musafiri, înseamnă că adineaori au fost și au plecat, ori, din clipă în clipă, trebuie să pice; și dacă soarta ori norocul te-au adus și te-au vărsat și pe tine în apele acelei petreceri, trebuie să fii musafir destoinic, să știi a gusta bucate, să știi a spune o vorbă frumoasă stăpînilor, pentru că, altminteri, ce rost ar avea această trecere a noastră prin lume, care se mai numește și viață!!

7

— *Ei, tî, dlinnîi, a nu otoidi!*

Furat de ale sale, Horia se pomenește deodată îmbrîncit.

La cîțiva pași doi muncitori, cherchelîți și furioși că-și cheltuiesc buna lor dispoziție cu niște lucruri de nimica, se căzneau să urnească din loc crucea din marmură de pe mormîntul unuia din guvernatorii Basarabiei. Ceva mai în fund patru muncitori urmăreau de la distanță să vadă cu ce vor sfîrși opintelile celor doi entuziaști. Crucea se clatină încet, pare gata doborîtă, dar iată că nu se mai clatină deloc. Cu gîndul la hramul din Căpriana, Horia pierduse cu totul firul celor ce se petreceau în jur. Între timp crucea iară a prins a se clătina.

— *Vî, cito, s uma soşli*?! s-a pomenit deodată Horia urlînd, apoi, ghicindu-i după cătătură c-o mai fi ştiind ei şi altă limbă, a adăugat: E mormîntul unuia din cei mai...

— Ţi-o fi fiind cumva rudă?

— Care rudă?!

— Atunci dă-l încolo, a zis muncitorul mai în vîrstă. Mormintele se desfiinţează conform ordinului, iar ordinul, după cum se ştie, se exi... se exe...

Dat fiind că această barieră lingvistică nu a putut fi învinsă, celălalt muncitor, pentru a salva reputaţia tovarăşului său, a căutat s-o termine oarecum.

— O să fie frumos, tovarăşe, ehe, să vezi!

A amuţit, deoarece crucea iară nu se mai clatină, şi Horia a avut senzaţia că răposatul cearcă să opună rezistenţă. Iată însă că votca împreună cu spiritul primar agresiv fac front comun. Un hop! şi încă unul, după care marmura a ajuns, în cele din urmă, la pămînt. Doar un nuc măreţ şi falnic a mai rămas printre mormintele răscolite.

— Dăm şi nucul jos? a întrebat Horia.

— A! Nu. Cu nucul să se descurce cei de la Drumuri.

— Ce au cei de la Drumuri cu cimitirul?

— Stai că-i bună şi asta! Cum va umbla atunci troleibuzul dacă nu vin cei de la Drumuri?

— Dar de ce trebuie să treacă neapărat troleibuzul prin cimitir?

— Păi, se face *soşă*, tovarăşe, *soşaua* de la Costiujeni o să coboare pe aici, prin ţintirim, spre gară... Trebuie măcar din cînd în cînd să puneţi mîna pe cîte-o gazetă, ca să vedeţi ce se face pe lume, că la gazete a fost spus totul — de unde-or porni, pe unde-or coborî troleibuzele...

Horia s-a ridicat, şi-a luat geanta, plasa cu portocale şi, amărît de toate cîte-i văzuseră ochii, a pornit spre poarta cimitirului. Iată că şi cuibul unde se înfiripase cîndva dragostea lor se năruie, şi dacă pleacă aceşti martori statornici ai dragostei lor, de ce adică însăşi dragostea nu poate fi şi ea dezrădăcinată? Şi dacă vin doi oameni chercheliţi şi scot cu tîrnăcoapele dragostea din sufletul unui om, el cu ce rămîne?

Pentru a-şi răcori cît de cît mintea şi sufletul, şi-a

zis că va merge pe jos pînă la gară. Ştia el cîndva pe-aici nişte drumuri aproape săteşti, ce duceau de la cimitir spre Botanica, prin Valea Trandafirilor şi apoi spre gară. Erau locuri frumoase, dar marea cazną a trecătorilor era glodul. Acum, în toiul primăverii, o fi fiind un adevărat prăpăd pe-acolo, dar, s-a gîndit Horia, tot rătăcind din ulicioară în ulicioară, tot chitind cum şi pe unde să calce, poate se va mai calma, se va mai abate de la cele gînduri grele.

Răzbătuse primăvara şi pe-aici, prin Valea Trandafirilor, dar nu era primăvara ce domnea sus, în oraşul propriu-zis. Aici, peste mahalalele Chişinăului, picura o primăvară blîndă, sătească, cu mirozną de pămînt crud, săpat ici-colo prin grădini, cu ochi frumoşi de copii ieşiţi pe prispele caselor pentru a închipui o mică joacă. Copaci cu tulpinile date cu var, copăcei înmuguriţi, acoperişuri aburinde, pîrăiaşe ce vin domol, şopotind, la vale, respectînd cu o supuşenie oarbă şi suciturile vechilor drumuri.

La una din cotituri stătea prăvălit într-o rîpă, aproape scufundat cu desăvîrşire, un vaporaş făcut dintr-o copertă de caiet. Forţele navale-s cu nagîţ, pretutindeni au legile lor, şi dacă puţin-puţin o iei mai altfel, gata, se cufundă. Horia a smuls dintr-un gard o vărguţă, a scos vaporaşul din strîmtoare, făcîndu-l să colinde în continuare apele tulburi ale acelui pîrău. S-a gîndit: te pomeneşti că va ajunge la punctul său de destinaţie! Mare lucru ar fi. Şi pentru cei de pe mare, şi pentru cei de pe uscat...

„Şi de n-ar fi tunat, de n-ar fi fulgerat atîta, zău, pînă la urmă toate s-ar fi aranjat..."

O casă cu pereţi albăstrii, văruită cu prea multă sineală, stătea pe-o nălţătură de loc, cu ferestrele larg deschise, şi pe sub perdelele subţiri răzbătea în stradă una din veşnic optimistele emisiuni muzicale ale postului de radio Chişinău. Se transmitea tocmai bătuta — o melodie veche şi frumoasă, care avea o stranie şi magică putere asupra lui Horia, răscolindu-i sufletul pînă la lacrimi. Dacă ar fi să ne mutăm pe alte planete şi fiecăruia i s-ar da voie să-şi ia cu sine numai un cîntec, Horia şi-ar fi ales bătuta.

S-a rezemat de un gărducean scund, ascultînd melodia, şi cum stătea el măcinat de frumuseţea cîntecului,

și-a dat deodată sama că a trăit o parte bună din viață fără să fi avut măcar idee de această bătută. A auzit-o pentru prima oară în Căpriana, atunci cînd a venit la hram. Și-a amintit cum s-au întîlnit, pentru prima oară, față în față — el și melodia. Mergea împreună cu Jeannette pe-o ulicioară, spre inima satului, acolo unde fierbea jocul Deodată însă vîntul, schimbîndu-și direcția, a aruncat peste ei un val din cîntecul cela și așa a fost de parcă cineva i-ar mai fi dăruit o viață peste viața pe care o avea.

* * *

Cînta grozav țigănăraia ceea. Erau aduși de undeva de lîngă Edineț. Cîntau pe-o scenă închipuită din două camioane puse alături, cu obloanele lăsate în jos, în așa fel ca să fie văzuți din toate părțile — și muzicanții, și scaunele pe care șed, și trompetele lucind la soare, și cîntările pe care le tot leagă una de alta.

Căpriana era numai petrecere. Vreo sută și ceva de perechi, o roată enormă, țesută din basmale colorate și pălării, se mișca domol, grav, parcă nu prea vrînd, dar cioroiț ceia de la Edineț te asurzesc, nu alta, și bietului om ce-i rămîne pînă la urmă? Ritmul, lumina, taina acelor melodii treceau de la om la om, de la pereche la pereche. Pe urmă vin neînțelegerile. Viorile, trompeta și fluierul întreabă de una, dansatorii răspund la alta. Lăutarii insistă, dansatorii nici că vor să audă, și cînd începe să ți se pară că roata ceea enormă de dansatori, tot rotindu-se, o să se turtească, o să se facă țăndări, iată că focul neînțelegerilor pornește a se potoli. Țiganii însă nu uită, nu iartă. La un pas de stingere taie brusc sfîrșitul melodiei și, osteniți, pun instrumentele pe genunchi. Roata se oprește lent, încet. Țiganii își șterg frunțile, închină, pe furiș, cîte-un pahar. Perechile ba se despart, ba nu se mai despart. Care sfadă, tovarăși! Ia am jucat și noi bătuta. Mai petrecem oleacă, pentru că, altminteri, ce rost ar mai avea hramurile iestea...

Cum lumea se mai răcorește, începe poftirea musafirilor — ehei, și apoi să vezi vorbă lungă, vorbă înșirată de la țară. Da ia mai haideți și pe la noi, că pe la noi încă n-ați fost, și cum se poate una ca asta, zău, chiar vă

rugăm, uite vă rugăm și vă poftim să treceți numai pentru cît se închină un rînd de pahare, pentru un rînd de pahare, nu mai mult!

O parte din musafiri, mai ales femeile, continuă să facă mofturi, băieții înclină să cedeze, și numai ce-i vezi venind cîrduri-cîrduri pe ulițele satului. Stăpînii merg înainte, musafirii vin în urma lor, dar iată că la o răscruce răsare ca din pămînt un omulean vesel și cumsecade, care nu a avut vreme să se repeadă pînă în mijlocul satului să-și poftească de acolo musafirii. Nevasta îi scoate peri suri că de ce adică stau ei cu masa gătită, iar la masă — nimeni. Atunci bietul om ce să facă — iese în drum, își alege un cîrd de musafiri invitați de altcineva, îi oprește și se jură că-și face sama dacă ei nu intră măcar pe-o clipă în casa lui. Uite, leagă streangul de salcîmul cela de la colț, vîră capul în laț, și ar fi păcat, zău, că-i om încă tînăr, are nevastă, are copii.

Musafirii se opresc cu toții, pentru că, oricum, rămîne o nevastă văduvă, rămîn copiii orfani. În cele din urmă se învoiesc să intre pe-o clipă, pe-o clipă și nu mai mult, dar între timp se află că ograda omului nu e chiar acolo unde crește salcîmul de care vroia să lege streangul. Ograda e mult mai încolo, în fundul ulicioarei, și pînă să ajungă ei, răsare într-o portiță un muieroi de vreo șapte puduri cu doi feciori, grăsuni și ei. Cum văd musafirii trecînd pe lîngă casa lor, îi prind de cîte-o aripă, îi vîră unul cîte unul prin portiță, îi așază la o masă încărcată cu bunătăți, toarnă vin în pahare,— și toate acestea se fac într-o măreață tăcere, pentru că, în definitiv, ce rost mai au vorbele la hram!

Mergînd acum pe ulicioarele Botanicii, Horia se minuna și el prin cîte case au tot petrecut ei atunci cu Jeannette. I-a rămas întipărită în memorie casa fetei cînd intrase pentru prima oară. Mai întîi au venit în doi, cum zicea Jeannette, oarecum în glumă, să facă cunoștință „cu socru și cu soacra". Părinții fetei s-au dovedit a fi oameni modești și primitori, dar asta ținea, pe semne, mai mult de hram decît de musafir. Mamă-sa, ce-i drept, umbla cam încruntată, măcinată de niște dureri de cap care o chinuiau cu anii, pe cînd tatăl ei, un codrean nalt, harnic și plin de vorbe cu duh, era veșnic dispus să lege capăt de prietenie cu orice bărbat,— femeile, ce-o fi fost acolo la mijloc, dar le cam ocolea.

A doua oară au venit în aceeași casă cu un cîrd de tineri poftiți de Jeannette. Umpluseră casa aceşti foşti colegi de şcoală, foşti prieteni de mahala. Horia se nimerise în capul mesei şi se ruşina grozav cînd Jeannette, făcînd-o pe gospodina, îl mustra că de ce, uite colo, nu se toarnă în pahare, uite colo nu se mănîncă. Printr-un concurs de împrejurări deveniseră de acum o pereche logodită. Ar fi fost mare lucru s-o faci pe logodnicul unei fete după care aleargă ochii tuturora, dar Horia, cu o încăpăţînare pur bucovineană, nu vroia să culeagă aceste surîsuri darnice semănate de fată la tot pasul. Era îndrăgostit, iar acolo unde a încolţit dragostea, acolo nu mai are loc jocul de-a dragostea.

I-a mai rămas în minte, de la hramul cela, casa lui Haret Vasilevici, învăţătorul de limba franceză. Avuse noroc şcoala medie din Căpriana — Haret Vasilevici îşi făcuse pe vremuri studiile la Paris, dar soarta a vrut să-l lase pentru totdeauna în satul său de baştină. Avea casă bună, avea o bibliotecă enormă în limba franceză, alta în limba rusă, şi cu toate că rămăsese de cînd lumea holtei, ograda, livada, casa şi toate cele din casă erau curate şi rînduite de-a mai mare dragul.

Jeannette era mîndria lui, fiind cea mai capabilă dintre elevele pe care le-a avut. Gurile rele din Căpriana susţineau că şi-o crescuse mai mult pentru dînsul, dar a venit Chişinăul s-o ia, şi acum sosirea lui Horia la hram îi înveselea grozav pe tinerii căprieneni. S-a bucurat totuşi moşneagul cînd a dat cu ochii de dînsa acolo la joc. I-a poftit să meargă pe-o clipă pînă la el, i-a luat chiar de acolo de la joc. În casă i-a tratat cu cafea, cu dulceaţă, cu cîte un pahar de apă rece.

— Vinuri bune o să găsiţi voi şi pe la alţii, da aşa apă nu cred să găsiţi la vreo fîntînă în satul ista...

Îşi tot întreba ceva eleva în franţuzeşte. Fata, ca să nu-l supere pe Horia, care ştia slab franceza, îi răspundea în moldoveneşte, şi încăpăţînarea asta a ei de-a vorbi în limba cunoscută bine de toţi trei îl amăra oarecum pe fostul ei dascăl. Între timp i-a strigat de la poartă un alt cîrd de tineri, care acolo, la Căpriana, se numesc „cumpanie". După ce-au tot petrecut ba într-o cumpanie, ba în alta, pe la chindii, Horia, istovit de-atîta hram, s-a oprit să mai răsufle la o răscruce. Şi pe cînd stătea el rezemat de-un gard şi se gîndea pe unde s-o fi pierdut

Jeannette, în lungul uliței a răsărit o motocicletă urmată de-o lungă coadă de colb. Motociclistul mai întîi a trecut pe lîngă el și s-a dus înainte, dar, cum e moldoveanul, la o bucată de drum s-a răzgîndit, s-a întors și s-a oprit alături de musafirul din Bucovina.

— Ieftin și de prima calitate. Hai, sui, dacă vrei să faci o plimbare.

Era un băiat din Căpriana, student la Politehnica din Odesa. Ciocniseră undeva într-o casă paharele și, cum se întîmplă deseori printre oameni, au simțit un mugure de prietenie răsărind între ei. În alt loc, în alte împrejurări poate că ar fi ajuns buni prieteni, dar hramurile, mă rog, ca hramurile...

— Hai să-ți arăt livezile și viile noastre...

— Hai.

Din hai în hai, la început singura grijă a bucovineanului era să se țină bine, să nu cadă, dar mai apoi beția vitezei l-a amețit, încît începuse să i se pară că ei zboară. A fost o plimbare dumnezeiască. Viile și livezile pe care le văzuse în zorii zilei păreau acum cu totul altele. Din aceea dimineață timidă și frumoasă ce se revărsase peste dealuri ca o suflare de fecioară, a crescut, clipă cu clipă, o zi fierbinte, mare, plină în coajă, plină în miez, așa încît părea că de atunci și pînă acum să fi trecut ani și ani.

Stîlpii de beton de prin vii nu mai păreau atît de albi, cărările de printre rînduri nu mai arătau chiar atît îngrijite, și nici tufele nu mai păreau atît de verzi, dar strugurii, o, aceşti struguri mari și grei ca niște ugere de capre ce stăteau încălzindu-se la soare, umpleau totul cu tîlc și frumusețe. De acolo începe, într-acolo se tot întoarce neamul nostru și, carevasăzică, să fii mata sănătos și să ne tot auzim de bine...

La o cotitură motocicleta a lăsat șoseaua, lunecînd pe-o coastă de imaș arsă de soare și păscută de vite pînă la rădăcini. Era o minune să mergi cu motocicleta pe imașul cela — puteai face o sută, o mie de kilometri pe oră, și numai soare, numai cer, numai vînt fierbinte în față. În cele din urmă, au oprit pe-un podiș, lîngă o stînă cu o mînă de oițe adunate sub șopron la umbră. Ciobanul, un bătrîn palid, cu ochii plini de suferință, pentru că era și el din satul unde se sărbătorea tocmai hramul, a lăcrimat cînd i-a văzut coborînd de pe moto-

cicletă. I-a poftit în cămăruța stînei să hodinească puțin, a pus în fața lor o măsuță, o sticlă de tulburel, trei pahare, căci, codrean din neamul codrenilor, o fi crescut și el pe-aici cîteva tufe, o fi făcut și el o țîră de vin. După vin i-a primit cu caș proaspăt, cu alune culese undeva într-o margine de pădure. Din cîte avea, din cîte n-avea, dar s-a pregătit și el oleacă, pentru ca, de va trage cineva, să aibă cu ce-l primi, să nu zică pe urmă lumea că, uite, moșul n-a putut ospăta niște oameni în ziua cînd era hramul în satul lor.

Ciobanul a cinstit și el un pahar cu musafirii. Pe semne că era bolnav, nu i se putea să bea, dar, după un pahar, s-a înduioșat, s-a topit de bunătate și nu-i lăsa să se ridice de la masă în ruptul capului. Era atît de emoționat, atît de bucuros cum numai oamenii ce trăiesc îndelung în singurătatea cîmpului știu a se bucura. Mulți ani mai tîrziu Horia a aflat că emoțiile bătrînului mai aveau ele și alte tîlcuri. Băiatul cu motocicleta era nepotul lui, iar cu tatăl băiatului, adică cu fecioru-său, bătrînul se sfădise de ani de zile și nici nu-și vorbeau, nici nu se duceau unul la altul.

Acum sosirea lor la stînă era într-un anumit fel o solie de pace, ei venind să pună capăt unei învrăjbiri de care se săturaseră cu toții. La despărțire, cînd băiatul i-a zis bunelului că „tata a mai spus să treceți pe la noi", bătrînul pur și simplu a lăcrimat. Horia a urcat pe motocicletă cu inima senină, curată, rămînîndu-i pentru totdeauna recunoscător băiatului care, pornind la drum cu o misiune curată și omenească, l-a ales pe dînsul pentru a fi martorul împăcării neamului lor.

8

Abia pe înserate au început adevăratele petreceri, fiecare petrecînd în casa lui, cu neamurile, cu musafirii lui. Rămași oarecum de capul lor, tinerii — ce și-o fi zis: dansuri și iară dansuri. S-a dansat pînă la istovire, Jeannette fiind regina acelei nebunii. Era frumoasă, era vicleană, era fermecătoare, și băieții o cereau, o furau, o rupeau unul de la altul. Era sprintenă, era drăgălașă, era hapsînă cum nu mai văzuse Horia fată pînă atunci.

Mai întîi le-a sucit mințile celor tinerei, ieșiți pentru

prima oară la joc, le-a tot dăruit zîmbete, încît boboceii căpiaseră cu totul. După care i-a lepădat așa deodată și, cînd apărea cîte-un *damiș vals**, ea invita numai flăcăi logodiți, dintre cei care aveau de acum nunta hotărîtă. Furîndu-i așa din dans cu coada ochiului, făptura ei se ofilea, întruchipînd suferința unei dragoste nemărturisite. După care au apărut doi marinari, care au zis că nu, așa nu merge, o luăm de la început. Vuiau podelele, abureau lăutarii de la Edineț. Și cînd fetele din Căpriana au zis că, gata, nu mai pot, Jeannette a pus ochiul pe cei doi marinari ajunși nu se știe prin ce minune la hram.

Horia stătea într-un ungher, lîngă fereastră, căutînd să-și ascundă marea tristețe. Slavă Domnului, așa ceva la ei în Bucovina nu se face. Începuse chiar a se gîndi că poate nu trebuia să accepte invitația de a veni încoace la hram. Mai ales îl punea pe gînduri acea stranie patimă a Jeannettei de a-i chinui pe toți cei pe care îi știa îndrăgostiți de dînsa. Devenise pur și simplu o sadică. Moțul cela negru, adunat cu atîta grijă de frizeriţele din Chișinău, sălta din mulțimea dansatorilor ba într-un colț, ba în altul. De acum țiganii de la Edineț au declarat că nu mai pot. Nici cu plată, nici fără plată, dar Jeannette nu se mai putea astîmpăra.

Flăcăii, aţîţaţi și învrăjbiți, au început a se pofti unul pe altul afară pentru două vorbe. Un marinar, fiind în culmea deznădejdii, a făcut un scurtcircuit, lăsînd să cadă balul cu lume cu tot în bezna întunericului, dar eleva lui Haret Vasilievici nu se putea opri. Firea ei înfierbîntată de vin și de dragoste rîvnea la un cutremur, la o explozie, la o zguduire totală, și cînd pe la două de noapte s-a mai stins o dată lumina și cineva chiar a descărcat o armă de vînătoare lîngă casa de cultură, Horia deodată s-a pomenit cu un moț blînd la tîmplă. Un glas dulce, ostenit și tainic, coborît pînă la șoaptă, l-a întrebat:

— Dacă pornești singur, găsești casa?

— Casa cui?

— Casa noastră. Pentru că uite cum facem. Tu pornești încet, de unul singur, iar eu te ajung din urmă, numai vezi să nu cîrnești din drumul cela mare — prin ulicioare te poți rătăci.

* Corect în germană: *Damenwahl.*

Horia s-a mirat cum de l-a găsit acolo în ungherul cela unde stătea, pentru că în toată sara ceea nu se uitase niciodată la dînsul. I-a plăcut însă ideea de a se întoarce pe căi diferite. Simţise el că după atîtea marafeturi băieţii i-o fi pîndit pe la colţuri, pe la răscruci. Dacă-l vîră în prăpădul cela, hotărît că s-ar fi întors la Chişinău cu capul spart. O sărbătoare care începe atît de frumos şi sfîrşeşte atît de urît — vai, o poveste atît de cunoscută la noi în Moldova...

A căutat să meargă încet, să aibă şi ea vreme să se strecoare din muşuroiul cela de furnici, şi cînd a ajuns, Jeannette îl aştepta de acum la stîlpul porţii. L-a prins de-un braţ, şi-a lipit obrazul de umărul lui cum fac copiii cînd vor şi nu pot să-şi mărturisească marea lor dragoste.

— Sfinte Doamne, de abia am scăpat de nebunii ceia...

Horia, zîmbind sarcastic, a vrut să-i răspundă, dar fata a dus un deget la buze, dîndu-i a înţelege că toate cele ce vor urma trebuie făcute în mare taină. Au mers pe-o cărăruşă pînă la pragul casei, dar nu au intrat, ci, trecînd înainte şi ocolind casa, au ieşit pe-o altă cărăruşă la un gărducean ce despărţea ograda propriu-zisă de livadă. Au mai trecut printr-o portiţă, au mers, plecîndu-se, pe sub nişte copaci, apoi s-au oprit lîngă o şură, o cocioabă adunată din te miri ce pentru grijile unei mici livezi.

Avea, ce-i drept, şi uşă cocioaba ceea. Jeannette a împins-o cu umărul. Un scrîşnet subţire, disperat, a tăiat tăcerea nopţii. Jeannette a păşit în umbra încăperii, făcîndu-i semn să vină după dînsa. Cîteva butoaie, mirozmă de must pornit pe calea cea lungă şi înţeleaptă. Dintr-un ungher luminau prin întuneric două panere cu gutui mari, golaşe, şi aroma lor subţire te tulbura la fel cum te tulbură vinul.

Jeannette l-a atins moale, cu vîrful degetelor, de parcă s-ar fi temut să-l aibă prea aproape şi l-a întrebat printr-o şoaptă înfrigurată de posibila dezlegare a destinului:

— Îţi place?

Horia s-a apropiat, a prins-o uşor cu palmele de mijloc şi pentru prima oară a simţit că o doreşte, şi că peste dorinţa ceea nu va mai putea trece. Dincolo de

fiorul dorințelor pămînteşti, vorbele nu mai aveau rost. Însemnate rămîneau numai privirile, mişcările, suflarea, şi gura ei, şi gura lui, şi trupul ei, şi trupul lui...

— D'ce taci?

— Nu tac deloc...

— Spune-mi ceva, că eu mă tem de tine atunci cînd eşti alături şi taci...

— Ce să-ţi spun?

— Te întrebasem dacă îţi place aici...

— A, da, e grozav...

— Încoace vin şi mă ascund cînd mi se face dor de cineva...

— Şi acel cineva vine?

— Abia azi a venit.

S-a dus lîngă cele panere din ungher, a ales, pe dibuite, două gutui. Una şi-a lăsat-o sie, alta i-a întins-o lui. O vreme au rămas nemişcaţi, cu cîte-o gutuie în mînă, de parcă ar fi săvîrşit un ritual, de parcă se închinau Domnului acestor Roade Mari şi Frumoase. Stăteau şi închinau, pahar cu pahar, mirozna lor divină.

Era noapte, era toamnă, era sărbătoare. Cer senin, răcoarea unei nopţi de toamnă, ropotul unei livezi şi cu cît tăceau ei în doi, cu atît mai pline, cu atît mai dulci li se păreau cele două minuni galbene, ce asudau încet în palmele lui, în palmele ei.

— O, gutuile iestea o să mă scoată din minţi...

A fost o clipă cînd Horia s-a gîndit în sinea lui:

„Măi, da n-o fi fiind ea cumva nebună?"

A aprins o ţigară. La lumina chibritului a zărit în fundul cocioabei un fel de pat înjghebat pe-o sanie veche — mai nişte fîn, o pernă, un cojoc aruncat de-a curmezişul. Ori că dormea cineva acolo, ori că dormise nainte de venirea lor. Ştiind-o bună de tot felul de şotii, a ţinut s-o întrebe:

— Sîntem singuri aici?

Fata i-a răspuns cu glas stins, ostenit, privind în altă parte:

— Nu. Mai este şi un butoi plin, şi două panere cu gutui...

A mai încercat o dată s-o cuprindă, s-o sărute, altminteri ce rost ar avea hramul de la Căpriana. De data asta fata s-a dovedit a fi mai cumincioară. Cu greu, dar totuşi pînă la urmă a răzbătut la buzele ei. Jean-

nette n-a răspuns în nici un fel la sărutare, dar, peste un timp, a zis oarecum întristată:

— Dacă nu, că — degeaba...

Horia a înlemnit de mirare...

— Cum, adică — degeaba?

— Nu știi tu a săruta. Ia stai frumușel locului să-ți arăte lelea cum se face...

— Dacă vrei o pupăciune din celea de la „Moldova-film"...

— Dacă nu, că de altceva e vorba...

Jeannette, fiind mai josuță, s-a săltat în vîrful picioarelor, și-a culcat palmele pe umerii lui. Pe-o clipă cele două palme mici au adormit, după care s-au trezit, dar nu cu totul, ci numai pe jumătate. Așa somnoroase și timide cum erau, ba scăpau dincolo de umerii băiatului, ba, speriindu-se de îndrăzneală, se întorceau la locul lor rușinate, cumincioare, după care lunecau de acum în lături, coborînd pe mușchii brațelor.

În clipele celea timide, cînd palmele ei ba lunecau, ba se întorceau napoi, sînii, obrajii, încheieturile feciorelnice și dulci ale trupului suflau fierbinte alături, aţîțîndu-l. Hainele se cunoșteau, se drăgosteau între ele, dar trupul ei se tot împotrivea să se apropie de trupul lui, și cînd această nesfîrșită așteptare îl istovise cu totul, au venit buzele fetei. Mai întîi i-au dăruit suflarea, apoi, blînde, fierbinți, au pornit a creşte, altoindu-se în suflarea lui. Ardeau ca o singură lumînare, dar nu se depărtau unul de altul, țesînd împreună marea și veșnica taină a apropierii dintre un băiat și o fată.

Știind de la alții despre slăbiciunea ei de-a aprinde un băiat pentru ca mai apoi să-l lase singur cuc la o răscruce, el mai întîi a căutat să reziste la darnicele ei dezmierdări. Pe urmă a cedat, a capitulat, a coborît steagurile. Era de acum vrăjit, era al ei în vecii vecilor, dar Jeannette nu vroia să se mulțumească numai cu atît. Vroia să ia și inima lui fierbinte, și sufletul, pînă și visele cele mai ascunse, astfel încît, turbat de atîta dragoste, el a ridicat-o ca pe un fulg și a pornit spre sania din colț, pentru că sosise marele sfîrșit, căruia prin alte părți și marele început i se mai zice.

Degeaba însă, Jeannette, acea șopîrlă nemaipomenită, care știa a se strecura printre degete, tocmai cînd îți era lumea mai dragă, a făcut ce-a făcut, dar a știut să

fugă și de astă dată. Pentru a nu-l umili cu totul, s-a oprit în pragul cocioabei, i-a aruncat din mers:

— Ai acolo în sanie pernă și cojoc. Culcă-te și dormi.

A ieșit, iute, categoric, dar ușa nu a mai scîrțîit în urma ei. Horia a fumat cîteva țigări, s-a gîndit: uite, măi, nici nu a închis ușa, nici nu i-a dorit noapte bună. Asta putea însemna că se va întoarce. Poate peste zece minute, poate peste o oră, peste două ore, peste trei... Fetelor le place să fie așteptate, e una din marile lor slăbiciuni. Bucovineanul stătea întins în sanie, asculta cum cîntă cucoșii undeva departe. O fi fost miezul nopții. Și-a zis că n-o să doarmă. O să stea așa întins în sanie ș-o s-o aștepte, iar dacă pînă în zori nu vine — gata. Pleacă la Chișinău și nici nu mai vrea să audă de dînsa.

Luna a răsărit undeva departe în zori, apoi a și dovedit să apună. Stelele pe cer ba se aprind, ba se sting, vremea trece, iar fata nu mai vine. Poate, plecînd de aici, s-o fi dus să petreacă cu cei cu care a dansat o noapte întreagă, pentru că atîția i-au tot șoptit la ureche și au dorit-o în fața întregii lumi...

În cele din urmă, Horia totuși o fi aținit cu ochii deschiși cum stătea, pentru că la un moment dat, cînd s-a uitat mai bine, Jeannette ședea pe marginea saniei într-o cămașă de noapte, abia prinsă pe umerii goi. Era cam răcoare, fata tremura, și cînd a început a șopti, îi tremura pînă și șoapta:

— Acasă nu e nimeni, dar nu te-am poftit pentru că nu-mi place acolo. Pereții ceia nu țin cu mine și nici gutui n-avem în casă, iar fără gutui ce sărbătoare poate fi...

Horia s-a ridicat. I-a aruncat cojocul pe umeri, după care a cuprins-o cu tot cu cojoc, dar fata mai avea ceva de spus.

— Și de dragoste nu-mi spui chiar nimic?

— Păi, uite, am venit la Căpriana, ce alta pot să-ți spun?!

— Dacă nu...

— Cum, adică — nu?

— Fără cuvinte de dragoste, nici dragoste nu poate fi.

El și-a lipit obrazul de sînii ei, i-a spus ceea ce a vrut fata să i se spună și așa cum a vrut ea. Jeannette a stat o vreme ascultînd liniștea nopții ori poate căuta

un loc tăinuit ca să ascundă mai bine cele cîteva cuvinte, pentru că prea sînt ele mici şi prea mult înseamnă în viaţa unui om. Iată însă că ele au secat, şi ea aşteaptă, iar ele nu mai vin...

— Nu te superi că prea te-am necăjit? Aşa mi-s eu, cam nebună, ce să-i faci...

— Păi, odată ce-a venit vorba, însăşi tinereaţea e un fel de sminteală.

— Ei, atunci, după ce ţi-am spus-o şi pe asta...

Ş-a amuţit. Trupul ei, cuminte, supus, a trecut pentru totdeauna în stăpînirea lui, iar bietul Horia fosăia disperat, pentru că era prima femeie în viaţa lui. L-o fi doborît poate osteneala, ori timiditatea, ori prea îndelungata joacă a ei, dar în zorii zilei fata dormea dulce lîngă el, tot atît de tînără, tot atît de nevinovată, pe cînd el, umilit şi necăjit, se gîndea că după o ruşine ca asta e mai bine să mori. Între timp însă l-a furat şi pe dînsul somnul. În zori i-a trezit zumzetul subţire al unei căldăruşe — undeva peste gard, la vecini, cineva mulgea o vacă. Jeannette s-a trezit prima şi a început a-l zgîlţîi de umăr:

— Ai examen azi?

— Era unul, dar nu la specialitate...

— Eu voi veni abia spre sară, iar tu hai, să nu scapi trenul de dimineaţă...

A lunecat de sub cojoc, s-a repezit tot o fugă în casă, a găsit pe undeva o gentuţă veche cu care umblase cîndva la şcoală, a umplut-o cu nuci, i-a pus o sticlă de tulburel şi cele două gutui cu care şi-au jurat dragoste unul altuia.

— Vezi să mi le păstrezi acolo la cămin... Ai bani de drum?

Avea. Fata s-a mai întors o dată în casă, a îmbrăcat o rochiţă simplă, pentru că nici zi de lucru nu era, nici hramul nu trecuse încă.

— Mergem?

— Mergem.

Şi, cum obişnuiesc tinerele gospodine, a pornit iute prin vii, prin livezi, pe cărăruşe cunoscute numai de dînsa, petrecîndu-şi bărbăţelul la drum. La marginea satului, ceva mai sus de casa mătuşii unde fuseseră primiţi ziua trecută, Horia i-a zis să nu meargă mai departe, şi ea s-a oprit supusă, cu toate că picioarele se tot

rupeau să urce dealul împreună cu picioarele lui. Horia a sărutat-o pe obraz şi i-a spus:

— Vezi, soro, cu balurile celea s-o laşi mai moale...

— Apoi, odată ce hramul s-a trecut. Dar vezi şi tu cu lunganele celea din coridoarele universităţii...

— Bun rămas, dar...

— Drum bun.

Horia ridică drumul încet, voinic, gospodăreşte, iar Jeannette stătea nemişcată locului, petrecîndu-l. Sus în vîrful dealului băiatul s-a oprit şi pentru prima oară s-a uitat în urmă. Jeannette îi făcea semn cu basmaua, el i-a răspuns ridicînd pălăria sus, şi satul ar fi înţeles totul de-ar fi zărit aceste semne. Căpriana însă dormea după marea petrecere din noaptea trecută, şi numai bătrîna Clopotniţă picura ostenită pe celălalt deal. A găsi în această mare zbuciumată două suflete înrudite, a le apropia, a le lega pentru o viaţă, nu e lucru uşor — pînă la urmă te prinde osteneala, chiar tu Clopotniţă fiind...

9

Cînd urca scările gării, difuzorul tocmai anunţa că trenul Odesa-Cernăuţi are întîrziere. Nu s-a comunicat cu cît întîrzie, şi asta oarecum îl aranja. Să mai şi întîrziem, că destul ne-am tot grăbit. E lucru ştiut că graba, această piatră de moară a civilizaţiei moderne, distruge omul din temelie. De cînd există omenirea, nimic frumos şi demn de laudă nu a fost în grabă. Unde mai pui că şi Horia încă nici nu izbutise să se decidă la care gară coboară, aşa încît sosirea la timp a trenului Odesa-Cernăuţi nu i-ar fi convenit.

Cînd intră în sala de aşteptare, abia îl mai ţineau picioarele. Botanica, cu renumita ei Vale a Trandafirilor, o fi fiind ea bună pentru studenţi romantici cu inimi sănătoase, cît despre el, cînd s-a înfundat în glodurile de pe strada Melestiului, şi-a zis pînă la urmă: mamă, mamă şi iar mamă...

Gara gemea de lume. Vuiet, îmbulzeală, rînd la bufet, rînd la toaletă, scaune şi pervazuri ocupate pînă la refuz. Apoi, culmea culmilor, toată forfota avea loc într-un fel de semiîntuneric, pentru că arhitecţii gării, adepţi ai

terestrelor în stil italian, le-au făcut frumoase, arcuite ca niște sprîncene de fată mare, dar, vai, le-au făcut mult prea mici pentru un local atît de mare. Pe lîngă această veșnică posomorîre a încăperilor, te mai irita mirozna grea a restaurantului amestecată cu iz subțire de mucegai, pentru că, așezată în partea de jos a orașului, cum dădea o ploaie mai măricică, venea apa la vale, că intra în gară pe uși și ieșea pe ferestre. Cum trecea ploaia, apa scădea, dar umezeala, ascunsă prin unghere, dospea și mucegăia cu anii.

Horia, de altminteri, ținea la această vatră a necăpătuiților și era înclinat să-i ierte toate păcatele. Simțul recunoștinței, acel străvechi viciu al modovenilor, dădea și pe la dînsul din vreme în vreme. Cum putea el să uite că în anii de studenție, cînd venea frigul, cînd se lăsa noaptea, și el nu avea pat la cămin, nu-și avea un ungher al lui, această namilă cu etaj îi oferea de fiecare dată un loc pe bancă, lîngă o sobă caldă, un covrig, un pahar de cafea, o trăncăneală cu un colhoznic venit de pe undeva cu treburi de-ale lui.

Totuși recunoștința ca recunoștință, dar picioarele îl dureau grozav, și pentru că nu găsea loc în sala de așteptare, a urcat la etaj, în sala rezervată pentru militari. Acolo și-a pîndit un loc bun pe-o bancă lustruită de mantale, așa încît nici fabrica de mobilă din Bălți n-ar fi putut s-o lustruiască mai bine.

La urma urmei, și-a zis, sînt și eu un fel de sublocotenent. Am dreptul la o bancă de-acestea.

Și-a pus lucrurile pe podeua de ciment, s-a așezat cum i se și cuvine să șadă unui tînăr și disciplinat ofițer. După ce-a stat vreo zece minute în pielea acelui tînăr ofițeraș, s-a ridicat de pe bancă. Îl amețea, îl învăluia, îl durea coșul pieptului, mai ales partea stîngă a pieptului îl durea. În fundul sălii era un mic bufet rezervat și el pentru militari. S-a dus, a cumpărat o sticlă cu apă minerală de la Cornești. Întors la locul lui, a băut cîteva înghițituri de-a dreptul din sticlă, după care s-a așezat.

„Atît, și-a zis în cele din urmă. Nu mă mai gîndesc la ea. Cît nu-i tîrziu, trebuie să ridic un zid în calea acestor amintiri, altminteri această lavă mă va face cenușă nainte de-a fi dovedit să ies din Chișinău. Măgarul duce atîta cît poate. Cînd nu mai poate, se oprește în loc și zice: gata, am ajuns."

I s-a făcut lehamite de toate. Auzi tu, de abia a ieșit din spital, că și începe a rătăci prin orașul care nu a vrut să-l primească. Sufletul însă nu i se mai poate domoli și, colindînd orașul, pornește a frămînta durerea care l-a adus în cele din urmă pe patul spitalului. Păi, dac-o ține tot așa, spre sară iar nimerește pe mîna doctorilor. E un cerc vicios din care nu poți ieși. Vrei să ieși din încurcătură, dar pentru că nu poți ieși, tocmai neputința te și distruge. Acum, firește, iară vuiet în urechi, amețeli, hipertensiune, și Horia s-a gîndit că dacă ar fi să coboare jos, la punctul sanitar al gării, doctorița care acum o lună și ceva a chemat pentru el „Salvarea", cum l-ar vedea intrînd pe ușă, ar mai forma un 03 la telefon.

Amintirea îi era neplăcută, pentru că doctorița l-a cam înțepat atunci cînd coborîse el din tren. Făcea de servici la gară o blondă frumoasă din regiunile de nord, cu obraz uscățiv, lunguieț, ce amintea întrucîtva icoanele lui Rubliov. Cum l-a văzut intrînd, i-a și arătat cu sprînceana canapeaua, i-a zis să-și ridice cămașa, i-a ascultat inima, plămînii, apoi, după o lungă pauză, l-a întrebat:

— *Otkuda?*

— Verejeni.

— *V poezde stalo ploho?*

— *Net, mne eșcio doma bîlo ne po sebe...*

— *Zacem je uehali?*

— *Znaete, kak inogda bîvaet. Nujno — i vsio.*

— *Znaiu*, a zis doctorița sec, completînd un registru, după care s-a oprit și, adresîndu-se peretelui din fața ei, a exclamat: *Gospodi, cito za liudi, kak oni kaleceat sebea!...*

Cu toată lustruiala ei, banca pe care s-a așezat a început să nu-i mai placă. Mobila capitonată ne-a răsfățat cu totul. Ori, poate, era vorba de strîmtoarea la care ajunsese, dar, oricum, scîndurile celea îi intrau în ciolane cu lustruială cu tot. Pînă la urmă, duhoarea din localul gării a început să-i facă rău. Atunci, în tinerețe, cînd își găsea adăpost pe-o noapte-două, năduful și scaunele nu-l supărau, pentru că avea o viață întreagă nainte. Picurînd pe aceste bănci, el își găsea un fel de alinare, zicîndu-și că, las', chiar de nu vrea acum Chișinăul să-mi găsească un pat de fier și o plapumă decolorată, va mai trece o vreme și nu va avea încotro. Va veni o zi

cînd copiii mei se vor juca în curţile acelor blocuri noi, pe trotuare vor suna tocurile înalte ale soţiei mele, iar pe înserate, printre miile de ferestre ale oraşului, se va aprinde lumina şi în ferestrele casei mele...

Cam astfel sunau visele lui în anii de studenţie şi, oricît ar părea de ciudat, aceste vise îl ajutau să-şi petreacă nopţile în gară. Acum însă era cu totul altceva. Ceea ce avea a nu se împlini — neîmplinit rămînea. Chişinăul nu l-a primit nici pe el, nici pe soţie, nici pe copilul lor, şi zidul pe care îl ridicase cu atîta migală în calea amintirilor iară a crăpat, lăsînd lava să treacă peste el.

Nimic din cele ce au fost ale voastre nu se voi trece fără să fi săpat urme în voi. Aceste cuvinte simple, citite cîndva în copilărie într-o carte veche, după ce-au tot zăcut, neînţelese, în mintea lui, au răsărit deodată din afunduri, venind pentru a-l lumina şi linişti în aceste clipe grele. „Mare este grădina ta, Doamne" — şi-a zis, în cele din urmă, Horia şi nu a mai căutat să ocolească amintirile.

* * *

Atunci, după hramul din Căpriana, s-a întors la Chişinău numai griji şi necazuri, de parcă ar fi avut de acum o casă de copii. Viitorul îl preocupa într-o asemenea măsură, încît pînă şi umbletul parcă i s-ar fi schimbat. Pe fruntea lui puteau fi citite sfaturile tuturor bătrînilor bucovineni, care îi tot cicăleau pe tineri, zicîndu-le: hai-hai, va veni vremea, veţi intra şi voi în jugul căsniciei şi de abia atunci veţi vedea ce înseamnă a fi bărbat, ce înseamnă a purta cuşmă!

Între timp s-a apropiat susţinerea tezei de diplomă şi această susţinere putea fi decisivă pentru viitorul lui. Absolvenţii universităţii, de regulă, erau trimişi ca învăţători la sate. Mai ales cei ce veniseră de la sat, cei care nici buletin de oraş, nici spaţiu locativ nu aveau. Horia însă vroia să rămînă sau, de-l va ajunge norocul, să plece la Moscova ori la Leningrad pentru a-şi continua studiile.

Istoria, cu toate ascunzişurile, cu toate umbrele şi luminile sale, era pentru el o mare patimă în care a intrat pentru a nu mai ieşi de acolo. Visul lui era să sape

zi și noapte în negura vremurilor trecute, să publice studii, monografii, să obțină o catedră, să vină sute și mii de tineri de prin sate pe care el să-i boteze întru vrednicia strămoșilor.

Planurile viitoarei lui soții erau cam altele, dar cu toată diferența, Jeannette i-a declarat chiar în noaptea iubirii lor că mai bine să moară decît să ajungă să pască oițe albe pe-un imaș negru. Cîndva, după război, cînd a fost dusă și ea la școală, nu prea ajungeau table și pentru clasa lor a făcut o coșcogea tablă lemnarul din mahala. Scîndurile groase, cioturoase, lucrate nu prea bine, răzbăteau prin negura vopselei, cu toate lunecușurile și unduirile lemnului. Învățătoarea, o bătrînică foarte cuminte și stăruitoare, scria pe tablă litere mărunte, albe, rotunde. Și pentru că vopseaua lunecată de ici-colo lăsa impresia de munți, literele scrise de mîna ei păreau niște oițe ieșite la păscut. Apoi, cum se întîmplă deseori, necazurile primilor ani de după război cu secetă, cu frig, au căpătat pînă la urmă chipul acelor albe oițe ieșite pe-un imaș negru la păscut. Și o treceau fiorii pe biata fată cînd și le amintea.

Acum toate depindeau de susținerea tezei de diplomă. Din fiece promoție facultățile își alegeau cîte doi-trei studenți mai capabili, lăsîndu-i să facă aspirantura în cadrul universității. În toți anii de studii Horia a fost, printre băieții de la sate, poate cel mai răsărit. Era o vreme cînd profesorii îl încurajau, făgăduindu-i, direct ori indirect, aspirantura. Adică și încurajările celea, analizate fiind acum, la rece, aveau o ciudățenie a lor. Dacă în primul an de studii catedra făgăduia mai că tuturor doritorilor aspirantura, în anul doi au început să apară o serie de considerente noi, de care mai înainte nu se ținea cont, dar el rezista totuși și în acea nouă conjunctură. În anul trei s-au iscat o serie de condiții noi pentru doritorii de a-și continua studiile, și cu toate condițiile vechi și noi, el rămînea ca fiind printre primii studenți. Adică de rămas rămînea, dar semnele de întrebare creșteau ca ciupercile după ploaie în jurul candidaturii lui. Și tot așa, una caldă, alta rece, iar cînd s-a ajuns în ultimul an, problema aspiranturii devenise de natura viselor efemere. Nimeni nu-și mai amintea de făgăduielile sale, nimeni nu se arăta doritor de a rămînea stăpîn pe cuvîntul său și singurul om din uni-

versitate care îi rămînea credincios era același Ilarie Turcul.

Firește, faima de a fi cel mai popular docent al universității nu era picată din cer. Studenții își au metodele lor de a găsi adevărul, și nu atît costumele impecabile ale lui Turcul, nu atît talentul de a vorbi frumos, cît calitățile lui omenești i-au agonisit faima de care se bucura. Era considerat drept cel mai omenos dintre profesori, și asta în ciuda faptului că nici nu părea să-l preocupe în mod deosebit ceea ce se numește „omenie".

Totuși, e o mare taină la mijloc omul ca atare. Sînt cazuri cînd îți trebuiesc ani și ani pentru a te dumeri ce e de capul cutăruia sau cutăruia. Alteori întîlnești întîmplător doi oameni, te uiți așa din fugă la ei și-ți zici: uite, ista are omenie, iar celălalt te taie noaptea la o răscruce de drumuri. Apoi după ce trăiești o viață întreagă cu ei împreună, ajungi pînă la urmă la concluzia că dreptate a avut acea primă clipă. Studenților de la Facultatea de istorie prima clipă le spunea că Turcul e un om de omenie, iar un sărmănel student venit din fundul Bucovinei pe ce alta mai poate el conta?

Abia întors de la hramul din Căpriana, Horia a și început a-l căuta pe Turcul. Devenise o problemă să-l poți prinde. Ba e la Moscova, ba e la o consfătuire la Tbilisi, ba că adineaori a fost la curs, dar a plecat și, așa josuț, smolit și rotunjor cum era, semăna cu un tăciune fierbinte, scos din vatră, pe care soarta îl tot aruncă dintr-o palmă în alta. Deși graba nu se prea leagă cu cercetările științifice, acest fel de viață, probabil, îl aranja. Călătoriile, timpul limitat și supralimitat, însăși situația cînd o sumedenie de oameni te caută și nu te mai pot găsi,— toate acestea îi sporeau autoritatea, măgulindu-i pe parcurs și amorul propriu.

Dincolo de slăbiciunea lui pentru costumele impecabile, dincolo de stăruințele frizerului la care se tundea de ani de zile, Turcul, pînă la urmă, rămînea un bun băiat de la țară, adus pe lume de niște săteni cumsecade și crescut pentru lucrarea cîmpului. Îndemînare și pricepere i-a dat Dumnezeu cu nemiluita. La cei treizeci de ani neîmpliniți el știa să are și să semene, trecea înotînd Nistrul de zece ori la rînd fără a se atinge de mal, știa a curăți via, a pune pătlăgele la murat. Putea fi zidar, putea fi tîmplar la o nevoie, era campionul Chi-

şinăului la conservarea fructelor şi gurile rele din oraş susţineau că pînă şi acel excepţional palton cafeniu din stofă englezească şi l-a cusut tot el, cu o maşină împrumutată pe trei zile de la nişte vecini de bloc.

Celebra tactică ţărănească de a le potrivi pe toate puţin mai altfel decît au fost rînduite, pentru a obţine ceva mai bun, mai folositor, îl măcina zi şi noapte. Într-un sfert de oră era în stare să cifreze şi să descifreze o viaţă de om din capăt în capăt, şi toate calculele erau logice, laconice, convingătoare. Fiziceşte însă era prea sănătos, prea dur pentru a preda istoria la universitate. Mînile lui veşnic dibuiau în jur, căutînd ceva de lucru, umerii aşteptau cînd va veni rîndul să scoată sacii din moară, picioarele-i voinice, cînd se oprea, porneau a creşte în pămînt, aşa încît era imposibil să-l clinteşti din loc, chiar de-ar fi fost s-o faci în glumă. Ar fi fost un bun brigadier, un legumicultor renumit în toată republica, dar destinul l-a turnat în altă zodie şi, după ce şi-a făcut aspirantura şi a susţinut teza de candidat la Moscova, s-a întors la Chişinău pentru a preda istoria.

Aşa savant cum era, străvechea ispită ţărănească de-a le încerca pe toate puţin mai altfel nu-i dădea pace, şi el veşnic umbla cu planuri cît se poate de năstruşnice. Cam pe atunci cînd a apărut el la universitate, problema cea mare erau absolvenţii şcolilor medii. Şcolile săteşti din Moldova erau şi slăbuţe, şi modeste, drept care puţini absolvenţi porneau spre Chişinău pentru a-şi încerca norocul la vreo şcoală superioară.

La una din şedinţele consiliului ştiinţific Turcul a declarat că singura soluţie este de a trimite lectori prin sate. Să meargă prin şcolile republicii, să-şi aleagă la faţa locului elevi de prin clasele superioare, să le dea o mînă de ajutor, niscaiva sfaturi folositoare. Aceste deplasări i-ar da universităţii posibilitatea de-a şti cu cine va avea de-a face în anul viitor, cu cine se va întîlni încă peste un an, iar elevilor le-ar prinde bine, scutindu-i de nesfîrşitele bătăi de cap — ce să facă şi unde să se ducă.

Propunerea a fost acceptată şi Turcul a plecat printre primii să colinde satele republicii. Ochii lui mici, negri, cerneau ca prin sită clasă după clasă, şcoală după şcoală, descoperind calităţi şi însuşiri deosebite acolo unde alţii nici că le-ar fi bănuit. Din sat în sat, din raion

în raion, a ajuns în cele din urmă și prin Bucovina. Horia era pe atunci în clasa a zecea, se pregătea pentru o școală de aviatori militari. Trimisese cerere prin comisariatul militar, urmase chiar și examenul medical, dar, spre norocul ori nenorocul lui, cu cîteva luni înainte de-a fi început examenele de maturitate, a apărut tovărășul Turcul.

Să fi stat vreo două ore în școala lor, nu mai mult. La început nu l-a observat pe Horia, dar mai apoi, citind lista elevilor, s-a împiedicat de numele lui de familie și l-a întrebat:

— Poetul Holban ți-o fi fiind cumva rudă?

Horia a negat orice înrudire cu împărăția literelor, ajungînd chiar pînă la ideea că în cazul de față același nume pleacă de la două rădăcini felurite, cum s-a mai întîmplat cu niște boieri de pe vremea lui Alexandru cel Bun. Turcul a rîs, pentru că nu cunoștea anecdota, a zis că toate acestea-s aiureli, dar i-a plăcut încercarea băiatului de-a intui anumite amănunte istorice pe care nu le cunoștea. Fără a sta mult pe gînduri, i-a zis să depună cerere de înscriere la Facultatea de istorie a universității. A fost singura cerere luată de la ei din școală, și prin foia ceea de caiet pusă cu mîna sa în servieta Turcului Horia și-a hotărît soarta...

Nu-i vorbă, după ce-a intrat la universitate, i-a fost dat să afle că socoteala de acasă nici pe departe nu se potrivește cu cea de la tîrg. Zgîrcenia era o altă latură a firii lui Ilarie Simeonovici, și după ce încuraja un student, începea să-i pară că prea a fost risipitor. Pentru a salva oarecum situația, se făcea a-l pierde, a nu-l mai cunoaște pe studentul lăudat odinioară. Luni la rînd nu-l mai cunoștea, dar în același timp îl urmărea de la distanță, și numai cînd se convingea că studentul nu a făcut abuz de semnele de prietenie, își permitea să-l descopere, să-l mai laude o dată, pentru ca pe urmă iară să-l piardă pentru un nesfîrșit amar de vreme.

Horia a avut nenorocul să fie lăudat de Turcul chiar la prima sesiune, lăudat cu nemiluita, și asta i-a dăunat mult, căci cîteva luni la rînd Ilarie Simeonovici se făcea a nici nu fi auzit de dînsul. În primăvară, cînd Horia, chinuit de atîtea lipsuri și necazuri, iară a început a se gîndi la școala de aviatori, Turcul l-a mai descoperit o dată. Simțindu-se oarecum vinovat, i-a găsit la cămin un

pat într-o cameră pentru trei, s-a înțeles cu „Țăranul sovietic" să-i publice măcar din cînd în cînd cîte-o notă bibliografică, dîndu-i posibilitatea de-a mai cîștiga un ban. A avut grijă să-l înscrie chiar și la biblioteca academiei, iar cînd lua cîte-o carte mai rară, din fondurile speciale, înainte de-a o fi întors, se făcea s-o uite pe-o zi-două la studentul Holban, pentru a-i trezi curiozitatea și interesul pentru cercetarea vremurilor apuse.

În anul doi puteau fi deseori văzuți plimbîndu-se prin parcul „Pușkin", pe Aleea Clasicilor. Studenții mureau de zavistie, cu toate că prietenia dintre profesor și discipol nu era ea chiar așa de întîmplătoare cum ar fi părut. La un moment dat Turcul a descoperit că băiatul din Bucovina are marele dar de-a scăpăra idei noi. Era un caz pur și simplu fenomenal — nici cunoștințe suficiente, nici orientare justă, temeinică, și totuși, cum punea Turcul problema în discuție, Holban imediat găsea o modalitate nouă, un nou unghi de vedere pentru cercetare, și chit că era el cam naiv sau chiar complet greșit unghiul cela de vedere, în schimb era proaspăt, original. După o plimbare prin parcul „Pușkin", Turcul, exploziv ca toți turcii, se întorcea acasă, se așeza la masă și nimeni nu știa că paginile scrise după plimbările celea rămîneau a fi cele mai inspirate din tot ce scrisese pana lui vreodată.

Ceva însă se tot schimba sub acoperișul Universității din Chișinău, dar nu întotdeauna se schimba în mai bine. După una din plimbări, așezîndu-se pe-o bancă, lîngă bustul lui Eminescu, Turcul l-a întrebat pe băiat:

— De ce nu te arăți măcar din cînd în cînd pe la decanat, pe la rectorat?

Horia a zîmbit:

— Ce să fac pe-acolo? Că eu sînt dintre cei care trag pe la șefi numai atunci cînd sînt chemați.

— Păcat...

— Păcat — pentru cine?

— Pentru tine, firește.

— De ce adică?

— Pentru că azi a produce o impresie bună e mai important decît cunoștințele pe care le ai, oricît de temeinice ar fi ele.

— De acord, în caz cînd impresia asta bună trebuie s-o produci o singură dată, dar dacă te scoli ani la rînd

cu gîndul că, iată, şi azi trebuie să produci o impresie bună, asta mi se pare oarecum nedemn şi obositor...

Turcul a rîs pînă la lacrimi, afirmaţia studentului, pe semne, îl viza direct pe unul din cunoscuţii lui, dar, din motive pedagogice, a evitat să discute cazul. În cele din urmă, a scos din buzunăraşul de sus al hainei o basma aranjată întocmai cum indică jurnalele de modă, şi-a şters fruntea, ochii şi, împăturind batista, aranjînd-o frumos la loc, i-a zis:

— La ora actuală nici situaţia mea la universitate nu e tocmai bună, dar, oricît ar fi degradat ea, ceea ce o să rămînă cred că va fi suficient pentru ca să pot reţine un student la aspirantură. Dacă nu mă înşel, contezi pe aspirantură?

— Aş fi vrut, fireşte...

— Hai c-o facem. Deocamdată nu forţăm lucrurile, să nu bată la ochi, dar cînd ai să simţi că se clatină barca, mă găseşti şi eu intru în acţiune. S-a făcut?

— Făcut.

După această înţelegere, ocupat fiind cu doctoratul, Turcul iară şi-a pierdut discipolul prin forfota universitară, dar stai că a intervenit ceva, căci i-a trimis la cămin un bileţel. În fond era vorba de o nimica toată — trebuiau verificate şi completate nişte date bibliografice. Horia îi făcea aceste mici servicii din fugă, cu mare tragere de inimă, dar în urma celor făcute veneau altele, pentru că doctoratul e o lucrare cum nu se mai poate de temeinică, şi apoi nu atît nimicurile iestea îl puneau pe gînduri, cît faptul că de fiecare dată după ce i le transmitea, era invitat la o „dezmorţire" prin parcul „Puşkin".

De la o vreme aceste plimbări au ajuns să nu-i mai placă lui Horia. Se întorcea de fiecare dată la cămin istovit, pustiit şi nopţi întregi se tot frămînta ca să afle de unde vine istovirea, de unde vine pustiirea asta? Fireşte, atunci cînd inima şi sufletul dau naştere la un chip, la un gînd, la o idee, omul este conştient de ceea ce a născut. Sfîntul cutremur al naşterii nici nu poate fi imitat, nici nu poate fi trecut cu vederea. Dar a tot naşte şi a da roada sufletului tău pe mîna altora este oarecum un fapt nedemn, păgîn, josnic.

Fireşte, Horia nu era chiar atît de naiv ca să nu-şi dea sama că în societate nu te poţi descurca dacă ţii morţiş la ce-i al tău. Mai faci şi tu parte altora, împart

și alții ceva cu tine, dar și împărțeala asta trebuie să aibă o măsură, o socoteală a sa. În cazul de față ce adică mare simbrie era la mijloc?! Turcul nu-i dădea nimic, el doar îi făgăduia, și nu din buzunarul lui, ci din buzunarul statului colo o modestă bursă de aspirant, pe cînd Horia sară de sară își punea sufletul la plug și, plimbîndu-se prin fața celebrelor busturi, punea în mîna altuia tot ce avea mai sfînt.

Așa s-a făcut că aceste plimbări au început să nu-i placă, și odată, cînd a fost invitat la obișnuita plimbare, nu s-a dus, zicînd că e ocupat. Turcul a întors-o în glumă și nu l-a mai invitat. Relațiile lor rămîneau reci, dar, cum s-a spus mai sus, avea Turcul ceva din vechea omenie a noastră, o omenie pe care Horia conta, și cum s-a întors de la Căpriana, a început să-l caute pe celebrul docent...

L-a întîlnit într-o sară, întîmplător, în plin centru. Turcul abia i-a răspuns la bineț, dar Holban l-a ajuns din urmă și i-a propus, dacă se poate, să-l conducă pînă la troleibuz. Aveau ei un limbaj al lor, și cînd venea vorba de „a conduce pînă la troleibuz", însemna că e ceva de discutat. Au cîrnit într-o stradelă mai dosnică, și Turcul era numai urechi. Avea o slăbiciune deosebită pentru istorisirile romanțioase — îi lăsa gura apă ascultînd peripețiile petrecerii de la Căpriana. Horia, ce-i drept, căuta să fie cît mai reținut, și asta îl cam enerva pe docent.

— Dar nu te grăbi, omule, că uite nici eu nu mă grăbesc! Zii încet, amănunțit, ce-a fost, cum a fost...

Horia, încăpățînat, nu vroia să vină cu amănunte, nedorind mai apoi să dezvăluie pînă și numele fetei. Cînd a văzut că mai mult nu poate scoate, Turcul l-a întrebat:

— Vreo studentă de-aici de la noi?

— Da, e în anul trei.

— Bine, măi, dar te obligă cineva să te și căsătorești cu dînsa?

— Nu mă obligă nimeni, dar așa ne-am înțeles noi.

— E o chestiune rezolvată?

— Absolut.

Turcul rămase oarecum zăpăcit — se aștepta la o nostimă aventură de dragoste, și cînd colo, se pomenește poftit la nuntă. Nu-i plăcea lui toată povestea asta.

Altfel urzise el viitorul acelui student — poate se gîndea să-l trimită să facă aspirantura la Moscova, poate vedea în el un colaborator al lui de mai tîrziu, dar uite că se face hramul acolo undeva în sînul codrilor, curge vinul din butoaie — și toate planurile se dau peste cap...

Se poate însă întîmpla că Turcul se gîndea la cu totul altceva. Poate ascundea un sentiment de gelozie, pentru că orice bărbat este gelos în fața biruinței unui alt bărbat. Se poate întîmpla să fi avut și alte motive. Se vorbea prin universitate că Turcul duce o căsnicie grea. Se zicea că în anii de studenție s-a căsătorit cu o femeie mai în vîrstă, care avea o pîne întreagă pe masă, iar de cînd pînea a încetat să fie o problemă pentru el, bucuriile casnice s-au cam rărit...

Trece timpul, troleibuzele se tot duc unul după altul, iar Turcul tot frămîntă, frămîntă ceva în mintea lui.

— S-ar putea, dar nu se știe, a zis, în cele din urmă, răspunzînd la niște gînduri ale sale, după care l-a întrebat direct: Cîteva zile rabdă necazul ista al vostru?

— De răbdat, rabdă el...

— Ei, atunci, noroc și pace bună!

Cam la o săptămînă, întîlnindu-l în holul universității, Turcul l-a întrebat de n-are cumva cursuri și deoarece Horia nu le avea, a fost invitat să-l însoțească pe docent pînă la Lacul Comsomolului. Începuse a prinde grăsime la ceafă Ilarie Simeonovici. Dormea prost. O enormă energie fizică, rămînînd neconsumată din an în an, a început să-l dărîme pe dinăuntru. Medicii l-au sfătuit să-și pună, cît nu e tîrziu, brațele la muncă, și Ilarie Simeonovici a început a umbla zilnic la Lacul Comsomolului. Lua o barcă grea, pentru două perechi, se făcea una cu vîslele și două ore ara cu barca în lung și în lat. Nu invita de obicei pe nimeni, temîndu-se ca nu cumva invitatul să-i ceară vîslele. Asta ar fi însemnat o risipă, pentru că barca o plătea din buzunarul lui. Horia a avut destulă minte să nu-i ceară vîslele, și prin asta și-a făcut sie însuși un mare serviciu. Lacul era cam învălurat și, după două ore de muncă, Ilarie Simeonovici, ud leoarcă și mulțumit de eforturile supraomenești pe care a trebuit să le depună, l-a invitat pe student la „Rotonda" să ia o gustărică.

„Rotonda" se numea un mic restaurant din vîrful dealului, nu departe de Institutul Agricol. Era numit așa

mai mult în glumă, pentru că şi sala, şi terasele cu mese din jur tindeau spre rotunjime. Sala era ocupată, dar ospătarul, cunoscîndu-l de undeva pe Turcul, le-a pus afară o măsuţă lîngă nişte butoaie deşarte. Gustărica s-a dovedit a fi un „Negru de Purcari", două salate şi două costiţe la grătar. Cînd costiţele mai sfîrîiau încă, iar vinul juca în pahar, Turcul, după ce a gustat o înghiţitură să vadă din roada cărui an era vinul, a zis pe neaşteptate:

— Nu ştiu dacă am închinat noi vreodată pentru Societatea de ocrotire a monumentelor istorice, dar cred că ar fi cazul...

— Ce să cheltuim bunătate de vin pentru o instituţie care de-atîţia ani e numai vorbe...

— Dacă nu, dragul meu, pentru că tocmai azi s-a trecut de la vorbe la fapte.

— Adică?

— Azi a fost semnată hotărîrea înfiinţării acestei societăţi.

Şi întrucît Horia stătea oarecum năuc, nevenindu-i pur şi simplu să creadă, Turcul a adăugat:

— De fapt, cinstea ar trebui s-o faci tu.

— De ce?

— Pentru societate sînt prevăzute trei posturi plătite. Numirea preşedintelui n-avem s-o discutăm, nu e de nasul nostru. Secretarul societăţii a fost deja numit, dar vorba e că mai există un post de inspector general şi, dacă toate se vor petrece aşa cum le-am urzit, s-ar putea întîmpla ca acest post să-ţi fie oferit.

— Care, unde, cine mă ia pe mine acolo?

— Te va numi preşedintele, cum se face de obicei.

— Păi, preşedintele cela, el de unde să mă cunoască?

— Cum, adică, nu te cunoaşte, dacă se aşază la o masă cu tine, ca să închine un pahar de vin?!

Horia a făcut ochi mari — nu se aştepta deloc la o asemenea întorsătură. Moldovenii de obicei se întristează cînd află de succesele semenilor lor, dar Horia, în cele din urmă, a biruit acest sentiment de zavistie, ridicînd paharul şi urînd, cum se obişnuieşte în asemenea cazuri, la mai mult şi la mai mare. Turcul i-a luat paharul din mînă şi i l-a pus înapoi pe masă.

— Stai că mai este mult pînă departe. În afară de candidatura mea mai figurează două candidaturi, aşa că

vedem cine rezistă pînă la urmă. Apoi, chiar de obţin eu numirea, rămîne comisia de repartizare de la universitate, care mai trebuie şi ea convinsă să te lase în pace. În sfîrşit, e o chestie şi buletinul de oraş, dar asta cred să fie mai uşor de aranjat. Problema cea mare însă, problema locuinţei, deocamdată nu poate fi rezolvată. Eu unul nu-ţi pot făgădui nimic. Cu locuinţele e atît de greu, încît, după cum ştii, nici chiar eu nu pot obţine pentru mine o locuinţă mai ca lumea. Locuiesc, iată, într-un bloc cu ferestrele la şosea. Dar cum zic bătrînii, cu două picioare deodată nu se intră. Mai întîi îl pui pe unul, pe urmă vii cu celălalt.

10

Ajungînd în fruntea Societăţii de ocrotire a monumentelor de istorie şi cultură, Ilarie Turcul a dovedit că e stăpîn pe cuvîntul său. Cum a obţinut numirea, cum a căpătat dreptul de a semna ordine, Horia Holban a şi fost numit inspector general. O sută cincizeci, deplasări, diurne, mă rog.

Cele două încăperi, obţinute drept sediu pentru societate într-o clădire veche, ce văzuse multe în viaţa ei, au fost repartizate în felul următor. Una din camere a fost rezervată pentru secretar şi preşedinte, cealaltă, care avea şi ea ieşire directă în coridor, a fost pusă la dispoziţia inspectorului. Şi deoarece secretarul societăţii, tovarăşul Balţatu, şi-a exprimat nemărginita sa uimire în urma unei astfel de repartizări, Turcul, şiret ca întotdeauna, i-a explicat că în camera alăturată se vor păstra materialele expediţiilor, scheme, machete, şi la ce bun să şadă ei, doi responsabili, preşedintele şi secretarul, în colbăraia ceea, cînd îşi pot organiza un cabinet modern, curat, cu o mobilă bună? Să poţi primi un musafir de peste hotare, să poţi sta singur, cugetînd asupra problemelor general-umane... Mai poate trece cineva pe la tine, de, oameni sîntem...

Împăcînd astfel ambiţia înfumuratului său secretar, Turcul l-a rugat pe moş Gînju, gospodarul tuturor instituţiilor situate în acel local, să facă rost de-o vechitură de divan pentru cabinetul inspectorului. Moş Gînju s-a jurat că nici pomeneală de aşa ceva, dar în urma celor

zece ruble primite, ca să-şi mai îndulcească şi el viaţa cu un pahar de vin, a adus un divan de toată frumuseţea pentru cabinetul preşedintelui şi o canapea destul de bunicică pentru camera inspectorului. Şi iată că Horia Holban, care pînă mai nu demult umbla disperat de nu mai ştia nici el însuşi cum să facă şi să dreagă, s-a pomenit cu un serviciu la Chişinău, cu o cameră separată şi cu o canapea pe care-şi putea hodini oasele în caz de nevoie.

După examenele de stat au făcut nunta, mai bine zis, două nunţi — una la Căpriana, alta în Bucovina. Cu banii strînşi pe cele două mese s-au mai îmbrăcat, pentru că nu prea aveau ce îmbrăca. Ceea ce le-a rămas a fost cheltuit în luna lor de miere, că, s-au gîndit — de ce să nu aibă şi ei o lună de miere cum o are toată lumea?! S-au dus în Carpaţi, la Iaremcea, unde e aerul curat şi mierea ieftină, au închiriat o cameră sus în munţi la un prisăcar, şi cînd s-au întors înapoi la Chişinău, mai să nu-i cunoască lumea — erau odihniţi, bronzaţi, zvelţi şi plini de planuri năstruşnice.

La început au vrut să închirieze o cameră undeva la periferia oraşului, dar au renunţat. O cameră bună n-au putut găsi, iar mai pe urmă s-au gîndit că nici nu prea aveau nevoie de dînsa. Jeannette avea un loc bun la cămin, într-o cameră cu încă două vechi prietene, iar pe dînsul îl aşteptau drumurile şi iară drumurile. Societatea de ocrotire a monumentelor de istorie şi cultură exista mai mult pe hîrtie. Nici măcar o listă, un catalog al monumentelor mai importante din republică, pe care sus-numita instituţie urma să le ocrotească...

Horia aparţinea acelei ciudate tagme de idealişti care cred că lumea e veşnic în aşteptarea faptelor bune din partea lor. Imediat după nuntă şi-a cumpărat un aparat de fotografiat, o lună de zile, în Carpaţi, a făcut practică fotografiind tot ce merita să fie înveşnicit în imagini. Întors la Chişinău, a căutat un student la Arhitectură, care să-l înveţe cum să facă schemele clădirilor vechi şi, fără a sta mult pe gînduri, a pus pe masa preşedintelui prima cerere de deplasare.

Febra deplasărilor a ţinut aproape o iarnă. Nu dovedea să se întoarcă dintr-o regiune şi pleca în alta. Era harnic, era îndemînatic, era inventiv. Sute de oameni, cum intrau în contact cu el, parcă s-ar fi molipsit de un

anumit microb, devenind adepți fanatici ai societății respective. Cînd îl vedeau trecînd prin sate, îi cărau cărți vechi, icoane, îi istoriseau legende, învățătorii îi dădeau sfaturi, mătușile îi coceau plăcinte, colhoznicii îl ajutau cu transport, așa că din fiecare deplasare se întorcea cu cîte doi-trei saci de materiale.

Din păcate, prea tîrziu și-a dat sama de prostia pe care o făcea. Era naiv, sărmanul, și în naivitatea ceea nici să-i fi trecut prin cap că deseori a găsi un limbaj comun cu șefii e mult mai important decît a face treabă în postul în care ai fost numit.

— Ce tot umbli atîta pe drumuri, tovarășe Holban, ce tot cauți și iscodești peste tot?!

Iată încă o figură ciudată și enigmatică în viața lui... Nici azi n-ar fi putut spune ce fel de om era Balțatu cela, secretarul societății. Slăbănog, palid, el nici măcar n-avea culoarea sa proprie și, asemeni unei sticle, împrumuta culoarea lichidului pe care îl conținea, iar într-o sticlă, după cum se știe, multe se pot turna. Horia era antipodul lui Balțatu. Horia nu primea nimic din cele ce vroiau să toarne într-însul, rămînînd așa cum l-a făcut Dumnezeu, și-i ura de moarte pe cei ce renunțau, din anumite considerente, la personalitatea lor.

Prieteni, firește, n-aveau de unde fi, dar și cu învrăjbirea ar fi putut s-o mai rabde. N-au rezistat însă. S-au urît din prima zi, din clipa cînd Horia a deschis ușa, iar Balțatu și-a ridicat ochii de la hîrtiile cu care era ocupat. Apoi, tot așa, zi cu zi, ura dintre ei a tot sporit și pe vreme bună, și pe ploaie. Uneori nici nu puteai ști de unde vine. Cînd Horia s-a întors din prima lui deplasare, cu sacul plin, Balțatu s-a făcut alb ca varul, de parcă nu cărți vechi și manuscrise, ci un coș cu șerpi și broaște ar fi descărcat Horia în mijlocul odăii.

— Bine, măi, te-a pus cineva să cari vechiturile iestea încoace?!

Mîndrul bucovinean, jignit în cele mai bune intenții ale sale, s-a dus la universitate să-l caute pe Turcul. Ilarie Simeonovici a venit numaidecît, au frunzărit în doi ceea ce a fost adus și au rîs pînă la lacrimi de incompetența secretarului. Încurajat de șeful instituției, Horia iară a plecat în deplasare, iară a mai adus un sac plin. Adunarea obiectelor ce prezintă interes istoric devenise o patimă a lui. Pe la mijlocul iernii cămăruța ajunsese

un fel de muzeu al satelor, iar pe peretele din față spînzura o enormă hartă a monumentelor istorice din republică.

Harta, făcută cu multă pricepere și iscusință, nu i-a plăcut Turcului. Adică nu că nu i-ar fi plăcut, căci a văzut Horia bine cum i s-au aprins ochii mici și negri cînd a intrat în odaie și a văzut-o pentru prima oară, dar mai apoi ba ieșea să se consulte cu secretarul, ba se întorcea și, în cele din urmă, s-a dus fără să fi spus ceva. A doua zi însă l-a chemat pe Horia și i-a zis să coboare harta de pe perete.

— De ce s-o cobor, Ilarie Simeonovici?

— A ocroti e una, a zis, iar a face propagandă e alta.

— Și vreți să spuneți că eu, muncind la harta asta...

Turcul a adunat cele trei degete cu care ținea tocul, le-a dus la vîrful nasului, de parcă l-ar fi lovit un miros îngrozitor.

— E periculos, a zis.

— Dar cum te poți ocupa cu ceva fără a cunoaște bine cu ce te ocupi, fără a avea o hartă?!

— Natural, dar harta trebuie ținută în masă. Ceea ce e în masă este servici, ceea ce e pe perete — propagandă. Aici tovarășul Balțatu are dreptate.

— Dar nu poate, Ilarie Simeonovici, să existe o școală fără manuale și catalog, un institut agricol fără harta solului, o bibliotecă fără portretele lui Eminescu și Pușkin. Esențele nu pot fi ascunse în sertarul mesei, vom ajunge pînă la urmă niște fantome dacă vom tot ascunde ceea ce constituie esența noastră...

— Nu știu, zău... Cearcă de-l convinge pe secretar.

Unde să-l convingi! Războiul dintre cei doi lucrători ai societății a fost lung și greu. Turcul a balansat o vreme între ei, căutînd să-i împace, dar văzînd că nu e de făcut nimic, i-a lăsat în plata Domnului. O iarnă întreagă societatea a împărtășit soarta muștelor prinse de frig între cele două rînduri de ferestre. Președintele vine rar, inspectorul umblă prin raioane după vechituri, și numai Balțatu face față împrejurărilor. Venea la oră, se încuia în cabinet, se chinuia zile întregi, înfundat în criptograme, pentru că visul lui tainic, din copilărie, era de a fi autor de rebusuri și criptograme.

Scandalul cela mare a pornit de la o informație publi-

cată de „Moldova socialistă" sub titlul: „Materiale noi pentru muzeul Societății de ocrotire a monumentelor de istorie și cultură". Un școlar povestea cum a fost pe la ei prin sat Holban, cum l-au ajutat cu toții, cu cîtă părere de rău s-au despărțit. S-a întîmplat ca cineva dintre șefi să se împiedice cu privirea de material și a dat un telefon la societate pentru a se interesa — cine, cînd și în ce scop a creat, pe lîngă societate, un muzeu. Balțatu, cu mințile sucite de criptograme, s-a lăsat cuprins de panică și a pornit în aceeași zi a căra din camera inspectorului materialele, pentru a le arunca într-un fund de curte, lîngă lada de gunoi.

Bietul Horia, cînd s-a întors din deplasare, era cît pe ce să-și iasă din minți. S-a dus la președinte acasă, l-a sculat din pat, au venit și au cărat în doi ceea ce mai rămăsese.

— Ilarie Simeonovici, spune-i secretarului că dacă le mai scoate o dată, îl îngrop de viu!!

— Ferit-a sfîntul! Nu uita că sînt secretari cu împuterniciri speciale, și te-aș sfătui s-o lași mai moale...

Horia a lăsat să treacă de la dînsul, și asta l-a nenorocit, căci cei cu împuterniciri speciale, dacă nu-i înfrunți, te încalecă.

Nu trec nici cîteva zile la mijloc și vine el într-o dimineață în camera lui Horia, îi pune prietenește o palmă pe umăr și-l roagă să tragă o fugă pînă la magazinul „Dinamo", să se așeze la rînd — se aduseseră tocmai piese de schimb pentru „Moskvich", iar Balțatu mai era și un automobilist-amator. Horia, străin cu totul de această patimă, și-a scuturat de pe umăr palma secretarului, pentru a-i spune:

— Atunci cînd voi avea și eu automobil poți să fii sigur că nu voi trimite pe nimeni să se așeze în locul meu la rînd pentru piese de schimb.

Balțatu a rînjit, și asta însemna un singur lucru — război. Război pînă la istovire, pînă la moarte, pînă la capăt. Din ziua ceea Horia ca și cum nici n-ar mai fi lucrat la societate. Orice ar fi întreprins, totul era blocat, denaturat, defăimat.

În cele din urmă și Horia și-a dat sama că trebuie să plece. Nu mai avea cine să-l susțină, nu mai avea cine să-l ajute să adune de prin curte materialele aruncate, apoi că nici nu mai avea rost să le adune. Las' că

acolo unde sînt ele se vor păstra mai bine decît aici, la sediul societății.

Făcuse o mare prostie, iar prostiile trebuie plătite. Auzi tu, în loc de a-și fi căutat un colțișor, în loc de-a fi obținut buletin de Chișinău, în loc de a-și fi aranjat viața cît de cît, el a pornit ca prostul prin deplasări, de parcă monumentele celea, după ce-au tot stat atîtea secole la rînd, n-ar fi putut aștepta încă doi-trei ani, pînă ce inspectorul Horia Holban și-ar fi aranjat treburile lui!

Acum, cît nu era tîrziu, trebuia să-și caute o altă slujbă. Trebuia să caute o instituție care nu i-ar fi cerut pașaport cu viză de reședință, apoi mai trebuia să fie și o instituție în care cuvîntul lui Balțatu n-ar fi cîntărit, pentru că, de regulă, cei care te primeau în serviciu obișnuiau să telefoneze celor de unde-ai plecat. Și într-o sară, cînd stătea Horia la societate și se gîndea cum să facă pentru a se descurca din toate celea, a intrat pe neașteptate Ilarie Simeonovici.

— Ce mai faci?

— Sistematizez.

— Lasă hîrțoagele celea și hai de mă condu pînă la troleibuz...

În loc de-a o lua spre stația de troleibuz, au mers în altă direcție. Au ieșit pe micuța și tihnita stradelă 28 Iunie și au tot urcat-o de la strada Lenin pînă la cea a Livezilor, apoi de la Livezilor înapoi la strada Lenin, încît Horia amețise cu totul. Nu avea sărmanul de unde ști că, din cauza unei stări nervoase, medicii i-au prescris lui Ilarie Simeonovici cel puțin două ore de plimbări zilnice, și el urma recomandațiile medicale cu punctualitatea unui om condamnat să nu-și mai revină.

Era o toamnă tîrzie și rece. Bătrînii copaci își scuturaseră frunzele pe trotuar și foșnetul lor îi urmărea pe cei ce urcau, pe cei ce coborau la vale. Ș-a fost o sară lungă, nesfîrșită, cu lumini galbene pe la colțuri, cu miros de must dulce peste tot orașul, și se mirau chișinăuienii că de unde-o fi apărut mustul acum, la sfîrșitul toamnei?!

Mergeau alături, tăcuți, pentru că vremea discuțiilor trecuse, sosise vremea cugetărilor. Și au tot cugetat pas cu pas, urcînd și coborînd, care cît a putut. Horia tăcea pentru că era rîndul președintelui să spună ce avea de spus, iar Turcul tăcea pentru că nu știa cum s-o înceapă. Drept care s-au tot plimbat și plimbat pe-o singură stra-

delă, și în timpul plimbărilor celora Horia a aflat despre celebrul său mentor mai mult decît aflase în anii discuțiilor aprinse.

Atunci cînd tăcerea devenise prea din cale afară, Turcul l-a întrebat:

— Pentru ce v-ați sfădit voi?

Horia a zîmbit — făcea oare, pentru o întrebare atît de stupidă, să-și trudească picioarele atîta timp?

— Mă rugase să stau la coadă, să-i cumpăr ceva pentru automobil.

— Și de ce n-ai vrut să-i faci un serviciu?

Horia, din mers, s-a uitat mirat la el.

— Nu-mi permite religia.

— Și ce spune religia ta?

— Zice că fiecare trebuie să stea la rînd atunci cînd are nevoie de ceva.

Turcul și-a dat cu palma peste frunte:

— Ce idiot, Dumnezeule, ce idiot!!

După cîteva colțuri de tăcere a continuat:

— Eu, iată, creștin ortodox ca și tine, nu m-am dat în lături cînd trebuia să ajut șefilor mei, căci îmi erau, crede-mă, ca niște părinți, iar într-un rînd, țin minte, am penit chiar și găini la bucătăria profesorului atunci cînd se punea acolo la cale o mare petrecere...

Horia a zîmbit, închipuindu-și-l pe Ilarie Simeonovici penind o găinușă neagră colo într-un ungheraș.

— Ce rîzi?

— Rîd, fiindcă eu personal nici nu știu cum să penesc o găină.

— N-ai crescut și tu la sat?

— Am crescut, dar n-am penit.

Turcul a cătat în lături cu coada ochiului, după care a explodat:

— Auzi tu, n-a vrut să stea o jumătate de oră la coadă! Ș-acum eu ce mă fac? Cineva ne-a turnat la miliție că lucrătorii societății rămîn peste noapte să doarmă prin birouri, fără să aibă pașaportul în regulă. Astă-noapte e chiar posibil un control.

O frică soră cu moartea, o adevărată disperare crispase chipul bietului cadru universitar. Horia zîmbi trist și amar. Într-o clipă de luminare și-a dat sama că nici om de știință, nici om de omenie, nici țăran din neamul țăranilor, cum îl crezuse la început, nu era acest Ilarie

Turcul. Frica pentru controlul de la miliție l-a despuiat deodată de toate legendele, și Horia a văzut alături un șobolan grăsun cu gîndul la grăunțe și la propria sa pielicică.

Niciodată supusul discipol nu a crezut că va veni o zi cînd, cu toate necazurile, cu toată sărăcia sa, va fi mult superior fostului său dascăl și acum, de la înălțimea libertății cugetului său, i-a zis, pentru că trebuia să zică și el ceva la despărțire:

— Bine. Vom paște dar oițe.

— Cum, adică, vom paște oițe?

Horia s-a apucat să-i tălmăcească sensul acestei expresii, dar Turcul, foarte abătut, nu putea prinde firul. În cele din urmă, ca s-o sfîrșească odată cu păscutul oilor, i-a zis:

— Unicul lucru pe care îl pot face acum pentru tine este să-ți obțin de la minister numirea în satul unde-ai fi vrut tu însuți să pleci. Și asta cu condiția că ai să-mi spui acum, în clipa asta, satul în care ai vrea să pleci ca învățător.

— Mîine va fi tîrziu?

— Tîrziu.

— Atunci, cred, la Căpriana...

— Mă rog, fie Căpriana.

Și, brusc, s-a oprit, mirat de cele ce arăta ceasornicul electric atîrnat de-un stîlp. Se plimbau de două ore și zece minute. Medicii i-au prescris numai două ore pe zi, drept care Turcul a început să-și ia rămas bun.

— Păi, vă conduc pînă la troleibuz, că m-ați rugat doar să vă conduc...

— A, nu, mulțumesc, nu mai e nevoie...

A trecut grăbit strada de unul singur, a luat-o la stînga, spre stația de troleibuz. Mirat, Horia nu-și putea de sama ce-a dat graba peste dînsul. De abia cînd l-a văzut cum urcă, furînd cu ochiul în lături, a înțeles. Se temea. Nu vroia să fie văzuți împreună. După ce i-a predat cinci ani istoria, după ce s-au plimbat de atîtea ori pe Aleea Clasicilor, acum nu mai vroia să fie văzuți împreună, și o amărăciune, o tristețe de moarte s-a lăsat peste trădatul fiu al Bucovinei. S-a apropiat de-un stîlp de lumină, s-a rezemat de metalul lui rece. Oamenii, trecînd pe lîngă el, își conteneau pașii și-l căinau, crezîn-

du-l beat, dar nu era beat — îl apucase atunci, pentru întîia oară, inima.

„De, şi-a zis Horia, repetînd cuvintele unui amărît poet din secolul optsprezece. Am căutat şi eu să fiu un vlăstar destoinic al acestui neam păcătos..."

S-a întors la sediul societăţii, unde-şi păstra lucrurile, şi-a pus costumul de mire. A luat o parte din banii lăsaţi pentru zile negre. A oprit în stradă un taxi şi, cu toate că era cam tîrzior, aproape de zece, s-a dus la cămin, i-a zis soţiei să se îmbrace, apoi, cu aceeaşi maşină, au mers la restaurantul „Moldova".

Ea nu l-a întrebat nimic, intuind adevărul, şi nici el nu s-a grăbit să i-l spună. Au cinat cu o sticlă de vin bun, au dansat pînă după miezul nopţii, apoi, pentru o bancnotă de zece ruble, a obţinut de la recepţionera hotelului cheia unei camere separate.

Acolo, în camera ceea veche, pentru prima oară el s-a simţit bărbat şi ea s-a simţit femeie. Acolo s-au iubit pînă în ziua albă, şi cu noaptea ceea a început adevărata lor viaţă de familie. A doua zi a trecut-o pe Jeannette la secţia prin corespondenţă, şi-a luat numirea şi au părăsit oraşul care a ştiut să le făgăduiască atît de multe, pentru a nu le da, în fond, nimic...

II

Gara ţinea morţiş să-l doboare. Duhoarea unei lumi nervoase, plecată cine ştie de cînd de acasă, a tot venit valuri-valuri peste dînsul. Horia îşi zicea că, las', nu e nimic, omul, după spusele lui Dostoievski, este fiinţa care se obişnuieşte cu toate, dar mai apoi iată că pe lîngă năduful lînced s-a mai iscat un fel de năbuşeală — pe semne, iară trăgea a ploaie. Bietul învăţător îşi ştergea cu mîneca broboanele de sudoare de pe frunte şi se gîndea: măi, e pur şi simplu nemaipomenit! La mijlocul lui aprilie se schimbă vremea de zece ori pe zi! Şi-apoi de-ar fi măcar o dată să se schimbe în mai bine, dar din rău se face şi mai rău. Geme pămîntul de atîta umezeală, iar cerul e numai nori, ca să nu mai pomenim de noaptea din zece spre unsprezece aprilie.

Stătea pe aceeaşi bancă, şi cum se gîndea la nenumăratele blesteme ce se tot abat peste acest pămînt,

deodată a prins cu urechea un sfîrc de informație ce se transmitea prin rețeaua gării. Ceva privitor la trenul Odesa-Cernăuți. Și-a luat în grabă lucrurile, pornind spre ieșire, și încă pe scări a zărit prin fereastra dinspre peron șiragul de vagoane de-un verde închis. Personalul Odesa-Cernăuți, vechiul lui căluț cu care de atîtea ori s-a tot întors acasă, acum stătea gata de plecare, și nici tu bilet, nici tu timp pentru a urca.

„Totuși, și-a zis, o să încercăm."

La ghișeu stăteau vreo cinci-șase oameni. S-a așezat la rînd, dar văzînd că mult prea încet se mișcă toate, a venit la ferestruică și, aplecat peste căciula cuiva, i-a strigat casieriței:

— Iute, vă rog, că pleacă trenul...

Căciula s-a retras, dîndu-i posibilitatea să se apropie ca să-și procure bilet. E o lege a tuturor gărilor — pentru trenurile care trebuie prinse, biletele se vînd peste rînd.

— *Kuda?* s-a auzit din ferestruica casierei.

— Cum, adică — *kuda?*

— *Nu, do kakoi stanții?*

— *A, vî spraşivaete do kakoi stanții...*

Cineva dintre cei care stăteau la coadă a zis cu jumătate de gură:

— *Cito za dubina...*

Horia, lucru la care nu se aștepta nici el însuși, a zîmbit. S-a gîndit: într-adevăr, dacă stai să socoți, era o *dubină* de toată frumusețea. S-a depărtat ceva de ghișeu, imitînd căutarea banilor prin buzunare, apoi, cum rîndul a uitat de dînsul, s-a strecurat spre ușa cea mare și a ieșit pe peron. S-a oprit lîngă unul din vagoane, și-a pus lucrurile de-a dreptul pe asfaltul murdar, rămînînd pe gînduri. Stătea împietrit de amărăciune și tristețe. Atunci cînd omul nu e în stare să se decidă, atunci, poți spune, s-a zis cu dînsul. Horia stătea neputincios așa cum ai fi stat în fața unui zid. Trenul Odesa-Cernăuți fluiera a cale lungă, gata să-și ia drumul spre țara unde-și scutură ghinda stejarii; spre țara unde se naște și unde domnește aroma de gutui, iar el iată că rămîne în gara Chișinăului, pentru că, istovit, prostit de atîtea necazuri, continuă să plutească între cele două posibile căi ale întoarcerii sale.

Oamenii suflă din greu — care urcă, care coboară, și, urmărindu-i, Horia se gîndea că mintea nu e numai

un aparat de operațiuni mecanice pe baza celulelor de materie cenușie. Mintea înseamnă un anumit calcul cerebral, plus analiza critică a acelui calcul, plus întreprinderea unor anumite acțiuni concrete pe baza acelui calcul. Cu alte cuvinte, a fi deștept înseamnă nu numai a le înțelege pe toate, ci, cum ți-ai lămurit ceva, a și acționa.

La un moment dat a avut impresia că îl urmărește gospodina vagonului în fața căruia se oprise. Horia s-a mirat nu atît de faptul că poate stîrni suspiciune, cît de frumusețea excepțională a femeii, foarte rar întîlnită mai ales printre însoțitoarele de vagoane. Cam greoaie la trup, cu picioare scurte, butucite, în schimb avea un chip dumnezeiesc, semănînd întrucîtva cu Maica Domnului din icoanele răspîndite cîndva prin satele bucovinene. Continua să se uite țintă la el — și Horia i-a zîmbit, pentru că frumusețea, oricum, trebuie stimată. S-a gîndit că, pe semne, așa o fi arătînd frumoasele vedete de cinema din Italia atunci cînd reprezintă oameni din popor. Îi plăceau cîndva la nebunie filmele italiene, uneori simțea chiar ispita de a-și fi încercat și el puterile, și acum s-a gîndit că ar fi grozav să începi filmul cu o asemenea scenă. În gară — un tren gata de plecare. Pe peron — un cetățean stînd la îndoială — să urce, să nu urce? O frumoasă conductoare îl privește țintă, iar cetățeanul stă la îndoială, și în vreme ce se tot frămîntă el, trenul se mișcă din loc. Roțile calcă moale pe șine, apoi mai iute, mai iute, iar cetățeanul tot continuă a se frămînta: să urce, să nu urce?...

Scena i s-a părut strălucitoare. În urma ei au pornit ca o apă de primăvară peripețiile acelui film, și în vreme ce mintea lui înfierbîntată dezvolta subiectul în adîncime, trenul Odesa—Cernăuți a și zornăit din tampoane. Încet, oarecum pe nesimțite, șiragul de vagoane s-a mișcat din loc de parcă ar fi lunecat pe gheață și se tot duce, sporindu-și viteza, spre pădurile de stejar, spre livezile cu gutui.

Cineva l-a strigat. Un strigăt energic, violent, răutăcios. Îl strigase însoțitoarea cu chip de icoană, trecînd pe sus, pe scări, prin fața lui. L-o fi cunoscut de undeva ori poate îl striga pe altcineva? În jur nu se vedea nimeni — hotărît că îi strigase lui, dar în graba cea mare nu-și putea da sama ce-o fi vrut femeia de la dînsul.

— *Edem, ne edem?*

De astă dată femeia i se adresa direct, agresiv, oarecum batjocoritor, și asta l-a scos din amorțeală. Și-a cules lucrurile de jos și a pornit la fuguța din urma vagonului. L-o fi ghicit, pe semne, că e fără bilet. În fiecare gară, la plecarea trenului, se adună lîngă scările vagoanelor cei care dintr-un motiv sau altul au rămas fără bilet. E un mic cîștig al însoțitorilor de vagoane, care mai adaugă un ban la leafa lor și așa destul de modestă. Femeia cu chip de icoană o fi intuit în Horia un client de-al ei. O fi avînd și ea nevoile casei, vroia să mai cîștige un ban, dar uite că trenul se mișcă, pleacă, iar chilipirul ei tot stă pe gînduri și nici înainte, nici înapoi.

În sfîrșit, a ajuns vagonul. Mai întîi și-a aruncat lucrurile în vestibul, apoi s-a prins de scări. O săritură, încă una, după care femeia l-a repezit în urma bagajelor aruncate, pentru a nu o încurca la exercitarea funcțiunilor sale. Bietul învățător — stătea palid, obosit, umplut de suflet, încît nu era în stare nici să-și ridice geanta, nici să intre cu ea în vagon.

Chișinăul plutea în urmă, cu mahalalele, cu podurile, cu marea înghesuială de la periferie. Cînd tot ceea ce se cheamă „capitală" s-a topit printre dealuri, frumoasa de la căile ferate a închis ușa vagonului, a pus într-un ascunziș cîrpa cu care ștergea mînerul scărilor. A trecut pe lîngă Horia fără să-l observe și a intrat în vagon.

„Măi, pare că face mofturi! Atîta îmi mai trebuia."

Cum plecarea devenise un fapt împlinit, a intrat în vagon, și-a găsit un locușor bun de șezut lîngă o fereastră, rugînd o femeie de la țară, ce stătea nu prea departe și se ținea cu mîna de-o falcă, să ia sama de lucrurile lui. Între timp și-a găsit bancnota de trei ruble și, dosind-o în alt buzunar, a pornit spre cămăruța de servici a vagonului unde stau de obicei însoțitorii. Biletul l-ar fi costat șase ruble, dar cam zgîrcit cum e neamul nostru, și-a zis: las', mergem și cu jumătate de preț. A așteptat un timp să se potolească lumea, și cînd femeia a rămas singură, ocupată cu spălatul paharelor pentru ceai, a încercat să-i strecoare bancnota. Femeia, fără a fi lepădat spălatul, s-a uitat mai întîi la bani, apoi la om, după care a rostit cu o voce frumoasă, melodică:

— Numai atît?

Horia a vîrît cealaltă mînă în buzunar şi, umblînd cu degetele prin mărunţiş, a întrebat, pentru că nu ştia cît să scoată:

— Mă rog, dacă a venit vorba, putem să mai adăugăm cîte ceva...

— Dacă nu de bani e vorba.

— Atunci dar?...

— Un pic de dragoste.

Horia a rămas cu gura căscată. Femeia, în cele din urmă, a terminat-o cu spălatul paharelor. Horia o tot urmărea, pentru că n-a înţeles ce-a vrut ea să spună, şi atunci doi bujori mari, roşii, au înflorit pe obrajii femeii, făcînd-o şi mai frumoasă.

— A, nu, că eu altceva am vrut să zic... N-am avut în vedere patul — m-am săturat şi răssăturat de fosăielile celea ale voastre...

— Atunci dar... că eu, zău, habar n-am...

— Apoi, află, dragul meu, că mie uneia, de-o pildă, mi-ar trebui un bărbat tînăr, să-l aşez frumuşel alături, să-i înşir de-a fir-a-păr viaţa mea, ca s-o culeagă el cu mintea lui, s-o judece şi să-mi spună — ce-am făcut bine, ce-am făcut rău, pe unde am avut dreptate, pe unde n-am avut...

— Te interesează atît de mult părerea mea?!

— Mă interesează, pentru că toată viaţa am avut numai muieri în jur. De ele şi de cotcodăceala lor m-am săturat ca de hrean. Bărbaţii îs mai zgîrciţi la vorbă şi mai iuţi la minte. Bunelul meu a fost mai înţelept decît bunica, tata a fost mai isteţ decît mama, fiul meu, fiind cu patru ani mai tînăr decît fiică-mea, Oksana, e cu zece ani mai deştept decît dînsa...

— Şi bărbatul dumitale?

Femeia s-a uitat în altă parte fără să-i răspundă. Horia a zîmbit amar — ce noroc, Dumnezeule, ce mai noroc avea biata femeie! Găseşte un om înfundat în propriile sale necazuri şi tocmai pe acela îl alege pentru a i se spovădui!

Gospodina vagonului, după ce şi-a uşurat un pic sufletul, s-a apucat să pregătească ceaiul. L-a întrebat:

— Ce te-ai codit atîta, de nu mai urcai odată?

— Mă ameţise, pe semne, duhoarea gării...

— Ameţeli la vîrsta dumitale?

— Atunci cînd omul iese din spital, vîrsta nu prea are însemnătate.

Femeia s-a luminat la față.

— Ca să vezi, și mie chiar îmi trecuse prin minte atunci cînd s-a pornit trenul — pe semne, mi-am zis, o fi ieșit din spital, sărmanul, și așa mi s-a făcut milă... Cu ce vă lăudați — nervii, plămînii, ficatul?

— Inima.

— Ați făcut și institutul?

— Am făcut, dar ce are una cu alta?

— Cum să n-aibă? Toată lumea știe că inima doare de prea multă carte. Nainte vreme de prea multă învățătură te durea capul, amu — inima.

— Da de unde! În secția spitalului în care am stat erau și oameni simpli, și copii care nici școală măcar...

— Da proști printre dînșii erau?

— De proști, ca să spun drept, nu prea...

— Și eu ce-ți zic!

Trenul, în goana lui nebună, cînd dădea pe la cotituri, îl repezea de toți pereții, și femeii i s-a făcut milă de el. L-a condus de-a lungul vagonului, a ochit într-un compartiment o cușetă liberă, a tipărit-o cu palma și a zis, ca să audă toată lumea:

— E locul dumitale.

Peste alte cîteva gări, trecînd pe lîngă dînsul și văzîndu-l lîngă fereastră, i-a comunicat cu același ton categoric:

— Așternutul după Ungheni.

Mișcat de bunătatea ei, Horia a zis:

— Vă mulțumesc foarte mult.

Femeia s-a făcut a nu-l auzi. A plecat mai departe cu treburile sale, dar în clipa cînd se îndepărta, într-o sutime de secundă Horia a zărit cum i-a jucat o sprinceană și, îngrozit, s-a gîndit în sinea lui: Dumnezeule, nu cumva o fi căzut și ea pradă celor o sută optzeci și cinci de centimetri?! Ar fi oribil, mai bine să te spînzuri decît să placi tuturor femeilor pe care le întîlnești!

S-a așezat lîngă fereastră, hotărît a nu le mai observa, pe cele ce se petrec în vagon. Se va mulțumi cu cele ce se văd prin fereastră. Mari bucurii, firește, nu-l așteptau... Picături mici, subțiate de vînt, se prelingeau pe sticla ferestrei — pe semne, trenul intrase în ploaie. Peste nesfîrșitele cîmpuri ale nordului se lăsa amurgul și iară începe a se schimba vremea. Treptat scădea presiunea atmosferică, și inima, trecută prin spital, iară a pornit-o

razna. Era ceea ce se cheamă la medici „aritmie" şi bătăile celea neregulate îl băgau în sudori.

„Ce Dumnezeu s-o fi petrecînd cu mine?!"

O singură zi la mijloc, şi n-a rămas nimic din învăţătorul cela senin şi vioi ce ieşise des-de dimineaţă prin poarta spitalului. O singură zi la mijloc şi de acum nu el, ci umbra lui pleacă cu trenul spre nord. Şi dacă stai aşa să te gîndeşti — adică ce sforţări mari făcuse el în ziua ceea, ca să se consume chiar pînă într-atîta? Ia mai nimic. S-a plimbat prin oraş, a mai stat ceva la Lacul Comsomolului, a luat masa, a trecut pe la cimitir, prin Valea Trandafirilor, dar a fost tot timpul cu sufletul în ploaia năpraznică ce a căzut peste Moldova în noaptea de zece spre unsprezece aprilie. Pe semne, asta îi şi topeşte puterile, pentru că important nu e atît unde e omul, ci unde e sufletul lui.

O, dulcele nostru blestem — sufletul, cum ne-am putea noi lipsi de dînsul, căci, după ce ne doboară, tot el vine primul şi ne întinde mîna de ne ajută să ne ridicăm de la pămînt.

Apoi iată că nu dovedeşte să-i vină omului suflarea la loc şi iară ajunge trenul din urmă valul amintirilor de care şi ar vrea, şi nu se îndură să se despartă.

12

Părăsise atunci Chişinăul cu acelaşi tren. Se întîmplase şi atunci să fie o zi urîtă, şi ploua, şi scîrbă le era de toate cele. Şedeau într-un ungheraş, pentru că vagonul era supraaglomerat. Urmăreau cu coada ochiului cele două geamantane, tot ce dovediseră ei pînă atunci să agonisească şi, ca să nu se lase cu totul furaţi de amărăciuni, vorbeau de una, alta, cum obişnuiesc oamenii la drum.

Discutau, de-o pildă, despre roada viilor pe anul cela, presupuneau prin ce părţi vinul va fi acru, pe unde se poate întîmpla să fie şi bunişor. Lăudau semănăturile de toamnă, sfecla de zahăr, păpuşoii, vorbeau de bine toate cîte le vedeau prin fereastra vagonului şi, tot şoptind, ba unuia, ba altuia i se oprea deodată un nod în gît, pentru că, o, Dumnezeule, atît de bine le plănuiseră ei pe toate, atît de multe au vrut şi cu atît de puţin s-au ales...

În amurg au amuțit. Fereastra vagonului era numai șiroaie. În vagon s-au aprins luminile — niște becuri palide clipoceau ici-colo. Pe la halte, prin gări, se auzea cum bate ploaia în acoperișul vagonului. Ploaia ceea rece de toamnă a ținut tot drumul, iar cînd au coborît la Verejeni, în miez de noapte, turna și acolo cu găleata. Socrul venise de cu sară și a stat cu caii în ploaie o jumătate de noapte, așteptîndu-i. La început era vorba să vină cu o mașină, dar se răzmuiaseră drumurile, așa încît cu mașina nu puteai răzbate. Au cărat dar puțina lor avere în căruță, s-au cuibărit pe-un braț de paie umede, sub o foaie de cort împrumutată de la magazia colhozului, și tot drumul ploaia a bătut în scoarța ceea răzmuiată.

Cei doisprezece kilometri de la gară pînă la Căpriana au tot ținut pînă în zori, și cînd, în cele din urmă, intrau în sat, necăjitele dobitoace abia tîrîiau trăsură în urma lor. Horia se ițea de sub acoperișul din foaie de cort să vadă ce se petrece în jur. Spre deosebire de Chișinău, aici părea cu totul altă lume. Nimeni nu se plîngea că nu are un colțișor al lui, nimeni nu se grăbește, nimeni nu umblă noaptea pentru a controla respectarea regimului de pașapoarte. Cîntă cucoșii, latră ici-colo cîte-o javră, fumegă acoperișurile și flutură ușor perdelele pe la ferestre, oarecum salutînd trecerea căruței lor pe drum.

„— Chiar să se hi întors Jenea lui Timofte, cumătră?"

„— D-apoi cum! Azi în zori i-au adus cu căruța."

„— Și chiar să nu hi răzbătut ei, sărmanii, colo la oraș?"

„— Ei, d-apu las' că chiar prea multe o vrut și Jenea ceea!"

Satul, mă rog, cu slăbiciunile lui de-a le urmări, de-a le înțelege, de-a le comenta pe toate, și trebuie să mai lași și de la tine, dacă vrei să te înțelegi bine cu lumea. La poartă îi aștepta soacra împopoțonată într-o sumedenie de broboade, așa încît abia i se vedea vîrful nasului. Cu toate durerile ei de cap, o viață întreagă a fost o gospodină pilduitoare. În casă — cald, curat, bine. În ajun copsese pîne, a fiert o zamă de găină la para focului, cum știe a face numai mama cînd i se întorc, degerați și nedreptățiți, copiii. În vreme ce luau masa, soacra le-a făcut patul după sobă. Tinerii rătăcitori, zdrobiți de atîtea amărăciuni, au dormit toată ziua, pînă în sară.

Pe semne, ar fi dormit și noaptea întreagă, de n-ar fi auzit, pe înserate, vocea bubuitoare a învățătorului de limba franceză.

— Am venit, zicea tare și răspicat Haret Vasilevici, de parcă ar fi citit în biserică, am venit să-i iau la mine. Hai, măi băieți, că și așa omul doarme o treime din viață...

Biata Jeannette — de dormit dormea ea, dar prin somn tot încerca să ghicească ce-o fi zicînd satul despre întoarcerea lor. Căpriana era singura putere pe lume de care se temea și faptul că însuși Haret Vasilevici, șeful de studii al școlii, venise să-i poftească în musafirie schimba oarecum situația. S-au sculat repejor, s-au îmbrăcat, s-au dus și au stat pînă aproape de miezul nopții.

Haret Vasilevici i-a primit cum nu se mai poate de bine, și în vreme ce îi tot poftea să ia ba una, ba alta, toată făptura sa, adînc jignită de izgonirea din capitală a celei mai bune eleve a lui, căuta să dovedească musafirilor că adevăratul intelectual o poate duce bine și aici în sat.

— Pentru că, a răbufnit el deodată cu un pahar de vin în mînă, inteligența omului vine de la mama, și nu de la locul pe care-l ocupă pe scara socială!

Printre vorbe lăsa tot timpul să se înțeleagă că Jeannette a fost și rămîne una dintre cele mai capabile eleve ale lui, iar pentru un învățător ce altă bucurie mai poate fi decît aceea de a-i avea alături pe cei pe care i-a crescut? În încheiere a găsit de cuviință să spună fără nici un fel de ocolișuri că atîta vreme cît lucrează el ca șef de studii pot conta pe-un prieten credincios. Vor avea nevoie de susținere, vor avea nevoie de ore multe — poftim susținere, poftim ore multe, numai, ferit-a sfîntul, măi, ferit-a sfîntul...

Horia și-a ciulit urechea.

— ...Ferit-a sfîntul să vă duceți singuri la director! Odihniți-vă o zi-două, compensați nopțile nedormite în capitală, iar în vremea asta eu le pun pe toate la cale, și cum va fi totul aranjat — vin după voi și vă duc pe sus la școală.

Au băut două ulcioare de vin, au mîncat o ulcică de sărmăluțe pregătite de însuși stăpînul casei în acel unic fel în care le pregătea cîndva bunica lui, fostă maică la

o mănăstire undeva sus pe Nistru, şi sărmăluţele lui într-adevăr aveau o mare faimă în Căpriana.

Pe la cîntatul cucoşilor s-au ridicat să-şi ia rămas bun. Erau mulţumiţi, au petrecut o sară de minune, dar iată că Jeannette, contenind pe-o clipă în prag, s-a simţit deodată umilită şi, nedreptăţită fiind, cui să i se plîngă dacă nu învăţătorului căruia ani şi ani de zile i le-a înşirat pe toate?

— Matale ţi-i uşor a zice, Haret Vasilevici, pentru că mata, în afară de Paris şi satul ăsta prăpădit, n-ai văzut nimic frumos pe lume, da ce să zicem noi, după ce-am trăit patru ani la Chişinău?!...

— Patru ani la Chişinău!!!

Supărat şi indignat că aude asemenea gogoşi, Haret Vasilevici i-a prins de cîte-o aripă, i-a băgat înapoi la masă. A descoperit lîngă dulapul cu cărţi o vază cu fructe de care uitase, şi în vreme ce musafirii gustau din nemaipomenitele prăsade ale învăţătorului de franceză, Haret Vasilevici a tot scotocit prin cele hîrţoage vechi pe care obişnuia să le lege cu cîte-o sfoară cînd credea că n-o să mai aibă nevoie de ele. În cele din urmă, a scos o foiţă galbenă cu cîteva rînduri dactilografiate, aproape decolorate, zidite pe-o semnătură plină de coraj. Documentul zicea că: *„Razreşaetsea gr-nu H. V. Oşlobanu zaneati... s otdelnîm vhodom...“*. Restul rămînea de ghicit. Jeannette nu-şi putea veni în fire de uimită ce era:

— Ai avut mata casă la Chişinău?!

— Strada Armenească, patruzeci şi cinci, cum intri pe poartă, a treia uşă din dreapta...

— Şi... ai locuit mata acolo?

— Aproape un an. Aveam o cămăruţă cu bucătărie, cu intrare separată. Era chiar şi mobilată — pat, masă, două scaune. Mobila, ce-i drept, era a institutului.

— Care institut?

— De istorie, limbă şi literatură. Aşa se chema el pe-atunci. Eram colaborator ştiinţific inferior, aveam leafă, aveam telefon pe masă, aveam perspective, dar, după cum vezi...

Jeannette nu mai putea de uimire...

— Te-au poftit şi pe mata din Chişinău?

— A, nu, păcat să zic, am plecat singur. După un an şi ceva de lucru, cînd toate erau bune şi frumoase, a căzut aşa ca din senin o sesiune ştiinţifică la care ni s-a

propus să stabilim originea limbii noastre. Se discutau, firește, două versiuni: cea "latină" și cea „slavă".

Horia a zîmbit.

— Și mata tocmai ai avut ghinionul s-o susții pe cea care...

— Da n-am susținut eu nici pe dracul, pentru că nici măcar nu mi s-a dat cuvîntul! Am stat două zile molcom într-un colț, am notat tot ce s-a vorbit de la tribună, și cînd am ieșit a doua zi din ședință, mi s-a părut că totul plutește într-o negreață deasă. Și cerul, și soarele, și copacii, și fețele oamenilor. Și mi-am zis eu atunci: stai, bre, că nici așa nu merge. Multitudinea de culori este armonia și farmecul suprem al vieții, drept care eu nu pot primi să rămîn numai cu o singură culoare. După care am venit acasă, am predat mobila, spațiul locativ. Era peatunci, pe lîngă magazinul de mobilă din piață, un bătrîn evreu cărăuș, avea un cal roib și unul bălan. L-am tocmit în aceeași zi, mi-am încărcat biblioteca în franceză, cărțile în limba rusă, și peste o zi și-o noapte am fost la Căpriana. Și uite-așa, copilă dragă, am ajuns a-ți fi învățător de limba franceză...

— Nu v-a părut rău?

— D-apoi că douăzeci de ani e vreme lungă... În acest răstimp și greu mi-a fost, și bine, și necazuri am avut, și bucurii, dar absolut neagră lumea nu mi s-a arătat niciodată!

Jeannette, stînd la masă, se legăna tristă, cu tot cu scaun, cu tot cu pahar.

— Ei și ce mare bucurie să-ți scuipi plămînii lîngă o tablă hrentuită, cu o bucată de cretă în mînă?...

Haret Vasilevici și-a plecat capul ca un berbec ce vrea să împungă, cum făcea el totdeauna cînd era hotărît să respingă afirmațiile adversarului. De obicei, după mișcarea asta exploda, dar, galant ca toți francezii cînd participă la discuție și sexul divin, a căutat să fie cît mai moderat.

— Nu mă plîng de soartă. Predarea francezei, una din cele mai frumoase limbi ale lumii, îmi aduce o bucată de pîine în casă și o anumită satisfacție sufletească. Oriunde ar ajunge elevii mei, toată viața lor nu vor uita ceea ce le-am predat. Poate vor uita gramatica, poate vor uita terminațiile, vor uita de nazalizarea consoanelor, dar sufletul acestei limbi nu-l vor uita!!

— Şi din asta se poate aduna sensul vieţii, fericirea unui om?!

Haret Vasilevici a mai plecat o dată capul bătăuş, dar vorbele continuau să-i fie la fel de moi şi de împăciuitoare.

— Nu, asta îmi aduce o anumită măgulire sufletească, iar fericirea e cu totul altceva. N-am spus-o încă nimănui, dar mă provocaţi să vă dezvălui această taină. În sinea mea eu mă consider filolog, un obişnuit filolog moldovean. Lucrez de mai mulţi ani la studierea neologismelor din opera cronicarilor noştri. Aceste întîlniri, seară de seară, cu ceea ce aş numi eu cea mai importantă lucrare a vieţii mele, mă fac fericit. Nu ştiu cînd va fi terminată, nu ştiu cînd va fi publicată, şi asta, daţi-mi voie să v-o spun, nici nu mă preocupă. Pentru că, la drept vorbind, acea taină a pătrunderii pe care o are mintea, cugetul omenesc, acel mister uman care, în ultimă instanţă, se cheamă Ştiinţă a apărut cu mult înainte de recunoaşterea aurului ca semn de viaţă bună, şi chiar înainte de instituirea înaltelor distincţii cu care vin statele să-şi stimuleze savanţii.

— Dar, tot şezînd aici la Căpriana, cum ai să susţii mata lucrarea asta?!

— Se va susţine singură, a zis într-un tîrziu Haret Vasilevici şi a adăugat: Dacă, fireşte, va avea calităţile de rezistenţă în timp.

— Crezi mata că o lucarare ştiinţifică trebuie să aibă şi calităţile rezistenţei în timp?

— Cum să nu! Orice lucrare ştiinţifică, artistică şi, vorbind într-un cadru mai general, orice lucrare umană trebuie să poată rezista în timp. Cum ziceau elinii: totul pe lume se teme de scurgerea timpului, şi numai piramidele egiptene bagă groaza în timp. O piramidă, măcar cît de mică, să fac şi eu — iată visul vieţii mele!

* * *

Se întorceau acasă hăt tîrziu, pe după miezul nopţii. Drumurile satului, după atîtea ploi, erau numai glod de la un gard la altul. Haret Vasilevici mergea nainte, în ciubote de gumă, cu un felinar în mînă, arătînd musafirilor pe unde e mai bine să calce. Cerul, coborît jos deasupra satului, se frămînta posomorît şi greu. Un rînd

de nori urcă, alții coboară, apoi prind să se întrețese între ei, și în zbuciumul cela rareori răzbate cîte-un luminiș, pe-o clipă-două.

Haret Vasilevici susținea că cerul prinde a se limpezi. Apoi, în unul din aceste luminișuri, a răsărit din sînul nopții dealul Căprienei cu tot cu bătrîna Clopotniță, și Horia s-a gîndit: te pomenești că și de astă dată soarta s-a dovedit a fi mai înțeleaptă decît omul. După patru secole, renumita Clopotniță mai rămînea în așteptarea celui care urma să-i toarne chipul în slove și cine știe dacă nu va fi tocmai el acela pe care Clopotnița îl așteaptă de atîta amar de vreme...

13

Una din tainele feleșagului bucovinean o constituie nestatornicia lui. La un moment dat, după ce a tot fost vesel și bine dispus, uite așa, fără nici un motiv, bucovineanului îi sare țandăra și el o pornește în direcția opusă. Firește, a doua zi Horia s-a trezit oarecum iritat. Bunătatea lui Haret Vasilevici, care mai întîi l-a mișcat, iar apoi l-a uimit, în cele din urmă a început să-l enerveze. Auzi tu, invită o fostă elevă de-a lui și în loc să pună colo ceva pe masă, arde o petrecere de zile mari! O fi fost ea cîndva dragostea lui, mă rog, îl privește, dar să avem iertare, *mon ami!* Apoi aceste aere, sfinte Dumnezeule, ce de-a aere își dădea moșneagul! Auzi tu, neologisme în opera cronicarilor, de parcă cronicarii nu s-au gîndit toată viața decît la neologisme!...

Oțărît și cam veninos, Horia, cum s-a sculat, a zis că se duce la bufet să-și cumpere țigări. Drumul la bufet trecea pe lîngă școală. Cînd se ducea încolo, nu l-a încercat nici o ispită, dar cînd venea napoi cu pachetul de țigări în buzunar, s-a gîndit: de ce adică să nu intre? Auzi tu, om cu studii superioare, cu repartiția în buzunar, trece pe lîngă școala unde are de muncit ani de zile și nu intră, pentru că i-a spus colo un bătrîn sforar să aștepte o zi-două pînă le va pune el pe toate la cale... Stai, tovarășe, cît se poate, puțin a tot așteptat el în viața lui?!

Supărat și arțăgos cum era, a hotărît să intre. Avea ciubotele pline de glod și pînă și le-a tot curățit la scară,

clopoțelul sună sfîrșitul recreației. A intrat, emoționat, căci nu mai intrase într-o școală de multă vreme. Prin coridoare mai plutea colbul nesfîrșitelor hîrjoneli, exploziile de vuiet se topeau prin clase cum se topește o furtună în depărtare. Cancelaria rămăsese pustie — cîteva capete de țigări fumegau într-o scrumieră, o partidă de șah întreruptă în punctul culminant și niște rămășițe de parfumuri — producție autohtonă cumpărată acolo, în sat.

Din cancelarie o ușă naltă, căptușită cu piele, ducea în cabinetul directorului. Rămăsese puțin întredeschisă. Horia s-a apropiat, a mai crăpat-o puțin, să vadă ce și cum, dar în cabinet mare lucru nu se petrecea. Un bărbătoi nalt și zdrvăn, îmbrăcat într-un costum de-un cenușiu-închis, se poroia în fața dulapului cu cărți, stînd cu spatele spre ușă. Horia l-a urmărit o vreme, pentru că vroia să intre și nu-și putea da sama cu ce s-o fi ocupînd el acolo. Directorul mai întîi a scos un cogemite tom enciclopedic, dar în loc de a se folosi de el, l-a urcat pe dulap, după care a revenit la polița cu cărți, a mai scotocit și, tot de acolo, a mai scos ceva. S-a auzit o sticlă gîlgîind, apoi păhărutul săltat din mîna dreaptă a pornit pe calea cea nemuritoare. Cum paharul a fost golit, directorul mai scoate un tom din garda enciclopedică, dar în loc de foșnetul paginilor se aude o ușoară ronțăială.

„Măgarul, a așteptat să plece învățătorii din cancelarie și petrece de unul singur..."

Chibzuia ce e de făcut. Să te întorci și să pleci tiptil era oarecum josnic. Să închizi ușa și apoi să ciocănești, făcîndu-te că de abia ai intrat și habar n-ai de cele ce s-au petrecut în cabinet, venea oarecum în contradicție cu demnitatea Bucovinei. Între timp, directorul și-a scos batista și, pentru a nu fi surprins, Horia a clănțănit de cîteva ori cu cheia uitată în broască. Directorul a înțepenit pentru o clipă în poziția în care l-a surprins vizitatorul neașteptat, dar las' că și-a revenit, a încuiat dulapul, și-a șters cu batista gura, fruntea, ceafa, mîinile, și abia după, după, după, s-a întors să vadă cine-l caută. Era enorm, încet și rece ca o statuie de lut adunată de mîna Făcătorului, dar fără să fi prins măcar ceva-ceva din suflarea lui cerească.

— Se poate?

— A, Ocrotirea monumentelor... Poftim, poftim.

Îl mai văzuse prin sat. Primitor din fire, directorul i-a făcut cu ochiul în sens că rămîne totul între ei, după care a revenit la dulapul cu cărţi. A mai scos o dată cheiţa. Cele două volume grele, smulse din cuibare, au lăsat să se întrevadă o sticlă cu coniac, două păhăruţe şi, într-un alt pahar mai mărişor, un măr murat. A tăiat din el felii, cum se taie de obicei harbujii. Şiretenііle directorului i s-au părut lui Horia o viclenie curat moldovenească: pentru prima oară mă folosesc şi eu, în acest scop, de-un dulap cu cărţi.

— Să-ţi fie într-un ceas bun! a zis namila de lut neînsufleţit.

— Preferaţi merele după coniac?!

— Nu atît merele cît coniacul.

Şi rîde. Rîde grozav de propriul său banc. Horia, fiindu-i, mă rog, musafir, rîde şi el împreună cu directorul.

— Coniacul cui nu-i place, dar cu mere murate!

— O chestiune delicioasă. Iaca, rabdă o ţîră ş-ai să vezi.

— Mere proaspete n-ar fi mai bine?

— Ferit-a sfîntul! Merele proaspete, mai ales cele tomnatice, îs bune, împreună cu nuci prăjite, la un pahar de cabernet. Vinul îţi face gura pungă, nucile desfac punga înapoi, merele o clătesc uşor, o împrospătează, şi apoi iară de la început — vin, nuci şi mere — şi tot aşa, hai-hai, pînă te-a trage muierea de mînecă ş-a zice că-i vremea de dus acasă.

Se pricepea la vinuri, la gustări, cum rar să se priceapă un director de şcoală. Au mai luat cîte-un păhăruţ, lăsînd să cadă peste el cîte-o felie de măr murat, apoi felia ceea iară au stropit-o cu puţin coniac. Directorul, mulţumit de musafirul pe care i l-a trimis Dumnezeu, părea a nu se grăbi deloc, şi Horia s-a gîndit că, se prea poate, petrecerea asta să-l coste scump. Din clipă în clipă urmau să apară învăţătorii în cancelarie şi perspectiva de-a fi fost văzut împreună cu directorul în faţa dulapului era egală cu o sinucidere. Dar, vezi bine, cu cît se apropia următoarea recreaţie, cu atît nu se mai grăbea directorul, punînd la grea încercare caracterul şi nervii musafirului. Ştia tot nordul Moldovei că între directorul şi învăţătorii şcolii din Căpriana se duc lupte

dintre cele mai crîncene. În bătălia asta puteai fi de partea unuia sau de partea altora — altceva nu putea fi. Singurul om care tot rătăcea de la o tabără la alta şi nu mai ostenea a tot duce tratative de pace era şeful de studii Haret Vasilevici. Cînd nici Haret Vasilevici nu mai putea nimic, venea cîte-o comisie din raion, cerceta cît cerceta, le făcea morală şi unora, şi altora, apoi şefii plecau, iar vrajba pornea din nou.

Ajuns la cea de-a doua felie de măr, lui Horia a început să i se pară că se dedublează. Una din firile lui îi spunea că e prostie să te pui rău cu un colectiv înainte de a fi făcut cunoştinţă cu el, alta însă visa să-i fie bine cu orice preţ, că, de, o viaţă are omul, şi cît putem suporta jertfe în numele unui calificativ efemer de „om de treabă". Apoi, îşi mai zice, să vedem ce se petrece în lumea celor mari şi tari. Inima îi spunea: măi, ai să dai de naiba, iar mintea se răstea la dînsa, strigînd: dragă, sînt sătul de susţinerea celor care le înţeleg pe toate, dar nu pot nimic! Cel puţin aici, la Căpriana, să nu fac prostia pe care am făcut-o la Chişinău şi, în loc de-a tot vîsli împotriva valului, să alunec şi eu o dată împreună cu cei mulţi şi proşti!

A sunat clopoţelul şi o jumătate din fire i-a zis:

„— Acum ar trebui să te ridici şi să pleci".

Cealaltă jumătate nu mai putea de mirare:

„— De ce, adică, să mă ridic şi să plec?!"

„— Va fi mare bucluc."

„— Bucluc, oricum, nu poate fi evitat."

„— Atunci dar pentru ce-ţi tremură mîna?"

„— Da las'că nu mai tremură ea deloc. Uite stăm cu omul în doi, şi cine ce are cu mine?!"

Directorul, intuind, pe semne, lupta ce se dădea în sufletul lui, a oftat şi, cu o delicateţe şi înţelegere la care Horia nici că se aştepta, l-a întrebat:

— Eşti grăbit? Aşa-i cu mutările iestea... Lasă repartiţia pe masă şi mîine la opt să-mi fii la lecţii.

A doua zi au fost prezentaţi elevilor. Erau tineri, frumoşi, aşa încît clasele au rămas entuziasmate de noii lor dascăli. El îşi pusese costumul cel negru de mire, ea îmbrăcase o vestă de lînă subţire, engleză, cumpărată la Iaremcea, şi care o prindea atît de bine, încît a făcut furori în toată şcoala. Singurul lucru care îi punea oarecum pe gînduri era comportarea colegilor — învăţăto-

rii se făceau a nu-i vedea, a nu-i cunoaşte. Mirat de-o asemenea primire, directorul s-a considerat obligat să-i prezinte în mod oficial colectivului pedagogic. În pauza mare a ieşit din cabinet în cancelarie cu mîinile ridicate în sus:

— Dragi tovarăşi! În colectivul nostru de învăţători...

Nimic, absolut nimic. Cîteva învăţătoare măsoară într-un ungher o pereche de ciuboţele, alţii doi stau încleştaţi la o partidă de şah, restul se uită prin fereastră să vadă cum e timpul afară. Directorul totuşi a trecut peste totala lor nepăsare, rostindu-şi cuvenita cuvîntare dedicată cadrelor tinere. În încheiere le-a dorit celor doi pedagogi succes în muncă, dar ce folos din urările lui, cînd cele ce măsurau ciuboţelele continuau să le măsoare, figurile de şah îşi urmau cu îndîrjire lupta, iar timpul afară ba e bun, ba iar se schimbă, astfel încît cei cîţiva învăţători priveau îndelung prin geam, neştiind nici ei ce să mai creadă.

Jeannette a venit acasă plîngînd. Sărmanii ei părinţi umblau plouaţi — ca să vezi cum dau necazurile peste om, şi numai Horia s-a întors calm, mulţumit de sine, de parcă toate se petreceau întocmai aşa cum le-ar fi vrut el. Mai spre sară a venit Haret Vasilevici. Acum vocea lui nu mai tuna, dimpotrivă, vocea lui blajină era numai şi numai durere.

— Ce-aţi făcut, măi proştilor, v-aţi aprins paie în cap! În Capriana ori ţii cu unii, ori faci cîrdăşie cu ceilalţi, dar să încerci a te pune bine şi cu unii, şi cu alţii este cu neputinţă, pentru că atunci ambele tabere fac pace, ca să te pape, după care războiul porneşte din nou!

Horia îl asculta cu un surîs ironic, apoi a zîmbit, s-a aşezat la masă.

— Mamă, vezi de pune ceva pe masă, că, uite, a intrat un om...

Soacra, foarte bucuroasă de-o asemenea întorsătură a lucrurilor, a pornit a trebălui în jurul mesei. Supărările ca supărările, iar lumea rămîne lume. A adus o garafă cu vin de poamă busuioacă, a pus pe masă două farfurii cu răcituri, recunoscîndu-l prin asta pe Horia tînăr stăpîn al casei. Horia, oricît ar părea de ciudat, chiar că stăpîn a început a se simţi. A turnat în pahare, l-a pof-

tit pe musafir să ia loc. Haret Vasilevici s-a așezat, dar tulburarea îi era atît de mare, încît nu se putea opri.

— Au să vă mănînce, măi, pe crucea mea că au să vă înghită...

— Lasă, Haret Vasilevici, că mîncărimi de-acestea sînt în fiece școală, și dacă ai tot umbla să te descurce alții, ce-ar mai rămînea din tine? Ne vom descurca noi și singuri pînă la urmă. De, viața e lungă și, cine știe, se poate întîmpla să vină vremea cînd aceiași învățători ne vor întinde primii mîna să facem pace, și nu se știe dacă noi vom primi...

— Nici-o-dată!! a strigat Jeannette din odaia vecină.

— Eu nu pun așa problema, a rostit încet, dar categoric Horia. Eu zic: nu se știe... Dar ridică odată paharul cela, Haret Vasilevici!

Șeful de studii s-a uitat la bucovinean lung-prelung, apoi, ce s-o fi gîndit el în mintea lui — te pomenești că se va descurca pînă la urmă. Au gustat din vin, din bucate, apoi de la un pahar la altul vorba se tot schimbă, pentru că, la urma urmei, în afara școlii din Căpriana erau atîtea lucruri frumoase, atîtea lucruri mărețe și pline de tîlc sub același cer albastru!

* * *

Au urmat lecții, dictări, consilii pedagogice și iară lecții, dictări, compuneri... Încetul cu încetul meseria a devenit o obișnuință. Satul străin a început a semăna cu satul tău natal. Zi cu zi, săptămînă cu săptămînă, satul de pe coastă a prins a se minuna cîtă răbdare, cîtă iscusință, cîtă înțelepciune dovedise pînă la urmă băiatul cela din Bucovina. Știa a face curte învățătoarei căreia îi plăcea să i se facă curte, știa să susțină un capăt de vorbă atunci cînd bărbații rămîneau ei înde ei. Era și omenos, și harnic, și săritor la nevoie, era bun de petrecere, știa să spună o vorbă grea atunci cînd era de spus, știa să tacă atunci cînd era de tăcut.

Mai în primăvară au făcut cumătrie și la cumătria ceea pentru întîia oară au venit toți învățătorii împreună cu directorul școlii. Ceea ce n-au putut face nenumăratele comisii a obținut un bucovinean. Corpul didactic al școlii medii din Căpriana a jucat o periniță nemai-

pomenită, ținîndu-se frățește mînă de mînă și jucînd băsmăluța cui îi venea rîndul.

Cîteva săptămîni a fost pace. Nici un fel de tabere, nici un fel de conflicte, dar iată că într-o zi Horia și-a uitat niște caiete în cancelarie și a tras o fugă în timpul lecțiilor după dînsele. Ușa de la cabinetul directorului era puțin crăpată — avea ceva ușa ceea că în anumite momente nu se închidea bine. Horia și-a luat caietele, dar, plin de voie, bună, a vrut să vadă ce se petrece acolo în cabinet. Aceeași poveste. Un bărbat nalt și zdravăn, într-un frumos costum de culoare cenușie-închisă, stătea în fața dulapului cu spatele la ușă. Scoate un tom, se aude o sticlă gîlgîind, celălalt tom mișcat din loc provoacă o ușoară ronțăială.

Aveau coniacurile celea luate în tăcere o mare ispită și Horia în cele din urmă a ciocănit la ușă:

— Se poate?

Directorul a tresărit, dar nu s-a întors să vadă cine e. A înghițit ce mai rămînea de înghițit, a pus la loc ceea ce trebuia de pus, a aranjat cele două volume. După care a încuiat dulapul, a scos batista, și-a șters gura, fruntea, ceafa, în sfîrșit, s-a așezat la măsuța unde primea de obicei vizitatorii, a rostit cu o voce cazonă, absolut inexpresivă:

— Poftim, treceți... Aveți vreo treabă ceva?

Asta însemna că vremurile de pace s-au sfîrșit, începeau vremurile de răzmeriță.

„Mă rog, și-a zis Horia, urcînd scările la etaj, cu caietele elevilor subsuoară. N-o să bem coniacuri. O să ne mulțumim cu vin de busuioacă, cu nuci și cu mere tîrzii de toamnă. La urma urmei, n-a murit încă nimeni atunci cînd i-a fost să rămînă cu vin, cu mere și cu nuci..."

14

O ciocănitură subțire, nerăbdătoare, în măsuța cupeului.

— Biletul.

Buimăcit de somn, Horia nu-și putea da sama unde este și ce se petrece în jur.

— Care bilet?

— Uite la dînsul, mai şi întreabă... Biletul, tovarăşe, că chem miliţia!!

— Care miliţie?

— Mă tu, ce, îţi rîzi de mine?!

Horia a prins a scotoci prin buzunare, şi în vreme ce tot căuta prin buzunare, a apărut frumoasa gospodină a vagonului.

— Păi, nu v-am spus, tovarăşi, că omul vine de la spital, era neapărat să-l treziţi?! I s-a făcut rău, s-a cerut în alt vagon, iar biletul e la şeful trenului, pînă se eliberează un loc într-un vagon mai acătării...

Inspectorul, care adulmeca de acum prada cu vîrful nasului, a făcut o mutră acră, ascunzîndu-şi ghearele.

— Cunoaştem noi bolnavi de-aiştia, pe care nu-i poţi trezi nici cu tunul atunci cînd vine controlul...

— Păi, nu vă spun că omul vine...

Groaza căilor ferate a plecat. Horia i-a mulţumit însoţitoarei, dar femeia a plecat la fuguţa în lungul coridorului, pentru că trenul se apropia de următoarea gară. Nu-i vorbă, ar fi avut timp să întîrzie o clipă pentru a primi mulţumirile, dar nu a vrut. I-a dat o mînă de ajutor, pentru că nimerise la strîmtoare, dar încolo era supărată. Horia a zîmbit — ca să vezi cum se încurcă omul! În loc să-şi cumpere bilet la ghişeu, să meargă liniştit şi frumos cum merge toată lumea, el face o prostie după alta. Pentru o nimica toată rămîne îndatorat unuia, altuia, apoi, fiindcă nu se poate descurca, începe să-l doară inima şi tot aşa dintr-o groapă în alta...

Indispus, necăjit, nici hodina nu şi-o mai putea regăsi, nici nu se putea întoarce la frămîntările sale. Îl enerva faptul că, uite, alături un om cumsecade s-a supărat pe dînsul nu se ştie pentru ce. S-a gîndit — cum ar face el ca s-o îmbune? A scos din geantă un ziar mai vechi, l-a făcut pîlnie, a pus vreo zece portocale şi a pornit cu ele spre cămăruţa însoţitoarei.

— Dacă nu mă înşel, aveţi un băiat?

— Şi dacă?

— Poftim. Pentru el şi pentru sora lui.

Obrajii femeii au început a se îmbujora. Au mişcat-o nu atît portocalele, cît faptul că a reţinut ceea ce-i povestise ea.

— Vă mulţumesc.

— Pentru puţin.

Portocalele dăruite l-au readus în apele sale. Întors la locul lui, şi-a pus coatele pe măsuţă, a înfipt obrajii în palme. Din vreme în vreme mai dădea cîte-o boare de toropeală dulce peste dînsul, dar de data asta nu-l lăsa să picure Nicolai Trofimovici Balta, directorul şcolii din Căpriana. Era o liftă de om care, odată ce-ţi ieşea în cale, nu mai dădea napoi. Chiar şi atunci cînd, de bine, de rău, scăpai de dînsul, el se muta cu trai cu tot în amintirile tale, punea stăpînire pe ele, aşa încît, pe oriunde ai fi pornit, totuna te pomeneai faţă în faţă cu dînsul.

* * *

Domol, încăpăţînat, plămădit dintr-o agresivitate seculară, ce mocnea continuu cum mocneşte un foc în preajma unei stîne, voinic şi sănătos, cu lacune catastrofale în pregătirea sa profesională, ceea ce îl făcea să fie zgîrcit la vorbă, încetinel, chiar leneş într-un anumit fel, Nicolai Trofimovici devenea numai foc şi pară atunci cînd erau atinse interesele sale. Dar întrucît interesele sale nu erau direct legate de şcoală, te puteai împăca cu dînsul, ba chiar puteai să ţi-l faci prieten fără a fi cedat din principiile la care ţineai.

Era un muncitor cum rar se întîmplă. A lucrat prin toate şcolile din nordul Moldovei, era considerat drept unul dintre cei mai buni directori. Preda literatura moldovenească, dar adevărata lui patimă erau construcţiile, ograda şcolii era numai movile de nisip, surcele, var, piatră, ciment.

Nimeni nu ştia cînd, cum, de unde se luau toate celea, cît s-a plătit pentru ele şi de unde s-au găsit bani pentru a le plăti. Din vreme în vreme se arăta cîte-un zidar, cîte-un tîmplar, cîte-un tencuitor. Erau, de regulă, aduşi din alte sate şi iară nimeni nu ştia — de unde au fost aduşi, cît şi cum li se plătea. Se lucra însă, se lucra zi cu zi acolo unde era el director. Se lucra nu atît în şcoală, cît pe afară, în ogradă, şi tot aşa — anii se duc, vremea trece, biroul ţine evidenţa, treaba merge...

Pe semne, această patimă a lui Nicolai Trofimovici pentru construcţii era mult apreciată de forurile raionale, şi cum se ajunge la necesitatea de-a se mai transforma una din şcolile de opt ani în şcoală medie, în

aceeași hotărîre, pe aceeași foaie, Balta era numit directorul acelei școli. Pentru că, își ziceau șefii, las'că s-a descurca pînă la urmă. Cu sau fără buget, cu sau fără ajutorul statului, el o să tot care de ici, de colo, și nu se va opri pînă nu va fi școala gata.

Avea o „Volgă" albastră, mare și grea cît un tanc. Cum se desprimăvăra, pornea pe drumuri. Toată vara, pînă toamna tîrziu, nimeni nu era în stare să spună dacă este directorul în sat ori a plecat pe undeva. Se culca tîrziu, odată cu brigadierii, se scula în zori, odată cu mulgătoarele, și veșnic căuta scînduri, sticlă, cuie, vopsea. De mirare cum izbutea el în goana ceea nesfîrșită după materiale de construcție să găsească cîte-o oră-două pe zi pentru a demonstra elevilor din clasele superioare cum și de cine a fost oglindită colectivizarea în proza contemporană moldovenească.

Firește, zidirea ceea a lui nu era o muncă de pomană. Se vorbea prin sate, și prin raioane se vorbea că tovarășul Balta, construind ori reconstruind cîte-o școală, nu-și uita nici propriile interese. Cam la vreo săptămînă după terminarea școlii, sfîrșeau și lucrările în casa pe care și-o făcea directorul. Nicolai Trofimovici obișnuia să-și aleagă locuri frumoase, nu departe de școală, dar nu se știe de ce nu prindea rădăcini. Locuia în casă nouă un an-doi, cel mult trei — și cum primea o numire nouă, vindea casa pentru o sumă rotunjoară și acolo, în satul unde era numit ca director, pornea odată cu reconstrucția școlii o casă nouă.

Să fi făcut vreo șapte-opt case prin nordul Moldovei. Semănau ca surorile, casele celea. Cazon din cap pînă în picioare, Balta nu le lăsa să se perfecționeze, oprindu-se odată pentru totdeauna la tiparul inițial. Patru camere, bucătărie, beci și garaj pentru mașină. Simple și cam posace la cătătură, casele tovarășului Balta erau, în schimb, trainice, de piatră, clădite pentru cîteva generații.

Și era de mirare rîvna asta a lui pentru tot ce e trainic, secular, căci copii — n-avea. Soția lui, o femeie tot atît de zdravănă, tot atît de sănătoasă, era veșnic ocupată cu spălatul, cu gătitul, și în graba ei cea mare nici că mai avea cînd să nască. Din noapte pînă în noapte — ba e la bucătărie, ba la fîntînă, ba în grădiniță cu zarzavaturi, și iară bucătăria, fîntîna, grădinița.

Şi apoi las'că ştia a găti, avea fantezie şi în casa lor se făceau petreceri dintre cele mai frumoase. Se pregăteau mese pentru zidari, pentru rude, pentru şefi. Mai ales şefilor le plăcea să petreacă în casa lui Nicolai Trofimovici, ştiind bine că la fiece oră de zi sau de noapte, cînd vor opri maşina la poarta lui, pînă să coboare din maşină, pînă să intre, pe masa directorului, ca prin minune, vor' apărea sticle cu coniac, pahare şi zacuscă.

Aşezat în capul mesei, Balta demonstra tăcut tuturora că e cum nu se mai poate de mulţumit de toate. Se schimba denumirea satelor în care lucra, se schimbau feţele şi glasurile musafirilor de la masa lui, dar nu se schimbau tacîmurile, glumele şi zîmbetul asudat cu care Balta îşi îndemna musafirii să mai ia. Se schimbau preţurile la vin, se schimbau normele ortografice, se schimba moda la fuste, dar nici că se clinteau din loc ordinea şi obiceiurile în casa lui Nicolai Trofimovici.

Aceleaşi covoare şi covoraşe, aceleaşi lămpi, aceeaşi mobilă grea, masivă, făcută atunci cînd industria de mobilă a republicii era la primii săi paşi. Mîndria stăpînului o constituia nu atît mobila, cît lemnul din care era făcută. Dulapul de nuc era într-adevăr de nuc, stejarul era stejar, şi cu toate că numai în trei putea fi mişcat ceva din loc, pînă şi această împotrivire a obiectului prin propria sa greutate devenea o rară calitate în casa lor.

Mai ales se mîndreau stăpînii cu o canapea de nuc. Lungă şi largă, încît ar fi putut dormi pe ea patru inşi, canapeaua ceea, întinsă pe arcuri de fier şi căptuşită cu coamă de cal, scotea de fiecare dată cîte-un muget de taur cînd se înfunda în hodină stăpînul casei. Acele mugete îi aduceau lui Nicolai Trofimovici o deosebită satisfacţie, ele fiind dovada unei căsnicii trainice şi sănătoase, deoarece dragostea în înţelesul ei biologic, şi nu cu orice femeie, ci cu soaţa ta legitimă, era una din marile lui patimi.

În casă la el Nicolai Trofimovici era un om ca o pîne caldă. Cum însă păşea pragul, devenea vigilent. După poartă ajungea de acum încruntat, ascuţit la vorbă, iar cînd se arăta la şcoală, nici că te mai puteai apropia de dînsul. Se certa cu învăţătorii, ocăra elevii, se ciondănea cu părinţii elevilor. Şcolile în care ajungea el director

deveneau o mocîrlă, că-ţi era de-a scăpării. Se trimiteau scrisori în toate părţile, telegrame, denunţuri. Veneau comisii peste comisii, şi cînd fierberea ajungea la punctul culminant, cînd forurile raionale erau nevoite să se decidă într-un fel sau altul, iată că se mai transformă o şcoală de opt ani în şcoală medie, şi Nicolai Trofimovici primeşte o nouă numire.

Mă rog, un pas înainte, doi înapoi, unii se bucură, alţii se scîrbesc — ce să-i faci, aşa e de cînd lumea, dar iată un tînăr învăţător observă că numărul celor care se întristează creşte, pe cînd numărul celor care, de bine, de rău, ar fi trebuit să se bucure scade. Dacă descălecarea lui Balta în cutare sau cutare sat provoca o adîncă mîhnire, plecarea lui nu era deloc prilej de sărbătoare, pentru că, spre cumplita uimire a tuturora, Balta niciodată nu pleca definitiv, ci, cum s-a zis la un consiliu pedagogic, Nicolai Trofimovici pleacă, iar *balta* rămîne.

Şi nu era el cine ştie ce luptător ori diplomat, ori om de principiu, dar microbul mlaştinilor pe care îl purta, conştient sau inconştient, din şcoală în şcoală, se dovedea a fi activ, rezistent. Dacă nu-l bucura îngrijorarea pe care o semăna peste tot. Săturat de aceste mici biruinţe, neavînd un duşman pe potriva lui, cînd se adunau bărbaţii la butoiul cuiva, căzînd în zodia sinceităţilor şi destăinuirilor, Balta lăsa să se înţeleagă că ar fi înclinat să se întoarcă înapoi la Chişinău. Se zvonea că pe lîngă cele şapte-opt case ridicate în nordul Moldovei, a dovedit să-şi construiască şi una la periferia Chişinăului, punînd-o pe soacră să-i ţie locul.

Legăturile cu capitala Moldovei erau atît de adînci şi multiple, încît se întîmpla că şi capitalei să i se facă dor de dînsul, şi-l tot sunau, şi-i tot trimiteau telegrame fel de fel, chemîndu-l ba la cursuri, ba la seminare. Cum primea semnalul, Balta urca în maşină, îşi făcea conştiincios conspecte la toate prelegerile, apoi, întorcîndu-se, tînjea cîteva zile, pentru că, orişicum, ceea ce se poate vedea de pe malul Bîcului nu se poate întrezări din orice alt sat, chiar tu director fiind.

Odată, după o lungă şi cruntă beţie, scos din fire de comeseni, care îl tot aţîţau că de ce nu se întoarce în capitală, Balta a urlat că s-ar fi întors el demult, dar nu are cu ce.

— Cum, tovarăşe Balta? Ai o „Volgă", că poţi mişca cu dînsa un tren din loc.

— Măi proştilor, măi, le-a zis atunci Nicolai Trofimovici. S-o ţineţi minte de la mine: Balta nu se va întoarce la Chişinău nici cu trenul, nici cu maşina, nici cu avionul, nici pe jos.

— Cum atunci se va întoarce Balta?

— Călare pe-un cal bălan.

O viaţă întreagă a fost în aşteptarea acelei mari biruinţe şi, cînd l-a văzut pe Horia intrînd pe uşă, s-o fi gîndit că, iată-l, norocul pe care l-a tot păscut. Bătălia urma să fie lungă şi grea, căci cu cît e mai lungă bătălia, cu atît mai importantă poate fi biruinţa. Vreo doi ani directorul l-a tot pîndit pe tînărul învăţător, l-a tot studiat în fel şi chip. Îl interesa acest învăţător din Bucovina cum nu l-a interesat nimeni niciodată. Aduna orice informaţie despre el, primea orice invitaţie, dacă ştia că acolo unde se va duce urma să vină şi Horia. Cînd se întîlneau la cîte-o beţie, stătea molcom la masă, turna pe gît cu căldarea, dar nu se îmbăta, şi tot aştepta, aştepta momentul cela crucial la care visase o viaţă.

Căsătoria şi primul an de căsnicie tihnită l-au făcut pe Horia să uite de posibilul pericol. A fost chiar un timp cînd directorul şcolii parcă dispăruse din sat. Nimeni nu-l mai lua în consideraţie — îi dădeau bună ziua şi plecau mai departe. Lui Horia, în schimb, toate îi mergeau de minune. A ajuns a fi învăţătorul cu cea mai mare autoritate din şcoală, mai era şi un bun gospodar în Căpriana, avînd casă şi copil. Apoi, culmea culmilor, o editură din Chişinău i-a comandat o broşură, numită convenţional „Monumentele de istorie şi cultură din nordul Moldovei". I s-a trimis pînă şi contractul.

Pe semne, Ilarie Turcul, într-o criză de remuşcări, a hotărît să-i arunce, aşa, într-un noroc, un capăt de funie pentru a încerca să-l scoată din fundătura ceea de sat. Nici prin cap să-i treacă norocosului cercetător de istorie că Horia era mulţumit de ceea ce avea. Orişicum, prin contractul cela editorial mai mijea pe undeva o zare de lumină. „Să vedem ce-o fi şi cu asta" — şi-a zis Horia. Nopţile lucra la „Monumente...", zilele se ducea la lecţii, mulţumit de toate şi singurul lucru care îl cam necăjea erau nesfîrşitele ploi. Zi cu zi, săptămînă cu săptămînă o toamnă întreagă a turnat, de

prin septembrie şi pînă hăt după Anul Nou...

„Măi, ce-o fi cu ploile ăstea?!" — se tot întreba Horia îngrijorat, parcă intuind că de la ploile celea vor şi porni marile zguduiri ale destinului său.

15

Intraseră în plină iarnă, se apropia Anul Nou, dar ploile nu mai conteneau. Turna din zori pînă în noapte, apoi o noapte întreagă ploaia bocănea în acoperişuri, în ferestre; cum se crăpa de zi, înceta pe-o clipă şi pornea să toarne din nou.

Drumurile se desfundaseră şi se vorbea de închiderea şcolii, fiindcă micuţii din clasele primare nu puteau răzbate pînă la şcoală prin noroi. Apoi, colac peste pupăză, s-a mai năpustit şi o epidemie de gripă peste sat, şi nu o gripă obişnuită, ci o maladie asiatică. Nici tuse, nici temperatură, dar umbli fiert, că abia de te mai poartă picioarele.

Colhozul din Căpriana avuse un an greu. N-au izbutit s-o scoată la capăt cu sfecla de zahăr, iar pe lîngă sfeclă vreo sută de hectare de păpuşoi, chiar că era păcat. Să fi trimis măcar copiii să rupă ciocălăii, dar s-au gîndit: mai întîi ne descurcăm cu sfecla, păpuşoii aşteaptă, îi strîngem pe omăt, că ce adică i s-a face păpuşoiului dacă ninge colo oleacă peste dînsul? Acum cîrmuirea colhozului îşi muşca mînile. Sfecla mai întîi a îngheţat, apoi s-a dezgheţat împreună cu pămîntul, făcîndu-se glod, iar ploile tot ţin, ciocălăii au început a se umfla, putrezind aşa înveliţi în pănuşi cum erau.

Horia intrase în ziua ceea la lecţii oarecum emoţionat, cuprins de un sentiment de sărbătoare. Urmau să treacă la Marea revoluţie franceză, care era şi marea pasiune a tinereţii lui. Spre cumplita sa dezamăgire, clasa a opta, al cărei diriginte era, toţi cei douăzeci şi patru de elevi ori cele două duzine de apostoli, cum le mai zicea el în glumă, l-au întîmpinat cu nepăsare, picurînd molcom care şi cum l-a prins toropeala. Horia i-a lăsat în pace şi a început a se plimba printre bănci, înşirîndu-le, capitol după capitol, măreaţa epopee a Revoluţiei franceze. Era în formă, avea vervă în ziua ceea şi, tot expunînd materialul, căuta să nu se împiedi-

ce cu privirea de vreun elev, pentru că elevii dintr-a opta începuseră să-l enerveze de la o vreme.

Dormitau acum, picuraseră ziua trecută, și mîne va fi același lucru. Unii abia prinseseră sămînță de grijă, alții se căzneau să scape de ea, iar marea majoritate stătea amorțită, plouată, indiferentă. Îi vlăguise, pe semne, munca. Au muncit pe deal împreună cu părinții, pentru că trebuiau să le dea o mînă de ajutor. Au muncit împreună cu școala, pentru că își avea și școala normele sale. Acum picurau, iar cînd se trezeau pe-o clipă, căutau în jur încruntați, pentru că, fiind copii, n-aveau un echilibru propriu, trăind mai mult cu cele ce vedeau și auzeau în casa părintească. Acum s-o fi gîndit și ei ca și părinții lor, uite, au rămas sfecla și păpușoii pe deal, iar cei din Satu Mare ori din Satu Nou, acolo unde e un președinte cu cap, le-au dovedit pe toate, pe cînd ei, dacă n-au avut noroc nici de președinte, nici de brigadieri...

Poate pentru că și la el în casă toți zăceau de gripă, poate din cu totul alte motive, la un moment dat Horia și-a ieșit din sărite. Începînd cu o simplă supărare pe cei douăzeci și patru de elevi, s-a pomenit răzvrătit împotriva unei lumi întregi. A lăsat deci Revoluția franceză în pace, chit că era aprobată în programă de colegiul ministerului și, ca un părinte, ca un frate mai mare, a pornit prin cîmpuri în căutarea celor douăzeci și patru de copii rătăciți.

— Măi băieți, cine-ar putea să-mi spună, ce este istoria?

Clasa a opta a fluturat din gene, trezindu-se pe-o clipă din moțăială. Un vlăjgan răguşit a întrebat din ultima bancă precum se întreabă la talcioc:

— Puneți un „cinci"?

Clasa rîde.

— Pun.

— Un „cinci" pe tot trimestrul?

— Un „cinci" pe tot trimestrul.

Clasa cade pe gînduri. Istoria e un mare chin pe capul celora care nu pot ține minte anii domniilor, și a pune mîna pe un „cinci" care să țină un trimestru întreg, asta ar fi o afacere dintre cele mai bune. Băieții își scarpină cefele, fetele se piaptănă pe furiș. Șoptesc ei înde ei, foșnesc caiete, manuale. Ca să nu-i intimideze, Horia s-a apropiat de geam, s-a rezemat, rămînînd

a cerceta de sus, de la etaj, ce se mai petrece în curtea şcolii.

Nimic deosebit. Plouă. O ploaie mărunţă, ciobănească, aproape invizibilă. Totul chifteşte de umezeală, dar cum plouă nu se vede. Doar dacă alegi un fundal sumbru, monoton, de-o pildă, uşa veşnic deschisă a beciului şcolii, cu umbre izvorîte de sub pămînt, şi dacă ţinteşti îndelung, fără a clipi, acel dreptunghi cenuşiu, la un moment dat începi a observa cum cern picăturile de ploaie.

— Ei, ce facem, băieţi?

După cum se şi aştepta — nici un gînd mai la cale.

„Istoria este un obiect care ne ajută pe noi, şcolerii..." Nu, n-aşa, mă. „Istoria este o ştiinţă care dezvoltă omenirea în dezvoltarea ei glorioasă..." Încetează, măi, cu „dezvoltările", că mă umflă rîsul. „Istoria este un domeniu al cunoştinţelor umane, datorită cărora, datorită căreia, datorită căruia..." Nu, zicem uite cum: datorită istoriei, noi, adică cetăţeni de rînd, adică lumea muncitoare... După care se lasă liniştea. Scîrţ o bancă din fund, şi încă una, şi iară mai vine un scîrţ. Şi se face linişte.

Atît.

Elevii au amuţit. Somnul s-a dus, acum foiau prin bănci oarecum ruşinaţi. Credeau că e simplu de tot, şi cînd colo — unde naiba, împingi, te rupi din şale şi tot degeaba. Horia privea prin fereastră afară — îi plăcea să surprindă picăturile cum cern ele mărunte-mărunţele, tăind oblic gura înnegurată a beciului, dar la un moment dat ori că ploaia contenise, ori că privirea i s-a obişnuit, dar nu mai deslușea nimic.

— Istoria, dragii mei copii, este o ştiinţă. O ştiinţă care vine să ne spună prin cîte a avut de trecut viaţa, de la începuturile sale şi pînă în ziua de azi. Iar viaţa, ce adică o fi însemnînd ea? Se zice că trecerea unui om prin lume, de la naştere şi pînă la moarte, se numeşte viaţă. Şi aşa este. Dar trecerea unui popor prin lumea altor popoare? Dar trecerea lumii prin soarta unui om, că doar şi aceea se cheamă viaţă!

— Chiar că, a oftat cineva din fund.

— Atunci dar? a întrebat un altul.

— Viaţă, dragi copii, se numeşte forma de existenţă a tot ce este viu. Şi eu, şi voi, şi ei, oamenii din Căpriana,

și păpușoii rămași neculeși în cîmp, și ploaia ce vine peste noi săptămîni la rînd, totul, dar absolut totul...

— Ca să vezi! a exclamat uimită o fetiță.

— Tot ceea ce ne înconjură, continuă Horia, părăsind fereastra și pornind printre bănci, totul se numește viață și totul va lăsa mărturie pentru istorie. Ca știință, istoria a apărut atunci cînd omul și-a dat seama că are nevoie de-a ști ce s-a întîmplat cu lumea pînă la el, pentru a cerca să ghicească ce-l poate aștepta pe viitor. Vara, cînd vine cîte-o ploaie mare, cînd începe a tuna ș-a fulgera, oamenii fug pe la dosuri, ferindu-se de tunete, de fulgere, dar asta nu înseamnă că tunetul a lovit în fiecare din ei, după care ei și-au zis: măi, cu asta nu te joci. A fost de ajuns ca undeva într-un sătucean cu ani și ani în urmă să fie detunat un țăran, și de acum tot nordul Moldovei a transmis din gură în gură: în satul cutare a fost detunat omul cutare. Întîmplarea a devenit istorie, răsădită fiind în conștiința oamenilor, făcîndu-i a se feri atunci cînd cerul se zguduie de tunete. Prin asta vreau să zic că istoria este nu numai o știință, nu numai o sumă de cunoștințe. Istoria este o necesitate vitală a omului, un sfetnic al lui.

— Să-mi fi trecut prin minte una ca asta!

— Uneori, își depăna firul Horia fără a culege replicile date de clasă, uneori ni se întîmplă să avem vise urîte. Interesant este faptul că oricît de feluriți ar fi oamenii, visele urîte se aseamănă între ele. De obicei, se face că alunecăm, venim la vale, căzînd într-o prăpastie. Multă vreme cărturari dintre cei mai de seamă se întrebau: de unde-o fi venit peste noi groaza de-a fi căzut în prăpastie, și de abia nu demult niște istorici occidentali au lansat o ipoteză cît se poate de interesantă. S-a dovedit că oamenii, în negura îndepărtatului lor trecut, trăiau în copaci de groaza fiarelor. Noaptea fiarele se adunau pe sub copacii unde dormitau răsstrăbunei noștri, și stăteau la pîndă — poate-poate cade vreunul de-acolo de pe cracă. A fost o groază atît de mare, încît, deși au trecut de atunci sute de mii de ani, noi mai visăm și azi că, iată, cădem, și ne prinde prin somn o groază soră cu moartea.

— Iaca să-mi sară ochii dacă mai dăunăzi n-am visat...

— S'ne ferească Dumnezeu!

— Cu alte cuvinte, continua Horia, istoria este o

condensare conştientă şi inconştientă a trecutului. Istoria este pietrificarea trecutului, cu toată gloria şi cu tot praful său, cu tot ce are el măreţ şi întîmplător. Din punct de vedere istoric, firul de iarbă ce trăieşte numai o vară nu se deosebeşte prin nimic de stejarul secular ce creşte deasupra lui. Şi unul, şi altul culeg lumina soarelui, şi prin unul, şi prin altul curge seva pămîntului, şi unul, şi celălalt dau în floare, fac seminţe. Istoria sa şi-o are orice fiinţă, ba chiar şi obiectele din lumea ce ne înconjură îşi au istoria lor.

— Iaca asta mai n-aş crede-o, a zis un cineva.

— Ba o să credeţi, a zis Horia, pentru că să luăm aceste trei ferestre ale clasei noastre. Au apărut ele aşa din senin? Dragii mei, şi arta de-a lucra lemnul, făcîndu-l scînduri, şi legarea acelor scînduri într-un anumit fel, şi cuiele de fier, şi sticla — toate acestea au fost la vremea lor mari descoperiri în dezvoltarea acelei culturi materiale de care ne folosim noi azi. Sute de generaţii au tot iernat prin peşteri, prin bordeie, îndurînd frig şi întuneric. Minţi dintre cele mai luminate s-au gîndit ani şi ani la rînd cum ar face ca să pună piatră pe piatră, şi să se ţină bine, să fie trainic. Cînd taina pereţilor a fost descoperită, a venit la rînd taina acoperişului, dar cea mai grea dintre toate a fost problema ferestrelor. Cum să facem, îşi ziceau bătrînii, ca să intre lumina, dar frigul să rămînă afară şi noi, fiind în casă, să vedem cum stă afară frigul şi îngheaţă. Mii de ani s-a crezut că în genere nu este posibil aşa ceva, pînă au apărut cei care au fiert sticla în cazane şi, întinzînd-o foi, au lăsat-o să se răcească...

A venit lîngă fereastră, s-a uitat la gura beciului să vadă ce e cu ploaia ceea, şi întreaga clasă s-a săltat, dornică să privească şi ea prin sticla ferestrei, pentru că într-adevăr, era o mare descoperire chestia asta...

— Acum să ne întoarcem la satele noastre, la casele noastre, să ne uităm bine în jurul nostru, pentru că în fiece casă, în fiece ogradă, la fiece pas, dăm de istorie. Cine ştie, poate toporul cela vechi şi ruginit, ce zace aruncat undeva după coştereaţă, în anii tinereţii sale a avut o zi cînd nu s-a mai dus să muşte din lemnul pădurii, ci, ridicat de-un braţ de ţăran, a cerut pîine şi dreptate pentru cei mulţi şi oropsiţi...

— Avem şi noi unul de-aista, după poiată...

— Dar rîșnițele! Mulți dintre voi, pe semne, nici n-o fi știind că piatra ceea rotundă ce stă îngropată lîngă prag, să ai unde călca după ce-ți curățî încălțările de glod, e o fostă rîșniță. Încă mai ieri-alaltăieri vuiau prin sate rîșnițele. Sînt sigur că voi nici măcar n-ați văzut cum macină piatra ceea, dar după război, pe vremea foametei, satele gemeau de vuietul rîșnițelor. Mamele și bunicile voastre se sculau în zori, aruncau cîte-un pumn de grăunțe, cîte-un ciocălău, și învîrteau, învîrteau pînă la ameteli piatra ceea, căci uite se face ziuă, copiii se scoală și cer de mîncare. Hotărît că de n-ar fi fost pietrele celea rotunde și hărnicia mamelor, și dragostea bunicilor, nu se știe de-ați mai fi picurat voi azi aici, pe băncile acestea...

Era plin de suflet, plin de dragoste, plin de omenie. Și, ba se plimba, ba se oprea lîngă fereastră să vadă cum cerne ploaia prin gura beciului. Vorbea și se mira el însuși de harul vorbelor închegate pe care le prindea din zbor și le ducea fierbinți, în palme, copiilor. Alteori gîndurile veneau ca o apă limpede și lină de cîmpie, o apă curată, blîndă, din care el umplea ulcior după ulcior.

— Acum, dragi copii, să mergem mai departe... Lucrurile care ne înconjură nu-și au conștiința propriei lor existențe și, prin urmare, nu se pot interesa de propria lor istorie. Toporul nu-și poate da seama ce înseamnă un topor pe lume, piatra de moară nu ține minte cînd și la cine a măcinat. Omul, în schimb, are darul memoriei, darul conștiinței, și, prin urmare, cum credeți voi? E dator el oare să cunoască istoria sa, istoria neamului său?

— E dator, a zis clasa a opta.

— Firește, omul trebuie să-și cunoască istoria, a confirmat Horia. Mai mult decît atîta, omul este obligat să-și cunoască istoria, pentru că viața unui om nu este o apariție aparte, unică. Ionel Coțofană, să zicem, nu s-a născut dintr-o celulă de mare. L-au născut părinții lui, dar pînă a ajunge viața la părinții lui, ea a trecut prin milioane și milioane de oameni, pentru ca, trecînd acum prin acest I. Coțofană, să se ducă mai departe. Ne preocupă însă în mod deosebit cum vor fi copiii, nepoții și toți ceilalți ai lui I. Coțofană. Ce vor cunoaște și ce nu vor cunoaște ei despre neamul lor? E o problemă

mare la mijloc, pentru că azi de Ionel depinde bogăția sau sărăcia acelor informații care vor fi transmise prin el generațiilor următoare.

— Dacă nu, că eu nici gînd de așa ceva, a declarat oarecum ruşinat Ion Coțofană.

— Cine poate şti gîndurile omului... a zis oarecum în glumă învățătorul, lăsînd clasa sa rîdă care cît poate, şi cum clasa s-a liniştit, a revenit la cele de mai înainte.

— Viața umană, dragii mei, nu poate fi concepută ca ceva izolat, separat, ceva ce îți aparține numai ție. Viața omului este un inel într-un lanț nesfîrşit, format din inele asemănătoare, iar inelele în lanț, după cum ştie toată lumea, nu se fac pentru a ne juca cu fiecare în parte, zicînd: ia măi ce mai inel frumos. Dacă ține lanțul, înseamnă că şi inelele sînt bune. Dacă se rupe, nu mai contează calitatea inelelor rămase întregi.

— Avem noi un hlanțug acasă — vrăjmaş ce mai hlanțug!

— Să lăsăm însă lanțurile şi să ne întoarcem la oameni. Poporul nostru, ca şi celelalte popoare ale lumii cu care conviețuim, s-a format secole la rînd. Mii de ani a fost fiartă, lucrată cuvînt cu cuvînt, frumoasa noastră limbă, limba vechilor cazanii —

Care-o plîng şi care-o cîntă
Pe la vatra lor țăranii...

Acum, făcu Horia, vom încerca să mergem mai departe... Pentru ce adică trebuie să-şi cunoască contemporanul nostru istoria? Explozia informațională a deschis orizonturi noi şi azi omul nu se mai poate mulțumi cu ceea ce-o să-i povestească bunelul sau bunica. Prin apariția tiparnițelor memoria popoarelor şi-a căpătat depozite inimaginabile şi literele, aceste cîrligaşe dumnezeieşti, ne-au păstrat pînă azi nu numai cugetul, dar şi suflarea, şi vocea străbunilor noştri. Parcă azi, citind versurile lui Eminescu, voi n-auziți şoapta tăinuită a poetului, durerea şi tristețea lui? Citind amintirile lui Creangă, nu simțiți cum rîde bătrînul, domol, tăcut, pe sub mustață? Dar cronicarii noştri, dar acel geamăt ieşit din pieptul bătrînului Neculce, cînd se opreşte el deodată din povestit pentru a zice: oh, sărmana Moldovă, că prin multe ți-a mai fost dat a trece...

— Chiar că așa.

— Deci, zic eu, dragi copii, dacă v-a vlăguit gripa, dacă prea aţi ostenit cu treburile toamnei, dacă nu aveţi, pur şi simplu, dispoziţie bună, mă rog, lăsăm pe-o vreme în pace istoria Revoluţiei franceze, şi hai să vînturăm puţin istoria noastră proprie, istoria oamenilor noştri, istoria acestei coaste de deal pe care trăim cu toţii...

Deodată, din rîndurile din fund s-a ridicat o fetiţă josuţă şi plinuţă la trup, voinică şi îndemînatică, pe care Horia a poreclit-o în sinea lui „Sacul cu cartofi". O chema Maria Moscalu. Era harnică, isteaţă, învăţa binişor, dar acum ochii ei albaştri erau plini de uimire:

— Cum aşa, Horia Mironovici? Ce, adică, are şi satul nostru, Căpriana, istorie?!

Horia a răsuflat uşurat, de parcă un munte întreg i-ar fi lunecat de pe umeri. Pentru fetiţa asta, pentru întrebarea ei a întreprins el această nemaipomenit de lungă călătorie şi nu era deloc sigur — va ajunge, nu va ajunge unde pornise. Se va naşte undeva, într-un suflet, întrebarea asta ori nu se va naşte? S-a născut. Tînăr, voinic şi fericit, a pornit printre bănci spre elevă. Cuprins de-un îndemn părintesc, i-a pus în semn de dragoste palma pe creştet. Maria, ruşinată, şi-a ferit capul în lături, dar ochii îi luceau de bucurie că acest gest de blagoslovire a căzut anume peste creştetul ei.

Horia s-a întors înapoi în faţa clasei, la locul lui, lîngă fereastră.

— Dragă Marie... Căpriana, fiindcă a venit vorba, e unul din cele mai vechi sate, pomenite încă de cronicari... Cîndva prin părţile acestea erau numai păduri. Singura aşezare omenească stătea cocoţată colo sus, în vîrful dealului. Se zice că ridicată a fost cocioaba ceea de-un sărman călugăr, unul Daniil, alungat din mănăstire pentru semeţia cuvîntului sincer şi deschis, pentru îndrăzneala de-a spune tuturora verde în faţă ce avea de spus. Rău de gură cum era, mai mult îşi petrecea vremea prin exiluri, drept care a şi fost poreclit Daniil Sihastrul.

— Dacă şi eu, cînd mă atinge cineva cu vorba...

— Taci, fa toanto!

— Acum, zise mai apoi Horia, să ni-l închipuim pe bătrînul din vîrful dealului ce-şi petrece zilele şi nopţile în rugăciuni, să ne închipuim cum arătau locurile acestea acum patru-cinci sute de ani. Păduri nesfîrşite

de stejar prin care abia de mai poți răzbate, sălbătăcie și întuneric. Nici o lumină, nici o casă, nici un om, și în toată împărăția ceea sălbatică un singur suflet într-o mică cocioabă pe vîrful dealului. Nopți întregi geme codrul, vuiesc depărtările de urletele sălbătăciunilor, iară sus, în vîrful dealului, arde o lumînărică și un biet călugăr bate mătănii.

— Am să-l visez la noapte.

— Mulți ani s-o fi tot rugat călugărul cela acolo sus, în vîrful dealului, pînă ce într-o noapte rece și ploioasă i-a zărit lumina domnitorul țării. Venea de la război, se întorcea după înfrîngerea suferită la Valea Albă. Biruit de păgîni, rămas fără oaste, rănit la picior, domnitorul tocmai căuta un adăpost să-și odihnească oasele, să-și limpezească sufletul. Ademenit de zarea de lumină din vîrful dealului, a venit, a bătut în ușa cocioabei, rugîndu-se să fie primit peste noapte.

Călugărul a deschis, dar nu l-a lăsat să intre, ci a rămas în pragul cocioabei. L-a privit pe sub streașina palmei să vadă dacă într-adevăr el este, marele Ștefan, după care i-a zis că nu-l poate primi.

— De ce nu mă poți primi? a întrebat domnitorul.

— Pentru că, i-a zis, odihna oșteanului biruit zace pe același cîmp de bătaie unde a fost înfrîntă oastea lui.

Horia a lăsat fereastra, a pornit a se plimba printre bănci. Douăzeci și patru de elevi așteptau cu sufletul la gură să afle ce va urma. Din mers însă nu-i venea lui îndemînă să continuie, și atunci s-a întors înapoi la fereastră. Avea beciul cela o putere magică asupra lui, și împreună cu umbrele de sub pămînt, veneau șuvoi ideile, șirurile, frazele.

— Nu știu, dragi copii, dacă vă dați voi seama ce înseamnă pentru un amărît călugăr să-i spună pe față aceste vorbe domnitorului de sabia căruia se temea Imperiul Otoman.

— L-o hi ucis pe călugăr.

— Nu, nu l-a ucis, a zis Horia într-un tîrziu. Dimpotrivă, domnitorul a primit mîndru și demn ocara călugărului, și-a întors capul, a pus trîmbițașii să sune chemarea sub steag. Cu rămășițele adunate de prin păduri, s-a întors înapoi și a biruit. Vă dați voi seama, măi copii, ce înseamnă să te întorci într-acolo unde-ai fost de acum o dată biruit?

Undeva jos, la intrare, a sunat clopoțelul, coridoarele au devenit numai vuiet, numai forfotă, dar iată că același clopoțel pune capăt acelei lumi gălăgioase, gonind-o prin clase, și numai a opta rămîne nemișcată la locul său.

— În sfîrșit, a zis învățătorul, ce-a urmat în viața domnitorului se poate ușor afla de prin manuale, studii, cronici, dar știți voi oare care a fost soarta mîndrului călugăr? Se zice că l-au măcelărit tătarii în una din năvălirile lor. Cînd veneau val-vîrtej, au găsit drumul ușor, căci veneau să prade, dar cînd se întorceau cu plinul, s-au cam abătut de la drumul cel mare și, rătăciți prin potecile codrilor, au urcat în vîrful dealului de l-au întrebat pe călugăr drumul spre Crimeea. Bătrînul le-o fi spus ce le-o fi spus, după care tătarii și-o fi scos săbiile...

— Mamă dragă...

— Ș-o rămas cocioaba pustie. Peste mulți ani, odată, întorcîndu-se de la vînătoare și recunoscînd aceste locuri, domnitorul a hotărît să vadă ce mai face bătrînul călugăr. Ce-a găsit el aici în vîrful dealului e ușor de închipuit. O cocioabă pe jumătate risipită, un prosop de oseminte așternute peste prag. I s-au umplut ochii de lacrimi și a zis atunci marele nostru domnitor: „Cum, să cadă oamenii mei și să nu aibă nici măcar loc pentru morminte aici în vatra țării lor?!".

Stăteau în jur păduri tăcute, păduri întunecate de stejar, și pustiul cela l-a înfiorat pe domnitor. A poruncit atunci să fie ridicată, pe acel loc, o clopotniță. Să se aducă un clopot mare de mănăstire, să fie numiți oșteni viteji, ce vor face slujbă pe lîngă acel clopot și de două ori pe zi, în zori și în amurg, să se spargă liniștea acelor pustiuri cu dangătul lui.

— Ca să vezi!

— Sute de ani la rînd oștenii lui vodă au tot făcut de strajă aici în vîrful dealului. Nu încape îndoială că și Căpriana a fost întemeiată de clopotarii care, după ce-și sfîrșeau slujba, se căpătuiau pe-aici, făcîndu-și case pe coasta asta de deal.

— Da de unde-și luau ei fumei?!

— Taci, fa! O găsit și ea ce să întrebe...

— Acum, dragi copii, cu toate că au trecut ani și ani, uitați-vă bine la bătrînii satului. Oameni care nu prea

știu carte și puține cunosc din istoria neamului nutresc sentimente aproape sfinte față de această Clopotniță. Fiecare sătean, cum se scoală dimineața, caută sus în vîrful dealului să vadă ce mai face Clopotnița. Voi, firește, sînteți o altă generație, faceți parte din altă lume, dar, în orice generație ați fi, cînd veți întîlni o bătrînică gîrbovită urcînd cu un capăt de lumînare dealul, să nu rîdeți de dînsa, pentru că prin capătul cela de lumînare ea urcă să cinstească întregul trecut al neamului său.

Clopoțelul a sunat pauza cea mare. Horia a rămas nemișcat lîngă fereastră. A spus tot ce avea de spus, dar copiii rămîneau în bănci, credeau că poate mai urmează ceva. Firește, multe din cele povestite de învățător erau, oricum, cunoscute, dar, luminate și însuflețite de personalitatea lui, istorisite cu vorbă aleasă, plină de tîlc, au căpătat deodată iz de cronici, de scriptură, de ceva aproape sfînt.

— Apoi, să ne fii dar mata sănătos! a exclamat, oarecum pe neașteptate, Maria Moscalu.

Copiii au prins a rîde. A zîmbit și Horia, ieșind din clasă.

16

În aceeași zi cei douăzeci și patru de elevi au umplut satul cu cele auzite la școală. Un fel de înviorare a cuprins satul dintr-un capăt în altul, și chit că ploile nu conteneau, iar gripa tot umbla de la casă la casă, lumea a prins a se însenina. Demnitatea și principiile au început a crește în preț. Legendele și vorbele din bătrîni, care încă mai dăunăzi îi plictiseau de moarte pe cei mult prea deștepți, au început iară să fie căutate, și rădăcinile unui sat întreg au prins viață în adîncuri, pentru că, la urma urmei, nu mai sîntem noi chiar de ieri, de alaltăieri!

Moș Crăciun bătea la ușă, cerul era numai nor, numai ploaie. Lumea zăcea prin case, și totuși, trecînd peste boli, peste drumurile desfundate, un suflet de creștin s-a hotărît să-i pomenească pe cei duși. Într-o bună zi, așa cam pe la amurg, s-a iscat o boaghe de lumină în

cămăruța de jos a Clopotniței. A doua zi dimineața, cînd s-au dus oamenii să vadă ce se petrece acolo, au rămas mirați găsind cămara curată, cu podelele spălate, cu șervete curate pe măsuță, o strachină cu grîu pusă în mijlocul mesei, un capăt de lumînare înfipt într-o rămășiță de sfeșnic...

* * *

De la capătul cela de lumînare au și pornit toate. Directorul școlii, cum vestea a ajuns la urechile lui, a intrat în panică, iar mai apoi, ce-o fi zis — amu-i amu. Fără a sta mult pe gînduri, a și convocat consiliul pedagic.

— Se poate, a întrebat el cerurile, se poate ca tocmai un învățător sovietic să se joace cu focul?!

— Care foc, Nicolai Trofimovici?!!

— Dumneata să nu mă iei drept prost, tovarășe Holban, că o să-ți pară rău pe urmă, ai să-ți muști degetele de atîta părere de rău! Crezi că eu nu știu cum te joci mata cu materialul pe care-l predai, crezi că eu nu văd cum cauți dumneata să tulburi în fel și chip conștiința satului ista, crezi că nimănui nu-i vine în cap cum se ajunge de la snoavele pe care le-ai povestit mai dăunăzi pînă la capătul cela de lumînare aprins în biserică?!

— Pot să vi-l împrumut pentru o seară pe Visarion Belinski, a zis Horia.

— De ce crezi că nu l-am citit?

— De-l citeai, nu intrai în panică. Marele critic scrie negru pe alb că creștinismul stă la temelia civilizației moderne...

Balta a înlemnit, fulgerat de-o grea bănuială.

— Dumneata, dacă nu greșesc... Dacă nu greșesc, dumneata vrei să zici că sînt un... un... incult?

— Ai zis-o dumneata însuți în locul meu, lucru pentru care îți sînt recunoscător.

— Tovarăși, sînteți martori. Dacă vré tovarășul Holban război, poftim, declarăm război.

Cîteva zile nimeni nu știa ce-i așteaptă, căci directorul era la drum. Pe unde-o fi umblat, ce-o fi înșirat pe acolo, dar pînă la urmă raionul a hotărît să trimită

o comisie la Căpriana. Hotărîrile, mă rog, ca hotărîrile, iar comisiile, de, ca orice comisie. Ploile mai ţineau, gripa stăruia şi, prin urmare, comisia raională nu se prea grăbea. Indignat de-o asemenea încetineală, soră dreaptă cu trădarea, Balta a urcat la volan şi a plecat spre capitală.

Chişinăul a reacţionat prompt, trimiţînd imediat o comisie din trei responsabili. De notat că întreaga comisie a ajuns la Căpriana înainte de-a se fi întors Balta. Cum a sosit, în aceeaşi zi au început cercetările. Cei trei înalţi funcţionari ai Ministerului de învăţămînt au ocupat cabinetul directorului şi nu intrau decît cei chemaţi. În faţa comisiei s-au prezentat, pentru a depune mărturii, învăţători, elevi, părinţi. Sărmana clasa a opta a fost chemată de cîteva ori — s-au făcut declaraţii şi în scris, şi verbal. Bieţii copii umblau ca plouaţi — se vorbea prin sat că, gata, îl arestează pe Horia, îl duc şi nu se va mai şti nimic despre dînsul...

Directorul adulmeca marea sa biruinţă. Horia era ignorat de comisie. „*Krîşka*" — se bucura directorul. Atunci cînd numele omului e rostit de mii de ori pe zi, iară el însuşi e ignorat cu desăvîrşire — asta înseamnă că e „*krîşka*". Atunci cînd vinovatului măcar nu i se dă posibilitatea să se îndreptăţească, atunci, zicea Nicolai Trofimovici, poţi să-i pui capac. Traducerea locuţiunilor era şi ea una din patimile lui.

In cea de-a treia zi a cercetărilor comisia a convocat consiliul pedagogic. Directorul şcolii, după cum se obişnuia, urma să rostească două-trei cuvinte la deschidere. Din păcate însă Nicolai Trofimovici nu a ştiut niciodată să rostească numai două-trei cuvinte. El putea rosti doar cuvîntări de cel puţin o jumătate de oră. Iar în vreme de treizeci de minute unui om ca Balta multe i se pot năzări, şi Nicolai Trofimovici, de unde o pornise domol şi cumpătat, la un moment dat s-a pomenit că se răzbună pe toată învăţătorimea din nordul Moldovei.

Comisia, şocată de acest dezmăţ verbal, a început a schimba priviri. Dar Balta nu se mai putea opri. Cita scrisori particulare, frînturi de vorbe auzite prin coridoare, pe la petreceri, opera cu zvonuri şi scorneli din viaţa intimă a tuturora. Ajuns la apogeul artei oratorice, înfierbîntat fiind, s-a apropiat de dulapul în care păstra

masive tomuri enciclopedice, l-a descuiat şi, cu mişcări grave, teatrale, a scos de acolo un capăt de lumînare şi o strachină cu grîu.

— Poftim, tovarăşi. Iată cu ce se ocupă învăţătorimea noastră... Cu focul!!

A urmat o tăcere plină de nedumeriri, după care unul din membrii comisiei a întrebat:

— Dumneata insişti că însuşi tovarăşul Holban a dus în Clopotniţă şi grîul, şi lumînarea?

— Nu insist. Le-o fi dus vreo babă proastă, dar vorba e că cine-a coborît babornita ceea de pe cuptor, cine-a îndemnat-o să urce dealul!!!

— Cu baba ne-om descurca noi pînă la urmă, dar cine-a coborît aceste lucruri din Clopotniţă?

— Eu. Personal.

— Cu ce scop?

— Pentru a demonstra...

— Ce anume?

— Apoi, atitudinea apologică...

— Apologetică, l-a îndreptat cineva.

— Nu, a zis Balta îndărătnic. Apologică. Apolitică chiar, dacă vreţi.

— Cum poate fi grîul apolitic?!

— Foarte simplu. Îl torni din sacul statului în sacul tău şi, gata — e apolitic.

— Ca-na-li-e! a gemut din străfunduri şeful de studii. Tu, care de atîţia ani te îndopi cu pîinea acestui sat!!!

Comisia a cerut explicaţii. Haret Vasilevici s-a ridicat şi, tot căutînd pe unde să-şi ascundă mînile sale tremurînde, a rostit celebra sa cuvîntare despre grîu, despre pînea cea de toate zilele. Lucrarea şi îngrijirea pămîntului, a zis el, au fost şi rămîn îndeletnicirea de bază a ţăranului moldovean, piatra de temelie a cugetului său. De aici încep şi aici se termină toate visele omului nostru. În această ordine de idei, grîul este chipul ţării, formula supremă a hărniciei şi devotamentului poporului. Grîul este pomenit în rugăciuni, grîul este cîntat, grîul trece prin toate datinile şi obiceiurile de la naştere şi pînă la pomenirea morţilor.

— Este aşa ceva? au întrebat membrii comisiei.

— Este, au zis învăţătorii.

— De ce de Anul Nou, continua Haret Vasilevici,

copiii umblă cu semănatul, şi cine poate îndrăzni să interzică un obicei atît de uman şi atît de frumos? Cu buzunarele pline de grîu, copiii umblă prin sat, semănîndu-şi neamurile, vecinii, pînă şi vitele sînt semănate, să aibă şi ele parte în anul ce vine de păşuni şi de înmulţire...

— Este aşa ceva? au întrebat membrii comisiei.

— Este, au zis învăţătorii.

— Acum, stimaţi tovarăşi, a încheiat Haret Vasilevici, ce pot să mai adaug în apărarea exclamaţiei mele involuntare. După adînca mea convingere, pedagogul care nu a semănat şi nu a strîns grîu în viaţa lui nu poate fi învăţător la ţară, deoarece el habar n-are de lumea pe care a venit s-o lumineze, de trecutul şi viitorul ei.

Şeful de studii s-a aşezat. Membrii comisiei au schimbat priviri între ei, apoi s-au întors spre director. Nicolai Trofimovici s-a ridicat anevoie, încet, cu greu.

— Las', tovarăşi, că am crescut şi eu într-un sat de oameni, am îmblat şi eu cu semănatul de Anul Nou...

— Ai umblat şi dumneata cu semănatul?! a întrebat unul din membrii comisiei.

— ...îmblat, a rostit cu greu, într-un tîrziu, Balta, de parcă ar fi zis: „...ucis".

După care, revenindu-şi, a reluat:

— Mă rog, dacă mă strîngeţi cu uşa, lăsăm chestia asta cu grîul... De acord. Dar lumînarea? Ce poem ne poţi cînta, Haret Vasilevici, despre lumînare?

A rîs cu hohote, invitînd la o veselie cît mai mare întreaga comisie venită de la Chişinău, dar invitaţia n-a fost primită.

— Lumînarea ai dus-o în Clopotniţă dumneata.

— Cum adică... Eu?!

Haret Vasilevici a plecat capul, gata să împungă, şi vocea lui bubuia de zornăia sticla în ferestre.

— Nu mă lua cu exclamaţii de acestea asurzitoare, că te-au văzut copiii ieşind de la cooperativă cu un pachet de lumînări de-acestea subţioară. Babele de aici din sat nici că vor să audă de lumînări de stearină; ele, cînd au nevoie, îşi fac singure lumînări din ceară curată. O ladă cu lumînări de acestea zace de mulţi ani în cooperativă, şi hai s-o întrebăm pe vînzătoare — singurul om care le cumpără eşti dumneata...

— Nu zic, cumpăr din cînd în cînd. Una pentru

beci, alta pentru pod, dar să ajungeţi voi pînă acolo cu bănuiala...

Indispus de marea ipocrizie a acestei lumi, a amuţit. Cine să fi crezut că tocmai şeful de studii îi va face bucata? Lui Haret Vasilevici, om bun de felul lui, nu-i plăceau intrigile, dar, păţit de atîtea ori, purta şi el cîte-o pietricică prin sîn. O fi observat că Balta acela, dacă în timpul discuţiei apare un nou punct de vedere la care el nici că se gîndise, se indispune că de ce adică nu i-a trecut şi lui aşa ceva prin cap. Se indispune, iar fără dispoziţie bună, mă rog, cine poate cîştiga o luptă...

Văzîndu-se în faţa acestei nesfîrşite mocirle, comisia s-a ridicat de la masă. În aceeaşi noapte a plecat la Chişinău, fără să comunice rezultalete cercetărilor, dar şi fără să-i fi ridicat lui Horia dreptul de-a preda. După o bună glumă făcută de cineva dintre învăţători, totul a fost lăsat baltă, şi acum toată lumea se întreba: cum vor putea ei să lucreze în aceeaşi şcoală, directorul şi învăţătorul său de istorie?

Viaţa însă te obişnuieşte cu toate. La început nici nu se salutau şi nici nu suportau să fie împreună — cînd intră unul, celălalt pleacă, şi iară unul intră şi altul pleacă. Mai apoi însă au început s-o lase mai moale cu supărarea, deoarece cum s-a observat şi prin alte părţi, fiecare zi vine cu culoarea, cu lumina, cu dispoziţia sa.

Pînă la urmă, toate s-ar fi aranjat ele, de nu s-ar fi năpustit ploaia ceea sălbatică în miez de noapte, de n-ar fi călcat cu atîta cruzime peste trupul, peste sufletul acestor meleaguri.

17

— Un ceai?

— Poftiţi?

Genele negre au tresăltat — ca să vezi, chiar şi atunci cînd stă ea alături, el e cu gîndul la altele.

— Zic, luaţi un ceai?

Horia şi-a trecut cu palma peste creştet, peste frunte, peste obraji, de parcă ar fi cercat să se cureţe de nămolul bălţilor prin care dat i-a fost să treacă. Dar de unde... Hemingway zice undeva că, trăind pe această lume, le vei afla pe toate, chiar şi pe celea care ai fi preferat să nu le afli, şi chiar că aşa este.

Gospodina vagonului e tot alături. Așteaptă supusă. Femeia rămîne femeie. Femeile trăiesc mai mult cu ziua de azi, iar dacă chiar recurg din cînd în cînd la trecut, o fac mai mult pentru a-și aminti dacă nu cumva fostele prietene au împrumutat ceva, uitînd mai apoi să le întoarcă datoria.

— Un pahar, două pahare?

— Țin să vă mulțumesc, dar, ca să spun drept, nu-mi prea arde a ceai... O plapumă, un cearșaf și o pernuță v-aș ruga, dacă se poate...

— Păi, uite așternutul, de cînd vi l-am adus... Și așternut v-am adus, și samovarul l-am pus să fiarbă mai mult de dragul dumneavoastră...

Istovit de boală, ostenit de drum, cu inima sîngerînd de noianul acelor amintiri grele, Horia a început să-și scoată încălțările și, urmărind cu cîtă caznă își dezleagă el șireturile, femeia a zis:

— Mă miră că renunțați la un ceai... Ceaiul liniștește, calmează, reface nervii... Mai ales face bine un pahar de ceai cu o linguriță de miere. Eu am acasă un pahar cu miere păstrat anume pentru nervi. Uneori, seara, după atîta alergătură, sfadă, supărare, cînd vine vremea hodinei, mă vîr în pat, dar tremur toată, nu mă pot liniști. Se apropie miezul nopții, peste cîteva ore trebuie să mă scol, să le iau pe toate de la început și pentru că nu pot adormi, îmi fac un ceai cu o linguriță de miere și nu dovedesc să pun capul pe pernă, cum somnul mă și fură...

— Mă rog, dacă țineți numaidecît...

Patima de-a se îngriji de bărbat e un fel de cult la femei. Ziua în care femeia nu s-ar fi îngrijit de bărbat e ca și cum ar fi pierdută. Horia și-a băut cuminte paharul cu ceai, a pus pe măsuță o monedă de douăzeci, după care a urcat pe cușeta scurta și îngustă. Însoțitoarea, adunînd în trecere paharele goale, în locul monedei de douăzeci a pus alta de zece și i-a zis:

— Noapte bună.

Cearșafurile, jilave de atîta vreme umedă, erau totuși curățele în măsura în care poate fi în tren ceva curat. Ceaiul, într-adevăr, făcea bine, mai ales după o zi atît de grea, atît de frămîntată. La un moment dat s-a pomenit că picură. A început a-i da tîrcoale un somn cumplit, binevoitor, o rămășiță din somnurile celea de demult, din copilărie, dar, vai, nu se poate, pentru nimic în lume nu

se poate, căci creierul, sufletul, cugetul — toate erau în fierbere, toate căutau lumină, rost, sens...

S-a ridicat într-un cot, şi-a găsit haina, a scos ţigările şi a prins a-şi goni somnul cu fum de tutun. Mai rămînea o singură brazdă pentru ca să ducă această nesfîrşită arătură la capăt, rămînea ultimul şi cel mai dureros capitol. Era de datoria lui să încheie această muncă. După un drum de-o viaţă întreagă, nu se poate să nu mai treci încă un deal şi încă o vale. A studia istoria unei lumi nu e lucru chiar atît de greu. A frămînta şi a înţelege propria ta viaţă — iată o muncă pentru care mulţi sînt chemaţi, puţini sînt aleşi.

* * *

Aşadar, comisia din capitală a plecat fără să-i fi anulat lui Horia diploma, şi asta ar fi putut să pară o izbîndă, dar comisia nici dreptate nu i-a făcut, şi asta era mai trist. De altminteri, s-a observat demult că rostul comisiilor este de a duce lucrurile la punctul de unde nu rămîne decît un singur pas pînă la dezlegarea problemei. Apoi, ce s-o fi întîmplat acolo la mijloc, le prinde un fel de paralizie, şi totul rămîne atîrnat de-un fir de aţă. Acest fir de aţă i-a adus lui Horia o interminabilă durere de cap.

Veneau durerile celea ale lui aşa, din senin. Se întîmpla să-l apuce pe la amurg şi să-l ţină pînă la o bucată de noapte, alteori se năpusteau aşa pe la o amiază şi mai spre sară treceau. Cele mai istovitoare însă erau durerile ce porneau des-de-dimineaţă. Sfinte Dumnezeule, zile întregi umblate cu jumătăţi de pas, judecate cu jumătate de minte, lecţii ţinute cu jumătate de gură... În cele din urmă, ajunsese că, înainte de a se fi trezit ca lumea, căuta să vadă ce zice capul. Atunci cînd nu era sigur că va avea o zi bună, căuta să-şi schimbe programul, amînîndu-le pe cele multe şi grele pe altă dată.

Ghinionul a făcut ca pînă şi în dimineaţa zilei celeia de martie, cînd avea a se întîlni faţă în faţa cu destinul, să se scoale cu o uşoară durere de cap. Se simţea ca după o beţie, scîrbit şi indispus. S-a bărbierit, a luat din fugă un pahar cu lapte, o prăjitură şi a ieşit. Gloduri, gloduri şi iară gloduri. Aceste cărăruşe urzite de mintea trecătorilor mai mult mecanic, dun fugă, dintot-

deauna îl mișcau prin dibăcia, înțelepciunea lor. Uite aici pui un picior, te prinzi cu o mînă de gard, sari dincolo, pe pietroiul cela, și apoi habar de grijă, cărare în toată puterea cuvîntului, dar iată că trece un tractor în zori și iară stau mătușile disperate la răscruce, iară nu mai au pe unde trece.

Avea lecții în a opta. Rătăcind prin ulicioare, a cam întîrziat, și cînd intra în școală, suna de acum începutul orelor. A urcat direct la elevi, le-a dat bună ziua, s-a așezat la măsuță. Umplut de suflet cum era, pentru a-și reveni, a scos catalogul și, frunzărindu-l, a descoperit un mărțișor. La început nu-și putea de sama cum a nimerit el acolo, apoi a zîmbit. Era începutul lui martie. Sosise primăvara, și fetele din Căpriana, la fel ca și cele din toată Moldova, făceau din ațe albe și roșii clopoței, vișine, perechi de poame rare, mai știi pentru cine...

Cîndva primea și el mulțime de mărțișoare și tot încerca să ghicească în sinea lui de la cine-o fi fost ele? Le purta cu săptămînile pe cele care-i plăceau. Pe urmă s-a ridicat un alt rînd de fete, care nu-i dăruiau mărțișoare, pentru că ce și-o fi zis ele — acesta de-amu-i căsătorit, ce să mai stricăm ața cu dînsul?! Iată însă că vin doi clopoței pentru a-i sugera că nu sînt toate așa cum le crezuse el. Ghemul acesta de cugetări, îmbrăcat în cuvinte, sună lung și plictisitor, dar în realitate totul a scînteiat într-o singură clipă, într-un singur bob de voie bună. După care jocul s-a stins, foaia a fost întoarsă, ascunzînd mărțișorul sub ea.

Se gîndea pe cine să-l scoată la tablă, poate-poate îi mai întoarce o dată la Revoluția franceză, pentru că nu au prea însușit-o. Clasa a opta, bănuind ce-o așteaptă, s-a făcut mică, aproape nevăzută, dar iată că în acest joc de-a mijatca o bancă sparge liniștea. Cineva s-a ridicat în fundul clasei și, tot cercetînd catalogul, Horia s-a gîndit că o fi fiind Maria Moscalu. De la o vreme, cînd se ridicau, îi cunoaștea după scîrțîitul băncilor în care ședeau. La început s-a gîndit că vrea să răspundă, dar, ajungînd la numele ei, a văzut că are un „patru" luat mai zilele trecute. S-a mai gîndit — poate-o fi ceva personal. Probleme aveau destule. Fetele începuseră a deveni fete mari, băieții umblau răgușiți. Se grăbeau să se afirme, se grăbeau să devină maturi. E marea înfrigurare a vre-

murilor noastre. Fiecare se grăbește să ia ce-i al lui, de parcă mîne s-ar putea întîmpla să fie mult prea tîrziu.

Maria stătea în picioare, el frunzărea catalogul și aștepta. Lasă, și-a zis, să spună ea însăși ce are de spus. La cincisprezece-șaisprezece ani trebuie să știi a intra în contact cu lumea celor vîrstnici. Maria continua însă să stea în picioare fără a spune nimic, în clasă domnea o liniște totală, și asta i-a părut suspect. De obicei, cînd clasa nu știa lecția și se găsea cîte unul să răspundă, ceilalți oftau ușurați, văzîndu-și înainte de ghidușii, dar uite că Maria e în picioare de atîta vreme, și clasa tace chitic.

Stînd așa pe gînduri, aplecat deasupra catalogului, Horia parcă-parcă își potolise acutele înjunghieturi, care-l treziseră dimineața. Aveau durerile celea de cap o ciudățenie — cînd găseai o anumită poziție convenabilă pentru tine și pentru ele, și priveai într-un punct, ele parcă-parcă cedau, dar cum schimbai poziția, cum ți se mișca privirea, totul pornea de la început.

— Horia Mironovici, da d' ce s-au apucat ei să dărîme...

Și a înghițit în sec, i s-a tăiat glasul, un nod i s-a oprit în gît.

— Ce să dărîme?

— D-apoi... Clopotnița.

„E singurul elev care mai are ceva curaj" — s-a gîndit Horia oarecum satisfăcut, dar s-a mirat că Maria, după ce și-a recăpătat vocea, rămînea să stea în picioare și pe obrajii ei rumeni, cărnoși, veneau la vale picături mășcate, curate ca și sufletul ei.

Clasa a opta era numai ochi și urechi. Cu privirea ațintită în albul siniliu al unui perete, Horia s-a gîndit că acum important e nu atît ceea ce se petrece în vîrful dealului, cît ceea ce se va petrece aici în clasă. Pînă acum au fost numai vorbe. Acum s-a trecut la fapte. Avea în față două duzine de boțuri de humă și de dînsul depinde ce se va alege pînă la urmă din huma ceea. Vor fi ei oameni demni de acest pămînt ori niște lași; vor privi lumea cinstit, cu fruntea sus ori o vor fura hoțește, cu coada ochiului; vor apăra ceea ce este măreț și sfînt ori vor trăda totul, căutînd să le fie lor cît mai bine.

— Andrei Anastasia!

Clasa a tresărit. Anastasia, un băieţel firav şi bolnăvicios, s-a ridicat, pornind a se boci din capul locului:

— Dacă eu, tovarăşe învăţător, trăiesc la marginea satului, eu nici cu spatele, şi de-abé aici la şcoală, cînd m-am uitat prin fereastră...

— Bine, măi, dar cine-a spus că cei ce trăiesc la marginea satului sînt scutiţi de a învăţa istoria Revoluţiei franceze?

Clasa a înlemnit. Sărmanul Anastasia venea la tablă împleticindu-şi picioarele din mers, iar Maria Moscalu stătea cu gura întredeschisă de mirată ce era. „Dragă Marie, s-a gîndit Horia, veni-va o zi cînd vei înţelege că la lecţia noastră de azi nu-i vorba atît de Revoluţia franceză cît e vorba de sîngele rece fără care omul în epoca noastră este pur şi simplu pierdut. Nici o grabă. Nici o emoţie. Totul trebuie cîntărit şi cugetat la rece. La rece şi numai la rece."

— Şi deci ce ne poţi spune tu, măi Anastasia, despre asaltul Bastiliei.

Anastasia stătea lîngă tablă cu fruntea în piept, lăsînd impresia că ştie el lecţia, dar nu-i vine cuvîntul pe limbă.

— Apoi că franţujii ceia, Horia Mironovici, franţujii ceia, cînd au văzut ei că altfel nu se poate, o luat şi s-o apucat...

De fapt, băieţelul nu ştia lecţia, dar era isteţ şi asta îl salva. Parte prindea cu urechea de la cei ce şedeau în băncile din faţă, parte improviza, şi Horia, urmărind şirul evenimentelor ce-au avut loc în Franţa acum aproape două sute de ani, se plimba încet prin clasă în speranţa că poate-poate îl vor slăbi durerile de cap. Îl ispitea grozav să afle ce s-o fi întîmplînd cu Clopotniţa acolo, în vîrful dealului, dar îl urmăreau ţintă boţurile de humă şi nu avea dreptul la slăbiciuni. Tocmai după ce prin pieptul lui Anastasia a triumfat biruinţa marilor revoluţionari francezi, Horia a venit lîngă fereastră, la locul unde îi dădea întîlniri gura beciului, cu veşnicele sale umbre misterioase, izvorîte de sub pămînt. În zilele cu soare, mai ales toamna şi primăvara, cînd livezile erau desfrunzite, de-acolo de lîngă fereastră se vedea toată coasta dealului pînă hăt la Clopotniţă, ba se vedea chiar şi Clopotniţa de la o jumătate în sus.

Avusese noroc. Nu era o zi ca să fie ea senină, dar

nici ceaţă nu era. Trebuia totuşi să încerce. Privirea i-a alunecat moale peste acoperişuri, apoi a tot urcat încet, încet piscul. Sus, pe fundalul unui cer posomorît, abia se desluşeau umbra Clopotniţei şi cîţiva oameni trebăluind ceva în jurul ei.

— Şi zici că a căzut Bastilia, măi Anastasia?

— Apu o căzut, Horia Mironovici, că de-amu nu mai avé încotro...

I-a pus un „trei" şi l-a trimis la loc. Era singura lecţie în ziua ceea şi a rămas mîndru c-a dus-o pînă la capăt. După ce fizicianul a luat în primire clasa a opta, Horia a părăsit şcoala, pornind prin ulicioarele întortocheate ale satului.

„Asta e nenorocirea noastră... se gîndea urcînd dealul. Ne doare capul tocmai în ziua cînd ni se hotărăşte soarta, iar încolo sîntem sănătoşi şi ne simţim destul de bine."

18

De-ar fi fost un conducător de oşti, ar fi pus gorniştii să sune alarma. De-ar fi fost un bătrîn codrean ş-ar fi avut patru feciori aici în vatra satului, i-ar fi strigat pe nume, ar fi venit cu toţii pentru a birui ori a pieri împreună. Era însă, din păcate, un nenorocit cu studii superioare, care prea multe ştie şi prea puţine poate.

Urca încet coasta dealului, dînd bineţe mătuşilor, şi se gîndea în acelaşi timp că, pe semne, atunci cînd directorul şcolii s-a dus la Chişinău să denunţe o babă care a aprins o lumînare în vîrful dealului, capitala a format nu o comisie, ci două. Una a venit cu el, comisia Ministerului de Învăţămînt, iar cealaltă comisie a rămas să-şi formuleze concluziile fără a se deplasa la faţa locului. Care din acele două comisii a avut de spus ultimul cuvînt nu era o taină prea mare.

Gloduri, gloduri şi iară gloduri. Spre deosebire de cele din sat, glodurile de pe coasta dealului erau mai gălbui şi ceva mai lipicioase. Zece paşi, şi iară zece, şi las'că nu i-a mai rămas mult. S-a mirat că pe măsură ce urca el dealul, durerile de cap s-au transformat într-un fel de friguri, şi cu cît era mai aproape, cu atît mai puter-

nic îl scuturau frigurile. Doamne, se gîndea, o să crape inima asta în mine, pentru că tot ceea ce îndurase el în viaţa lui, tot ceea ce urîse, tot ceea ce l-a tot păscut şi pîndit deodată s-a limpezit, capătînd chipul şi cătătura unui om real, concret, şi în vreme ce urca el dealul, cei doi pumni ai lui au început a deveni tot mai grei şi mai grei, simţindu-se chemaţi în numele dreptăţii.

Horia urca dealul hotărît ca niciodată, cu fiece pas creştea în el ura cea sfîntă, şi singurul lucru care îl cam îngrijora erau frazele prin care se revărsa, ca un puhoi de ape tulburi, ura cea mare a lui. Prea multe, prea grele fraze veneau şi tot cărau la nămol peste ura lui sfîntă. Atunci, demult, în copilărie era numai ură, numai pumni. Acum are studii superioare, acum înaintea urii vin frazele, iar vorbele, firește, nu fac decît să stîrnească alte vorbe...

Horia urca dealul, zicîndu-şi că — gata, nici un cuvînt mai mult. Ş-a tot mers tăcut şi împietrit, iar cînd, în cele din urmă, a ajuns în vîrful dealului, s-a oprit mirat, căci prima fiinţă de care a dat el acolo cu ochii era tocmai Jeannette, frumoasa şi cumintea lui soţie de care se despărţise în zori...

— Dar tu, Jene... De unde mi te-ai luat şi tu pe-aici?!

Şedea ghemuită pe nişte scînduri descărcate de-a dreptul în glod şi era vînătă de frig, sărmana.

— Am venit, iaca, să-l ajut pe tata să ducă nişte puieţi acasă. Te-a tot aşteptat şi aşteptat, dar tu nu te mai întorceai odată de la şcoală.

Vorbea încet, domol, ca o sărmană femeie prostită de griji şi de necazuri undeva la o margine de sat. Horia o mai văzuse pe Jeannette de vreo două ori transformîndu-se într-o sărmană vădană de la marginea satului, dar tocmai acum a înţeles de unde vine această sărmană vădană. Din frică, din groaznica împărăţie a fricii venea, şi Horia a prins a se uita în jur să vadă ce i-o fi zguduit în aşa măsură sufletul. Mai apoi a zărit cum doi oameni smulgeau din grămadă cîte-un capăt de scîndură, o tăiau cu o anumită măsură. După care tăieturile erau cărate lîngă Clopotniţă şi bătute în cuie. Topoarele sună încet, categoric şi, o, aceste cuie mari, pe care le tot batem în carne vie de aproape două mii de ani...

De dincolo de deal ba se iţeşte, ba dispare cuşma socrului, omul săpînd colo ceva, şi Horia s-a gîndit:

chiar că nu-şi mai are capăt lumea asta! Unii ţin ascuns Hronicul, alţii muncesc cu hîrleţul; toate se fac paşnic, pe tăcute, gospodăreşte, de parcă ar fi toţi copiii unei mame, făcînd acelaşi lucru de cînd e lumea.

Pentru că socrul muncea dincolo, pe cealaltă coastă de deal, s-a dus să vadă ce face el acolo. Bătrînul scotea din pămînt nişte puieţi mici şi piperniciţi, că ţi se făcea milă de ei. O vărguţă strîmbă, două-trei aţişoare în loc de rădăcini, pentru că creasta ceea de deal era numai lut, numai piatră, şi unde să-şi dezvolte rădăcinile puietul cela...

— Bine, tată, dar ce nu m-ai întrebat, că avem acolo lîngă şcoală nişte puieţi de-a mai mare dragul...

Moş Timofte s-a îndreptat din şale şi a zîmbit oarecum stingherit. Îşi stima ginerele, ştiindu-l de om deştept, şi n-ar fi vrut să-l înveţe a gospodări, dar erau lucruri pe care ginerele nu le cunoştea.

— Apoi, o fi fiind puieţii buni, numai că un copac voinic din rădăcinile celea nu se ridică.

— Dacă nu se ridică el din rădăcinile celea, din aţişoarele astea o să se ridice?!

— Iaca, să ştii că aţişoarele iestea îs mai bune...

S-a plecat, a ridicat de jos o vărguţă cu cîteva fire la capăt.

— Uite, aşa prăpădit cum îl vezi, dacă puietul ista, răsărit aici printre pietre şi crescut cu ce-a dat Dumnezeu, cînd îl răsădeşti la loc bun, aşa se ţine de pămînt cum alt copac în veci de veci n-o să se ţină!

„Asta e nenorocirea noastră, şi-a zis Horia, lăsîndu-l pe bătrîn să-şi vadă de ale sale. Mai întîi luptăm cu sărăcia, iar dacă n-o putem birui, îi căutăm laturile ei bune..."

* * *

Sună a pustiu ferăstrăul, cei doi consăteni taie şi taie la scînduri. Abia pe urmă a apărut şi Balta. Se ocupa, în fond, cu nimicuri. Lua cu grijă scîndurile tăiate şi vajnic, de parcă ar fi făcut cine ştie ce mare lucru, le ducea de le aşeză de-a latul peretelui Clopotniţei, şi dacă se întîmpla să şadă bine, o blagoslovea cu cîte patru cuie — două la un capăt, două la altul. Ţintă lîngă ţintă, lovitură lîngă lovitură, şi iată că bătrîna Clopotniţă

se pomenește îmbrăcată în aceste capete murdate de scînduri pînă la brîu. Au dispărut și ușa, și singura ferestruică.

„O fi pregătit-o pentru înmormîntare, și-a zis Horia. Oamenii, după ce mor, sînt puși în sicrie, iar clopotnițele sînt îmbrăcate în scînduri așa de-a-n picioarele cum stau..."

Munceau de zor cu toții, pentru că venise nemuritoarea primăvară cu exploziile sale de energie; munceau, căci erau moldoveni cuminți, stăruitori, acultători... Nu cerceta aceste legi, a zis poetul, dar cum se poate, tovarăși, să trăiești o viață pe această lume fără a cerca să le descurci pe cele ce se petrec în jurul tău! Mă rog, își zicea Horia, directorul școlii muncește pentru că s-a născut în zodia Ruinătorului — asta i-i meseria, aceasta-i religia lui și pentru alta, chiar de-ar vrea, nu poate fi bun. Cei doi din brigada de construcții a colhozului — mă rog, încotro te trimit, încolo te și duci, dar Simionel, această volnică pasăre cerească?!

— Să crești mare, Simionele!

— 'Țănim dumitale, tofarăș 'văstor.

— Ce mai faci?

— Iaca, bat Clopotnița în scînduri.

— Ce ți-a venit?

— Îi fac catrință, pentru că, fiind fumeie și stînd de atîta vreme aici în vîrful dealului...

A prins, ca de obicei, a rîde, dar ținea niște cuie în gură, ca să-i fie mai ușor a le bate în peretele Clopotniței. Acum, umflat de veselie, a scăpat cuiele din gură. S-a coborît de pe scăricică, le-a tot căutat pe jos, adunîndu-le, apoi, cînd a urcat iară pe scară, era de acum trist și, ca toți oamenii din popor care obișnuiesc să răspundă de două ori la întrebare,— o dată în glumă, a doua oară în serios,— a adăugat cu jumătate de gură:

— Cîșlig, iaca, și eu un ban, că, de, dacă n-am să muncesc, cine să mă hrănească? Ai să mă hrănești dumneata?

— Și cît îți plătesc ei pentru o treabă ca asta?

— *Șinși* ruble pe oră.

„Șinși" ruble pe oră și — gata, s-a zis cu volnicia, s-a zis cu cerul. Nu-i mai trebuie nici aripi, nici sănătate. Ți-i **vînd pe mama** și pe tata, numai să dai „șinși" ruble pe oră.

Şi iară fraze, o, aceste fraze ce vin să ia locul faptelor...

Directorul lucra încet, cu tîlc, cum se obişnuieşte printre meşterii buni, calificaţi. Îmbrăcase peste costumul de lînă engleză o salopetă albastră, mai avea şi o pereche de mănuşi din pînză de sac, făcute anume pentru muncitorii de la construcţii. Aduna frumos, grămăjoară, scîndurile tăiate după o anumită măsură. Le punea clit, le lua grijuliu şi le ducea lîngă peretele Clopotniţei. Acolo le punea lîngă Simionel, arătîndu-i cum şi unde trebuie bătute.

„Fantastic, dar, născut pentru a ruina, el şi-a ales meseria de zidar, şi o viaţă de om munceşte la construcţii, ocupat, în fond, cu distrugerea a tot ce i se nimereşte viu în cale. Şi se pricepe, zău, e inventiv, plin de inspiraţie! Şi eu, care pretind că m-am născut în zodia Zidarului, n-aş fi ştiut de unde să iau scînduri, cu ce să le aduc încoace, cît să plătesc unui muncitor, cît poate costa munca celuilalt. El însă, uite, se pricepe, i-a dat demonul ruinării acest har, şi biata Clopotniţă a şi pornit pe calea celor drepţi..."

— Bine, măi, dar cine v-a dat vouă dreptul?!

Vîntul, care bătea din altă parte, i-a dus cuvintele de le-a semănat pe povîrnişul cela hleios, unde în vecii vecilor n-a răsărit şi n-a crescut nimic. Jeannette s-a ridicat de pe scîndurile pe care şedea, a venit de s-a prins drăgăstoasă de braţul lui. Printr-o scînteiere de gînduri, soră cu nebunia, Horia s-a întrebat: au nu cumva i-au adus, pe ea şi pe socru, ca să i se prindă de braţ tocmai atunci cînd va fi înflorit sfînta revoltă în inima lui?! Mai apoi însă bănuielile au cedat, gîndurile s-au potolit. Auzi tu, mare noutate în zilele noastre — un om indignat pe-un vîrf de deal! A spus André Malraux undeva că, de cum au apărut maşinile, omul s-a ieftinit, şi cu cît progresează tehnica, cu atît scade preţul omului.

Era frig, bătea vîntul acolo pe vîrful dealului, şi părea că nimănui nu-i pasă de nimic. Simionel îi dă zor cu ciocanul. Balta cară scînduri, şi numai cei doi muncitori, lăsînd ferăstrăul, parcă-parcă şi-au ciulit urechea şi au amorţit în aşteptare. Asta oarecum îl obliga pe Horia să-şi continuie sfînta nedumerire.

— Cum se poate, tovarăşi, ca tocmai noi să ducem la groapă ceea ce stă de sute de ani...

Cei doi oameni, opriți din tăiatul scîndurilor, s-au uitat unul la altul de parcă s-ar fi întrebat: ce zice el, măi, învățătorul cela? Ei, ce zice... Vrea să știe cine a dat dreptul... să te întreb. După care aprind țigările și, cum două ațișoare de fum s-au ridicat peste cușmele lor, ferăstrăul iară mușcă, gemînd, din carnea lemnului.

— Stați, măi păgînilor!!

— Lasă-i, Horia, că, de, ce știu ei, sărmanii... Le-au zis să taie scînduri, și ei taie. Le-au zis să bată cuie, și ei bat. Hai mai bine acasă, că iaca am înghețat aici, pe dealul ista...

— Cum să ne ducem noi acasă, cînd mîndria trecutului nostru, tot ce-am avut mai sfînt...

A răsărit, de după deal, badea Timofte cu două coșuri de puieți în spinare. S-a oprit lîngă cei doi tăietori. Ferăstrăul a amuțit pe-o clipă.

— Merge-merge?

— Dacă îi bun ferăstrăul, de ce să nu meargă? Mata tot cu puieți te porăiești?

— Iaca, vreu să mai cîrpesc pe ici, pe colo livada.

— Nu fumezi o țigară cu noi?

— Dacă nu, că mă așteaptă baba acasă cu mîncarea...

Horia stătea și se întreba: cum s-a putut întîmpla că oamenii de-aici din sat să vină să îngroape cu mîna lor Clopotnița din care au venit răsărituri și apusuri secole la rînd? S-o fi săturat ei de dînsa? S-o fi săturat ea de dînșii? Și pentru ce, îngropînd-o, vorbesc pașnic de fumat, de puieți, de mîncare, că doar cînd vin la priveghi să-l petreacă pe cîte unul pe lumea celor drepți, nici nu fumează, nici nu îndrugă nimicuri...

Balta, după ce a sărbătorit neputința dușmanului său, s-a făcut deodată că-l vede:

— A, Ocrotirea monumentelor! D-apoi că noi de cînd așteptăm o mînă de ajutor...

— Nu cumva ai fi vrut să cărăm scînduri în doi?

— Nu, scîndurile le duc bine și eu, dar la bătut cuie ne-ar mai trebui unul. Scara îi josuță, Simionel, iaca, se întinde și nu poate ajunge sus de tot, iar pompierii, de, ca pompierii. Au zis că vin pe la amiază să ne aducă o scară lungă, și uite că ziua trece, iar de pompieri nici pomeneală.

Pompierii, firește, n-au fost pomeniți întîmplător. Amănuntul avea scopul de-a-l pune pe învățătorul de

istorie pe gînduri. După cum se știe, pompierii sînt o secție a miliției, și dacă însăși miliției i s-a ordonat să aducă o scară lungă aici în dealul Căprienei, înseamnă că fusta de scînduri a sărmanei Clopotnițe a fost măsurată și croită de croitori buni, care au cusut destul în viața lor...

— Ei, ce zici, ne dai o mînă de ajutor? Că, nalt fiind, frumos ca bradul, cum zice cîntecul...

— Părinții mei, Nicolai Trofimovici, nu m-au crescut pentru ca să vin aici la Căpriana și să bat în cuie Clopotnița lui Ștefan cel Mare.

Directorul părea dispus pentru o lungă și pașnică conversație:

— Hai, tovarășe, că eu nu-s dintr-a zecea, pe mine nu mă iei cu vorbe mari! Parcă părinții știu pentru ce-și cresc copiii? Iaca, ai mei, de-o pildă, visau să mă vadă polcovnic, pe cînd eu, soldat prost, nu mai pot scăpa de var, de ciment, și ba zidesc, ba o pornesc iară cu *rimontul*...

— Și porăiala asta din jurul Clopotniței cum se numește la dumneata?

— *Rimont.*

— Ce „rimont", tovarășe Balta, cînd se bat în cuie și ușa, și ferestrele...

Balta a rîs încet, domol, sătul, pentru că mîncase bine în dimineața ceea, și un rîs energic ar fi stingherit armonia asimilării hranei.

— Bine, 'tovarăș Holban, dumneata, care ai trăit vreo patru-cinci ani la oraș, chiar să nu fi văzut niciodată cum se face *rimont*? Obiectivul mai întîi se izolează — se face un gard, în jur se fac schele, se bat în scînduri ușile și ferestrele...

— Și mai apoi?

— Mai apoi, puțin cîte puțin, oleacă cîte oleacă...

— Cum, adică, puțin cîte puțin, oleacă cîte-oleacă?...

— Dapu, îi fi știind și dumneata că *rimonturile* iestea nu-s ele chiar așa de simple. Cînd ai cuie, îți trebuie scînduri, cei care au scînduri n-au ciment de-ajuns. Cineva spunea mai nu demult că a fi zidar înseamnă a ști încotro s-o pornești, ca să găsești ceea ce o să-ți trebuiască mai pe urmă.

— Și dumneata, zidar vestit, le-ai adunat pe toate cîte vor trebui la reparația Clopotniței?

— Cine știe ce-o să ne trebuiască mîne-poimîne...

— Cum, adică, cine știe? Dar voi, cei care o izolați, cum spui dumneata însuți, nu știți?!

— Noi încă nu știm nimic concret, pentru că n-avem *smetă*.

— Și devizul de ce nu-l faceți?

— Păi, cum să facem *smetă* dacă nu ni s-au dat bani?!

Asta e, carevasăzică, s-a lămurit în cele din urmă Horia. Nu-l mai supăra capul, l-au lăsat și frigurile în pace, dar îl tocea singurătatea în ziua ceea de început de primăvară, acolo în vîrful dealului. O, acest nesfîrșit chin al secolului nostru, singurătatea... Cum se face, de unde apare ea, singurătatea? Doamne, simplu cum nici că se poate. Iată, doi oameni, băștinași de-aici din sat, taie scînduri. Simionel bate cuie, fericit fiind să cîștige cîte „șinși ruble pe oră". Directorul își cultivă spiritul său primar agresiv, făcîndu-se că zidește ceea ce în fond distruge. Cumintele lui socru a legat două coșuri împreună, le-a pus desagă pe umeri, coboară cu ele încet drumul spre sat. Jenea tot umblă ca o umbră după dînsul, dîrdîie de frig. Îl tot roagă să meargă acasă, și la un moment dat Horia s-a gîndit: cum se poate explica faptul că, vorbind aceeași limbă, coborînd din același neam, moștenind aceleași tradiții, unii taie scînduri, alții bat cuie, ceilalți sapă puieți și numai el nu-și poate afla locul. Și dacă limba maternă, după cum citise el undeva într-un vechi dicționar, este o împletitură de cărări tainice, unde-și dau întîlnire cei legați printr-o anumită înrudire sufletească, apoi unde sînt cărările noastre, unde este mult trîmbițata înrudire sufletească?!

Soția îl scutura întruna de braț.

— Ai vrut să-mi spui ceva, Jenea?

— Am vrut să-ți spun că te iubesc.

De sub broboadă s-a ițit pentru o clipă țigăncuța ce scosese cîndva universitatea din minți. Apărea însă tot mai rar și mai rar țigănguța ceea dulce de altădată. După naștere s-a schimbat, s-a cam îngrășat, și cu toate că nu trecuseră nici patru ani de cînd s-au căsătorit, dar, vai, cît de puțin a rămas din ceea ce fusese frumos odată!

Ce-i drept, ea presimțea demult ce-o așteaptă acolo în satul natal și nu vroia, sărmana, cu nici un preț să se

întoarcă. Avea Căpriana asupra ei o influență grea, magică, o tot tîra undeva în afunduri. De asta nici n-o fi vrut să se întoarcă, de asta s-a și temut de cele oițe albe, dar parcă viața te întreabă ce vrei și ce nu vrei?!...

— Ei, și acum, Jenea, după ce mi-ai făcut această mare destăinuire?...

— Haidem acasă, c-am înghețat.

— Și Clopotnița?

— Vai de mine, știu că n-ai înnebunit să te ridici de unul singur împotriva unei lumi întregi!

— Atunci cînd se face o mare nedreptate și se distruge ceva sfînt, e nevoie ca măcar unul singur să se ridice și să strige: ajutor!

— Să se ridice cei tineri și proști, da noi, fiind mai mintoși și avînd un copil, haidem spre casă...

Au mers tăcuți, adică Jeannette mai scotea din cînd în cînd cîte-un „bună ziua" ori răspundea la binețe, pe cînd el venea posomorît, cu capul plecat, și n-a scos un cuvînt pînă în sat, pînă în ogradă, pînă în casă. Chiar și atunci cînd soacra l-a întrebat de unde vin ei așa tîrziu, iar el a vrut să-i răspundă ceva, nu-și putea descleșta gura, nu-și putea regăsi vocea.

S-a dezbrăcat, s-a vîrît în pat, culcîndu-se cu fața la perete. A stat nemișcat, cu ochii deschiși, ore întregi, privind negura nopții picurînd domol peste patul lor. În cele din urmă a primit întunericul în sufletul său și i-a plăcut, s-a rugat chiar demonului întunericului să țină noaptea asta cît mai mult, pentru a nu mai vedea urîțenia acestei lumi. În zori a adormit, mai bine zis, l-a furat un fel de amorțeală bolnăvicioasă, iar dimineața l-a trezit glasul soacrei, care, întoarsă de pe undeva, îi șoptea îngrozită bărbatului:

— Fierbe satul, nu alta! Noaptea nu se știe cine a smuls scîndurile de pe Clopotniță și le-a aruncat cît ți-i dealul cela de mare!

„În sfîrșit!" — și-a zis Horia cu glasul ostenit al unui om care a petrecut secole la rînd în bezna întunericului și care, la un moment dat, vede o zare de lumină în depărtare.

În sfîrșit!!

Ajunse în încurcătură, autoritățile satului au căutat să fie bătute scîndurile la loc, cît mai repede cu putință, dar vorba e că după fiecare zi vine cîte-o noapte, și ceea ce poate fi ziua bătut în cuie, noaptea poate fi smuls. Și iar mai vine o zi, și iar se aud lovituri de ciocan în vîrful dealului, dar cum se lasă noaptea, cineva dezbracă Clopotnița, aruncînd scîndurile cît colo. Dimineața directorul cu cei trei crai ai săi iar urcă dealul. Adună scîndurile, îndreaptă cuiele, bat totul la loc, zicînd că de data aceasta e de-fi-ni-tiv, dar cum se lasă noaptea, Clopotnița iară își scoate catrința, semănînd scînduri pe coasta ceea de deal.

Istețul director de școală a observat că cei care veneau noaptea să dezbrace Clopotnița își luau drept răsplată niscaiva scînduri, cam atît cît poate duce un om, alegîndu-le, firește, pe cele mai bune. Și nu e de mirare că a venit o zi cînd directorului nu i-au mai ajuns scînduri nici pentru o jumătate de Clopotniță. Sătenii sperau că astfel vor sfîrși toate, dar nu era Balta dintre cei ce se lasă bătuți.

A tot umblat prin satele vecine pînă ce a căpătat o mașină de lătunoaie. Erau rămășițele celea de scînduri bune mai mult pentru de foc și nicidecum pentru bătut în pereții Clopotniței, dar, s-a gîndit Nicolai Trofimovici, amu pe dracu o să mai aibă ce căra la casă. Căpriana stătea cutremurată. Te prindea mila să vezi o matahală tărcată în vîrful dealului, dar iată că mai vine o noapte și în zori bătrîna Clopotniță, găurită de cuie, se înalță mîndră și curată, iar latunoaiele zac claie peste grămadă, cum le stă lor mai bine.

— Ce mai faci, tovarășe director, cum o mai duci?

Ajuns de rîsul satului, Nicolai Trofimovici a lăsat cleștele, ciocanul, a urcat la volan și, Doamne, cîtă lume a tot cărat el la fața locului! A venit locțiitorul procurorului, pentru ca peste o zi să apară însuși procurorul raional. Au sosit doi adjuncți de la miliție și, înainte de a fi plecat ei, a venit însuși șeful lor. Au venit de la minister, de la comisariat, de la gazeta raională. Cercetările se făceau concomitent în trei locuri — la școală, la cîrmuirea colhozului și la sovietul sătesc.

Balta ținea morțiș la ideea unei acțiuni politice și

cerea să fie pusă pe banca acuzaților Căpriana ca atare. Să se facă un proces răsunător, să se pună cu toată ascuțimea problema luptei de clasă, pentru că ea și numai ea tulbură viața obștească. Șefii din raion schimbau priviri, îl îndemnau să prezinte în scris sugestiile, iar după ce le examinau, îl rugau să le lămurească ce-a vrut să spună în scris. Enervat, Balta a început a pune la îndoială competența șefilor raionali. Aceia, la rîndul lor, păreau a crede că au de a face cu un țicnit. Pentru că, în fond, despre ce era vorba? Ce s-a întîmplat? S-a bătut o clopotniță în scînduri. Bun. Cineva vine noaptea și fură colo o scîndură-două, acum toată lumea construiește cîte ceva, o fi avînd oamenii nevoie. Și dacă noi, pentru fiecare capăt de scîndură furată vom recurge la arestări, la luptă de clasă, unde ajungem?!

— Sînteți, tovarăși, niște mărginiți, le-a zis Balta și, fără a aștepta să vadă ce i se va răspunde, a urcat în mașină și a plecat la Chișinău.

Capitala Moldovei tocmai găzduia un festival european de cîntece și dansuri, capitala Moldovei tocmai se angajase într-o campanie amplă de susținere a procesului de destindere. Chișinăul n-avea timp pentru jalbele lui Balta, și nici vorbă nu putea fi de susținerea ideii unei lupte de clasă în nordul republicii. Au telefonat totuși la raion, să vadă ce se petrece. În urma explicațiilor primite i-au făgăduit lui Balta că vor reveni asupra chestiunii la momentul oportun. Balta s-a întors ofilit, cu un teanc de plicuri curate, și nopți întregi ardea lumina la el în casă, iar poștașii își rupeau șalele tot cărîndu-i directorului răspunsuri la jalbele trimise de el. Cînd nici raionul, nici capitala, nici Moscova nu mai reacționau la sesizările lui, atunci nici satele vecine n-au mai vrut să-i dea scînduri cu împrumut. În cele din urmă, l-au părăsit și cei doi tîmplari din brigada de construcții. Numai Simionel venea la director zi de zi, bătea la fereastră în zori ca să întrebe:

— Avem pe azi ceva, dom' director?

Balta nu ceda. Părăsit de autorități, rîs de lume, pornea împreună cu Simionel, adunau pe lîngă *selpo* lăzi vechi, doage, despicături de scînduri. Le cărau în doi sus pe deal, luau ciocanul și hai-hai, hai-hai, să acopere măcar partea dinspre sat a Clopotniței, care, nu se știe de ce, îl preocupa pe Nicolai Trofimovici în mod deose-

bit. Cu chiu, cu vai sfîrșeau pe întuneric, iar a doua zi toate trebuiau luate de la început. Căprienenii, înveseliți grozav de-o asemenea comedie, întîlnindu-l, îl căinau oarecum:

— Ce-i, tovarășe director, cu Clopotnița ceea?

— A, niște *fuligani*...

Marele deznodămînt s-a produs într-o noapte umedă și rece. Era prin martie și satul, necăjit de aceste nopți nesfîrșite, a tot forfotit îndelung. Hăt tîrziu, pe după miezul nopții, cînd luminile satului s-au stins, de pe dealul Clopotniței s-a auzit un răcnet de parcă își dădea cineva, sărmanul, sufletul. Oamenii au sărit de prin case care cum era, dar unde Dumnezeu să te vîri tu în bezna ceea! Au mai stat o vreme cu urechile ciulite spre vîrful dealului, așteptînd să vadă ce va urma, dar n-a urmat nimic.

„L-o fi găbjit, sărmanul, pînă la urmă" — se gîndeau sătenii cu o anumită părere de rău, dar nu se grăbeau să vadă ce s-a întîmplat acolo. Și codrul, și codrenii își au pravilele lor. De abia cînd s-a luminat de-a binelea, vreo cinci dintre oamenii mai așezați ai satului au pornit a urca dealul. Fațada Clopotniței stătea dezbrăcată numai pe jumătate, pentru că harnicul lui grijitor zăcea lîngă prag. Căuta, pe semne, ușa, o fi vrut să se ascundă în Clopotniță, dar nu-i ajunseseră puteri și acum zăcea, zgribulit, lîngă pereții Clopotniței. Deși cu cunoștința pierdută, totuși mai sufla încă. Altul în locul lui, după o asemenea uciganie, demult ar fi părăsit această lume plină de păcate, pe cînd el, trecut printr-atîtea, cînd a văzut consăteni aplecați peste el, mai cerca să și rîdă, dar se temea să nu se înece, și tot căuta tusea ceea care îl salva de fiecare dată...

— Sireacul, au zis oamenii.

Au trimis după căruță, l-au așezat pe-un mănunchi de paie, așa sîngerat cum era, l-au dus de-a lungul satului să-l vadă toată lumea. Pe la amiază a prins a fierbe, ieșindu-și din albie, străvechea Căprianâ. În dimineața ceea Nicolai Trofimovici se poräia cu „Volga" lui și, tot porăindu-se, la un moment dat s-a pomenit într-o tabără de dușmani răzvrătiți. Nici să ieși din ogradă, nici să te apropii de om, nici să legi capăt de vorbă.

Cam enervat de mofturile satului, Balta și-a înciuat casa, și-a urcat soața în mașină și a plecat la rudele din

Chișinău, convins fiind că în cîteva zile satul se va potoli. Susținere la Chișinău, zicea Nicolai Trofimovici, eu am pentru zece sate ca alde Căpriana. Făcuse însă o mare prostie plecînd, pentru că sătenii, în loc de a-l duce pe Simionel la felcerul din sat să-l bandajeze, pentru a se așeza mai apoi să facă o jalbă la miliție, au luat un șir de măsuri cu totul neprevăzute. Au cerut o mașină din colhoz, l-au dus pe Simionel în raion la policlinică și acolo au cerut mai întîi un certificat medical despre starea în care se afla. Cu aceeași mașină, fără a se întoarce în sat, au plecat la spitalul din Soroca, cerînd și acolo un raport medical, după care au mînat mașina toată noaptea, pentru a stabili, la Spitalul republican, starea psihică, nu tocmai normală, a lui Simionel. Cum documentele au fost gata, doi dintre bătrînii Căprienei s-au întors în sat, împreună cu Simionel, iar alții trei au urcat în avion și au plecat la Moscova, la procurorul general al țării.

Satul fierbea. Se transmiteau din oră în oră, din gură în gură, ultimele știri — unde-i băiatul, unde-s bătrînii; ce face Balta, ce face miliția, ce zice Chișinăul, ce zice Moscova. Nicolai Trofimovici, întors între timp, rîdea de porăiala satului. Prietenii din Chișinău i-au spus: nici o grijă. Auzi tu, i-a dat acolo unuia o pereche de palme, poate ceva mai îndesate decît ar fi trebuit, dar cum să nu te prindă furia, tovarășe, cînd, să vezi ce face măgarul? Noaptea fură scîndurile de pe Clopotniță, iar dimineața vine la dînsul să întrebe: „Mai avem pe azi ceva, dom' director?".

* * *

Pe neașteptate au sosit doi colonei de la Ministerul de Interne din Moscova, și cum au intrat în Căpriana, imediat au și început cercetările. De la poșta din satul vecin Balta a telefonat la Chișinău, comunicînd faptul, în urma cărei comunicări în receptor s-a lăsat o muțenie lungă, îngrijorătoare, dat fiind că Chișinăul nu știa nici cu spatele de sosirea înaltei inspecții. Moscova hotărîse să intervină în cazul Căpriana direct, pentru a evita orice influență locală.

Îngrijorat, Nicolai Trofimovici a urcat în mașină, dar îndată ce a ieșit la șosea, un locotenent de la ser-

viciul circulație i-a ridicat permisul, ordonîndu-i să se întoarcă și să nu părăsească Căpriana fără permis special. Văzînd una ca asta, Balta a cercat să mai telefoneze o dată la Chișinău de la poșta din satul vecin, dar telefonistele de la centrală i-au comunicat că linia e ocupată. Azi ocupat, mîne ocupat, poimîne ocupat...

Directorul școlii din Căpriana a început a avea visuri urîte. Visa urși, zăbrele de fier, nesfîrșite mlaștini și sărături ușor împădurite, friguroase și străine. Devenise deodată cuminte și omenos, punea copiilor numai note bune, dădea bineți tuturor bătrînilor. Oamenii îi răspundeau la bineți cu aceeași bunăvoință și, buni cunoscători ai legislației, făceau între ei presupuneri cam cît o să încaseze directorul — unii ziceau că patru, alții ziceau că șase, dar erau și dintre acei care urcau pînă la opt ani.

Și s-a ofilit, s-a posomorît Nicolai Trofimovici, pentru că, mă rog... Îi plăcea să fie director într-o școală medie intrată în reparație capitală, îi plăcea să umble cu „Volga", îi plăcea să găsească în faptul zorilor alături șoldurile unei femei zdravene și iubărețe, îi plăcea să se izoleze pe-un sfert de oră în cabinet, pentru a consulta cele două volume enciclopedice. Cînd toate acestea s-au pomenit sub un mare semn de întrebare, Balta a hotărît că e vremea să mai cedeze și el. S-a sculat într-o dese-dimineață, cînd Căpriana încă dormea, și, cum se obișnuiește demult printre moldoveni, a pornit spre cocioaba din mijlocul satului în care locuia Simionel. Bietul băiat, abia întors de prin spitale, cum l-a văzut pe director intrînd, a căscat gura pentru a mai trezi o dată codrii cu răcnetul lui, dar Nicolai Trofimovici a ridicat brațele sus:

— Stai, bre, nu mai urla atîta, că n-am venit să te bat! Am venit, iaca, să ne împăcăm. Hai, cît vrei ca să facem pace?

Avea cu el în buzunar cîteva sute și credea c-o să-i ajungă, ba chiar o să-i și rămînă. Căuta să le aranjeze pe toate cît mai în grabă, pînă se va trezi satul, dar să vezi secătura naibii — iese afară și se spală, apoi iese afară și se piaptănă, apoi iese afară să-și cureță capătul cela de pieptene.

Toată convorbirea decurgea în felul următor. Directorul, din casă, îl șoptește ceva, Simionel, de afară, îi

răspunde ca să audă toată mahalaua despre ce se discută. Şi iară Nicolai Trovimovici mai spune ceva, şi iară urlă de afară Simionel. Între timp află directorul că Simionel nici nu poate hotărî nimic. Atunci, la Chişinău, în urma expertizelor medicale, s-a format un tutorat. Cei cinci bătrîni care l-au adus cu căruţă din vîrful dealului au devenit tutorii lui Simionel, şi acum toate tratativele trebuiau duse cu ei.

Patru dintre cei cinci tutori au rămas indignaţi de însăşi posibilitatea unei asemenea înţelegeri, pe cînd al cincilea, după ce-a tot tăcut şi tăcut, deodată s-a pomenit zicînd cu o jumătate de gură:

— Eu unul, iaca, mai-mai aş fi pentru împăcare... Că amărîtul cela de băiet în viaţa lui n-a purtat o haină mai curăţică, n-a mîncat o bucăţică mai bunişoară. Cînd vine o bură de ploaie, curg şiroaie pe pereţii cocioabei celeia, că n-are cu ce-o acoperi, şi ce mare bucurie pentru dînsul că directorul şcolii o să taie copaci acolo în Sibir?

După o serie de tratative grele şi îndelungate, tutorii au cerut zece mii. Directorul, indignat, a plecat fără să le fi spus măcar la revedere, dar mai spre sară le-a propus trei mii. După care s-au mai întîlnit o dată, noaptea, în cancelaria şcolii, la o sticlă de coniac cu mere murate şi, din preţ în preţ, s-au oprit la şase mii. Cinci urma să le primească băietul, iar cu una mie urmau să fie acoperite cheltuielile legate de călătoriile la Chişinău şi la Moscova.

Aşa s-a făcut că Simionel a răzbătut, într-o bună zi, la un pui de viaţă bună. Chiar în ziua număratului banilor, nevasta unuia dintre cei cinci, femeie bună la inimă, dar cam zăpăcită şi harnică atunci cînd nu e cazul, l-a vîrît în autobuz şi au plecat în doi la raion. Din magazin femeia a ieşit cu un bărbat îmbrăcat din cap pînă în picioare cum i s-a părut ei c-ar fi mai bine. Costum de lînă, mult prea mare pentru statura lui, o pălărie albastră de fetru rezemată pe urechi, o pereche de pantofi din curele împletite, o cămaşă din fibre sintetice de culoarea vişinelor şi un trenci zis de Bologna.

La întoarcere, cînd au coborît din autobuz, Căpriana s-a făcut a nu-l cunoaşte pe acel domn elegant ce păşea încet, cu capul sus, iar nevestele celorlalţi tutori s-au repezit ca viespile la harnica lor cumătră. Îi trebuiau lui

„Bologna", pantofi din șfichiuri împletite, pălărie de fetru îi trebuia!!! În loc să-i cumpere o căciulă bună pentru iarnă, un paltonaș ieftin și cald, o pereche de pufoaice să aibă cu ce umbla toamna și primăvara, ea, toanta, se duce și-i cumpără cămașă din fibre sintetice, care stă acolo în magazin de șase ani de zile!!!

Au ajuns a se înțelege cu vînzătoarea să ia marfa napoi, dat fiind un caz excepțional, dar aici a intrat în joc demnitatea lui Simionel, căci mai era și mîndru, și plin de demnitate. Cum, adică, visase și el, cum visează toată lumea, la ceva mai bun, și cînd acest bun ajunge la dînsul, să fie întors înapoi?!

În cele din urmă, l-au lăsut în pace. I-au acoperit cocioaba, i-au cumpărat din colhoz o juncană — las's-o pască în pădure, a mai cîștiga și el un ban, iar restul rublelor, cît mai rămăseseră, au fost depuse la păstrare.

20

Nu se sfîrșește însă aici povestea, pentru că atunci cînd omului începe să nu-i meargă, apoi că chiar nu-i merge. Simionel acela, lucru care nici măcar să-i fi trecut prin cap sărmanului director, s-a dovedit a fi un mare fercheș. „Fă-i cinste hainei, și apoi ea singură o să-ți facă cinste" — tot repeta el o zicală culeasă cine știe de unde, și iată-l de cîte două ori pe zi înfiorînd satul din capăt în capăt. Dimineața se ducea să-și pască vițica, la amiază venea s-o adape, apoi iar o ducea spre pădure, pînă spre sară. Mergea încet, ducînd-o de funioară, îndemnînd-o pe ici-colo să ciupească iarbă pe sub garduri, între timp mai schimbînd o vorbă-două cu unul, cu altul. Nici o clipă însă nu putea uita că e băiat frumos și îmbrăcat la modă. Se supăra grozav cînd nu i se lăuda stofa hainelor, croiala, cusătura, și de la o vreme căprienenii, pentru a se mai desfăta un pic, ieșeau pe la garduri, pe la răscruci, să-l vadă pe băiat trecînd cu vițica pe drum.

Prin multe a trecut Nicolai Trofimovici, dar așa ceva încă nu i se întîmplase. Puzderie de comisii au răscolit hîrțoagele școlilor conduse de el, nori mari și grei au mocnit cu anii peste soarta lui, stoluri de corbi au tot rotit peste casele în care locuia, dar a știut de fiecare dată să se descurce. Sumedenie de dușmani l-au visat la

pămînt, dacă degeaba. Şi acum, cînd viaţa era de acum trăită, cînd greul cel mare era trecut, cînd întoarcerea la Chişinău era ca şi cum hotărîtă, apare deodată prostul cela cu viţica şi autoritatea unui om, adunată cu atîta migală, se năruie, se duce de rîpă.

Autoritatea unui post de răspundere nu este atît proprietatea celui care-l ocupă, cît atribuţia statului. Şi iertînd sumedenie de păcate diriguitorilor săi, statul urmăreşte atent autoritatea lor, şi cum nivelul de autoritate cade sub ceea ce poate fi admis, dă alarma, centrul de fuziune a puterii se închide automat, şi atunci — gata. Nici susţinerea, nici meritele, nici rudele — nimic nu te mai poate salva.

Astfel, nimeni nu a fost mirat cînd într-o bună zi au mai sosit în Căpriana doi inspectori de la Ministerul de Învăţămînt. Au venit, ziceau, aşa, în treacăt, să vadă ce se mai face pe-aici, dar trece o zi, două, trei, inspectorii par a nu se grăbi şi, în cele din urmă, iată-l pe Nicolai Trofimovici intrînd pe la farmacie. În cea de-a patra zi a fost convocat consiliul pedagogic. Se discutau chestiuni la ordinea zilei. Se vorbea domol, gospodăreşte ba de una, ba de alta, dar Nicolai Trofimovici, alb ca varul, cerceta îngrijorat o nouă crăpătură, apărută tam-nisam în tavanul cancelariei.

Puterea era singura hrană a cugetului său mocnit, răutăcios, veşnic setos de înjosirea aproapelui, şi iată că i se ia tainul. Apoi, prost cum era, dar o fi simţit el ceva, pentru că prima oară nu s-a mai aşezat în capul mesei, mulţumindu-se doar cu un scaun undeva lîngă uşă, de parcă mamă-sa l-a făcut anume pentru asemenea scaune modeste, şi el nici că să fi visat la ceva mai bun!

Avea o privire grea, de taur rănit mortal, şi, în adîncuri, clocotea veninul într-însul. Era supus la o grea umilinţă pe care, la drept vorbind, poate că nici n-o merita. S-au mai scos directori din şcoli, dar în asemenea hal! Nicolai Trofimovici îşi tot culegea în basma broboanele de sudoare de pe frunte şi tot aştepta, poate-poate va pune cineva un cuvînt bun pentru dînsul.

Pe la închiderea şedinţei a cerut cuvîntul şi Horia Holban. Directorul era numai ochi şi urechi. „Amu-i amu" — şi-o fi zis. Holban era marele lui duşman. Holban era cel care urma să-l îngroape cu totul. Nicolai Trofi-

movici era numai vînă, numai muşchi. Chiar s-a şi săltat puţin de pe scaun, de parcă se pregătea să-l apuce de piept, dar Horia îi tot dă înainte cu frecvenţa, apoi trece la problema manualelor, la programe, şi nici gînd să-l atace. Lumea fiind obosită, ora fiind tîrzie, vorbele lui Holban au prins a coborî la vale, căutînd a se termina cu o glumă. Balta se făcu negru. La un moment dat şi-a dat sama că marele său duşman nici măcar nu-l ia în consideraţie, de parcă nici nu ar fi existat. O asemenea batjocură i s-a părut peste putinţă...

— Vă rog, tovarăşi inspectori, să luaţi în consideraţie faptul că tovarăşul Holban are motive personale de ură împotriva mea.

Horia între timp s-a aşezat. Un altcineva a şi cerut cuvîntul, aşa că replica directorului rămînea oarecum suspendată în gol. Unul din inspectori, neştiind că se joacă cu focul, s-a mirat în auzul tuturora:

— A zis tovarăşul Holban ceva despre dumneata?

Balta a încercat să spună un cuvînt:

— De zis, ce-i drept, n-a zis nimic. Totul însă ce n-a fost spus, dar s-a subînţeles, a fost îndreptat împotriva mea. De asta am şi găsit de cuviinţă să atrag atenţia tovarăşilor inspectori. În ceea ce mă priveşte, tovarăşul Holban, chiar de-ar vrea, nu poate fi obiectiv.

— De ce, adică, nu poate fi obiectiv?

Nicolai Trofimovici s-a luminat la faţă — asta era replica pe care o păscuse o sară întreagă. Acum o avea în mînă şi era fericit.

— Pentru că a avut nenorocul să se căsătorească cu una frumuşică, iar celor frumuşele, ştiut lucru, le îmblă ochii ca la helge... Pe de altă parte, eu, aşa cum mă vedeţi, dar am avut dintotdeauna un mare, un tare mare succes la femei!

Învăţătorii au pufnit. A zîmbit pînă şi Horia — cine nu cunoaştea şireteniile Jeannettei de-a tot flirta azi cu unul, mîne cu altul. A lua cochetăria ceea în serios însemna a-ţi bate joc de tine însuţi.

Nicolai Trofimovici s-a aşezat însă satisfăcut, mîndru de întorsătura impusă consiliului pedagogic. Dacă e vorba de şah, mă rog, jucăm şah. Destul cît aţi tot mutat piese, mai mutăm şi noi una. Pe urmă vedem.

Îi plăcea grozav să se zvonească despre el că are succes la femei, că este implicat în cine ştie ce intrigi

amoroase. Pentru a-şi susţine oarecum reputaţia de mare fustangiu, cînd zărea, în nenumăratele sale călătorii, cîte o învăţătoare aşteptînd autobuzul, o invita în maşină s-o ducă pînă unde îi trebuie, numai pentru ca pe urmă să aibă posibilitatea de-a spune: o, da, o ştiu, am plimbat-o şi pe-aceea cu maşina!...

Femeile, cînd aşteaptă în ploaie autobuzul, iar de autobuz nici pomeneală, urcau, firește, pentru că dacă vrea prostul cela să se laude că le-a plimbat cu maşina, de ce să nu se laude! Horia însă, ştiindu-i firea vicleană, i-a zis odată soţiei: auzi, tu, să nu te împingă păcatul! Să mergi o mie de kilometri de jos, pe brînci să mi te tîrîi, să mori acolo pe-o margine de drum, dar să nu urci în maşina lui!

Deodată însă, veselia pornită atît de spumos a început a se sparge, a se fărîmiţa. O anumită jenă veni să atingă voia bună a tuturora. Horia, cu gîndul la ale sale, se uita nedumerit în jur, deoarece nu-şi dădea sama ce se petrece. O privire în stînga, una în dreapta. Lîngă dulapul cu cărţi şi-a zărit-o pe frumoasa sa soţie. Stătea pe scaun şi se facea cînd albă, cînd roşie. Stătea mică, disperată, neştiind ce să zică, ce să facă, unde să-şi aşeze mînile, şi în clipele celea de mare ruşine a detunat ca niciodată vocea lui Haret Vasilevici!

— Canalie!!!

Horia şi-a privit soţia lung, cu chin, cu necaz, cu durere, şi nu atît glasul, cît cugetul lui zdrobit a întrebat-o:

— Bine, Jenea, te-ai suit şi tu în „Volga" ceea?

Femeia şi-a plecat umilită fruntea, ţi Horia deodată s-a pomenit că-i lunecă pămîntul de sub picioare. S-a stins, aşa deodată, lumina acelei după-amiezi, şi prin fumul, prin ceaţa care s-a lăsat, pluteau sumedenie de cercuri colorate, care treceau unul prin altul în goana lor nebună. Se întîmpla ceva neobişnuit, ceva fatal se întîmpla cu el.

„Să mă ridic şi să plec de-aici."

Mîndria nu-i permitea să se lase scos cu targa. Mai bine să mori decît să te laşi scos cu targa de cei care te-au şi doborît. S-a ridicat deci singur, tăcut, şi-a luat din cancelarie trenciul, geanta şi a ieşit. Cu cîteva zile în urmă începuse a se desprimăvăra, dar mai apoi a căzut zăpadă şi mai era încă frig, era încă iarnă. Pustie

curtea şcolii, pustiu în ogrăzile vecinilor şi drumurile satului erau pustii. Vîntul mînă cîte o pală de zăpadă zgrunţuroasă în lungul drumului, apoi o ridică, o repede în cîte-un om, lovindu-l în obraz, dacă nu doare, mai mult pişcă decît să doară.

Ieşind pe drumul cel mare al satului, şi-a ridicat gulerul trenciului, zicîndu-şi că acum o să plece, o să părăsească aceste locuri, o să uite pentru totdeauna că există pe undeva o Clopotniţă, o Căpriană şi o dragoste amară cu miros de gutui. Cutremuraţi-vă şi nu păcătuiţi, a zis bătrînul Dosoftei în psalmii săi, iară noi ne cutremurăm, şi păcătuim, păcătuim...

În cîmp frigul a început a-l răzbate. Tot urcînd şi coborînd dealurile împreună cu drumul, căta în urmă, poate-poate îl ajunge vreo maşină. Colhozurile tocmai începuseră a căra îngrăşăminte de la gară, şi ba de după un deal, ba de după altul răsărea cîte-un camion încărcat, cîte-un camion gol — numai drumul Căprienei aştepta să i se facă mai cald. Ba las'că iese şi din Căpriana un camion.

La volan şedea un fost elev de-al lui. Era într-a zecea cînd a venit el cu Jeannette în Căpriana. Cuminte şi omenos, băiatul l-a luat în cabină şi, vesel, bun de snoave, pînă la gară i-a tot înşirat fel de fel de pătăranii, de parcă îl avea în musafirie în casă la el. Horia zîmbea pe ici, pe colo, cînd intuia după intonaţia băiatului că este ceva de rîs, dar nici nu vroia şi nici nu era în stare să pătrundă în miezul celor spuse.

Sala de aşteptare a gării gemea, ca de obicei, plină de lume. În sobă ardea un soi de cărbuni slăviţi prin putoarea lor aleasă, dar, în schimb, era cald, era bine. Horia şi-a găsit un locşor lîngă sobă, s-a aşezat tăcut, supus, şi nu se mai gîndea la nimic. Simţea că-' doare ceva în partea stîngă a pieptului, un gust de metal îi tot încerca cerul gurii. Bănuia că s-o fi întîmplat ceva cu inima, posibil să fi fost chiar vorba de-o catastrofă De, totul trebuie plătit pe această lume, iar marile zguduiri, oricum, vor lăsa cicatrice în inimile noastre. Acum, îşi zicea el, principalul e să rezist pînă la sosirea trenului. Va pleca numaidecît, cu primul tren va pleca. Dacă i se nimereşte tren spre nord, pleacă la Cernăuţi; dacă vine întîi spre sud, pleacă la Chişinău.

Peste o oră şi ceva a sosit un tren spre Chişinău.

Era un tren pentru muncitori care abia începuse a circula pe traseul Ocnița-Chișinău. Avea numai loc pentru a ședea, dar i se făcea tot mai rău, și pîndind un scaun liber, s-a culcat, ocupînd deodată trei locuri. Mai spre Chișinău în tren se începu o forfotă mare, vagonul se umplu. Lumea stătea în picioare, se sfădea pentru fiece colțișor, nu avea unde se așeza, nu avea unde-și pune lucrurile, dar pe el nu-l deranja, bănuind că s-o fi întîmplat ceva cu dînsul.

La Chișinău a coborît singur, a găsit punctul sanitar al gării. Spre cumplita lui mirare, s-a pomenit chiar zîmbindu-i domnișoarei de serviciu — răsărise undeva la orizont și gluma obișnuită în asemenea cazuri. Sfios din fire, Horia, cînd lega cunoștință cu cineva, o boteza cu o vorbă de duh, dar domnișoara în alb părea să nu știe șaga. L-a pus să se dezbrace pînă la brîu, l-a culcat pe-o canapea, după care a rostit vorbele celea grele și amare despre felul în care sătenii își distrug propria lor sănătate. Horia se simțea ofensat, a vrut să intre cu ea în discuție, dar între timp a venit „Salvarea" și mîndrul bucovinean pînă la urmă a fost totuși scos cu targa prin sala de așteptare a gării. Abia atunci cînd s-a văzut dus cu targa, abia atunci pentru întîia oară și-a dat sama ce-a vrut să zică marele poet anonim cînd a zis că „la nunta mea a căzut o stea".

* * *

Dar pentru ce am tot scoate durerile în văzul tuturora?... Mai ales acuma, cînd, după un tratament de aproape două luni, venim înapoi spre nord? Roțile trenului macină o toacă măruntă, înghițind distanțe, inima bate ritmic, măsurînd scurtul veac al unui destin uman, norii ba culeg, ba scapătă o lună palidă pe-un cer nesfîrșit, și bietul om, legănat de roțile trenului, cu toată durerea, cu toată povara necazurilor sale, în cele din urmă adoarme.

21

„— ...oo-ri-aaa!!"

A fost trezit din somn. Cineva, pe la trei de noapte, pe cînd dormea dus, l-a strigat pe nume și Horia a sărit

fript. Şi-a pus în grabă pantalonii, şi-a prins în picioare pantofii, părea gata să sară din vagon în goana trenului, după care a început a-şi reveni — staţi, tovarăşi! Unde, care, cine-l strigă?!

Vagonul, ostenit şi el de atîta alergătură, s-a potolit în cele din urmă şi dormea dus. În coridoraşul pustiu ici se arată o mînă, colo un picior ieşit de sub plapumă. Trenul stătea undeva într-o gară, în jur nici ţipenie de om, dar Horia era sigur că-l strigase cineva. Îi mai suna încă în urechi glasul cela tînăr şi disperat. Era un ţipăt de pescăruş pierdut în largul mării, o rugă, un răcnet de deznădejde era în glasul cela. Stătea deci pe jumătate îmbrăcat, stătea neclintit, cu auzul aţintit în bezna nopţii.

Nu urma însă nimic. Să i se fi năzărit? Să-l fi trezit din somn aşa într-o glumă un glas al cuiva? Umblă noaptea glasuri şi trezesc lumea din somn!!! S-a uitat prin fereastră — nimic, un şir de vagoane de marfă. S-a repezit la celălalt rînd de geamuri şi a rămas înmărmurit. O gară frumoasă, dată cu var, singura gară văruită de pe linia Odesa—Cernăuţi. Stătea acum în puterea nopţii molcomă, tihnită, cu lumina unui felinar abia clipocind în depărtare.

„Verejeni!"

Clopotul de la intrare a anunţat plecarea trenului, şi nu mai avea timp pentru cugetări. Într-o mînă plasa cu portocale, în alta geanta cu haine — şi fuga spre ieşire! A sărit din vagon cînd roţile trenului lunecaseră de acum. Nici nu mai avu timp să-şi ia rămas bun de la frumoasa gospodină, care se dovedise a fi atît de primitoare. Totuşi în clipa cînd vagoanele curgeau gîrlă, şi-a zărit însoţitoarea în uşa unui alt vagon. Venise, pe semne, în musafirie la o vecină de-a ei! Văzîndu-l pe peron, femeia i-a zîmbit în semn de drum bun. Cînd vagonul se îndepărtase, aşa încît vorbele ei mai puteau ajunge la el, pe cînd răspunsul lui hotărît că n-ar fi ajuns-o, femeia l-a dojenit:

— Mi-ai tot zis şi zis de dragoste...

Cu bereta ridicată sus, în mîna dreaptă, Horia a stat multă vreme, urmărind cum pleacă trenul, cum se stinge în depărtare becul roşu de la scara ultimului vagon. Toate se topeau împreună cu acest bec roşu, toate plecau spre nord, în ţara unde era soare şi frumos, unde anul întreg mirosea a stejar, stejar înmugurit, stejar verde,

stejar copt, pe cînd el rămînea aici pe dealurile iestea, unde şi-a îngropat tinereţea, unde şi-a pierdut sănătatea, şi unde nici măcar să-l fi aşteptat cineva.

„Pe semne, asta se şi cheamă soartă, şi dacă altceva nu ni s-a dat, atunci, mă rog, fie..."

Din tren a coborît lume puţină, şi cum s-au dat jos, au şi tulit-o în localul gării. Era ora din zori de zi, cînd sufletul vrea la tihnă, vrea la cald — fie iarnă, fie vară. Pornise şi Horia în urma lor, dar la uşa sălii de aşteptare s-a oprit. Mirosul cela acru şi stătut al unei săli mici rămase peste noapte arhiplină i s-a părut insuportabil. Afară, deşi cam răcoare, avea aer curat. S-a plimbat puţin pe peron, să-şi mai dezmorţească încheieturile, după care s-a aşezat pe unica bancă de lîngă intrarea în gară.

I s-a făcut, aşa deodată, dor de elevi, de cele două duzine de apostoli. Horărît că unul din ei l-a trezit din somn, făcîndu-l să coboare la Verejeni. Glasurile, orice s-ar spune, circulă prin spaţiu cum circulă, de-o pildă, semnalele radioemiţătoarelor. „... oo-ri-aa" — o, acel ţipăt îl mai înfiora şi acum. De obicei, îi ziceau „Horia Mironovici", mai rar — „tovarăşe învăţător", şi numai în cazurile grele, cumplite, excepţionale, îşi permiteau să-l strige pe numele mic, aşa cum ai fi strigat un prieten, o rudă, un frate...

Hotărît că n-a fost întîmplător ţipătul cela, hotărît că s-a mai întîmplat ceva acolo la şcoala din Căpriana. Ce-o fi fost la mijloc? Cerea copilul ajutor ori vroia pur şi simplu să-i spună că în noaptea din zece spre unsprezece aprilie a fost o furtună, a tunat, a fulgerat, şi s-a cutremurat pămîntul pînă în adîncuri? O, de-ar fi fost să fie aşa, să-i doară şi pe ei aşa cum îl doare pe dînsul, şi de-ar mai putea el afla al cui anume era glasul care l-a trezit din somn...

Împreună cu el au mai coborît din tren două învăţătoare tinerele dintr-un sat vecin. Mai întîi s-au repezit şi ele în sala de aşteptare a gării, dar mai apoi, cu aceeaşi viteză cu care intraseră, au ţîşnit de acolo. Se cunoşteau de pe la conferinţele raionale, şi cînd ieşeau din gară, Horia le-a zîmbit, ducînd două degete la beretă în semn de bineţe. Spre marea sa uimire, învăţătoarele au făcut

ochi mari și au plecat indignate în drumul lor, de parcă habar n-aveau cine-o fi fiind el. Gara însă era mică, pînă la ziuă mai aveau mult, și ele, neavînd unde se duce, se plimbau pe peron de colo pînă colo, dar, plimbîndu-se, căutau s-o întoarcă înapoi, înainte de-a fi ajuns la banca pe care ședea el, și Horia se întreba: ce Dumnezeu le-o fi șocat pe gîsculițele celea?

A, da, uitase cu totul... Hainele, după ce-au tot zăcut prin toate ungherele spitalului, erau boțite, împănate cu iz de mucegai și duhoare grea de formalină. Acum și barba îl cam da de sminteală — se bărbierise ziua trecută, înainte de-a fi ieșit din spital, dar, după o zi lungă de drum, după atîta zbucium și frămîntare, îi crescuse o barbă de parcă o săptămînă nu s-ar fi ras. Culmea decăderii sale o demonstrau pantofii, mîzgăliți ca vai de ei, cu probe de hlei de la periferiile orașului. „O fi crezut că sînt un depravat, un alcoolic..."

Pentru a nu-și compromite definitiv breasla, s-a ridicat de pe bancă, și-a luat lucrurile și, trecînd printr-o portiță, a ieșit în mica piață din dosul gării. Acolo se adunau și de acolo plecau zilnic autobuzele. Singurul bec ce lumina piața, spînzurat de-un stîlp, se legăna în bătaia vîntului, și pentru că se legăna, jucau un fel de ostropăț toate umbrele formate de acea palidă lumină.

Primul autobuz care ar fi putut să-l ducă pînă la o anumită cotitură, nu departe de Căpriana, urma să plece pe la cinci și ceva. Mai trebuia de așteptat, dar îl grăbea glasul cela disperat de copil. Unde mai pui că și becul, legănat de vînt, îl scotea din sărite. Umbrele nebune, ce tot dănțăluiau, deformîndu-se, îi insuflau un fel de ameteli. Lîngă clădirea gării dormitau, puțin cam dosite, două taxiuri cu luminițe verzi. Era mare lucru să iei un taxi în gara ceea, și Horia s-a repezit spre ele, dar ce ți-i bun cînd șoferii dormeau cu volanele în brațe, și nici măcar să se miște, oricît li s-ar fi bocănit la fereastră. Ieșiseră la serviciu fiindcă le veniseră rîndul, dar încolo — trîndavi și răsfățați, sătui de gheșefturi,— unde să-ți pornească el mașina și să plece în miez de noapte? Îți plătește din buzunarul lui o rublă-două, numai să-l lași să doarmă.

Horia și-a ales una din cele două mașini. Mai întîi a ciocănit la geam, apoi a prins a bate cu pumnul în

acoperiș, și a tot bătut pînă s-a crăpat un ochi sub șapca repezită de-a curmezișul căpățînii.

— *Cito takoe-e???*

— O chestie de mare urgență, tovarășe, pînă la Căpriana, e aici nu departe, plătesc oricît ar fi, tovarășe...

— Ocupat.

— Cum adică ocupat, cînd, uite, becul e verde?

— E verde pentru că îmi place să fie verde, da cînd nu-mi place, îi pun căpăcel și — gata, s-a zis cu verdele.

A vîrît o mînă undeva în fundul buzunarului, a scos de pe undeva un căpăcel și, într-adevăr, n-a mai fost lumină verde.

Era aproape patru. Să stai o oră și mai bine aici în piață, legănîndu-te împreună cu umbrele din jur, era prea mult pentru inima lui bolnavă. Mai bine, și-a zis, pornesc pe jos, de-a lungul șoselei. Bătrînii noștri au umblat mai mult pe jos și, slavă Domnului. Și destinul, și țara, și inima le-au fost întregi, împlinite. Pornește dar pe jos și el. Dacă nu-l ajunge nici o mașină din urmă, îl va culege autobuzul de cinci jumătate, undeva pe-o margine de drum. A face însă mișcări în aer liber e, oricum, mai sănătos decît a sta locului ș-a te legăna împreună cu umbrele. Scria Amosov într-o revistă, apoi și japonezii au confirmat, că fără cincisprezece mii de pași făcuți zilnic organismul n-are forța necesară pentru a se reface, și ziua fără șapte-opt kilometri străbătuți pe jos e ca și cum ar fi o zi pierdută.

A legat geanta de plasa cu portocale, făcînd din ele un fel de desagi. Și le-a aruncat pe umeri, pornind încet de-a lungul șoselei. Las'că au mai mers oameni noaptea, prin cîmp, cîte unul singur. Cerul, coborît jos de tot, se frămînta acoperit de nori, și nu te puteai dumeri — va ploua, va ninge, se va trece așa. Uneori, prin crăpăturile norilor se ițea o lună palidă, cu obrajii supți, ca un bănuț din vremi străbune, și cu toate că lumina ei abia flutura pe-o clipă, clipa ceea îi era de-ajuns pentru a-și găsi drumul, pentru a se regăsi în lungul acelui drum.

„Las'că nu se mai pierde lumea..."

Se depărtase de gară binișor, să fi făcut vreo patru kilometri, cînd a auzit un vuiet surd, ajungîndu-l din urmă. Un camion înalt și greu mîna pe inima șoselei cu o viteză nebună, cum mînă de obicei șoferii noaptea tîrziu, cînd știu că șoseaua e liberă și miliția doarme.

Horia căuta să ghicească: o să-l ia, n-o să-l ia? În sfîrşit, încercăm. Aşa cum era pe marginea şoselei, a ridicat braţul sus, stînd în raza luminii să fie observat de departe.

Şoferul, cum l-a zărit, a şi început a coborî viteza, dar un anumit instinct i-a spus că degeaba, n-o să oprească. Există o categorie de şoferi vicleni, care, cînd văd un om cu mîna ridicată, frînează, amăgindu-l, îndemnîndu-l să stea cuminte locului. Cînd acela, bucuros, se apleacă să-şi ia bagajul, şoferul deodată măreşte viteza, lăsînd în urmă fum amestecat cu înjurături dintre cele mai înverşunate.

Horia cunoştea şiretlicul, o păţise de mai multe ori. Nu vroia să mai fie prostit o dată, şi pe lîngă asta dorea să se întoarcă cît mai curînd la Căpriana. Îl strigase un glas de copil, acel „... oo-ri-aaa!!" i s-a oprit ca un nod în gît. Era datoria lui sfîntă să se înapoieze cît mai curînd, să afle ce s-a întîmplat. S-o fi întîmplat ceva straşnic, catastrofal, şi intuind că şoferul vrea să-l păcălească, a ieşit în mijlocul şoselei, rămînînd nemişcat ca un stîlp de telegraf, aşa încît maşina nu putea să treacă decît peste el.

O namilă grea, mare cît un vagon de marfă a scrîşnit din încheieturi, a fluierat cu guma roţilor pe asfaltul zgrunţuros şi s-a oprit. În ferestruica deschisă a cabinei s-a arătat obrazul fraged al unui băietan supărat şi nedormit:

— *Tvoia boga duşi mati...*

Apropiindu-se de ferestruică, Horia a zîmbit, pentru că i-a plăcut băiatul. Oricum, învaţă ruseşte.

— Frate, poate mă repezi pînă la cotitura de lîngă Căpriana. Îmi trebuie, uite, neapărat şi, ca din păcate, nici o maşină...

Băiatul şi-a scobit cu unghia o nară, îl deranja ceva acolo, după care a zis cu o jumătate de gură:

— Nu pot.

— Păi, parcă nu se duce maşina tot în direcţia ceea?

— De dus se duce ea, dacă n-am un'te pune. Nu vezi — cabina-i ocupată!...

Horia a desşuşit cu greu în umbra cabinei o mătuşă care, pe semne, picura. Acum s-a trezit din picurat şi se holba prosteşte în toate părţile — nu-şi putea da sama unde au ajuns, ce s-a întîmplat, de ce s-a oprit maşina.

— Care cabină, tovarăşe! Mă urc în lada ceea şi peste un sfert de oră...

Şoferul a trecut la cealaltă narä, mai mult pentru a nu o dezonora cu o totală indiferenţă, după care a zis:

— Ş'lada e ocupată.

— Hai, dă-o încolo, chiar atîta marfă ai, încît să nu fie loc pentru un om?!

— Loc este el, numai că marfa e cu nărav. Poate lovi.

— Lasă, tovarăşe, că dacă am ajuns eu teafăr pînă aici, nu mă sperii pe mine cu una, cu două...

— Mă rog, dacă o iei pe răspunderea dumitale...

Horia a trecut repejor la coada camionului, şi-a aruncat desagile în caroserie, s-a prins de usna lemnoasă şi de abia s-a săltat de la pămînt, că maşina a şi rupt-o din loc. Noroc de-o săritură bună, altfel lucrurile plecau, iar el rămînea să vină pe jos.

În sfîrşit, las'că-i bine. Maşina mînă la vale, el şade tupilat şi caută să vadă ce se întîmplă, unde-a nimerit. Nimic deosebit, nişte rămăşiţe de paie, dar... Mirosea a grajd. Apoi l-a mirat şi faptul că vehiculul e puţin refăcut, cum se făcea de obicei cînd era vorba de un drum special. Oblonul din faţă şi cele laterale erau sporite cu încă două rînduri de scînduri, aşa încît caroseria maşinii semăna mai mult a vagon. Drumul e bun, şoferul mînă, vîntul vîjîie pe deasupra, şi în goana ceea nu te puteai dumeri ce şi cum.

Tot strecurîndu-se în lungul caroseriei, tîrîş, spre cabină, deodată aude alături un sforăit. Între timp s-a mai iţit o dată străvechiul bănuţ de printre nori, şi în clipa cînd s-a luminat, a zărit, conturat pe fundalul cerului negru, un cap de armăsar tînăr, cu coama în vînt, cu botul aruncat departe, în noapte.

— Hai noroc, murguţule...

Tînăr şi de acum înţelept prin strădaniile sale, armăsarul şi-a întors capul. O, această vorbă blîndă în această lume zbuciumată, cum sună ea uneori ciudat şi jalnic! Strîmtorat în ungher de nişte druci, murgul îşi tot ciulea urechile, iar mai apoi l-a prins furia şi a încercat să muşte din scîndurile cu care erau sporite laturile caroseriei. Horia s-a ridicat în picioare, şi-a ascuns bereta în buzunar, să nu i-o fure vîntul, şi ţinîndu-se de ce putea, a pornit spre tovarăşul de drum pe care i l-a trimis Dumnezeu.

Va fi fost, pe semne, mîndru şi nărăvaş acolo în

luncile unde i-a fost dat să crească. Prea o fi zburdat, prea s-o fi bucurat de viață, prea o fi ajuns semeț, și asta l-a nenorocit. Istețimea, cît o mai fi rămas ea acolo, în lumea cailor, nu poate fi lăsată în voia sorții, ea fiind un bun obștesc și, deci, fiind bunul obștesc căutat, trebuie folosit rațional, în interesul tuturora. Drept care, iată-l pe armăsar urcat în mașină în drum spre cele gloabe bătrîne și supuse, care abia mai tîrîie căruța în urma lor.

Necheza, sărmanul, de atîta amar și disperare. Vom fi știind noi, de undeva, și limba cailor, pentru că nechezaturile celea îl înfiorau pe fiul Bucovinei. Armăsarul era numai nervi, numai spumă. Cînd s-a mai arătat o dată luna, Horia a observat că șoldul murgului e umed — putea fi sudoare, putea fi sînge, s-o fi lovit de ceva în goana ceea nebună...

— las', bre, s-or trece toate...

Cîndva, cu mii și mii de ani în urmă, oamenii au prins în pustiuri aceste făpturi mîndre și frumoase, le-au domesticit și multe milenii la rînd ele trăiesc împreună cu noi, tîrînd povara și umilința noastră, culegînd fărîmituri din palma copiilor noștri, înghițind paie și nedreptate, împărtășind cu o supușenie uimitoare destinele speciei umane. Au arat și semănat secole la rînd, s-au dus la războaie pe vremuri de restriște, au sîngerat alături de strămunii noștri și, întorși înapoi la vatră, se trudeau pînă cădeau pe cîte-o arătură, la cîte-o talpă de deal, și niciodată prin nimic n-au arătat că sînt nemulțumite de soarta lor.

Horia i-a pus calului mîna pe șale și s-a cutremurat de parcă s-ar fi întîlnit cu un frate mai mic, rătăcit demult prin lume. Caii au fost dintotdeauna o mare și nedestăinuită dragoste a lui. Se ruga de mic să-l ia tata cu căruța ori să-l pună să stea puțin călare, pînă ce roaiba culegea hrana din opalcă. Visa să aibă o pereche de cai ai lui, cai buni, frumoși. Vorba cîntecului:

Drag mi-a fost să văd în lume
Doi cai suri, cu hamuri bune...

Visele însă ca visele. După război a venit o foamete, oamenii au rămas fără vite. Mai apoi s-a făcut colhoz, unde-a mai rămas cîte-un cal, au fost duși la grajdul comun, iară el tot cu școala — azi are lecții, mîne are

lecții... La Chișinău parcă-parcă a mai uitat de cei cai suri cu hamuri bune, și deodată, cînd nici nu se aștepta, iară a încolțit vlăstarul cela de demult.

Oricît ar părea de ciudat, dar, ajuns însurat, ajuns tată, învățător cu studii superioare, el mai visa încă să aibă un cal. De nu, cel puțin să urce călare, să-l ducă la păscut într-o margine de pădure, să-l adape dintr-un izvor rece de codru, să-i mulțumească pentru tot ce-au făcut sărmanele dobitoace în decursul istoriei pentru mult pătimitul nostru neam. Vom fi moștenit noi, de la bătrîni, o limbă cu care țăranii le vorbeau vitelor pe care le aveau în bătături, și acum limba ceea, nefolosită, zace moartă în noi și ne doare.

Visele îi sînt frumoase, nesfîrșite, dar viața omului e scurtă, și Horia, în cele din urmă, și-a zis că nu e nimic de făcut, epoca nu poate fi oprită locului, nu poate fi întoarsă înapoi, fie că ne place sau nu ne prea place, și de n-ar fi fost întîmplarea asta ciudată în miez de noapte, în mijlocul cîmpului, pe semne că și-ar fi trăit viața fără măcar să fi atins cu mîna visul său de altădată.

— Dragul badei Murgușor...

L-a mîngîiat pe bot, a trecut cu palma încet peste coama aspră, încîlcită de vînt, spre urechiușele mici, ce tot fluturau întruna. Cu fruntea naltă, cu o pereche de ochi mari, sculptați frumos sub bolta frunții, armăsarul semăna cu un zeu antic.

Simțind mîna omului, a înlemnit, rămînînd în așteptare pe cît de bun, pe atît de rău. Horia a scos o portocală din plasă. Armăsarul a uitat pe-o clipă groaza călătoriei sale. A prins în buze ciudatul fruct de peste mare, i-a adulmecat mirosul, după care l-a aruncat cît colo. Las', și-o fi zis, ne vom lipsi. Că știm noi cum vin darurile iestea. Îți dau o portocală, mîne două — și pe urmă o viață întreagă te tot cară cine știe pe unde!

— Așa e, frate, cam așa e, a zis Horia zîmbind. Ce să-i faci, nu am avut noroc. Pe tine te-a făcut mamă-ta frumos, și pe mine frumos a vrut să mă facă. Drept care o viață întreagă sîntem siliți să plătim acest noroc, o viață întreagă nu dovedim să ne descurcăm dintr-o daraveră și intrăm în alta. Pe tine, iaca, abia te duc la ceea ce se chemă însurătoare, iar eu îs de acum după nuntă, după spital. Așa e, ce să-i faci. Zarvă mare în jurul nostru, ne pizmuiesc cu toții că sîntem frumoși, că orice

proastă e gata să meargă cu noi oriunde, şi în zavistia ceea oarbă a lor nici prin gînd să le treacă cum călătorim noi în vreme de noapte — zgribuliţi, degeraţi, într-o maşină hrentuită şi descoperită, aşa încît ne tremură pielea, ne tremură inima, pînă şi sămînţa din noi tremură!

Şoferul habar n-avea de cotitura despre care îi vorbise Horia. Abia de mai rămăseseră vreo sută de metri pînă la locul unde urma el să coboare, iar vîntul, cum a fluierat, aşa şi fluiera pe deasupra lor. Horia a ciocănit în creştetul cabinei. Şoferul abia-abia a frînat, dîndu-i posibilitate să-şi arunce lucrurile şi să sară în urma lor. Atunci însă cînd Horia a scos din buzunar o hîrtiuţă de trei ruble, maşina era de acum în plină goană. A stat o vreme mirat, cugetînd în mijlocul drumului — hotărît că era ceva suspect la mijloc. Pe semne, se fura ceva. Ori că maşina fusese furată, ori armăsarul, ori mătuşa ce picura în cabină — mare lucru dacă nu tocmai mătuşa fusese furată...

A aşteptat o vreme, poate se mai limpezeşte cerul, poate mai răsare de pe undeva o geană de zare, dar de unde... Frig, întuneric, că nu vedeai pe unde să pui piciorul. Cu chiu, cu vai a găsit cărăruşa ce ducea spre Căpriana, dar, coborînd, a aninat plasa în nişte tufe de măcieş. Pînă s-o descurce, s-au rupt cîteva aţe, portocalele au prins a coborî ele singure, de capul lor, spre Căpriana. Horia le prindea pe dibuite, le băga înapoi, ele iară cădeau. Şi tot aşa pînă ce, la un moment dat, l-a umflat rîsul.

S-a gîndit că ar fi un extraordinar început de film. Ecranul e numai beznă. În bezna ceea se petrece ceva straniu. Unul cade, altul se ridică, iară cad, iară se ridică, apoi, deodată, răsare luna de printre nori şi, cînd colo, nimic straniu. Pur şi simplu un sărman învăţător se întoarce noaptea de la oraş cu o plasă de portocale.

22

Căpriana hodinea. Urmaşii renumiţilor clopotari dormeau duşi, furaţi de un somn atît de adînc, atît de dulce, încît, dacă cineva ar fi început să care satul pe cealaltă coastă a dealului, te miri de s-ar fi trezit vreunul. Dormeau elevii cărora le-a spus el cîndva ce înseamnă pentru

om istoria, dormea marele lui dușman, directorul de școală, dormea volnica pasăre cerească, Simionel, împreună cu tutorii săi. Dormeau cucoșii, dormeau cînii — dormea tot, dormeau toate și cine știe dacă această obișnuință a ființelor umane de a le lăsa într-o clipă pe toate nu era din cele mai înțelepte soluții datorită cărora supraviețuim.

Horia venea pe aceleași cărăruțe, în lungul acelorași garduri, pe unde a tot umblat ani la rînd și i se părea că fiece copac, fiece fîntînă, fiece casă îl cunoaște și se bucură de întoarcerea lui. Supărările-s supărări, iar obișnuința unei conviețuiri crește pînă se cheamă dragoste. Se bucura deci și el, găsindu-le pe toate bune. Un fel de pace, de tihnă, de bunătate a început a i se revărsa peste toată făptura.

În mijlocul satului s-a oprit brusc. L-a înțepat, așa din senin, inima, și după înțepătura ceea a pornit a se zbate, și se tot zbătea nebună. Horia se uita în jur și se întreba: ce-o fi dat peste dînsa, ce putea să se întîmple, de unde atîta tulburare? În cele din urmă a zărit un gard de nuiele împletit frumos, cu grijă. A înțeles totul și a zîmbit. Vorba cîntecului:

Inima mea, inima mea
Iar începe a mă durea...

Vorba e că peste cîțiva pași începea ograda livezii cu gutui, se arătase de acum și acoperișul celor ce-au avut talent la limba franceză. El însă nu hotărîse — se va întoarce la ei, nu se va întoarce. Mai avea vreo douăzeci de pași, dar inima nu putea rămîne în neștire, inima vroia să i se spună dinainte, să i se spună acum, în clipa asta — da sau nu?...

Nu.

A trecut pe lîngă casa soției, pe lîngă casa copilului, fără să-și fi scăpat măcar privirea peste gard, fără să fi cules cu urechea necurmata mutenie a unei gospodării în zori de zi. Venea tăcut, cu aceiași pași cu care a mers de-a lungul satului, zicîndu-și că poate n-ar fi rău să intre să-și vadă băiatul, dar n-are timp. Trebuie să treacă mai întîi pe la școală, pentru că nu de dorul familiei s-a întors. L-a coborît din tren un țipăt de copil, și datoria lui era să treacă mai întîi pe la școală, să vadă ce s-o fi întîmplat.

Acum bătăile în partea stîngă a pieptului nu se mai simțeau, dar inima îl durea. Ea, sărmana, vroia să se întoarcă, vroia să-și vadă odrasla. O, acest pumn de carne vie ce respiră sînge și bate din aripi ca o pasăre — prin cîte păcate ne mai vîră, pe cîte drumuri ne mai poartă, și cum ne mai doare atunci cînd nu i se face dreptate...

* * *

La poarta școlii s-a oprit, suflînd din greu. Era ostenit de parcă ar fi făcut un drum cît veacul. S-a uitat în jur să vadă ce mai e nou pe-aici.

Nimic nou. Ușa beciului pururea deschisă, repezită pe spate, așa cum o găsise cu patru-cinci ani în urmă, și asta l-a bucurat. Gura beciului și umbrele ce izvorau de sub pămînt erau singurul manual bun de care se folosea la lecții.

Sus, la etaj, vuiau bănci mutate dintr-un loc în altul. Zornăiau căldări, pe sticla ferestrelor tremura flacăra focului de prin sobe, și peste toată sporovăiala ceea domnea un fir de cîntec vechi, îngînat de-un glas subțire de femeie:

I-i-i, ș-am avut o cărăruș㠄
Pîn' la mîndruliț㠄-n uș㠄...

Din toată bogăția noastră folclorică mătușa Arghira, îngrijitoarea școlii, și-a ales numai acest cîntec și-l cînta ore întregi, tot refăcîndu-l și potrivindu-l după dispoziția sa. O fi avut, pe semne, o dragoste nefericită și a ales cîntecul cela drept simbolul destinului său. Îl cînta zi de zi, cînd venea să facă curat și cald în cogemitea școală cu etaj. Poate însă nu era vorba de nici o dragoste, poate că femeia îl cînta mai mult de frică — cearcă de vină pe la miezul nopții, femeie singură, și muncește în pustietatea claselor ore în șir...

Stînd în poarta școlii, Horia s-a gîndit că, din punct de vedere istoric, figura cea mai importantă a școlii este, fără îndoială, mătușa Arghira. Femeie harnică și cuminte, atunci cînd nu i s-a întors de la război nici bărbatul și nici singurul său fecior, ea nu s-a sfiit de cuvîntul *uborșciță* și a venit într-o zi la școală, făcînd-o să-i țină loc de familie. Fără să știe o buchie, mătușa se neliniștea pentru sporul copiilor la învățătură, pentru

fiece geam spart, pentru fiece bancă, pentru fiece învățător posomorît. Într-un anumit sens ea era sufletul, simbolul vitalității școlii din Căpriana și, stînd acuma în poartă, Horia s-a gîndit că nimic nu s-a pierdut și nimic nu se va pierde atîta vreme cît mătușa Arghira se va scula cu noaptea în cap și va veni la școală să facă curat și cald.

Ca să n-o supere, a căutat să se strecoare neobservat în cancelarie. Știa că e cam slabă de înger și poate fi băgată în sperieți atunci cînd cineva dă buzna noaptea în școală. Unde mai pui că s-o fi sfiit, biata femeie, de munca ei grea și nu-i plăcea să vină peste dînsa cineva atîta vreme cît ea mai face curat încă. Învățătorii, știind această slăbiciune a ei, căutau să-i cruțe demnitatea.

În cancelarie Horia a aprins lumina, s-a așezat la măsuța unde-și ținea gospodăria clasei pe care o îndruma. A găsit în sertar cîteva numere ale săptămînalului „Cultura" și un ordin de la comisariatul militar prin care era obligat să se prezinte în termen de trei zile. Deși era un ordin vechi, l-a vîrît totuși în buzunar, iar gazetele și le-a pus de-o parte ca să le frunzărească mai apoi.

Mătușa a trecut prin coridor, dar nu mai cînta. O fi zărit pe podelele umede urme de pași. Pe semne, o să vină mai tîrziu să-l vadă. Horia și-a amintit de cele două gîsculițe din satul vecin, care îl tot ocoleau acolo în gară. Să fi ajuns el de rîsul tuturora, să se fi săturat chiar pînă într-atîta lumea de dînsul?

Și-a adus aminte că învățătoarele țin ascunsă pe acolo, pe după dulapuri, o oglindă măricică. A găsit-o, a spînzurat-o într-un cui și s-a uitat lung-prelung la ceea ce mai rămăsese. Fruntea, ochii și umeri obrajilor purtau pecetea Spitalului republican din Chișinău. Acesta era primul semnal al bătrînei cu coasa, deși, firește, se mai putea discuta cu baba.

Paralel cu aceste monologuri interioare, mînile au scos iute din geantă mașina de bărbierit, au conectat-o, umplînd cancelaria cu vuiet, de parcă ar fi trecut pe drum o duzină de tractoare. După care a ieșit în pragul școlii cu o garafă de apă de mai ieri, de alaltăieri și s-a spălat cît i-a ajuns apă. Pantofii îl dădeau de gol cu hleiul adunat prin strada Melestiului. S-a dus la butoiul cu apă de ploaie de după școală, întorcînd înapoi civilizației mult pătimiții săi pantofi.

În aceste cîteva luni de cînd a fost plecat, iară s-a obișnuit a duce de unul singur mica sa gospodărie, și a tot trebăluit ba una, ba alta, pînă a ajuns la el, pentru nu se știe a cîta oară în viața lui, acea subțire aromă de gutui. Devenise ceva fatal, ajunsese un fel de soartă aroma ceea dulce, și-l prindea de fiecare dată în clipele cele mai neașteptate. Acuma, curățindu-și haina în cancelarie, se mira de unde vine. Auzise pași prin coridor, dar nu le-a dat nici o importanță, crezînd că umblă mătușa cu treburi de-ale ei... Și, cînd colo, iară vin gutuile...

Privirea lui obosită a căzut pe podea, apoi a lunecat încet, în lungul scîndurilor, pînă la încălțările ei. După o clipă de șovăială, de nedumerire, privirea a prins a urca pe picioare, pe coapse, pe sîni, pe umeri, pe bărbie, pînă a ajuns la cei doi ochi mari, căprui, aproape negri. Erau aceiași. Ochii cu care se tot sfădise și se împăcase, ochii pe care îi visase și îi blestemase de atîtea ori...

Nu o mai văzuse de la consiliul cela pedagogic. Socrul fusese de cîteva ori pe la dînsul, aducîndu-i ba una, ba alta, dar ea nu se arătase. Adică, vorbă să fie... Bătrînul livădar, de fiecare dată cînd venea, îi dădea de înțeles că el nu a venit singur, împreună cu dînsul au mai venit oameni, de acolo din Căpriana. Și parte bărbătească, și parte femeiască au venit, și dacă Horia vrea să-i vadă, el poate să se repeadă să-i cheme, că, uite, nu-s departe, stau colo în curte. Horia se făcea a nu prinde aluziile, cu toate că bolnavii din salon se mirau și-l tot întrebau cine-o fi fiind femeia ceea tînără, frumoasă, cu ochi căprui, aproape negri, ce tot venea împreună cu bătrînul. Au săpat și în obrajii ei aceste grele două luni de zile. Nimic din ceea ce a fost al vostru nu se va trece fără să lase urme în voi...

Așa e, firește că e așa.

— Bună dimineața, a zis, într-un tîrziu, femeia.

Horia nu i-a răspuns. A revenit la curățitul hainelor, că, uite, se face ziuă și au să-l găsească colegii dezbrăcat în cancelarie. Jeannette stătea în prag cu o legătură. Adusese ceva de acasă. I-o fi adus, pe semne lucrurile, s-a gîndit Horia. Între timp femeia a făcut cîțiva pași, a pus legătura pe măsuța lui, apoi s-a întors pe prag, unde stătuse.

Vroia să spună ceva, vroia să-l întrebe ceva, dar i s-a tăiat glasul la prima silabă. Horia și-a ridicat fruntea să

vadă ce s-o fi înecat ea așa deodată. Biata femeie — îi tremura bărbia, îi tremurau obrajii. Se tot întorcea și privea în altă parte, ca să n-o vadă el în asemenea hal, își mușca buzele, pentru a-și stăpîni emoțiile, dar furtunile o rupeau bucăți. Horia s-a gîndit că, pe semne, din clipă în clipă va prinde a boci. Nu o văzuse niciodată atît de zbuciumată, și i s-a făcut milă. Oricum, fusese prima lui dragoste, i-a născut un copil. Putea să nu se mai întoarcă la dînșii, mă rog, îl privea, dar nu se cuvine s-o umilească, pentru că, umilind-o, își umilea și propriul său copil, adică se umilea pe sine însuși.

— Ai vrut să-mi spui ceva, Jenea?

Femeia a sughițat, înghițindu-și lacrimile.

— Și eu, proasta de mine, după ce te-am așteptat, și te-am așteptat, și iară te-am așteptat...

— La ce bun atîta așteptare?

— Apoi, vroiam și eu să știu, vroiam să te întreb cum rămîne cu noi...

— Cum a fost, așa rămîne.

Femeia stătea nedumerită în prag și, pentru că el se tot căznea cu hainele, a venit lîngă măsuță și a dezlegat legătura pe care o adusese.

— Nu te necăji cu vechiturile celea, las', le-a curăți mama acasă. Ia mai bine și te schimbă — uite, ți-am adus costum, cămașă, albituri. Și pantofi ți-am adus.

Horia a rămas oarecum mirat.

— Cine ți-a spus că m-am întors?

— Tata mi-a spus.

— Și el de unde a putut să știe acum în zori, cînd toată lumea doarme?

— Te-a văzut cînd ai trecut pe lîngă noi. Zicea că ai trecut și nici măcar n-ai întors capul spre casa noastră...

— Cum putea el să mă vadă?

— Ei, cum! Stătea lîngă fereastră și te-a văzut. Că tata, de vreo trei săptămîni încoace, cum se aude Odesa — Cernăuți, — că noaptea se aude pînă la noi cînd trece, — se trezește, se așază lîngă fereastră și așteaptă.

— Tu nu te trezești cînd trece Odesa — Cernăuți?

— Mă trezeam la început, dar pe urmă nu am mai avut puteri, fiindcă lecțiile tale mi le-au dat mie. Vin acasă moartă de oboseală, și chiar de mă trezesc pe la miezul nopții, cînd se aude trenul, pe urmă iară mă fură somnul... Tata, așa bătrîn cum este, dacă îi mai tare, ține mai mult.

Legătura cu haine curate, călcate, cu acel nespus iz de casă proprie, l-a mai înseninat puțin, și Horia s-a gîndit: iată încă o ființă pentru care făcea să te mai arăți o dată prin Căpriana. Bătrînul livădar care știe a plămădi arome de gutui. Ceilalți numai poartă aromele, dar de adunat, de plămădit, de frămîntat le frămîntă el, cu toate că mînile i-s numai noduri și bătături.

„În sfîrșit, s-o terminăm odată cu asta" — și-a zis.

A tot scos și scos din cele ce erau pe dînsul, dar, cînd a ajuns la albituri, mînile i-au spînzurat în lungul trupului și au zis că nu. Cum adică nu, le-a certat Horia și s-a mirat cumplit, căci trăiau de-atîția ani împreună, nu se mai jenau unul de altul. Totuși se petrecuse ceva în viața lor, și în urma acelei întîmplări ea nu mai avea dreptul la goliciunea lui. La suferința lui. La nefrumusețea lui.

Femeia l-a privit oarecum nedumerită, apoi o fi intuind ce se petrece în inima lui și s-a retras în coridor. A stat puțin de vorbă cu mătușa Arghira, iar cînd s-a întors, el își punea de acum cravata. Hainele vechi zăceau aruncate jos, la întîmplare. Femeia s-a aplecat să le adune, dar el a oprit-o:

— Lasă-le.

S-a ridicat, vinovată.

— Am vrut să le adun, să le iau acasă.

— Să stea aici.

— Așa pe podea?

— Am să le bag în dulap, după hărțile celea și las' să stea.

— Mă rog...

A mai urmat o pauză, după care iară a început să-i tremure bărbia. El însă nu o mai jelea, și Jeannette, cînd a văzut că toate-s în zadar, a deschis ușa să plece. Înainte însă de a fi ieșit, a întrebat încet, ostenit:

— Știi că pe azi n-avem lecții?

— Cum adică? De ce?

— E sîmbătă. Facem subotnic.

Adunînd hainele și ticsindu-le în dulap, să nu se vadă, Horia a dat de plasa cu portocale și i-a zis:

— Ia-le acasă. Pentru băiat.

Femeia s-a uitat la portocale, apoi la el. A pornit cu mîna spre plasă, apoi, brusc, și-a retras-o.

— Dacă nu...

— De ce nu?

— O să mă întrebe de unde le-am luat.

— Păi, îi spui...

A adunat păturele basmaua în care adusese hainele.

— Ce să-i spun?

— Îi spui că-s de la mine.

— Şi cînd o să mă întrebe de ce n-a venit el singur să mi le dea, eu ce să-i spun?

— Atunci, ia-le pentru tine, că, oricum, e primăvară, avitaminoză, şi tu, istovită de-atîtea lecţii...

— Dacă nici mie n-au să-mi prindă bine.

— De ce?

— Pentru că mă pot întreba şi eu — de unde or fi ele?...

Horia a săltat din umeri.

— Cum doreşti.

Femeia a plecat. Se făcuse ziua albă, satul se trezise demult, dar becul orbitor al cancelariei îl mai ţinea în zodia nopţii trecute. Dreapta învăţătorului a prins a urca, găsind, la locul obişnuit, butonul de plastic, dar înainte de a-l fi apăsat, l-a fulgerat sensul acestei mişcări.

Îi plăcea s-o petreacă, atunci cînd pleca înainte, şi Horia, rămînînd în cancelarie, o privea prin fereastră şi-i plăcea s-o vadă cum se depărtează ea prin fundul ulicioarei. Cu cît se îndepărta, cu atît devenea mai mică, mai scumpă, mai dragă. Stingea, de obicei, becul, dacă era pe înserate, s-o vadă cum se tot duce şi duce ea, dar acum nu mai avea dreptul la acele obişnuinţe vechi. Plătise prea scump duioasa sa dragoste, acum trebuia să-şi cruţe inima.

Între timp mătuşa a terminat-o cu deriticatul. Horia şi-a luat teancul de gazete, a ieşit în coridor şi a urcat în clasa de unde ani la rînd tot studiază umbrele ce se strecoară din măruntaiele unui beci. Îi plăcea încă din copilărie să vină la şcoală cînd sobele mai vuiesc încă, iar podelele umede încep a se zbici în aşteptarea poporului obraznic şi gălăgios. Şi-a pus scaunul lîngă fereastră, s-a uitat o vreme ţintă la gura întunecată a beciului, pentru a vedea cum stăm cu vremea. De sus nu toarnă, răsăritul e rumen. Las' că-i bine.

Noutăţile săptămînalului „Cultura", de, vede numai Domnul... Aceleaşi articole din anul trecut şi de mai anţărţ; pregătirea preşcolară, predarea limbii în clasele

mici, literatura în clasa a zecea, unde punem liniuță și unde punem două puncte. Un tînăr scriitor publica un fragment de scenariu, și Horia l-a citit cu multă luare-aminte. Scenariile îi plăceau prin laconismul, prin concizia lor, le ținea minte de minune, apoi, cînd apărea filmul pe ecran, se ducea să vadă ce-a rămas din fragmentul cela publicat.

Deodată o coloană de informații l-a făcut să fluture din cap a mare mirare. Printre demnitarii pomeniți că au participat la o oarecare solemnitate a dat și de profesorul Ilarie Turcul. Că ajunsese de acum profesor în toată legea nu s-a mirat deloc, dar după titlul de profesor mai urma unul — de membru-corespondent al Academiei de Științe. Horia s-a gîndit că e o confuzie la mijloc — Turcul încă nici nu-și susținuse doctoratul, iar la Academie stăteau la rînd vreo cincizeci de doctori, așteptînd să fie aleși, și cum se poate să ajungă un candidat acolo unde atîția doctori de atîta amar de vreme se căznesc și nu pot ajunge?

A recitit informația, de data asta foarte atent. Totuși titlul îi aparține lui I.S.Turcul. Mă rog, cine caută să urce cu orice preț, acela pînă la urmă urcă, dar prețul, prețul — iată, Ilarie Simeonovici, esența problemei. Dacă prețul avansărilor este renunțarea la tot ce avem mai sfînt, atunci, ferească-ne Domnul...

23

— Carevasăzică, 'neața copii!

Stăteau grămăjoară, așa cum au intrat buluc pe ușă; stăteau emoționați, rușinați de emoțiile lor. Se umpluseră de suflet alergînd din fundul ogrăzii. O veche slăbiciune moldovenească — se iau la întrecut, cine ține așa mai mult. Vestea întoarcerii învățătorului a căzut peste dînșii ca din senin — se tot mirau de nu mai puteau nici ei înșiși de atîta mirare.

Horia ținuse să vadă cu ochii lui cum vor primi ei vestea. Și a văzut. Pe la nouă și ceva, atunci cînd directorul, gospodăros și plin de importanță, punea clasele la muncă, învățătorii, aflînd că s-a întors Holban și că e de acum în școală, s-au repezit sus la etaj să-l vadă și să-i ureze bun sosit.

Lui Horia i se părea că vede aievea cum se răspîn-

deşte zvonul. Se răspîndea ca undele unui emiţător de radio, lărgindu-se şi înmulţindu-se de la clasă la clasă, de la elev la elev. În sfîrşit, iată că vestea ajunge şi la cei douăzeci şi patru de apostoli ai lui, care tocmai începeau a dezgropa nişte tufe de vie în fundul ogrăzii. La început parcă nu le venea a crede, apoi o fată a pus jos hîrleţul, unul din băieţi şi-a aruncat lopata, — şi au pornit cu toţii, ca o herghelie de strîjnici, spre şcoală.

— Bun venit, Horia Mironovici!

Stăteau grămăjoară, îmbrăcaţi care în ce-a avut, pentru că la subotnic se obişnuia a veni în haine de lucru, în ceea ce purtau ei acasă. Oricît ar părea de ciudat, tocmai în vechiturile celea tocite de muncă şi alergătură le stătea bine. Hainele de zile mari prea erau cumpărate la întîmplare, iar de ţinuta şcolară li se făcuseră tuturor lehamite. Atîţia ochi frumoşi, atîtea feţe, atîtea glasuri, şi pentru toată bogăţia individualităţilor umane, numai două culori — cafenie pentru fete, cenuşie pentru băieţi.

— Ce-i acolo, măi! S-o întors Horia? a întrebat din coridor cu o voce răguşită unul ce nu putea trece prin îmbulzeala de la uşă şi nici nu era destul de nalt ca să vadă peste capetele altora.

Era acelaşi Ion Coţofană, pe care l-a proslăvit cîndva învăţătorul de istorie, zicînd că viaţa vine de sute de mii de ani, pentru a trece prin I. Coţofană, şi se duce mai departe. Faima ce a căzut atunci aşa cam din senin peste dînsul i-a trezit nu atît setea pentru cunoştinţe, cît vitalitatea. Şi-a văzut înainte de treabă şi iată s-a făcut mare, a devenit bărbat în toată puterea cuvîntului. La şaptesprezece ani. Cu celelalte, de, vedem mai pe urmă...

— Bun venit, Horia Mironovici. Am întîrziat, iaca, oleacă.

Nici urmă de stinghereala pe care-o aveau ceilalţi. Şi motivul întîrzierii lui era cunoscut. Fuma într-un colţ şi nu a vrut să-şi arunce ţigara, ci a rămas să mai tragă cîteva fumuri, pentru a nu pierde din buzunarul lui. Îl ştia toată şcoala de mare fumător. Ba se lăuda el însuşi cu această patimă a sa. Ca să vezi, la şaptesprezece ani moare dacă nu trage un fum de ţigară!

— O slăbit, sărmanul, a zis o fetişcană bună de inimă şi nu prea deşteaptă.

— Dacă nu chiar, a zis alta cu mai puţin suflet şi

mai mult tact.

— Copii, poate lăsați ușa în pace și vă așezați în bănci? Odată ce ați venit să mă vedeți...

De abia herghelia s-a urnit din loc, că cineva a și țipat cu disperare:

— Un'te vîri, măi!! Fiecare se așază la locul lui!

Spuma gălăgioasă a elevilor s-a risipit prin toate unghere-le, iar Horia s-a apropiat de fereastră, mai cercetînd o dată gura beciului. Acum umbrele ce izvorau de sub pămînt trebuiau să-l ajute să scoată din împletirea celor douăzeci și patru de glasuri un singur glas, glasul ce l-a trezit noaptea trecută, silindu-l să coboare din tren.

„Dar făcea oare, pentru o nimica toată, să mai treacă o dată prin Căpriana?"

Făcea, hotărît că făcea. Sînt lucruri pe care omul e obligat să le cunoască pînă la capăt, sînt fire pe care omul e obligat să le despice în patru, altminteri n-o să înțeleagă ce se petrecea pe lume atunci cînd i-a fost dat și lui să treacă prin scurta sa viață de om.

Între timp elevii au prins a șușoti, discutînd cam cum arăta el atunci cînd a plecat, cum arată acum la întoarcere, ce se știe și ce nu se știe încă despre bolile cardiace. Cu toată veselia și buna lor dispoziție, erau și ei cam palizi, cam istoviți. Hrana nu a fost niciodată grija de căpătîi a moldoveanului — mănîncă ce se întîmplă, cînd se întîmplă, că, ia te uită, măi, ce se mai alintă acela, sau aceea...

— Ei, și cu ce vă lăudați, cum o mai duceți?

Violeta Zamfir, o fată frumoasă și zdravănă, ce se gîndea la măritiș încă de prin clasa a opta, a ochit un loc liber în primul rînd de bănci și a venit de s-a așezat chiar în fața lui. Să fie mai aproape. Era îndrăgostită de învățătorul de istorie, îi tot vîra bilețele de dragoste prin cărți, prin caiete, bilețele pe care Horia i le întorcea cu aceeași regularitate, făcîndu-se că nu le-a citit

Acum, după o despărțire de două luni, ochii ei mari, verzui, sărbătoreau. Horia a lăsat fereastra în pace și a pornit a se plimba prin clasă, evitînd privirile ei. De obicei, cînd o vedea învăpăiată, gata-gata să-i vină cu mărturisiri, o scotea la tablă, îi punea întrebare după întrebare, pînă o încurca definitiv, și biata fată, amenințată de-o notă proastă, uita pîn' una-alta de dragoste. Acum nu putea recurge la metoda veche. Era subotnic.

Ochii verzui se topeau, iar el umbla printre bănci și se gîndea cum să-i facă vorbăreți atîta vreme cît mai stăruie în memorie glasul ce l-a coborît din tren.

— Carevasăzică, toate bune și frumoase?...

Clasa a zecea și-a ciulit urechea. Nimeni nu zisese că toate-s bune și frumoase, dar cînd te întreabă cineva cum o duci, iar tu taci chitic, e ca și cum ai fi zis că toate-s vechi, adică totul e bine. Ceva dospea, tăinuiau ei ceva acolo în inimile lor. Stăteau, suflau, clipeau, fiecare gînduindu-se la ale sale. Horia a mai venit o dată să vadă ce zice gura beciului, apoi mîndria întregii Bucovine s-a trezit în el. Și-a săltat privirea, trecînd-o peste gardul școlii, peste acoperișurile caselor, apoi, tot mai sus, mai departe, urcînd coasta dealului. Și inima, o, această inimă a lui, dar ce înseamnă inima atunci cînd din toate părțile te îndeasă miros de zgură, de cărbune, de blestem.

— O ars sărmana Clopotniță, a zis cineva din fundul clasei. Iaca, asta ne și este noutatea...

Horia, firește, știa de acel mare pîrjol, dar nu știa cum arată vîrful cela de deal cînd nu mai era încununat de-o clopotniță veche. Un deal obișnuit, pustiu și gol ca toate dealurile. O, ploaia ceea din miez de noapte, cum îl mai durea ea acuma, căci chiar dacă poate ceva omul, atunci cum să se ridice el împotriva unei ploi venite într-un miez de noapte?

— Cum s-a putut, măi copii, una ca asta?!

Atît a vrut el să-i întrebe. Pentru aceste cîteva cuvinte făcuse un drum atît de greu pînă la ei. Copiii mai întîi s-au repezit cu toții să-i povestească, după care au amuțit cu toții, și, în cele din urmă, s-a ridicat Violeta Zamfir. Glasul ei frumos a umplut cu unduiri melodice întreaga clasă. Cu o săptămînă în urmă, zicea fata, noaptea, sîmbătă spre duminică, a pornit să ploaie și chiar că era o ploaie nemaipomenită. Turna cu găleata. S-a făcut întuneric, turna că te treceau fiorii, fulgerele, ca niște șerpi de foc, măsurau cerul dintr-un capăt în altul...

— Și oamenii?

— Oamenii stăteau prin case, babele băteau mătănii, crezînd că a venit sfîrșitul lumii. Mai apoi, cînd a detunat deasupra Căprienei, am înghețat cu toții. Fiecare credea că anume în casa lui o nimerit, da pe urmă,

cînd cătăm noi, o zare de foc fierbe în vîrful dealului. Şi para focului celuia tot creşte şi creşte acolo unde era mai înainte Clopotniţa, acoperind tot cerul. De plouat ploua, dar ce folos?! Nu degeaba spun bătrînii că ceea ce aprinde fulgerul, nu mai poate stinge mîna omului. Cu cît turna, cu atît creştea para în vîrful dealului, şi a tot încolăcit Clopotniţa de jur-împrejur, pînă n-a rămas nimica dintr-însa...

Şi a tăcut, căzută pe gînduri.

— Atît?

Violeta stătea în cumpănă — să spună, să nu spună...

— Cam atît.

În aceeaşi clipă însă a sărit friptă din fundul clasei Maria Moscalu.

— Las' că vă spun eu totul, Horia Mironovici. Ploaia ca ploaia, fulgerul ca fulgerul, dar se zvoneşte prin sat că mare lucru de nu s-o fi folosit vreo secătură de urgia ce-a dat peste sat şi s-a dus de i-a dat foc Clopotniţei...

Horia şi-a dus palmele la tîmple, s-a mai tînguit o dată, pentru a nu se ştie cîta oară s-a tînguit:

„Doamne, de n-ar fi venit pe capul nostru atît de cumplită, atît de năpraznică, atît de cruntă ploaia ceea..."

— Mulţumesc, fetelor. Staţi jos.

Vroia să-i audă pe ceilalţi, trebuia să afle pînă la urmă al cui era glasul care l-a trezit în miez de noapte, făcîndu-l să coboare din tren.

— Şi multă vreme a ars ea acolo, în vîrful dealului?

Părerile erau diferite. Unii susţineau că a ars ca un şumuiag de paie — ici s-a aprins, ici nu mai e. Alţii cîţiva erau de părere că ea nici măcar n-a ars cu pară, ci mai întîi a fumegat o vreme şi, cum fumul cela a slăbit-o din încheieturi, s-a prăvălit pe spate şi acolo i-a şi fost sfîrşitul. Veşnic bolnăviciosul Anastasia a zis că nici aşa nu a fost. Fulgerul mai întîi a prăvălit-o, zicea el, a dat-o jos, şi abé după aceea o prins a arde.

Horia, după ce-a tot urmărit această împletitură pestriţă de voci, le-a propus:

— Să vorbească mai întîi cei care-au fost şi-au văzut totul cu ochii lor.

Au prins a se codi: „Hai începe tu". — „Da de ce anume eu, ia te uită ce mai boier, de amu dacă s-o luăm de la margină, vorbeşte tu!" — „Da de ce anume de la margină, că nu sîntem la împărţitul rîndurilor, la şcoală sîntem?!"

După care s-a așezat o liniște adîncă, ciudată, țesută din neputința elevilor, și în liniștea ceea bietului Horia iară a început să i se facă rău. Îl treceau sudorile și inima, sărmana lui inimă, iar a prins a bate neregulat, ca o ciocănitoare bătrînă la o margine de pădure. Trebuia să ia un validol, dar nu se putea hotărî să scoată în prezența elevilor cutia, căci un învățător suferind nu mai este el același învățător.

— Aș vrea să cred, a rostit el în cele din urmă cu o voce stranie. Se tulburase atît de mult, încît i se schimbase pînă și glasul. Aș vrea să cred că cel puțin o jumătate, cel puțin o treime din voi au fost în noaptea ceea sus, în vîrful dealului...

— Au fost mulți, a făcut așa, într-o doară, Ion Scutaru. Se duceau care mai de care...

— Cine anume?

— Păi, cine-i știe, că alergau așa cu grămada... Mata vrei pe nume să ți-i spunem?

— Pe nume.

— Ei, dacă pornim și-aici să facem listă...

S-a mîhnit clasa a zecea, s-a veștezit așa deodată și a amuțit pe multă, pe foarte multă vreme.

— Tu însuți, Scutarule, ai fost?

Mai vine o pauză, după care Scutaru zice oftînd:

— O fost moșu-meu Mihai, și două căldări avé cu dînsul.

— Ce fel de căldări?

— Căldări de-ale lui din gospodărie.

— Pline erau căldările?

— D'ce să fie ele pline?

— Păi, ce avea să facă el cu două căldări deșarte în vîrful dealului? Unde să le umple? Ai văzut tu acolo fîntîni?

— Iaca, asta n-o pot spune, a zis Scutaru puțin cam năucit. Că avé două căldări știu bine, dar că erau pline ori deșarte...

Horia a mai trecut o dată printre bănci.

— Carevasăzică, din partea clasei noastre s-a repezit să stingă Clopotnița numai moș Mihai. Frumos. Două căldări goale la douăzeci și patru de elevi — cam cîte cîți elevi vin la o căldare deșartă, cine îi tare la matematică?

Liniște, peste tot liniște. Liniște în cancelarie, liniște prin coridoare, liniște prin cabinet, liniște și în

curtea şcolii. Subotnicul e pe sfîrşite. Copiii au adunat frunze uscate, crengi, le-au dat foc, şi acum, strînşi în jurul focului, stau tăcuţi. Ciudat, dar acest fum de frunze uscate, aprins undeva într-un fund de livadă, îi stîrnea de fiecare dată dor de satul său natal, dor de Bucovina. Acum îl durea nu atît inima, cît Bucovina îl durea. Sate mici, tăcute, săritoare la nevoie. Poate nu erau ele chiar atît de avute, poate nu-şi ridicau case chiar atît de frumoase, în schimb erau pline de tîlc şi demnitate. Acolo focul n-o să-şi facă de cap, acolo pînă şi fulgerul îşi alege îndelung locul unde să cadă, ştiind că la orice coştereaţă aprinsă se vor repezi oamenii, pentru că focul e unul din cele mai vechi semnale de luptă — luptă pe viaţă şi pe moarte.

Trenul din care coborîse el noaptea trecută o fi intrînd acum în Cernăuţi. De nu-l scula din somn glasul cela, ar fi colindat de acum uliţele satului natal, ar fi intrat în vechea casă părintească. A coborît însă, i se năzărise că l-a strigat cineva dintre elevii lui, a crezut că s-a întîmplat cine ştie ce mare nenorocire aici în Căpriana, şi, cînd colo, două căldări deşarte, atîta a putut el aduna în patru ani de învăţătorie.

— Uite cum facem, măi băieţi. La despărţire am să vă mai pun cîte-o notă. Da de data asta nu va fi vorba nici de istorie, nici de limbă, nici de trigonometrie. Am să vă pun note pentru curaj. Vă chem pe rînd, după catalog, şi fiecare, în măsura curajului pe care îl va avea, să-mi spună scurt, în două-trei cuvinte, de ce nu s-a putut duce în noaptea ceea să stingă focul din vîrful dealului...

Se rătăcise pe undeva catalogul şi a scos din perete lista celor de serviciu.

— S-o începem de la capăt, cu Anastasia.

— Eram bolnav, Horia Mironovici, aveam anghină, că nu mi-o trecut nici pîn'acuma şi mama nici azi nu vroia să-mi deie drumul la şcoală...

Acesta, şi-a zis Horia, n-o să strige învăţătorul noaptea prin somn, acesta, cel mult, o s-o cheme pe mama.

— Bun. Stai jos. Cucu Petru.

A sărit ca un iepure din culcuş. Ochii mici, hîtri, poate-poate cineva îi suflă o vorbă, dar clasa tace, şi atunci el porneşte la drum de unul singur.

— Să vezi mata, Horia Mironovici, că eu taman în

sara ceea, adică în noaptea ceea, dacă se poate spune așa, pentru că era de acum noapte și atunci de ce să nu spunem că era noapte?...

— Putem spune, firește.

— Apoi, să vezi mata, Horia Mironovici, tocmai în noaptea ceea m-am apucat și eu să-mi curăț ciubotele, și le-am pus împreună cu obielele la uscat...

Rîdea toată clasa, a zîmbit și Horia — chestia cu obielele și cu ciubotele i-a plăcut. O explicație concretă, convingătoare, chit că acel Cucu era un derbedeu și un leneș fără pereche.

— Șezi jos. Nevoie Elena.

— Să ies la tablă ori se poate de-aici, de pe loc?

Pufăiește, nu știe cu ce să înceapă, și în vreme ce stă ea și se chinuie, prietena ei a pîrît-o, dar a pîrît-o în așa fel ca să audă toată clasa:

— Își făcuse părul în sara ceea.

Horia i-a spus fetei să șadă, apoi, cînd i-a venit rîndul celei care a pîrît-o, el nici măcar nu i-a strigat numele, pentru că nici una, nici alta nu-l coborîseră din tren. Iar lista celor douăzeci și patru de elevi se topește, se trece, și Horia începe a se întrista — se poate să i se fi năzărit? Se poate să fi fost glasul cela disperat o simplă halucinație?

În sfîrșit, ultimul elev a spus că el dormea, pe dînsul nici măcar nu l-au trezit atunci noaptea, cînd a fost pojarul cela, și Horia s-a ridicat, a prins lista pe perete, la locul ei. S-a întors la geam, s-a mai uitat o dată la gura beciului, la umbrele care cerneau prin căscătura ușii deschise și o tristețe ca o apă de mare a început să-l fure, ducîndu-l în afunduri.

Stăteau, bucurîndu-se că s-au revăzut, dar erau străini ca niciodată — dascălul și elevii lui. Se mira cum de-a putut rămînea el patru ani în satul ista, cum de-a putut lucra în școala asta, respirînd același aer și împărtășind rodul sufletului său celor care îi erau atît de străini. Nici rude, nici consăteni, nici viță din vița aceluiași neam. Întîmplător vorbeau o limbă, trăiau pe același pămînt, studiau aceeași istorie, dar încolo — ca de la cer pînă la pămînt...

Deodată, s-a întors cu fața spre clasă și le-a zîmbit. Le-a dăruit un zîmbet la despărțire, pentru că așa se obișnuiește printre oameni. Le-a zîmbit în amintirea ce-

lor ploi, acelei gripe asiatice, în amintirea acelei lecții care i-a răsturnat întreaga lui viață.

— Bine, copii, acum puteți pleca.

Se ridicau cu greu, stingheriți, vinovați, ieșeau unul cîte unul. Cele două prietene care au ieșit ultimele au avut buna-cuviință să închidă grijuliu ușa în urmă lor, și dacă în toți anii de școală n-au învățat de la dînsul decît acest lucru, bogdaproste și pentru atît. Le era sincer recunoscător, pentru că, chinuit de durere, nu mai avea nici timp, nici putere să se ridice și să o închidă singur, pentru a putea lua un validol.

Tableta l-a calmat puțin. Horia stătea la măsuță cu coatele înfipte în scîndura de brad, cu obrajii îngropați în palme, cu privirea stinsă pe jumătate, și cum stătea, la un moment dat a cedat, a căzut, s-a prăbușit, și în locul unui tînăr și arătăgos învățător din Bucovina a rămas să stea la masă un biet țăran nevoiaș de la poalele Carpaților, un țăran împovărat de griji și chinuit de soartă, așa încît nici el însuși nu mai știa încotro s-o apuce...

* * *

„— ...oo-ri-aaa!"

Ușa clasei a scîrțîit încet, pe furiș, ca o șoaptă. Ba i s-a năzărit chiar glasul care-l trezise noaptea trecută și-l coborîse din tren. De astă dată însă numele nu i-a fost strigat, ci rostit în șoaptă. Acum stătea nemișcat, în așteptare. Mai avea nevoie de-o frază două, măcar de cîteva cuvinte, să le compare cu ceea ce mai păstra memoria, dacă nu, că prea încet, cu sfială, se mișca ușa clasei lor.

— M-am întors, Horia Minorovici, m-am întors, pentru că...

Uimit cum era, Horia s-a ridicat de la măsuța la care ședea. În cadrul ușii stătea Maria Moscalu, sacul cela cu cartofi, care nici măcar nu bănuise că trecutul Căprienei se cheamă și el Istorie. La drept vorbind, tocmai fraza ceea senină și nevinovată l-a îndemnat atunci să țină prelegerea despre ceea ce se numește „istorie".

Maria stătea în pragul ușii, Horia lîngă măsuță. Se uitau tăcuți unul la altul și învățătorul se gîndea: încaltea de-ar fi fost elevă eminentă, de-ar fi fost frumoasă, ca să poți zice — de, așa fată înțeleg și eu. Era micuță,

modestă, și micile ei farmece păreau și ele adunate la întîmplare. La un moment dat însă sfîntul har care o plăsmuia și-a dat sama că prea a luat-o razna cu Maria asta, și a căutat să-și termine munca cu ceva-ceva mai acătării. I-a dăruit ochi frumoși, o pereche de ochi nemaipomeniți. Ochi albaștri, dar nu albastrul cerului de primăvară, ci albaștri de neamul albăstrelelor ce cresc vara prin grîu.

Și tot stăteau — ea în prag, el lîngă măsuță. Horia se mira: ce Dumnezeu, că doar mai nu demult, cînd i-a venit rîndul s-o întrebe de ce nu s-a dus să stingă Clopotnița, Maria a zis că ea cocea pască în noaptea ceea, pentru că s-a întîmplat să fie tocmai Sîmbăta Paștilor. A fost poate singura în clasă pe care a crezut-o. Era dintr-o familie nevoiașă, cu mulți copii. Mamă-sa și-a pierdut sănătatea lucrînd la tutun și tot umbla prin spitale, iar Maria de prin clasa a șasea era gospodină în casă. A mirare era însă faptul că, atunci cînd a strigat-o, Maria avea cu totul alt glas. Pur și simplu nu-i venea a crede că glasul unui om poate, într-un sfert de oră, să se schimbe atît de mult!

— M-am întors, Horia Mironovici, pentru că...

Se rușina cu fiece cuvînt, glasul îi tot scădea, dar, oricît ar fi scăzut, nu mai putea fi nici o îndoială că acest glas l-a coborît din tren. Horia era fericit. Nu-l mai supăra, nu-l mai durea nimic. Inima bătea încet, ritmic, sănătos.

— Și ziceai că te-ai întors, Marie?...

— M-am întors să vă spun că nu a fost nimic din toate născocirile înșirate în clasă. Care gîlci, care copturi, care păr făcut, care ciubote, că prostul acela nici măcar să fi avut ciubote — îmblă în niște vechituri cu șireturi. Adevărul este că frica nu ne-a lăsat în noaptea ceea să ne repezim în vîrful dealului.

— Cum, adică, frica? V-ați temut de ploaie, de noapte, de foc?

— Ne-am temut de director.

— Păi, să fi ajuns voi chiar atît de fricoși?

Maria, sprijinindu-se ba pe un picior, ba pe altul, a oftat.

— Cearcă de nu te teme! Nu vezi mata cum s-a așezat el în satul ista și se ține, cu dinții se ține! De amu într-o vreme se zicea că, gata, l-au scos cu totul. Femeia lui îmbla ziua întreagă cu ochii plînși, împacheta lucru-

rile, da iaca vremea trece și ei nu se mai mișcă din Căpriana.

— Lasă, Marie, vreme trece, vreme vine...

— Apoi, așa o fi fiind, Horia Mironovici, numai că, vezi mata... Pînă să treacă ea, vremea ceea, directorul vine la școală zi de zi și pe unde calcă, nu mai crește iarbă verde. Să vezi mata ce face el la lecțiile de literatură! Nu ne lasă în pace pînă nu împle catalogul clasei cu de „doi" și de „trei". Amu, cît nu erai mata, ne adunam prin coridoare și ne puneam la cale noi înde noi. Ce se va întîmpla cu mata pînă la urmă nu știa nimeni — unii ziceau că o să vă întoarceți, alții ziceau că v-ați și dus înapoi în Bucovina. Ei, ș-am stat noi și ne-am gîndit. L-or scoate pe director ori nu l-or scoate, te vei întoarce mata ori nu te-i întoarce, nimeni nu știe, da noi iaca mîne-poimîne terminăm școala. Dacă ne înfundă el la examene cu întrebări suplimentare, dacă ne pocnește cu cîte-o caracteristică proastă, ce te faci, un'te duci cu dînsa?!

Maria a înghițit în sec, repezind capul în lături, de parcă se lupta cu un puhoi de ape tulburi și reci. Valurile țineau s-o acopere tocmai cînd îi rămînea o nimica toată ca s-ajungă la mal.

— Iaca așa s-a întîmplat că Clopotnița ardea sus, pe deal, iar noi jos, în sat, lăcrămam și nu îndrăzneam a ne duce...

Acest glas subțire, curat și sonor ca un clopoțel, l-a fermecat cu desăvîrșire. Acum el nu mai culegea sensul cuvintelor, mulțumindu-se cu muzica acestui glas tînăr, și se temea s-o întrerupă, se temea să facă o mișcare. Poate-poate se mai înfiripă, poate-poate mai spune ceva. Prin pojghița subțire și fragedă a adolescenței răzbătea sufletul de cetățean, se mișca spre lumină mugurul unei personalități. Asta e tot ce poate face o școală atunci, firește, cînd ea poate ceva.

Clopoțelul, în cele din urmă, a amuțit. A fost o muncă prea lungă, prea grea, prea istovitoare pentru puterile ei modeste, și atunci Horia a întrebat-o:

— Bine, dragă Marie, dar cum se face că tu, uite, nu te-ai temut! Că doar directorul iată-l stă în pragul școlii. Te-o fi văzut cînd ai trecut cu toată clasa odată, apoi ai ieșit, și iară te-ai întors...

— Da ce-o să-mi facă? a zis Maria arțăgos. De dus

să învăț undeva mai departe nu mă pot duce, că a tot trecut pe la lecții și m-a tot îndesit cu note proaste, de-o să-mi fie rușine să ies cu atestatul cela din sat...

Horia și-a plecat fruntea, s-a gîndit în sinea lui: „Sărmana literatură! Pînă unde au ajuns lucrurile, dacă în numele ei sînt pedepsiți tocmai cei în care a mai rămas un pic de curaj și demnitate...".

A pornit încet spre glasul care l-a trezit din somn, spre glasul care l-a coborît din tren, spre glasul care îl purtase, fără să fi știut, în inima lui. S-a oprit în fața fetei, a cules în palmă cei doi obraji rotunzi și gingași. Ochii Mariei s-au aprins și albăstrelele de grîu se legănau valuri-valuri, de parcă s-a ridicat soarele și ele se legănau cu grîu, cu spice, cu rouă cu tot.

— Se poate să te sărut, Marie?

A simțit în podul palmelor cum i se rumeneau obrajii, dar nu se putea despărți de această minune fragedă, gingașă, rotundă. Copila stătea nemișcată, cumincioară, și numai genele au scăpătat puțin-puțin, stingînd pe jumătate acel cîmp de albăstrele.

— Dacă nu, Horia Mironovici. Că să nu ne vadă. Să nu ne rîdă.

Învățătorul și-a coborît brațele, și trădată de această mișcare, fata a rămas rumenă, învăpăiată, de parcă iară cocea pască și acum a lăsat pe o clipă gura cuptorului. Stătea și aștepta să vadă ce o să spună învățătorul ei. A ascultat-o și acum urma să-i spună ce a fost la mijloc.

— Bine, dragă Marie. Mulțumesc.

Bucuroasă de cele auzite, fata s-a întors, a mișcat ușa cu umărul, și în timp ce umărul ei deschide ușa, glasul cela divin, clopoțelul cela de argint, care îl trezise noaptea din somn iară a dispărut, și de acum un alt glas, glasul ei obișnuit, dintotdeauna a întrebat:

— Da cu istoria satului cum rămîne, Horia Mironovici? Să se fi pierdut ea chiar cu totul, să fi ars împreună cu Clopotnița?!

Horia a tresărit, pentru că Maria i-a pus degetul pe rană. Era, în fond, chinuitoarea problemă care-i măcina puterile zi și noapte, de cum a aflat despre incendiul din Căpriana, dar nu-i ajungeau puteri, nu îndrăznea să îmbrace în haina limbii materne această mare durere. Făcuse însă această muncă grea una din elevele lui și

iată că, îndemnat de acea elevă, el trebuia să rămînă față în față cu acel adevăr greu și să ia atitudine.

— Cum se poate una ca asta, Marie?! Că doar istoria n-o fi însemnînd numai cioburi și vase de lut scoase de savanți la marginea Orheiului! Istoria nu se concentrează doar în icoane și clopotnițe ridicate în vîrfuri de deal, oricît de vechi și oricît de mărețe ar fi ele. Istorie se cheamă și zborul navelor spațiale, și ploaia din zece spre unsprezece aprilie, și daravera din școala noastră. Dacă vrei să știi, pînă și faptul că ai plecat împreună cu toți, dar te-ai mai întors o dată, pînă și vesta asta cu buzunărașe în care ai venit azi la școală să-mi povestești despre marea noastră frămîntare, pînă și ea va ajunge un martor al istoriei!

Mirată cum nu se mai poate, Maria a întrebat:

— Mata, Horia Mironovici, nu cumva îți bați joc de mine?

— Se poate așa ceva?!!

Maria deodată a pufnit, apoi a prins a rîde deschis, din toată inima.

— O să ajungă vechitura asta în istorie, cum nu... Că, iaca, stau cronicarii cu pana după ureche și-o așteaptă...

Rîzînd, a deschis ușa și a ieșit, iar el s-a apropiat de fereastră să vadă cum va mai trece ea o dată, a patra oară cum va trece pe lîngă mult temutul director. Maria mai rîdea încă atunci cînd ieșea din școală. Directorul a ridicat un braț, oprind-o brusc locului, dar Maria, ori nu l-a văzut, ori s-a făcut că nu-l vede, dar a trecut pe lîngă dînsul cum ai trece pe lîngă un stîlp de poartă atunci cînd din poartă n-a rămas decît un singur stîlp.

Horia stătea lîngă fereastră și se gîndea că de acum încolo Maria Moscalu rămîne a fi omul lui de nădejde aici în sat. Glasul cela va rămîne pururea cu el. Vor trece ani, Maria se va mărita, va deveni o bună gospodină, o bună mamă, dar și ea, și bărbatul ei, și copiii lor,— toți vor fi oamenii lui, rămînîndu-i credincioși, orice s-ar întîmpla cu dînsul. Aceasta era roada cîmpurilor lui, singura avere adunată la treizeci de ani.

Așa stînd lucrurile, nu mai avea unde pleca. Baștina învățătorului crește din baștina elevilor săi, și nu mai poate fi o altă baștină pe lume.

Pe la vreo zece a ieşit şi el din şcoală. Cer senin, soare, dar, vai, înţeleapta noastră piele nu vrea să creadă în acest început de primăvară. Totuşi una e sudul, alta e nordul, şi vor mai trece multe zile pînă vor ieşi moscălaşii Căprienei de prin crăpături să se încălzească şi ei la soare.

A avut, la un moment dat, senzaţia că e zi de sărbătoare. Ştia bine că e sîmbătă, zi de sărbătoare nu avea de unde fi, dar sentimentul senin al unei zile neobişnuite se ţinea morţiş de el. Trecînd prin portiţă, a ieşit la drumul cel mare al satului, apoi, de la o cărăruşă la alta, din ulicioară în ulicioară, pînă la marginea satului; după asta s-a pomenit că urcă dealul pe care stătuse cîteva sute de ani Clopotniţa lui Ştefan cel Mare.

Se mira şi el — cîte frămîntări, cîte întorsături de soartă pot încăpea în numai douăzeci şi patru de ore! Cu o zi în urmă umbla bolnav, disperat, prostit în aşa măsură, încît nu se putea decide la ce gară să coboare, iar acum totul se limpezise, se dezlegase. Nimic nu-l mai tulbura, nimic nu-l mai enerva. Urca totuşi dealul pentru că sînt lucruri pe care trebuie să le vezi o dată, pentru a nu le uita niciciînd.

Se ducea, în fond, să-şi ia rămas bun de la ceea ce a fost cîndva un monument istoric. Mergînd, se întreba pe sine: cum se face că noi avem obiceiuri de-a ne înmormînta răposaţii, dar nu înmormîntăm rămăşiţele monumentelor istorice? Dacă omul e o viaţă, monumentul este simbolul a mii şi mii de vieţi, şi dacă sufletul are nevoie de patruzeci de zile pentru a-şi lua rămas bun de la lumea în mijlocul căreia a trăit, cît îi trebuie unei clopotniţe cînd îi vine vremea să se despartă de poporul peste care a domnit veacuri la rînd?

Vînt, lut, glod şi nesfîrşitul pustiu al unui început de primăvară. Miros de tăciune, de cenuşă, de sărăcie... A ars, sărmana, a ars într-adevăr, şi erau o privelişte cît se poate de jalnică rămăşiţele acelui pojar. Nici cămăruţa clopotarilor, nici pragul, nici o streaşină măcar s-o poţi lua ca amintire — nimic nu a rezistat acelui foc de noapte. O movilă de moloz, cenuşă şi cărbuni semănaţi cît ţine coasta ceea de deal.

Era plină de tristeţe despărţirea lor, şi Horia se tulbura, pentru că nu ştia ce să facă. Satul îşi are datini

pentru toate întîmplările. Se ştie ce trebuie să faci cînd vii la o nuntă, cînd vii la un mort, cînd vii la unul căruia i-a ars casa. Dar cînd ajungi la cărările măreţilor tăi străbuni, pe culmea unui deal unde a stat o clopotniţă cîteva sute de ani şi acum, iată, nu mai este, ce trebuie să faci? De, faci ce-ţi spune bunul simţ. A oftat, şi-a descoperit creştetul, s-a aşezat pe o muchie de piatră arsă.

O fi trecut vreme multă la mijloc, şi cum stătea el pe piatra ceea, a zărit deodată o făptură ieşind din sat şi ţinînd drumul spre rămăşiţele Clopotniţei. S-a gîndit: cine-o fi oare? Venea cineva la el, anume la el, pentru că rămăşiţele Clopotniţei le văzuseră ei cu toţii de multe ori. Dacă era vorba de plimbare, se putea alege şi o zi mai bună, şi un loc mai frumos. Stînd pe piatră, se tot uita pe sub streaşina palmei, încercînd să ghicească cine-o fi fiind? Pălărie veche, un fel de pelerină purtată prin tufele pădurii, un mers încetinel, filozofic, legănat, cum merg, de obicei, ciobanii cînd au o turmă mare în urma lor...

Sărmanul Simionel, n-a avut noroc nici de asta, căci prea puţin s-a bucurat de bunurile cumpărate cu banii directorului. Şi iară se pune întrebarea: o făcut bine, o făcut rău încheind pace cu acel care-l lovise cu atîta cruzime?

— Ei, şi iaca! a zis arţăgos Simionel cînd mai avea vreo zece paşi pînă la dînsul. Ei, şi bună ziua!

Timid din fire, cînd se întîlnea cu cineva, Simionel se stingherea în momentul cînd trebuia să-i dea bineţe, şi atunci se înfuria. Cum ieşea în lume, pornea o mare luptă în sufletul lui, şi biruind în acele lupte, el dădea bineţe arţăgos, agresiv — ei, şi bună ziua, ei, şi bună sara!!!

Satul l-a ales să-i fie copilul lui şi a te purta cuviincios cu Simionel era una din legile nestrămutate ale Căprienei. Horia a primit din prima zi această pravilă a satului.

— Să creşti mare, Simioane.

— Şi ce se mai aude? Se zice că o ars Clopotniţa? a întrebat el, pentru că nu putea găsi un alt capăt de vorbă, şi iară l-a umflat rîsul.

Era atît de neomenească, atît de nesocotită veselia ceea a lui, încît bietul Simionel a îngheţat cu rîsul în beregată şi, ascunzîndu-şi faţa în palme, se legăna dintr-o

parte în alta, cutremurat de-o chicoteală nebună ce mai fierbea încă undeva înăuntrul lui.

Horia privea trist în altă parte, și în cele din urmă a rostit împăciuitor, pentru a-l ajuta să-și revină:

— N-am avut, iată, noroc, și-a ars...

Simionel a tresărit, de parcă s-ar fi trezit dintr-o boală grea.

— Da mata, zice lumea, tot prin spitaluri? l-a întrebat el și iar l-a prins chicoteala, care nici acum nu era la locul ei.

Sărmanul băiat, îl făcuse mamă-sa într-o zi plină de soare și voie bună, și acum își mușca mînile de necaz, dar nu putea scăpa de blestemul cela.

— Am fost la spital, așa e.

— Și-i mai bine?

— Ceva mai bine.

Căutau, de, să stea puțin de vorbă, pentru că erau singuri acolo în vîrful dealului, lîngă ruinele Clopotniței, dar nu era de nimic conversația ceea a lor. Bietul Simionel nu dovedea să deschidă gura, că-l și umfla rîsul. În cele din urmă, a găsit și el o bucată de piatră afumată, a mînat-o cu piciorul lîngă învățător, s-a așezat alături, și-a descoperit capul și a rămas să stea mut și trist. Nu s-a mișcat pînă nu s-a ridicat învățătorul: nu și-a acoperit capul pînă nu și l-a acoperit Horia.

— Eu, cum am auzit că te-ai întors, mi-am zis: mă duc să-l văd. Și pe la socrul matale, și pe la școală am fost...

— Ți s-a făcut dor de mine?

— Pe de o parte, mi s-a făcut, da pe de altă parte, aveam ș-o treabă la mata. Zicea cineva într-o vreme c-ai fi întrebat de cartea ceea groasă, cusută din piei de vițel, care stătuse o vreme aici în Clopotniță...

Și a mai tresărit o dată biata inimă a lui Horia. Apoi a amuțit și tace, tace chitic.

— Am căutat-o eu într-o vreme, dar cînd am văzut că nu mai pot da de dînsa... Ori, poate, s-a arătat pe undeva?

— De arătat nu s-o arătat, pentru că de unde avea ea să se arăte? a zis Simionel, și iară l-a spart rîsul, dar de data asta era nimerit.

Știa bine că era nimerit și a rîs pînă la lacrimi. După ce s-a hodinit puțin, a reluat cu un fel de șoaptă înfrigurată:

— De arătat nu s-a arătat ea încă, dar cînd ai să ai mata nevoie de dînsa, îmi sufli o vorbă și ți-o aduc

acasă... Pe o lună, pe un an, pe totdeauna — pe cît îmi zici, pe atîta ţi-o aduc.

— Chiar îţi mulţumesc, Simioane, că tocmai mă gîndeam la cartea ceea...

Simionel s-a ridicat, şi-a scuturat cu palma fundul pantalonilor, şi-a încheiat pelerina la toţi nasturii.

— Apoi dar, odată ce sîntem înţeleşi, mă duc. Mi-o rămas viţica neadăpată, şi vă spun drept, nici hlujani nu prea am pentru dînsa... Cu sănătate.

— Drum bun, Simionele.

Băiatul cobora harnic spre sat, bucuros că a putut fi cu ceva de folos unui om de treabă, şi în vreme ce Horia îl urmărea cum coboară el spre sat, toate i s-au limpezit. Abia acuma, după ce a ars Clopotniţa, sosise ceasul scrierii unei cărţi despre dînsa, şi el era singurul om care avea nu numai dreptul, ci şi datoria să scrie acea carte. Îi lipsea Hronicul. Acum, primindu-l de la această pasăre cerească, şi a zis că va munci zi şi noapte, pînă va întoarce poporului ceea ce îi furaseră focul şi laşitatea în acel miez de noapte...

Pe la o amiază, pe cînd intra înapoi în Căpriana, a zărit la marginea satului, lîngă o fîntînă, cîteva femei cu căldările pline punînd ţara la cale. Pentru că trecea pe alături, le-a dat bună ziua. Femeile, după ce i-au răspuns, au tăcut o clipă, lăsîndu-l să se îndepărteze, după care au revenit la subiect.

— Iaca, zicea una tinerică, a lepădat Bucovina şi s-a întors înapoi la Jenea noastră.

La care o altă femeie, ceva mai în vîrstă, i-a replicat:

— Da cum să nu se întoarcă, cumătră, cum să strice ei aşa pereche, că zău, ţi se bucură inima cînd îi vezi trecînd pe uliţă — şi el frumos, şi ea frumoasă!

Horia a zîmbit amar, dar mai apoi, coborînd pe cărăruşă la vale, s-a oprit mirat locului, pentru că iară dase peste dînsul nemuritoarea aromă de gutui. După o scurtă şovăire, i-a pornit în întîmpinare, lăsînd acea aromă aleasă să i se împlînte în suflet cum se împlîntă un fier de plug în ţărîna caldă, ştiind bine că pentru dînsul nu pot fi un alt chin şi o altă viaţă decît această viaţă şi acest chin.

1972, Moscova

CUPRINS

BISERICA ALBA 5

Capitolul I
Nimic sfînt. 6
Capitolul II
Ora îmblînzirii cugetului. 23
Capitolul III
Neprihănirea. 47
Capitolul IV
Fructul oprit. 68
Capitolul V
Steaua de la Betleem. 92
Capitolul VI
Mai-marele cîntăreţilor. 120
Capitolul VII
Măsură pentru măsură. 137
Capitolul VIII
Poamele pămîntului. 170
Capitolul IX
Facerea imposibilului. 193
Capitolul X
Petrecere împărătească. 216
Capitolul XI
Urcarea întru vrednicie. 257
Capitolul XII
Curăţirea. 283
Capitolul XIII
Bate clopotul spre sară. 310
Capitolul XIV
Culoarea destinului, culoarea veşniciei. . .338

CLOPOTNIŢA 363

Druţă Ion

Д 76 Scrieri în 4 volume. Vol. 3: Biserica albă. Roman; Clopotniţa: Povestire/Prez. graf. de S Maiorov.— Ch.: Hyperion, 1990.— 552 p.

ISBN 5—368—00905—4

Editat în multe limbi europene, romanul „Biserica albă" se distinge prin tr-o acţiune realistă pe mai multe planuri şi cuprinde evenimente şi întîmplări din istoria Moldovei şi a Rusiei de la finele secolului XVIII.

Volumul 3 de scrieri druţiene include şi povestirea „Clopotniţa" — o operă dramatică, cu un viabil strat patriotic şi cu un erou central (învăţătorul Horia), care, acuzînd tot ce este amoral, fals, inert şi depăşit în fiinţa semenului nostru, cucereşte prin excepţionala sa jertfire de sine.

D $\frac{4702420201-139}{M756(10)-90}$ 10—13—89 (Noutăţi editoriale) BBC 84Mol7—44

Литературно-художественное издание

ИОН ПИНТИЛИЕ ДРУЦЭ

Избранное

Том 3

(на румынском языке)

Redactor V. Nastasiu
Redactor artistic M. Bacinschi
Tehnoredactor O. Tiplacova
Corector T Chiriţă

FI 4337

Dat la cules 20. 02. 90. Bun de tipar 28. 06. 90.
Format 84×108$^{1}/_{32}$. Hîrtie tip. №1
Garnitură „Banicovski" Tipar înalt.
Coli de tipar 28,98. Coli editoriale 32,03.
Impr crom. conv 29,19 Tiraj 50 000
Comanda 249 Preţul 2 r 50 c
Editura Hyperion, 277004, Chişinău, str Lenin, 180.
Tipografia centrală, 277068, Chişinău, str Florilor, 1
Comitetul de Stat al R. S. S Moldoveneşti pentru edituri, poligrafie şi comerţul cu cărţi